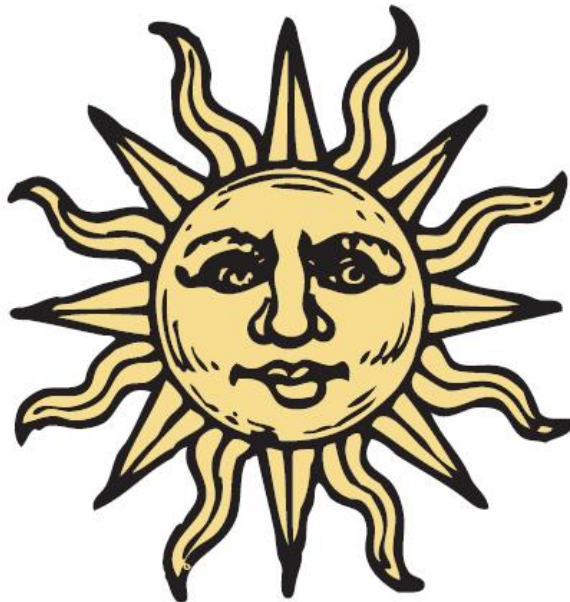

Slavistika v regijah – Koper

Koprška slovenistika na stičišču kultur
Medkulturne jezikovne rabe
Slovenska književnost v slovanskih jezikih
Okrogla miza Avtor, prevajalec in lektor –
zavezniki ali nasprotniki
Razvijanje pismenosti skozi sodobne
jezikovne in literarne prakse
Študijski zaključki – profesionalni začetki

Slavistika v regijah – Koper

Koprška slovenistika na stičišču kultur

Medkulturne jezikovne rabe

Slovenska književnost v slovanskih jezikih

Okrogla miza Avtor, prevajalec in lektor – zavezniki ali nasprotniki

Razvijanje pismenosti skozi sodobne jezikovne in literarne prakse

Študijski zaključki – profesionalni začetki

Uredila

Boža Krakar Vogel

Zveza društev

Slavistično društvo Slovenije

Ljubljana 2012

Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 23
Slovenski slavistični kongres, Koper, 27.–29. september 2012

Slavistika v regijah – Koper. Koprška slovenistika na stičišču kultur — Medkulturne jezikovne rabe — Slovenska književnost v slovanskih jezikih — Okrogla miza Avtor, prevajalec in lektor – zavezniki ali nasprotniki — Razvijanje pismenosti skozi sodobne jezikovne in literarne prakse — Študijski zaključki – profesionalni začetki.

Urednica: red. prof. dr. Boža KRAKAR VOGEL

Recenzenta: prof. dr. Miran KOŠUTA, prof. dr. Andreja ŽELE

Lektoriranje: Petra JORDAN

Tehnično uredništvo: Petra JORDAN

Računalniški prelom in notranje oblikovanje: Matjaž ZAPLOTNIK

Oblikovanje ovitka: Matjaž ZAPLOTNIK

Oblikovanje kongresnega grafičnega simbola: Matjaž ZAPLOTNIK

Za podobo sonca na ovitku in v kongresnem logu smo uporabili grafiko Sun Woodcut iz baze *OpenClipArt.org*, avtor: johnny_automatic, vir: openclipart.org/detail/551/sun-woodcut-by-johnny_automatic. Grafika je v javni lasti.

Izdali Zveza društev Slavistično društvo Slovenije in Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

© Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani in avtorji.

Fotografije in zasloni posnetki, objavljeni v zborniku, so last njihovih avtorjev.

Ljubljana, september 2012

Tisk: Birografika BORI, d. o. o., Ljubljana

Naklada: 380 izvodov

Zbornik Slavističnega društva Slovenije 23

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6(497.4Koper)(082)
821.163.6.09(497.4Koper)(082)

SLOVENSKI slavistični kongres (2012 ; Koper)

Slavistika v regijah - Koper / [Slovenski slavistični kongres, Koper, 27.-29. september 2012] ; uredila Boža Krakar Vogel. - Ljubljana : Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2012. - (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, ISSN 1408-3043 ; 23)

ISBN 978-961-6715-11-9

1. Gl. stv. nasl. 2. Krakar-Vogel, Boža
263105536

Kazalo

Boža Krakar Vogel <i>Uvodnik</i>	7
Koprska slovenistika na stičišču kultur	11
Boris Paternu <i>Univerza med kulturami in jeziki</i>	13
Vesna Mikolič <i>Medkulturno in meddisciplinarno jezikoslovje – njune povezave v okviru koprskje slovenistike</i>	19
Krištof Jacek Kozak <i>Literarnozgodovinsko p(r)oučevanje: Oddelek za slovenistiko UP FHŠ</i>	28
Marcello Potocco <i>Dileme večkulturnosti – zakaj si je smiselno predočiti težave v Kanadi?</i>	35
Maja Smotlak <i>Narodna identiteta v sodobnem slovenskem romanu v Italiji (1991–2011) – primer romanov Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu Borisa Pahorja in Tito, amor mijo Marka Sosiča</i>	41
Marjan Tomšič <i>Kako je nastajal roman Šavrinke</i>	47
Vladka Tucovič <i>Slovenska Istra – pokrajina na slovenskem literarnem zemljevidu</i>	52
Jana Volk <i>»Pojoča« intonacija v Slovenski Istri</i>	58
Rada Cossutta <i>Ribiška kulturna dediščina in jezikovna raznolikost v alpsko-jadranskem prostoru</i>	65
Klara Šumenjak <i>Zasnova dialektološkega korpusa na primeru govora Koprive na Krasu</i>	73
Klara Šumenjak, Jernej Vičič <i>Izzivi pri izdelavi dialektološkega korpusa GOKO</i>	79
Ana Beguš <i>Razumevanje novih jezikovnih praks v luči sekundarne ustnosti</i>	88
Vida Medved Udovič <i>Razvijanje bralne zmožnosti z dramskimi besedili v osnovni šoli</i>	94
Medkulturne jezikovne rabe	101
Bert Pribac <i>Ustvarjalec na antipodih dveh domovin</i>	103
Nada Đukić <i>Bert Pribac – transkulturni pesnik dveh »domovin«: Istre in Avstralije</i>	107
Martina Ožbot <i>Dejanskost jezikovne rabe in vprašanje jezikovnega standarda (nekaj misli ob opazovanju kontaktnih pojavov, še posebej v slovenščini zamejskih govorcev v Italiji)</i>	111
Melita Zemljak Jontes, Alenka Valh Lopert <i>Jezikovna odstopanja od knjižne norme v spisih dijakov dvojezičnega območja z gimnazije v Celovcu</i>	116
Slovenska književnost v slovanskih jezikih	125
Michał Koczyk <i>Katarina Šalamun-Biedrzycka – promotorka slovenske književnosti na Poljskem</i>	127
Monika Gawlak <i>Slovenski roman na Poljskem po letu 1991 (knjižne izdaje)</i>	134
Jana Šnytová <i>Vloga prevajalca Františka Benharta pri prevajanju slovenske literature v češčino</i>	140
Andrej Rozman <i>Prevodi slovenske književnosti v slovaščino po letu 1945 do leta 1990 ali pomanjkanje kompetentnih prevajalcev</i>	147
Julija Sozina, Tatjana Čepelevskaja <i>Literarni prevodi iz slovenščine v ruščino med letoma 1990 in 2011</i>	153
Irina Makarova Tominec <i>Večplastnost medjezikovnih kolokvialnih ustreznici v primeru prevoda romana Andreja Skubica Lahko v ruski jezik</i>	159
Đurđa Strsoglavac <i>Pri bližnjih in daljnih južnoslovanskih sosedih</i>	165

Okrogla miza Avtor, prevajalec in lektor – zavezniki ali nasprotniki	173
Tina Petrovič <i>Avtor, prevajalec in lektor – skupaj v prizadevanju za čim boljša leposlovna dela</i>	175
Marcello Potocco <i>Opazke nekega praktika</i>	179
Marjanca Mihelič <i>Avtor, prevajalec in lektor – med osebnim in normativnim</i>	182
Joža Repar Lakovič <i>Lektoriranje (prevodov) strokovnih besedil</i>	188
Razvijanje pismenosti skozi sodobne jezikovne in literarne prakse	191
Boža Krakar Vogel <i>Bralna pismenost in književni pouk</i>	193
Jožica Jožef Beg <i>Literarnobralna pismenost v 1. letniku gimnazije</i>	199
Milena Mileva Blažič <i>Razvijanje kulturne pismenosti s primeri literarne prakse</i>	204
Miran Hladnik <i>Wikiji in šola</i>	212
Tadeja Rozman <i>Jezikovni pouk slovenščine: model (za) nove generacije</i>	219
Simon Krek <i>Spletni portal Slogovni priročnik</i>	225
Sonja Starc <i>Večkodno besedilo kot del besedilne pismenosti v šolskem izobraževanju</i>	232
Jožica Škofic <i>Geolingvistika v osnovni in srednji šoli?</i>	239
Zoran Božič <i>Srednješolsko tesno branje in problem simbolne govorice</i>	246
Sonja Žilavec Nemeč <i>Aktualnost klasične šolske interpretacije literarnega besedila</i>	252
Renata Čampelj Jurečič <i>Zakaj IKT za pismenost in pouk književnosti?</i>	257
Mateja Tomažič <i>Sodobni pouk slovenščine ob pomoči IKT</i>	263
Študijski zaključki – profesionalni začetki	269
Katja Zupan <i>Motiv smrti v kratki prozi Suzane Tratnik</i>	271
Petra Kavčič <i>Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder</i>	275
Tina Glazer <i>Medbesedilna analiza romanov Ure Michaela Cunninghama in Gospe Dalloway Virginie Woolf</i>	279
Sara Špelec <i>Primerjava slovenskih in ruskih pravljicnih likov v luči pomanjševalnic</i>	283
Melita Perkovič <i>Poučevanje materinščine s poudarkom na književnosti v Sloveniji in Španiji (12–15 let)</i>	287
Dolores Lipušček <i>Slovnica v desetih izdajah — Anton Janežič in Slovenska slovnica</i>	291
Martina Rodela <i>Vloga slikovnega v medosebni metafunkciji učbeniških besedil za slovenščino kot tuji jezik na začetni ravni</i>	295
Marija Sotnikova Štravs <i>Izbrani vidiki narodne in jezikovne politike na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini</i>	299
Vida Forčič <i>Etnična vitalnost slovenske manjšine in slovenske šole v Italiji</i>	304
Maša Zevnik <i>Fuga je prišla, ko je bil na firngi, zato je ruknil na kontra ali sodobna slovenska kolesarska terminologija</i>	309
Mija Kovač <i>Nekatere intonacijske značilnosti besedil, nastalih med glavnimi obravnavami na mariborskem sodišču</i>	314
Rok Dovjak <i>Narečno prespoljenje na primeru poimenovanj za živalske mladiče</i>	318
Predstavitve knjig in projektov	327
Utemeljitev priznanj Slavističnega društva Slovenije	345
Podporniki in organizatorji kongresa	357

BOŽA KRAKAR VOGEL

Uvodnik

SLOVENSKI SLAVISTIČNI KONGRES V KOPRU

Zbornik vsebuje prispevke, predstavljene v obliki predavanj, referatov, diskusij na okrogli mizi, delavnic, pa tudi utemeljitev priznanj ter predstavitev novih knjig in projektov na slavističnem kongresu *Slavistika v regijah – Koper*, v Kopru septembra 2012. V skladu s konceptom aktualnega cikla slavističnih kongresov, da se po vrsti predstavijo univerzitetne slovenistike/slavistike v slovenskem prostoru, je prišla tokrat na vrsto koprška univerza. Slovenisti/slavisti delujejo na njej v okviru dveh fakultet Univerze na Primorskem – Fakultete za humanistične študije in Pedagoške fakultete v Kopru – ter v okviru Znanstveno raziskovalnega središča (ZRS). Veseli nas, da so se vabilu k sodelovanju odzvali učitelji in raziskovalci z vseh teh ustanov. Tako se bralcu ponuja v prvem poglavju zbornika, *Koprška slovenistika na stičišču kultur*, temeljit vpogled v raziskovanje slovenskega jezika, literature, specialne didaktike in kulture v tem mladem in vitalnem strokovno-znanstvenem okolju. Koprška slovenistika usmerja svojo pozornost predvsem v kulturno bogato in raznoliko področje med Alpami in Jadranom, s poudarki na pasu slovenske Obale in slovenske Istre ter tržaškega zamejskega kulturnega okolja. To so par excellence območja medkulturnih stikov, in raziskovalci si prizadevajo na to opozarjati ter ohranjati to dragoceno kulturno dediščino in sodobni utrip, za kar praviloma posegajo po meddisciplinarnih raziskovalnih pristopih. Zato sta tudi v središču slovenističnega študija prav meddisciplinarnost in medkulturnost, tako v okviru literarne vede kakor jezikoslovja in didaktike.

Prispevki s področja literarnih raziskav nas tako seznanijo s programsko zasnovano visokošolskega literarnega študija kot medkulturnega razgleda po slovenski in drugih literaturah. To vsebinsko naravnano konkretno demonstrirajo prispevki koprških literarnih raziskovalcev. Tudi koprški jezikoslovci v veliki meri izhajajo iz

enakega načela medkulturnosti kot specifike svojega raziskovalnega prostora. Pri tem z naj sodobnejšo metodologijo, v kateri je digitalna tehnologija samoumevno in večje uporabljeno orodje in vir novih spoznanj, razčlenjujejo in zapisujejo zvrstno raznolikost bodisi lokalnih ali pa tako univerzalnih govorov, kot so nove jezikovne prakse v digitalnem okolju. Bogata vsebina prispevkov in sveži meddisciplinarni metodološki prijemi, ki so značilni tako za jezikoslovje kot za literarno vedo in specialno didaktiko, pričajo o inovativnosti in vitalnem elanu pripadnikov slovenistike v Kopru, ki ima za sabo vrsto uspešno izpeljanih raziskovalnih projektov in študijsko uspešnih študentov. Koprška slovenistika s svojo tematsko in metodološko inovativnostjo ni nelojalna konkurenca, ampak izvirna alternativa raziskovalnim prizadevanjem v drugih okoljih slovenistične/slavistične teorije in prakse. Lahko se le pridružimo željam korpskih slovenistov, da njihovih ambicioznih prizadevanj ne bi pometle nesrečne zunanje okoliščine.

Že na slavističnem kongresu 2011 in v zborniku *Slovenistika v regijah – Maribor* (2011) so se v delovanje Slavističnega društva Slovenije uspešno vključili kolegi iz lektorske sekcije. Uvodna prispevka v poglavju *Medkulturne jezikovne rabe* sta posvečena jubilanu, vsestranskemu besednemu ustvarjalcu, pesniku, ki pooseblja naslovno besedno zvezo, Bertu Pribcu. Tudi drugi avtorji razmišljajo o problemih, ki jih prinaša jezikovno urejanje specifičnih, v medkulturni komunikaciji nastajajočih besedil. O teh so spregovorili še na okrogli mizi *Avtor, prevajalec in lektor – zavezniki ali nasprotniki*, kjer so se srečali prevajalci in lektorji v razmisleku, kako je mogoče in treba sodelovati pri lektoriranju bodisi literarnih bodisi strokovnih prevodov. Kaj ugotavljajo, je mogoče prebrati v njihovih razmišljanjih za to priložnost.

Poleg lektorjev so se v Kopru kot sogovorniki na okrogli mizi in referenti v posebni sekciji srečali raziskovalci prevajanja in prevajalci slovenske književnosti v slovanske jezike. Poglavje *Slovenska književnost v slovanskih jezikih* podaja zanimiv pregled, kako je novejša in predvsem sodobna slovenska književnost prisotna v drugih slovanskih kulturah. Posebna pozornost jev uvodnem članku posvečena še eni jubilatki, Katarini Šalamun-Biedrzycki ob njeni 70-letnici. Ta in drugi prispevki omogočajo bralcu dve vrsti spoznanj – o kvantitativni prisotnosti naše literature v določenem kulturnem krogu in o izbiri izvirnikov za prevajanje. Slednje se v nekaterih okoljih lotevajo načrtno, podprto s projekti (npr. Rusija), drugje deloma bolj naključno, glede na reference in kompetence prevajalcev in založb oz. interese trga, deloma pa sistematično in v luči izdelanega avtorskega pogleda na literarno ustvarjanje.

Razvijanje pismenosti je v zadnjih letih aktualen didaktični problem, tako v svetu kot tudi v Sloveniji, kjer nekatere novejše raziskave kažejo nezadovoljivo stanje pri učencih osnovnih in srednjih šol. Zato se tej temi posvečamo tako v raziskavah kot v praksi in iščemo rešitve bodisi v okvirih klasičnega pouka ali pa ob motivirajoči rabi sodobnih tehnologij. Prispevki v poglavju *Razvijanje pismenosti skozi sodobne jezikovne in literarne prakse* kažejo, da so raziskovalci tako v okviru razvijanja pismenosti ob rabi IKT kakor tudi v okviru klasičnega pouka prišli do številnih spodbudnih uporabnih rešitev.

Poglavje *Študijski zaključki – profesionalni začetki* prinaša prispevke najmlajših slovenistov oz. slavistov, ki so s svojimi diplomskimi nalogami izkazali strokovne presežke, kakršni obetajo perspektivne raziskovalce. Prihajajo z vseh slovenskih slovenistik in slavistik in le želimo jim lahko čim boljše pogoje za nadaljevanje njihovih strokovnih talentov in ambicij. Te segajo na vsa področja sodobnih zanimanj jezikoslovja, literarne vede in specialne didaktike. Kot se je bralcem mogoče prepričati, so mladi avtorji metodološko dosledni in se, če to zahteva tematika, ne ustrašijo interdisciplinarnih povezav.

Da sta slovenistika in slavistika kljub nezavidljivim pogojem za izdajanje knjig in snovanje novosti trdoživi in živahni disciplini, pričajo prispevki, ki v posebnem poglavju predstavljajo bero knjig in projektov, ki se je nabrala v zadnjem letu.

Leto 2012 je t. i. volilno leto, v katerem v Slavističnem društvu Slovenije izberemo nove častne člane. To so tisti, za katere presodimo, da so svoje življenje ne le posvetili pedagoškemu in raziskovalnemu delu na našem področju ali žlahtnim prispevkom v korpus slovenske besedne ustvarjalnosti, ampak so to naredili tudi s presežki, tako da se trajno zapisujejo v širšo slovensko kulturno zgodovino. Letos sta to čast zaslužila zasl. prof. ljubljanske univerze dr. Tomo Korošec in slovenski pisatelj, dolgoletni učitelj slovenščine in »kustos« istrske duhovnokulturne dediščine, Marjan Tomšič. V zborniku objavljamo podrobnejši obrazložitvi teh podelitev.

Slavistično društvo Slovenije prav tako podeljuje priznanje za predano in odmevno življenjsko delo v slovenistični/slavistični stroki. To je tokrat pripadlo profesorici Rafki Kirn. Kaj vse tvori odličnost njenega dela, prav tako objavljamo v obrazložitvi.

Ne le tisti člani društva, katerih opus je že mogoče uzreti v panoramični perspektivi, ampak tudi tisti, katerih uspehi so doslej šele začetne epizode, a obetajo, da se bodo posamezne scene strnile v bogato celostno sliko, zaslužijo posebna priznanja. O uspehih doktorantov in diplomantov s slovenskih univerz, dobitnikov posebnih priznanj Slavističnega društva Slovenije, prav tako pričajo obrazložitve v pričujočem zborniku.

Z vsem naštetim je naš zbornik kompleksen prerez strokovnih in raziskovalnih interesov in rezultatov članov Slavističnega društva Slovenije. Vsebinska tehtnost in pestrost ter stilna odličnost prispevkov zagotavljajo pripadnikom slavistično-slovenistične stroke, ki ga bodo vzeli v roke, celosten, informativen in uporaben vpogled v aktualno dogajanje in njegove nosilce vseh generacij. Zato mu želimo, da bi čim več strokovnih bralcev našlo v njem čim več idej za svoje nadaljnje delo.

Boža Krakar Vogel,
predsednica Slavističnega društva Slovenije

Koprška slovenistika na stičišču kultur

BORIS PATERNU

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Univerza med kulturami in jeziki

So razlogi, da o tej temi spregovorimo prav na koprski univerzi. Saj je poglata in deluje v prostoru, ki je že od davnine zaznamovan kot vitalno stičišče jezikov in kultur na prehodu iz srednje in južne Evrope v Sredozemlje. Na univerzi, ki je zasajena v to območje, stiki med jeziki niso samo lingvistično in akademsko vprašanje, temveč dejstvo, ki ga ljudje živijo od blizu in vsak dan. Ni naključje, da je opazno velik del raziskav koprške univerzitetne znanosti že od njenega nastanka naprej usmerjen v kontaktno dinamiko tega ozemlja, in sicer na mnogih ravneh zgodovinskega kot sodobnega dogajanja. Če se za trenutek ustavimo ob slovenistiki, ne moremo prezreti njene tematske pozornosti do vprašanj tako imenovane »večjezičnosti« in »medkulturnosti«. Ne le na teoretski ravni, ampak tudi v današnji življenjski praksi sami: od položaja otrok v dvojezičnih družinah in vrtcih mimo posebnih potreb na nadaljnjih stopnjah izobraževanja pa do akademskih, izrazito lingvističnih raziskav kontaktnih govornih danosti zahodnega mejnega prostora. Na kratko, cela vrsta jezikovnih in z njimi vred kulturnih interferenc, ki jih v takem okolju inspirira znanosti vsakdanje življenje. Univerza na Primorskem se na ta vprašanja odziva ne samo živo, temveč tudi z ustrezno kulturno toleranco do soobstajanja jezikov in narodov.¹

Ob tej priložnosti pa se nam razmišljanje o koeksistenci jezikov odpira na neki drugi problemski ravni. Na tisti, ki od znotraj zadeva univerzo samo, ne samo koprsko, temveč današnje slovenske univerze sploh. Najprej: gre za stanje tako imenovane jezikovne zavesti, bolj točno, kulturne jezikovne zavesti, ki na najvišjih izobraževalnih ustanovah odloča o tako pomembni zadevi, kot je koeksistenca jezikov. Gre za jezikovno uzaveščenost, ki na univerzi ni samo predmet lingvistike, temveč sega globlje, v izobraževalno in kulturno strategijo te visoke ustanove. Mišljenje o jeziku v re-

¹ Naj tu opozorim na programsko publikacijo *Med kulturami in jeziki* (Koper: Annales, 2006) avtoric Vesne Mikolič, Susanne Pertot in Nives Zunič Antonic ter z uvodno besedo Lucije Čok.

snici od znotraj posega v vse njene stroke in discipline. Je ali naj bi bilo del globinske intelektualne orientacije univerze in njenih učiteljev, del njihovega kreiranja stroke. Jezikovne zavesti seveda ni mogoče predpisati, kot na univerzi nobenega mišljenja ne kaže zaustaviti, ostalo naj bi odprto v vse smeri, tudi v herezijo. Vendar pri vsem tem ne moremo mimo nekaterih temeljnih pogledov, dognanj in obćih soglasij, doseženih v sodobni kulturi razvitega mišljenja o jeziku in o razmerjih med jeziki. Naj tu omenim nekaj takih osnovnih izhodišč.

Razgledno obzorje sodobne jezikovne znanosti in kulture je v načelu odprto vsem jezikom in njihovem obstajanju, in načeloma ne pristaja na izključevanje. Še več, raznolikost jezikov se šteje za vrednoto, ne za motnjo. Umberto Eco je na primer svojo interpretacijo svetopisemske *Geneze 10* babilonski mit postavil tako rekoč na glavo. Namesto kazni za človekovo ošabnost je nesrečno zmedo jezikov (*confusio linguarum*) razvezal v bogato različnost in sobivanje naravnih jezikov. Za daleč nazaj in za naprej se je uprl vsem poskusom ustvarjanja enotnega »popolnega jezika« in dokazal, da so v zgodovini vsi poskusi te vrste propadli. V knjigi z naslovom *Iskanje popolnega jezika v evropski kulturi* (izv. 1993, slov. prevod 2003) je postavil tezo, da se je Evropa, po propadu latinskega Rima, sploh začela z rojstvom ljudskih jezikov. In ne samo to, ob njihovi različnosti je začela razmišljati tudi o lastni usodi večjezične omike. Tako je iz babilonske zmede jezikov nastal »mozaik narodov«. Če to veliko jezikovno pa ne samo jezikovno zgodbo pogledamo iz našega slovanško-germansko-romanskega zgodovinskega trikotnika, so prelomna imena: Dante, Luter in Trubar.

Seveda pa je »babilonska rana« v resnici zaceljena samo v razviti in humanizirani coni sodobne svetovne jezikovne zavesti. V politični resničnosti so stvari lahko zelo drugačne, celo v samem središču današnje Evrope. Kot ima na primer Švica štiri uradne jezike – nemščino, italijanščino, francoščino in retoromanščino –, pa je v Franciji odpor do avtohtonih manjšinskih jezikov že od nekdaj in še zmeraj močan in neprikrito podcenjevalen. Država tudi še ni ratificirala *Evropske listine za regionalne in manjšinske jezike*. Tako se manjšinskim jezikom v Franciji godi slabše kot v Španiji, kjer imata na primer katalonščina in baskovščina več pravic, celo večina tečajev na barcelonski univerzi poteka v katalonščini. Pascal Guyot je v tedniku *L'Express* pred nedavnim zelo kritično prikazal stanje teh stvari, hkrati pa opozoril na nov pojav: na množične demonstracije v mnogih francoskih mestih zoper konservativno jezikovno politiko. Vprašanje je prodrlo celo na vidno mesto predsedniške predvolilne kampanje. François Hollande se je zavzel za ratifikacijo evropske listine, Nicolas Sarkozy pa je izpostavil geslo: »Kdor ljubi Francijo, ne bo predlagal ratifikacije listine za regionalne jezike.« *Primorski dnevnik*, edini slovenski časopis, ki skrbno sledi današnji usodi manjšinskih jezikov, je 8. aprila 2012 objavil zanimivi Guyotov esej. Torej je v današnjem javnem mišljenju in ravnanju z jeziki lahko marsikaj narobe. Mogoča je tudi varianta nesolidarnosti med njimi, ki se najprej pokaže v apriorni hierarhizaciji. To se pravi najprej v mentalnem podcenjevanju, zatem v izobraževalnem zapostavljanju in naposled v upravnem odrivanju enega ali več sobivajoćih jezikov. Na tem območju imamo Slovenci za sabo veliko zgodovinsko izkušnjo, ki pa se kljub hudim amputacijam našega ozemlja ni iztekla slabo. Saj smo naposled prišli

do svojega z ustavo zavarovanega uradnega jezika, od tod pa še naprej do uradnega jezika na mednarodni ravni. Do jezika, o katerem bi lahko rekli, da je zdaj na zunaj tako rekoč varen. Vendar od znotraj v naši lastni miselnosti, priznajmo, ni več tako trden in zavarovan, kot je bil skozi stoletja zunanje ogroženosti.

Pozitivna koeksistenca jezikov ali njihovo sožitje ima globlje zaledje v izvornem spoštovanju in vrednotenju jezika samega, jezika kot takega. Kot antropološkega organa, ki človeku omogoča temeljno življenjsko komunikacijo in formira tudi njegovo mišljenje. Med najstarejše slovenske zapise takega izvornega vrednotenja sodi na primer Dalmatinov zapis v *Bibliji* 1584, ki pravi, da »nej obene kraftniše in žlahtniše riči ali dela na človeki kakor govorjenje, zatu ker se človik skuzi govorjenje od druge zvirine loči, več kakor skuzi obraz ali druga dela«. Toleranca med jeziki je bila v reformaciji močna in je temeljila na izreku sv. Pavlu, na njegovem izreku, da bodo »vsi jeziki slavili Boga«. Pozneje, v obdobju evropskega razsvetljenstva v 18. stoletju, se je jezikovna toleranca sekularizirala in premaknila v območje naravnega prava. Od tod se je nato v prvi polovici 19. stoletja močno okrepila in se univerzalizirala v mišljenje: da imajo vsi jeziki pravico do obstoja, da vsak jezik izraža svojega duha in je poglavito znamenje narodne identitete. Eno prelomnih imen na tej zgodovinski črti jezikovnega osvobajanja je Johann Gottfried Herder, pomemben tudi za jezikovno prebujo Slovanov. Kmalu za tem najdemo pri Wilhelmu Humboldtju že kar sodobno zvenečo misel, da je človekova »prava domovina v resnici jezik«. Hegel je spoznanje te vrste radikaliziral v družbeno smer: »Govoriti in misliti v svojem lastnem jeziku spada k obliki osvoboditve.« Spomnimo se tudi Prešerna, ko je v nekem izpostavljenem trenutku zapisal misel, s katero je svoje celotno pesniško delo osredinil v en sam poglaviti cilj: »Namen naših pesmi in siceršnje literarne dejavnosti ni nič drugega kot kultivirati naš materni jezik.« Tako je pisal 5. julija 1837 prijatelju Stanku Vrazu, ki je resigniral nad slovenščino in se nazadnje predal misli, da je lastno književnost smiselno ustvarjati samo v jeziku, ki ga govori najmanj pet milijonov ljudi. In če preskočimo stoletje: moderna semiotika je s svojo skrajno razvito občutljivostjo za razlikovanje pomenov pri opazovanju pa tudi potrjevanju jezikovnih identitet šla še dlje. Pri Vjačeslavu V. Ivanovu lahko srečamo misel: »Vsak jezik ustvari določeni model univerzuma, semiotični sistem razumevanja sveta, in če je svet opisan na 4000 načinov, nas to bogati. Morali bi skrbeti za ohranjanje jezikov, tako kot mislimo na ekologijo.« Umberto Eco gre mimo te šole še nekoliko dlje in navaja Benjamina L. Whorfa, ki pravi, da je vsak jezik »zmožen izraziti vizijo sveta na način, ki ga ni mogoče prevesti v druge jezike«. Pri nas je te reči preprosto povedal Edvard Kocbek v eseju *Misli o jeziku* leta 1963: »Resnica človeštva ima veliko obrazov, vsak jezik zase je del te resnice o svetu in življenju. Jezik niso ista pojmovanja stvari, vsak jezik jih drugače zajema, vsak se jim drugače odreka.« Kocbek je bil pozoren opazovalec jezika, gledal je daleč čez »drobnjakarske slovnične pravilnosti«, ki so od nekdaj obremenjevale naše mišljenje. Zamislil se je nad doseženo razvitostjo slovenskega jezika in njegovo izrazno zmožnostjo: »Slovenci smo jezik kot sistem besednega izražanja razvili do takšne oblikovne dognanosti, da ne zaostajamo za drugimi, starejšimi jeziki.« Po njegovem je slovenščina »odprta za oblikovanje resnice v vseh stvarnih položajih«. Zanimivo je njegovo dodatno opažanje, namreč: da Slovenci zmožnostim

svojeja jezika pogostoma niso kos. Zaradi svoje notranje kompleksnosti in nesproščenosti, zaradi svoje »podedovane nevere v življenje in vase«. Torej tudi zaradi nevere v svoj lastni jezik, če podaljšamo logiko njegovega sklepanja.

Od tod se kaže vrniti k središču napovedane teme: kako je na današnji univerzi z jezikovnim mišljenjem in s koeksistenco jezikov v njeni izobraževalni strategiji. Vprašanje seveda ni samo naše, ampak zadeva, kot rečeno, velik del evropske univerzitetne resničnosti.

Najprej je tu seveda dejstvo, da večjezičnost sodi med osnovna načela znanosti in z njo vred univerze. Tudi izbira vodilnega jezika mednarodne znanstvene komunikacije je določena in v našem času pripada angleščini. Veljavnost angleščine v znanosti ne more ostati brez njenega ustreznega prenosa v univerzitetni izobraževalni sistem, kjer sta učenje in znanost nekaj neločljivega. Vendarle pa ta današnji jezikovni aksiom za univerze zunaj anglosaškega sveta v resnici ni enostaven niti enoumen, pa tudi rešljiv ni po poti poenostavljenega jezikovnega pragmatizma. V sami naravi univerze je namreč že od nekdanja njena globoka zavezanost dvema temeljnima smerema. Zavezanost univerzalizmu in regionalizmu hkrati, svetovljanstvu in zasidranosti v lastna zgodovinska in jezikovna tla. Obe smeri sta bili že od začetka sotvorni. Tako je na primer Friedrich Schlegel, eden vodilnih mislecev iz Humboldtovega časa, zapisal, da je »univerzalna izobrazba« naš »edini povratak k naravi«. Odločno je nastopil proti »izolirani nacionalni omiki« in »zadrtim puristom«. Pri vsem tem univerzalizmu pa je po drugi strani veliko pozornost posvetil domači, nemški jezikovni kulturi, njeni zgodovinski izkušnji in naposled njeni moderni estetski preobrazbi. Tudi Matija Čop in France Prešeren sta se globinsko orientirala prav ob Schleglu in slovensko literarno kulturo utrdila tako, da sta jo iz domačijstva pognala v evropski duhovni in stilni univerzalizem. Novodobna univerza je pri vsem svojem kozmopolitizmu znala odpirati poglede v lastni prostor in k svojemu ljudstvu ter znala odkrivati njegove naravne, zgodovinske, kulturne in jezikovne posebnosti. Bila pa ni samo poznavalec, temveč tudi potrjevalec in reprezentant jezikovne omike, ki je zrasla iz njenega prostora. Pri vsem tem pa vemo, da sodobna globalizacija, natančneje njena poenostavljena pragmatična mišljenjska varianta, ki pa je danes močna, nedomišljeno posega v obstoj take, notranje organske, kulturno utemeljene in zgodovinsko nekam zasidrane univerze. Pravzaprav gre za omejevanje ali brisanje njene identitete. Zato, ker je napoti univerzi, ki naj bi bila prirejena proizvodnji in trženju znanja za bolj ali manj takojšnjo profitno rabo. Seveda bodo pri tem prizadeti celi kompleksi akademske strokovne izobrazbe, še posebej humanistične. Pri takem poteku stvari pa se razločno pokaže tudi oženje univerzitetne jezikovne strategije. Začenja se odrivanje nacionalnih jezikov, ki niso angleščina, iz pedagoške prakse. Namesto smotrno urejene in funkcionalno premišljene koeksistence jezikov nastaja hierarhično urejena vladavina enega samega. Povedano naravnost, gre za poangleženje univerze.

Pri nas se te reči dogajajo nekako v ozadju in bolj po tihem, čeprav lahko bremo tudi vrsto ugovorov.² Ponekod na tujem se pojavljajo v ostrejši obliki. Italijanski

² Na primer skupinski nastop *Jezikoslovni cvetober*, objavljen na spletni strani Slavističnega društva Slovenije in na Slovlitu (avtorice: dr. Ada Vidovič Muha, dr. Alojzija Zupan Sosič, dr. Boža Krakar Vogel, dr. Erika Kržišnik, dr. Jerca Vogel).

dnevnik *Corriere della Sera* je na primer odprl široko razpravo. Eden izmed vidnejših prispevkov *Ce se naše univerze spreobrnejo k angleščini* je izšel 13. aprila 2012. V podnaslovu sta izpostavljeni obe glavni gesli spopada: eno je »*Odprimo se svet!*«, drugo pa »*Ne, gre za kulturno pomoto!*«. Prvo stališče brani minister in inženir Francesco Profumo, ki pravi: »Če hočemo tekmovati z najboljšimi, je potrebna internacionalizacija.« Na drugi strani je lingvist Luca Serianni, ki soglaša z internacionalizacijo, vendar tako, da se ne odpovemo maternemu jeziku. Odpovedati se univerzitetnemu študiju v italijanskem jeziku pomeni njegovo vračanje k narečju. Spopad med »tehnik« in »humanisti«, če stanje poenostavimo, ni nov. Močan sunek se je zgodil že leta 2004, ko je milanska Politehnika odpravila dvotirni študij s predavanji v italijanščini (dve tretjini) in v angleščini (ostalo) ter prešla na en sam »osnovni tehniški jezik«, kot so poimenovali angleščino. Med glavnimi razlogi, ki jih je milanski rektor navedel za tako odločitev, sta bili želja po pritegnitvi tujcev na italijansko univerzo in uporabnost njenih diplomantov na »internacionalnem tržišču dela«. Na tako pot internacionalizacije so stopile tudi znane privatne univerze, za njimi pa še državne. Na torinski tistim študentom, ki so sledili predavanjem v angleščini, ni bilo treba plačati vpisnine. Ob tej redukciji domačega jezika opozarjata jezikoslovca Luca Serianni in Tullio de Mauro na negativne učinke, ki jih bo enostranska jezikovna praksa povzročila umski dinamiki študentov. Pisatelj Sandro Veronesi je poiskal argument v podobni smeri: »S pomočjo jezika organiziramo misel: dobro je poznati prevladujoči jezik, vendar materinščine ni mogoče izbrisati.« To je samo izsek iz italijanskega območja današnje temeljne dileme v jezikovnem mišljenju in jezikovni strategiji mnogih univerz.

Morda bi ob evropskem boju za razumno ohranitev nacionalnih jezikov na univerzah kazalo premisliti še neko razsežnost stvari. Treba je namreč vedeti, da jezik na univerzi ni samo sredstvo sporazumevanja. Je tudi prostor njegovega kreiranja. Na univerzi se učitelji in študenti srečujejo s poimenovanjem na novo odkritega, spoznanega in domišljenega na vseh področjih človekovega dela. Pa tudi z mišljenjskimi premiki v osebni biti. Za živo, moderno refleksijo ne zadošča že obstoječa utrjena in privajena jezikovna mreža izražanja. Tudi v jeziku je treba naprej, tako v besedju kot v označevalni moči in dinamiki povedanega, v »notranji arhitekturi« jezika sploh, če uporabilo pojem Michela Foucaulta. V svojem velikem delu *Arheologija humanističnih znanosti* je nazorno potrdil tezo, da je jezik treba gledati v njegovi zmožnosti neustavljive rasti. Podaljšal je že davno misel Adama Smitha, da je jezike treba obravnavati kot stroje, ki se postopoma izpopolnjujejo. Jezik vsebuje in razodeva, kot pravi Foucault, »napredovanje duha od najpreprostejših predstav do najnatančnejših analiz ali najkompleksnejših kombinacij«. Njegove izrazne zmožnosti niso zamejene: »Če lahko govorica predstavi vse predstave, je čisto upravičeno element univerzalnega. Obstajati mora vsaj možnost take govorice, ki v svojih besedah zajame celoto sveta ...« Torej, če povemo nekoliko drugače: vsak jezik nosi v sebi potencialno univerzalno dimenzijo. Pri čemer seveda še zmeraj živi od vsakdanjega govora. Razen če gre v svoji znanstvenosti čez, na primer v matematiki, ki skuša, »vse jezike nadomestiti s sistemi umetnih simbolov«. Toda to je že drug problem. Foucault tudi postavlja jezik in njegovo formiranje v zgodovinski kontekst. Že pri

razmišljanju o tem, kaj na primer pomeni nastanek nekega nacionalnega slovarja, se opre na Diderota v francoski *Enciklopediji* iz 18. stoletja: »jeziki ljudstva imajo svoj slovar, ki je nekakšna biblija vseh spoznanj tega naroda«. Foucault gre kot zgodovinar in kot semiotik še naprej in v jeziku zna videti zgodbo človekovega bivanja. Prihaja do sklepa: »Tu se ponuja možnost, da na podlagi jezikov napišemo zgodovino svobode in suženjstva.«

Kaj naj torej danes rečemo ob vsem tem? Ali bo odstranjevanje slovenskega jezika z univerze nekoč pomenilo znamenje naše nagnjenosti k svobodi ali k suženjstvu? Odločamo sami, ne nekdo, ki je nad nami ali zoper nas. Tudi stanje jezika samega ne priganja k odstopanju. Slovenščina je danes še notranje kompleten, socialno in strukturno nereduciran ter odprt jezik. Daleč od jezika »miroljubnih poljedelcev«, iz katerega sta ga učinkovito pomagala izvleči Čop in Prešeren in mu pokazala pot notranje univerzalnosti, ob trdnem Kopitarjevem zaledju živega ljudskega jezika. To svojo pot je jezik do danes tudi uspešno prehodil, tako rekoč v vsa terminološka in stilna območja. V književnosti je svobodno razprostrt kot nikoli doslej, v vseh smereh. In v bogati zbirki terminoloških slovarjev je pri ZRC pravkar izšlo *Slovensko tehniško izrazje* Andreja Šmalca in Jakoba Muellerja. Umik slovenščine z naše najvišje izobraževalne ustanove bi povzročil veliko okrnitev tega jezika, zlom njegove kompletnosti. Pomenil bi pot slovenščine v domače copate, če prosto ponovim jezo misel kompetentnega lingvista Janeza Orešnika. Pot nekam nazaj v smeri tistega stanja, ki ga je Peter Handke v najnovejšem romanu *Še zmeraj vihar* (*Immer noch Sturm*, Berlin: Suhrkamp, 2010) – na podlagi svojih otroških in mladostnih izkušenj na Koroškem – imenoval »hišni in dvorišni jezik«, celo »hlevski jezik« in skrajno tenkočutno opisal njegovo socialno in psihološko stisko. Gre za roman, ki je tudi roman o našem jeziku. V položaju skrajno negativne koeksistence.

In na koncu še kratek povratek k izhodišču vseh teh razmišljanj, k Heglovemu stavku: »Govoriti in misliti v svojem jeziku spada prav tako k obliki osvoboditve.« Če to misel postavimo v območje nekih temeljnih človekovih pravic, ni daleč vprašanje: mar nima naš človek pravice do svojega lastnega jezika, torej do tega, da »govori in misli« in tudi piše v svojem jeziku na vseh stopnjah javnega izobraževalnega sistema z univerzo vred? Ne glede na smotrno in dobro razvito mrežo predavanj in praks v angleščini naj bi na slovenskih univerzah in na vseh njenih stopnjah imela slovenščina veljavo dominantnega jezika. Seveda ne v škodo osvajanja in visokega obvladovanja stroke v angleščini, to se pravi v razumni in akademsko odprti koeksistenci z njo. Definirani in dinamični hkrati.³

3 K izboljšanju položaja slovenščine na univerzi in v znanosti je usmerjen osnutek *Nacionalnega programa za jezikovno politiko 2012–2016* s posebnim poglavjem *Jezikovna ureditev slovenskega visokega šolstva in znanosti* (str. 16–18). Program so pripravili: dr. Marko Stabej (vodja), dr. Helena Dobrovoljc, Darja Erbič, dr. Tomaž Erjavec, dr. Ina Ferbežar, dr. Monika Karlin Golob, dr. Simon Krek in dr. Martina Ožbot. Izdala ga je Služba za slovenski jezik, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, z letnico 2011.

VESNA MIKOLIČ

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem
vesna.mikolic@fhs.upr.si

Medkulturno in meddisciplinarno jezikoslovje – njune povezave v okviru koprške slovenistike

V prispevku ob kratkem historiatu koprške slovenistike posvečamo pozornost vsebinam in metodologiji slovenističnih, predvsem jezikoslovnih raziskav in poučevanja na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem. Pri tem nas zanimata medkulturnost in meddisciplinarnost kot izhodišči in temeljni lastnosti slovenističnega jezikoslovja na omenjenem oddelku. Medkulturno jezikoslovje lahko razumemo kot jezikoslovno smer, ki se z različnimi pristopi ukvarja s celovito problematiko jezikov v stiku, pri čemer sta izpostavljeni povezanost jezika in kulture ter nenehna interakcija različnih jezikov in kultur. Zaradi tega je medkulturno jezikoslovje naravno zavezano meddisciplinarnosti, tako v okviru slovenističnih kot tudi drugih ved in teorij.

ZAČETKI

Vse slovenistične dejavnosti na UP pomembno zaznamuje zanimanje za medkulturne vidike, hkrati so zanje značilni sodobni meddisciplinarni pristopi, ki na jezik in književnost gledajo celostno, kot na součinkovanje družbenih in kulturnih ter v tem okviru jezikovno-literarnih potez neke skupnosti. Gotovo je k takemu izhodišču najbolj prispevala umeščenost Univerze na Primorskem v obmejni in večkulturni prostor jugozahodne Slovenije. Poleg tega pa se je, po mojem mnenju, ob nastajanju nove univerze in še prej inštituta in posameznih fakultet oziroma visokih šol izkoristilo »načine organiziranja znanja, značilne za moderno znanost«, kakor interdisciplinarnost opredeljuje Martina Ožbot (2011: 351).

Že pred ustanovitvijo univerze se je v različnih oblikah slovenistično področje razvijalo in se razvija še danes na Znanstveno-raziskovalnem središču (ZRS), Pedagoški fakulteti (PeF) in Fakulteti za humanistične študije (FHŠ) v Kopru. Na ZRS se

številne slovenistične dejavnosti razvijajo v okviru Inštituta za jezikoslovne študije, med njimi so bili ena prvih slovenističnih dejavnosti Poletni tečaji slovenskega jezika na Obali Halo, tukaj slovenski Mediteran!, ki so sedaj že tradicionalna prireditve inštituta in FHŠ, letos smo jih izvedli že devetnajstič. Oba soorganizatorja prirejata tudi že tradicionalne znanstvene konference v okviru dveh vsako leto izmenjujočih se ciklov Slovenski jezik v stiku in Dialekti v stiku. Na Inštitutu za jezikoslovne študije smo od začetka do danes izvedli številne temeljne, aplikativne, ciljne ter bilateralne in druge mednarodne raziskovalne projekte, pri katerih se slovenisti povezujemo z drugimi jezikoslovci, hkrati pa s pridobivanjem mladih raziskovalcev in projektnih sodelavcev oblikujemo lastno kadrovsko jedro, kar je bil cilj naše slovenistike že od samega začetka.¹ Naj na tem mestu podamo samo pregled nacionalnih raziskovalnih projektov Inštituta za jezikoslovne študije UP ZRS, sofinanciranih s strani ARRS, v katerih smo bili nosilci ali sodelavci projekta tudi slovenisti:

- Slovenski jezikovni vplivi na italijansko tržaško narečje. Temeljni raziskovalni projekt. Nosilka projekta: dr. Rada Cossutta. Trajanje: 1. 2. 2008–31. 1. 2011.
- Turistični terminološki slovar. Aplikativni raziskovalni projekt. Nosilka projekta: dr. Vesna Mikolič. Trajanje: 1. 2. 2008–31. 1. 2011.
- Narečni atlas slovenske Istre in Krasa (NASIK). Temeljni raziskovalni projekt. Nosilec projekta: dr. Goran Filipi. Trajanje: 1. 1. 2007–31. 12. 2009.
- Večjezični korpus turističnih besedil – informacijski vir in analitična baza slovenske naravne in kulturne dediščine. Temeljni raziskovalni projekt. Nosilka projekta: dr. Vesna Mikolič. Trajanje: 1. 9. 2005–31. 8. 2008.
- Ideja naroda pri slovenski reformaciji 16. stoletja in njen evropski kontekst. Podoktorski temeljni raziskovalni projekt. Nosilec projekta: dr. Goran Filipi, podoktorant dr. Jonatan Vinkler. Trajanje: 1. 9. 2005–31. 8. 2007.
- Jeziki kot most k medkulturnemu sporazumevanju in razumevanju. Aplikativni raziskovalni projekt. Nosilka projekta: dr. Lucija Čok. Trajanje: 1. 7. 2004–30. 6. 2007.
- Jezikovna prepletanja v istrskem in kraškem prostoru. Temeljni raziskovalni projekt. Nosilec projekta: dr. Goran Filipi. Trajanje: 1. 7. 2004–30. 6. 2007.
- Jezik kot kulturna kohezija in človeški kapital. Ciljni raziskovalni projekt. Nosilka projekta: dr. Lucija Čok. Trajanje: 1. 9. 2004–31. 10. 2006.
- Etimološko frazeološke raziskave slovenskih istrskih govorov. Temeljni raziskovalni projekt. Nosilec projekta: dr. Goran Filipi. Trajanje: 1. 7. 1998–30. 6. 2001.

Na PeF se v okviru študijskih programov Razredni pouk in Predšolska vzgoja na 1. stopnji ter Zgodnje učenje na 2. in 3. stopnji posvečajo vprašanju zgodnjega poučevanja slovenščine kot prvega in drugega/tujega jezika, na FHŠ pa se slovenistika razvija v okviru Oddelka za slovenistiko, ki se je oblikoval le nekaj let po ustanovitvi fakultete.

¹ Seveda je bilo ves čas načrtovano tudi sodelovanje z zunanjimi sodelavci, kar je bilo ob vzpostavitvi slovenističnega oddelka kakor tudi celotne fakultete predvsem dobrodošla pomoč, kasneje pa želja, da bi se z domačimi in mednarodnimi gostovanji ohranjalo vključevanje strokovnjakov, specializiranih za posamična področja. To je bil tudi eden od ciljev bolonjske prenove, žal pa trenutno finančne razmere v celotnem evropskem visokoškolskem prostoru temu niso naklonjene.

Fakulteta za humanistične študije v Kopru je nastala leta 2000; ker je bila raziskovalna dejavnost ZRS-ja, na osnovi katere se je razvil večji del študijskih programov FHŠ, že dodobra zaznamovana s prostorom, v katerega je vsajena in iz katerega raste, je bil sprva namen fakulteto poimenovati kot »fakulteto za interkulturne študije«, a je bil ta pojem tedaj preveč neznan in ustanovitelji so se mu odrekli. Namesto tega so se odločili za poudarek na celotnem polju, na katerega sodijo področja, zastopana na fakulteti, in sicer za humanistične študije. Leta 2003 je bila FHŠ že ena od temeljnih ustanoviteljic Univerze na Primorskem. Že v času pred bolonjsko prenovijo je bila FHŠ prepoznavna po svojih interdisciplinarnih študijskih programih z veliko možnostjo izbire in samostojnega raziskovalnega dela ter usmerjenostjo v specifični večkulturni severnojadranski del Sredozemlja. Podobno so se oblikovali tudi posamezni oddelki, na eni strani iskanje specifičnih, še ne izpoljenih vsebinskih niš v slovenskem humanističnem prostoru, povezanih predvsem z medkulturno tematiko, ter uvajanje novih, interdisciplinarnih pristopov, na drugi pa akademska zadržanost in ostajanje pri tradicionalnih osnovah posameznih humanističnih strok.

MEDDISCIPLINARNOST IN MEDKULTURNOST KOT IZHODIŠČI SLOVENISTIČNEGA ŠTUDIJSKEGA PROGRAMA

V skladu s takšno programsko in organizacijsko zasnovjo (glej tudi Čok in Mikolič 2000) je FHŠ že v svojih ustanovitvenih aktih načrtovala tudi oblikovanje slovenističnega programa. Programske smernice je skladno s svojimi obsežnimi strokovnimi referencami in človeško širino oblikoval akademik dr. Boris Paternu, prvi programski odbor pa so sestavljali: dr. Silvija Borovnik, dr. Rada Cossuta, dr. Marko Jesenšek, dr. Gregor Kocijan, dr. Vesna Mikolič, dr. Marija Pirjevec Paternu, dr. Marko Stabej, dr. Sonja Starc. Vsem se iskreno zahvaljujem za podporo in pripravljenost za sodelovanje. Program je bil 1. oktobra 2002 oddan v presojo Strokovnemu svetu za visoko šolstvo, po njegovi potrditvi smo prve študente slovenistike vpisali v študijskem letu 2004/2005 (Mikolič 2005: 89–91).

Prvi slovenistični program je bil zasnovan tako, da je bila študentom zagotovljena splošna slovenistična izobrazba, poleg tega pa še specialna znanja z nekaterih področij uporabnega jezikoslovja (leksikologija in leksikografija ter sodobne jezikovne tehnologije, lektoriranje, prevajanje, slovenščina kot drugi/tuji jezik) in poglobljeni pogled v različne tipe diskurza z jezikovnega in književnega gledišča (lektoriranje, jezik oglaševanja, jezik v turizmu, mladinska književnost, sodobna dramatika in gledališče, žanrska slovenska literatura idr.) (Mikolič 2005: 91). Na tak način smo želeli doseči cilj, da zaposlitvene možnosti diplomiranega slovenista ne bi videli v glavnem na pedagoškem polju, pač pa tudi v drugih družbenih sferah.

To se je skušalo doseči tudi z razširitvijo razumevanja slovenističnega študija kot izključno študija jezika in književnosti; tedaj novo poimenovanje študijskega programa »slovenistika« v pomenu »slovenističnih študij« je poleg znanj s še vedno temeljnih področij slovenskega jezika ter slovenske in svetovne književnosti vključevalo tudi poznavanje nekaterih ključnih elementov slovenske kulture z zgodovinskih, geografskih in antropoloških oz. kulturoloških vidikov. To se je dosegalo

predvsem s tedaj novim kreditnim sistemom in z njim povezano izbirnostjo ter posledično interdisciplinarnostjo študijskega programa.

Prav tako pa so študentje slovenistike dobivali tudi vpogled v jezikovne, literarne in druge kulturološke posebnosti slovenskih obmejnih področij, s posebnim poudarkom na prostoru kulturnega stika med Alpami in Jadranom. Velik poudarek na pridobivanju večjezične in medkulturne sporazumevalne zmožnosti tako za študente slovenistike kot tudi drugih študijskih programov pa se je na FHŠ udejanjil tudi v oblikovanju več jezikovnih in kulturnih centrov: Center za jezike, Center za slovenski jezik in kulturo in Center za slovanske kulture.

Večina teh značilnosti se je ohranila tudi ob prenovi programa 1. stopnje v skladu z bolonjskimi smernicami in ob oblikovanju pedagoškega programa 2. stopnje. Ker bo o nadaljnjem razvoju oddelka spregovoril sedanji predstojnik, dr. Krištof Jacek Kozak, se bom sama od tu dalje posvetila predvsem jezikoslovnim vsebinam, kakor smo jih razvijali in jih še vedno razvijamo na oddelku.

JEZIK MED KULTURAMI IN DISCIPLINAMI

Medkulturno jezikoslovje lahko razumemo kot jezikoslovno smer, ki se z različnimi pristopi ukvarja s celovito problematiko jezikov v stiku, pri čemer sta izpostavljeni povezanost jezika in kulture ter nenehna interakcija različnih jezikov in kultur. Tudi slovensko medkulturno jezikoslovje združuje jezikoslovce, ki na različnih področjih načrtno proučujejo stike slovenskega jezika z drugimi jeziki. Če slovensko medkulturno jezikoslovje povežemo z slovensko literarnozgodovinsko stroko, ki obravnava medkulturne vidike slovenske književnosti, potem lahko nedvomno govorimo tudi o medkulturni slovenistiki kot legitimni veji slovenistične stroke (Mikolič 2010: 122). Čeprav so ta spoznanja tudi v slovenskem in slovenističnem jezikoslovju in literarni stroki zorela že pred dobrim desetletjem (glej Grosman 2000, 2004; Kovač 2001; Mikolič 2001), se je prvi koprski slovenistični program bolj ko ne spontano in pod vplivom že obstoječih raziskav v danem večjezičnem in večkulturnem okolju razvil v tej smeri, kasneje, ob procesu prenove programa po bolonjskih smernicah in oblikovanja programa 2. in 3. stopnje med letoma 2005 in 2008, pa so se te vsebine vključevale v posamezne predmete ali se oblikovale kot poseben študijski predmet bolj načrtno in znanstveno utemeljeno. Tako starejše kot mlajše raziskovalke in predavateljice dialektologije, fonologije, morfosintakse in semantike dr. Rada Cossutta, dr. Jožica Škofic, dr. Jana Volk in Klara Šumenjak se ukvarjajo z medsebojnim vplivanjem slovenskih in drugih slovanskih, romanskih in germanskih jezikovnih pojavov. Izvorno ruska slovenistka dr. Irina Makarova Tominec je pozorna predvsem na soočanja slovanskih jezikov pri obravnavi zgodovine slovenskega jezika. Avtorica pričujočega prispevka dr. Vesna Mikolič sem v večino svojih predmetov (Sociolingvistika in pragmatika na 1. stopnji, Slovenski jezik kot prvi/drugi jezik kot izbirni predmet na 1. in 2. stopnji, Jeziki v stiku na 2. stopnji, Medkulturna pragmatika ter jezik in književnost v medkulturnem položaju² kot izbirna predmeta na 2. stopnji) vključila takšne ali drugačne vidike razmerja med jezikom/-i in kulturo/-ami. Tudi

2 Predmet sva oblikovali skupaj z dr. Meto Grosman.

področje besediloslovja, ki ga razvijamo dr. Sonja Starc (Besedilo in diskurz na 1. stopnji, Oglaševalski diskurz kot izbirni predmet na 1. in 2. stopnji), dr. Vesna Mikolič in Ana Beguš (Jezik znanstvenih besedil na 1. stopnji, Turistični diskurz kot izbirni predmet na 1. in 2. stopnji), se ne more izogniti vsaj občasnim primerjavam besedil v različnih jezikih in medkulturnim diskurzivnim analizam.

Medkulturni pristopi imajo največkrat namen ozavestiti jezikovne pojave, specifične za posamezne jezike, seveda s pojavi slovenskega jezika v ospredju, zaradi česar se najbrž bodisi sama jezikovna zmožnost, vezana na obvladovanje jezikovnega sistema, kot tudi metajezikovno znanje razvijata še bolj zavestno in usmerjeno. Prav tako se na ta način omogoča hkratno razvijanje drugega, prav tako pomembnega pola jezikovne sporazumevalne zmožnosti, tj. sporazumevalna ali sociolingvistična zmožnost, ki je povezana s poznavanjem in razumevanjem širše kulture nekega jezika, prepoznavanjem različnih okoliščin in upoštevanjem pragmatičnih pravil. Senzibilnost do jezika kot družbenega pojava in družbene skupnosti oziroma družbenih skupnosti, ki jezik oziroma jezike in njihove zvrsti uporabljajo, vidno rase iz letnika v letnik, pri študentkah druge stopnje³ pa lahko že zasledimo poglobljeno razumevanje zgodovinskih in aktualnih stikov med kulturami in jeziki ter izrazito zanimanje za obravnavo teh vprašanj. Skratka, upoštevanje najsodobnejših pristopov medkulturne vzgoje pri razvijanju t. i. medkulturne sporazumevalne zmožnosti že kaže prve pozitivne rezultate.

Prav s tem namenom, tj. da študentje začutijo jezik kot živo in z družbo tesno povezano tvorbo, smo se že jezikoslovci prvega programskega odbora odločili, da klasično obravnavo knjižnega jezika, ki se začne z obravnavo jezikovnih ravnin od najnižje do najvišje, »obrnemo na glavo«: tako smo v prvem slovenističnem študijskem programu začeli s predmetom Slovenski jezik v družbi, ki je osvetlil pomen in lastnosti vseh jezikovnih zvrsti slovenskega jezika, nadaljevali s semantiko in skladnjo ter šele v najvišjih letnikih prišli do oblikoslovja in glasoslovja.

Kljub nedvomnim prednostim tako medkulturnega pristopa kot z njim povezanega interdisciplinarnega pristopa, ki izpostavlja povezanost jezika in družbe oz. kulture, pa se kaže, da to še vedno ne zadošča za pridobivanje ene od osnovnih jezikovnih zmožnosti, tj. pravopisne zmožnosti. Namreč, težave, ki jih imajo s pravopisom študentje bodisi v prvem letniku kot tudi še v višjih letnikih, kažejo na precej pomanjkljivo zmožnost (neustrezna raba vejic je seveda samo njen najvidnejši pokazatelj). Vzroki so seveda različni, predvsem pa so najbrž povezani s problematiko uporabe novih medijev, rabe različnih jezikovnih zvrsti in ustreznih bralnih navad. Zaradi hitrega tehnološkega razvoja in vse večje družbene dinamike se seveda tudi jezikovne navade hitreje spreminjajo, norma je podvržena nenehnemu jezikovno-kulturnemu vrednotenju, jezikovni zgled ni več en sam, normativnost se oblikuje skozi zelo različne družbene mreže, od zelo intimnih in prijateljskih skupin preko nacionalnega sistema izobraževanja do globalnih medijev (Blommaert in Rampton 2011: 12). Pa vendar je treba razvijati konkretne metode in tehnike, s katerimi lahko mlade spodbudimo k razvijanju tudi najvišjega jezikovnega standarda. Prav zato

3 Gre za prvo generacijo izjemno uspešnih študentk pedagoškega slovenističnega študijskega programa 2. stopnje.

smo v prenovljeni slovenistiki pri nekaterih predmetih še okrepili pravopisne vsebine, oblikovali smo jih tudi v poseben predmet Pravopis in jezikovna zavest (izvajalki dr. Jana Volk, mag. Vladka Tucovič). Prav tako smo se bili primorani vrniti k bolj klasični obravnavi jezikovnih ravnin. V prvem letniku smo sicer pustili predmet Slovenski jezik v družbi, ki se ne omeji takoj na knjižni jezik in izpostavlja vse vloge slovenskega jezika v družbi, vendar pa nato knjižni jezik obravnavamo od fonologije preko morfosintakse do semantike, kajti pri obratnem pristopu smo sicer zaznavali večjo pozornost za morfologijo in fonologijo pri študentih višjih letnikov, vendar pa sta bila njihovo osnovno metajezikovno znanje pa tudi jezikovna zmožnost s teh področij na začetku študija premajhna, da bi lahko najprej obravnavali višje jezikovne ravnine in prehitro interdisciplinarno povezovali znanja različnih jezikoslovnih ter drugih ved in pristopov.

Kot rečeno, danes se je treba s posebno skrbjo posvečati tudi jezikovni normi in kriterijem normativnosti, vendar pa je tudi tu treba slediti načinom delovanja in spoznavanja, ki so mladim blizu. Današnji mladi so namreč t. i. vedno priključena generacija (*always-on generation*) (Anderson 2012), kar pomeni, da je uporaba svetovnega spleta in informacijske tehnologije zanje nekaj povsem samoumevnega in zato nujnega. Množica sočasnih informacij in velika družbena dinamičnost lahko sodobnega človeka dekoncentrirata in ga odbijata od napora in globljega razumevanja, vendar pa ga hkrati silita v izkoriščanje prednosti, ki ga nudi ta večplastno povezan, hiperpovezan, *multitasking* svet (Foley 2011: 119–160). Zato tudi sodobni pristopi k obravnavi relevantnih družbenih tem gotovo odražajo širše, bolj celovito in interaktivno dojetje sveta in so tako ali drugače interdisciplinarni; vse to so najbrž tudi metode, s katerimi se lahko približamo mladim. V okvir slovenistike se prav s temi nameni vključujejo teorija novih medijev in korpusno jezikoslovje oziroma področje jezikovnih tehnologij (s temi področji se ukvarjamo dr. Vesna Mikolič, Ana Beguš, Klara Šumenjak, Jernej Vičič), hkrati pa bi bilo koristno nadaljevati z interdisciplinarno zasnovo prvega slovenističnega programa, ki je predvideval tudi vključevanje različnih humanističnih in družboslovnih področij. Žal pa se tovrstna meddisciplinarnost, ki smo jo dosegali predvsem z omogočanjem večjega obsega izbirnih predmetov, sedaj ob uvedbi dvopredmetnih in pedagoških študijskih programov zmanjšuje. Seveda je uvedba teh programov v času, ko mladi za večje zaposlitvene možnosti potrebujejo čim širšo formalno izobrazbo, zelo smiselna,⁴ na tak način se pravzaprav uvaja dvo- ali trodisciplinarnost (če upoštevamo še pedagoško stroko), pa vendar sem prepričana, da je meddisciplinarnost zato še toliko bolj smiselno razvijati tudi znotraj posameznih predmetov, zato da posamezne stroke ne ostajajo ločene, pogled na zunanjo stvarnost pa preozek.

Tu se odpira posebno vprašanje medsebojnega odnosa med disciplinami v »ožji slovenistični družini«, tj. odnosom med jezikom in književnostjo oziroma različnimi jezikoslovnimi in literarnimi vedami. Stabej (2005: 65) o tem pravi: »Starša jezik in književnost živita skupaj bolj iz navade in ekonomskih razlogov kot ljubezni

4 Izkušnje sorodnih slovenskih fakultet, predvsem obeh filozofskih fakultet v Ljubljani in Mariboru, kažejo na velik interes za dvopredmetne in pedagoške programe že tudi v preteklih letih, ki jih še ni zaznamovala ekonomska kriza.

in razumevanja. Njuni otroci se med sabo še slabše razumejo in so si tudi bolj malo podobni. « Očitno pristajamo na to, da jezik in književnost v okviru slovenistike pač samoumevno sodita skupaj, čeprav se po drugi strani le redki ukvarjajo z njunimi epistemološkimi in metodološkimi prepletanji. Prav v okviru medkulturnega pristopa pa se lahko pokaže relevantnost uporabe nekaterih jezikoslovnih metod pri obravnavi literarnega diskurza in obratno, področje literarne stilistike lahko združuje ali mora združevati (socio)lingvistične in literarnoteoretske kategorije, če želimo razumeti kulturno-jezikovno specifičnost posameznega literarnega dela. V to smer gredo tudi seveda tudi najmlajše literarno-jezikovno meddisciplinarne vede, kot so prevodoslovje, lingvistična kritika, literarna pragmatika (glej Grosman 2004: 72; Ožbot 2011: 353–356).

Oba vsebinska in metodološka vidika, ki ju izpostavljamo v tem prispevku in jima poskušamo dajati na koprski slovenistiki poseben pomen, to sta medkulturnost in meddisciplinarnost, se še posebej izrazito povezujeta pri didaktiki v okviru novega pedagoškega programa. Tako kot je po Byramu (1997) bistvo medkulturnosti aktivnost, interakcija/sodelovanje različnih kultur, tako medkulturna vzgoja pomeni ustvarjalnost, raziskovanje, interdisciplinarno vključevanje različnih dejavnosti in različnih relevantnih družbenih tematik. Ta spoznanja (z jezikovno didaktiko se ukvarjava dr. Sonja Starc in dr. Vesna Mikolič, z didaktiko književnosti pa dr. Vida Medved Udovič) bi radi predali tudi našim prvim in vsem nadaljnjim diplomantom pedagoških programov, ki bodo na tak način lahko pomembno obogatili pedagoške in didaktične pristope v osnovnem in srednjem šolstvu.

ZA ZAKLJUČEK

Na tak način se koprška slovenistika vključuje med nekatere uspešne, čeprav seveda še nedokončane zgodbe Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, ki naj jih v zaključku na kratko povzamem. Skladno z vizijo in načrti smo na fakulteti od začetka do danes razvili študijske programe na vseh treh stopnjah v okviru temeljnih humanističnih disciplin: zgodovine, arheološke in umetnostnozgodovinske dediščine, geografije, filozofije, antropologije, kulturnih študijev, medijskih študijev, slovenistike, italijanistike, medjezikovnega posredovanja. Ob humanističnih in družboslovnih smo razvili še pedagoške in umetniški študijski program, trenutno pa začenjamo z realizacijo tudi dvopredmetnih študijskih programov. Na FHŠ je v teh letih zaključilo študij preko 500 diplomantov, od tega več kot 50 doktorjev in magistrrov znanosti. Dejavnosti FHŠ odmevajo v ožjem obmejnem in širšem slovenskem in mednarodnem prostoru: z izmenjavo študentov in učiteljev v okviru 56 sporazumov programa Erasmus, s številnimi mednarodnimi projekti (samostojno je bila FHŠ vpeta v 34 projektov, še več projektov smo izvajali v sodelovanju z ZRS), z založniško dejavnostjo v okviru Univerzitetne založbe Annales in tudi preko skoraj vsakodnevnih kulturnih, znanstvenih in strokovnih dogodkov, med njimi številnih že tradicionalnih: Dnevi humanistike, Humanistični maraton, Večeri v Foresteriji, Kulturni torki, Prireditve ob dnevu jezikov, Prireditve ob dnevu frankofonije, Srečanja z dediščino, Mediteranska poletna šola META humanistika, Poletni tečaji slo-

venskega jezika na Obali Halo, tukaj slovenski Mediteran, pogosta javna predavanja domačih in gostujočih predavateljev, številne že tradicionalne znanstvene konference v povezavi z ZRS idr. Raziskovalci FHŠ so med najboljšimi po številu znanstvenih objav na Univerzi na Primorskem, prav tako so številni visoko cenjeni v slovenskem in mednarodnem prostoru, zaradi česar so uspešni kot nosilci raziskovalnih projektov in mentorji mladim raziskovalcem. Ti rezultati so gotovo posledica učinkovitega modela povezovanja FHŠ z ZRS, kljub temu pa smo ravno v zadnjem času na naši univerzi priča poskusom njegovega razbijanja in posledično povzročanju škode humanističnemu polu primorske univerze.

A kot se nam zdi, da brez povezovanja – kljub občasnim, tudi upravičenim, odmikom od tovrstnega pristopa – ne gre med kulturami in disciplinami, ne bi smeli izpustiti prednosti dialoga in povezovanja tudi med raziskovalno in pedagoško dejavnostjo znotraj univerze, saj se ravno z intenzivno usmerjenostjo v raziskovanje in sočasnim ustvarjanjem novega znanja skupaj z mladimi dosegajo osnovne naloge vsake univerze.

LITERATURA

- ANDERSON, Dan, 2012: *Elon Studies the Future of »Generation Always-On«*. Elon University. <<http://www.elon.edu/e-net/Note.aspx?id=958393>>. Dostop 14. julija 2012.
- BLOMMAERT, Jan in RAMPTON, Ben, 2011: Language and Superdiversity. *Diversities* 13/2. <http://www.mmg.mpg.de/fileadmin/user_upload/Subsites/Diversities/Journals_2011/2011_13-02_art1.pdf> Dostop 14. julija 2012.
- BYRAM, Michael, 1997: *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon etc.: Multilingual Matters Ltd.
- ČOK, Lucija in MIKOLIČ, Vesna (ur.), 2000: *Ustanovitev Fakultete za humanistične študije v Kopru*. Koper: ZRS, Visokošolsko središče, Ljubljana: ZRC SAZU.
- FOLEY, Michael, 2011: *Doba apsurdnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- GROSMAN, Meta, 2000: Izzivi in področja medkulturne vzgoje. Inka Štrukelj (ur.): *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 11–22.
- –, 2004: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- KOVAČ, Zvonko, 2001. *Poredbena i/ili interkulturna povijest književnosti*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- MIKOLIČ, Vesna, 2001: Interethnic Awareness as an Important Creator of Cross-Border Connections and Integration Processes. Anton Gosar: *Political Geography in the 21st century: Understanding the Place – Looking Ahead*. *Geographica Slovenica* 34/1. 267–278.
- –, 2005: Slovenistika na Fakulteti za humanistične študije kot ena od slovenističnih dejavnosti na Univerzi na Primorskem. Miran Hladnik (ur.): *Vloga meje. Slovenski slavistični kongres*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik, 16). 89–93.
- –, 2010: Slovenistika in medkulturnost. Mateja Sedmak in Ernest Ženko (ur.): *Razprave o medkulturnosti*. Koper: Univerzitetna založba Annales. 113–128.

OŽBOT, Martina, 2011: Interdisciplinarnost – je sploh (še) mogoče drugače? Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 30). 351–356.

STABEJ, Marko, 2005: Omejena brezmejnost slovenistike. Miran Hladnik (ur.): *Vloga meje. Slovenski slavistični kongres. Lendava 2005*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 65–66.

KRIŠTOF JACEK KOZAK

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem
kristof.jacek.kozak@fhs.upr.si

Literarnozgodovinsko p(r)oučevanje: Oddelek za slovenistiko UP FHŠ

Prispevek odpira kratek historiat poučevanja književnosti na Oddelku za slovenistiko, v nadaljevanju pa se posveča razumevanju književnosti v didaktičnem procesu. Ukvarja se z vprašanjem zamejevanja nacionalne književnosti, posebej v času, ko se je izkazalo, da so tudi nacije »zamišljene« tvorbe, nato predstavlja problematiko robnih književnosti in vprašanja medkulturnosti, ki je posebej pomembna z ozirom na geografsko določenost Fakultete za humanistične študije.

Že iz naslova je mogoče razbrati dvojnost obravnave, ki jo namerava ubrati pričujoči prispevek: predstaviti želi ključne plati (in s tem lastnosti) Oddelka za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru, in sicer najprej nekaj zgodovinskih izhodišč, saj se v tem obsegu in takole v celoti oddelek doslej še ni predstavil, tem pa bo sledila diskusija o literarnozgodovinskem raziskovalnem in didaktičnem pristopu, kakršnega se pri proučevanju in poučevanju književnosti poslužujemo sodelavci Oddelka za slovenistiko.

Naj zgolj v skromno dopolnilo historiatu oddelka, ki ga je podala dr. Mikolič, dodam še nekaj tehničnih podatkov. Oddelek je, kot rečeno, prve študente sprejel v akademskem letu 2004/05. Takrat je študij potekal še po »starem«, univerzitetnem štiriletnem programu, vendar že – v pričakovanju bolonjske reforme – ovrednoten s kreditnimi točkami za vsako študijsko obveznost posebej. Prvi letnik je bil precej številčen, kar nas je sodelavce navdajalo z upanjem za uspešno delo v prihodnje. Že naslednje leto se je izkazalo, da je bilo pričakovanje upravičeno, saj se je odtlej oddelek razvijal s pospešeno hitrostjo, in sicer na dvojni račun: z ene strani zaradi novih letnikov, z druge pa zaradi na novo akreditiranih študijskih programov 3. (doktorske) in kasneje še 2. (bolonjske magistrske) stopnje. Sodelavcem ne samo oddelka,

temveč celotne UP FHŠ se je zdelo ustrezno pohiteti z uvajanjem bolonjskih izobraževalnih novosti. V hitrosti smo namreč videli določeno prednost, zato smo leta 2006 akreditirali – ter ga prvi v Sloveniji začeli tudi izvajati – študijski program 1. stopnje, usklajen z bolonjskimi smernicami (na (starem) univerzitetnem programu je diplomiralo 41 študentov, na bolonjskem pa do danes že 17). Temu smo leta 2008 dodali – in tudi že vpisali prve študente – 3. stopnjo (doktorski študij), leta 2011 pa še dva bolonjska študijska programa 2. stopnje: pedagoški program slovenistike ter prvi tovrstni umetniški program, ki je po svoji vsebini brez primere in unikum v JV Evropi: Uprizoritvene študije in kreativno pisanje. Prav tega leta smo se na oddelku soočili tudi s specifikko slovenskega visokošolskega prostora, kakršna je bila vsaj na humanističnih in družboslovnih fakultetah pred bolonjsko reformo dvopredmetni študij. Četudi študij v skladu z bolonjsko reformo dvopredmetnosti kot take naj ne bi poznal, se je izkazalo, da se tej idiosinkraziji, katere bonus naj bi bil večja nominalna možnost zaposlovanja študentov, na Slovenskem ni bilo mogoče odreči, s čimer je bil, tako sodim, odpravljen bolonjski sistem kurikularne izbirnosti. Tako smo bili tudi na UP FHŠ primorani ponovno vpeljevati dvopredmetnost: leta 2011 poleg drugostopenjskega enopredmetnega še dvopredmetni pedagoški program slovenistike 2. stopnje, letos pa je skozi akreditacijske procedure uspešno šel še dvopredmetni študijski program 1. stopnje.

Kakor koli že, v osmih letih delovanja se je Oddelek za slovenistiko temeljito razvil: ustanoviteljica in prva predstojnica je bila v letih 2004 in 2005 dr. Vesna Mikolič, med letoma 2005 in 2008 je oddelek deloval pod predstojniškim vodstvom dr. Igorja Ž. Žagarja, med 2008 in 2012 pa sem bil predstojnik podpisani. Število študentov na Oddelku za slovenistiko je v času, ko je bilo slušateljev največ, krepko preseгло številko 100.

Skladno z razvojem oddelka in nastajanjem novih letnikov in tudi stopenj pa se je povečevalo tudi število sodelavcev tako na jezikoslovnem kot tudi literarnem področju. Spočetka so oddelku kot zunanji sodelavci pomagali številni priznani kolegi in kolegice z drugih inštitucij (nekateri med njimi z oddelkom še sodelujejo), ki jim s tega mesta seveda ponovno izrekam globoko zahvalo, kasneje pa smo – tudi, če ne predvsem, zaradi napotil s strani univerze – skušali oblikovati jedro t. i. »matičnih« sodelavcev, torej tistih, ki delujejo zgolj na Univerzi na Primorskem. Po nekaj letih lahko rečem, da nam je to v precejšnji meri tudi uspelo.

Ker je jezikoslovni del oddelka opisala že dr. Vesna Mikolič, mi preostane natančnejši oris literarnovedne raziskovalne usmerjenosti in didaktičnega dela ter njenih nosilcev. Danes na Oddelku za slovenistiko delujejo naslednji kolegi in kolegice, med katerimi so nekateri sodelovali že pri izvajanju »starega«, štiriletnega študijskega programa: dr. Vida Medved Udovič, strokovnjakinja za didaktiko književnosti in slovensko dramatiko, dr. Marcello Potocco, po svoji ustvarjalni poklicanosti kakor tudi raziskovalnem interesu pesnik ter predavatelj literarne teorije in zgodnjih obdobj svetovne književnosti, Maja Smotlak, mlada raziskovalka, ki se ukvarja s slovensko zamejsko književnostjo, v svoji disertaciji pa tudi z vprašanji slovenske identitete v liminalni zamejski literaturi, mag. Vladka Tucovič, ki je svoje raziskovalno zanimanje usmerila v Istro in njene literarne specifikke, dr. Jonatan Vinkler, strokovnjak

za starejšo slovensko književnost ter vprašanje žanrov, dr. Barbara Zorman, poznavalka interdisciplinarnega prepleta literature in sedme umetnosti ter sodobne slovenske književnosti, in navsezadnje še podpisani, ki oddelek spremljam že od vsega začetka, doslej pa sem se didaktično ukvarjal s temelji študija književnosti, starejšo slovensko književnostjo, slovenskim 19. stoletjem, raziskovalno pa še s filozofijo literature, njeno interpretacijo in sodobnimi paradigmi, pa tudi s sodobno slovensko dramatiko.

Osnovna obveznost dela sodelavcev Oddelka za slovenistiko predstavlja seveda poučevanje slovenske književnosti. Ker gre za temeljna znanja, smo se tu držali tradicije, se pravi diahronega in sinhronega načina poučevanja, zato si našo osnovno izobrazbo – kar nekaj nas je namreč komparativistov – predstavljam vsaj kot primerjalno enakovredno kvaliteto, saj je vselej pomembno, da se tako zgodovinski procesi kot umetniški pojavi ali celo posamezna literarna dela postavijo v določen okvir in s tem na ustrezno mesto v mozaiku svetovne književnosti. Poleg tega smo si v pedagoškem procesu predavatelji literarne zgodovine snov lahko v grobem razdelili tudi po raziskovalnem interesu.

Pri poučevanju ima literarna zgodovina zaradi svojega diahronega zaporedja nekoliko manj manevrirnega prostora kot jezik. Vseeno pa smo se odločili za bolj barvita poimenovanja kurzov, ki smo jih ponudili študentom, od zgolj lakoničnih »Slovenska književnost 1, 2, 3.« Čeprav gre za bolj ali manj iste vsebine, je pri nas mogoče poslušati predmete kot so Od prvih zapisov do konca stoletja luči in razuma (starejša slovenska književnost), Slovenska književnost med romantiko in novo romantiko ter Slovenska književnost od ekspresionizma do sodobnosti. Kot posebnost pa lahko še omenim, da smo med obveznimi predmeti razpisali tudi Svetovno književnost od začetkov do renesanse ter Svetovno književnost od renesanse do sodobnosti. Zavestno smo se odločili za dva kurza z vsebino svetovne književnosti za sloveniste, saj je to zanje edini stik s književnostjo onstran domačih meja, ki pa jim pomaga razumeti svetovne umetniške procese, ki so na tak ali drugačen način odmevali seveda tudi tostran meja. Zdaj že osemletna izkušnja kaže, da so trije kurzi z domačo in dva s svetovno literarno vsebino zares dobrodošla kombinacija, dovoljšna za oblikovanje ustreznih literarnozgodovinskih povezav, hkrati pa tudi za študente ne preveč obremenjujoča. Izkazalo se je, da je prav na podlagi te kombinacije svetovne književnosti s slovensko mogoče globlje utemeljiti in bolj logično predstaviti procese razvoja in vplivanja književnosti.

Vsakdo, ki se ukvarja s književnostjo, se v temelju srečuje z dilemo, morda celo z določenim paradoksom, kakršnega predstavlja opredelitev književnosti kot nacionalne, drugače rečeno, z njeno izolacijo kot zgolj slovenske. Na to omejevanje obstajata dva nasprotujoča si, a medsebojno ne izključujoča pogleda, ki se ju na Oddelku za slovenistiko kar najbolj zavedamo. Gre za odprt, inkluziven, in zaprt, ekskluziven, pogled na književnost kot nosilko tudi nacionalnih vrednot. Če si pobližje ogledamo prvega, ustvarjalnost načeloma ne pozna meja (iz ene »nacionalne« književnosti v drugo prehajajo tako vsebinski motivi in teme kot formalni stilizmi ter drugi retorični prijemi, če naj omenim le najbolj očitne), zato jo z nacionalnim opredeljevanjem krčimo, izoliramo in kanonsko predstavljamo kot »izvleček« narodnega duha,

pa čeprav se obenem zavedamo, kako rizomatično povezana in prepletena je umetniška ustvarjalnost, kako brezmejna je torej (tudi literarna) domišljija, pri čemer je o rigidnih in neprodušnih mejah že med državami, kaj šele kulturami, pravzaprav nemogoče govoriti. Ta pogled na književnost je torej v celoti inkluziven, se pravi, da slovensko književnost razumemo (in tudi predstavljamo) v razmerju (ali razmerjih) do mnogih drugih književnosti, najprej onstran slovenskih meja, nato pa tudi širše. Po tem mnenju ta pogled omogoči jasnejšo določitev specifik nacionalne literature, ki jih dopolnjuje s pogledom na književnost kot na del obče kulturne zgodovine tako naroda kot kulture in civilizacije.

Zoperstavljenje ene literarne tradicije drugi, tretji itd. je za poglobljeno razumevanje umetniških procesov bistveno, saj eden nikoli ne poteka v popolni izolaciji od drugega, temveč med njima prihaja do medsebojnega prepletanja in tudi eno- ali obojestranskega oplajanja. Soočanje z ne-zgolj-domačo književnostjo pa ima za študente še eno posebej pozitivno plat: ker je meja med »našo« in »njihovo« ustvarjalnostjo (književnostjo) tekoča in težko natančno določljiva, preko spoznavanja drugega spoznavamo predvsem sami sebe in svojo lastno tradicijo. Gre za lévinasovskega Drugega, ki nam šele omogoči polno zavedanje samih sebe. Prav umetnost, v našem primeru književnost, pa to odlično omogoča, ne glede na dobo ali geografski prostor.

Topogledno je sodobnost prav posebej zanimiva. Če je bilo še obdobje modernizma obsedeno z objektivnimi, pozitivističnimi kategorijami in zaključki, se je to s postmodernizmom v celoti spremenilo. Klasične, celo absolutne vrednote so razpadle: seveda niso prenehale obstajati, temveč se je njihova vsebina do skrajnosti relativizirala, zaradi česar so se začeli teoretiki spraševati o morebitnih koncih tako subjekta in avtorja kot umetnosti in zgodovine ... Takrat se je v vsej svoji jasnosti zastavilo tudi vprašanje kategorije nacionalnih književnosti. Kako je mogoče konsistentno in kategorično govoriti o umetniški produkciji nacije, tvorbe, ki je pravzaprav »zamišljena skupnost«, če spomnim na naslov izjemne knjige B. Andersona? Je torej tudi koncept njene literature bolj »zamišljen«? In ker česa takega kljub vsemu ni mogoče trditi, saj gre vendar za določene specifične, potem se je treba vprašati, v katerem svojem delu to tudi zares je.

Vse od romantike naprej najosnovnejša definicija pravi, da nacionalno književnost sestavlja zbirka tistih del, ki so pisana v določenem jeziku, saj naj bi bili slovnica, slovar in folklor že »v romantičnem razumevanju edini pravi in neposredni izrazi nacionalne identitete« (Pogačnik 1986: 164). Vendar je prav sodobni čas, predvsem postkolonializem, opozoril na to, da tudi tu ni več vse tako enoznačno: kam uvrstiti pisce, ki sicer izhajajo iz ene nacije in njene kulture, pišejo pa v drugem jeziku (na primer J. Kosiński)? To seveda velja v obe smeri: kdo so torej »naši« in kdo »njihovi«? Več kot jasno je, da odgovori na ta vprašanja niso tako preprosti. Tudi, če ne predvsem, zaradi tega, ker je nacija prej politična kot pa estetska kategorija. In kako torej obravnavati umetniška dela s političnim vatlom ter na njegovi podlagi določati še meje? Prav zato na Oddelku za slovenistiko pristopamo k poučevanju književnosti povezujoče, saj bi bila izključujoča monokulturnost za razumevanje književnosti pravzaprav pogubna. Vse od *Brižinskih spomenikov* pa do sodobnosti (na primer

Flisarjev *Čarovnikov vajenec* ali Blatnikov *Tao ljubezni*) je slovensko literaturo treba proučevati v navezavi na politične, zgodovinske, socialne, umetniške in druge tuje elemente v različnih okvirih, od najožjih pa do najširših.

Med slednje zagotovo spada sintagma svetovne književnosti, ki jo je v času nastajanja nacionalnih književnosti oblikoval eden glavnih romantičnih pesnikov, J. W. Goethe. Prej nezamejeno področje literature se je z romantično literarno vedo naenkrat začelo deliti in lomiti na nemško, francosko, špansko, slovensko ... Morda je prav kot odgovor na to zamejevanje Goethe začutil potrebo po določitvi zbirnega pojma, ki bi presegal nacionalne delitve. Tako je 31. januarja 1827 daljnovidno zaupal svojemu tajniku, J. P. Eckermannu, da »nacionalna literatura zdaj ne pomeni veliko, čas je za dobo svetovne književnosti in vsakdo si mora prizadevati, da to dobo pospeši« (Eckermann 1928: 270). Razlog za to misel poda korak kasneje. Poezija je namreč »javno dobro človeštva in [...] se povsod in vedno pojavlja pri stotinah, resnično stotinah ljudi« (prav tam). Vendar je treba ugotoviti, da je tako razumljena književnost vselej že obstajala. Književnosti, ki bi ne bila last nas vseh – seveda ne glede na nacionalno provenienco –, si tako rekoč sploh ne moremo predstavljati. Kar sama od sebe se namreč ponuja misel, da literarno delo, ki ga napiše posamezni/-a avtor/-ica, ni, razen z ozirom na jezik, omejeno le na njegovo/njeno kulturo – lahko eno ali celo več –, temveč postane del korpusa celotne književnosti, od koder si ga bralci, spet kdor koli kadar koli, lahko vzamejo v branje. Nacionalno v literaturi se torej lahko izkaže na nivoju specifičnega prispevka skupni celoti. Morda bi se celo strinjali, da nekatere kulture prispevajo količinsko večji, druge manjši del, vendar imajo v bistvu vse kvalitativno enako izhodišče. Če je nacionalna literatura le eden od načinov, na katerega iz mreže, morda tudi temelja umetnosti nastanejo določena literarna dela, ki se nato vanjo spet vrnejo, potem ni mogoče dokončno omejevati književnosti zgolj na nacionalne, oziroma v njih videti kaj več od enega od načinov udejanjanja ustvarjalnega imaginarija. Drugo vprašanje pa je, ali in do kolikšne mere je ta skupinska entiteta enovita, ali drugače rečeno, do kolikšne mere se en nacionalni imaginarij ločuje od drugega.

Prav na ta problem so v zadnjem času opozorile študije »robni« literatur, ki se že v izhodišču zavedajo dejstva, da poleg osrednjih književnosti, kakršne gojijo (in slavijo) nacionalne matice, obstajajo tudi njihove robne različice, ki, in to je tukaj najpomembnejše, imajo morda s sosednjo nacionalno strukturo pravzaprav več kot s tisto iz domačega središča. Liminalne književnosti največkrat predstavljajo mostove med različnimi tradicijami in kulturami, saj zaradi svoje geografske izpostavljenosti črpajo z obeh strani razmejitvenih črt. Ker torej včasih meje delijo, drugič spet združujejo, dejansko ne more presenetiti dejstvo, da so si kdaj literature določenega na primer geografskega področja bližje od književnosti političnih tvorb, se pravi, če imajo na primer tri jezikovne različice istrske književnosti, slovenska, hrvaška in italijanska, med seboj več skupnega kot pa vsaka od teh različic s svojo matično literaturo.

Na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije sodimo, da je prav takšen pristop h književnosti za nas ključnega pomena. Kot sem že zapisal, na značaj ustanove med drugim vpliva njen izvorni geografski prostor. Tako se tudi razu-

mevanje raziskovalnih in didaktičnih področij na Oddelku za slovenistiko ne more izogniti takšnim vplivom. Z druge strani pa je liminalno območje, iz katerega izhajamo, bistveno določeno z dolgo zgodovino dobrih in slabih medsebojnih sosedskih odnosov, ki so jih določale in nato vanje spet zarezovale vedno le premične meje. In ker študij književnosti ne more biti samo študij književnosti, se v naših raziskavah in poučevanju zrcalijo seveda vsa zgodovina, politika, družbeni dejavniki itd. Premičnost meja pa lahko s seboj prinese tudi mednacionalne konflikte, pri katerih gre predvsem za zatiranje ene nacije s strani druge. In ker je povezovalna književnost odprta, je zaradi tega pogosto tarča zagovornikov nacionalnega razumevanja književnosti, kar je še posebej občutljivo na in ob političnih mejah.

Omenjena liminalnost namreč spet povratno določa pogled na nacionalno književnost. Ena od njenih osrednjih kvalitiet je na primer nacionalna identiteta. Medtem ko se matica ne ukvarja, ali vsaj v precej manjši meri (oziroma ob posebej prelomnih dogodkih), z vprašanji lastne identitete, so vprašanja kategorije, ki ji eden pomembnejših slovenskih avtorjev prav s tega področja, B. Pahor, pravi »narodna samobitnost«, tukaj osrednjega pomena. Ob mostu, kakršnega predstavlja (ob) mejna literarna ustvarjalnost, vidi Pahor njeno funkcijo tudi v njenem nasprotju: pisatelj pravi, da je ravno književnost na obmejnem področju ena od ključnih nosilk nacionalne identitete, čemur tudi ne gre oporekati. Zato mora študij književnosti, kakor ga razumemo sodelavci Oddelka za slovenistiko, zajeti in predstaviti literaturo v vsej njeni družbeni kontradiktornosti.

Še enkrat velja poudariti, da nacionalnih identitet – te so v skladu s sodobnejšimi teorijami prevzele tudi funkcijo identifikacije – ne razumemo zgolj ekskluzivno, ločevalno in razdruževalno, temveč nas zanimajo odtenki enih in drugih nacionalnih vplivov ter stopnja, v kateri se ti odtenki med seboj (ra)združujejo. Zato pa je mogoče reči, da je delo s temi kategorijami zapleteno v toliko, ker te ne omogočajo »čistih« odgovorov, temveč večinoma ostajajo na vmesnem, sivem področju »nikogaršnje zemlje«. Vprašanja na primer slovenske identitete v Italiji in italijanske pri nas, identitete slovenskega Trsta in njegovega zaledja, so torej vprašanja, ki nimajo in ne morejo dati kemično čistega rezultata, temveč so vselej kontaminirana, včasih do neprepoznavnosti (podobno so ugotavljali že tudi znameniti italijanski avtorji, ki so pisali o Srednji Evropi: C. Magris, I. Svevo in S. Slataper). In vendar sodim, da omenjeno dejstvo ni znamenje za preplah, bitje plati zvona zaradi ogroženosti identitete manjše etnije, temveč opozorilo, da gre za v vseh pogledih bogato dediščino, ki se ji je treba približevati in jo obravnavati enakovredno, suvereno in kar se da občutljivo.

Na podlagi povedanega je mogoče bolj razumljiva tudi usmerjenost celotne Fakultete za humanistične študije, ki se ji po svojih močeh pridružujemo tudi sodelavci Oddelka za slovenistiko, in sicer v področje medkulturnosti. Izhodišče medkulturnosti je ravno odprtost za vse kulture, med katerimi so vzpostavljeni komunikacijski stiki (Mesić 2006: 67), se pravi da je medkulturni pristop v stvareh literature še toliko ustrežnejša metoda: (brezmejni) komunikacijski stiki, ki določajo svetovni literarni rizom. So ključni za geografsko področje, na katerem se Fakulteta za humanistične študije nahaja ter definirajo sožitje kultur (vsaj) treh različnih nacij. Kakršen

koli drugačen pristop od medkulturnega bi, tako je videti, kulturnemu bogastvu tega področja delal silo. Obenem pa medkulturni pristop seveda ne pomeni zanikanja lastne kulture. Medkulturnost namreč nasprotuje globalizaciji – ta je prvenstveno ekonomski pojem, saj skrbi predvsem za izenačene tržne pogoje –, ker je kultura po svojem bistvu raznolika. Zato tudi medkulturnost izhaja iz predpostavke, da univerzalizem (svetovna književnost je nekaj drugega) na področju kulture ni mogoč, temveč za izhodišče jemlje ravno dejstvo etnično heterogenih družb ter njihovih najrazličnejših prehodov in premešanj. Bistvo tega pristopa je, da »globalizirane« kulture pač ni, ker taka ne more obstajati in medkulturni pristop ravno senzitivizira raziskovalca na obstoj celotne pahljače, vseh odtenkov ene in druge kulture ter njihovih različnih mešanic. Vseeno pa to še ne pomeni, da nacionalno kulturo in iz nje izhajajočo identiteto razumemo kot enovito, temveč prav nasprotno, kot kompleksno in večplastno. Tako je torej komunikacijski model že v izhodišču bogat, še bolj raznolik pa postane ravno v stiku z drugo kulturo. In v tem je mogoče videti pomen medkulturnega dialoga, saj drugačnosti drugega ne zvaja na skupni imenovalac, temveč ga kot drugega odprto sprejema. Z razumevanjem drugega se posledično poveča tudi razumevanje samega sebe (Rockefeller 1992: 92–93). Medkulturni pristop h književnosti, spodbujen z geografsko lego in kulturnimi idiosinkrazijami prostora, je videti pravzaprav edina možna pot ne samo pri študiju književnosti, ampak pri širšem proučevanju umetnosti in kulture nasploh.

Vsi navedeni načini razumevanja književnosti določajo pedagoško in raziskovalno delo na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem: odprtost, inkluzivnost, interdisciplinarnost, medkulturnost. Kljub temu da je specifika obravnavanja književnosti določena z geografsko lego inštitucije, se s književnostjo ukvarjamo celostno in poglobljeno, svoje razmisleke pa skušamo čim ustrezneje podati študentkam in študentom slovenistike. Doslej smo bili pri tem uspešni, upajmo, da bo tako tudi vnaprej.

LITERATURA

- ANDERSON, Benedict, 1998: *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
- ECKERMANN, Johann Peter, 1928: *Goethes Gespräche mit Eckermann*. Leipzig: Im Insel Verlag.
- POGAČNIK, Jože, 1986: *Književni susreti s drugima: jugoslavističke teme*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- ROCKEFELLER, Steven Clark, 1992: *Comment*. Charles Taylor: *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.

MARCELLO POTOCCO

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem

marcello.potocco@fhs.upr.si

Dileme večkulturnosti – zakaj si je smiselno predočiti težave v Kanadi?

Prispevek želi – z namenom opozoriti na podobne nevarnosti, v katere bi diskurz o večkulturnosti lahko zašel v Sloveniji – prikazati dileme in težave kanadskega pojmovanja večkulturnosti. Te izhajajo predvsem iz dejstva, da sta se kanadska politična agenda in teorija v večji meri posvečala konceptu identitetne različnosti, manj uspešni, kot bi si mislili na prvi pogled, pa sta bili z uvedbo nemaloštevilnih mehanizmov, da bi ustvarili podlago za institucionalno enakopravnost različnih etničnih skupin, ki so se zlasti v preteklem stoletju naselile v državo.

Prvenec Gorana Vojnoviča *Čefurji raus!* je bil v slovenskem literarnem prostoru nedvomno eden od dejavnikov, ki so zaznavno okrepili govor o večkulturnosti. Diskurz o fenomenu večkulturne družbe se je tudi v Sloveniji – in ne le v literarnem prostoru – osredotočil na vprašanje različnosti, ob strani pa pustil težave systemske enakopravnosti. Spričo tega niso presenečala stališča, izrečena lansko leto na okrogli mizi *Kdo je lahko slovenski pisatelj* (Plahuta Simčič 2011 in 2012), ki je izpostavila deprivilegirano življenje neslovensko pišočin piscev, a ne le pri dodeljevanju štipendij in knjižnih podpor. Aleš Berger se je na tej mizi denimo izrekel proti dopolnilu v Društvu slovenskih pisateljev, po katerem je članstvo v društvu omogočeno tudi neslovensko pišočin piscem. Obenem se tudi v zadnjih letih ni spremenila uredniška politika slovenskih revij, ki neslovensko pišočin piscem omogoča objavljanje le v rubriki prevodnega, ne pa tudi v rubrikah izvirnega leposlovja.

V pričujočem prispevku bi želel ob kanadskem primeru pokazati, kako sta se takšna kulturna zavest in politika izkazali kot zgrešeni. Drugače kot v Združenih državah Amerike, kjer večkulturnost razumejo kot talilni lonc etničnih skupin, se je v kanadskih reprezentacijah uveljavila podoba večkulturnosti kot mozaika, v katerem

naj bi se etnične razlike, kolikor je mogoče, ohranjale. Kanadske večkulturnosti po mnenju Evelyn J. Hinz ni moč razumeti kot proces stapljanja, marveč kot *prostor*, v katerem kulture soobstajajo (Hinz 1996). Koncept različnosti je najslavnejše udejanjenje doživel v teoretičnem modelu, ki ga v danes klasičnem spisu v polemiki z Jürgenom Habermasom zagovarja sociolog Charles Taylor. Taylor zavrača zavze-manje za brezpogojno enakost kulturnih ali političnih skupin, saj je ta po njegovem mnenju možna le, če so državljanski cilji in kulturni horizonti posamičnih skupin bolj ali manj enaki. Zato predlaga dopolnitev tega liberalističnega modela s privilegiji, ki jih imenuje imunitete in ki za posamezne skupine niso nujno del istega, skupnega cilja v državni ureditvi, vendar so dovolj pomembne, da jih država spoštuje (Taylor 1994: 52–60). Ni presenetljivo, da kot primer takšne ureditve navaja status francosko govoreče skupnosti v Quebecu, katere jezikovne pravice so postale skupni cilj večinske skupine v provinci in obenem privilegij v odnosu do celotne Kanade. Raba francoščine je namreč v Quebecu natančno predpisana (npr. s prepovedjo vpisa v angleške šole za imigrante ali z obveznimi dvojezičnimi napisi ter izveski), v tem pa se Quebec izrazito razlikuje od drugih kanadskih pokrajin. Političnemu projektu večkulturnosti, ki ga je že leta 1971 pričel udejanjati Pierre Elliott Trudeau in ki ga je potrdil Zakon o multikulturnosti (1988), je bilo večkrat očitano prav, da gre za neuspešen poskus rešitve odnosov med večinsko angleško govorečo skupnostjo in francoskim prebivalstvom v Quebecu (Bissoondath 1994: 64; Padolsky 2000). Eden od razlogov je ta, da zakon o večkulturnosti vse etnične skupine, ki živijo v Kanadi, opredeljuje kot enakovredne, a tako zakon sam kot tudi spremljajoča jezikovna zakonodaja v praksi še naprej favorizirata angleško in francosko jezikovno skupnost (gl. *Canadian Multiculturalism Act* 2011), kar pomeni, da se v praksi ohranja razmerje hierarhične dominacije, zlasti angleške dominacije nad vsemi ostalimi jezikovnimi skupnostmi.

Taylor sicer poudarja, da se družbe ne morejo izogniti hierarhičnim odnosom med skupnostmi, a se obenem osredotoči na problem identitete in pripoznavanja njene drugačnosti. Kot model za soočenje s »tujostjo« privzame Gadamerjevo idejo spajanja horizontov. Hans Georg Gadamer zagovarja misel, da je ob vsakršnem razumevanju drugega treba ohranjati razmejenost obeh horizontov, ki naj bosta nenehno podvržena procesu (pre)oblikovanja. Srečanje s horizontom drugega ne sme zadušiti napetosti med drugim in sabo in hermenevtična naloga razumevajočega je, da napetosti v procesu spajanja ne zakriva z naivno prilagoditvijo, temveč jo zavestno razvija (Gadamer 2001: 249–255). Taylor zato izpelje sklep, da naj bi še posebej v medetičnem dialogu sprva samoumevni temelji vrednotenja postali samo ena od možnosti, ko so postavljeni ob ozadje prej neznane kulture (Taylor 1994: 67) – čeprav izkušnja napetosti, o kateri govori Gadamer, njegovega sklepa ne potrjuje povsem, saj v resnici govori o menjujočem se razmerju nadvlade in podrejenosti med horizonti, ki v vseh delih procesa ne morejo ohranjati popolne nehierarhičnosti.

Če si pogledamo konkreten primer. Ena najpogostejših zahtev v imenu večkulturnosti v Kanadi – in tudi drugje – je bil poziv k razširitvi literarnega kanona, ki bi, če vzamemo za primer Kanado, prav tako vključeval neangleško in nefrancosko govoreče avtorje. Zahteva je legitimna, a postane problematična, če se sprevrže v po-

živ, da določenemu delu že *vnaprej* priznamo vrednost, saj bi se s tem odpovedali poizkusu, da preoblikujemo vrednost lastnega horizonta. Takšna zahteva bi bila, če uporabim Taylorjeve besede, homogenizirajoča, namesto razlikovalna (Taylor 1994: 71). Temeljila bi na predpostavki, da že obstajajo enotni standardi vrednotenja, ki ne bi bili podvrženi možnosti, da se v procesu dialoga prevrednotijo ob stiku s horizontom drugega, to pa pomeni, da bi šlo za naivno prilagoditev, ki bi se odpovedala zaznavanju napetosti med sabo in drugim, s tem pa tudi razumevanju vrednosti kulture drugega znotraj lastnega horizonta.

Seveda obstaja zrcalna plat istega problema: ali morebitna zavrnitev zahteve po drugi strani ne pomeni zavrnitve dialoga in prisilne integracije v *vnaprej* določeno, monolitno družbo? Težava, ki pri tem nastaja, izhaja iz Gadamerjevega pojmovanja razumevanja kot sebe-razumetja v območju skupne pomenskosti. Gadamer predpostavlja, da je treba v okviru občega priti do *sporazumetja o stvari*, ki je cilj pogovora (Jauß 1998: 408). A če dialog razumemo na tak način, celo Gadamerjevo spajanje horizontov lahko uvidimo kot znak pasivnega, prikrito homogenizirajočega razumevanja. Šibkost Gadamerjeve rešitve v območju večkulturnih odnosov je torej predpostavka, da je razumevanje dojeto kot »deljenje« skupnih pomenov; kot spajanje horizontov v okviru skupne tradicije (Risser 1997: 20, 92), medtem ko v medkulturnih odnosih ni mogoče vselej pričakovati prvin skupnega smisla. Če bi bila zgoraj omenjena zahteva po prenovi šolskih programov zavrnjena, bi bila zavrnitev morebiti dosežena z delnim preoblikovanjem lastnih standardov (Taylor 1994: 67) – in ista zahteva bi bila zaradi preoblikovanja skupnega smisla nekoč v prihodnosti lahko sprejeta. Toda zavrnjena bi bila, ker je nezdružljiva z *lastnim* horizontom razumevanja in je ne bi bilo mogoče vključiti v standarde lastne tradicije, ki ostaja merilo za verifikacijo zahteve.

Zavrnitev zahteve ni nujno neuspeh dialoškega razmerja, saj očitno obstajajo vprašanja in predmeti, pri katerih sporazumetje o stvari nikoli ne bo mogoče; a to ne pomeni, da gre v teh primerih za zavrnitev celotne kulture drugega. Kanadski teoretik Francesco Loriggio, sledeč Mihailu Bahtinu, opozarja, da ponotranjenje drugega samo po sebi ni zadosten element dialoške situacije, kajti dialoška partnerja morata poskrbeti tudi za svojo razločenost; da se torej oseba, ki razumeva, s pozunanjenjem prav tako razloči od objekta razumevanja (Loriggio 1996: 199); šele tako bodo doseženi pogoji za izkustvo drugega v njegovi drugosti, kakor tudi za izkustvo »drugosti Jaza«, ki vselej nastaja v stiku s tem, kako ga (me) zaznava drugi (Bahtin 1999: 3–36; Jauß 1998: 409). Hans Robert Jauß pravilno opaža, da je težnja k razumetju sebe v izkustvu sogovornikove drugosti primarni dejavnik, ki spodbudi dialoško izmenjavo, ne glede na to, ali se temu pridruži poizkus, doseči sebe-razumetje v skupni stvari (Jauß 1998: 408–411). Upoštevajoč to dejstvo, številne težave, ki so se pojavile v kanadski praksi večkulturnosti lahko uzremo drugače. Dileme o pravici do nošenja turbana v vojaški službi, muslimanske rute na sodišču ali celo o pravici do obrezovanja žensk niso več obremenjene z nujnostjo odločitve, ali jih pripoznati kot del svojega (se pravi skupnega) horizonta ali ne. Če bo zahteva drugega zavrnjena, bosta hkratno ponotranjenje in pozunanjenje sogovornika – etničnih skupnosti – načeloma omogočila razumetje in priznanje vrednosti druge kulture skozi povratno videnje lastne

kulture ter njenih omejitev. A če je razločitev horizontov predpogoj za pripoznanje vrednosti drugega, z enako lahkoto vodi v pomanjkanje skupnih točk identifikacije, saj je povsem mogoče, da bo v celoti umanjala potreba po iskanju vsakršnega skupnega smisla, s tem pa tudi potreba po iskanju skupnega jezika za dialog. Iz očitkov, ki jih na kanadsko večkulturnost naslavljamo denimo pisatelj Neil Bissoondath ni težko sklepati, da je takšna večkulturnost v Kanadi spodbudila le sobivanje, zaprtost v razločene, a tudi iz-ločene horizonte etničnih skupnosti brez potrebe po komunikaciji. V takšni situaciji pa se zlasti zunaj politične in akademske sfere ohranjajo stereotipi in predsodki do etničnega drugega. Etnične kulture postajajo »nekaj, kar je postavljeno na ogled, zaigrano na odru; nekaj, kar občuduješ, kupiš, prodaš« (Bissoondath 1994: 83). Takšno razumevanje kultur, namesto da bi zbujalo individualno izkušnjo, vodi k samogetoizaciji in marginalizaciji drugega.

Zakaj je izolacija posamičnih skupnosti, kot ob Bissoondathu opozarjajo tudi drugi teoretiki, v Kanadi prevladala nad kohezijo? Po Bahtinovem mnenju je izstop iz dialoga *odločitev*, do katere pride, ko »od besede ničesar ne pričakujemo, če vnaprej vemo vse, kar nam lahko pove« (Bahtin 1999: 313). Izstop iz dialoga ima to navidezno prednost, da subjekt ohranja lastno suverenost, samozadostnost in še zlasti navidezno večvrednost v primerjavi z drugim. Na tej točki se najjasneje pokaže, da je problem še vedno ravno v vnaprej obstoječih, nerešenih hierarhičnih razmerjih. Vstop v dialog ni mogoč brez žrtvovanja hierarhične nadmoči, ki ni več vnaprejšnja in še toliko manj neranljiva, ker je v vsakem trenutku izpostavljena možni subverziji s strani dialoškega partnerja. Dialog sam po sebi predpostavlja, da je »vpišovanje lastnega Jaza v veliki meri izpisovanje Drugega« in da torej prinaša nevarnost izpisovanja iz polja komunikacije, saj drugemu daje možnost, da na račun našega vanj vpiše svoj etnični jaz (Verhoeven 1996: 112; prim. 97–99). Ta hierarhična razmerja pa so vselej odvisna od razmerij moči v konkretni družbi, posebej od razmerij ekonomskih moči.

Joyce Green tako za kanadski primer ugotavlja, da je osredinjanje teoretikov na različnost, ki je izhajalo iz Taylorjeve paradigme, hote ali nehote zakrivalo nujo po govoru o in izvrševanju osnovnih zakonskih pravic, ki bi jih morale uživati neangleške in nefrancoske etnične skupine, še posebej staroselci. Zakonske pravice pa, kot opozarja, niso odvisne od etnične različnosti, čeprav jo lahko upoštevajo (Green 2000). Očitek, ki ga na paradigmo različnosti naslavljamo Greenova, je skoraj identičen kot Bissoondathov – da namesto k uveljavljanju enakih pravic za vse skupine pripomore le k toleranci do različnosti, ki jo pojmuje kot »kulturno začimbo«. Feng Hou in T. R. Balakrishnan pa z analizo državnega popisa iz leta 1991 pokažeta, da sta ob enaki ali boljši izobrazbi zaslužek in ekonomski status respondentov iz neevropskih etničnih skupin v Kanadi opazno slabša, zlasti v primerjavi z dominantnima skupinama (Hou in Balakrishnan 1996). Iz tega lahko sklepamo, da se tako teoretske paradigme različnosti kot politična agenda večkulturnosti niso uspele zares približati enakopravni obravnavi vseh etničnih skupin v državi, marveč prav nasprotno, hote ali nehote prikrivajo segregacijo in obstoječe silnice ekonomske nadmoči nekaterih etničnih skupin, ki ohranjajo osnovne vzorce ekonomsko nadrejenih in podrejenih skupin. Hou in Balakrishnan tovrstno segregacijo neposredno povezuje s težavami

ekonomsko podrejenih skupin pri integraciji v kanadsko družbo in kulturo. Težave z integracijo pa zadevajo v samo jedro večkulturnosti, saj je ekonomska segregacija neposredno povezana s problematično opredelitvijo ali pa z nezadostno voljo, da bi opredelili skupno polje različnih, v hierarhične odnose vpetih etničnih skupin. Hou in Balakrishnan se naslanjata na hipotezo, da neenakost v (ekonomskih) odnosih nekatere etnične skupine odvrča oziroma jim onemogoča participacijo v glavnini družbe, obenem pa med drugimi skupinami zbuja predsodke do njih, zato so prisiljene ostajati na obrobju družbenih, političnih in ekonomskih centrov moči. Še več, kljub zakonski regulaciji, usmerjeni k enakopravnosti, se diskriminacija nadaljuje tako v medosebnih odnosih kot na institucionalnih ravneh (Hou in Balakrishnan 1996: 380).

Raziskave, ki so jih izvedli Greenova, Hou in Balakrishnan ter še nekateri drugi, ob kanadskem primeru torej jasno pokažejo past, v katero se zapletejo »taylorjevski« model poudarjanja različnosti: namreč dejstvo, da zgolj poudarjanje različnosti za seboj ne prinese nujno tudi dejanskega pripoznanja različnosti in drugačnosti v neki državi živčih etničnih skupin, predvsem pa ne njihove institucionalne enakopravnosti, celo, kadar za to obstaja zakonska regulacija. In prav zato se je na tej točki možno vrniti k slovenskemu institucionalnemu manku, ki sem ga zaznaval v uvodu in ki je po mojem prepričanju pokazatelj prav takšne ujetosti v »zgolj« pripoznavanje – ali vsaj poizkus pripoznavanja – identitetnih različnosti. Še več, pomisleki proti institucionalnemu vključevanju neslovensko pišočih pisateljev in pisateljic v literarni sistem, ki sem jih navajal, dajejo slutiti, da slovenski literarni sistem še ni zrel niti za prve regulativne korake, ki bi poizkušali vzpostaviti institucionalno enakopravnost vseh v njem sodelujočih akterjev. To pa, seveda še v precej večji meri kot kanadska situacija, postavlja pod vprašaj tudi – in še posebej – diskurz o večkulturnosti, ki izhaja iz paradigme različnosti.

LITERATURA

- Canadian Multiculturalism Act* (R.S.C., 1985, c. 24 (4th Supp.)): <<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/>>. Dostop 14. junija 2011.
- BAHTIN, Mihail M., 1999. *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
- BISSOONDATH, Neil, 1994. *Selling Illusions: The Cult of Multiculturalism in Canada*. Toronto: Penguin Books.
- GADAMER, Hans-Georg, 2001. *Resnica in metoda*. Ljubljana: LUD Literatura.
- GREEN, Joyce A., 2000. The Difference Debate: Reducing Rights to Cultural Flavours. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique* 33/1. 133–144.
- HINZ, Evelyn J., 1996. Introduction. *Mosaic* 29/3. vii–xiii.
- HOU, Feng in BALAKRISHNAN, T. R., 1996. The Integration of Visible Minorities in Contemporary Canadian Society. *The Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie* 21/3. 307–326. DOI: 10.2307/3341769. Dostop 3. julija 2011.
- JAUŠ, Hans Robert, 1998. *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika*. Ljubljana: LUD Literatura.

- LORIGGIO, Francesco, 1996. Multiculturalism and Literary Criticism: Comparison and Possibilities. *Mosaic* 29/3. 187–203.
- PADOLSKY, Enoch, 2000. Multiculturalism at the Millennium. *Journal of Canadian Studies* 35/1. <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3683/is_200004/ai_n8891947/>. Dostop 14. junija 2011.
- PLAHUTA SIMČIČ, Valentina, 2011. Okrogla miza: kdo je lahko slovenski pisatelj? *Delo* 25. 11. 2011. <<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/okrogla-miza-kdo-je-lahko-slovenski-pisatelj.html>>. Dostop 16. aprila 2012.
- –, 2012. Slovenski pisatelji, ki pišejo v slovenščini ali pa tudi ne. *Delo* 24. 1. 2012. <<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/slovenski-pisatelji-ki-pisejo-v-slovenscini-ali-pa-tudi-ne.html>>. Dostop 16. aprila 2012.
- RISSER, James, 1997. *Hermeneutics and the Voice of the Other: Re-reading Gadamer's Philosophical Hermeneutics*. Albany: State University of New York Press.
- TAYLOR, Charles, 1994. The Politics of Recognition. Amy Gutmann (ur.): *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton N. J.: Princeton University Press. 25–73.
- VERHOEVEN, V. M., 1996. How Hyphenated Can You Get?: A Critique of Pure Ethnicity. *Mosaic* 29/3. 97–116.

MAJA SMOTLAK

Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem
maja.smotlak@zrs.upr.si

Narodna identiteta v sodobnem slovenskem romanu v Italiji (1991–2011) – primer romanov *Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu* Borisa Pahorja in *Tito, amor mijo* Marka Sosiča

*V začetku 90. let 20. stoletja naj bi slovenska književnost vzporedno z osamosvojitvijo Slovenije presegla svojo zavezanost narodnooblikovalni in narodnourjevalni vlogi, kljub temu pa v eni izmed njenih regionalnih različic, v slovenski književnosti v Italiji, tema naroda še naprej vznemirja besedne ustvarjalce. Namen prispevka je predstaviti, kako sodobni slovenski roman v Italiji literarizira lastno ter druge narodne identitete, in sicer na primeru romanov *Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu* Borisa Pahorja in *Tito, amor mijo* Marka Sosiča.*

1 SODOBNI SLOVENSKI ROMAN V ITALIJI IN NARODNA IDENTITETA

Avtohtona slovenska književna dejavnost na območju Furlanije - Julijske krajine se je kljub koreninam, ki segajo v sredino 16. stoletja (Pirjevec 2011), strnila šele konec 19. stoletja. Odločilno sled je v njej pustila Rapalska pogodba leta 1920, s katero je tretjina Slovencev prešla pod Italijo. Fašizem je ogrozil slovensko skupnost v Italiji, zaradi česar je bila vse do leta 1945 osrednja vloga slovenske književnosti na tem območju ohranjanje slovenskega naroda. Obdržala se je tudi po koncu 2. svetovne vojne, ko je bila tema narodnosti v socialistični Sloveniji nezaželeno. Vse od povojnega časa je literarna dejavnost Slovencev v Italiji ubrala svojevrstno pot v primerjavi s slovenskim »središčem«. To se kaže v zanjo specifičnih nadčasovnih stalnicah. Ena izmed teh je narodnostna zaznamovanost (Košuta 2008).

Za razliko od t. i. osredneslovenske književnosti, v kateri naj bi se binom narod – literatura izpel v začetku 90. let 20. stoletja, je torej narodna identiteta v sodobnem

slovenskem leposlovju, ki nastaja v Italiji, še vedno tema, ki ni presežena, kar je hkrati posledica razpetosti med slovenski in italijanski svet, med »domačijstvo in svetovljanstvo« (Pogačnik 2001: 374). V tem okviru ostaja torej odprto vprašanje, kako je narodna identiteta problematizirana in ubesedena v sodobni slovenski prozi v Italiji.

Del odgovora lahko najdemo skozi proučitev slovenskih romanov, ki so nastali v zadnjih dveh desetletjih v Italiji. Vzemimo torej v pretres dva izmed teh romanov.

2 NARODNA IDENTITETA V PAHORJEVEM IN SOSIČEVEM ROMANU

Med najbolj reprezentativne slovenske romanopisce v Italiji se umeščata Boris Pahor (1913) in Marko Sosič (1958). Prvi velja poleg Alojza Rebule, enega »najbolj prodornih in plodnih slovenskih pisateljev« (Cergol 2011: 380), za najpomembnejšega predstavnika starejše generacije slovenskih proznih piscev v Italiji, medtem ko je Sosič mlajši nadaljevalec njune tradicije. Prav zato se ponuja vprašanje, kako avtorja dveh različnih generacij ubesedujeta narodno identiteto v svojih najsodobnejših literarnih tekstih. V središču analize sta torej roman Borisa Pahorja *Zgodba o reki, kriпти in dvorljivem golobu* (2003) in roman Marka Sosiča *Tito, amor mijo* (2005).

Pahorjev in Sosičev roman se razhajata v sami osnovi, saj je protagonist Pahorjevega romana, Igor Sevken, odrasel intelektualec, pripadnik meščanskega sloja, Sosičev pa je desetletni otrok, pripadnik vaške družbe. Kljub temu sta romana prikladna za primerjavo, saj se oba protagonistista ozirata po isti družbi v podobnem času. Oba sta Slovenca v Italiji, družbeno stanje, s katerim se soočata, je v obeh primerih obdobje po 2. svetovni vojni, v Sosičevem primeru so to 60., v Pahorjevem 80. leta 20. stoletja.

V takšnem kontekstu se torej Pahor in Sosič dotakneta vprašanja narodne identitete skozi več plasti, tako da prikažeta samodefiniranje narodne identitete slovenske manjšine v Italiji in njeno definiranje v razmerju do osrednjeslovenske in italijanske stvarnosti.

2.1 Samodefiniranje narodne identitete Slovencev v Italiji

Oba avtorja se v svojih romanih obsežno posvečata odnosu, ki so ga imeli Slovenci v Italiji v času med 60. in 90. leti 20. stoletja do lastne narodne identitete.

2.1.1 Skupni jezik. Prvi izmed povezovalnih in določevalnih elementov narodnosti je za oba avtorja skupni jezik. Pahorjev protagonist potrjuje pomembnost slovenskega jezika za Slovence v Italiji. Čuti potrebo, da bi skozi pisano besedo in preko predstavljanja jezikovne usode slovenske manjšine v Italiji opozoril na pomembnost pravice do obstoja raznolikih jezikovnih identitet.

»V našem mestu je eden izmed njegovih dveh poglavitnih govorov tradicionalno obsojen kot manjvreden, v resnici pa ni večvrednih jezikov, samo družbeni položaj lahko ustvari razločke.« (Pahor 2003: 72.)

Pri Sosiču slovensko manjšino opredeljuje nelagodje jezikovne razpetosti med slovenščino in italijanščino. Slednje je razvidno tudi skozi protagonistov govor, v

katerem se prepletajo italijanske besede in narečni izrazi, zaradi česar se počuti nesamozavestnega v obeh jezikih.

Učiteljica, ki ima rdeč avto in črne oči, pravi, da slabo pišem v italijanščini. Stori, da bom boljši in da bom letos na izpitih, ko bo učiteljica narekovala, napisal pravilno vse tiste besede, ki imajo dvojne črke. Stori, da me bo gospa Slapnik, kamor me pošilja mama, naučila, kako se pravilno in lepo govori v slovenščini. (Sosič 2005: 13.)

2.1.2 Skupni zgodovinski spomin. Drugi povezovalni element samodefiniranja Slovencev v Italiji je pri obeh avtorjih obujanje skupnega zgodovinskega spomina, in sicer na čas fašizma in 2. svetovne vojne.

Čeprav je Sevken kritičen do zazrtosti Trsta v preteklost, tudi sam podleže prikazu slovenske manjšine »kot izredn[e] muzejsk[e] zanimivost[i]« (Pahor 2003: 308). V mislih večkrat obuja podobe fašističnega in nacističnega trpinčenja slovenskih ljudi. V njem sta prisotni želja in potreba po ohranjanju in posredovanju zgodovinskega spomina.

Sosič prikaže iste teme skozi oči preprostega človeka, ki čustveno predeluje preteklost. Deček namreč spozna polpretekle dogodke preko pripovedi strica Alberta, ki je bil partizan.

Porka madona, trideset let si moral molčat. Vprašaj teto Josipino! Si dobil škapelot po glavi, če si kej reku po slovensko. In so jih zažgali, porko dio, na taužente ..., kriči stric Albert, da se mu nabere gosta slina okrog ustnic. (2005: 58.)

Sosiču uspe preko otroške perspektive ustvariti določeno distanco do preteklosti in opozoriti na narodnoobrambno držo starejših generacij. Pahor pa kljub razumnosti, ki odmika njegovega protagonista od pretirano čustvenega obravnavanja preteklosti, ostaja tej še naprej zavezan.

2.1.3 Skupno razvijanje in ohranjanje narodne identitete. Tretji element, ki v obeh romanih zaznamuje narodno identiteto Slovencev v Italiji, je prav njeno razvijanje ter ohranjanje. V Pahorjevem romanu se protagonist sploh ne izprašuje o lastni narodni identiteti, ki je utrjena, temveč se zavzema za njeno uveljavitev v evropskem okolju. Za eno izmed temeljnih nalog literature priznava tudi utrjevanje narodne identitete, čeprav se ob tem zaveda nenaklonjenosti, ki je zaradi tega deležen v krogu osrednjeslovenskih kulturnikov.

»Vem,« je rekel in prikimal, »vi ste v svojih spisih to večkrat poudarili in ste imeli prav, ker se mladi kulturniki, to sem zdaj dokončno spoznal, glede narodne biti nič ne vznemirjajo.«

»Nasprotno, imajo za zastarelo vsako zavzemanje za rešitev narodne istovetnosti, tako jim mora biti tudi književnost očiščena vse navlake in celo prešernovske tradicije!« (2003: 282.)

Sosičev protagonist je v istih razmerah veliko bolj zbežan. Preko otrokove perspektive Sosič izpostavi relativnost nekaterih pojmov. Tako si na primer njegov

desetletnik v svoji večerni molitvi zaželi, da bi »razumel, kaj je naša domovina« (2005: 48).

Stori, da me vzamejo na šolski izlet, če bom izdelal, da bom lahko videl Republiko Slovenijo, za katero vsi pravijo, da je moja domovina. Majhna domovina v veliki domovini Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, tam čez mejo, v Sežani. Stori, da bom razumel, kaj je domovina, ker stric Albert pravi, da je naša domovina cela Jugoslavija, gospa Slapnik pa pravi, da je naša domovina samo Slovenija, mama pa pravi, da smo mi Slovenci, ki živimo v Italiji, in da nas je malo, da bomo izginili, če ne bo otrok, in pravi, da imamo dva predsednika, gospoda Saragata in maršala Tita, ki ni gospod, ampak tovariš. (2005: 15.)

V Sosičevem besedilu lahko prepoznamo kontinuiteto s starejšo generacijo v do-
jemanju narodne identitete kot velike odgovornosti, ki se za razliko od Pahorjevega
dojemanja ponekod kaže kot moreča. Sosičev protagonist se namreč ne zadovolji s
sprejemanjem narodne identitete, kot mu jo ponuja okolje, temveč se o njej pogo-
sto preizprašuje.

2.1.4 Skupno občutje narodne ogroženosti. Četrty temeljni element, ki v obeh
romanah formira specifično identiteto slovenske manjšine, je občutenje narodne
ogroženosti. Nelagodje manjšine je pri obeh avtorjih izraženo preko zavedanja o
pomembnosti teritorija, na katerem živijo Slovenci. Pri Sosiču se odnos do zemlje
kaže v obliki strahu pred izgubo, pri Pahorju pa se dopolnjuje še z zavedanjem o
»omejenost[i] ozemlja, na katerem [...] prebiva občestvo njegovega jezika« (2005:
306).

Oba avtorja omenjata občutek nelagodja, ki se poraja v vsakdanu slovenske manj-
šine ob ponavljajočih se mazaških pohodih na spomenike padlim slovenskim par-
tizanom, na slovenske toponime dvojezičnih tabel ali ob protislovenskih napisih na
poslopjih. Opozarjata tudi na asimilacijo. Pahor jo dojema kot posledico ideoloških
nasprotij v slovenski skupnosti, medtem ko jo Sosič pripisuje majhnemu številu pri-
padnikov manjšine.

2.2 Definiranje narodne identitete v odnosu do osrednjeslovenskega

V obeh analiziranih romanah je poleg definiranja lastne narodne identitete
znotraj slovenske skupnosti v Italiji mogoče prepoznati tudi definiranje pre-
ko odnosa do nepripadnikov skupnosti. Med te spada tudi osrednjeslovenska
družba.

Tako Pahor kot Sosič pričata vsak na svoj način o sočasni bližini in oddaljeno-
sti med Slovenci v Italiji in Slovenci v matici. V Pahorjevem romanu je povezava
z osrednjeslovenskim prostorom bolj stvarna kot pri Sosiču, pri čemer pa je izpo-
stavljen predvsem negativen vpliv, ki ga ima pogojevanje jugoslovanske politike na
življenje manjšine na Tržaškem. Pahor izrazi občutek osrednji Sloveniji, ki naj bi poj-
movala slovensko manjšino v Italiji kot »reven privesek«, za katerega se dejansko
ne zanima, saj se »[o]šabna Ljubljana [...] vede, kot da je kranjski Pariz« (2003:
332).

Sosič prav tako kot Pahor najprej zariše nekaj povezav z osrednjeslovenskim prostorom, in sicer preko literarnih likov, ki idealizirano dojemajo Jugoslavijo in Slovenijo, naposled pa osrednjeslovenski prostor povsem demitologizira.

V obeh romanih je torej mogoče razbrati nezaupanje in »odčaranost« v odnosu do osrednjeslovenskega prostora. Literarni liki se pri Sosiču naposled obračajo k svoji ožji narodni skupnosti, pri Pahorju pa k samohodstvu.

2.3 Definiranje narodne identitete v odnosu do italijanskega

Pahorjevi in Sosičevi slovenski liki v Italiji vzpostavljajo povezave z osrednjeslovensko kulturo in prostorom na zavestni ravni, toda ostajajo ločeni od njih. V odnosu do italijanske kulture se dogaja ravno nasprotno.

Pahor prikaže odnos med slovensko in italijansko narodno identiteto predvsem v kontekstu Trsta tako, da demitologizira njegovo podobo medkulturnega »jadranskega emporija« (2003: 33). Poskuša jo nadomestiti s podobo »dvojnosti mestnega značaja, italijanskega in slovenskega« (2003: 33). Sevken očita Italijanom nezanimanje za slovensko komponento tržaškega prebivalstva. Kontradiktornost njegovega očitka pa se pokaže v tem, da sam ne stopi v stik s pripadniki italijanske narodnosti, zato njegov odnos do Italijanov ostaja abstrakten. Četudi je Pahorjev protagonist dobro seznanjen z italijansko kulturo, izraža do nje zadržek.

V Sosičevem romanu so literarni liki kljub razvijanju občutka oddaljenosti in različnosti na zavestni ravni v italijansko kulturo in jezik veliko bolj »potopljeni«, saj se italijanski elementi (pesmi, revije, televizijske oddaje) pojavljajo kot samo-umevni del vsakdana. Ti še zdaleč ne delujejo kot tujek, ne moremo pa trditi, da velja isto tudi za neposredne odnose slovenskih literarnih likov s pripadniki italijanske narodnosti. Do teh prihaja redko in največkrat se izkažejo za problematične, toda v teku zgodbe se protagonist spoprijatelji z italijanskim dečkom in s tem delno prerase predsodke odraslih. V tem lahko uzremo spreminjajoč, a še vedno previden odnos do italijanskega prebivalstva v mlajši generaciji, ki se s težavo in postopoma oddaljuje od zgodovinskih zamer med narodoma.

3 SKLEP

Romana *Zgodba o reki, kriпти in dvorljivem golobu* in *Tito, amor mijo* sta si precej bližju v prikazu samodefiniranja narodne identitete pri Slovencih v Italiji in odnosu do osrednjeslovenskega prostora. Pri tem gre opozoriti, da je temeljna razlika med literarnima deloma ta, da so Pahorjevi Slovenci v Italiji bolj trdno zavezani izključno slovenski identiteti kot prirojeni, vnaprej dani in obvezujoči, medtem ko Sosič prav te elemente postavi pod vprašaj, jih premišljuje, na novo presoja in tako razkrinka narodno identiteto v luči družbene konstrukcije, ki jo odrasli vcepijo otroku, kakor je bila pred tem vcepljena njim. Sosičevi Slovenci v Italiji spominjajo na ekvilibriste. Postavljeni med dve identiteti, v večnem nihanju, iščejo svojo, dejansko pa je ta največkrat prepoznavna ravno v stanju nihanja in iskanja. Med Pahorjem in Sosičem se generacijska kontinuiteta dodatno ošibi pri odnosu do italijanskega. Sosičevi liki

so bolj odprti, medtem ko se Pahor odloča za narodnoobrambno držo, značilno za starejše slovenske pisce v Italiji.

Skozi opravljeno analizo lahko torej potrdimo ugotovitev Marije Pirjevec (1990: 1194), ko pravi, da se »(ob)mejna« književna dejavnost »nikakor ne more iztrgati iz tiste splošne atmosfere, ki oblikuje in usmerja odnose različnih etničnih skupin na meji. Gre za odnose, ki jih ne pogojujejo toliko konkretne koristi ali potrebe po racionalnem sožitju, kolikor predvsem globoko v podzavesti zakoreninjena čustva, strasti in težko nadzorovani predsodki.« Pahorjev in Sosičev roman osvetlita mnoge izmed teh odnosov, ki se s stališča zunanjega opazovalca lahko marsikdaj zdijo nerazumljivi in neutemeljeni.

VIRI

PAHOR, Boris, 2003: *Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu*. Maribor: Litera.

SOSIČ, Marko, 2005: *Tito, amor mijo*. Maribor: Litera.

LITERATURA

CERGOL, Jadranka, 2011: Antika in krščanstvo: miselna paradigma Alojza Rebule. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia* 21/2. 379–388.

KOŠUTA, Miran, 2008: *E-mejli: eseji o mejni literaturi*. Maribor: Litera.

PIRJEVEC, Marija, 1990: Slovenci v literaturi italijanskega Trsta. *Sodobnost* 38/12. 1189–1195.

– –, 2011: Periodizacija slovenske književnosti na Tržaškem (od 16. do 20. stoletja). *Annales: anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia* 21/2. 353–362.

POGAČNIK, Jože, 2001: Književnost v zamejstvu in zdomstvu. Jože Pogačnik idr.: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS. 351–382.

MARJAN TOMŠIČ
Guci
osti.jarej@amis.net

Kako je nastajal roman *Šavrinke*

Ob večerih sva hodila z Marijo Franca k njenim prijateljicam, vedno h kaki šavriniki, torej ženski približno njenih let, ki je tudi kot večna pótovka krožila po Istri: iz vasi Gračišče, Kubed, Smokvica, Poletiči, Lopar, Hrastovlje, Dol ... pa noter v globoko Istro, vse do Limskega kanala in še dlje, pa spet nazaj do svoje vasi in še isto noč proti Trstu, ob jutranjem svitu je bila že pri Zlati Mariji na Piazza Garibaldi ali kje drugje ... s stotinami jajc, s kokošmi, purani, pršutom in vso drugo robo; pa istega dne spet nazaj v svojo vas in zgodaj zjutraj ponovno na pot, na to večno kroženje. Kakor sonce, kakor luna, kakor vsi letni časi. Krog, kroženje, popotovanje, s plenirjem na glavi, z oslom, če si ga imel, če ne, pač plenir, v njem tristo jajc, v bisagah na oslu pa tisoč in več. Z jajčaricami so hodile v Trst tudi mlekarice, perice, krušarice; no, te so bile večinoma iz vasi ob morju ali pa prav iz Trsta.

Največkrat sva obiskala njeno prijateljico Uršo, ki je stanovala tam blizu oštarije, ob poti za Beli kamen. Urša je bila drobcena, mičkена, a zelo živahna, bistra, hitra. Za razliko od Marije je Urša verjela v uróke, v štrige in štrigóne, v órkote, morláke, v mrtve, ki se vračajo, pa v babo Rogo, v bauke, bese, v Bedo, v bukavce, vodenjake, germane, drekvavce, lamanje, jaude ... in v vsa druga, nezemeljska bitja.

Zaradi tega sta se z Marijo včasih sporekli, a ni bilo hujšega. Marija pač ni verjela v nadnaravna bitja. Dopuščam možnost, da je verjela, a si ni hotela tega priznati; ali pa je verjela, a se tega ni zavedala.

Minevalo je že precej časa mojega bivanja pri Istranki in šavriniki Mariji Franca. Potem pa se je nekega poznega večera zgodilo nekaj, kar je dalo smisel Marijinemu neprestanemu pripovedovanju šavrinskih štorij in mojemu zanimanju za te večne pótovke.

Malo pred polnočjo sva z Marijo odhajala od Urše Udovič. Pospremila naju je do ceste in tam, v svetlobi vogalne svetilke, me je milo zaprosila: Marjan, pomagajte nam! In videl sem, da ji po licih tečejo solze. Nisem je vprašal, v čem in kako jim naj pomagam in komu; bil sem presenečen, molčal sem, Marija pa je odrezavo rekla:

Ala, gremo! In sva šla. Šele pri kapelici, tam sredi križišča, sem jo vprašal: Marija, kaj je mislila Urša, ko je rekla, naj jim pomagam? Komu in v čem naj pomagam? Marija se je grobo obregnila: Ma kdu zna, kaj je mislila. Urša je bolj od onega kot od tega sveta. Ala, gremo, je vre kasno! Ono pa pozabte.

Toda nisem mogel pozabiti. Vse naslednje dneve mi je bil pred očmi njen objokani obraz in ta njena z zadušnim glasom izrečena prošnja. S tem sem se mučil kak teden in neko jutro, ko sem se zbudil v sončen, srebrno čist dan, me je iznenada prešinilo spoznanje: Seveda! Jaz jim lahko pomagam le tako, da o njih, o teh šavrinkah – jajčaricah, napišem roman in tako ohranim spomin na njihovo epopejo! Toda kako? Nisem si delal nobenih zapiskov, nič. Kar tako sem jih poslušal, z velikim zanimanjem sicer, saj so bile njihove pripovedi nenavadno žive in so vse po vrsti pričevale o veličini, pogumu in izjemni ljubezni teh žena. Zdaj pa bi naj kar tako, brez celega kupa zapisov, pričaral roman!? Bil sem zmeden, nisem vedel, ali je to sploh možno. Toda že isti dan sem poiskal prazen zvezek in začel po spominu vanj zapisovati najprej Marijine štorije, nato pa še pripovedi Urše Udovič in vseh drugih. Tako sem popisal vse liste in se potem spraševal: Kaj pa zdaj? Kako naj začnem, in kje?

Skoraj vsak dan sem po pouku šel na enourni sprehod gor na Lačno, na hrib nad Gračiščem; da sem si očistil glavo od šolskih *štupidec*; od tega, kar se je načvekalo v zbornici in na sestankih. Kar je ostalo spominov na delo in pogovore z učenci v razredih, to me ni motilo, ni me obremenjevalo, torej vznemirjalo. Ravno obratno; to me je polnilo z energijo, me razveseljevalo.

Ko sem se nekega poznega popoldneva vrnil z Lačne, me je poklicala Marija, rekla je, naj pridem spit kavo, nato sem kako uro poslušal dogodivščine šavrink, nato pa šel v svojo sobo, naredil priprave za naslednji dan, popravil spise ... in ura je bila devet, ko sem sédel k pisalnemu stroju in imel namen, da začnem pisati roman o šavrinkah, o teh večnih pótovkah. Toda nikakor nisem in nisem mogel začeti, ni in ni steklo. Tako sem se mučil kar nekaj tednov in že obupoval, češ, nikoli ne boš mogel napisati tega romana, epopeje o teh pogumnih ženah, ker pač nisi domačin, nisi Istran. In že sem bil na tem, da vse skupaj opustim, pozabim. Potem pa se je zgodilo nekaj nenavadnega. Sedél sem za pisalnim strojem, v njem je bil prazen list, v glavi praznina ... ko sem začutil, kako drsim v neko čudno psihično in duhovno stanje. Občutek je bil skoraj identičen s tem, kar dojemajo naša čutila, ko se telo potopi nekaj metrov globoko, recimo do globine petih metrov. Nastala je nekakšna gluhot, okoliški svet se je odmaknil, zbledel, in znašel sem se v nekem drugem, drugačnem svetu, še nikoli doživetem. In takrat se je začelo! Nagnil sem se nad pisalni stroj in vse je steklo gladko, brez zastojev. To so bile prve zapisane besede: »Muša se je cincala kar sama dalje. Poznala je pot bolje od gospodarice, ki je sedela na njej. Tok, tok, tok so trkala kopita po kamnih. Zibala se je muša, zibala se je žena na njej.«

Pa sem potem kar pisal in pisal, vse do druge ure. In tako se je to nadaljevalo dan za dnem, teden za tednom. Vselej isto: sprehod po hrbtu Lačne, vse do razsutih obrambnih zidov utrdbe starih Histrov, do gradišča ali, kot so rekli bolj učeni, do ostankov kaštelirja. Ob vrnitvi v Marijino hišo so bile misli bistre in vse v meni je bilo pripravljeno se znova potopiti v oni drugi, neznani, neopisljivi svet. In tako sem pisal roman *Šavrinke* in bil poln zlatega veselja, bil sem lahek kot pero, ekstatično

vesel, blažen. In velikokrat, ko sem končal s pisanjem, sem šel na nočni sprehod po cesti proti Smokvici; pa sem tekel, letel pol metra nad zemljo in rad bi vriskal, pel, kričal od neopisljive radosti, navdušenja, energije ... pa sem se bal, kaj bodo rekli ljudje, ko me bodo slišali. Gotovo bi me imeli za malo ali močno zmešanega, in to ne bi bilo dobro. Zato sem sproščal le telo, ne pa glasov, zvokov. Če se je približeval kak avto, sem se hitro skrtil, kajti tudi to ne bi bilo dobro, namreč, da me domačini vidijo tekati po cesti ob pozni nočni, včasih tudi že zelo zgodnji jutranji uri.

Med pisanjem se mi je dogajalo še nekaj čudnega. Pisal sem tudi o osebah in dogodkih, pa mi o obojem ni pripovedovala nobena šavrinka. Če sem čutil, da se je to in to res dogajalo, mi je pripoved tekla gladko; če pa sem pisal kaj po svoje, pač s pomočjo pisateljske fantazije, se mi je pisanje zatikalo in kmalu tudi ustavilo. Zavedel sem se, da se to, o čemer sem ravnokar pisal, v resnici ni zgodilo in opisane osebe nikoli ni bilo med pótovkami. Seveda sem potem svoje izmišljije prečrtal in še bolj prisluškoval, ali mi prihajajo zgodbe iz kolektivnega nezavednega ali pa le iz mojega fantazijskega, literarnega fiktivnega sveta. Ko so Istranke prebrale roman, pa so me spraševale, kdo mi je to in to povedal, in so potrjevale, da je bilo res, da se je to resnično zgodilo ali dogajalo in da je bila, recimo *mikena Jucka* resnična oseba.

Včasih sem se glasno smejal med pisanjem, gor v moji sobici, se tudi krohotal ali pa jokal tako na glas, da je neko noč prišla Marija trkat na vrata moje sobe in me je spraševala, ali je z mano vse v redu. Popolnoma sem se vživel, bil sem notri, v samem dogajanju, bil sem del takratnega časa in oseb ter dogodkov v minulem času. Zbranost je bila izredno močna, introprojekcija popolna.

V takem stanju sem bil dva meseca in pol, dokler ni bil roman končan. Zanimivo je tudi to, da sem prihajal zjutraj v šolo spočit, svež, bister; kot da bi šel spat ob deveti uri in se zbudil ob pol šestih zjutraj. Tega še danes ne razumem.

Potem pa se je začelo mučno in dolgotrajno piljenje, popravljanje, krajšanje, dopolnjevanje. Pri tem delu sem večkrat šel dol k Mariji in jo spraševal, ali sem si prav zapomnil to in to zgodbo in ta in ta osebna ter krajevna imena. Marija je seveda vedela, kaj pišem, saj sem ji to povedal takoj, ko mi je steklo. Pomagala mi je z nasveti, s popravki, s pripovedovanjem dodatnih, novih zgodb.

Piljenje romana, torej njegova dodelava, vse to je trajalo dlje od samega pisanja. Vendar sem vztrajal, želel sem, da bi bilo vse na svojem mestu, da ne bi bilo nič izkrivljeno. Nazadnje sem čistopis dal prebrati Mariji in nato še duhovniku Alojzu Kocjančiču, domačinu iz Kubeda, ki je takrat služboval kot božji pastir na Klancu pri Kozini. Marija je rekla, da je vse na svojem mestu, Kocjančič pa je imel tipkopis zelo dolgo pri sebi, dobra dva meseca. Ko me je poklical, naj pridem na kosilo, bila je nedelja, sva se pred kosilom pogovarjala o vsem mogočem, le o romanu ne. Takrat, ko sem mu prinesel rokopis, sem mu bil rekel tole: Gospod, jaz sem *forešt*, zato želim, da preberete ta roman. Če boste potem rekli, da ni za objavo, ne bom nič zameril; pozabil bom na to delo, obležalo bo v predalu. Če pa boste z delom zadovoljni, ga bom odnesel na kakšno založbo; morda bodo objavili.

In tako mine kosilo, mine pogovor ob kavi, vrne mi moj rokopis, nič ne reče, spremi me do avta, tam se še nekaj pogovarjava, ne upam ga vprašati za mnenje, mislim si pa, da je pač tako vljuden in mi bo brez besed povedal, da to ni za objavo. Toda po-

tem mi nenadoma položi obe roki na ramena, me gleda v oči, se smehlja in reče: To ste pa dobro napisali! Lahko objavite. Magari, veste, kakšna stvar mi ni ravno všeč, ampak, saj razumete, jaz sem pač župnik ... poklicne deformacije, a ne.

Ne verjamem temu, kar slišim, zato ga vprašam: Mislite resno? Lahko to objavim kot roman o teh ženah? In potrdi: Seveda lahko. Pa ga vprašam: Kaj pa naslov? Šavrinke ali le Istranke? Morda Jajčarice? Odločno reče: Šavrinke! Moja mama je bila šavrinka, iz Kubeda jih je bilo kar precej. Nikoli jim nismo rekli jajčarice, vselej le šavrinke.

Tako se posloviva in čutim, kako močno mi utripa srce; vznemirjen sem, a tudi potolažen. Torej ni šlo to celo leto kar tako v *maloro*.

Kmalu po izidu romana *Šavrinke* sem začutil, da nastaja v Mariji neka želja in z njo prošnja. Nič mi ni rekla, z ničemer pokazala. Pa sem vseeno povsem jasno zaznaval te njene sanje, iz dna duše porojeno željo, potrebo. Pa sem ji nekega večera, ko sva obsedela za mizo, rekel: Marija, zakaj ne bi tudi vi imeli svoje knjige? Knjige o šavrinkah.

Uh, kako se je razjezila. Očitala mi je, da se norčujem iz nje. Govorila je: Jaz nisem *maj* pisala, jaz tega ne znam. Nisem pisatelj. Znam povedati štorijo, zapisati pa ne.

Prepričeval sem jo, takole: Marija, kakor ste meni dolgo, zelo dolgo, mnoge popoldneve in večere pripovedovali te šavrinske štorije, na isti način, torej kakor ste jih pripovedovali meni, jih pripovedujte, se pravi zapisujte na list. Ona pa ne in ne, nikakor ne in da se naj neham delati norca iz uboge starke.

Naslednji dan sem ji iz šole prinesel prazne liste in kemičnike in ji rekel: Na te liste boste zvečer, ko ne morete spati, pisali, počasi, vsak večer po malem, morda po eno zgodbo; vse tako, preprosto, kot ste pripovedovali meni.

Spet se je razjezila, odsunila je liste in kemičnike in vstala od mize, odšla je nekam ven. Listi in pisala, vse to sem pustil na mizi in šel v svojo sobo. Zjutraj listov in kemičnikov ni bilo več na mizi in potem o tej zadevi sploh nisva več govorila. Čez kak mesec pa sem začutil, da bi mi rada nekaj povedala. Neverjetno, bral sem jo kot odprto knjigo. Pa sem ji čez kak dan rekel kar naravnost: Alo, Marija, preberte mi to, kar ste napisali! Zardela je, pogledala proč, nato pa rekla čisto tiho: Sem napisala enih osem, devet štorij, ali zdaj ... Hitro sem vskočil: Lepo prosim, prinesite jih in mi jih preberite. Obotavljala se je, nato pa le odprla predal v kuhinjski mizi in iz njega potegnila šop popisanih listov. Bila je v hudi zadregi, roke so se ji tresle.

No, Marija, korajžno! sem jo spodbujal. Dajte, preberite mi vsaj eno štorijo!

Počasi se je vdala in potem je boječe, tiho, komaj slišno, a vendar gladko prebrala prvo zgodbo, nato drugo in potem vseh devet. Iz njenih zapisov je zavel prijetno topel, domač, istrski duh. Da, resnično, to so bili sami čisti izviri, mičkene *zvročki*. Bil sem navdušen, začutila je, da se ne pretvarjam, da je res dobro, kar je napisala, in vanjo je prišla korajža, veselje, tudi skromen ponos, a vseeno je trikrat vprašala: Je res dobro? Se ne hecate? Odgovoril sem ji: Marija, isti duh, ki je bil prisoten v vaših pripovedih, v vašem pripovedovanju, je tudi v teh zapisanih štorijah. In to je dobro, je čisto, je zares vaše!

In tako se je začelo. Jaz sem njene zapisane zgodbe slovnično popravil, jih pretipkal in uredil v kratka poglavja, jim dal ustrezne naslove, napisal spremno besedo, po-

skrbel za denar in založbo, in leta 1990 je pri Fontani in pod tehničnim uredništvom Danila Japlja izšla njena prva knjiga s preprostim naslovom *Šavrinke zgodbe*.

Dokler bom živ, ne bom pozabil, kaj se je zgodilo, ko ji je Danilo Japelj prinesel v Gračišče njeno prvo knjigo; na platnicah so bile šavrinke s plenirji, delo akademskega slikarja in kiparja, Hrastoveljčana Jožeta Pohlana. Marija je molče in vidno drhteč vzela v roke to knjigo, jo nekaj časa obračala, odpirala in zapirala, listala po njej, nato jo je nemir prisilil, da je vstala in začela korakati po kuhinji sem in tja, sem in tja in kar naprej je ponavljala eno in isto: Kaj to tu lèti je zdaj moje?!

Z obema rokama je stiskala knjigo na prsi in kar naprej ponavljala: Kaj to tu lèti je moje? Moje?!

Danilo je žarel od veselja, govoril ji je: Marija, ja! Tako je. Vi ste avtorica te knjige, to je vaša prva knjiga!

Ona pa je hodila sem in tja po kuhinji, od ene stene do druge in ni in ni mogla sprejeti dejstva, da je zdaj tudi ona pisateljica. Prava pisateljica!

In potem sta na enak način nastali še dve knjigi njenih štorij: *Šavrinke zgodbe II* (1992) in *Šavrinke zgodbe III* (1995). Vse so izšle pri založbi Fontana in na vseh so naslovnice umetniška dela Jožeta Pohlana. Na drugem delu spet tri »mozaične« šavrinke, na tretjem delu pa ena sama v čarobnih barvah istrske pokrajine.

Prva predstavitev njene knjige v gračiški šoli je bila nepozabna. Predstavljal sem jo jaz, govoril sem o etnografski, človeški in umetniški vrednosti teh zgodb, o tem, kako so nastajale in med drugim rekel številni publiki, domačinom in gostom, tudi tole: Ta Marijina knjiga potrjuje, da si v romanu *Šavrinke* res nisem nič izmislil!

Bila je velika fešta, silno navdušenje med Istrani in Marijina knjiga je bila razprodana prej kot v enem mesecu.

Tako se je iz slovenske Istre izvila, kot čudež pojavila, iz zemlje in kamnov zrasla ljudska pripovednica in pisateljica Marija Franca!

V teh knjigah so tudi zgodbe, ki mi jih v času nastajanja romana *Šavrinke* ni povedala; spomnila se jih je med pisanjem in jih je, zdaj že zelo spretno, pisno ubesedila v drugem in tretjem delu. Te njene zgodbe so avtentično pričevanje domačinke in so kakor čista voda, ki privre na dan tam na Zvročku v Rižanski dolini. Tam »pri Mariji na Zvročku« ...

Kmalu po izidu prve knjige jo je obiskala novinarka Neva Zajc, z njo pa je bil tudi moški s televizijsko kamero. Marija je najprej pristala na pogovor, ko pa je zagledala kamero, se je uprla z vsemi štirimi. Nikakor je nismo mogli pregovoriti, da bi bil pogovor z novinarko posnet. Ker je nismo nehali prepričevati, je vzela ruto in kar odšla iz hiše. No, pozneje sta se z Nevo Zajc le pogovorili, toda brez kamere! V tem ni bila le pregovorna skromnost Istranov, jasno je bilo čutiti njen strah in močan odpor, da bi se njen obraz v živo pojavil na ekranu in bil tam na razpolago vsem, pač komur koli.

Marija je zaupala novinarki marsikaj, med drugim tudi to, da je bil njen oče redni član Mohorjeve družbe in da so imeli doma vse knjige, ki jih je v tistem času izdala ta založba. Niso jih samo imeli, tudi brali so jih; najbolj zavzeta bralca sta bila njen oče in prav ona, Marija. Ni torej čudno, da se je tako zelo razveselila svoje prve bukve.

VLADKA TUCOVIČ

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem

vladka.tucovic@fhs.upr.si

Slovenska Istra – pokrajina na slovenskem literarnem zemljevidu

Slovenski del Istre je do pred nekaj desetletji z izjemo nekaterih avtorjev in literarnih del veljal za belo liso na slovenskem literarnem zemljevidu – vse do zbirke novel Olive in sol (1983) in romana Šavrinke (1986), prvih knjig istrskega ciklusa pisatelja Marjana Tomšiča, utemeljitelja t. i. slovenske istrske književnosti. Sledili so mu drugi, med njimi pesnik Edelman Jurinčič in pisatelj Vanja Pegan. V prispevku so nakazane možnosti interdisciplinarne obravnave istrskih literarnih besedil s pristopi literarne geografije oz. prostorske literarne vede.

»Pokaži mi pokrajino, v kateri živiš, in povem ti, kdo si.«

José Ortega y Gasset

Britanski literarni zgodovinar in pisatelj Malcolm Bradbury (1999: 8–9) je v uvodu *Atlasa svetovne literature* navedel misel ameriške pisateljice Eudore Welty, avtorice kratkih zgodb in romanov *ameriškega juga*: »Dejstvo je, da literatura svoje življenje dolguje prostoru,« in nadaljeval: »Prostor, potovanje in raziskovanje so vedno spadali med najbolj temeljne elemente literature.« Slovenska geografinja Mimi Urbanc (2011: 16), ki se ukvarja s preučevanjem kulturnih pokrajin, historično geografijo in regionalnim razvojem, pa je v monografiji *Pokrajinske predstave o slovenski Istri* poleg drugih pristopov uporabila model razumevanja pokrajine kot besedila s pomočjo metafore »pokrajina je besedilo, ki ga je napisala (oblikovala) družba«. Pri tem se je med drugim sklicevala na spoznanje britanskega kulturnega geografa Mika Cranga, avtorja in urednika več temeljnih del o prostoru kot humanističnem raziskovalnem predmetu, da je tudi literatura eden od načinov spoznavanja pokrajine oziroma njenega razumevanja: »[L]iterarne pripovedi lahko razkrijejo, kako je prostor urejen in kako odnos do prostora oblikuje družbeno delovanje. Tako geografija

kot književnost obsegata pisanje o krajih in prostorih. Obe sta proces označevanja, ki krajem pripisuje pomen v določenem družbenem kontekstu.«

Če pri raziskovanju književnosti literarno vedo povežemo vsaj še z geografijo, če ne še z drugimi humanističnimi vedami (etnologijo, antropologijo, s folkloristiko, sociologijo in seveda neizogibnimi kulturnimi študiji),¹ se poprej dobro znamim, utemeljenim in uveljavljenim terminom, kot so tradicionalni *literarni prostor* (*dogajališče*, *dogajalni prostor*), bahtinovski *kronotop*, lotmanovska *semiosfera* in vse bolj uveljavljajoča se *literarna topografija*, pridružijo še interdisciplinarni pojmi: *literarna geografija* in *kartografija*, *prostorska literarna veda*, *kulturni prostor*, *prostor literarne kulture*,² *retorika prostora*,³ *kulturni in prostorski obrat* ipd.

Če pa se same sebe kot laične bralce (če to pri klasikih sploh še zmoremo biti)⁴ vprašamo, kako *pokrajino beremo* oz. na kakšen način jo *beremo v okvirih književnosti*, torej ne že same po sebi kot odprte knjige, temveč, kot se nam *razkriva* v knjigi oz. literarnem delu kot takem, pri iskanju odgovora ne moremo mimo literarnih občin mest slovenskega kulturnega spomina, kot sta npr. Prešernov Bled (»z okolšno ta, podoba raja«) in Trnovo (»kraj nesrečnega imena«), Jenkova pokrajina med Škofjo Loko in Kranjem (pesnik Sorškega polja), Gregorčičeva Goriška (goriški slavček), Kosovelov Kras (pesnik Krasa), Pahorjev Trst (*Mesto v zalivu*) ali pa Kranjčevo in Lainščkovo Prekmurje, Kosmačevo in Pregljevo Tolminsko in ne nazadnje Kranj – Prešernovo mesto.

Izhodišče, da je pokrajina lahko besedilo, ki ga vsak posameznik z različnimi izkušnjami bere drugače, nas vrne k spoznanjem Jaussove recepcijske estetike in njegovega horizonta pričakovanja, ki ga sestavljajo estetsko-umetniške norme in bralčevo dotedanje izkustvo z literaturo. Mimi Urbanc (2011: 16), ki jo zanima, kako pokrajino doživljamo, interpretiramo in predstavljamo, namreč po britanskem historičnem geografu Ianu D. Whytu povzema, da je *branje pokrajine* odvisno od gledalca, njegovega osebnega pogleda in kulturnega okolja, iz katerega izhaja, saj je pokrajina zunanji svet, ki ga posreduje človekova izkušnja, je vse manj konkretna in vidna ter vse bolj subjektivna, saj se fizični in strukturni vidiki umikajo simbolnim vrednotam; ni sestavljena le iz tistega, kar se razkriva pred našimi očmi, ampak tudi tistega, kar je v naših glavah, je konstrukt, zato je družbeni in kulturni proizvod, način videnja, projiciranega na svet. Vsak posameznik ima svojo osebnost in pogled na svet, ki filtrirata in izmaličita informacije, kar vodi v selektiven

1 Glede na to je ilustrativna misel Marka Juvana, avtorja knjige *Literarna veda v rekonstrukciji* (2006), ki je za intervju v *Delovih Književnih listih* povedal: »Smiselnost literarne vede vodi v zahtevo po njeni institucionalni avtonomiji, čeprav jo s politikami 'zategovanja pasov' silijo v zlivanje s kulturnimi študiji ali v razne *ad hoc* zveze z drugimi oddelki. Literarna veda je bila od nekdaj interdisciplinarna, odprta za jezikoslovje, naravoslovje – zlasti v pozitivizmu –, zgodovino, estetiko, filozofijo, psihoanalizo ...« (Kolšek 2011: 15.)

2 Prostor slovenske literarne kulture: literarna zgodovina in prostorska analiza z geografskim informacijskim sistemom je naslov temeljnega raziskovalnega projekta na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, ki ga vodi prof. dr. Marko Juvan.

3 Retorike prostora je bil naslov mednarodne konference Slovenskega društva za primerjalno književnost, ki je bila 24. in 25. novembra 2011 v Ljubljani.

4 Literarni zgodovinar je po tezi Hansa Roberta Jaussa vendarle najprej bralec, šele potem znanstvenik (Virk 2003: 218).

vtis pokrajinskega videza, pogled pa je lahko zelo blizu resničnosti ali pa od nje zelo oddaljen.

Kako lahko torej posamezen bralec doživlja literarno pokrajino? Kako kot literarno pokrajino doživlja slovensko Istro?⁵ Kaj sploh je pokrajina in *literarna pokrajina*, ki nas kot bralce in literarne raziskovalce zanima v prvi vrsti? In ne nazadnje – s katerimi literarnimi besedili⁶ je slovenska Istra pritegnila mene?

Odgovori na prva tri vprašanja so obsežni in kompleksni ter presejajo obseg tu namenjenega prostora, odgovor na zadnje pa vsebuje literatura sama, in sicer v opisih in pripisanih pomenih narave, ki slovensko Istro poleg družbeno-zgodovinskih (regionalnih) posebnosti (obrobnosti, migracij, večjezičnosti in večkulturnosti) ločuje od drugih slovenskih (literarnih) pokrajin v smislu Lotmanove (2006: 193) semiosferne meje kot žarišča njenega samooblikovanja.⁷

5 Raba velike začetnice pri vrstnem pridevniku slovenski, ki nakazuje na samostojni del zemljepisnega lastnega imena Slovenska Istra, še ni ne povsem ustaljena ne kodificirana. Malo začetnico vrstnega pridevnika slovenski je mogoče utemeljiti z dejstvom, da pridevnik (še) ni del zemljepisnega lastnega imena, temveč je jedru zemljepisnega lastnega imena, Istri, zgolj dodan. V prid taki rabi govori dejstvo, da velike začetnice ne rabimo pri označitvi hrvaške Istre. Velika začetnica v jeziku pomeni sicer neke vrste »prestiznost« pomena besede, ki jo vsebuje, s tega vidika je s konceptom t. i. istrske prebuje in dodeljevanja vrednosti slovenskemu delu Istre razumljivo in logično njeno spodbujanje, čeprav pravopisno (zaenkrat) neupravičeno. Član Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen, ki deluje v okviru Geodetske uprave Republike Slovenije, in predstojnik Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, dr. Drago Perko (po e-pošti 27. 2. 2012), o tem meni: »[K]er v kratkem ni predviden sestanek komisije (komisija pa o spornem zemljepisnem imenu še ni razpravljala in ga standardizirala), vam na kratko odgovarjam, da v geografiji uporabljamo obe različici: z malo začetnico, kadar želimo opredeliti, kateri del Istre imamo v mislih (slovenska Istra, hrvaška Istra, v smislu slovenski ali hrvaški del Istre) in z veliko začetnico, kadar imamo v mislih regijo. Ker pa v resnici niso znane meje regije Slovenska Istra (oziroma jih raziskovalci povsem različno določajo, opredeljujejo), se sam bolj nagibam k uporabi male začetnice.« Raziskovalka pri Slovarju pravopisno težavnega besedja slovenskega jezika na Inštitutu Frana Ramovša za slovenski jezik ZRC SAZU, dr. Nataša Jakop (po e-pošti 14. 2. 2012), pa: »[V] normativnih priročnikih je doslej bilo in je še kodificirano zemljepisno lastno ime Istra, pri čemer pridevnik slovenski/hrvaški ni del lastnega imena. To obliko imena izpričujejo tudi nekateri leksikoni in enciklopedije. Zagovorniki rabe velike začetnice pridevnika izhajajo iz prepričanja, da je ime geografske enote v resnici Slovenska/Hrvaška Istra. Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen zaenkrat ne daje novih priporočil, ki bi upravičevala spremembo kodifikacije, vendar bi v prihodnje argumenti stroke (zlasti geografske) lahko vplivali na spremembo v imenu te zemljepisne danosti. [...] Pri imenu Istra danes nekateri ločujejo poimenovanje za del polotoka Istra v Republiki Sloveniji, v tem primeru pišejo slovenska Istra, in poimenovanje regije oz. pokrajine med obalo Tržaškega zaliva in Krasom, v tem primeru pišejo Slovenska Istra.« O razmerju med poimenovanjem slovenska/Slovenska Istra, Slovensko primorje, Obala ipd. je zgoščeno pisal socialni antropolog in mediteranist Bojan Baskar (2002: 179–216) v članku *Med regionalizacijo in nacionalizacijo. Iznajdba šavrske identitete*.

6 Več bibliografskih podatkov gl. v besedilih *Slovenska književnost* (Čebtron 2005) in *Istrska izkušnja sodobne slovenske književnosti* (Tucovič 2007).

7 Na tvrstne zmotne predstave o *drugačnosti* pokrajine pod Črnim Kalom je v predgovoru svoje monografije *Podnebje Slovenske Istre* (1995) slikovito opozoril geograf Darko Ogrin (1995: 11): »Stereotipni pogled na podnebje Slovenske Istre iz osrednje Slovenije je nekako tak: lega ob morju, milo podnebje, veliko sonca in vedrine, pridih Mediterana, ki ga pozimi od časa do časa pokvari mrzla burja. [...] Če se na ta del ozemlja ob Tržaškem zalivu ozremo iz južnejših krajev, podoba Mediterana nekoliko zbledi: zelo spremenljivo podnebje, v katerem oljka sicer še uspeva, vendar samo bližje morju, pa še tu jo od časa do časa pobere mraz. O zimzeleni vegetaciji ni ne

Iniciacijski so bili brez dvoma eseji o naravi Iztoka Geistra v knjigi *Zagovori narave* (1994), kjer je v *Dilemi mediteranske cvetane* in *Hrastovem listu* s prepoznavnim občutkom za opis naravnih sprememb tematiziral ravno prehod med dvema različnima naravnima prostoroma, tako zelo znan potovalcu med celino in primorjem.

Slovenci vstopamo v Sredozemlje prek visokega kraškega praga in skozi flišni istrski podboj, doživljajoč submediteransko cvetano kot predigro v mediteransko eksotiko. [...] Z morja je videti, kot da bi plima narinila te danes modrozeleno griče pod bleščeč apnenčev rob celine in jih pustila vendar v sovdanu. Z roba pa je videti, kot da se je prav tu nekoč, morda v vesoljnem potopu, zemlja pretrgala in je morje z valovitimi griči butnilo ob pečine. Kakorkoli že gledamo, je udorna dolina pod Kraškim robom z Bržanijo nekaj posebnega, nekaj v krajini in ljudeh prelomnega, kot edenski vrt vznesenega in z grehom zadolženega (Geister 1994: 146, 150.)

Sledilo je spoznavanje z zakladnico žlahtnih regionalnih folklornih tem in motivov, obarvanih z narečjem, v več kot desetih zbirkah kratkih zgodb in romanih Marjana Tomšiča, zaradi katerih slovenski Istri kot literarni pokrajini upravičeno pravimo *Tomšičeva Istra*.

Ko je v Istri najbolj lepo, cveti brnistra: spomladi peščeni hribi porumenijo in omamno zadiši po medu in ljubezni. Takrat se razpre tudi sivi kamen, ki je bil nekoč morsko ali rečno dno; iz njega vzdihne v modrino neba skrivnost. [...] 'Babúra Štafúra! Prekleta štriga,⁸ mi je zavdala, mi je primešala v vino svojo štrigerijo, da me zdaj noge več ne nosijo in da nimam več glave, pa tudi repa ne!' (Tomšič 1991: 4, 162.)

Trpkost poezije, obtežene s pezo praznjenja istrskih vasi zaradi izseljevanja, je začititi v poeziji Edelmana Jurinčiča, v več njegovih pesniških zbirkah, ki pestujejo poimenovalno besedje spreminjajoče se in izginjajoče narave ob reki Dragonji.

Ne sprašuj me, človek, / otožni mi prijatelj, / in ne joči. / Pusti sanje, / sence mladih sov, / vse bekače, / vse večere, / in srhljivi sen / davne vere. // Glej, še vedno so / tu šterne, / kamni v Dragi, / spokojno zase, / kot kostonji, / kot topoli, / in viri beli. // In nekje, neskončno daleč, / hitijo po vseh poteh / v vzen Hrvojev,⁹ / da te strah postaja / čupinov vseh čupinov! / So štrigoni, kače, / so to šijuni, srhi / naši!¹⁰ (Jurinčič 2001: 87.)

Najnovejše izohipse istrskega dela slovenskega literarnega zemljevida pa literarno pokrajino razdelijo na ruralni in urbani del in se v romanih in zbirkah kratke proze Vane Pegana zaokrožujejo v mestu in v, na ter ob morju. S Peganovo prozo v slovensko književnost vstopita morje in obmorsko mesto v tolikšni meri kot še nikoli prej.

duha ne sluha, le posamezni otočki in grmi v apnenčastih stenah in tu in tam rastoči predstavniki mediteranske flore. Ob 'umitem' ozračju bi lahko ugotovili: 'Nič čudnega, saj se Alpe dvigajo skoraj iz morja!'

8 Čarovnica.

9 Hrvoji, ena od istrskih vasi.

10 Bekače 'vrbe beke', šterne 'vodnjaki', viri 'tolmuni', čupini 'brini', štrigoni 'čarovniki, coprni-ki', šijuni 'viharji, vrtinci'.

Na okroglem obzidju, ki zaključuje rt, stoji svetilnik. Avtomatiziran. Sam se prižiga in ugaša. Splezal je na skale pod njim, se obrnil proti morju in nekaj časa zrl v smeri snopa svetilniške luči. Tam je bil mir, veliki, vseobsegajoči mir in Velika pripovedovalka. Samo ona. Šumenje valov je z enakomernim ritmom nakazovalo brezmejne daljave, ki se širijo daleč v temo. [...] Zadovoljen je nadaljeval svojo pot. Severna obala je veliko bolj izpostavljena in mlada burja se je v sunkih zaletavala vanj. Rad je imel ta občutek, ta prvinski dotik z neukrotljivim. Stezica se je dvignila v pobočje in ga mimo cerkve pripeljala do obzidja. Svež veter se je upiral vanj in mu mršil lase. Rahlo sključen naprej je stopal v noč. Velika pripovedovalka je šumela zgodbe. (Pegan 2006: 20.)

Kaj je v izbranih odlomkih takega, kar jih povezuje in hkrati pritegne? Kaj sporočajo? Da je eden bistvenih, močnih in najpogostejših toposov istrske književnosti – prostor oz. narava. Opajanje nad drugačnostjo istrskega rastja pri Geistru, v večini Tomšičevih in Jurinčičevih del ponavljajoča se poimenovanja rastlin in živali v knjižnem jeziku ali narečju (poleg v opombah omenjenih še *cer* 'vrsta toploljubnega hrasta', *črnica* 'vrsta nestrupene kače, gož', *muša* 'oslica', *njalic* 'mlado hrastovo drevo, hrastič', *ruška* 'bodeča lobodika', *šoja* itd.) in prvinsko doživljanje morja, sredozemskih vetrov in drugih naravnih pojavov, povezanih z morjem, pri Peganu. Z drugimi besedami: v slovenski Istri, v celinskem podeželskem zaledju ali urbanem primorju, se pokrajina zliva v literaturo in obratno. Zato se mi na istrskem podeželju v pogovoru z domačini zazdi, kot da slišim zveneti Tomšičeve in Jurinčičeve knjige, zato v ozki piranski ulici z izhodom na morje prepoznavam poti Peganovih literarnih oseb. In zato naj uvodno misel Eudore Welty sklenem z dopolnitvijo oz. parafrazo: da, literatura svoje življenje vsekakor dolguje prostoru, in če za katero literarno ustvarjalnost, velja to še zlasti za slovensko istrsko književnost.

VIRI

- GEISTER, Iztok, 1996: *Zagovori narave*. Ljubljana: samozaložba.
 JURINČIČ, Edelman, 2001: *Zemlja, zemljica*. Nova Gorica: Založba Branko.
 PEGAN, Vanja, 2007: *Pisatelj, Adam in pilot*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
 TOMŠIČ, Marjan, 1991: *Oštrigecca*. Ljubljana: Mladika.

LITERATURA

- BASKAR, Bojan, 2002: *Dvoumni Mediteran: študije o regionalnem prekrivanju na vzhodno-jadranskem območju*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije. 179–216.
 BRADBURY, Malcolm, 1999: *Atlas svetovne literature*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 8–9.
 ČEBRON, Jasna, 2005: Slovenska književnost. *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 397.
 KOLŠEK, Peter, 2011: Morda smo res umaknjeni, a ne mirujemo: pogovor z Markom Juvanom, literarnim znanstvenikom. *Delo* 53/270 (22. 11. 2011). 15.

- LOTMAN, Jurij Mihajlovič, 2006: *Znotraj mislečih svetov*. Prev. Urša Zabukovec. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Prostor slovenske literarne kulture: literarna zgodovina in prostorska analiza z geografskim informacijskim sistemom: <<http://isllv.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/prostor-slovenske-literarne-kulture-literarna-zgodovina-in-prostorska-analiza-z#v>>. Dostop 28. maja 2012.
- Slovensko društvo za primerjalno književnost: <<http://sdpk.zrc-sazu.si/>>. Dostop 28. maja 2012.
- TUCOVIČ, Vladka, 2007: Istrska izkušnja sodobne slovenske književnosti. Miran Košuta: *Živeti mejo*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik, 18). 120–128.
- URBANC, Mimi, 2011: *Pokrajinske predstave o slovenski Istri*. Ljubljana: Založba ZRC.
- VIRK, Tomo, 2003: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko-teoretske osnove*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

JANA VOLK

Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem
 jana.volk@zrs.upr.si

»Pojoča« intonacija v Slovenski Istri¹

Prispevek prikazuje značilnosti intonacije spontanega govora govorcev iz Slovenske Istre. Avtorica interpretira rezultate analiz tonskih potekov izrekov ter skuša pokazati na morebitne podobnosti intonacije v severnoitalijanskih govorih in v govoru na stičnem slovensko-italijanskem območju Slovenske Istre.

INTONACIJA

Za intonacijo bi lahko trdili, da je eden zelo splošnih, obenem pa tudi eden zelo specifičnih elementov človekovega govora – intonacija je univerzalna, ker jo ima vsak jezik, in zdi se, da si njeno lingvistično in paralingvistično funkcijo deli veliko število jezikovnih sistemov – v mnogih jezikih je npr. rastoč tonski potek v primerjavi z nizkim oziroma padajočim znak, da gre prej za vprašanje kot za izjavo. Kljub splošnim značilnostim pa so specifična dejstva določenega intonacijskega sistema govorca odvisna od jezika, narečja, govornega stila, razpoloženja ali njegovih navad.

Pojmovanje intonacije se je skozi stoletja in v različnih jezikoslovnih smereh spreminjalo – v 19. stoletju je sorodna izrazoma muzikalnost ali melodija in je torej uporabljena v nesistemskem smislu. V začetku 20. stoletja se ta pomen spremeni v pomen stavčne melodije, ki je odraz duševnih stanj in miselnih sprememb. Strukturalisti intonacijo navezujejo le na melodični del govora, torej ne more biti enakovredna drugim avtonomnim jezikovnim enotam. Tudi praška fonologija ni obravnavala stavčne intonacije, saj je ni mogla vključiti v sistem opozicij. Šele Trubeckoj intonacijo dojema kot avtonomno jezikovno znamenje, ki s svojo uresničitvijo zapolni določeno strukturalno obliko, in ne le kot del glasovne uresničitve (Vitez 1995: 8–10). Stavčna intonacija je glasovno sredstvo, ki v tvorbi in zaznavi govornih spo-

¹ Slovensko Istro zapisujem z veliko začetnico, saj jo razumem kot sinonim za poimenovanje Obala.

ročil operacionalizira stavčno formo, upovedani stavki pa se sestavljajo v celoto besedila. Zato je treba intonacijo šteti tudi med avtonomna jezikovna sredstva, ki prispevajo h gradnji koherentnih spontanih sestavljenih (besedilnih) govornih tvorb (Zwitter Vitez 2002: 1). Stavčna intonacija je tudi ena od struktur v govorni uresničitvi, ki jih prištevajo k sredstvom nezavedne izpeljave govorne strategije. Na zavestni ravni je intonacija nosilka pomenskega in modalnega razlikovanja med govornimi verigami, v okviru jezikovne redundance prispeva h koherenci govornega sporočila, poslušalčevo pozornost pa tudi usmerja k izrečenemu. Na nezavedni ravni pa nam jezikovno znanje, ki ga uporabljamo praktično avtomatsko, spontano, služi kot temelj prilagajanja govornih izvedb na spreminjajoče se razmere v procesu komunikacije (Vitez 1999: 35–39).

V slovenskem jezikoslovju se je raziskovanje intonacije začelo z Jožetom Toporišičem (2000),² ki stavčno intonacijo definira kot tonski potek segmenta; Rastislav Šuštaršič (1993) raziskuje intonacijo v funkciji izražanja čustev in stališč do izrečenega in do sogovorca; Primož Vitez (1995) ugotavlja, ali je naklonska linija najpomembnejši prozodični dejavnik prototipičnih oblik stavčne intonacije; Smiljana Komar (1996) raziskuje sporočilne vrednosti tonov, registra in tonskega zaključka; Ana Zwitter Vitez (2009) pa stavčno intonacijo razlaga kot prvino govorne strategije, ki v procesu izrekanja dopolnjuje ostale jezikovne ravni. Raziskave slednje so prve v slovenskem prostoru, ki intonacijo proučujejo v spontanem govoru.

SPONTANI GOVOR

V spontanem, nepripravljenem govoru se pogosto pojavljajo prekrivajoči se govor, premori, zapolnjevalci vrzeli, napačni starti, samokorekture ..., ki so kazalci kognitivnega procesa na različnih ravneh – od načrtovanja teme pogovora do iskanja besed in strukturiranja izrekov. Ponavljanja oziroma podvajanja informacij zato ne moremo označevati zgolj kot jezikovno redundanco, pač pa zagotovilo za to, da bo prilagajanje govora v danih okoliščinah sporazumevanja, ki sicer zahtevajo govorna sredstva, ki so v drugačnih situacijah morda nepotrebna, uspešno (Vitez 1995: 29–30). S študijami spontanega govora se strukturalizem in jezikovne veje, ki iz nje izhajajo, ne ukvarjajo. Parole oziroma govor je po Saussurju namreč »le« sprotna in individualna realizacija *langue* oziroma jezika kot sistema pravil. Šele Austin prinese spremembe s teorijo govornih dejanj, natančneje s strukturiranjem govora na manjše enote. Pereč problem, s katerim se soočajo raziskovalci spontanega govora, so nejasni kriteriji za določanje osnovne enote analize govora. Skladenjski kriteriji namreč za proučevanje in členjenje govornega toka ne zadoščajo.

Tudi v slovenskem prostoru se je zbiranje in raziskovanje spontanega govora razmahnilo šele konec prejšnjega stoletja, najprej z raziskavami spontanega govora v javnih komunikacijskih situacijah, ki se sčasoma premaknejo v zasebni spontani govor.

Govorjeni jezik kaže drugačno strukturo v primerjavi z zapisanim. Brez dvoma je bistvena razlika prisotnost intonacije kot nujne sestavine za realizacijo govora. V zapisanem besedilu ima intonacija minimalno vlogo, in tudi če je kasneje vključena v

2 V prispevku je uporabljena izdaja iz leta 2000. Toporišič o intonaciji piše že v *Jezikovnih pogovorih II* (1967), definicija pa se v avtorjevih delih spreminja.

sistem, je zaznamovana s tekstualno organizacijo, s stavki, ki temeljijo na skladnji. Predstava o zapisu govorjenega jezika je bistveno drugačna od samega zapisa besedila. Govorni tok je nujno ločen v izreke, vendar povezava med izreki in stavki (v zapisanem besedilu) ni nujna. Izreki govorjenega stavka običajno ne sovpadajo s strukturo stavka, torej je proces ločevanja govornega kontinuuma pogosto le arbitraren (še posebej če gre za hiter govor, govor brez daljših premorov, kot npr. v italijanščini, je težko govorni tok sploh zamejiti). Osnovna enota analize spontanega govora zato ne more biti koncept stavka (Moneglia 2000: 2–3).

V slovenskem jezikoslovju so v uporabi različna poimenovanja in pojmovanja osnovne enote spontanega govora – izjava (Verdonik 2006: 49–50, Zemljarič Miklavčič 2007: 142–144), ki pa se pogosto ne sklada s konceptom stavka ali povedi; izrek, ki večini jezikoslovcev pomeni poved v okoliščinah in z okoliščinami konkretnega govornega dogodka (Krajnc Ivič 2008: 22); govornjeni odstavek, ki je opredeljen na podlagi prozodije, v skladu s podobnostjo definicije odstavka v pisanju (Vitez in Zwitter Vitez 2004: 10). Za potrebe pričujoče raziskave smo osnovno enoto spontanega govora poimenovali izrek, tudi zaradi primerjave naše raziskave z raziskavami spontanega govora v italijanščini, ki delijo govorni material v izreke. Pri označevanju vrste izreka je bilo glavno vodilo smisel izrečenega oziroma sporočeni pomen, katerega sestavine določimo iz analize dialoga, saj le tako lahko interpretiramo tudi tisto, kar je ostalo neizrečeno (sem gotovo sodijo tudi intonacija in njene prvine), je pa vidno iz konteksta sporazumevanja. Tako smo analizirali naslednje tipe izrekov: dokončani izreki, odločevalna vprašanja, dopolnjevalna vprašanja in nedokončani izreki. Pri tem smo pogosto naleteli na problem, ko se znotraj enega izreka meša več načinov, npr. posnetek1, govorec1: *sam to že pol je verjetno že pozno za last minute al mislim.*

INTONACIJA V SLOVENSKI ISTRI

Analize tonskih potekov izrekov so nastale na osnovi korpusa spontanega govora govorcev v Slovenski Istri,³ ki ga sestavlja 12 zvočnih posnetkov telefonskih pogovorov med zaposlenimi v sodelujočih turističnih agencijah⁴ v Slovenski Istri ter med (potencialnimi) strankami. Pri prepisu zvočnih posnetkov smo skušali predstaviti govorno gradivo na način, ki bi bil čim bolj zvest dejanskemu izgovoru in ki bi bil tudi čim bolj berljiv, zato smo uporabili pogovorni zapis, torej so besede zapisane ortografsko, in sicer tako kot so izgovorjene, ohranjeni so tipični primeri, pri katerih prihaja do odstopanj od t. i. zborne izreke. Izbrana metoda za analizo izrekov je transkripcijski sistem ToBI.⁵

Z analizami tonskih potekov smo želeli pokazati na morebitne podobnosti tonskih potekov v govoru v Slovenski Istri in v severnoitalijanskih govorih. Rezultati

3 Za podrobnejšo predstavitev korpusa glej Volk 2011.

4 Zahvaljujemo se turističnim agencijam Center potovanj in Partner iz Kopa ter Laguna iz Izole, ki so dovolile snemanje telefonskih pogovorov. Pogovori so bili posneti za potrebe temeljne raziskovalnega projekta *Večjezični korpus turističnih besedil: informacijski vir in analitična baza slovenske naravne in kulturne dediščine* nosilke dr. Vesne Mikolič.

5 Za natančnejšo predstavitev metode glej Volk 2011.

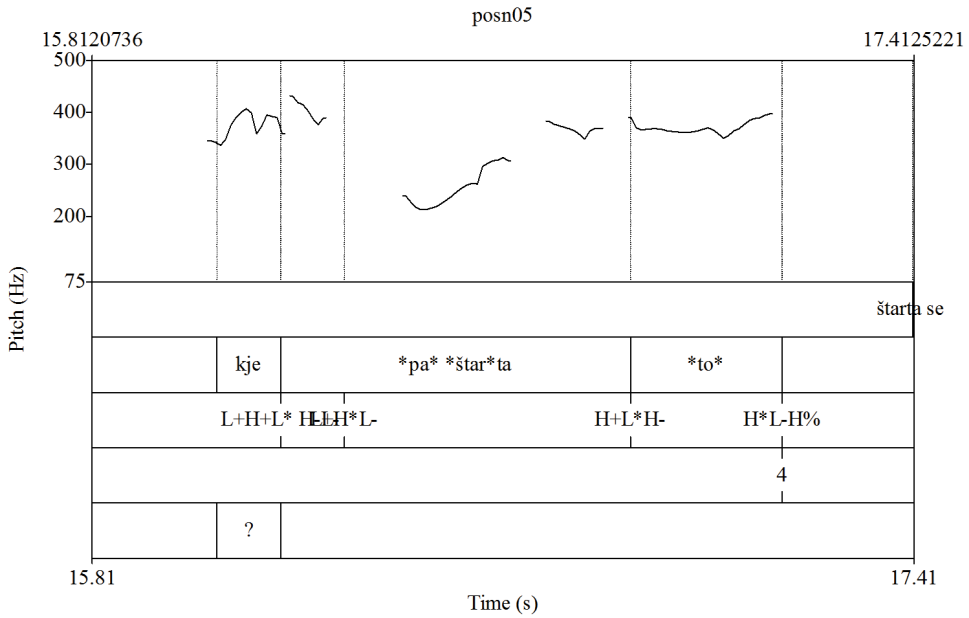

prve faze analize končnih tonskih potekov kažejo na sicer pričakovane končne tonske poteke – nizek končni tonski potek (L%) prevladuje v dokončanih izrekih in dopolnjevalnih vprašanjih, visok končni tonski potek (H% oz. H-) pa prevladuje v odločevalnih vprašanjih in nedokončanih izrekih. Druga faza analize je pokazala, da se lahko nedokončani izreki zaključijo tudi z nepričakovanim nizkim končnim tonom (L-), predvsem izreki z diskurzivnimi označevalci in/ali z opornimi signali ter izreki s podaljšanim končnim glasom, dokončani izreki pa imajo lahko tudi nepričakovan visok končni tonski potek (H%), predvsem izreki z opornimi signali in/ali diskurzivnimi označevalci. Isti končni tonski potek se lahko pojavlja v več tipih izrekov, posamezna vrsta izreka pa ima več možnih tonskih zaključkov. Z analizami končnih tonskih potekov pri posameznem govorniku lahko pritrdimo Caneparijevemu (1980) mnenju, da se intonacija odraža tudi kot osebna lastnost govornika – tako npr. govorec s7 vse izreke zaključuje z nizkim tonom; govorec a3 nedokončane in dokončane izreke zaključuje z nizkim tonom, odločevalna in dopolnjevalna vprašanja pa z visokim tonom; govorec a1 uporablja oba končna tonska poteka ne glede na vrsto izreka.

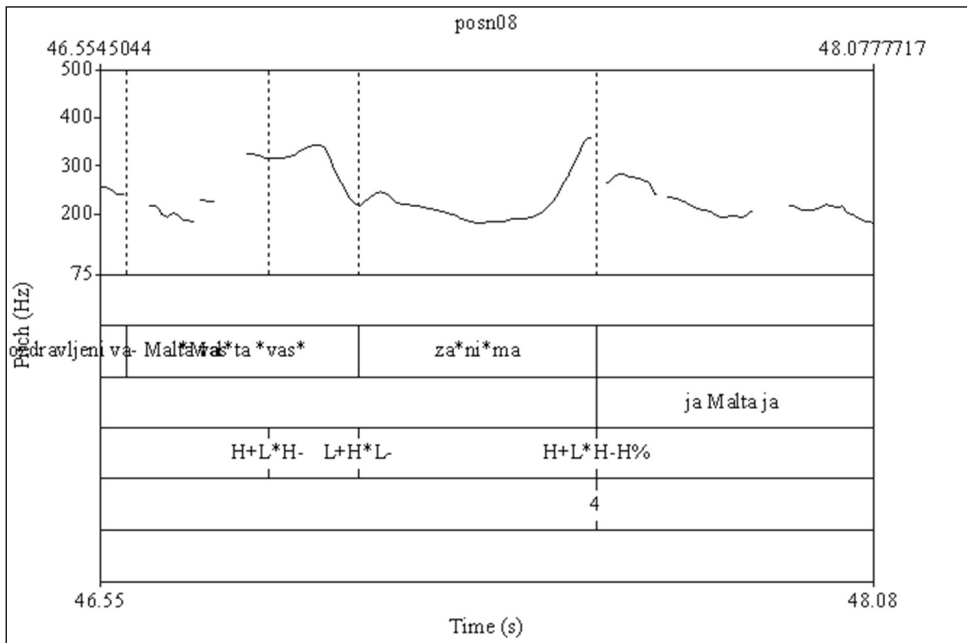
vrsta izreka govorec	nedokončani izreki	dopolnjevalna vprašanja	odločevalna vprašanja	dokončani izreki
s1	L-	L%	H%	L%
s2	L-	/	L% H%	L%
s3	L-	H%	H% L%	L%
s4	L-	H%	H%	L%
s5	L- H-	L%	H% L%	L%
s6	H-	/	H%	L%
s7	L-	L%	L%	L%
s8	H- L-	/	H%	L%
s9	L-	H%	H% L%	L%
s10	L- H-	H%	/	L%
a1	L- H-	L% H%	L% H%	L%
a2	L-	L%	H%	L%
a3	L-	H%	H%	L%
a4	H-	/	/	H%
a5	H-	/	L% H%	H%

Slika 1: Prevladujoči končni tonski poteki izrekov pri posameznih govornikih

Slika 2: Tritonski leksikalni naglas v besedi *kje*

Slika 3: Intonacijski vzorec dolina v izreku *Malta vas zanima*

Raziskovalci severnoitalijanskih govorov (Canepari 1980, Payne 2005, Payne in Folli, 2006 Bergmann 2005) ugotavljajo, da je v teh govorih opazno izrazitejši in

pogostejše tonsko nihanje, kar jim daje »pojoči« učinek, smer tonskega poteka ni enakomerna, nihanja med maksimalno in minimalno vrednostjo F0 so velika. V primerjavi s tonskim nihanjem izrekov iz korpusa Smolej (2006)⁶ ugotavljamo, da je tudi v govoru v Slovenski Istri tonsko nihanje celotnega izreka pogostejše in izrazitejše, pojavlja se ne glede na vrsto izreka ali končni tonski potek. V povezavi s pogostejšim tonskim nihanjem lahko govorimo tudi o tritonskem leksikalnem naglasu, ko se izrazito tonsko nihanje nizko-visoko-nizko izvede v enem naglašenem zlogu in ko drugega padajočega tona ne moremo pripisati ponaglasnim zlogom.

Endo in Bertinetto (1997) ugotavljata, da je za severnoitalijanske govore značilen t. i. intonacijski vzorec dolina, kar pomeni, da v zadnjem naglašenem zlogu tonska linija pade, sledi pa ponovna tonska rast. Analize 33 primerov nedokončanih izrekov, dopolnjevalnih ter odločevalnih vprašanj iz korpusa potrjujejo, da se intonacijski vzorec dolina redno pojavlja kot prevladujoči intonacijski vzorec analiziranih izrekov.

SKLEP

Končni tonski poteki, torej tonski poteki od zadnjega naglašene zloga do konca izreka, so v korpusu spontanega govora govorcev iz Slovenske Istre večinoma kot v standardni slovenščini oz. standardni italijanščini, pojavlja pa se tudi znatno število nepričakovanih končnih tonskih potekov, ki so lahko odvisni od govorca in/ali od nekaterih morfosintaktičnih elementov, npr. diskurzivnih označevalcev, opornih signalov ali podaljšane izgovora končnega glasu. Menimo, da je za govor Slovenske Istre značilnejše pogostejše in izrazitejše tonsko nihanje celotnega izreka, ki se pojavlja neodvisno od vrste izreka ali končnega tonskega poteka, v povezavi s pogostejšim tonskim nihanjem je za ta govor značilen tudi tritonski leksikalni naglas. Predvsem pa, v veliki večini analiziranih izrekov, je v tem govoru prevladujoč t. i. intonacijski vzorec dolina, saj F0 v zadnjem naglašenem zlogu pade, temu pa sledi strma tonska rast. Menimo, da bi bile za celovito in jasnejšo sliko posebnosti oziroma pokrajinskih značilnosti intonacijskih potekov v Slovenski Istri potrebne raziskave intonacije tudi v ostalih slovenskih pokrajinah v vseh elementih, ki smo jih analizirali v tej raziskavi. V nadaljnjih raziskavah predlagamo analize spontanega govora v neposredni komunikaciji, vplive mimike in gestikulacije ter hitrosti govora, kar gotovo lahko vpliva na intonacijsko podobo izrečenega.

LITERATURA

- BERGMANN, Anouscha, 2005: Accent and Information Structure in Veneto Italian. *Actes des VIII emes RJC ED268 »Langage et langues«*. <<http://www.ling.ohio-state.edu/~anouschka/RJC2005.pdf>>. Dostop 10. novembra 2011.
- CANEPARI, Luciano, 1980: *Italiano standard e pronunce regionali*. Padova: Cleup.
- ENDO, Reiko in BERTINETTO, Pier Marco, 1997: Aspetti dell'intonazione in alcune varietà dell'italiano. Francesco Cotugno (ur.): *Fonetica e fonologia degli stili dell'italiano parlato: Atti delle VII giornate di studio del Gruppo di fonetica sperimentale A. I. A.* 29–49.

6 Zahvaljujemo se dr. Smolej za posnetke, transkripcijo in dovoljenje za uporabo v raziskovalne namene. Za podrobnejši opis korpusa glej Smolej 2006.

- KOMAR, Smiljana, 1996: *Funkcija intonacije v diskurzni analizi intervjuja v angleščini in slovenščini. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KRAJNC IVIČ, Mira, 2008: *Zasebni dvogovori. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- MONEGLIA, Massimo, 2000: *A Note on Spoken Language Corpora. Units of Analysis and Language Sampling Strategies*. <<http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/intersign/workshop3/moneglia/moneglia.html>>. Dostop 15. junija 2012.
- PAYNE, Elinor, 2005: Rises and Rise-Plateau-Slumps in Trevisiano. *Cambridge Occasional Papers in Linguistics* vol. II. 173–186.
- PAYNE, Elinor in FOLLI, Raffaella, 2006: *Intonational Variation in Questions: a Comparative Study of Northern Italian Dialects*. <<http://aune.lpl.univ-aix.fr/~labphon10/abstracts/226.pdf>>. Dostop 10. novembra 2011.
- SMOLEJ, Mojca, 2006: *Vpliv besedilne vrste na uresničitev skladenjskih struktur: primer narativnih besedil v vsakdanjem spontanem govoru. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 1993: *Kontrastivna analiza angleške in slovenske stavčne intonacije. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- VERDONIK, Darinka, 2006: *Analiza diskurza kot podpora sistemom strojnega simultanelega prevajanja govora. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VITEZ, Primož, 1995: *Protistavna analiza francoske in slovenske stavčne intonacije. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- –, 1999: Od idealnih struktur k strategiji realnega govora. *Slavistična revija* 47/1. 23–48.
- VITEZ, Primož in ZWITER VITEZ, Ana, 2004: Problem prozodične analize spontanega govora. *Jezik in slovstvo* 49/6. 3–24.
- VOLK, Jana, 2011: *Intonacija v spontanem neformalnem govoru slovenskih govorcev na dvojezičnem področju Slovenske Istre. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, Jana, 2007: *Načela oblikovanja govornega korpusa slovenščine. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ZWITTER VITEZ, Ana, 2002: *Poskus analize stavčne intonacije kot prvine govorne strategije v besedilu. Diplomsko naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- –, Ana, 2009: *Strategije in strukturiranje spontanega govora v francoščini in slovenščini. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

RADA COSSUTTA

Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem
rada.cossutta@fhs.upr.si

Ribiška kulturna dediščina in jezikovna raznolikost v alpsko-jadranskem prostoru

Prispevek predstavlja temeljni projekt ARRS Ribiška kulturna dediščina in jezikovna raznolikost v alpsko-jadranskem prostoru, ki se pravkar odvija na Inštitutu za jezikoslovne študije Znanstveno-raziskovalnega središča Koper. Cilj projekta je zbiranje narečne ribiške leksike govorov Tržaškega zaliva, izredne kulturne dediščine, ki z zamrtjem te dejavnosti tvega pozabo. Prispevek skuša prikazati izsledke terenske dialektološke raziskave, ki je bila izvedena v treh raziskovalnih točkah, in sicer na Kontovelu, v Križu in Nabrežini, s pomočjo vprašalnice NASIK, ki obsega 435 vprašanj, ki obravnavajo pomorstvo. Iz poglavja o plovilih so izluščeni primeri romanskih izposojenk (večina narečnega ribiškega izrazja je namreč prevzetega), ki jih avtorica etimološko razčlenjuje po naslednjem vzorcu: poknjiženi iztočnici sledijo njene fonetično zapisane narečne ustreznice z oznakami raziskovalnih točk, besednovrstna oznaka in pomenska razlaga, smer izposoje in izvor besede z ustrežno literaturo ter slikovnim gradivom.

1 ZBIRANJE RIBIŠKE TERMINOLOGIJE: METODOLOGIJA

Prispevek predstavlja prve izsledke raziskovalnega projekta dokumentiranja slovenskih narečij in govorov na jezikovno mešanih območjih jadranskega prostora, kjer se stika slovansko-romansko-germanski svet in kjer je besedišče zaradi vse bolj radikalnih sprememb življenja in popolne globalizacije stalno podvrženo interferenčnim vplivom, ki spreminjajo govorne navade dvojezičnih govorcev. Preučevanje ribiške terminologije v tem okolju ni naključno. Ribištvo je bilo namreč prastara, tradicionalna gospodarska pridobitna panoga tržaških slovenskih vasi na obali Krasa od Škednja do devinskega Štivana, danes pa je ta dejavnost popolnoma ohromela in zamrla. Nekoč je slovenski človek stoletja živel v neposrednem stiku z morjem. Življenje samo ga je priklenilo na vodne vire, toda danes ga isto življenje usmerja proč

od njih v delavnice in tovarne. Zato ribištvo zamira. V Tržaškem zalivu je slovenski ribič danes prava redkost. Ribištvo se tu oživlja le v pričevanjih zadnjih potomcev, ki na svojih domovih hranijo dragocene ribiške predmete in obujajo spomine na to dejavnost svojih dedov z oživljanjem bogatega strokovnega izrazja. Ta izredna kulturna dediščina z zamrtjem te dejavnosti tvega pozabo.

Narodopisno bogastvo slovenskih ribičev obravnavajo nekatera literarna dela in narodopisne študije (gl. Andrej Furlan, France Bevk, Metod Turnšek, Bruno Volpi Lisjak itd.), toda izključno jezikoslovna dela, ki se lotevajo tega vprašanja, so zelo skopa, gradivo pa nekoliko zastarelo in nesistematično. Da bi to izredno kulturno dediščino rešili pozabe in omogočili njeno dostopnost ne samo strokovnjakom, ampak tudi širšemu krogu uporabnikov, je na Inštitutu za jezikoslovne študije UP ZRS Koper v začetni fazi temeljni projekt ARRS *Ribiška kulturna dediščina in jezikovna raznolikost v alpsko-jadranskem prostoru*. Zbiranje narečnega ribiškega izrazja govorov Tržaškega zaliva poteka v okviru projekta po naslednjih etapah:

a) **Zbiranje že obstoječih podatkov**, izluščenih iz razpoložljivih znanstvenih študij in narečnih slovarjev, ki jih navajam v literaturi prispevka.

b) **Terensko delo**:

- Določitev mreže raziskovalnih točk v Tržaškem zalivu (doslej Križ, Kontovel, Nabrežina).
- Izbira informantov, ki je zelo poglobljena in natančna. Upoštevajo se zlasti avtohtoni govorci, predvsem starejše generacije, ki še poznajo t. i. izginjajoče ribiško besedišče, ki je že izumrlo ali tone v pozabo.
- Izbira izpraševalcev se osredotoča na raziskovalce Inštituta za jezikoslovne študije UP ZRS Koper in študente UP FHŠ, ki s svojimi diplomskimi in seminarskimi nalogami prispevajo k zbiranju narečnega gradiva.
- Terenske raziskave so izvedene s pomočjo leksikalne vprašalnice *NASIK (Narečni atlas slovenske Istre in Krasa)*, ki obsega 435 vprašanj, ki obravnavajo ribištvo po naslednjih poglavjih: *Geomorfologija; Meteorologija; Plovba in manevri; Plovila; Oprema; Življenje na ladji; Ribolov; Morsko živalstvo; Morsko rastlinstvo*.
- Izvedba terenskega dela poteka po dialektološki metodi snemanja gradiva z uporabo najsodobnejših pripomočkov snemalne tehnike. Izpraševalci na osnovi vprašalnice postavljajo informantom vprašanja in njihove odgovore istočasno snemajo in zapisujejo na pripravljene anketne pole s pomočjo slovenske fonetične transkripcije.

c) **Jezikoslovna obravnava zbranega narečnega gradiva**, pri kateri je vsak izraz obravnavan po naslednjih kriterijih:

- navedba virov,
- slovnična opredelitev,
- pomenska opredelitev,
- etimološka razčlemba izraza z navedbo virov.

č) **Priprava in uresničitev videofilma** v multimedijem studiu: narečnemu gradivu bodo dodani krajevni in glasbeni vložki ter podnapisi v slovenščini, italijanščini in nemščini.

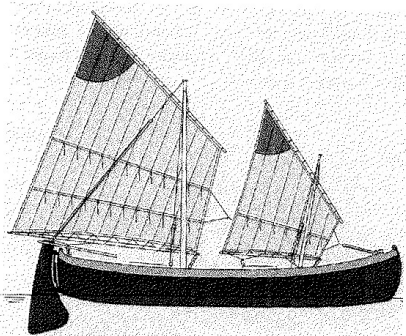
d) **Postavitev knjižne izdaje filmskega besedila**, zapisanega s slovensko fonetično transkripcijo, in zgoraj navedene jezikoslovne razčlembe ribiške terminologije z navedbo ustrezne literature.

2 PRIMERI ROMANSKIH IZPOSOJENK (PLOVILA)

V prispevku predstavljam izbor romanskih izposojenk, izluščenih iz poglavja o plovilih. Iztočnice so sestavljene iz naslednjih sestavin, ki jih povzemam po Koletnikovi (2008: 20): poknjženi iztočnici, zapisani krepko, za dvema poševnicama sledijo njene fonetično zapisane narečne ustreznice (v naslednjih primerih samostalniki v imenovalniku) z oznakami raziskovalnih točk v oklepajih (KO=Kontovel, KR=Križ in NA=Nabrežina). Sledi besednovrstna oznaka iztočnice (v naslednjih primerih m., f., n., ki so oznake za spol samostalnika) in pomenska razlaga v ležečem tisku, ki je lahko knjižna ustreznica narečnega izraza, če ta obstaja, ali natančnejše terminološko pojasnilo, če v knjižnem jeziku ni ustreznega enobesednega termina. Pri terminu, prevzetem iz tujega jezikovnega sistema, so v oglatem oklepaju označeni ustrezni termini, z znakom < pa smer izposoje in izvor besede. Sledi ustrezna literatura (dialektološke raziskave, študije, priročniki, slovarji). Vsako geslo je po možnosti opremljeno tudi s slikovnim gradivom.

bragoc // bər'ɣoc (KO), bər'ɣoc (KR), bər'ɣoc (NA) m.

*Majhna okretna ladja, ki lahko pluje v razburkanem morju in v močnem vetru, katere izvor sega v 16. stoletje. Razvila se je verjetno iz **tartan**, ki so bile velike in neokretne. Dolžina niha med 8 do 14 m, širina med 2 in 3 m in je bila vedno v približnem sorazmerju 1:4 z dolžino. **Bragoc** je imel ravno dno, enostavno konstrukcijo, vendar kljub temu močno. Navadno je imel dva jambora, manjši **bragoc** pa le enega. Posadka je bila različna: najmanj dva ribiča za obalni ribolov z enim jadrom ob lepem vremenu, za daljšo plovbo in za vleko **tartane** pa do šest ribičev. **Bragoc** je bil največje plovilo, ki so ga uporabljali naši ribiči, saj so le z njim lahko lovili daleč od obale na odprtem morju. (Volpi Lisjak 1995: 83–85.)*

[Prim. istopomensko trž. it. *bragoz/bragozo*, beneč. *bragozzo*/(l. 1224) *barcoso*, istr. it. (Reka) *baragozo*/ (Koper, Pula) *bragoso*, grad. *bragoso/bargoso*, bizj. *bragozo* (GDDT 90).

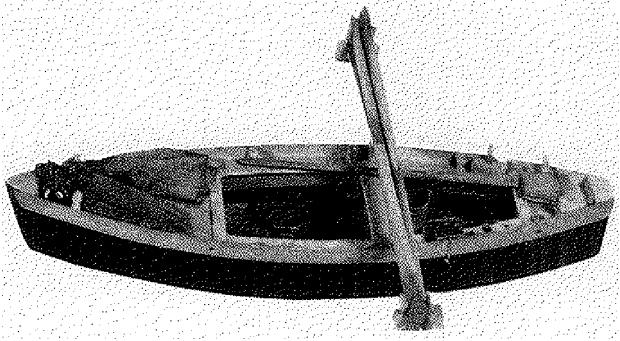
< Etimološko ne popolnoma pojasnjeno: Zamboni predlaga izvor iz vulg. lat. osnove **bicrōta* oz. **bicrotium*, prilagoditve gr. *dikrotos naus* 'ladja z dvema vrstama veslačev' (GDDT 90; Zamboni 1976: 16), medtem ko se beneč. inačica *barcoso* verjetno navezuje na stgen. *barga* 'barka' (Prati EV 23 d.).]

Lit.: Boerio 68; Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 25–30; GDDT 90; Godnič 109; Križman 1986; Prati EV 23 d.; Turk D 1986; Turk S 1986; VM 29; Volpi Lisjak 1995: 83–85; Zamboni 1976: 16.

ščifa // ščifa (KO), ščifā (KR), ščifa (NA) f.

Ščifa je bila najmanjše (približno 4 m dolžine), zelo enostavno izdelano, lahko in ceneno plovilo. Imela je zelo preprosto grajen trup. Dno je bilo ravno brez kobilice. Bila je zelo razširjen ribiški čoln za priobalni ribolov v Tržaškem primorju in Istri. Za pokončno veslanje je bila **ščifa** opremljena s preč-

nim drogom imenovanim **brcar**, ki je bil dolg približno 3 m. Na konceh **brcarja** so bile vilice, kjer so se polagala vesla dolžine 3 m. **Ščifa** je imela tudi manjše tretje veslo, dolgo 2 m, ki je služilo za počasno veslanje na krmi, za lov s trnkom brancinov in s specialno pripravo imenovano **pušča** za lov sip in kalamarov. V glavnem so **ščifo** uporabljali revnejši ribiči, ki so lovili na trnek in z manjšimi mrežami. Pri tunolovu so jo uporabljali kakor pomožno plovilo. (Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 76–77.)

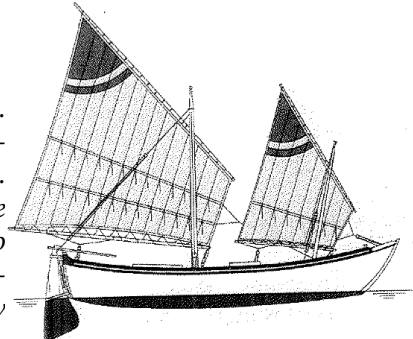
[Prim. trž. it. in istr. it. (Koper) *schif* 'kanu' (GDDT 586; Manzini-Rocchi 203), beneč. *schifo* 'majhno pomožno plovilo' (Boerio 553).

< Izraz je prek metaplazme prilagojena oblika beneč. *schifo*. Trž. it. ustreznico *schif* Doria izvaja iz it. *schifo* 'čoln, ladjica', to pa iz angl. *skiff*, ne izključuje pa možnosti furl. posredovanja (GDDT 586).]

Lit.: Boerio 553; Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 76–77; GDDT 586; Godnič 109; Križman 1986; Manzini-Rocchi 203; Turk D 1986; Turk S 1986.

top // 'topo (KO), 'top (KR), 'top (NA) m.

Top je bilo manjše plovilo, ki je služilo **tartani**. Merilo je skromnih pet metrov v dolžino in je imelo glavno tretjinsko jadro ter prednje jadro – **flok**. Plovilo so lahko dvigovali na palubo **tartane** in se je uporabljalo za prevoz ulova od mesta lova do raznih ribarnic. Na koncu 19. stoletja so **top** uporabljali kot samostojno ribiško plovilo za ribolov

ob obali in v lagunah. V 20. stoletju pa se je **top** znatno razširil. Različne izvedbe plovila so merile v dolžino tja do 14 metrov. Dno **topa** je bilo ravno kakor tudi kobilica, ki je bila debelejša od ostale oplate dna. Premčna in krmna statva sta bili iz zelo trdnega hrasta. (Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 31–34.)

[Termin širšega ben. areala, prim. istopomensko trž. it., istr. it. (Koper, Izola), milj., grad., beneč., ben. dalm. *topo* (Boerio 683; GDDT 586; Rosamani 1164; VM 180).

< Izraz, ki je prikrojitev zgoraj navedenega termina *topo*, je etimološko nejasen. Doria navaja tri hipoteze: možno izhodišče je it. *topo*, ki je kalk lat. *mūsculus* 'parva navis, majhna barka', kakor tudi it. *talpa* 'noga, štor', ker je bilo plovilo prvotno izdelano iz drevesnega debla, oz. knj. it. *toppo* 'štor', to pa iz germ. **topp* 'čop' (GDDT 745).]

Lit.: Boerio 683; Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 31–34; GDDT 745; Godnič 109; Križman 1986; Manzini-Rocchi 203; Rosamani 1164; Turk D 1986; Turk S 1986; VM 180; Volpi Lisjak 1995: 86–87.

tonera // tu'narā (KO), to'nerā (KR), to'nera (NA) f.

Tip ladje, ki je služil samo za lov na tone, bila je pravi ladijski unikat in v rabi samo na slovenski obali. Bila je rezultat stoletje dolgega izpopolnjevanja plovila, da bi ustrezala potrebam našega načina ribolova. Te potrebe so bile: a) velikost, da bi omogočala prenos velike 500 kg težke mreže; b) prostor za šestčlansko posadko; c) zelo majhen ugrez, tako da

bi plovilo lahko prišlo do plaže; č) zaokrožena oblika, da se mreža ne bi zatikala; d) odsotnost nepotrebne krmila; e) v sredini veliko prostora za mrežo; f) čim manjše razmerje med dolžino in širino zaradi vodnega odpora (moral je biti čim manjši, zato, da bi bila hitrost plovila čim večja) (Volpi Lisjak 1995: 91 d.). Plovilo je bilo dolgo približno 11–12 m, široko 2–2,5 m, visoko 70–60 cm, vitke forme. (Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 101.)

[Prim. istr. it. (Koper), bizj., grad., kjož. in beneč. *tonera* (Boerio 682; GDDT 743; Manzini-Rocchi 252)/trž. it. *tonara* 'mreža za lov na tune', ki je v slov. nar. okolju izpričano s semantično spremeno 'barka za lov na tune'.

< Medtem ko je *tonera* lokalni izraz, je trž. it. inačica *tonara* prilagoditev knj. it. *tonnara* 'mreža za lov na tune', ki je juž. it. izvora (GDDT *ibid.*).]

Lit.: Boerio 682; Cossutta v Volpi Lisjak 2007: 101; GDDT 743; Godnič 109; Križman 1986; Manzini-Rocchi 252; Turk D 1986; Turk S 1986; VM 179; Volpi Lisjak 1995: 91 d.

trabakula // - (KO), tra'bakolä (KR), tra'bakul (NA) f.

Trabakula je bila vse do 19. stoletja največja dvojamborna jadrnica, ki so jo izdelovali v škerih severne Istre. Namenjena je bila prevozu večjih količin tovora (hlodi, deske, pesek in podobno). Za upravljanje je potrebovala štiri- do sedemčlansko posadko. Običajna **trabakula** je bila dolga 18 m in široka 6 m ter je lahko peljala 70 do 80 ton tovara. Njeno sedanje razmerje 3:1 med dolžino in širino trupa, njena oblika, ovalnost in prostran premčni koš ter tip jader jo postavljajo med plovila, ki so bila prisotna v severnem Jadranu najmanj že v 17. stoletju. Imela je dva polna, močna in visoka enodelna, kasneje pa tudi dvodelna jambora. Na jambora sta se vedno razpenjala le trapezna jadra, vpeta med zgornji in spodnji penon. Na naši obali so jih prenehali izdelovati v tridesetih letih prejšnjega stoletja (Simič v Volpi Lisjak 2007: 35–41).

[Izraz širšega ben. areala: prim. istopomensko trž. it., istr. it. (Piran, Koper, Novigrad, Krk, Cres), milj., grad., beneč. *trabàcolo*/ (Rovinj) *trabàcul(o)*, bizj. *trabàcul*, dalm. hrv. *trabàku/trabakuo/trabakula* (Boerio 687; GDDT 749).

< Doria navaja kot zadnji vir ben. izrazov dve hipotezi: lat. *trabs* (tudi 'ladja') ali it. (tudi nar.) *trabacco* 'paviljon, šotor', to pa iz arab. *ṭabaqah* "id." (GDDT 749).]

Lit.: Boerio 687; GDDT 749; Godnič 109; Križman 1986; Manzini-Rocchi 253; Simič v Volpi Lisjak 2007: 35–41; Turk D 1986; Turk S 1986; VM 181.

3 SKLEP

Raziskovalni projekt, ki ga strnjeno nakazuje pričujoči prispevek, je bistvenega pomena za kulturni razvoj, saj poudarja pomen jezikovnega prepletanja v tem evropskem kulturnem prostoru in tako izpostavlja primer tisočletnega sobivanja jezikov oziroma narečij, kar je edinstvena priložnost za ovrednotenje in ohranjanje slovenske kulturne dediščine v alpsko-jadranskem prostoru.

KRAJŠAVE

ags.	anglosaško
angl.	angleško
arab.	arabsko
ben.	beneško (pokrajina Benečija (Veneto))
beneč.	benečansko (mesto Benetke)
bizj.	bizjaško
d.	dalje
dalm.	dalmatinsko
dalm. hrv.	dalmatinskohrvaško
dem.	deminutiv(no)
f.	feminum
furl.	furlansko
germ.	germansko
gr.	grško
grad.	gradeško (Grado)
id.	idem
ibid.	ibidem
istr. it.	istrskoitalijansko
it.	italijansko
juž. it.	južnoitalijansko
kjož.	kjožotsko (Chioggia)
knj. it.	knjižnoitalijansko
lat.	latinsko
m.	maskulinum
milj.	miljsko (Milje pri Trstu)
nar.	narečno
prim.	primerjaj
sev. it.	severnoitalijansko
slov.	slovensko
stgen.	starogenovsko
trž. it.	tržaškoitalijansko
turš.	turško
vulg. lat.	vulgarnolatinsko

LITERATURA

- BOERIO, Giuseppe, 1856: *Dizionario del dialetto veneziano*. Benetke: Giovanni Cecchini.
- GDDT – DORIA, Mario in NOLIANI, Claudio, 1987: *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trst: Il Meridiano.
- GODNIČ, Neva, 1979: Izposojeno besedišče nabrežinskih ribičev. Tone Mikeln idr. (ur.): *Slovensko morje in zaledje*. Koper: Lipa. 107–114.
- JELINČIČ, Zorko, 1967: *Razvoj slovenskega ribištva ob tržaški obali*. Trst: Založništvo Tržaškega tiska.
- KOLETNIK, Mihaela, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. Maribor: Filozofska fakulteta (Zora, 60).

- KRIŽMAN, Jadranka, 2001/02: *Il dialetto di Contovello. Tesi di laurea*. Trst: Univerza v Trstu.
- LENČEK, Rado, 1947: Gradivo o slovenskih ribičih ob Jadranskem morju. Rado Lenček (ur.): *Ob Jadranu: etnografski zapiski in študije*. Trst: [s. n.], Gorica: G. Iucchi. 32–49.
- MANZINI, Giulio in ROCCHI, Luciano, 1995: *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Trst in Rovinj: Unione Italiana – Fiume, Università Popolare di Trieste, Istituto per la Cultura Istriana – Trieste, Regione del Veneto – Venezia.
- PRATI EV – PRATI, Angelico, 1968: *Etimologie venete*. Benetke, Rim: Istituto per la collaborazione culturale.
- ROSAMANI, Ettore, 1990: *Vocabolario giuliano*. Trst: Lint.
- TURK D – TURK, Ksenja, 2009: *Ribiška terminologija v Križu pri Trstu. Diplomsko delo*. Koper: Fakulteta za humanistične študije.
- TURK S – TURK, Ksenja, 2010: *Ribiška terminologija v Nabrežini pri Trstu. Doktorska seminarska naloga*. Koper: Fakulteta za humanistične študije.
- VM – ROSAMANI, Ettore, 1975: *Vocabolario marinaresco giuliano dalmata*. Firenze: Casa Editrice Leo S. Olschki.
- VOLPI LISJAK, Bruno, 1995: *Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave*. Trst: Mladika.
- –, Bruno (ur.), 2007: *Tradicije dveh skupnosti v Tržaškem zalivu*. Trst: KD Ribiški muzej Tržaškega Primorja.
- ZAMBONI, Alberto, 1976: *Note linguistiche e dalmatiche*. Benetke: Società Dalmata di Storia Patria.

KLARA ŠUMENJAK

Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem

klara.sumenjak@zrs.upr.si

Zasnova dialektološkega korpusa na primeru govora Koprive na Krasu

V prispevku je predstavljena metodološka zasnova dialektološkega korpusa GOKO (Govorni korpus Koprive na Krasu). Predstavljena so nekatera metodološka vprašanja in rešitve, potrebne pri načrtovanju dialektološkega korpusa. Na koncu je predstavljena tudi uporabnost takega korpusa, saj ni namenjen le dialektologom, ampak tudi širši javnosti in v izobraževalne namene.

1 UVOD

Korpusno jezikoslovje je študij in opis jezika na podlagi empiričnega gradiva, ki vključuje tudi oblikovanje metodologije za gradnjo korpusov in njihovo dejansko gradnjo. Gorjanc definira korpus kot »računalniško zbirko besedil oz. delov besedil, zbranih po enotnih kriterijih za namene različnih, predvsem jezikoslovnih raziskav«. Poleg tega še ugotavlja, da »pri terminu *korpus* gre za elektronske, torej računalniško berljive besedilne zbirke, ki so (a) enovite, (b) notranje strukturirane in (c) standardno označene glede na namen samega korpusa v skladu z obstoječimi standardi za njihovo gradnjo« (2005: 7). Čeprav so korpusi v svetu začeli nastajati okoli leta 1960, je za Slovenijo prelomna letnica 1997, ko se je začela gradnja prvega referenčnega korpusa *FIDA*,¹ ki mu je sledilo še nekaj splošnih ali specializiranih korpusov. Ravno avtorji prvega slovenskega referenčnega korpusa so opozarjali na vedno večjo potrebo po izdelavi korpusa govorne slovenščine, ki bi omogočil bolj celostno analizo slovenskega jezika (Stabej in Vitez 2000; Zemljarič Miklavčič 2011: 21). Čeprav so se vsi zavedali obsežnosti in težavnosti projekta, je ta stekel, zato imamo tudi v Sloveniji referenčni govorni korpus slovenskega jezika *GOS*, izdelan v

1 Korpus *FIDA* je referenčni sinhroni korpus, v katerega so vključena besedila (cca 100 milijonov besed), nastala v letih 1994–2000.

okviru projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku* (www.korpus-gos.net/Support.aspx/About), ki lahko predstavlja izhodišče za dialektološki korpus, saj gre v obeh primerih za zapis govornega jezika.

2 DIALEKTOLOŠKI KORPUS

Četudi lahko govornji jezik razumemo kot primarno obliko jezikovnega sporazumevanja, so se slovenski jezikoslovci z raziskovanjem spontanega govora s pomočjo korpusne metode začeli ukvarjati relativno pozno. Najprej se naučimo jezika okolja, narečja, šele kasneje knjižnega jezika, ki je normiran in zato v primerjavi z narečji precej bolj statičen. Narečja pa se precej hitro spreminjajo na vseh jezikovnih ravneh, zato je bistvenega pomena prav njihovo zapisovanje in ohranjanje. Prvi se je že leta 1841 začel ukvarjati z znanstvenimi raziskavami slovenskih narečij ruski jezikoslovec Sreznjevski, ki je izdal prispevek *O narečjih slavjanskih*. Po tem so bili sestavljeni različni korpusi pisnih besedil za slovenščino, npr. referenčni korpusi (*FIDA*, *Beseda*, *Nova beseda* idr.), vzporedni korpusi (vzporedni angleško-slovenski korpus *ELAN*, vzporedni angleško-slovenski korpus *TRANS*, *Evrokorpus* idr.), specializirani korpusi (korpus *Verbalni napadi na JNA* (VAYNA), korpus vojaških besedil *Grizold*, večjezični turistični korpus *TURK* idr.) in tudi nekateri govorni korpusi. Leta 2011 je nastal prvi referenčni korpus govornje slovenščine *GOS*. Kljub temu da se je raziskovanje slovenskih narečij začelo že pred približno 160 leti, v Sloveniji (še) nimamo dialektološkega korpusa (v pomenu, ki ga navaja Gorjanc). Čeprav obstajajo potrebe za njegov nastanek, je to zaenkrat še neizvedljivo. Do danes nimamo v Sloveniji niti dialektološkega korpusa, ki bi nastal na podlagi govora vsaj ene vasi, kaj šele referenčnega dialektološkega korpusa. Zamisel za sestavo se nam je porodila, ko smo hoteli opisati govor Koprive na Krasu na bolj inovativen, sodoben način, s pomočjo tehnologije, ki je sedaj na voljo. Nismo želeli, da to postane, kot mnogi drugi, zgodovinski dokument, ampak smo korpus želeli ponuditi najširši javnosti, to je uporabnikom spleta – od tod ideja za dialektološki korpus *GOKO* (*Govorni korpus Koprive na Krasu*).

V nadaljevanju članka bomo prikazali zasnovo dialektološkega korpusa govora Koprive na Krasu. Glede na to, da je to pionirsko delo, je bil naš namen predvsem poiskati najustreznejšo metodologijo, ki je bistvenega pomena za gradnjo dobrega korpusa, in sploh preveriti, ali je tak korpus mogoč. V naslednjih podpoglavjih je predstavljen del² metodoloških vprašanj, pomembnih za gradnjo korpusa. Če bi se predstavljeni metodološki pristop izkazal za učinkovitega, bi seveda lahko na enak način v podatkovno zbirko uredili tudi ostala slovenska narečja.

2.1 Obseg korpusa

Obseg vsakega korpusa je odvisen od njegovega namena (več o tem glej npr. Vintar 2008, Logar 2009, Mikolič in Beguš 2011). Če bi želeli predstaviti slovenski referenčni dialektološki korpus, bi moral biti veliko obsežnejši, primerljiv vsaj z obsegom

² Zaradi omejenosti s prostorom bo celotna metodološka zasnova korpusa predstavljena ob drugi priložnosti.

korpusa GOS. Glede na to, da gre pri korpusu GOKO za govorni korpus, ki je po Gorjančevi definiciji sorazmerno majhen, a jezikoslovno izjemno bogato označen (2004: 8), bo začetni modelni korpus obsegal približno 10.000 besed, kar je zaenkrat dobro izhodišče za izdelavo ustrezne metodologije za gradnjo korpusa pa tudi za analizo zbranega gradiva. Menimo, da je za poskus gradnje takega korpusa število besed reprezentativno, saj nam poleg analize govora na glasoslovni in leksikalni ravni, ki ne potrebuje tako velikega vzorca besed, omogoči tudi analizo na oblikoslovni in skladijski ravni. Glavna prednost korpusa je, da se bo lahko neprestano večal. Vanj bomo lahko poljubno dodajali nova besedila, saj je korpus – kot jezik – živ organizem, ki se neprestano spreminja in vase sprejema nove besede in tako celovitejše odraža podobo jezika skozi čas.

2.2 Avtorske pravice

Že v začetni fazi načrtovanja gradnje korpusa moramo biti pozorni na avtorske pravice, potrebne za uporabo in objavo besedil, saj se lahko zgodi, da gradivo že posnamemo, prepíšemo, a nato ne dobimo soglasja avtorja za uporabo. Zelo dobro je pridobiti dovoljenje za objavo tako transkribiranih besedil kot zvočnih posnetkov, saj je programska oprema toliko napredovala, da nam omogoča multimedijско predstavitev, kjer lahko besedilo hkrati poslušamo in beremo.

Zelo je pomembno, da informante, preden začnemo z zbiranjem gradiva, vprašamo za dovoljenje za objavo zbranega gradiva, čeprav je znano, da se ljudje, ko vedo, da so snemani, vedejo nekoliko drugače kakor običajno, saj niso sproščeni, počutijo se »opazovani«. Prvotna zamisel je bila, da bi informantom pred pričetkom terenske raziskave povedali, da jih bomo ves mesec snemali. Tako bi se izognili vsakokratni zadregi ob vklopu snemalnika, ki je danes lahko že tako majhen, da je za informante nemoteč. Gradivo smo nameravali zbirati en mesec, praviloma vsak dan, da bi vaščani to lažje sprejeli in se navadili na izpraševalčevo prisotnost.

2.3 Zbiranje gradiva

Odločili smo se za dva načina pridobivanja gradiva, in sicer za snemanje spontanega govora ter za vodenje usmerjene vprašalnice. Izbrani informanti (gl. Izbira informantov) so bili snemani v najrazličnejših govornih položajih, med vsakdanjimi opravili, pogovorom po telefonu, s sosedo, z možem ... Zaradi lažjega zapisovanja zbranega gradiva smo se odločili, da v korpus vključimo predvsem njihove pripovedi, ki so jih delili z izpraševalko. Prosili smo jih, naj nam opišejo razna opravila,³ naj nam povedo, kako skuhamo tipične jedi, kako obdelujejo zemljo, povprašali pa smo jih tudi o starih običajih, o njihovem življenju nekoč in tako dobili dovolj obsežno in raznoliko zbirko besedil, ki smo jih vključili v korpus. Usmerjena vprašalnica bo izdelana naknadno, ko bo že opravljena oblikoslovna analiza zbranega gradiva. Možno je, da v besedilih spontanega govora ne bomo dobili določenih slovničnih oblik besed (npr. sam. v im. mn. I. ž. skl.), zato bomo te vključili v usmerjeno vprašalnico.

3 Izpraševalkina vprašanja in komentarji so zapisani v oglatem oklepaju in ne bodo vključeni v korpusno analizo, saj njen govor ni koprivski.

2.4 Izbira informantov

Pri vsaki narečni raziskavi je izbira informantov zelo pomembna. Pomembno je, da se jih za opis določenega govora uporabi več, saj se v nasprotnem primeru pojavi nevarnost, da začnemo zapisovati informantov idiolekt. Ker je bila dialektološka raziskava⁴ Koprive že opravljena, imamo v vasi že nekaj ustreznih in preverjenih informantov. Čeprav nekateri dialektologi menijo, da je bolje, če informant ni izobražen, sami na podlagi lastnih terenskih izkušenj v Koprivi menimo, da je dober informant lahko tudi nekdo, ki ima končano višjo/visoko šolo. Velikokrat je to učitelj ali pa visoko izobražena oseba, ki se zaveda razlik med knjižnim in narečnim jezikom, vendar zavestno neguje svoje narečje. Ponavadi so ti odgovori informantov uporabni za zapis leksike, saj so za analizo skladenjskih vzorcev najverjetneje preveč pod vplivom knjižnega jezika. Za raziskavo smo izbrali 6 informantov, starih med 70 in 90 let. Da bo korpus čim bolj uravnotežen, smo v raziskavo vključili 3 ženske in 3 moške. Pomemben kriterij pri izbiri informantov je tudi, da so vse življenje živeli v Koprivi in tako na njihov govor ni vplival kateri drug krajevni govor (prim. Vprašalnica za SLA: informant/informator).

2.4.1 Demografsko vzorčenje

Če bi šlo za splošni govorni korpus, bi morali z demografsko metodo statistično določiti vzorec govorcev, ki bi ustrezal celotni izbrani populaciji. Kriteriji, ki se jih lahko upošteva pri vzorčenju govorcev, so: spol, starost, regijska pripadnost, etnična pripadnost, izobrazba, poklic in socialni status.

Poleg teh obstajajo tudi drugi demografski kriteriji, ki so pomembnejši za gradnjo specifičnih korpusov – npr. kraj bivanja, kraj rojstva, verska pripadnost idr. (Zemljarič Miklavčič 2008: 59). Za naš korpus lahko zanemarimo regijsko in etnično pripadnost, saj sta pri vseh vaščanih enaki. Tudi socialni status informantov, ki bodo vključeni v raziskavo, je enak. V korpusu bomo posebej označili spol, starost, izobrazbo in poklic informantov, dodali pa bomo še informacijo, od kod so starši in (morebitni) mož/žena informanta, saj lahko ta dejstva vplivajo na spreminjanje določenih značilnosti govora.

2.5 Transkripcija⁵

V slovenski dialektologiji se uporablja t. i. nova nacionalna transkripcija, ki sledi osnovnim načelom transkripcije *Slovanskega lingvističnega atlasa*. Slovenski jezikoslovci še niso uskladili načina zapisovanja govorenega besedila oziroma njegovega standardiziranja, ko gre za natančnost fonetičnega zapisa (Ivančič Kutin 2011: 80–81). Ker želimo, da je korpus namenjen tudi širši javnosti, smo zbrano gradivo zapisali v treh različicah, ki bodo opremljene tudi z zvočnim posnetkom, in sicer: a) v fonetičnem zapisu; b) v poenostavljenem zapisu in c) v poknjiženi varianti.

4 Šlo je za zapis 1989 besed vprašalnice za NASIK – Narečni atlas slovenske Istre in Krasa (1. 1. 2007–31. 12. 2009) – temeljni raziskovalni projekt na UP ZRS, vodja Goran Filipi.

5 Natančneje o transkripciji v naslednjem članku.

V primerjavi s priporočili TEI (*Text Encoding Initiative*) smo se odločili, da bomo zanemarili nekatere kinezične dogodke (kimanje, skomiganje z rameni ...), saj bi ti otežili gradnjo korpusa in niso (razen pri skladdenjski analizi) relevantni za opis koprivskega govora, ohranili pa smo premore in zvoke obotavljanja (prim. Zemljarič Miklavčič 2008: 97–99).

2.5.1 Komentirani primeri transkripcije besedila v korpusu

Fonetični zapis je zapisan v skladu s pravili slovenske fonetične transkripcije in je nastal na podlagi fonološkega opisa govora Koprive.

Primer fonetičnega zapisa:

'Tædi 'jæst, 'viɕš, 'kærko k'ræt, kə bi <po...> 'taka 'tri ku'zice m'liɕka, u'sæk 'dan jə <pæršl...>, u'sæk d'ruɣi 'dan jə 'pæršla, kə 'tækræt so <nar> bren'ɣarli </nar>, so 'rekli.

V **poenostavljenem zapisu** moramo biti pozorni na stopnjo poenostavljanja, saj ne želimo, da se izgubijo določene fonetične značilnosti, reprezentativne za koprivski govor. Prepis pa moramo vseeno toliko poenostaviti, da bo primeren tudi za zainteresirano javnost. Odločili smo se, da ohranimo vse diftonge, ne upoštevamo pa kvalitete glasov. Nezveneča in zveneča velarna pripornika, značilna za kraško narečje, *x* in *ɣ* smo zamenjali s *h* in *g*. Ohranili smo vse polglasnike in vsa naglasna mesta (označena z nevtralnim ' nad naglašanim samoglasnikom), česar zaradi omejenosti s časom in materialnimi sredstvi niso upoštevali zapisovalci *GOS-a*. Seznam poenostavljenih glasov: *u* → *w*; *i* → *j*; *y* → *ü*; *ɕ* → *e*; *ɣ* → *g*; *x* → *h*.

Primer poenostavljenega zapisa:

Tædi jæst, viɕš, kærko kræt, kə bi <po...> tåka tri kuzice mliɕka, wsæk dån jə <pæršl...>, wsæk drugi dån jə pæršla, kə tækræt so <nar> brengårli </nar>, so rækli.

Poknjžena varianta bo uporabnikom korpusa vidna le, če bodo to možnost izbrali, saj v njej ne bodo ohranjene značilnosti krajevnega govora na glasoslovni in oblikoslovni ravnini. Pomembna bo kot izhodišče za iskanje po korpusu (izraze iščemo prek njihove knjižne različice) in kot izhodišče za izdelavo diferencialnega slovarja.

Vse tri variante vsebujejo tudi posebne oznake besed, npr. *lai* = lastno ime, *nar* = narečno ... (več v naslednjem članku). Takih besed računalnik ne bo avtomatizirano označeval, ker so posebnosti, ki imajo lahko v knjižnem jeziku npr. drugačen spol (prim. *lepa komunska šterna* = lep občinski vodnjak), zato se jih bo označevalo ročno. Tovrstne besede (sem spadajo tudi izposojenke) bodo grafično ločene od ostalih besed, saj predvidevamo, da ne bodo razumljive vsem uporabnikom korpusa, zato se bo s pomikom kurzorja nanje v oblaku izpisal njihov pomen.

Primer poknjžene variante:

Tudi jaz, veš, koliko krat, ker bi <po...> take tri kozice mleka, vsak dan je <prišl...>, vsak drugi dan je prišla, ker takrat so <nar> prodajati </nar>, so rekli.

Korpus je, zaenkrat še v testni obliki, dostopen na spletnem naslovu <http://jt.upr.si/GOKO/>. Ker je bilo doslej vanj vnesenega še zelo malo gradiva, omogoča le iskanje po nekaj zapisanih besedah, npr. po vezniku *in*.

3 NAČRT NADALJNEGA DELA

V članku je bil predstavljen le del metodoloških vprašanj za gradnjo korpusa GOKO, ki jih je bilo treba rešiti. Zavedamo se, da gre za pilotsko raziskavo in da je zato možnost napak velika, vendar upamo, da bomo na ta način spodbudili druge dialektologe, da začnejo razmišljati o večjem – referenčnem dialektološkem korpusu. Tak korpus ne bi bil pomemben zgolj za jezikoslovce in dialektologe, ampak tudi za širšo javnost in za izobraževalne namene. V poznavanju in uporabi novih jezikovnih tehnologij, kot so korpusi, raziskovalci vidimo priložnost, da uporabnikom predstavimo jezikovno raznolikost slovenskega jezika in razcepljenost na številna narečja in govore ter jih ozavestimo o pomembnosti ohranjanja narečij. S pomočjo korpusa bi lahko potencialni uporabniki na podlagi avtentičnih govorjenih besedil neposredno spoznavali slovenska narečja in tako razvijali svojo jezikovno kompetenco. Tak korpus pa lahko služi tudi kot osnova za nadaljnja raziskovanja govora, tako za študente kot za raziskovalce (prim. Zwitter Vitez in Krapež Vodopivec 2011).

4 LITERATURA

- GORJANC, Vojko, 2005: *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Domžale: Izolit.
- LOGAR, Nataša, 2009: Korpusi v terminografiji: umik potrebe po introspektivni presoji. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer in Marjeta Humar (ur.): *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. 319–328.
- MIKOLIČ, Vesna in BEGUŠ, Ana, 2011: Meddisciplinarne pomenotvorne zmožnosti v procesih (de)terminologizacije turistične terminologije. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 30). 313–319.
- STABEJ, Marko in VITEZ, Primož, 2000: KGB (korpus govorjenih besedil) v slovenščini. Cene Bavec idr. (ur.): *Informacijska družba IS'2000: zbornik 3. mednarodne multi-konference*. 79–81.
- VINTAR, Špela, 2008. *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminografija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ZEM LJARIČ MIKLAVČIČ, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ZWITTER VITEZ, Ana in KRAPEŽ VODOPIVEC, Irena, 2011: Korpus govorjene slovenščine (GOS) za kakovostno in prijazno učno uro. Andreja Bačnik idr. (ur.): *Mednarodna konferenca Splet izobraževanja in raziskovanja z IKT - SIRIKT*. 309–314. <http://prispevki.sirikt.si/datoteke/sirikt2011_zbornik.pdf>. Dostop 12. junija 2012.

KLARA ŠUMENJAK¹, JERNEJ VIČIČ²

¹ Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem

² Inštitut Andrej Marušič Univerze na Primorskem

klara.sumenjak@zrs.upr.si, jernej.vicic@upr.si

Izzivi pri izdelavi dialektološkega korpusa GOKO

V prispevku sta avtorja (jezikoslovka in računalniški strokovnjak) predstavila potrebe in izzive pri izdelavi dialektološkega korpusa GOKO. Opisala sta, pri čem in na kakšen način sta morala sodelovati, predstavila nekatere probleme pri gradnji korpusa in podala rešitve, na koncu pa predstavila možnost nadgradnje korpusa GOKO v referenčni dialektološki korpus, ki bi bil pomemben doprinos za slovenske raziskovalce in širšo javnost.

1 UVOD

Za nas je bil velik izziv povezati raziskovanje dialektologije in korpusnega jezikoslovja, saj tega (v Sloveniji) ni počel še nihče.¹ Kot izhodišče za gradnjo *Govornega korpusa Koprive na Krasu – GOKO*² smo uporabili delo Jane Zemljarič Miklavčič iz leta 2008 *Govorni korpusi* (predelana doktorska disertacija, v okviru katere je predstavila načela za gradnjo govornega korpusa slovenščine), saj sta si metodologiji gradnje govornega in dialektološkega korpusa v izhodišču zelo podobni. Za izoblikovanje dobre metodologije za gradnjo dialektološkega korpusa pa je potrebno natančno poznavanje kraja in značilnosti govora, ki ga bomo opisali, treba je poznati osnove korpusnega jezikoslovja in jezikovnih tehnologij, ki metodologijo prenašajo v prakso. V prispevku bosta avtorja natančneje predstavila, na katerih mestih in na kakšen način morata jezikoslovec in računalničar sodelovati, da se zasnova dialektološkega korpusa realizira, in kateri so morebitni problemi in rešitve pri realizaciji.

1 Carmen Kenda Jež je leta 2007 na konferenci *Slovenska narečja med sistemom in rabo* predstavila prispevek *Kako do slovenskega narečnega korpusa*, vendar je objavljen le povzetek.

2 Korpus GOKO je natančneje predstavljen v prejšnjem članku.

2 POTREBA PO SODELOVANJU

Izdelava dialektološkega korpusa je multidisciplinarno opravilo. Jezikoslovec osnuje metodologijo korpusa in poda svoje zahteve, predstavljene v sledečih podpoglavjih (na primer kakšno fonetično pisavo potrebuje, katere so posebne oznake, ki jih bo v korpusu potreboval, katere zvočne posnetke bi želel vključiti), uresniči pa jih računalničar.

2.1 ZRCola

Pri oblikovanju načel transkribiranja besedil je sicer treba upoštevati mednarodne standarde in že obstoječa priporočila – v mednarodnem jezikoslovju prevladuje tendenca, da se uporablja fonetična transkripcija s simboli IPA (*International Phonetic Alphabet*) (Zemljarič Miklavčič 2008: 106, IPA 1999) – vendar je za našo dialektološko raziskavo potrebna slovenska fonetična transkripcija, ki vsebuje veliko znakov, ki jih IPA nima. Ravno zaradi specifičnosti slovenske fonetične transkripcije je dr. Peter Weiss razvil vnašalni sistem ZRCola (Weiss 2012), ki je bil na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani razvit za jezikoslovne, predvsem dialektološke potrebe in deluje v Microsoftovem programu Word v operacijskem sistemu Windows. Temelji na standardu unikod (unicode) (The Unicode Consortium 2012).

Uporaba sistema je dvojna:

- sistem omogoča vnos posebnih znakov (prim. č, ž, š, ĺ, u, γ) in celo posebnih zgodovinskih znakov v dajncici in metelčici;
- sistem omogoča prikaz posebnih znakov s priloženo pisavo ZRCola (Weiss 2012).

Sistem za vnos znakov je v rabi med dialektologi, pisavo pa je poleg urejevalnika besedil mogoče uporabiti tudi v ostalih programih, ki uporabljajo (oziroma vsaj podpirajo) Microsoftov format pisav (*TrueType*), torej tudi v vseh modernejših spletnih brskalnikih.

Pisavo smo uporabili pri oblikovanju spletnih strani, ki prikazujejo vsebino korpusa. Slika 1 kaže del kode CSS (*Cascading Style Sheets*), ki vključuje pisavo ZRCola. Poleg te kode potrebujemo še datoteko s pisavo, ki jo shranimo na strežnik. Datoteka je dostopna na strežniku SAZU (Weiss 2012).

```
@font-face {
  font-family: '00 ZRCola';
  src: url('zrcola.ttf');
  src: local('@'),
       url('zrcola.ttf') format('opentype');
}
```

Slika 1: Del kode CSS, ki vključuje pisavo ZRCola

Brskalniki na sistemih, ki že imajo naloženo pisavo ZRCola, bi pravilno prikazali strani tudi brez teh oznak, ostali sistemi pa ob prvem ogledu naložijo samo pisavo in pravilno prikažejo posebne znake.

2.2 Transkripcija (fonetična, poenostavljena, poknjžena)³

Pomemben kriterij pri izdelavi načel transkribiranja govora je namen korpusa. Korpus *GOKO* bo namenjen jezikoslovcem (dialektologom) in tudi širši javnosti, zato smo se odločili, da bomo zbrano gradivo zapisali v treh različicah, ki bodo opremljene tudi z zvočnimi posnetki:

a) **fonetični zapis**: upoštevajoč vse glasoslovne variante govora Koprive na Krašu in zapis s slovensko fonetično transkripcijo – ta oblika bo namenjena naši analizi govora in drugim jezikoslovcem in dialektologom, za katere je relevanten natančen fonetični zapis narečja;

b) **poenostavljeni zapis**, kjer smo skušali obdržati temeljne glasoslovne značilnosti krajevne govora; pomembno vprašanje, ki se pojavlja na tem mestu, je, do kolikšne mere poenostaviti besedilo; če bi popolnoma zanemarili zapis glasoslovnih značilnosti, namreč ne bi mogli več govoriti o koprivskem dialektološkem korpusu, ampak zgolj o korpusu, ki ima le nekaj zanimivih leksikalnih in skladenjskih narečnih potez, zato smo se odločili, da pri transkripciji ohranimo večino glasoslovnih posebnosti koprivskega govora, vendar jih zapišemo z znaki, ki so bližji večini laičnih uporabnikov;

c) **poknjžena varianta**, kjer bodo besede (ne pa tudi besedne zveze in stavki) zapise v slovenskem standardnem jeziku – taka različica bo nujna za iskanje po korpusu in uporabljena kot izhodišče za diferencialni slovar koprivskega govora.

2.3 Označevanje

Referenčni govorni korpus slovenskega jezika *GOS* (Zwitter Vitez idr. 2009) je bil izdelan v okviru projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku*. Korpus *GOS* je prosto dostopna zbirka posnetkov in transkripcij govorjene slovenščine.

V okviru projekta so nastale tudi smernice za zbiranje, transkripcijo in označevanje (Zwitter Vitez idr. 2009) ter opis gradiv (Verdonik in Erjavec 2010).

Pri snovanju korpusa *GOKO* smo upoštevali predlagane smernice (Verdonik in Erjavec: 2010), ki smo jim dodali lastne razširitve, opisane v nadaljevanju razdelka.

Osnovne oznake, ki so uporabljene v korpusu *GOS*, smo razširili z lastnimi oznakami, ki opisujejo posebnosti predstavljenega korpusa. Spodaj je predstavljen seznam oznak, ki smo jih potrebovali za gradnjo korpusa, in njihovih pomenov. Oznake so že tako prirejene, da jih lahko vključimo v standardiziran zapis korpusa, kot je TEI-P5 (TEI 2008). Pri standardizaciji zapisa besedila se opisane oznake prevedejo v standardne TEI-oznake. Spletni vmesnik bo omogočal prikazovanje oziroma skrivanje teh oznak, saj lahko zaradi prevelikega števila podatkov pride do zastranitve besedila.

• **<nar>** začetek narečnega izraza ali besedne zveze, **</nar>** konec narečnega izraza ali besedne zveze. Kriterij za uvrščanje pojmov med narečno je bil, da se izraza ne najde med gesli v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, če pa se tam nahaja, ne sme biti označen z nar., pog. ali imeti drugačen pomen, kot je v naših besedilih. Oznaka

3 Glej tudi prejšnji članek.

ne bo vidna uporabnikom korpusa – tekst, označen z *narečno*, bo vizualno ločen od ostalega besedila.

Primer: [...] in 'bum jə <nar> 'ratəu </nar>, 'veš, kə'daj [...]

- <lai> začetek lastnega imena, </lai> konec lastnega imena. Pod lastna imena so uvrščena osebna, zemljepisna in stvarna lastna imena. Oznaka ne bo vidna uporabnikom korpusa – tekst, označen z *lastno ime*, bo vizualno ločen od ostalega besedila.

Primer: [...] s'mo 'miǰli <lai> Š'tanjəu </lai> təm'le, b'lizi in <lai> I'pavo </lai> [...]

- <neraz/> nerazumljivo. Pri zapisovanju govora ni vedno mogoče ugotoviti, kaj je govorec povedal. Zavedamo se, da bi se ta del lahko enostavno izpustil, vendar smo želeli čim bolj natančno označiti korpus, zato je na mestih, kjer zapisovalka ni razumela, kaj je pripovedovalec povedal (v nekaterih primerih gre zgolj za eno besedo, pri nekaterih pa tudi za besedno zvezo ali stavek), zapisan <?>. Uporabnik bo imel možnost izbrati, ali naj se mu ta oznaka prikaže v korpusu ali ne.

Primer: [...]ra'zuməš, in <?> 'tir jə bu 'nutər [...]

- <nedokon value='mam...'/> začetek nedokončane besede. V korpusu nismo želeli enačiti pojava, ko je celotna beseda ali besedna zveza nerazumljena, in pojava, ko informant ni izrekel besede do konca. Tukaj gre največkrat za samopopravljanje govorca, ko želi najprej povedati določeno stvar, nato pa si premisli in pove drugo, ali pa ko za določeno informacijo želi dodati še eno, kar je izvidno iz sledečega primera: informant je želel takoj povedati, da gre za sedem metrov, vendar je dodal nedoločni člen »enih«, s katerim izraža približnost informacije. To smo v korpusu označili tako, da smo zapisali izrečene glasove, ki pa niso bili izgovorjeni kot beseda, prim. <nedokon value='sǰə...'/>, ko je hotel informant izreči besedo sedem. Uporabnik bo imel možnost izbrati, ali naj se mu ta oznaka prikaže v korpusu ali ne.

Primer: [...] ne 'viǰəm, <nedokon value='sǰə...'/> 'anix 'sǰədəm 'metrou [...]

Primer, viden uporabniku: [...] ne 'viǰəm, <sǰə...> 'anix 'sǰədəm 'metrou [...]

- <polglas/> obotavljanje, uporabnik korpusa bo to videl zapisano s polglasnikom in dolžino ə:. Uporabnik bo imel možnost izbrati, ali naj se mu ta oznaka prikaže v korpusu ali ne.

Primer: [...] in <polglas/> tu jə <polglas/> 'čudno [...]

Primer, viden uporabniku: [...] in ə: tu jə ə: 'čudno [...]

- <nav> začetek navedka, </nav> konec navedka, uporabnik korpusa bo to videl zapisano z » in «. Na začetku gradnje korpusa nismo nameravali ločevati premege govora znotraj pripovedovanja, vendar smo ugotovili, da je informant, ko je navajal

koga drugega, v nekaterih primerih spremenil ton pripovedovanja, uporabil pa je tudi besede, netipične za koprivski govor, saj je najverjetneje želel posneti protagonista zgodbe. Zaradi ugotovljenega premi govor ne bo vključen v glasoslovno, oblikoslovno in skladenjsko analizo in prav zato je zapisan kot ločena skladenjska enota, ne pa v skladu s pravopisnimi pravili.

Primer: [...] *u'rati p'rēt ɣos'tilno, <nav> P'ridi, p'ridi! </nav> l'jas 'tečem če 'ɣor; <nav> O, 'rauno p'rau, da si p'rišla, se ɣ'remo i'ɣrat u sa'lon. </nav> in l'jas sə ɣ'rem [...]*

Primer, viden uporabniku: [...] *u'rati p'rēt ɣos'tilno, »P'ridi, p'ridi!« l'jas 'tečem če 'ɣor; »O, 'rauno p'rau, da si p'rišla, se ɣ'remo i'ɣrat u sa'lon.« in l'jas sə ɣ'rem [...]*

- [] v oglatem oklepaju so označene vse izjave in vsi neverbalni glasovi, ki jih izreče izpraševalka. Zaradi njene različne govorne pripadnosti te izjave niso vključene v korpusno analizo. Uporabnik bo imel možnost izbrati, ali naj se mu ta oznaka prikaže v korpusu ali ne.

Primer: [...] *'misləm, də 'vięš, kə'ku so 'təkrət [Aha] 'pisəli, ne, [Aha] šte'vilkə in <ə:> i'mię [Aha].*

- <smeh/> neverbalni glasovi so sicer lahko označeni opisno <smeh> ali pa kot del fonetičnega prepisa besedila <ha ha ha>. Zaradi poenostavljanja in poenotenja smo se odločili, da neverbalni glas označimo z oznako <smeh/>. Uporabnik bo imel možnost izbrati, ali naj se mu ta oznaka prikaže v korpusu ali ne.

Primer: *In 'təkrət, al 'pej 'tisti <nar> 'bot </nar> <smeh/> <nar> zəs'topəš </nar> [...]*

- <premor/> odločili smo se, da s to oznako označimo premor, ki traja več kot 2 sekundi, nanaša pa se na tihi premor – brez kakršnega koli zvoka v ozadju.

Primer: [...] *da jə bu t'raunik s'pjet <premor/> in <ə:> tu jə <ə:> [...]*

- _ podčrtaj povezuje dve besedi. Besedilo v vseh treh oblikah mora biti poravnano, na tak način izenačujemo število besed.

Primer fonetične transkripcije: *bəl_ velik*; primer poknjžene variante: *večji*

2.4 Posnetki

Na terenu je bilo zbranih za približno 10 ur posnetkov, v korpus pa bo zajetih okrog 90 minut. Glede na to, da gre za pilotsko raziskavo, smo skušali v GOKO zajeti besedila, ki so čim bolj jasna in vsebujejo čim manj interferenc s strani izpraševalke. Zaradi enostavnejše manipulacije so posnetki razdeljeni na manjše dele, shranjeni so v formatu MP3.

2.5 Lokacija

Natančna določitev lokacije govornega besedila omogoča umestitev besedil na geografske informacijske sisteme, GIS (Chang 2007). Poleg osnovne uporabe korpusa je ključna tudi predstavitev v vizualni obliki – kartografiranje s sistemom GIS, ki ponuja odlično izhodišče za sistematične primerjalne analize med posameznimi frazeološkimi sistemi glede na funkcijsko in socialno zvrstnost tako znotraj slovenskega jezika, kot tudi primerjalne analize s frazeološkimi sistemi drugih jezikov (sosednjih in bolj oddaljenih – kontrastivna analiza); areali frazemov namreč lahko pokažejo na vplivanje med jezikovnimi sistemi.

Prvi del kartiranja korpusa narečnih izrazov obsega zasnovno, pripravo in izdelavo korpusa, ki mora biti združljiva s standardiziranimi zapisi orodij GIS. To pomeni, da je treba bazi pri vsakem vnosu podati geografsko referenco, ki jo orodje GIS prepozna in izraz ustrezno umesti na predhodno določen izsek površja in v končni fazi tudi na standardiziran kartni prostor.

```
<geoDecl datum='WGS84' />
```

Slika 2: Deklaracija standarda za zapis lokacije

Izbrali smo oznako lokacije po standardu WGS84 (*World Geodetic System*) (NIMA 1984), ki je shranjena v znački **<geo>**. Predstavljena je z dvema številoma, ki opisujeta zemljepisno širino in dolžino po opisanem standardu. Slika 2 kaže dodatno oznako, ki jo umestimo v glavo korpusa.

Slika 3 kaže primer natančnega opisa lokacije, kjer je bilo gradivo zbrano, dodana je tudi datumska oznaka. Za opisan korpus je tako natančno označevanje vprašljivo, saj so vsa gradiva zbrana v isti vasi, zanimiva je le temporalna oznaka, vendar tako standardizirano označevanje omogoča umestitev korpusa v druge projekte in umestitev v sisteme GIS.

```
<settingDesc>
  <place>
    <placeName>
      <settlement>Kopriva</settlement>
      <region>Obalno-kraška</region>
      <country>Slovenija</country>
    </placeName>
  </place>
  <location>
    <geo>
      45.781876,13.833693
    </geo>
  </location>
</settingDesc>
```

Slika 3: Opis natančne lokacije nastanka gradiva z datumsko označbo

2.6 Spletni vmesnik

V okviru predstavljenega projekta je bil izdelan spletni vmesnik. Iskanje je možno le po poknjženi različici besedila, saj je ta edina dovolj standardizirana, da nam omogoča enolične rezultate iskanj. Rezultati iskanja so prikazani v standardni obliki kolokacij z možnostjo pregleda po vzporednih zapisih v ostalih dveh oblikah ter s povezavo na zvočni zapis, ki vsebuje najdeno vsebino z vnaprej določeno dolžino konteksta. Vse tri oblike besedila, fonetična, poenostavljena in poknjžena, so poravnane in najdenemu besedilu v poknjženi obliki se dopišeta še vzporedni besedili v ostalih dveh oblikah.

Spletni vmesnik se pri iskanju in nadzoru podatkov (*data querying and management*) zanaša na IMS Open Corpus Workbench (*OpenCWB*) (Christ 1994). Tako lahko iščemo po podatkih z jezikom CQP (Christ in Shulze 1996) ali pa tudi s poenostavljenim vmesnikom. Korpus je označen v skladu s smernicami *JOS* (Erjavec idr. 2010), kar pomeni, da je tudi iskanje po tem korpusu podobno iskanju po korpusu *JOS* in derivatih, kot je *GOS*. Sistem je primeren tudi za veliko večje korpuse, kar omogoča širitev v bodoče.

1. Govorec: Govorec1

PHON:

Kopriva je 'ana k'raška va'sica, je razdaljena na dva 'dijela: na 'Tureni 'konec, 'Duleni 'konec in 'tam, na s'rijednem 'konci, ja 'pej 'ana 'ljepa k'o'munska š'tjerna.

ORTH:

Kopriva je 'ana k'raška va'sica, je razdeljena na dva dijela: na Güreni kōnc, Dūleni kōnc in 'ana k'omūnska š'tjerna.

Kopriva je ena kraška vasica, je razdeljena na dva dela, na Gornji konec, Dolnji konec, Srednji konec, je pa en lep občinski vodnjak.

Poknjžena varianta: en lep občinski vodnjak

2. Govorec: Govorec1

PHON:

Kopriva je 'ana k'raška va'sica, je razdaljena na dva 'dijela: na 'Tureni 'konec, 'Duleni 'konec in 'tam, na s'rijednem 'konci, ja 'pej 'ana 'ljepa k'o'munska š'tjerna.

ORTH:

Kopriva je 'ana k'raška va'sica, je razdeljena na dva dijela: na Güreni kōnc, Dūleni kōnc in 'ana k'omūnska š'tjerna.

Kopriva je ena kraška vasica, je razdeljena na dva dela, na Gornji konec, Dolnji konec, Srednji konec, je pa en lep občinski vodnjak.

Slika 4: Primer prikaza s spletnim vmesnikom, iskana beseda je »konec«

Slika 4 prikazuje primer izpisa rezultatov iskanja besede »konec«, glede na to, da gre za dialektološki korpus, je najprej izpisan fonetični prepis, nato poenostavljena varianta, na zadnje pa poknjžena varianta – uporabnik bo imel možnost izbrati, katero od različic želi videti (lahko samo eno, dve ali vse tri variante). Za pravičen prikaz fonetične in poenostavljene variante potrebujemo pisavo ZRCola, ki se samodejno namesti med ogledom strani (prvi ogled je počasnejši).

2.7 Možnosti napak

Največja možnost napak je pri načinu transkripcije in doslednosti zapisovanja. Glede na to, da je prepisovanje ročno, je treba biti zelo natančen, da se v katerem izmed treh zapisov ne pozabi katere besede ali ločila (kar bi lahko porušilo celoten korpus) saj, kot že povedano, gre za avtomatsko pretvarjanje.

3 SKLEP

Namen projekta je bil dvojen: izdelava dialektoloških gradiv korpusa *GOKO* ter orodij in smernic za lažjo izdelavo novih gradiv. Korpus bo prosto dostopen prek spletnega vmesnika. Orodja in smernice bodo olajšali gradnjo novih sorodnih korpusov oz. omogočili nadgradnjo obstoječega, ki bi lahko sčasoma postal referenčni dialektološki korpus. To bi se doseglo tako, da bi se slovenski dialektologi med seboj povežali in svoje zbrano gradivo uredili skladno s priporočili za *GOKO*. V taki obliki bi ga lahko nato vključili v korpus, saj je *GOKO* zgrajen tako, da omogoča enostavno dodajanje novih podatkov. Tak korpus bi bil edinstvena priložnost, da bi imeli na enem mestu zbranih veliko število zapisov in posnetkov govorov, ki se zelo hitro spreminjajo ali celo izumirajo. Dodana vrednost takega korpusa je v tem, da bi širši javnosti, tudi učencem, dijakom in študentom omogočil neposredni stik s paleto različnih slovenskih govorov ter ponudil neštete možnosti njihovega nadaljnega raziskovanja na vseh jezikovnih ravneh.

4 LITERATURA

- CHANG, Kang-Tsung, 2007: *Introduction to Geographic Information System*. 4th edition. McGraw Hill.
- CHRIST, Oliver, 1994: *A Modular and Flexible Architecture for an Integrated Corpus Query System*. Budimpešta: COMPLEX'94.
- CHRIST, Oliver in SHULZE, Bruno Maximilian, 1996: *The Cqp User's Manual*. Stuttgart: Universität Stuttgart.
- ERJAVEC, Tomaž, GORJANC, Vojko in STABEJ, Marko, 1998: Korpus FIDA. Tomaž Erjavec in Jerneja Gros (ur.): *Jezikovne tehnologije za slovenski jezik*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan.
- ERJAVEC, Tomaž idr., 2010: The JOS Linguistically Tagged Corpus of Slovene. *Proceedings*. Malta: International Conference on Language Resources and Evaluation (7).
- IPA, 1999: *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KENDA JEŽ, Carmen, 2007: Kako do slovenskega narečnega korpusa. Vera Smole (ur.): *Slovenska narečja med sistemom in rabo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 26). 16–17.
- NIMA, 1984: *Department of Defense World Geodetic System 1984, Its Definition and Relationships With Local Geodetic Systems*. Technical Report TR8350.2: National Geospatial-Intelligence Agency.
- BURNARD, Lou in BAUMAN, Syd (ur.), 2008: *TEI P5: Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange*. Oxford idr.: TEI Consortium.
- The Unicode Consortium, 2012: *The Unicode Standard*. Unicode Consortium, Mountain View, CA: <<http://www.unicode.org/versions/Unicode6.0.0/>>. Dostop 8. junija 2012.
- VERDONIK, Darinka in ERJAVEC, Tomaž, 2010: *Opis tipov podatkov v govornem korpusu GOS*. <<http://nl.ijs.si/ssj/gos/A3-OpisPodatkov-GOS+TEI.pdf>>. Dostop 8. junija 2012.

WEISS, Peter, 2012: *Vnašalni sistem ZRCola*. Znanstvenoraziskovalni center SAZU: <<http://www.zrc-sazu.si>>. Dostop 8. junija 2012.

ZEM LJARIČ MIKLAVČIČ, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

ZWITTER VITEZ, Ana idr., 2009: Načela transkribiranja in označevanja posnetkov v referenčnem govornem korpusu slovenščine. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 28). 437–442.

ANA BEGUŠ

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem
ana.begus@fhs.upr.si

Razumevanje novih jezikovnih praks v luči sekundarne ustnosti

Nove jezikovne prakse, ki smo jim priča na internetu (npr. na socialnih omrežjih, klepetih, elektronski pošti), v strokovni in splošni javnosti sprožajo različne, večinoma kritične odzive. Jezikoslovci in pedagogi opažajo, da funkcionalna in splošna jezikovna pismenost današnjih mladih generacij izrazito pada. Avtorica poskuša v prispevku spremenjeno jezikovno rabo osvetliti z analizo komunikacijskega konteksta, v katerem se odvija večina novih jezikovnih rab, pri tem pa črpa predvsem iz McLuhanove teorije medija in torontske šole komunikacije. Zagovarja tezo, da se moramo za smiselno ovrednotenje jezikovne zmožnosti današnjih mladih generacij in učinkovit odziv nanjo v veliki meri zateči k raziskavam in razumevanju primarne ustnosti ter širšemu razumevanju medijske pogojenosti jezikovne komunikacije.

1 TEORETSKI UVOD

Nove jezikovne prakse, ki smo jim priča na internetu (npr. na socialnih omrežjih, klepetih, elektronski pošti), v strokovni in splošni javnosti sprožajo različne, večinoma kritične odzive. Jezikoslovci in pedagogi opažajo, da funkcionalna in splošna jezikovna pismenost današnjih mladih generacij izrazito pada; za takšno stanje navajajo zelo različne razloge. V prispevku predlagam, da lahko za osvetlitev tega problema in odziv nanj s pridom uporabimo teorijo medija Marshalla McLuhana (1961, 1964, 1967, 1980). McLuhan medije, pri čemer se ne omejuje le na informacijske in komunikacijske medije ali tehnologije, definira kot prenosnike ali vmesnike, s katerimi se človek izraža in skozi katere je na ta način, tudi nehote ali nezavedno, izražen. V tem smislu mediji ne predstavljajo le nevtralnih tehniških postopkov brez kulturnih učinkov, pač pa *kulturne vmesnike* (Manovich 2001), ki temeljno vplivajo na to, kako razumemo svet okoli sebe. Ker zaradi razvoja tehnologije ti kulturni

vmesniki niso univerzalni ali v času nespremenljivi, se s tem posledično spreminja tudi človekovo tolmačenje sveta okoli sebe.

Zaradi obsega in pomena jezikovne dejavnosti za obstoj in delovanje kulture predstavljajo tehnologije, skozi katere se pretaka jezikovna komunikacija, še posebej pomembne kulturne vmesnike. Ti so se skozi zgodovino seveda spreminjali, torontska šola komunikacije pa med najpomembnejše tovrstne tehnologije šteje fonetično abecedo in tiskarski stroj ter kasneje razvoj elektronskih komunikacijskih tehnologij, od telegrafa (izumljen je bil v prvi polovici 19. stoletja), preko radia in televizije in danes do interneta. Kulturne in družbene implikacije fonetične abecede in tiska McLuhan opiše v *Gutenbergovi galaksiji* (1961), njegovo delo pa na sistematičen in podroben način nadgradi Ong v knjigi *Ustnost in pisnost: tehnologiziranje besede* (2002). Na kratko lahko Ongov oris zgodovine jezikovne komunikacije skozi prizmo medija v grobem povzamemo v tri glavna obdobja: iz tradicije ustnosti, ki jo zaznamuje govor in kjer nosilno vlogo v komunikaciji nosijo mnemonične tehnike, pride z izumom fonetične abecede do prehoda v kulturo pisnosti. To obdobje ima dve fazi: prvo zaznamuje fonetična abeceda kot tehnologija, ki eksteriorizira jezik in vzpostavi epistemološki enačaj med besedo in stvarjo, drugo fazo pa zaznamuje tisk kot tehnologija, ki epistemologijo fonetične abecede masovno distribuira in jo s svojo sistematično tipografsko urejenostjo še znatno utrdi in okrepi. Odkritje elektrike, na osnovi katere se razvijejo številni elektronski stroji in aplikacije, od radia do televizije in danes interneta, zahodnega človeka znova pelje k ustnosti – to pot k t. i. sekundarni ustnosti, ki je ne moremo enačiti s primarno, saj se od nje pomembno razlikuje po tem, da že ima izkušnjo pisnosti za seboj.

1.1 Primarna ustnost

Ong šteje govor za prvi medij nasploh: vzpostavlja specifičen epistemološki model, ki ga morda najbolj opišemo z Ongovo izjavo, da v ustni kulturi človek ve to, kar si lahko zapomni (Ong 2002), saj ne poseduje nikakršne vsaj do neke mere kompleksne tehnologije ali orodja, s katerim bi jezikovno sporazumevanje, s tem pa tudi vednost, ki se pretaka skozenj, zabeležil.¹ Ong poudarja, da razlika med ustnostjo in pisnostjo ni v tem, da je pisno zapisano ustno ali obratno, pač pa da med obema obstajajo temeljne strukturne razlike: pri vsaki gre za lastno tradicijo zaznavanja (in posledično mišljenja), ki predpostavlja tudi določeno zmožnost. Model ustnosti dobro ponazarjajo njegove psihodinamične lastnosti: formulaičnost, aditivnost, agregativnost, redundantnost, tradicionalizem, tesna navezava na neposredno izkušnjo, agonističnost, empatetičnost in participatornost, homeostatičnost in situacijskost (Ong 2002: 31–49). Četudi so med seboj vse povezane, naj, tudi z mislijo na kasnejšo analizo jezikovne rabe na internetu, izpostavimo predvsem: a) formulaičnost, ki označuje dejstvo, da so takšna besedila sestavljena iz vnaprej pripravljenih, pogosto rimanih vzorcev (pojav še vedno lahko proučujemo na primeru ljudskega slovstva), ki imajo mnemonično funkcijo, saj se formulaičnih jezikovnih struktur lažje učimo

¹ S tem ne trdimo, da ustne kulture ne poznajo nikakršne oblike zapisa, vendar je zanje značilno, da je njihov *prevladujoč* medij komunikacije govor. To načelo bi lahko aplicirali na kulture nasploh: za spreminjanje kulturnih vzorcev je potrebna tehnologija z določeno kritično maso.

na pamet; b) empatetičnost in participatornost, ki je odraz zavestno subjektivnega odnosa do vednosti v kulturah primarne ustnosti; ter c) homeostatičnost, ki se nanaša na potrebo v ustnih besedilih, da se v semantičnem pogledu razreši takoj (tvorcev tako ne zanimajo pretekli pomeni besed).

1.2 Pisnost

Z izumom fonetične abecede in njenim širjenjem pride do izrazitega prehoda iz kulture ustnosti v pisnosti. Pisava besedo razgrne v prostoru, s čimer neizmerno povečuje potencial jezika in prestrukturira mišljenje, s tem pa tudi dialekte – kot omejene jezike, ki temeljijo na ustnosti – spreminja v grafolekte kot transdialektalne jezike, ki jih v veliki meri določa njihova pisna oblika (Ong 2002: 7–8). Tehnologija tiska ta proces še radikalizira, saj z vpeljavo tehničnega aparata naslovov, podnaslovov, vsebinskih ter stvarnih in imenskih kazal v neprimerljivo večji meri organizira stran. Nova besedila imajo naslove, glavo, nogo, številke, segmentacijo v odstavke, kazala vsebine in imenska ter stvarna kazala (ki po mnenju Onga najbolj slikovito ponažarjajo silno dekontekstualiziranost besede iz govora). Takšno do skrajnosti urejeno besedilo omogoči večjo berljivost, ta pa v končni fazi vodi k hitremu tihemu branju, ki poziva k drugačnim slogom pisanja, med drugim pa posledično vzpostavi drugačen odnos med avtorskim glasom v besedilu in bralcem.

1.3 Sekundarna ustnost

Sodobne elektronske tehnologije znova izpostavljajo določene vidike ali elemente ustne tradicije: v novem okolju je pisna beseda delno posredovana in delno nadomeščena z elektronskimi tehnologijami telefona, radia, televizije, v sedanosti pa v največji meri interneta; o sekundarni ustnosti govorimo, ker je struktura komunikacije sorodna ustni, gradivo komunikacije pa v veliki meri pisno. Ena temeljnih značilnosti elektronskih tehnologij je v tem, da v komunikaciji odpravljajo prostor, saj omogočajo komunikacijo na velike razdalje; posledično se jezikovno sporazumevanje od pisnosti znova približa ustnosti, saj ne glede na razdaljo med udeleženci poteka takoj (dober primer tovrstne pisne komunikacije so npr. spletni klepeti), kar ima pomembne posledice tudi za jezikovno rabo in podobo. Poleg tega elektronske tehnologije praktično vsakemu uporabniku omogočajo zelo enostaven in hiter priklic ter obdelavo besedilnega gradiva (ki sta bila prej omogočena le tistim, ki so imeli orodja in poznali postopke tiskanja), s svojimi enostavnimi postopki rezanja, kopiranja in lepljenja pa znova odpirajo vprašanja »zasebnosti« in »javnosti« posedovanja besed in intelektualne lastnine in pomembno vplivajo na razumevanje medbesedilnosti.

2 JEZIKOVNA RABA NA SPLETU Z GLEDIŠČA SEKUNDARNE USTNOSTI

Z zgornjim opisom zgodovine jezikovnega sporazumevanja smo želeli argumentirati tezo, da medij ali prenosnik sporazumevanja temeljno vpliva na samo jezikovno produkcijo in podobo. Poskusimo sedaj s tega stališča podrobneje analizirati jezi-

kovno rabo na internetu. Za to rabo, v katero lahko med drugim uvrstimo različne jezikovne prakse od elektronske pošte in forumov pa do klepetalnic, lahko ugotovimo, da se v veliki meri oddaljuje od knjižne norme, npr. v zapisu posameznih besed ali rabi ločil. Takšna raba je povezana tudi z močno težnjo k ekonomičnosti zapisa: udeleženci želijo zapisati čim več s čim manj znaki, zato pogosto uporabljajo okrajšave, npr. s5 'spet', u3 'jutri') ali različne vizualne simbole (kot so emotikoni ali raba velikih tiskanih črk za simuliranje kričanja).

Za sistematično analizo te rabe si lahko v veliki meri pomagamo z razumevanjem razlik med govorjenim (po našem metodološkem pristopu primarno ustnim) in pisnim razumevanjem, ki jih navaja Kranjc (2003; povzeto po Crystal, 2001). Skladno z zgoraj opisanim metodološkim pristopom lahko njeno analizo smiselno dopolnimo z lastnostmi besedil sekundarne ustnosti, torej s komunikacijo, značilno za elektronske medije.

Kranjc (2003) navaja, da je razlika v strukturi med govorjenimi in pisnimi besedili predvsem v tem, da je govorjeno sporazumevanje časovno vezano in dinamično: gre torej za interakcijo, v kateri sta običajno hkrati prisotna oba ali več udeležencev, torej tvorec/tvorci in naslovnik/ naslovniki. V nasprotju s tem je pisanje prostorsko vezano in statično, zato hkratna prisotnost udeležencev v komunikaciji ni potrebna. Če analiziramo elektronsko komunikacijo, lahko na tej osnovi ugotovimo, da pri njej tvorci in naslovniki običajno niso prisotni v istem fizičnem prostoru, vendar zaradi tehnološko posredovane povezave vendarle komunicirajo brez časovnega zamika oziroma razlike, zato je struktura te komunikacije ustna. Za razliko od primarno ustne (govorjene) komunikacije pa je pri sekundarni ustnosti gradivo pisno, kar pomeni, da so pisna besedila (in s tem norme, na podlagi katerih so tvorjena) ustni strukturi podvržena, kar ponazarjata tudi npr. zgoraj omenjena ekonomičnost izražanja ter poudarjena čustvenost komunikacije z uporabo vizualnih simbolov.

Nadalje ista avtorica (2003) navaja, da lahko zato, ker pri govorjenem sporazumevanju med produkcijo in recepcijo tako rekoč ni časovnih razlik, tvorec pri oblikovanju sporočila upošteva tudi reakcije naslovnika. Zaradi neposrednega oblikovanja sporočila tako prihaja do samokorektur in ponavljanja ter večje prisotnosti členitvenih signalov, ki imajo funkcijo zapolnjevanja vrzeli; meje med izreki so pogosto nejasne. Po drugi strani je za pisno sporazumevanje značilna časovna razlika med produkcijo in recepcijo: tvorec besedila se pri oblikovanju besedila zaveda, da bodo njegovo sporočilo interpretirali različni naslovniki v različnem času in prostoru. Zaradi časovnega zamika med produkcijo in recepcijo ima čas oblikovati svoje besedilo natančno, lahko ga popravlja in preoblikuje in z uporabo ločil jasno segmentira posamezne enote. Pri elektronskem sporazumevanju pa med produkcijo in recepcijo skorajda ni časovnih razlik; kljub temu lahko tvorec pred »oddajo«, četudi se ta vrši v realnem času, pisno besedilo še korigira ali spremeni, čeprav se zdi, da teh korekcij ni veliko (pri klepetih se sicer pogosto pojavljajo v naslednji izjavi). Intonacijo, ki segmentira primarno ustno (govorjeno) besedilo, nadomešča nekonvencionalna in ustvarjalna raba pisnih sredstev (raba velikih začetnic za poudarjanje ali simuliranje kričanja, intenzivna raba ločil, npr. klicajev, klicajev z vprašaji ipd.). Meje med izreki so bolj nejasne, posamezni izreki se med seboj dopolnjujejo in

korigirajo. Ločila izgublajo svojo ortografsko vlogo in prehajajo v ekspresivno funkcijo, zato je neknjižna raba ločil pogosta (veliko je npr. stavkov brez končnega ločila). Prav tako elektronska besedila reaktualizirajo neposredni komunikacijski kontekst, značilen za govorno komunikacijo: ta se, resda tehnološko posredovana, namreč odvija v realnem času, zato na ravni jezikovnih sredstev zopet prihaja do večje rabe deiktčnih sredstev.

3 SKLEP

Tezo o diskurzivni pogojenosti tehnologije lahko v okviru jezikoslovja smiselno povežemo s sistemsko-funkcijskim pristopom v jezikoslovju (Halliday in Hasan 1985; Halliday in Mathiessen 2004), posebej s pojmom jezikovnega registra, ki razumevanja jezikovne rabe ne ločuje na pravilno in napačno v absolutnem smislu, pač pa zgolj na ustrezno in neustrezno rabo glede na komunikacijski kontekst. S tega stališča lahko torej na jezikovno rabo gledamo kot na nabor različnih registrov, ki še zdaleč ni končen in ga ne moremo enostavno kategorizirati, saj vsak primer jezikovne rabe, vezan na konkretni komunikacijski kontekst, pravzaprav predstavlja svojevrstni register (ali, s stališča govorca, idiolekt), ki je lahko s poskusi vzpostavljanja kategorij le deloma ali sploh ne prekriven. Pomembno pri tovrstnem razumevanju jezika kot prakse je, da do jezika pristopa izrazito deskriptivno in da norme ustreznosti lahko vzpostavlja le znotraj registra, torej vezanosti na specifično komunikacijsko situacijo.

Na osnovi zgoraj izpeljanih ugotovitev lahko zaključimo, da jezikovna raba v elektronskih medijih neposredno izhaja iz komunikacijskega konteksta komunikacije, točneje iz njene pogojenosti z medijem oz. prenosnikom. S tega stališča je ne moremo presojati ali meriti s pisnimi standardi, pač pa jo moramo razumeti kot odraz sekundarne ustnosti elektronskih tehnologij. Govoriti o pismenosti v produkciji sekundarno ustnih besedil torej ni na mestu, saj norma, ki jo vzpostavljajo tovrstna besedila, v veliki meri (ne pa povsem) nima ničesar opraviti ne le s pismenostjo, pač pa tudi s pisnostjo. Za smiselno ovrednotenje jezikovne zmožnosti današnjih mladih generacij se moramo torej v veliki meri zateči k raziskavam in razumevanju primarne ustnosti, to znanje pa podkrepiti tudi s širšim razumevanjem medijske pogojenosti jezikovne komunikacije. Takšno razumevanje te jezikovne prakse je pomembno tudi zato, ker značilnosti sekundarne ustnosti zaradi razširjenosti in popularnosti elektronske komunikacije v veliki meri vstopajo tudi na področje pisnih besedil, saj lahko le na osnovi poglobljenega razumevanja vzrokov za takšno jezikovno prakso pristopimo k resničnemu ovrednotenju in učinkovitemu odzivu na tovrstno jezikovno prakso.

LITERATURA

- HALLIDAY, Michael A. K. in HASAN, Ruqaiya, 1985: *Language, Context and Text. Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. London: Cambridge University Press.
- HALLIDAY, Michael A. K. in MATTHIESSEN, Christian M. I. M., 2004: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.

- KRANJC, Simona, 2003: Jezik v elektronskih medijih. Ada Vidovič-Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 20). <<http://www.centerslo.net/files/File/simpozij/sim20/kranjc.pdf>>. Dostop 5. januarja 2012.
- MANOVICH, Lev, 2001: *The Language of New Media*. Cambridge in Massachusetts: MIT Press.
- MCLUHAN, Marshall, 2000: *The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- –, 2003: *Understanding Media. The Extensions of Man*. Corte Madera: Gingko Press.
- MCLUHAN, Marshall in POWERS, Bruce R., 1989: *The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century*. New York in Oxford: Oxford University Press.
- MCLUHAN, Marshall in FIORE, Quentin, 2001: *The Medium is the Massage. An Inventory of Effects*. Corte Madera: Gingko Press.
- ONG, Walter J., 2002: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London in New York: Methuen.

VIDA MEDVED UDOVIČ

Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem

vida.udovic@pef.upr.si

Razvijanje bralne zmožnosti z dramskimi besedili v osnovni šoli

V prispevku osvetljujemo dramsko besedilo, povezano z uprizoritvenim vidikom, vpisanim že v dramski besedilni strukturi, v luči osnovnošolskega Učnega načrta Slovenščina 1998 in prenovljenega 2011. Prispevek želi odgovoriti na vprašanja, in sicer: ali je dramsko besedilo v UN obravnavano glede na njegovo dvojno sestavo in ali je razmerje med dramskim besedilom in uprizoritvijo predstavljeno kot poseben vidik estetske komunikacije, ki konstituira svoje pomensko polje z gledališkimi znaki in t. i. gledališkostjo kot temeljno lastnostjo gledališke umetnosti.

Uvod

V članku se opiramo predvsem na vlogo dramske literarne zvrsti v učnem načrtu za slovenščino v osnovni šoli (1998, 2011; v nadaljevanju UN) ter didaktično-metodične strategije, ki usmerjajo poučevanje mladinske dramatike in šolske gledališke dejavnosti. Prav pri teh je treba poudariti, da gre za presejanje zgolj temeljnih učnih vsebin, saj je način dela pri uresničevanju ciljev gledališke vzgoje pogosto povezan s t. i. projektnim učnim delom, ki terja drugačno organizacijsko metodično izvedbeno obliko dela in tudi več časa (Strmčnik 1998: 117). Umetniške dejavnosti so načrtovane tudi pri likovni in glasbeni vzgoji, obe področji sta v tesni povezavi z uresničevanjem šolskih in razrednih gledaliških uprizoritev. V šolah pa je medsebojno sodelovanje učiteljev različnih predmetnih področij v šolskem/razrednem gledališkem dogodku odvisno le od dobre volje učiteljev posameznih področij in ni vgrajeno v UN, ki bi učitelje obvezoval pri zasnovi podrobnejših medpredmetnih povezav.

DRAMSKE/GLEDALIŠKE DEJAVNOSTI V OSNOVNOŠOLSKEM UČNEM NAČRTU SLOVENŠČINA

Sodobna jezikovna in književna spoznanja ter dognanja komunikacijske didaktike so v veliki meri prispevali, da so sestavjalci UN (1998, prenovljeni 2011) že v izhodiščnih ciljih zasnovali temeljne premike pri poučevanju slovenščine kot maternelnega jezika. Osredinili so se na otrokov čustveni, doživljajski in spoznavni razvoj ter otrokove potrebe po izražanju in razumevanju sebe, drugih in pojavov okrog sebe so postale vodilo pri razvijanju njihovih sporazumevalnih dejavnosti poslušanja, govorjenja, branja in pisanja. Predvsem sporazumevanje v slovenskem (knjižnem) jeziku, socialna, estetska, kulturna in medkulturna zmožnost itd. postajajo izhodišče za sodobno poučevanje v osnovni šoli.

DELEŽ DRAMSKIH/GLEDALIŠKIH DEJAVNOSTI V PRVEM TRILETJU OSNOVNE ŠOLE

V osnovnošolskem UN (1998) za prvo triletje so bile gledališke/dramske dejavnosti učencev predvidene v podrazdelku *Dramatika*, medtem ko so v posodobljenem UN (2011) opredeljene tudi v razdelku *Gledališče, radijska igra in film*.¹

Med dramskimi vrstami ima ustrezen delež radijska igra, ki jo s primernim didaktičnim pristopom osmislimo pri književnem pouku. V posodobljenem UN (2011) je cilj, ki se glasi: »Učenci/učenke govorijo o prvinah zvočne opreme radijske igre« pomensko prilagojen otrokovemu načinu odzivov na poslušano radijsko igro. Pri ciljeh, ki jih želimo doseči z ogledom gledališke in lutkovne predstave, pa mislimo, da bi bilo treba usmeriti pozornost še na vidno plast predstave (likovnost, svetloba), ki enakovredno sooblikuje sporočilo igre, hkrati pa ne gre prezreti spremljajoče glasbene opreme in drugih slušnih učinkov. Cilji v zvezi z dramatikogledališčem so zastavljeni smiselno, saj je v ospredju otrokova dejavnost, tesno povezana z doživljanjem gledaliških izraznih sredstev.²

Kakovosten prispevek k natančnejšemu usmerjanju dramskih/gledaliških dejavnosti je predvsem igra vlog, ki v prvem triletju smiselno uvaja učence v razumevanje dramatike/gledališča. Pri pisni dejavnosti so otroci pri dramatiki vključeni kot posnemovalci zapisov dramskega besedila in preoblikovalci proznega besedila v dramskega (dramatizacija). Če pričakujemo najelementarnejše načine zapisa dramske strukture oziroma če je proces besedilnega pretvarjanja tudi didaktično natančno organiziran, lahko razvijamo vrsto pisnih spretnosti, npr. učenci pišejo

1 Pri gledališki/lutkovni predstavi učenci/učenke: prepoznavajo značilnosti glavne književne osebe in drugih pomembnih oseb, zaznavajo in doživljajo dogajalni prostor in druge prvine gledališkega dogodka; ozaveščajo podobnost/različnost gledališkega dogodka in že znane pravljice; obnavljajo dogajanje; *sporočilo povezujejo z lastnimi izkušnjami (tudi z bralno izkušnjo)*; govorijo o tem, kaj jih je v predstavi pritegnilo/odvrnilo in zakaj; sodelujejo v igri vlog (UN 2011).

2 Cilj »V razredu uprizorijo besedilo, s tem pa literaturo nadgradijo z gledališkimi izraznimi sredstvi (izdelava lutk, dramatizacija, učenje vlog na pamet)« (UN 1998) je v prenovljenem UN nekoliko predelan, in sicer: »V razredu uprizorijo dramsko besedilo (književno besedilo dramatizirajo in nadgradijo z gledališkimi izraznimi sredstvi: igra vlog, izdelava lutk, nakazovanje scene, kostumov)« (UN 2011.)

dvogovore po vzorcu dramskega besedila; v dramsko besedilo pretvarjajo prozna besedila – dramatizacija. V UN so predlagana najosnovnejša poimenovanja, nanašajoča se na pojme, povezane z gledališčem (npr. gledališče, lutkovna igra, igralec/igralka, oder), s katerimi se otrok tudi sicer srečuje v življenju. Med dramskimi besedili so za branje in interpretiranje v prvem triletju izbrana predvsem sodobnejša, domišljijsko naravnana besedila.

DELEŽ DRAMSKIH/GLEDALIŠKIH DEJAVNOSTI V DRUGEM TRILETJU OSNOVNE ŠOLE

V razdelku UN, naslovljenem *Razvijanje recepcijske zmožnosti s tvorjenjem/(po) ustvarjanjem ob umetnostnih besedilih (pisanje/interpretativno branje/govorjenje)*, lahko ugotovimo, da so avtorji književnega dela UN vpeljali v šolsko obravnavo dramatiko s sodobnejšim prijemom, s književnodidaktično zamislijo, ki upošteva, da je drama literarna vrsta, namenjena branju in uprizarjanju ter da učenci na tej stopnji šolanja že lahko uprizarjajo samostojne dramske prizore v razredu in usvajajo temeljne dramske/gledališke pojme na ravni rabe in razumevanja, saj ločijo in opišejo zgradbo dramskega besedila: dejanje/prizor; glavno besedilo (govor oseb) in stransko besedilo (didaskalije – navedba govorečih, druga odrska navodila). Poudariti želimo pomen gledališke recepcije kot pomembne sestavine učenčevih estetskih izkušenj. Cilj, ki je usmerjen v interpretativno branje, se glasi: »Glasno berejo besedilo, razčlenjeno na več prizorov, po vlogah – izražanje spremembe razpoloženja oseb, čim bolj naravno govorjenje (v skladu z dogajanjem in okoliščinami dogajanja).« (UN 2011.)

Glasno skupinsko branje dramskega besedila po vlogah je koristna in učinkovita vaja, s pomočjo katere se med govorcema med dialogom splete vez. Postopno, didaktično premišljeno spodbujanje učencev vodi k odkrivanju smisla dialoga (ene najpomembnejših prvin dramskega načina pisanja), učinkovito ga lahko udejanjamo že pri prvih t. i. bralnih vajah. Zadržane spodbujamo, nekatere odvajamo nastopaštva in jih uvedemo v improvizacijo (zaigrana zgodba), gibanje na odru (občutek za ravnotežje na odru v razredu) ter jih spomnimo na oponašanje in vživljanje v osebe.

Gledališka komunikacija temelji na gledaliških znakih (simbolih), saj si gledališče pomaga z njihovo govorico, ko besedne pomene prevaja v druge gledališke jezike. Tudi šolski prostor lahko prevzame funkcijo gledališkega odra. »Oder«, pospravljen in prazen del razreda, je scenografija, ki ga napolni igralec z igro in svojimi pravili igre.

Igralna površina je lahko v razredu del odrske površine ali prostora, v katerem se gibljejo igralci (učenci). Cilj, ki je usmerjen v učenčevo uprizoritev, se glasi: »V razrednem gledališču uprizorijo odlomek/krajše dramsko delo/lastno dramatizacijo proze/odrsko postavitev mladinske gledališke igre po skupinah.« (UN 2011.)

Razredno gledališče, igre vlog, različne improvizacije si za svojo predstavo omejijo »območje igre, ki oblikuje simbolično nedotakljiv in za publiko neprehten prostor. Kakor hitro igralci na igralni površini zavzamejo svoja mesta, postane ta

prostor spričo simboličnosti predstavljenega kraja 'posvečen' [...]. Igralno površino tako strukturira kretnja ali že sam pogled igralca.« (Pavis 1997: 343.)

Ogled gledališke ali lutkovne predstave pomeni učencem svojevrsten dogodek in prav vsakič, ko organiziramo ogled predstave, se nanj ustrezno pripravimo. Videoposnetek gledališke ali lutkovne predstave je res le zasilna rešitev, ki ima kaj malo zveze s pravim gledališkim dogodkom. Uprizoritev v živo je za poglobljanje gledališke recepcije nenadomestljiva. Vloga občinstva mora postati premišljen del gledališke vzgoje, prepogosto je ta del gledališkega dogodka po krivici prezrt.

DELEŽ DRAMSKIH/GLEDALIŠKIH DEJAVNOSTI V TRETJEM TRILETJU OSNOVNE ŠOLE

V temeljnem cilju *Razvijanje recepcijske zmožnosti z branjem, poslušanjem/gledanjem uprizoritev umetnostnih besedil in govorjenjem, pisanjem o njih* osnovnošolskega UN sta primerno upoštevana dramatika in gledališče tako glede opazovanja same strukture besedila kot pomena dramskih besedil in njihovih uprizoritev.³ Posebej je, kot je tudi v prvem in drugem triletju, poudarjeno področje gledališča, radijske igre in filma.

Za dramsko besedilo je uprizoritev ključnega pomena, zato je v UN vključeno primerjanje gledališke/filmske izraznosti s književnim besedilom (izbrana besedila in predstave), kar lahko učiteljem slovenščine predstavlja pomemben strokovni in didaktični izziv. Priprava učencev na ogled gledališke predstave v gledališču terja od učiteljev premišljen postopek, ki vključuje:

- izbor gledališke predstave, vsaj do neke mere skladne z obzorjem pričakovanja učencev;
- senzibiliziranje za sprejemanje gledaliških razsežnosti dramskega besedila, ki zajema dve vrsti priprav: pripravo učencev na vlogo občinstva in pripravo učencev na vlogo kritikov.

P. Pavis v *Gledališkem slovarju* (1997) ugotavlja:

[G]ledalec, ki je bil dolgo časa pozabljen in pojmovan kot nepomemben problem, je zdaj priljubljen predmet študij gledališke semiologije ali estetike recepcije. Še zmeraj pa ni enotne perspektive, ki bi lahko integrirala različne pristope h gledalcu: sociološkega, sociokritičnega, psihološkega, semiološkega, gledališko antropološkega itn. Ni enostavno zajeti vseh implikacij, da gledalca kot posameznika ne zmoremo ločiti od publike kot kolektivnega agensa. V gledalcu – posamezniku se križajo ideološki in psihološki kodi različnih skupin, dvorana pa včasih predstavlja entiteto, ki se odkriva kot celota.

Obzorje pričakovanj pri literarnem delu je po Jaussu (1998) celota pričakovanih bralcev glede na njihov konkreten položaj in na pomen literarnega dela v literarni

3 Učenci/učenke ločujejo govor dramskih oseb in informacije o prostoru, času, videzu, načinu govorjenja, ravnanju oseb, njihovem čustvovanju ipd. (odrska navodila). Opazujejo in pojasnjujejo komično perspektivo v komediji oz. književnem besedilu (UN 2011).

tradiciji ter na okus časa in na vrsto/naravo vprašanj, na katera literarno besedilo ponuja odgovor.

Bralčevemu obzorju pričakovanja je treba dodati še družbeno-kulturno shemo mladega občinstva, njegova osebna pričakovanja, informacijo o avtorju, tudi o okvirju, v katerem delo uprizarjajo, in o družbeni sprejemljivosti dela.

Za mlado občinstvo je okvir gledališke uprizoritve, kot ga poimenuje P. Pavis, zelo pomemben, saj ne pomeni samo tipa odra ali prizorišča, na katerem uprizarjajo kako igro, temveč v najširšem smislu tudi celoto izkušenj in pričakovanj gledalca ter njegovo fikcijo (Pavis 1997: 504).

Zavedati se moramo, da ni vseeno, kdo tvori publiko: ali so občinstvo le osnovnošolci ali so ti skupina heterogenega občinstva. Občinstvo se more namreč dokopati do umetniškega užitka le tako, da prevzame svoj delež pri sami gledališki produkciji in aktivira svojo domišljijo ter lastno izkušnjo potrjuje ali zavrača glede na umetniško, ki jo ponuja gledališka uprizoritev.

Ustvarjalni (umetniški) postopek je v gledališkem dogodku prikrit, zato mora (mladi) gledalec, prisoten v živem dogajanju, sam uporabiti (teoretske) modele dogajanja, ki so mu že znani, saj le tako lahko povezuje raznolikost dogodkov na združevalno shemo, ki v svoji logičnosti omogoča strukturirati zunanjo stvarnost. Gledalec, vpleten v igro, je izzvan, da se sooči z dogajanjem, ki so podobna tistim iz njegove izkušnje (identifikacija). Predati se mora fikciji, ki se prepleta z vtisom, da je nagovorjen. Gre za interpretacijo dveh prvin, ki je tem bolj zamotana zato, ker se med seboj prepletata tudi besedilna in odrska fikcija. Odrski znaki neposredno učinkujejo nanj, vendar se gledalec ne zaveda manipulacije.

Dramska/gledališka recepcija je proces, ki zajema celoto odrskih dejavnosti. Bistveno zanj lahko povzamemo po Voltzu (v Pavis 1997: 624): »Gledališka dejavnost se z enim delom umešča v uprizarjanje predstave, z drugim pa se začne že prej, se nadaljuje vmes in podaljša potem, ko beremo članke, se pogovarjamo o predstavi, srečujemo igralce itn. Gre za krogotok izmenjav, ki zadeva celoto našega življenja.«

Tako razumljeno gledališko dejavnost je mogoče didaktično prilagoditi tudi v šoli, gledališka dejavnost se mora začeti, če želimo vzgojiti gledališko občutljivejšega gledalca, že pred samim gledališkim dogodkom z ustrezno pripravo, kot so motivacija, lokalizacija, besedilo – doba – avtor. Po ogledu sledita kritiški prikaz in soočanje recepcije različnih konkretizacij predstave, oboje pa mora sloneti na učenčevi stopnji spoznavnega in doživljajskega razvoja.

Pri (po)ustvarjalnih govornih nastopih je v UN previden tudi nastop z dramskim monologom in orisno predstavitev celotnega književnega besedila ter z utemeljitvijo izbire besedila oziroma s sodelovanjem pri predstavitvi dramskega prizora (skupinsko delo), pri čemer mora biti razviden delež vsakega udeleženca pri pripravi govornega nastopa.

Prvine gledališke izraznosti so v zadnjem triletju navedene zato, da učence uzaveščajo o soustvarjanju gledališkega dogodka.⁴ Za ugledališčenje so namreč primerna

4 V »razrednem gledališču« uprizorijo odlomek iz dramskega dela ali krajše dramsko besedilo (izdelajo osnutke za sceno, kostume in rekvizite; razdelijo si vloge: režiser, igralci, scenograf, kostumograf, glasbeni opremljevalec ...). Uprizorijo lastno dramatisacijo krajšega besedila (UN 2011).

vsa sredstva. Gledališče opušča svojo zahtevo po čisti obliki. Iskanja ne potekajo več v smeri ustvarjanja iluzije, ki naj bi zakrila proces izdelave: ta je vključen v uprizorjanje. Poudarjen je namreč čustveni in čutni vidik gledališke igre, ne da bi se ukvarjal z označevanjem (Pavis 1997: 577). Definicije pojmov, ki so povezane z gledališčem, je učencem mogoče približati s pomočjo *Gledališkega pojmovnika za mlade* (1996). Definicije so razložene tako, da avtor neposredno nagovarja učence in jim nazorno prikaže izpeljavo posameznih pojmov. Takšen prikaz si lahko preberemo tudi v zvezi s prvinami gledališke izraznosti pod naslovom *Kaj vse sestavlja gledališče*. Gledališče je ponazarjeno s koncentričnimi krogi, ki imajo za središče igralca. Nato so v treh sklopih nanizani sestavni deli gledališča s poudarkom na njihovem medsebojnem odnosu. Pred gledalcem oziroma publiko se predstava odvije; do drugih krogov je občinstvo v posebnem odnosu, med njimi namreč poteka komunikacija ali dvosmerno sporazumevanje (Lukan 1995: 18–19).

Opozorila bi na »razredno gledališče«, ki predvideva uprizoritev odlomka iz dramskega dela ali krajše dramsko besedilo, kar je pomembna novost pri pouku slovenščine. Pripraviti dramsko besedilo za »razredno gledališče«, pomeni, da gre pri tem za konkretizacijo dramskega besedila, v katerem se da razbrati režijsko postavitev v razredu. Ta zajema premike učencev/igralcev, pavze, iztočnice za zvočne učinke, luči in druge grafične zapise, ki so v pomoč pri ugledališčenju dramskega besedila. Zanimive za razvijanje pisnih zmožnosti v pisanju so še dejavnosti, ki napeljujejo na posnemanje ali spreminjanje sloga dramskih besedil.

SKLEP

Dramska besedila so v osnovnošolskem UN (1998, prenovljeni 2011) po triletjih zastopana ustrezno in sledijo izboru tako klasičnih kot sodobnih dramskih piscev. Tudi cilji, povezani z dramskimi/gledališkimi dejavnostmi, so zastavljeni tako, da jih učitelj slovenščine smiselno vključuje v svojo didaktično-metodično zasnovo književnega pouka.

V prispevku smo želeli ugotoviti, ali je dramsko besedilo v UN obravnavano glede na svojo dvojno sestavo. Analiza razdelka dramatike je pokazala, da že v drugem triletju učenci ločijo in opišejo zgradbo dramskega besedila; v tretjem triletju pa še bolj podrobno utemeljujejo dvojno sestavo dramskega besedila. Tudi razmerje med dramskim besedilom in uprizoritvijo je vzpostavljeno še posebej glede na senzibiliziranje učencev za sprejemanje gledaliških razsežnosti dramskega besedila. Učenci v prvem triletju z igro vlog in lutkovno animacijo vstopajo v gledališki način izražanja, v drugem triletju igrajo dramske prizorčke, pripravijo dramtizacijo proznega besedila. V tretjem triletju pa predstavijo monolog ali se preizkusijo z uprizoritvijo krajšega dramskega besedila ali dejanja, prizora v razrednem gledališču. Primerjajo tudi izrazna sredstva proznega besedila z dramskim ter pojasnjujejo komično perspektivo.

Dramske besedilo zaživi v polnem pomenu, če je prikazano v literarni in gledališki razsežnosti z učenčevim dejavnim stikom z dramskoim besedilom in ustvarjanjem gledališke stvarnosti. Oboje se uresničuje glede na njegova estetska pričakovanja in

njegov kulturni kod. Pomanjkljivost UN je najti le v tem, da v njem ni upoštevano občinstvo kot nepogrešljiva sestavina gledališča kot medija.

LITERATURA

- JAUSS, H. Robert, 1998: *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika*. Ljubljana: LUD Literatura.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr., 1998: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- LUKAN, Blaž, 1996: *Gledališki pojmovnik za mlade*. Šentilj: Aristej.
- PAVIS, Patrice, 1997: *Gledališki slovar*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko (Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, 124).
- POZŽANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2011: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. <www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>. Dostop 8. aprila 2012.
- STRMČNIK, France, 1998: Temeljne funkcije in značilnosti učnega načrta. *Sodobna pedagogika* 49/2. 117–137.

Medkulturne jezikovne rabe

BERT PRIBAC
Srgaši
lapwing@siol.net

Ustvarjalec na antipodih dveh domovin

Otroštvo sem preživel v veliki družini. Pred menoj so se rodili trije bratje in dve sestre, za menoj pa štiri sestre in en brat. Moj oče Simon Pribac je bil za tiste čase in okolje dovolj izobražen kmet, končal je avstrijsko pripravnico (enakovredno opravljeni mali maturi). Njegova mati Ana Babič je bila tudi zelo pismena in je naročala mohorjevke. Oče je veljal za zelo resnega in poštenega človeka. Čeprav je bila moja mati Tereza Dodič, napol Brkinka in napol Parovelka, nepismena, je bila zelo bistra in bolj veselega značaja ter zelo temperamentna. V moji rani mladosti so bili težki časi fašizma. Živeli smo na zemlji in za zemljo, že čisto majhen sem pasel pure in kasneje tudi krave, preden sem šel v prvi razred italijanske osnovne šole v Gažonu. Pri štirih letih me je brat Danilo naučil brati, tako da sem očetu bral časopise, preden sem šel v šolo. Na fašistično šolo imam slabe spomine.

Zgodilo se je, da je najstarejši brat Mirko padel kot prvi italijanski vojak v Afriki decembra leta 1940. Da bi italijanska oblast nadomestila izgubo, so staršem ponudili, da plačajo šolanje enemu otroku, da se izuči poklica. Izbrali so mene in tako sem moral osem let star v Poreč, kjer sem se najprej učil za čevljarja, nato za kovača. V Educatoriu nas je bilo nekaj sto otrok iz vse Istre in smo bili prisiljeni govoriti po laško. Če nisi govoril, si dobil klofuto.

Na srečo je Italija konec 1943. leta kapitulirala in me je mati s sestro Kristino prišla peš iskat čez hribe in doline vse do Poreča. Na poti domov smo se morali prebiti skozi nemško ofenzivo. Nemci so streljali vsepovprek tudi na nas na nekem dvorišču na Kaldaniji. Nemško okupacijo sem preživel doma. Z malo starejšo sestro Tino sva kopala njive ter skrbela za pujse in krave. Oče je bil na prisilnem delu v Strunjanu, en brat v partizanih, drugi pa interniran. Po vojni je bila organizirana partizanska šola v naši vasi. Partizan Bolčič je postal naš učitelj ter se je zaljubil v našo lepo vaščanko Anico in se poročil z njo. Potem je bil moj čas za »nižjo gimnazijo«. Komaj

sem si izprosil posteljo v dijaškem domu v Kopru, nekaj dni sem spal kar na hodniku gimnazije.

Po mali maturi sem šel delat, ker nas je kolektivizacija skoraj uničila. Doma je bila lakota. Iskal sem službo in brat me je spravil na Radio Koper, kjer sem služil za pisarniškega strežnika. Nato sem bil izbran za intenzivni tečaj novinarstva v Ribnem pri Bledu. Tam nas je bilo 30 mladih iz vse Slovenije. Slovenščino nas je učil znameniti Alfonz Gspan, novinarstvo Miha Rigl. Delali smo 12 ur dnevno, 6 dni v tednu, vseh 6 mesecev.

Po tem tečaju sem postal novinar pri *Istrskem tedniku* v Kopru. Moji članki so bili velikokrat podpisani s psevdonimom Danilo Mirčetov. Tu sem spoznal šmarskega revolucionarja Oskarja Savarina, Milka Štolfa, Srečka Vilharja, Andreja Pagona Ogareva in Rastka Bradaškija, ki je hotel, da v člankih lažem. Nekoč nisem hotel preklicati članka o lačnih delavcih v rudokopu v Izoli ter rudnikih v Raši in Labinu, zato me je Bradaškija vrgel iz službe. Milko Štolfa me je na srečo prepričal, da se vpišem na višjo gimnazijo.

Tu sem padel v dober razred sošolcev in tudi profesorji so bili odlični ljudje. Pristrčno se spominjam profesorjev: Sončeve, Tinte, ravnatelja Martinca, Gorjupa, Bratina in telovadca Janovskega ter še koga. Začel sem spoznavati evropsko književnost, zgodovino, francoščino in seveda slovensko književnost. Brali smo Kosovela, Gregorčiča, partizanske pesnike, Prešerna smo znali na pamet. Urejal sem šolsko glasilo *Nša misel* skupaj z Lidijo Zalašček, Zvestom Apollonijem in Borutom Logarjem.

Po maturi leta 1955 sem se vpisal na ljubljansko univerzo – na primerjalno književnost. Moji profesorji so bili Ocvirk, Slodnjak, Borštnikova, Gspan, Pirjevec ... Med gimnazijo in študijem v Ljubljani sem pisal svoje prve pesmi v upanju, da bi izšle v zbirki. Ko sem zapustil domovino leta 1959, je Udba na mojem domu v Srgaših vse zaplenila: pesmi, veliko zbirko knjig, veliko zbirko znamk in razna dopisovanja. Znamke so izginile nekam v Koper, vse drugo je še zdaj menda v Srbiji.

Na begu ni bilo časa za literaturo. Boj za preživetje in obstoj mlade družine je bil na prvem mestu. Sam beg iz Trsta prek Avstrije in Nemčije s trimesečnim dojenčkom bi bil primeren za pravo napeto filmsko zgodbo. V Nemčiji sem bolj odraslo podživiljal strahote druge svetovne vojne skozi pripovedi beguncev in tudi nekdanjih nemških vojakov v taborišču Zirndorf na Bavarskem. Ugotovil sem, da so Nemci, kot smo vsi drugi, dobri in slabi ljudje. Mnogi med njimi so se sramovali nacističnega nasilja po Evropi, mnogi so bili zaprti in tudi ubiti, ker so nasprotovali Hitlerju.

Usoda je hotela, da smo z ženo Zofijo in sinom Friderikom marca 1960 pristali v Avstraliji. Najprej sem dobil delo čistilca v katoliški bolnišnici, nato sem napredoval v poštne uslužbenca. Ker sem delal v glavnem v nočni izmeni, sem podnevi študiral za angleško maturo. Šele s tem spričevalom sem se prijavil na razpis in bil sprejet na enoletni tečaj za knjižničarja in arhivarja ter potem dobil stalno službo v narodni knjižnici Avstralije. V času svojega bibliotekarskega študija sem se »zaril« v knjižnico glavnega teološkega zavoda anglikanske Cerkve v Avstraliji. Predvsem so me zanimali patristika in cerkveni spori. Ker sem znal kar nekaj jezikov, sem sprejemal in urejal časopise in revije, ki so prihajali z vsega sveta. Ker sem tako dobro delal in imel izobraženega šefa ter je ta ugotovil, da sem v Ljubljani absolvirjal primerjalno

književnost, je moj štiriletni študij izenačil s triletnim avstralskim na ravni naziva *Bachelor of Arts* in me povišal v bibliotekarja. Iz te pozicije se mi je odprl svet. Sodeloval sem v raznih odborih in prišel v stik z mnogimi zanimivimi ljudmi.

Čez nekaj let sem ugotovil, da so predmetno specializirani bibliotekarji bolj cenjeni in boljše plačani. Prijavil sem se in bil sprejet na razpisu zveznega ministrstva za zdravje, na katerem sem dobil novo službo, v njej napredoval in ostal do upokojitve. Vmes so mi ponudili priložnost, da opravi magisterij iz medicinske informatike v Sydneyju na univerzi UNSW. Vzporedno s podaljšanim magisterijem sem se zelo poglobil v študij simbolike in sanj po Jungu in Adlerju. Začel sem tudi zbirati dobre sanjske knjige.

Ves čas svojega 40-letnega bivanja v Avstraliji sem poleg poklicnega dela ohranil stike tudi s sošolci in kolegi, pa tudi s slovenskimi literati v Argentini, ZDA, Avstriji in Italiji. V trenutkih domotožja sem pisal domotožno poezijo. Vmes sem veliko prevajal in s tem »pilil« svoje znanje angleščine. Ko sem bil šef okrajne knjižnice v predmestju Dickson v Canberri, sem priskrbel prostor za mlade avstralske literate in se tudi sam družil z njimi. Včasih so krajevne revije in radio objavili tudi kakšno mojo pesem v angleščini. Leta 1987 pa sem v samozaložbi izdal zbirko *Lepa Vida in druge pesmi iz dveh domovin*. Na začetku sem pisal tudi pesmi v italijanščini in sodeloval z italijansko skupnostjo v Melbournu, kjer sem tudi poučeval njihove otroke v maternem jeziku.

Veliko energije sem posvetil predvsem slovenskim društvom v Melbournu, Canberri in nekaj tudi Sydneyju.

Potreba po druženju in domači govorici nas je vsak konec tedna vlekla v slovenska društva, cerkve in domove ter na piknike. Društva smo z velikim elanom, prostovoljnimi delom in mladimi močmi ustanavljali po vseh večjih mestih Avstralije.

V avstralski multinacionalni skupnosti je bilo veliko priložnosti, ko sem v slovenščini in angleščini s ponosom predstavljal našo kulturo in zgodovino ter naše pesnike in pisatelje.

Veliko spominov na življenje izseljenca je zbranih v knjigi *Tam daleč pod južnim križem*, ki je izšla leta 2010 pri SIM v Ljubljani. Vedno sem poskušal biti na tekočem s političnim in kulturnim dogajanjem doma in po svetu. Tako sem 15 let pripravljaval redne tedenske slovenske radijske oddaje v Canberri.

Leta 1987 sem spoznal brhko Ljubo Vrtovec, ki je prek SIM prišla za pet tednov med avstralske Slovence poučevati ljudske plese. Zaljubil sem se v Ljubo kar vroče in se leta 1988 predčasno upokojil, se na novo oženil in si začel ustvarjati novo družino. To je bil tudi čas slovenske pomladi in v veselje mi je bilo sodelovati pri nastajanju neodvisne Slovenije. V tem času je Sandi Čolnik s slovenske nacionalne televizije posnel dve zanimivi oddaji o Slovencih v Avstraliji z mojimi komentarji. Po dobrem letu bivanja v Sloveniji sem se vrnil v Canberro, Ljuba pa je prišla za menoj s petmesečnim Simonom. Gradili smo novo hišo in z vsemi močmi podpirali slovensko neodvisnost. Leta 1992 smo s trimesečnim Ivanom in triletnim Simonom pripotovali v Slovenijo ter dokončali dom v Srgaših tu v slovenski Istri. Zaradi zdravstvenih razlogov pa smo se po enajstih mesecih vrnil v Avstralijo in tam ostali kar sedem let. Premagati je bilo treba mnogo kriz in težav, da smo se lahko leta 2000 vrnil domov.

Leta 1994 smo v šestih mesecih zgradili novo hišo v novem predmestju Ngunnawal v Canberri. Graditi hišo je bolje kot biti zaposlen.

Ko sta se sredi 90. let začeli spravljati slovenska desnica in levica, »ta rdeči« in »ta beli«, se mi je zdelo, da gre sprava v napačno smer. Na srečo smo imeli že internet in sem še vroča poglavja pošiljal prijateljem iz društva Capris v Koper, ki so jih posredovali naprej na splet in politikom. Tako so nastale *Slovenske spravne motnje*, ki so v knjižni obliki izšle pri Društvu 2000 leta 2002. Marsikdo, ki je knjigo prebral, mi je toplo čestital.

V zadnjih 10 letih je napočil čas za mojo trgatev. Istra me je z obema rokama sprejela in ponudile so se priložnosti za tiskanje že dolgo prej napisanih pesmi in prevodov.

Moj odziv na mejni spor Slovenije s Hrvaško je daljši esej *Piranski zaliv je piranski*, ki je resnično nastal pred izidom marca 2010 in nato leto kasneje še kot izboljšan angleški prevod, ki sem ga razdelil vsem ambasadam v Sloveniji ter mnogim poslanecem in funkcionarjem v evropskem parlamentu.

Tudi *Podobe zlodjev in svetnikov*, moja zadnja pesniška zbirka, je plod zadnjih let ustvarjanja. Kot dober arhivar sem ohranil ogromno gradiva za nadobudne slaviste in raziskovalce izseljenstva, tako da boste imeli še kaj dela z mojimi papirji. Za sabo puščam tudi nekaj zvezkov morda dolgoveznih dnevnikov.

Nikoli nisem pozabil besed profesorja Bratine, ko me je reševal »iz krempljev« Udbe: »Domovina je kot mati, moraš ji odpustiti, tudi kadar je slaba do tebe, kajti pride dan, ko ti prizna svojo zмотo in te spet sprejme v svoje naročje.«

Ta življenjepisni povzetek mi je pomagala napisati žena Ljubomira Pribac Vrtovec.

NADA ĐUKIĆ

Osnovna šola dr. Aleš Bebler - Primož Hrvatini

nadadukic1@gmail.com

Bert Pribac – transkulturni pesnik dveh »domovin«: Istre in Avstralije

V prispevku so obravnavane zlasti tiste prvine pesniškega opusa Berta Pribca, ki v dosedanjem raziskovanju njegovega dela niso bile dovolj poudarjene, četudi so zanj odločilne: avtobiografskost kot osebna izpoved, iskateljstvo kot del humanizma in globinske ekologije ter najdenje nove identitete zunaj nacionalne in medkulturne kategorije. Njegovo delo je v slovenski literarnozgodovinski in literarnokritični zavesti še zmeraj prezrto. Do sedaj je bilo vključeno zlasti v kontekst izseljenske literature ter premalo izpostavljeno znotraj slovenske istrske književnosti in slovenskega literarnega kanona.

Pesniški opus Berta Pribca obsega do sedaj sedem pesniških zbirk v slovenščini in eno v angleščini: *Bronasti tolkač* (1962), *V kljunu golobice* (1973), *The Beautiful Vida and other poems from two homelands* (1987), *Prozorni ljudje* (1991), *Bronasti tolkač in druge pesmi* (2000), *Kiss me, Koštabona, poljubi me* (2003), *Vonj po jasminu* (2008) ter *Podobe zlodjev in svetnikov* (2010). Svet, ki je upovedan v teh posameznih zbirkah je izredno raznolik: od težkih ritmov prve in pete zbirke, ki ju prav tako zaznamujejo tesnobna stanja izpovedovalca, je v drugi v ospredju zlasti zavest, v tretji izstopa vroč utrip in vrvenje življenja, v četrti je na voljo izbor do tedaj najboljših Pribčevih verzov, šesto zaznamuje močan in raznovrsten vitalizem, v sedmi gre za umirjanje v istrskem okolju, zadnja pa vpelje čutečo-kritično družbeno angažiranost. V psihološkem smislu gre za odpiranje lirskega subjekta navzven na način osvobajanja notranjih bremen, silovitega vzpona energije v čutnosti in erotiki ter aktivnega delovanja za boljši svet.

Celotno poezijo Berta Pribca zaznamuje to, kar je v življenju doživel. Potrebo po osebni izpovedi so ustvarile ekstremne življenjske situacije (prim. Kmecl 1991: 149,

153), v katerih se je znašel. Izseljence nekateri psihiatri obravnavajo kot razcepljene osebnosti (Jurak 2000: 206–207), ampak v Pribčevem primeru je šlo večkrat tudi za stanja življenjske nevarnosti zaradi grozečega nasilja iz političnih razlogov ali zaradi prometnih nesreč, ki v simboličnem smislu predstavljajo nezmožnost upravljanja z lastnim življenjem, kar je povezano z razpadom njegovega prvega zakona. Ti globoko tragični dogodki so delovali na njegovo duševnost ob vsej svoji rušilnosti tudi očiščujoče in ravno zaradi tega je bil zmožen vse nadaljnje priložnosti, ki so se mu ponujale v življenju (dokončanje šolanja v tujini, hitro napredovanje na družbeni lestvici, najdenje sorodne duše v zrelih letih), sprejeti z enako globoko hvaležnostjo.

Zaostrena bivanjska stanja so gnala Pribca v iskanje smisla. Občutja izločenosti so se uravnovesila v čutenju z vsem živim in neživim na tem svetu (s celotnim Božjim stvarstvom torej). Iz tega izhaja tudi njegova motivacija biti dober, ki dejansko vodi v plemenitost v pravem pomenu besede in v ljubezen do vsega človeškega, naravni humanizem. Sodobna ekokritika ali literarna ekologija med različnimi možnimi pozicioniranjmi navaja tudi tisto, ki je značilno za globinsko ekologijo:

Dobrobit in razcvet človeškega in nečloveškega življenja na Zemlji imata vrednost sami po sebi (sopomenki: intrinzična vrednost, inherentna vrednost). Ti vrednosti sta neodvisni od uporabnosti nečloveškega sveta za človeške namene. (Garrard 2012: 23, prev. N. Đ.)

Podobno je pri Pribcu najti enakovredno obravnavo tako človeškega kot žive in nežive narave. Ta njegova drža ga v določenem smislu razločuje v odnosu do drugih slovenskih ustvarjalcev. Posamezni raziskovalci so jo najprej enačili z njegovim panteizmom (Kmecl 1991), drugi pa so ga zaznali kot osebno različico panteizma (Suša 1990) oz. za odmik od panteizma (Pribac 2002).

Izseljenska izkušnja je za Pribca pomenila preživljanje različnih faz ob ločenosti od rojstne Istre in soočanju z novo deželo Avstralijo: od prvotnih iluzij najprej glede prve in nato glede druge »domovine« se v njem ohrani ljubezen do prve in obenem vzbudi ljubezen do druge, v njej namreč najde zase novo življenje. Vendar je bilo tudi to njegovo notranje transformiranje v določenem smislu dramatično. V prvi fazi lahko doživlja svojo nacionalno identiteto prek maternega jezika in ravno to je največja ovira v novem okolju. V vmesni fazi je živel hkrati v dveh svetovih, dveh kulturah, tako da ju je postavljala eno ob drugo in primerjal. Ko pa v stiku z Avstralci, avstralskimi domorodci in drugimi priseljenci začenja ugotavljati, da smo si ljudje pravzaprav enaki v svojem bistvu, se v njem začne razvijati neka nova identiteta, ki je preseгла nasprotja in razdvojenost ter je še najbližje *transkulturnemu*. To pa obenem pomeni, da ima Pribac v vsakem trenutku dostop do katere koli od teh stopenj, vendar s to razliko, da lahko sam izbira, katera od njih mu v določeni situaciji ustreza oz. je primerna.

Tako slovenski istrski književnosti (Fatur 2012: 11) kot tudi Pribcu (Kmecl 1991: 149) samemu se očita zamudništvo. Leta 1962, ko Pribac izda svojo prvo pesniško zbirko *Bronasti tolkač*, ki je obenem prva slovenska knjiga v Avstraliji, v slovenski Istri izda svoj pesniški prvenec *Šavrinske pesmi* prvi istrski pesnik, duhovnik Alojz Kocjančič. Istra je stalnica v Pribčevem ustvarjanju, četudi se njegov odnos do nje v

različnih bolj ali manj napetih držah, ki vodijo tako v negativno kot pozitivno smer, izredno spreminja. Je enostavno del njegove pesniške identitete, nekakšna trajna usedlina.

Dosedanje raziskovanje slogovnega razvoja Pribčevega pesništva (Suša 1990: 298) dokazuje, da se ob njem dá slediti vsem tistim smerem, ki so se pojavljale v slovenski povojni oz. sodobni poeziji, tj. od njene začetne družbene angažiranosti prek intimizma do kasnejših modernističnih (eksistencialističnih) in postmodernističnih teženj. Iz prvotnega izraza urejenih (pravilnih) pesniških oblik se je v naslednjem obdobju njegov verz razpustil v svobodnega z uporabljenimi verznimi prestopi, v zadnjem pa gre za večjo, skoraj zgodbeno sklenjenost njegove izpovedi, ki včasih meji na čustveni izbruh.

Pribčevo ustvarjanje je bilo prav tako ves čas pogojeno z dialogom njegove poezije s tradicijo slovenske, evropskih (italijanske, francoske, angleške), avstralske (tudi tiste aboriginske) in ameriške poezije.

Pribčeva izkušnja svetovljana se odraža v njegovi poeziji, ki je v določenem smislu bolj zapletena in večplastna v primerjavi s poezijo marsikaterega pesnika iz sodobne slovenske književnosti. V prihodnje bi bilo dragoceno podrobneje raziskati obeležja njegovega pesniškega sveta in jih primerjati s pesnikovimi lastnimi izjavami o svoji poeziji ter recepcijo njegove poezije s strani njegovih sodobnikov iz pesniških, pisateljskih, publicističnih in slovenističnih strokovnih krogov.

VIRI

PRIBAC, Bert, 1962: *Bronasti tolkač*. Melbourne: Slovenski klub.

– –, 2000: *Bronasti tolkač in druge pesmi*. Koper: Capris – društvo za oživljanje starega Kopa.

– –, 2003: *Kiss me, Koštabona, poljubi me*. Koper: Capris – društvo za oživljanje starega Kopa in Kulturno društvo France Bevk Šmarje.

– –, 2010: *Podobe zlodjev in svetnikov*. Sežana: Kulturno društvo Vilenica.

– –, 1991: *Prozorni ljudje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1987: *The Beautiful Vida and Other Poems from Two Homelands*. Canberra: The Lapwing Private Press.

– –, 1973: *V kljunu golobice*. Canberra: The Lapwing Private Press.

– –, 2008: *Vonj po jasminu*. Koper: Libris.

LITERATURA

FATUR, Silvo, 2012: Oris istrskega slovenskega slovstva. *Fontana* 51–52/2012. 11–24.

GARRARD, Greg, 2012: *Ecocriticism*. London, New York: Routledge.

Intervju: Bert Pribac: <<http://www.rtvsl.si/odprtikop/intervju/bert-pribac/>>. Dostop 23. julija 2012.

JURAK, Mirko, 2000: From Terra Incognita to Terra Felix: Slovene Poets in Australia. Mirko Jurak, Igor Maver (ur.): *Essays on Australian and Canadian Literature*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 205–214.

- JURAK, Mirko, 2002: Književno ustvarjanje slovenskih izseljencev v Kanadi in Avstraliji. Boža Krakar Vogel (ur.): *Ustvarjalnost Slovencev po svetu*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (SSJLK, 38). 73–89.
- JURAK, Mirko, 1983: Poetry Written by the Slovene Immigrants in Australia: Types of Imagery from the Old and the New Country. Mirko Jurak (ur.): *Australian Papers. Yugoslavia, Europe and Australia*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 55–61.
- KMECL, Matjaž, 1991: Bert Pribac iz Srgašev in Avstralije. Bert Pribac: *Prozorni ljudje*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 149–159.
- –, 2010: Pesnik Bert Pribac. Bert Pribac: *Podobe zlodjev in svetnikov*. Sežana: Kulturno društvo Vilenica. 7–10.
- Podatki o Bertu Pribcu, kot bi jih napisal on sam*: <http://www.capris-d.si/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=38>. Dostop 23. julija 2012.
- PRIBAC, Teja, 2002: Bert Pribac's Spiritual Development as Reflected in His Poetry. *Dve domovini. Razprave o izseljenstvu*. 37–64.
- SUŠA, Barbara, 1990: Bronasti tolkač in V kljunu golobice Berta Pribca. *Dve domovini. Razprave o izseljenstvu* 1/1. 291–299.
- –, 1999: Literarno ustvarjanje Slovencev v Avstraliji v slovenskem jeziku. Janja Žitnik, Helga Glušič (ur.): *Slovenska izseljenska književnost 1. Evropa, Avstralija, Azija*. Ljubljana: ZRC SAZU, Rokus. 267–274.

MARTINA OŽBOT

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

martina.ozbot@guest.arnes.si

Dejanskost jezikovne rabe in vprašanje jezikovnega standarda (nekaj misli ob opazovanju kontaktnih pojavov, še posebej v slovenščini zamejskih govorcev v Italiji)

Prispevek obravnava nekatera vprašanja jezikov v stiku, in sicer najprej s stališča opisnega kontaktnega jezikoslovja, nato pa v luči kontaktnih pojavov in njihove sprejemljivosti v standardnem jeziku. Pri tem je problematiziran koncept monolitnega jezikovnega standarda in predstavljenih je nekaj vzporednic med slovenščino v zamejstvu v odnosu do standardne slovenščine na eni strani in nekaterimi drugimi jezikovnimi variantami v odnosu do matičnih jezikov na drugi strani.

1 JEZIKOVNI STIK IN JEZIKOVNO SPREMINJANJE

Situacije, v katerih se tesno prepletata dva jezika (ali tudi več jezikov), srečujemo zelo pogosto, tako v preteklosti kot še posebej danes, ko smo priča vse večji mobilnosti in vse večji realni in virtualni dostopnosti tujih svetov in kultur ter s tem vsaj načeloma tudi jezikov. Te situacije so lahko med sabo zelo raznolike, denimo v odvisnosti od tega, kateri jeziki stopajo v stik in kakšno je njihovo razmerje v zgodovinsko-tipološki in sociolingvistični perspektivi (podobnosti in razlike glede njihovega izvora, razvoja in strukture; razmerje moči med njimi, število govorcev, odnos govorcev do teh jezikov itd.), nato od tega, ali do jezikovnega stika prihaja na kolektivni ali na individualni ravni, pa seveda od njegove intenzivnosti, ekstenzivnosti in trajanja.

Neobhodna posledica jezikovnega stika so številni kontaktni pojavi, ki smo jim priča ob tako raznolikih dejavnostih, kot so učenje tujega jezika v vseh starostnih obdobjih, pisna in ustna produkcija v različnih jezikih pri različno kompetentnih govornikih, književno ustvarjanje v dvo- ali večjezičnih okoljih, prevajanje in tolma-

čenje itd. Med kontaktnimi pojavi najdemo npr. prevzete jezikovne elemente (besede, besedne zveze, frazeme, pragmatične označevalce, medmete, intonacijske vzorce itd.), ki so včasih bolj, včasih manj prilagojeni jeziku sprejemniku, kalke na različnih jezikovnih ravninah (od leksikalne do besedilne), predvsem v govorjenem jeziku pa tudi preklapljanje in mešanje koda. Skupna lastnost vseh takšnih pojavov je prenašanje elementov in vzorcev iz enega jezika v drugega oz. njihovo posnemanje. Kakšno gradivo se med jeziki prenaša, je najbrž do neke mere arbitrarno, do neke mere pa procesi prenašanja potekajo na osnovi določenih principov, ki zadevajo po eni strani zunajjezikovne, tj. družbeno-psihološke in pragmatične dejavnike, po drugi pa znotrajjezikovne, strukturne dejavnike (Berruto 2005: 4, Meyerhoff 2009: 298). Kako se v nadrobnostih uresničuje, je odvisno med drugim od konkretnega ustroja soudeleženi jezikov, od položajev, v katerih ti jeziki stopajo v stik, in od medjezikovne interakcije v kognitivnem aparatu govorcev oz. uporabnikov danih jezikov. Z medjezikovno kognitivno interakcijo pa ne prihaja le do prenosov posameznih besed, sintagem in oblikoslovno-skladenjskih modelov, temveč se prenašajo tudi koncepti, se pravi mentalne predstavne enote, s pomočjo katerih realnost in izkušnje v najširšem pomenu analiziramo, strukturiramo, razumemo in upovedujemo. Zato je mogoče, da se jezikovna specifičnost odraža ne le v jezikovnem delovanju, temveč tudi v nejezikovnem oz. v zgoj sekundarno jezikovnem delovanju, h kateremu prištevamo zaznavanje, opazovanje, presoje podobnosti, spominjanje dogodkov itd. (Jarvis 2011: 3). Kot sta v svoji študiji pokazali A. Pavlenko in B. C. Malt (2011: 39–40), je konceptualno medjezikovno vplivanje večsmerno. Tako se denimo vpliv drugega, naučenega jezika na prvi, naravno usvojeni jezik lahko pokaže tudi pri govorcih, ki so se drugega jezika začeli učiti razmeroma pozno, recimo po dvajsetem letu starosti – vsekakor pa potem, ko so prvi jezik že temeljito usvojili –, in celo v primerih, ko je izpostavljenost drugemu jeziku trajala razmeroma kratek čas.

Kot rečeno, medjezikovno prenašanje lahko zadeva katero koli jezikovno ravnino, vendar so nekatere ravnine bolj dovzetne za prenose kot druge. Tako so prenosni veliko običajnejši na leksikalni ravnini, na kateri se pojavljajo tudi v jezikih, ki so med seboj v razmeroma kratkotrajnem in šibkem stiku, medtem ko so na skladenjski ravnini neprimerno redkejši, do njih pa prihaja predvsem ob razmeroma dolgotrajnem in močnem stiku (prim. Prince 1998: 359–360). To pomeni, da se z intenzivnostjo in s trajanjem stikov proces prenašanja elementov in vzorcev med jeziki krepi in da je delovanje medjezikovnega stika postopno vse bolj globinsko, saj vpliv jezika »darovalca« prodira z leksikalne površine v globino stavčne in besedilne sintakse jezika »sprejemnika«.

Pri nesimetričnih izmenjavah, ki so daleč bolj pogoste od simetričnih, o tem, kateri izmed jezikov v stiku bo (pretežno) darovalec in kateri bo (pretežno) sprejemnik, v pomembni meri odločajo sociolingvistične okoliščine. Večinoma sprejema manjšinski, sociolingvistično podrejeni jezik, daje pa večinski, sociolingvistično dominantni jezik, čeprav so tudi prenosi v obratni smeri povsem običajni. O tem pričajo lokalne romanske različice, ki se uporabljajo ob zahodni slovenski meji, kot sta furlanščina in tržaško narečje, v katerih so iz slovenščine prevzeti elementi vse prej kot zanemarljivi, vendar pa so najbrž manj številni od romanskih elementov v

lokalnih slovenskih različicah, predvsem pa dosti bolj omejeni na rabo v ustnih in nezbornih jezikovnih zvrsteh, medtem ko je romanski vpliv na slovenščino situacijsko in zvrstno zelo heterogen.

To, da je sociolingvistično podrejeni jezik bolj sprejemnik kot darovalec, sociolingvistično nadrejeni jezik pa bolj darovalec kot sprejemnik, je pogojeno že z dejstvom, da je pogoj za sprejemanje tujega jezikovnega gradiva njegovo (lahko sicer zelo približno) razumevanje. Do razumevanja pa lahko pride le pri dvojezičnih govorcih in običajno je slednjih več v skupnosti, katere jezik je sociolingvistično podrejen, kot v skupnosti s sociolingvistično dominantnim jezikom. V ilustracijo naj omenimo Slovence v italijanskem, pa tudi avstrijskem in madžarskem zamejstvu, ki praviloma poleg svojega znajo tudi večinski oz. dominantni jezik, medtem ko je pri predstavnikih večine znanje drugega, manjšinskega oz. podrejenega jezika prej izjema kot pravilo. Kljub temu pa so lahko vplivi manjšinskih jezikov na večinske, ki so pogosto dominantni tako v politično-socialnem kot v numeričnem pogledu, pomembni in daljnosežni. Dokaz za to nudi npr. sodobna angleščina, v kateri naj bi se ponekod ravno zaradi stika z drugimi jeziki v večkulturnih okoljih razvijale nove različice, kot je »večkulturna londonska angleščina« (*Multicultural London English*), ki naj bi kot lokalna varianta prevzela vlogo, ki jo je še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja imel *cockney* (Cheshire idr. 2011: 164). V večkulturni londonski angleščini je sicer že zaradi različnosti jezikovnih vplivov nanjo pogosto nemogoče ugotoviti vir, iz katerega je izšel impulz za dano jezikovno spremembo, toda neizpodbitno je, da dominantna londonska angleščina, in to v svojem najavtentičnejšem okolju, črpa pobude za jezikovne inovacije tudi iz stika z drugimi, sociolingvistično neprimerno šibkejšimi jeziki. S tem se znova potrjuje vloga jezikovnega stika in z njim povezanih pojavov kot enega temeljnih mehanizmov jezikovnega spreminjanja in jezikovnega prenavljanja, do katerih prihaja vzporedno in pogosto v povezavi z mehanizmi notranje jezikovne inovacije, ki izrabljajo npr. avtonomen semantični in besedotvorni potencial danega jezika.

Ne le v omenjenem primeru sodobne londonske angleščine, ampak tudi na splošno je ugotavljanje jezikovnega vpliva pogosto težavno početje, pri katerem se lahko hitro znajdemo na spolzkih tleh. V številnih primerih namreč ni mogoče izključiti internega jezikovnega razvoja, še zlasti ne takrat, kadar domnevamo, da je na osnovi zunanega vpliva prišlo do okrepitve neke že obstoječe, razpoložljive jezikovne lastnosti, ki se je v stiku z analognim tujim gradivom utrdila in razširila. Takšna pa je pravzaprav narava večine jezikovnih sprememb, ki so posledica medjezikovnega stika; izjema so denimo tisti leksikalni elementi, ki vstopijo v jezik skupaj s pojavitvijo realij, na katere se nanašajo, v spoznavnem repertoarju govorcev. Razen tovrstnih primerov pa gre pri jezikovnem spreminjanju dejansko za izrabo značilnosti, ki so v jeziku že na voljo. Kot zgled naj omenimo npr. rabo predpreteklika pri slovenskih tržaških pisateljih, ki je izrazitejša, kot je značilno za sodobno, tudi knjižno slovenščino, pri čemer se kaže kot zelo verjeten vpliv italijanščine (Ožbot 2009: 41), kjer je predpreteklik precej uporabljana in v odvisnosti od konteksta in slovnične zgradbe včasih celo obvezna paradigma. Podobno nekateri jezikoslovci sklepajo glede italijanske progresivne konstrukcije z glagolom *stare* in gerundijem, ki se krepi, k

čemur naj bi vsaj minimalno prispevala intenzivnost stika z angleščino, kjer je raba sorodnih progresivnih paradigem (*continuous tenses*) zelo razširjena (gl. Cortelazzo 2007, ki je do domneve o angleškem vplivu sicer precej zadržan).

2 JEZIKOVNI STIK IN JEZIKOVNI STANDARD

Doslej smo se ukvarjali z vidiki jezikovnega spreminjanja zaradi stika, ki se nanašajo na deskriptivni nivo. Posebna in pogosto težavna vprašanja pa se postavljajo na aplikativni ravni in zadevajo odnos do jezikovne rabe, tj. njeno sprejemanje, zavračanje in eventualno standardizacijo. Srž problema je namreč v tem, da je v kontaktnih situacijah jezikovna raba, tako ustna kot pisna, pogosto precej drugačna od standardne jezikovne rabe, odkloni pa so odsev vpliva jezikovne stičnosti na rabo danega jezika. Tako se raba slovenščine v zamejstvu lahko pomembno razlikuje od standardne slovenske rabe, o čemer se lahko hitro prepričamo ne le iz produkcije jezikovno manj izkušenih govorcev, temveč tudi iz književnih del kvalitetnih piscev in iz časopisnih besedil. Odklonskosti takšnih tekstov ni smiselno v celoti in vnaprej označiti za nesprejemljivo, in to samo zaradi njihove nekompatibilnosti s sprejetim standardom. Seveda pa je potrebna posebna senzibilnost pri poučevanju jezika, kjer se preskriptivni naravnosti, še posebej na nižjih nivojih, ni mogoče povsem odreči.

Umestno je poudariti, da sama »uvoženost« jezikovnih pojavov načeloma ni problematična. Oblikovanost vseh jezikov je v večji ali manjši meri rezultat medjezikovnih stikov, saj, kot vemo, jezikovna čistost ne obstaja. Nazoren zgled nam nudi že standardna slovenščina, ki se je oblikovala tudi prek interakcije z različnimi jeziki in njihovega vpliva, predvsem nemščine, na katere modele se slovenščina zgodovinsko občutno opira tako v besedišču kot v oblikoskladnji. Bistveno torej ni nasprotje med domačim in tujim, temveč vprašanje, kaj imeti v jeziku za sprejemljivo in kaj ne ter zakaj.

Morda na tem mestu ne bo odveč, če opozorimo na vzporednice med slovenščino v zamejstvu in situacijami v mnogih tujih okoljih, denimo postkolonialnih. Podobno kot v zamejski slovenščini lahko tudi v tamkajšnjih kontekstih opazujemo jezikovne pojave, ki so posledica stika in ki v posamezne jezike vnašajo občutne spremembe, včasih do te mere, da se iz njih razvijejo novi standardi oz. nove jezikovne različice. Prek takšnega procesa so se izoblikovale npr. ameriška, avstralska in indijska angleščina (oz. njihove podvariante) v odnosu do matične britanske angleščine ali pa kanadska in afriška francoščina (spet s številnimi podvariantami) v odnosu do metropolitanske, tj. evropske francoščine. Stik z drugimi jeziki je imel pomembno vlogo tudi v več situacijah v Evropi, kjer je prišlo do vzpostavitve različnih teritorialno stičnih jezikovnih standardov, kakršne lahko opazujemo npr. pri francoščini v Belgiji in Franciji, pri nemščini v Nemčiji, Avstriji in Švici, pri angleščini na Škotskem in na Irskem in pri mnogih drugih jezikih. Vse omenjene jezikovne različice so danes uveljavljene kot posebne, prepoznavne in priznane splošnosporazumevalne in literarne variante. Pri tem velja mimogrede omeniti, da njihove posebne lastnosti do neke mere izhajajo iz značilnosti lokalnih, včasih domala že izgubljenih, substratnih jezikov, kot je irščina, ki naj bi z nekaj potezami prispevala k specifični oblikovanosti irske angleščine in ki se – paradoksalno – nadaljuje tudi skoz jezik, ki je bil tako

odločen pri njenem skorajšnjem izumrtju. Razumljivo je, da predstavlja tovrstna jezikovna raznolikost posebne probleme za prevajanje, tj. za prenašanje izhodiščnih jezikovnih modelov v ciljna, sociolingvistično pogosto zelo drugačna okolja, kjer podobni odkloni, ki bi bili posledica medjezikovnega stika, ne obstajajo nujno in jih je zato pogosto treba »iznajti« ali kako drugače kompenzirati.

Razlika med slovenščino npr. v italijanskem zamejstvu in omenjenimi jezikovnimi variantami je v tem, da imajo te variante večje število govorcev, da je v zgodovinskem in sociolingvističnem pogledu njihov odnos do tradicionalnega standardnega jezika lahko zelo konflikten (npr. irska angleščina v odnosu do »standardne« angleščine), in predvsem v tem, da so odkloni priznani in kodificirani. To pa pomeni, da je sprejemljivost odklonskih pojavov omejena, saj njihovo rabo regulira standardiziranost posameznih jezikovnih variant.

3 ZA RELATIVIZACIJO STANDARDA

Iz številnih razlogov bo razvoj zamejskih različic slovenščine najbrž še naprej ne le podoben razvoju zgoraj omenjenih variant angleščine in francoščine, ampak od njega tudi drugačen, saj so zamejske različice po volji govorcev in jezikoslovcev integralni del slovenščine. Je pa zavest o relativnosti ekskluzivnega jezikovnega standarda pri ukvarjanju z jezikovno produkcijo na večjezičnih območjih, kakršno je slovensko zamejstvo v Italiji, morda vendarle na mestu.

LITERATURA

- BERRUTO, Gaetano, 2005: Che cosa ci insegna il 'parlare in due lingue'? Commutazione di codice e teoria linguistica e sociolinguistica. *Rivista di linguistica* 17/1. 3–14.
- CHESHIRE, Jenny idr., 2011: Contact, the Feature Pool and the Speech Community: The Emergence of Multicultural London English. *Journal of Sociolinguistics* 15/2. 151–196.
- CORTELAZZO, Michele, 2007: La perifrasi progressiva in italiano è un anglicismo sintattico? Allievi padovani (ur.): *Studi in onore di Pier Vincenzo Mengaldo per i suoi settant'anni*. Firenze: SISMEL, Edizioni del Galluzzo. 1753–1764.
- JARVIS, Scott, 2011: Conceptual Transfer: Crosslinguistic Effects in Categorization and Construal. *Bilingualism: Language and Cognition* 14/1. 1–8.
- MEYERHOFF, Miriam, 2009: Replication, Transfer and Calquing: Using Variation as a Tool in the Study of Language Contact. *Language Variation and Change* 21. 297–317.
- OŽBOT, Martina, 2009: Nekaj kontrastivnih beležk o italijanščini in slovenščini in nekaj opažanj o jezikovni produkciji pri govorcih slovenščine v Italiji. *Jezik in slovstvo* 54/1. 25–47.
- PAVLENKO, Aneta in MALT, Barbara C., 2011: Kitchen Russian: Cross-linguistic Differences and First-language Object Naming by Russian-English Bilinguals. *Bilingualism: Language and Cognition* 14/1. 19–45.
- PRINCE, Ellen F., 1998: The Borrowing of Meaning as a Cause of Internal Syntactic Change. Monika Schmid idr. (ur.): *Historical Linguistics 1997. Selected Papers from the 13th International Conference on Historical Linguistics, Düsseldorf, 10.–17. August 1997*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins. 339–362.

ALENKA VALH LOPERT, MELITA ZEMLJAK JONTES
 Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
 alenka.valh@um.si, melita.zemljak@um.si

Jezikovna odstopanja od knjižne norme v spisih dijakov dvojezičnega območja z gimnazije v Celovcu¹

Vzdrževanje jezikovne kulture je ena izmed najpomembnejših nalog sodobnega časa v slovenskem jezikovnem okolju, k čemur so zavezani vsi, ki se na kakršen koli način ukvarjajo s slovenskim jezikom, še posebej v institucionalnem izobraževanju. Prispevek prinaša vpogled v pravopisna, oblikoslovna, skladenjska in besedijska odstopanja od knjižne norme v spisih dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu.

1 JEZIKOVNA KULTURA IN IDENTITETA²

Vprašanja jezikovne kulture so za slovenski jezik aktualna že od prvih znanih zapisov v slovenskem jeziku. Jezikovna kultura je sestavina teorije knjižnega jezika in se je izoblikovala kot nasprotje samovoljnim posegom v jezik, ki niso upoštevali jezikovne resničnosti in zakonitosti, danih v jeziku (Kalin Golob 1996: 15). V učnih načrtih za osnovne šole in gimnazije je za izhodišče učenja oz. poučevanja slovenskega jezika postavljena neknjižna (narečna) govorica z dvojno vlogo rabe jezika: z doslednim in kontinuiranim približevanjem oz. težnji h knjižni izreki, z uzaveščanjem rabe različnih zvrsti jezika glede na različne govorne polo-

1 Za pridobljeno gradivo se zahvaljujeva g. ravnateljju ZR/ZRG za Slovence v Celovcu dr. Mihi Vrbincu za dovoljenje objave rezultatov analize šolskih spisov dijakov in Simoni Doberšek, absolventki študijskih programov Slovenski jezik s književnostjo in Prevajanje in tolmačenje – nemščina na Filozofski fakulteti v Mariboru, ki je v šolskem letu 2011/2012 na ZR/ZRG za Slovence v Celovcu poučevala slovenski jezik.

2 Glej tudi Vidovič Muha (1991: 18), Toporišič (1992: 75, 147), Kalin Golob (1996: 40–43) in Valh Lopert (2008: 31–34).

žaje (Pulko in Zemljak Jontes 2007, Pulko in Zemljak Jontes 2011). Jezik namreč razkriva, kaj smo in kaj želimo biti, jezik nas združuje in ločuje, kaže pripadnost govorca družbi, združuje ali ločuje posamezne skupnosti, izraža narodno identiteto, izkazuje socialni kontekst jezika ipd. (Valh Lopert 2008: 24). Načela, ki so podlaga jezikovni kulturi, so zasnovana na funkcijskem (ki kaže nacionalni odnos do jezika), domačijsko-nacionalnem in purističnem (slednja kažeta emocionalni odnos do jezika) vidiku (Urbančič 1987). V teh načelih se pravzaprav kažeta tudi osebna in nacionalna identiteta (Blažević idr. 2007: 51–54; Šakić in Kotrla 2007: 605–616).

2 KOROŠKO NAREČJE V CELOVCU³

Slovenci živijo v Avstriji vzdolž celotne slovensko-avstrijske državne meje. Vse njihovo ozemlje je bolj ali manj nacionalno mešano, slovensko prebivalstvo pa dvojezično. H koroški narečni skupini prištevamo ziljščino, rožanščino, obirščino in podjunščino v Avstriji, v Republiki Sloveniji pa mežiščino in severnopohorsko-remšniško narečje. Govorica Celovca sodi v rožansko narečje. Za vsa koroška narečja so značilni slovenski razvojni pojavi: prvotno skrajšanje in poznejše daljšanje starega akuta, metateza likvid iz 8. stoletja, depalatalizacija soglasnikov, naglasni pomiki in umiki. Posebej značilni so koroški samoglasniški razvoji: dolgega jata in etimološkega *e* v dvoglasnik *ie*, v posameznih govorih tudi že poenoglašeneva *i*; dolgega etimološkega *o* v dvoglasnikih *uo*, danes ponekod že *u*; ohranitev nosnikov *ɛ* in *ɔ*⁴ ali pa pozna denazalizacija, razvoj dolgega polglasnika v *e*-jevski vokal. V soglasniškem razvoju je trdi *ʃ* pred *a*, *o*, *u* prešel v *w*; praslovanski *v* je ohranil bilabialno naravo in se izgovarja kot *w*; pojavlja se sekundarna slovenska palatalizacija pred sprednjimi samoglasniki. V oblikoslovju je za koroščino značilna feminizacija nevter, lahko že v ednini, praviloma pa v množini. V sklanjatvah se izenačujejo posamezne končnice: *-am*, *-ah*, *-ami*, *-em*, *-eh*, *-emi*.

3 KRATKA ZGODOVINA ZVEZNE GIMNAZIJE (ZG) IN ZVEZNE REALNE GIMNAZIJE (ZRG) ZA SLOVENCE

Po podpisu avstrijske državne pogodbe na Dunaju leta 1955 je bil sprejet tudi 7. člen, po katerem so koroški Slovenci dobili pravico do sorazmernega števila lastnih srednjih šol. Maja 1957 je takratni minister za pouk podpisal odlok o ustanovitvi Slovenske zvezne realne gimnazije (Slowenisches Bundesrealgymnasium), ki je odprla svoja vrata s tremi razredi septembra istega leta. Prvi ravnatelj dr. Joško Tischler je znan kot oče Slovenske gimnazije v Celovcu (ravnatelj 1957–1967), nasledili pa so ga dr. Pavle Zablatnik (od 1967 do konca leta 1977), dr. Reginald Vospernik (od 1978 do konec avgusta 2000), prof. Jože Wakounig (od septembra 2000 do konca septembra 2001), vštsv. prof. Anton Malle (od oktobra 2001 do septembra 2003), dr. Miha Vrbinc (2003/2005–).

3 Povzeto po Zorko (2010: 69–90).

4 To besedilo je bilo deloma pripravljeno z vnanašalnim sistemom ZRCola, ki ga je na ZRC SAZU razvil Peter Weiss.

Gimnazija je bila sprva podnajemnica v realni gimnaziji Lerchenfeldstraße v Celovcu, maja 1975 se je preselila v lastno poslopje na Ebentaler Straße/Žrelska cesta 14, danes Janežičev trg/Prof. Janežič-Platz 1.

Gimnazija je vseskozi izjemno aktivna; izpostaviti je smiselno nekatere dosežke: šola v mreži UNESCO-vih šol, Slovenska gimnazija oz. Kugyjevi razredi so bili odlikovani z Evropskim pečatom za inovativne jezikovne projekte (2000), Evropsko združenje vzgojiteljic in vzgojiteljev in Evropska komisija sta ZG/ZRG za Slovence podelila nagrado EUROPTIMUS (2004), ZG/ZRG za Slovence je prejela priznanje ob sodelovanju pri gibanju Evropske pomladi (2005).

Šolsko leto 2011/2012 je bilo 55. šolsko leto ZG/ZRG za Slovence, v tem letu je maturirala tudi 50. generacija maturantov. V prvi razred se je vpisalo 72 dijakov, od tega 32 v program Kugy s štirimi jeziki, 40 pa v program Informatika s tremi jeziki. ZG/ZRG za Slovence sicer obiskujejo 504 dijaki (in še 2 dijaka kot gosta).

4 PREDSTAVITEV PROBLEMATIKE, METODOLOGIJA DELA IN RAZISKOVALNI VZOREC

Predmet preučevanja so jezikovna odstopanja od knjižne norme v šolskih spisih dijakov dvojezičnega območja z Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu. Zanimajo naju pravopisna, oblikoslovna, skladijska in besedijska odstopanja od knjižne norme,⁵ s posebnim poudarkom na socialnozvrstnem (neknjižno – knjižno) in medjezikovnem (nemški – slovenski jezik) sovplivanju na vseh jezikovnih ravninah.

Prispevek prinaša ugotovitve (jezikovne) analize 45 šolskih spisov, napisanih v šolskem letu 2010/2011 pri pouku slovenskega jezika, in sicer od 3. do 5. razreda nižje gimnazije (v vsakem razredu po 15 šolskih spisov); to ustreza tretjemu izobraževalnemu obdobju osnovne šole v Sloveniji (7.–9. razred). Učenci so stari torej od 12 do 15 let. Gradivo je bilo z ravnateljevim dovoljenjem zgolj za potrebe raziskave pridobljeno (fotokopirano) iz šolskega arhiva in anonimizirano. Za pridobitev izsledkov so bile uporabljene deskriptivna in komparativna metoda ter metode kompilacije, klasifikacije, analize in sinteze.

5 ANALIZA

Analiza je osredinjena na pravopisna (ločila, začetnica, pisanje skupaj/narazen ...), oblikoslovna (sklanjanje, raba določne/nedoločne oblike pridevnika, raba zaimkov ...), skladijska (besedni red, naslonski niz, členitev po aktualnosti ...) in besedijska (germanizmi, narečne, pogovorne besede ...) odstopanja od knjižne norme.

5.1 Analiza pravopisnih značilnosti oz. odstopanj od knjižne norme⁶

⁵ Podobne analize na primer: Zorko (2009), Šek Mertük (2011a, 2011b, 2011c), Valh Lopert (2010), Zemljak Jontes (2012).

⁶ V navedenih primerih je obravnavana napaka podčrtana, druge morebitne napake pa so zapisane, kot so bile zapisane v izvornih besedilih, obravnavane so na drugem ustreznem mestu. Za

5.1.1 Mala/velika začetnica. V besedilih je napak v zapisu male/velike začetnice zelo malo, ne glede na razred, npr. v rabi male začetnice pri zapisu stvarnih lastnih imen (SP, § 143, 144, 104): *smo si ogledali piranska mestu in Akvarij*; (SP, § 79, 85): *peli pesmi kot solinar stari od Faraonov in pa tudi barčica po morju plava*; *film o delu v Soline*, zemljepisnih lastnih imen: *V sloveniji imajo tudi dolžnost*; v nenaselbinskih imenih pišemo prvo sestavino zmeraj z veliko začetnico (SP, § 73): *smo bili pri gospo-svetsko polje*. Pogoste napake so v zapisu velike začetnice pri samostalniki, najverjetneje zaradi nemškega vpliva, kjer se samostalniki pišejo z veliko začetnico: *imamo lepe Hotele* – *Že v Osnovni šoli je pisala prve resne knjige*. – *velika Zabava* – *na Adventni koncert* – *v Kopalnici*.

5.1.2 Raba ločil. Pri napačni rabi ločil je treba poudariti napake v skladenjski rabi, in sicer daleč najpogosteje vejice, v neskladenjski rabi ločil pa predvsem v (ne)stičnosti narekovaja ter nekaterih drugih pisnih znamenj.

5.1.2.1 NAPAČNA SKLADENJSKA RABA LOČIL. Zelo pogosto MANJKA VEJICA v večstavčnih povedih med nadrednim in odvisnim stavkom ne glede na to, ali je nadredni stavek pred odvisnim, za njim ali pa ga obdaja (SP, § 325): *Ko smo drugi* (→ naslednji) *dan vzgodaj ostali smo bili radovedni kak je pouk tu v Sloveniji*. – *Ko smo po kosilu šli na sprehod je deževalo, ampak tudi zelo lušno je bilo ...* – *Ko smo prišli spet v šolo smo bili čisto mokri*. – *Po zvečerji smo spet prebirali ena knjiga ki se imenuje "Hotela sem prijete sonce."* – *da je bila največja in najlepša ladja na svetu da je bila zgrajena* – *Ko smo drugi dan sedeli pri zajtrku smo vsi bili zelo otrujeni*. – *Pri kosilu je nam rekla razredničarka da gremo danes na ladjo*. – *Plaža je bila zelo kamnita in ko smo prišli iz vode smo bili čisto krvavi*. – *V četrtek smo že čutili da se slovenski jezikovni teden k koncu biža*. – *sem jaz pokazal da vidim eno sobo pa je bila zaklenjena* – *Videli smo diamante in vse kaj si lahko želiš*.

Napačna je raba NAREKOVAJA v premem govoru (SP, § 460, 461), npr. v primeru, ko narekovaj sploh ni zapisan: *To je, da lahko dihaš pod vodo, je rekel Simon*.

5.1.2.2 NAPAČNA NESKLADENJSKA RABA LOČIL. Med najpogostejšimi napakami zapisa DRUGIH PISNIH ZNAMENJ je nestičnost znaka za odstotek, pri čemer se največkrat pojavlja stični zapis med številko in znakom, torej med zapisom količine in enote (SP, § 17): *Vsak 10% samo jaz in Simon sva dobila 30%, ker je bila naša idea*.

Napačna je raba NAREKOVAJA pri navedbi imena umetnostnega dela na koncu povedi (SP, § 466): *Po zvečerji smo spet prebirali ena knjiga ki se imenuje "Hotela sem prijete sonce."*.

Neskladenjsko v pomenu od–do je pogosto zapisan (ne)stični vezaj namesto stičnega POMIŠLJAJA (SP, § 394): *Trajala je od 12 - 21 ur*.

Nestavčne enakovredne dele navadno ločujemo z vejico (SP, § 299): *v soboto 24. avgusta v Celju*.

5.1.3 Izpusti črk. Izpust črke v soglasniških sklopih -lj- in -nj- pod vplivom narčne izgovarjave je pogost: *risali "majce strpnosti" (majce prijateljstva)* – *smo napisali današni dnevnik* – *Simon je bil profi v potapljanu*.

objavo so bile izbrane najpogostejše kategorije odstopanj in ponazorjene z najbolj tipičnimi primeri.

5.2 Analiza oblikoslovnih značilnosti oz. odstopanj od knjižne norme

Med najpogostejšimi oblikoslovnimi odstopanji od knjižne norme je moč najti:

- napačno sklonsko končnico samostalniške besede (in pridevniške besede v levem prilastku): *Po zvečerji smo spet prebirali ena knjiga ki se imenuje "Hotela sem prijeli sonce." – smo si ogledali piranska mesta – Nekateri so še slike naredili. – Z avtobusom smo se peljali k soline smo poskusili solno čokolada. – je imela okus po jajcah – smo se pogovarjali o Rexu in njihovim zakladom. – nato še eno uro s otroki iz tej šole – Kupila sem za mojo ljubo babico eno vrečko sol. – film o delu v Soline – Nikoli nisem mogel spet k delo.;*
- izpust pomožnega glagola: *lahko šli se plavati;*
- napačno rabo naslonke v glagolski obliki: *lahko šli se plavati;*
- napačno rabo namenilnika: *lahko šli se plavati;*
- napačno rabo svojilnega namesto povratnega svojilnega pridevniškega zaimka: *Kupila sem za moja ljubo babico eno vrečko sol. – Že vem kaj bom z moja polovico! – Kupil sem si veliko hišo z moja ženo in dobili smo 2. otroka.;*
- napačno rabo števila (množine namesto dvojine): *Kupil sem si veliko hišo z moja ženo in dobili smo 2. otroka.;*
- napačno vezavo ali rabo predloga: *Smo se veselili na 4. oktobra 2010. – V četrtek smo že čutili da se slovenski jezikovni teden k koncu biža. – smo imeli lep razgled v Piran – nato še eno uro s otroki iz tej šole – V pouku smo izvedeli informacije od ladje REX (→ o ladji). – 200 m med obali (→ od obale) – Vsi smo bili razočarani od njene velikosti. – Bil je lep, sončni dan v Piranu na 18. 5. 2010. – Eden po drugim smo skočili v vodo. – Videli smo tudi en majhen izrezek iz ladje REX.;*
- napačno vezniško besedo (napačna raba vprašalnega namesto oziralnega zaimka): *Videli smo diamante in vse kaj si lahko želiš.;*
- napačno rabo nedoločnega člana (na mestih pred samostalnikom pod vplivom nemščine): *Nato smo si kupili en sladoled. – Videli smo tudi en majhen izrezek iz ladje REX. – Kupila sem za mojo ljubo babico eno vrečko sol. – sem jaz pokazal da vidim eno sobo pa je bila zaklenjena;*
- napačno rabo določne oblike pridevnika namesto nedoločne v vlogi povedkovega določila: *Bil je lep, sončni dan v Piranu na 18. 5. 2010.;*
- napačno rabo glagola moči namesto morati: *Toliko služb morejo zapreti.;*
- odvečno rabo osebnega zaimka kot osebka pod vplivom nemščine: *Jaz mislim, da odrasli;*
- napačno rabo roditeljskega namesto tožilnega ob zanikanem povedku: *Ni imela lepo življenje.;* *Če igra pomotoma niste morali videti;*
- napačno rabo oziralnega zaimka kateri namesto ki: *zapisane v šolskih smernicah, katere morajo vsi učenci upoštevati;*

- napačno rabo nedovršne namesto dovršne oblike glagola: *Veliko ljudi so obiskovali koncert.*

5.3 Analiza skladenjskih značilnosti oz. odstopanj od knjižne norme

Najpogostejša skladenjska odstopanja od knjižne norme so:

- napačen besedni/naslonski niz: *Pri kosilu je nam rekla razredničarka da gremo danes na ladjo. – Že spakirali smo v petek kovčke. – Avtobus je že na nas čakal. – [...] pod nami še delci utopljenega Rexa vedel sem, da [...] – 1 ura je že minila in nobeden ni ga najdel in nobeden ni več hotel. – Vsak otrok bi naj pomagal.;* v besedilu je korektno zapisati sebe na konec: *Jaz in moj najboljši prijatelj Simon sva naredila načrt, kako bova najdla zaklad. – Jaz, Simon, Urbanus, Trapatani, Luka in Jana.;*
- izpust ali elipsa: *in je med Izola in Kopro 200 m med obale leta 1944 bombardirana bila in (→ je) 4 dni gorela. – 1 ura je že minila in nobeden ni ga najdel in nobeden ni več hotel. (→ iskati) – Vsak (→ je dobil) 10% samo jaz in Simon sva dobila 30%, ker je bila naša idea. – Zdaj sem že 90 let star in imam (→ se) še zmeraj lepo.;*
- nepotrebno ponavljanje iste besede: *piše o tej temi, ker je tema aktualna;*
- neujemanje osebka s povedkom v številu: *Veliko ljudi so obiskovali koncert.*

5.4 Analiza besedijskih značilnosti oz. odstopanj od knjižne norme

Najpogostejša odstopanja se kažejo kot:

- germanizmi:⁷ *Publikum je bil zelo navdušen. nem. das Publikum, 'občinstvo' – Starejši so imeli svoj hec. nem. hetzen 'šaliti se' – ne mečem flaše nem. (Glas)flasche 'steklenica'; ohranjeno ime igre v nemščini: "Mensch ärgere dich nicht.";*
- (pokrajinsko) pogovorne in narečne besede: *kak je pouk tu v Sloveniji – Jaz in moj najboljši prijatelj Simon sva naredila načrt, kako bova najdla zaklad. – 1 ura je že minila in nobeden ni ga najdel in nobeden ni več hotel. – To je bilo zelo fletno. – nato še eno uro s otroki iz tej šole – so gratale zelo krejativne; ampak tudi zelo luštno je bilo;*
- tudi anglizmi: *nov ekvipment angl. equipment 'oprema'.*

6 SKLEP

Prispevek prikazuje rezultate raziskave jezikovnih odstopanj od knjižne norme v šolskih spisih dijakov dvojezičnega območja z Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu. Predmet preučevanja so pravopisna, oblikoslovna, skladenjska in besedijska odstopanja od knjižne norme s posebnim poudarkom na socialnozvrstnem (neknjižno – knjižno) in medjezikovnem (nemški – slovenski jezik) sovplivanju na vseh jezikovnih ravneh. Prispevek prinaša ugotovitve (jezikovne) analize 45 šolskih

⁷ Germanizmi so preverjeni po Striedter Temps (1963), Snoj (1997, 2003) in Debenjak (2005); anglizmi pa po Grad idr. (1997).

spisov, napisanih v šolskem letu 2010/2011 pri pouku slovenskega jezika, in sicer od 3. do 5. razreda nižje gimnazije (to ustreza tretjemu vzgojno-izobraževalnemu obdobju osnovne šole v Sloveniji, 7.–9. razredu, torej starosti učencev od 12 do 15 let).

Analiza pravopisnih značilnosti je pokazala največ odstopanj od knjižne norme v rabi male/velike začetnice (stvarna, lastna imena, raba velike začetnice pri samostalnikih), v skladijski ter neskladijski rabi ločil (vejica, narekovaj, pomišljaj, druga pisna znamenja, stičnost pri zapisu ločil) in v nekaterih izpustih črk.

Oblikoslovna odstopanja se najpogosteje pokažejo v rabi napačne sklonske končnice samostalniške besede (in pridevniške besede v levem prilastku, v izpuščanju pomožnega glagola, napačni rabi posamezne naslonke v glagolski obliki, napačni rabi namenilnika, napačni rabi svojilnega namesto povratnega svojilnega pridevniškega zaimka, v napačni rabi števila (množine namesto dvojine), napačni vezavi ali rabi predloga, napačno izbrani vezniški besedi (npr. napačna raba vprašalnega namesto oziralnega zaimka), v napačni rabi nedoločnega člena (na mestih pred samostalnikom pod vplivom nemščine), napačni rabi določne oblike pridevnika namesto nedoločne v vlogi povedkovega določila, napačni rabi glagola moči namesto morati in v odvečni rabi osebne zaimka kot osebka pod vplivom nemščine. Skladijska odstopanja so: napačen besedni/naslonski niz, izpust ali elipsa predvsem glagolskih oblik in nepotrebno ponavljanje iste besede. Besedijska odstopanja se kažejo v rabi germanizmov, pogovornih in narečnih besed.

Izsledki kažejo, da je večji del pravopisnih odstopanj od knjižne norme splošno-slovenskih, oblikoslovna, skladijska in besedijska odstopanja pa se v večji meri nanašajo na specifično dvojezično zamejsko koroško jezikovno področje.

7 VIRI IN LITERATURA

BLAŽEVIĆ, Branka idr., 2007: Etnicitet, identitet i jezik kao čimbenici očuvanja kulturnog nasljeđa naroda. Jagoda Granić (ur.): *Jezik i identiteti*. Zagreb in Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 51–59.

DEBENJAK, Doris, 2005: *Veliki nemško-slovenski slovar*. Elektronski vir. Ljubljana: DZS.

GRAD, Anton idr., 1997: *Veliki angleško-slovenski slovar*. Elektronska verzija 1.0. Ljubljana: DZS.

KALIN GOLOB, Monika, 1996: *Jezikovni koticiki in jezikovna kultura*. Ljubljana: Jutro.

KERČMAR, Breda, 2005: *Od narečja h knjižnemu jeziku pri osnovnošolskih otrocih v Šalovcih*. *Diplomsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta.

Kratka zgodovina Zvezne gimnazije (ZG) in Zvezne realne gimnazije (ZRG) za Slovence: <<http://cms.bgslo.at/cms/index.php?id=91&L=92>>. Dostop 1. junija 2012.

PULKO, Simona in ZEMLJAK JONTES, Melita, 2007: Raba zemljepisnih različkov slovenskega jezika glede na stopnjo izobraževanja in različne govorne položaje. Vera Smole (ur.): *Slovenska narečja med sistemom in rabo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 26). 353–369.

– –, 2011: Narečje kot izhodišče govornega in pisnega (po)ustvarjanja mladostnikov. *Dialekta 2011*. [S. l.: s. n.] 25–29.

- SNOJ, Marko, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- STRIEDTER TEMPS, Hildegard, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin in Wiesbaden: Harrassowitz in Komm.
- ŠAKIČ, Marija in KOTRLA, Marina, 2007: Materinski jezik i nacionalni identitet – javna percepcija građana Hrvatske. Jagoda Granić (ur.): *Jezik i identiteti*. Zagreb in Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 605–616.
- ŠEK MERTŪK, Polonca, 2011a: Pogoste pravopisne napake v skladenjski rabi ločil. Boža Krakar Vogel (ur.): *Slavistika v regijah – Maribor*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik, 22). 77–82.
- –, 2011b: Neupoštevanje pravopisnih pravil v učnih pripravah na nastope pri matematiki. Simona Krajnc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 30). 449–454.
- –, 2011c: Vejica premalo ali preveč pri študentih razrednega pouka = Comma – Too Few or Too Many – With Students of Primary Education. *Revija za elementarno izobraževanje* 4/1–2. 123–145.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TOPORIŠIČ, Jože (ur.), 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU.
- URBANČIČ, Boris, 1987: *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- VALH LOPERT, Alenka, 2008: *Kultura govora v mariborskih medijih (nacionalni Radio Maribor in komercialni Radio CITY)*. *Doktorska disertacija*. Maribor: Filozofska fakulteta.
- –, 2010: Pomen zavedanja socialne zvrstnosti slovenskega jezika za študente tolmačenja in prevajanja. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik, 21). 81–90.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1991: Nekatera aktualna vprašanja slovenske jezikovne kulture. Darinka Počaj Rus idr. (ur.): *XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Zbornik, 27). 17–27.
- ZEMLJAK JONTES, Melita, 2012: Jezikovnokulturna podoba študentskih izdelkov v elektronski obliki. Marko Jesenšek (ur.): *Večno mladi Htinj: ob 80-letnici Janka Čara*. Maribor: Filozofska fakulteta. 119–127.
- ZORKO, Zinka, 2009: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. Maribor: Filozofska fakulteta (Zora, 64).
- –, 2010: Ohranjanje slovenskega narečja pri zamejskih Slovencih v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. *Treta makedonsko-slovenečka naučna konferencija: makedonsko-slovenečki jazični, književnini i kulturni vrski = makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze*. Skopje: Filološka fakulteta »Blaže Koneski«, Univerza sv. Cirila in Metoda. 69–90.

Slovenska književnost v slovanskih jezikih

MICHAŁ KOPCZYK

Tehnično-humanistična akademija Bielsko-Biala

kopczyk@poczta.onet.pl

Katarina Šalamun-Biedrzycka – promotorka slovenske književnosti na Poljskem

V prispevku so predstavljeni dosežki Katarine Šalamun-Biedrzycke, povezani z vlogo promotorka slovenske književnosti na Poljskem. Obravnava torej tiste sestavine, ki predstavljajo avtoričin svojevrsten pogled na književnost in njeno vlogo, osvetliti skuša njena stališča, kot jih sugerira bralcem. Obravnava predvsem prevode literarnih del, v glavnem pesniških, pa tudi literarno-zgodovinska dela in druga premišljevanja avtorice na temo književnosti ter lastnega prevajalskega dela.

Četudi se omejimo na področje, ki je opredeljeno v naslovu tega članka, ni lahko na kratko orisati ustvarjalnega delovanja Katarine Šalamun-Biedrzycke. Za te težave obstaja vsaj nekaj razlogov; med najpomembnejše zagotovo sodita obsežnost in raznolikost njenega dela, navsezadnje tudi sam kulturni status prevajalke – Slovenke, slavistke, ki ne le da vrsto let živi na Poljskem, kjer poteka njena znanstvena in prevajalska dejavnost, temveč je tudi odlično udomačena v poljski kulturi.¹

Moj namen ni podrobno predstaviti vse avtoričine prispevke, ki jih, vsaj ko gre za dosežke na področju prevajanja, ustrezno beležijo dostopni bibliografski sezname.² Namesto tega si bom prizadeval prikazati tiste sestavine, ki po mojem prepričanju predstavljajo avtoričin svojevrsten pogled na književnost in njeno vlogo, prav tako bom skušal predstaviti stališča, ki jih avtorica predlaga svojim bralcem. Med iskanjem odgovorov se bom osredotočil na publikacije, ki so namenjene poljskemu bralcu in so bile torej izdane v poljščini in na Poljskem (čeprav večino najdemo tudi

1 Po koncu slavističnega študija je Katarzyna Šalamun-Biedrzycka delala na Jagelonski univerzi, po doktoratu (1976) pa na Inštitutu za slovanske vede Poljske akademije znanosti.

2 Prvi je dostopen v Jagelonski knjižnici v Krakovu (Šalamun-Biedrzycka 2005), drugega je pripravila Monika Gawlak (Tokarz 2010). Obe bibliografiji sta mi bili v veliko pomoč.

v slovenščini).³ To so predvsem prevodi literarnih del, v glavnem pesniških, literarno-zgodovinska dela in druga različna avtoričina premišljevanja o književnosti in lastnem prevajanju.

Začel bom s pregledom prevodov. V 60., 70. in 80. letih prejšnjega stoletja so velik delež predstavljala zlasti dela Tomaža Šalamuna – vse do danes je to avtor, ki je deležen največje prevajalkine pozornosti in v tem izrazito prehiteva druge. Poleg osebnih razlogov je k temu gotovo prispeval njegov posebni model poezije, ki išče »nove vizije sveta« (Šalamun-Biedrzycka 2002). V 70., 80. in 90. prejšnjega stoletja Katarina Šalamun-Biedrzycka prevaja tudi naslednje avtorje: Braco Rotar, Gregor Strniša, Jože Udovič, Franci Zagoričnik, Lojze Kovačič, Aleš Debeljak, Vlado Gotovac, Anton Vodnik, Božo Vodusek, Marko Švabič, Branko Gradišnik, Edvard Kocbek in Slavko Grum.

V naslednjih letih se prevajalska dejavnost Šalamun-Biedrzycke ne zmanjšuje; raziskovanje razširi še na nove generacije ustvarjalcev. V obdobju od 1990 do 2010 se na Poljskem pojavi kar enajst knjig, podpisanih z njenim imenom, med katerimi so le tri (izbora pesmi Petra Semoliča, Primoža Čučnika ter zbirka *Jabłoń* Tomaža Šalamuna) rezultat skupnega dela, v zadnjem primeru s sinom, pesnikom Miłoszem Biedrzyckim. Prevodi pesmi Tomaža Šalamuna so izšli še v treh knjigah, ki so (razen *Pokra*, prevedenega leta 1979) vsi izbori. V knjižni obliki so izšli še prevodi Aleša Debeljaka (dve knjigi), Gregorja Strniše, Uroša Zupana in Petra Semoliča. Zaradi tovrstnega izbora avtorjev lahko še enkrat opazimo prevajalkino naklonjenost sodobni poeziji, zlasti tisti pod oznako »osvobojene domišljije«. To ugotovitev potrjujejo tudi prevodi, ki so se pojavili v revijalnem tisku, navadno v obliki tematskih sklopov – skupinskih ali posameznih avtorjev. Od leta 1990 se je prevajalkin priimek pojavil vsaj v 22 predstavitev slovenske književnosti, med katerimi si nekatere od njih zagotovo zaslužijo, da jih imamo za antologije. Med avtorje, ki se pogosteje od drugih pojavljajo v teh izborih, sodijo: Tomaž Šalamun, Aleš Debeljak, Andrej Brvar, Gregor Strniša, Lojze Kovačič, v zadnjem času Primož Čučnik.

Ko govorimo o antologijskem prispevku Šalamun-Biedrzycke, je treba omeniti predvsem dvojezični izbor poezije *Srebro i mech/Mah in srebro* (1995), ki je pri fundaciji Pogranicze. Podobno kot revijalni izbori je tudi ta izrazito subjektivnega značaja, kar pa ne pomeni, da prinaša popolnoma diametralno nasprotno vizijo slovenske poezije, ki se je kot konsenz zasidrala med literarnimi zgodovinarji in v splošni zavesti. Avtorica namreč predlaga svojo interpretacijo teh opredelitev in hierarhij. In prav tu čaka bralca nekaj presenečenj: na primer navzočnost samo štirih pesmi enega od najpomembnejših ustvarjalcev slovenske moderne Otona Župančiča, pa tudi skromna predstavitev poezije Srečka Kosovela (prim. Tokarz 2010a: 184). Opazen je tudi izpust predstavnikov družbeno angažirane poezije, Mileta Klopčiča in Toneta Seliškarja. Med avtorje, ki jih avtorica antologije posebej ceni, sodijo France Prešeren, Edvard Kocbek, Tomaž Šalamun (vsak od njih je zastopan z vsaj 15 pesmimi) in Uroš Zupan (10 pesmi); če prvi trije zaradi svoje pomembne vloge ne presenečajo, je vsekakor treba upoštevati, da je bil Zupan takrat pri dobrih tride-

3 Predvsem v knjigi *S slovenskimi avtorji. Izbor iz člankov in razprav* (Šalamun-Biedrzycka 1994).

setih in še razmeroma neznan. Seveda bi na podlagi tega izbora težko izpeljali daljnosežne zaključke, vseeno pa je mogoče ugotoviti, da je avtorica želela predvsem izraziti lastno vizijo slovenske književnosti, še več – določeno vizijo sveta (več: Kopczyk 2011).

Kakšna je ta vizija? V določeni meri na to vprašanje odgovarja kratek spremni esej v antologiji, v katerem Šalamun-Biedrzycka oriše svoj osebni pregled slovenske poezije (1995: 416–418). Ključni pomen priznava procesu, ki ga opredeli kot »sprostitev zavesti« in prepozna njegov izraz v poeziji Josipa Murna, Antona Podbevška in Antona Vodnika. Njihova ustvarjalnost je postala nekakšna priprava terena za jezikovne eksperimente Srečka Kosovela in tudi epifanije Edvarda Kocbeka (prim. Šalamun-Biedrzycka 1977). Po obdobju socialnega realizma je novo spodbudo omogočila ustvarjalnost pesnikov, ki so se osvobodili prekomerne angažiranosti, zlasti tako imenovanih »pesimistov«: Daneta Zajca, Gregorja Strniše in Svetlane Makarovič. Naslednji korak je pomenila »poezija golih znakov« v šestdesetih letih, ki se je zavestno oddaljila od eksistencialne refleksije. Po stezici »osvobojene poezije«, ki jo je zakoličil Tomaž Šalamun, so sčasoma odšli tudi mlajši avtorji: Milan Jesih, Jure Potokar, Aleš Debeljak, pa tudi nekaj starejših, na primer Andrej Brvar.⁴ Po tej poti pa je odšel tudi avtorici še posebej ljub pesnik srednje generacije Uroš Zupan, ki ga je prevzela tradicija daljnega vzhoda.

Pri dojetanju slovenske poezije prejšnjega stoletja je, kot pravi prevajalka, ključnega pomena prelom, ki se je zgodil na samem začetku. V petnajst let starejši monografiji *Poezija Antona Podbevška i Antona Vodnika w latach dwudziestych XX w: zmiana wizji świata* (Šalamun-Biedrzycka 1980, v slovenščini: *Poezija Antona Podbevška in Antona Vodnika v dvajsetih letih dvajsetega stoletja. Sprememba pogleda na svet*, v Šalamun-Biedrzycka 1994) je bistvo tega preloma avtorica prepoznala v krizi metafizičnega dojetanja sveta in problematiziranju izjemnosti judovsko-krščanske tradicije – gre torej za splošno evropski proces, v večji ali manjši meri razviden v posameznih narodnih književnostih. Pri slovenski poeziji je nova zavest pomenila predvsem nov odnos do jezika, na katerega so odslej mnogo pogosteje začeli gledati kot na »osvobojeno snov«, ki je podrejena izključno ustvarjalnim zmožnostim avtorja. Besede naj bi ustvarjale novo resničnost – ne pa predstavljale tiste, ki je onkraj njih. Tako se v tej poeziji uresniči nekaj, kar raziskovalka, tako kot Fran Petre, označi kot »derealizacijo« besede, to pa ji narekuje, da Vodnikovo ustvarjalnost umesti predvsem v kontekst simbolizma in jo ima za nadaljevanje linije Rimbaud-Mallarmé (drugače torej kot večina raziskovalcev, ki ga predvsem prištevajo k tradicionalno razumljenem ekspresionizmu). Poleg tega za Podbevška raziskovalka na nekem drugem mestu ugotovi, da »osnovna enota ni bila beseda, temveč 'slika', povezana v nove sisteme. Novatorstvo te poezije je temeljilo na osamosvojitvi slik, ki so počasi izgubljale diskurzivno vez med seboj. To se je dogajalo na osnovi spremenjene pesnikove zavesti, ki se je vse bolj nagibala k neantropocentričnemu videnju sveta« (Šalamun-Biedrzycka 1976: 138).

4 »[...] šlo je za obdarovanje človeškega duha s kar največjo svobodo, ne samo, kar se tiče oblike, ampak tudi človeške logike, vseh področij, kjer bi se duh lahko čutil omejenega, nesrečnega [...]« (Šalamun-Biedrzycka 2004: 327.)

Tudi druge literarnozgodovinske razprave Katarine Šalamun-Biedrzycke ne puščajo dvoma, da je tisto, kar jo posebej zanima v slovenski književnosti, mogoče označiti kot književnost oslabiljene racionalnosti, v njenih osnovah je namreč navzoča težnja po osvoboditvi umetniškega sporočila iz družbenih okvirov, opustitev metodične samoanalize in osredotočanja subjekta samega nase ter prehod k afirmaciji sveta. V teh delih se kot tema raziskave pojavljata med drugim Anton Vodnik (Šalamun-Biedrzycka 1979) in Prežihov Voranc (1991). Posebna naklonjenost raziskovalke tej vrsti književnosti je očitna tudi v besedilih promotorskega in sintetičnega značaja, ki so vrsto let izhajala predvsem v reviji *Literatura na Świecie*.⁵ Tam se pojavljajo naslednji avtorji: Anton Vodnik, Božo Vodušek, Marko Švabič, Branko Gradišnik in Slavko Grum. V ta krog sodi tudi Edvard Kocbek, ki avtorico zanima zlasti kot avtor pesmi, ki so – kot nam to pojasni sama – zapis »trenutkov čutenja veličine in navzočnosti transcendentnega sveta« (1968: 162 in 1996). Tem besedilom navadno delajo družbo prevodi del obravnavanih avtorjev.

Za stališče raziskovalke v omenjenih delih je značilna težnja k razširitvi obzorja onkraj narodne perspektive in predstavitev raziskovanih pojavov v širšem mednarodnem, predvsem pa v medkulturnem kontekstu. Zanimivi, čeprav nikakor osamljeni primeri uporabe takšne strategije so študija *Przybyszewski i Słowacy* (Šalamun-Biedrzycka 1981, v slovenščini *Przybyszewski in Slovenci*, v Šalamun-Biedrzycka 1994) ter razprava, posvečena sodobni slovenski narodni zavesti (1983), ki sodi že v področje zunaj literarne vede.

Pesniško vizijo, razumljeno kot izraz transcendence in stopanj onkraj tistega, kar je dostopno v vsakdanji izkušnji, prinaša tudi antologija *Srebro i mech/Mah in srebro*. V tovrstni predstavitvi je estetska razsežnost dela podrejena njegovi komunikacijski vrednosti – pri čemer je treba to komunikacijo razumeti v širšem smislu, kot vrsto stika z nekom *drugim*, stika, ki se odvija na zelo elementarnem, predkonceptualnem nivoju rahločutnosti. V takšni viziji je poezija predvsem medij, ki služi prehodu onkraj posameznikovega *jaza* z namenom, da bi bilo mogoče najti nadčloveški, naindividualni red. V tej težnji vidi Šalamun-Biedrzycka način, kako ustvariti protiutež za antropocentrično paradigmo, kakršna je izoblikovala zahodno kulturo, danes pa nosi glavni delež krivde za odtujenost, v kakršni smo se znašli. Takšna vizija književnosti se torej sklicuje na to, kar je skupnega za vse, kjer se celo tisto, kar je posameznega, nanaša na to, kar je medčloveško in splošno. Tistemu, ki jo spoznava, omogoča, da se odpre medčloveški razsežnosti, svet mu prikazuje kot enost, njega samega pa kot del tega sveta (prim. Šalamun-Biedrzycka 2001).

Avtorici je pri tem jasno, da je posebnost materije, kot je literarno besedilo, povezana z določenimi omejitvami, da ni nujna samo »osvoboditev zavesti«, ampak tudi oblike, ki so ji dane; z drugimi besedami – nadzor, ki bi obrzdal destruktiven potencial zavesti. Ta se namreč zlahka sprevrže v »temno zavest«, sredobežno silo, ki je nasprotna pojmovanju artizma kot umetnostne oblike in je zmožna razkrojiti osebnost. Zato z vključitvijo v izbor dobijo priznanje tisti avtorji, ki umetnosti niso zmožni le osvoboditi zavesti, ampak jo znajo tudi podvreči določenim pravilom,

5 Med drugim esej o avtoričinem lastnemu prevajanju, z naslovom *Thumaczq „Ferdydurke“* (1975). Njegova posebna dopolnitev je članek *Thumaczq „Pornografę“* (1985).

obrzdati njen anarhični potencial. Tako na primer za Borisa A. Novaka, Franceta Balantiča in Milana Jesiha protiutež nihilistični moči predstave postane predajanje samega sebe čisti obliki, za zgodnjega Alojza Ihana težnja po uravnoteženosti med refleksivnim elementom in fabulo, za Andreja Brvarja v devetdesetih letih pa – racionalizacija asociacij.

V eseju *Słoweńskie epifanie, czyli od Prešerna do Zupana* (Šalamun-Biedrzycka 1997, v slovenščini *Slovenske epifanije ali od Prešerna do Uroša Zupana*, v Šalamun-Biedrzycka 2004), ki je pravzaprav razširjena različica spremne besede k omenjeni antologiji, avtorica med drugim opozori še na drugi pomembni element takšne vizije – na epifaničnost. Sámó epifanijo razume kot »čudež blaženega trenutka ob rodovitnem srečanju (in mogoče celo združenju, spoju, v maksimalni koncentraciji) lastnega jaza z nečim, kar je zelo težko poimenovati (prava resničnost? resnično življenje? sam duh?) [...]« (2004: 319). Na drugem mestu to razumevanje dopolni s svojo (pred mnogimi leti izoblikovano) definicijo »'najboljše svetovne poezije vseh časov'«: »'To je visoko organizirana intelektualna (ustvarjalna) napetost, ki se rešuje z izbruhom energije, izhajajoča iz neantropocentričnega občutja sveta. To je popljenost v svet, predanost vsemu, kar je, obsedenost bivanjske polnosti.« (2004: 322.)

V takšnem načinu razumevanja vloge in bistva poezije ni težko prepoznati podobnosti z določenimi elementi daljnovzhodne filozofije in religije – z zanju značilnim dojetjem človeka kot elementa širšega duhovnega sistema, s povečevanjem nadrazumskih načinov spoznavanja te duhovne razsežnosti resničnosti. Ta podobnost pa v tem primeru ni naključna – Šalamun-Biedrzycka že vrsto let pogleduje proti vzhodu in črpa od tam navdih, prav tako uspešno promovira tamkajšnjo kulturo v slovenskem literarnem okolju. To, da je med ustvarjalci, katerih dela je avtorica prevedla v poljščino, tudi Uroš Zupan, ki ga ni mogoče brati brez upoštevanja tega konteksta, nam daje misliti, da Šalamun-Biedrzycka vneto verjame, da se ji bo tudi na Poljskem posrečilo vcepiti to navdušenje. Poljski pesnik, ki najbolj ustreza tovrstni predstavi, je po prevajalkinem mnenju Jacek Podsiadło, čigar poezijo je slovenskim bralcem približala v izboru, ki je izšel pred nekaj leti.

V prispevku sem hotel pokazati, da se dosežki Katarine Šalamun-Biedrzycke pri posredovanju slovenske književnosti poljskemu bralcu ne omejujejo na promoviranje njenih najbolj znanih pojavov. Avtoričina velika zasluga – nemara celo večja kot zgoraj omenjena – so izvirna priporočila k branju te književnosti, ki poudarjajo imanentno vrednost del, njihove univerzalne lastnosti. Tu gre tako za dela, ki jih je prevedla avtorica, kot tudi za tista, ki jih analizira v svojih literarnovednih delih – avtoričina strategija je v tem oziru koherentna in dosledna. Sprejemanje takšnih prioritet pomeni za bralca, ki ne pozna posebnih značilnostmi slovenske književnosti, možnost, da se z njo seznaní postopoma. Konkretné fenoméne, povezane s širšimi pojavi, mu poleg tega pomaga prepoznati jasno zarisan primerjalni kontekst. V avtoričini viziji se slovenska književnost ne kaže samo kot pomemben del evropske tradicije, ki se (včasih z določeno zamudo) odzove na pomembne pojave na njenem obrobju, ampak tudi kot književnost, ki v to tradicijo vnaša izvirne vsebine.

Avtoričine predloge je vredno pogledati v luči vse močnejše težnje po tem, da bi književnost, ki je angažirana v življenje družbe, imeli za anahronizem in bi naše zanimanje pritegovali predvsem tistih umetniki, katerih tankočutnost se ujema s skrajno posamičnim, zasebnim dojemanjem sveta. Zdi se, da je na Poljskem pot k uresničitvi teh prizadevanj gotovo deležna določenih spodbud, zlasti zaradi naveličanosti nad dikcijo, ki je prevladovala v 80. letih in prej, za katero je bila značilna kar nekoliko prepogosta raba množine. Moje poznavanje slovenske poezije zadnjih let mi dovoljuje soditi, da tudi v njej poteka podoben proces, čeprav ji kulturne in zgodovinske posebnosti dajejo svojevrsten značaj. Najnovejša književnost in tudi njeni razlagalci so navdušeni predvsem nad njenim potencialom kot orodjem globljega poznavanja resničnosti, jezika – pri čemer to poznavanje nima nikakršnih ambicij odkrivanja objektivnih resnic. Če se to ujema z neantropocentrično vizijo, ki jo tako zelo ceni Katarina Šalamun-Biedrzycka, je drugo vprašanje. V nekaterih primerih zagotovo, v drugih ne. Kljub temu najbrž ne bo pretirana ugotovitev, da avtoričini literarni izbori predstavljajo pomemben predlog, ki je vreden pozornosti in pomeni dodatno spodbudo za premišljevanje na to temo. Ali ga bodo ustvarjalci, kritiki in bralci upoštevali – pa bo pokazal čas.

Prevedel
Klemen Pisk

LITERATURA

- KOPCZYK, Michał, 2011: *Jaką poezję lubi Katarina Šalamun-Biedrzycka? O antologiach: Srebro i mech/Srebro in mah oraz Dotyk ducha/Dotik duha*. [Neobjavljen referat, ki je bil predstavljen na konferenci *Dominanta w przekładzie (Między oryginałem a przekładem)*, Bielsko-Biała, 17.–18. junija 2011.]
- PIECHAL, Marian (ur.), 1973: *Antologia poezji słoweńskiej*. Uvod J. Magnuszewski, prev. A. Baumgardten idr. Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich.
- ŠALAMUN-BIEDRZYCKA, Katarina, 1968: Parę słów o Edvardzie Kocbeku. *Twórczość* 6. 162–163.
- –, 1975: Tłumacząc „Ferdydurke”. *Literatura na Świecie* 6. 312–319.
- –, 1976: Początki awangardy poetyckiej w Słowenii (Anton Podbevšek). *Pamiętnik Słowiański* 26. 125–138.
- –, 1977: Z nowych tendencji w poezji słoweńskiej w latach dwudziestych XX wieku. *Biuletyn Slawistyczny* 5/ 2.
- –, 1979: Anton Vodnik wobec „Buntu antymodernistycznego”. Z. Niedziela (ur.): *Literatury słowiańskie w okresie awangardowego przełomu*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 111–121.
- –, 1980: *Poezja Antona Podbevška i Antona Vodnika w latach dwudziestych XX w.: zmiana wizji świata*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- –, 1981: Przybyszewski a Słowacy. H. Janaszek-Ivaničkova in E. Madany (ur.): *Słowianie w świecie antynorm Stanisława Przybyszewskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

-
- –, 1983: O specyfice dzisiejszej słoweńskiej świadomości narodowej: próba wytłumaczenia jej genezy. H. Janaszek-Ivaničkova in E. Madany (ur.): *W cudzych oczach. Z problematyki świadomości narodowej we współczesnych literaturach zachodnio- i południowo-słowiańskich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- –, 1985: Tłumaczac „Pornografę”. *Pismo Artystyczno-Literackie* 3. 49–62.
- –, 1991: O wczesnej prozie Voranca Prežihla w kontekście przemian prozy dwudziestowiecznej. *Przegląd Humanistyczny* 2.
- –, 1994: *S slovenskimi avtorji. Izbor iz člankov in razprav*. Maribor: Obzorja.
- –, (ur.) 1995: *Srebro i mech/Mah in srebro. Antologia poezji słoweńskiej*. Sejny: Fundacja Pogranicze.
- –, 1996: O Edvardzie Kocbeku i jego wierszach. *Literatura na Świecie* 1.
- –, 1997: Słoweńskie epifanie, czyli od Prešerna do Zupana. *Krasnogruda* 7. 185–188.
- –, 2001: „Rzadko czymś naprawdę zachwycam się”. Z Katariną Šalamun-Biedrzycką rozmawiają: Marta Wawrzyńska, Jacek Podsiadło, Krzysztof Stwczyk, Maciej Melecki, Wojciech Bonowicz, Marek Wawrzyński, Adam Wiedemann. *Studium* 1. 92–99.
- –, 2002: Parę słów od tłumaczki. Tomaz Šalamun: *Poker*. Prev. Katarina Šalamun-Biedrzycka. Katowice: Instytucja Kultury Ars Cameralis Silesiae Superioris.
- –, 2004: *S poljskimi avtorji (in ne samo ...)*. *Izbrane razprave in članki*. Maribor: Litera.
- –, 2005: Bibliografija prevodov/Bibliografia przekładów. [Sig. R 4914 III.]
- TOKARZ, Bożena (ur.), 2010: *Przekłady Literatur Słowiańskich, t. 1, cz. 2. Bibliografia przekładów literatur słowiańskich (1990–2006)*. Katowice: Założba Ślązijske univerze.
- TOKARZ, Bożena, 2010a: *Spotkania. Czasoprzeźrenie przekładu artystycznego*. Katowice: Założba Ślązijske univerze.

MONIKA GAWLAK

Šlezijaska univerza v Katowicach
gawlak.monika@gmail.com

Slovenski roman na Poljskem po letu 1991 (knjižne izdaje)

Članek obravnava prevode slovenskih romanov, ki so bili prevedeni v poljščino in izdani v knjižni obliki po letu 1991, in sicer je izšlo samo devet romanov, kar se zdi alarmantno. Razvidno je, da je nujno ustanoviti dosledno kulturno in založniško politiko ter zagotoviti primerno popularizacijsko strategijo, ki bi lahko pripomogla k tvornemu dialogu med kulturama. Izrazita tendenca naraščanja slovenskih proznih publikacij (v zadnjih letih) krepi upanje, da bo popularizacija slovenske literature na Poljskem še naraščala.

Osamosvojitve Slovenije je sovpadla z odprtjem prvih samostojnih slovenističnih smeri na Poljskem (na Šlezijiski univerzi v študijskem letu 1991/92, na Varšavski univerzi 1993/94) (Jamnik 2010: 297). Te smeri (kot tudi že prej nastali lektorati) so odigrale pomembno vlogo pri poučevanju slovenskega jezika in razširjenju vedenja o slovenski kulturi, pa tudi pri promoviranju novih generacij prevajalcev.

V članku obravnavam predvsem prevode slovenske proze, in sicer romanov, ki so bili prevedeni v poljščino in izdani v knjižni obliki. Na Poljskem so bili odlomki iz slovenskih romanov prevedeni tudi v revijah (*Studium*, *Literatura na świecie*, *Fa-art*), a jih tukaj ne zajemam, prav tako ne internetnih virov. Knjižne publikacije nedvomno odlikuje trajnost, čeprav v trenutku objave revija doseže večje število naslovnikov. Njen razpon vplivanja pa je tako kratkotrajen, da posledično knjiga v večji meri oblikuje literarno zavest sekundarne kulture. Knjižne izdaje so pogosto opremljene z uvodno besedo ali komentarjem prevajalca, kar dodatno bogati vedo naslovnika in ga pogosto pritegne v tujo kulturo. Jamnikova prav tako poudarja pomembno značilnost knjižnih publikacij, in sicer »skrbnost, s katero se jih pripravlja, ki je deloma rezultat daljšega izdajateljskega procesa kot pri revijah« (2010: 298). Za-

radi tega lahko knjižna izdaja odigra podobno vlogo kot izvornik v primarni kulturi, torej lahko postane funkcionalni ekvivalent izvornika (Tokarz 2004: 15).

V letih 1991–2011 je na Poljskem trgu izšlo komaj devet slovenskih romanov, v celoti izdanih v knjižni obliki. To je manj kot en roman na dve leti. To dejstvo preseneča, saj se v sosednji Češki, ki ima manjši založniški trg, izda povprečno dvakrat več prevodov iz slovenskega jezika¹ (Jamnik 2010: 299). Neverjetno se zdi, da je v letih 1996–2006 na Češkem izšlo trinajst knjižnih publikacij daljših proznih oblik, na Poljskem pa komaj tri (od tega dve zbirki esejev in le en roman!). Če primerjamo število prevodov v Avstriji, ugotovimo, da so že samo med letoma 1991–2001 izdali nad 40 slovenskih proznih publikacij (Lokar 2004: 62–63). Naslednja tri leta so na Poljskem prinesla več izdaj – v obdobju 2007–2011 sedem romanov, tri zbirke kratkih zgodb in eno antologijo kratkih zgodb. Razveseljuje dejstvo, da se danes lahko opazi tendenca naraščanja izdajanja slovenske proze, saj je potreba po prevodih iz slovenske ali širše južnoslovanskih literatur velika.

Nedvomno je **Drago Jančar** pisatelj in publicist, katerega ustvarjalnost je na Poljskem zastopana v največji meri. Na poljskem trgu so izšli njegovi eseji – v zbirkah *Terra incognita* (1993)² in *Eseje* (1999), kratke zgodbe *Spojrznie aniola* (2002), kot tudi romani: *Galernik* (1988), *Drwiące żądze* (1997) in *Katarina, paw i jezuita* (2010). Vsa dela so izšla v prevodu odlične prevajalke Joanne Pomorske, ki se posveča prevajanju proze in je znana po svojih izredno uspešnih prevajalskih makroizborih. Jančar je na Poljskem znan kot komentator aktualnih in minulih slovenskih in širše južnoslovanskih družbenih, kulturnih in političnih dogodkov. Vpisuje se v dialog, ki sta ga na Poljskem načela Michnik in Miłosz, dialog na temo Srednje Evrope, evropejskosti, problematike t. i. majhnih narodov in izzivov prihodnosti, torej se loteva tem, pomembnih poljskemu intelektualcu, čeprav so morda nekoliko že preživete. V svoji prozi obravnava večinoma eksistenčne teme, pogosto prikazuje absurd človeških bojev, čeprav so v njegovih zadnjih besedilih prisotni tudi elementi metafizike. Blizu so mu modernistične tehnike pisanja, najnovejša besedila pa odločno sodijo v postmodernizem. Po letu 1991 sta na Poljskem izšla dva romana – *Posmehljivo poželenje* (1997) in *Katarina, paw in jezuit* (2010). Če je prvi izšel v nišni založbi z nizko naklado (Niezależna Oficyna Wydawnicza), je drugi izšel v založbi Pogranicze, ki je dejavna pri promociji kulture t. i. ožjih domovin Srednje in Vzhodne Evrope. Lahko torej v največji meri doseže širok krog bralcev. Vredno je omeniti visoko kakovost prevodov prevajalke. Božena Tokarz ugotavlja, da so prevodi Pomorske blizu enakopomenskosti in da je »zahvaljujoč svoji izurjenosti in sposobnostim slovenskemu sodobnemu pisatelju zagotovila mesto v poljski bralni sredini« (2011: 269).

Na Poljskem sta bila izdana tudi dva romana **Vlada Žabota**, in sicer *Sukub* v prevodu Ewe Ziewiec (2009) in *Wilcze noce* (2010) v prevodu Marlene Grude, oba sta izšla v Založbi Šlezijске univerze (Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego). Za pomoč pri recepciji Žabotove proze sta v obe knjigi uvrščena obširna predgovora, napisala

1 V letih 1990–2006 je na Poljskem izšlo »21 prevodov del slovenskih avtorjev in 3 antologije, na Češkem pa 52 knjižnih prevodov in 9 antologij« (Jamnik 2010).

2 V oklepaju je podana letnica poljske izdaje.

ju je preučevalka slovenske literature, profesorica Božena Tokarz. Zarisujeta specifično te proze, prikazujeta pomembne interpretacijske poti in jo umeščata v kontekst avtorjeve biografije in ustvarjanja ter sodobne slovenske proze (t. i. generacija šestdesetih), označene kot postmodernistične (Virk 1991). Pojavljajo se tudi pojasnila o vlogi literature v slovenskem kulturnem življenju in vlogi Prekmurja v svetu, ki ga je ustvaril avtor. Predgovora predstavljata torej svojstven kompendij vedenja, ki je v veliko pomoč sekundarnemu naslovniku. To je pomembno tudi zato, ker je Žabotova proza nedvomno večdimenzionalna, zahtevna za interpretacijo in od bralca zahteva angažiranost in odprtost za to, kar ni enoznačno in se ne da do konca razumeti. Božena Tokarz ugotavlja, da »zanimanje za pisateljevo prozo zunaj meja Sloveniji izhaja – v veliki meri – iz dveh vzrokov: iz nezadostnega poznavanja slovenske literature, predvsem pa iz nenavadne poetike Žabota, oblikovane v procesu globalizacije, torej zaradi aktivne udeležbe pisateljeve fikcije v to, kar je globalno, skozi to, kar je lokalno« (2009: 7). Pozornost bralca in prevajalca si zasluži »tako zaradi artistične vrednosti, antropološke koncepcije kot tudi zaradi metaliterarne refleksije, vpisane v strukturo zgodbe« (Tokarz 2010: 16).

V manjši meri so zastopani ostali pisatelji Jani Virk, Miha Mazzini, Goran Vojnović, Vinko Möderndorfer in Franjo Francič – izšel je le po en roman vsakega izmed njih. Vsi (razen Vojnovića) pripadajo generaciji šestdesetih in predstavljajo tok, ki ga Tomo Virk imenuje »mlada slovenska proza«. Dostopni prevodi poljskemu naslovniku predstavljajo zanimiv, čeprav zelo skromen in selektiven izbor slovenske proze na prelomu 20. in 21. stoletja.

Psihološki, iniciacijski in razvojni roman Janija Virka *Śmiech za drewnianą przegrodą* (2007) v prevodu Joanne Pomorske je po eni strani zanimiv zaradi prikazane resničnosti – družbeno okolje titovske Jugoslavije 50. let prejšnjega stoletja, po drugi pa zaradi spreminjajoče se pripovedne perspektive (otroka in odrasle osebe), ki omogoča z ene strani podrobno približati posameznikovo resničnost, z druge pa absurd komunistične resničnosti. Poljski bralec lahko v njej razbere tudi določeno podobnost do del Olge Tokarczuk, posebno če gre za tematiko iskanja identitete, drugačnosti in povezavo realizma in metafizike. Za recepcijo ni brez pomena dejstvo, da je roman izšel v založbi Czarne, ki se osredotoča na sodobno srednjeevropsko prozo, v seriji *Inna Europa inna literatura (Drugačna Evropa, drugačna literatura)*, katere namen je Poljakom približati manj znano, a kakovostno literaturo, vredno pozornosti.

V primeru romana **Franja Franciča** *Ojczyzna, blada matka* (2010) v prevodu Olge Lalić-Krowicke se zdi pomembno, da je izšel v nišni založbi – Krośnienska Oficyna Wydawnicza, pri kateri gre za pomanjkanje uradne distribucije, zato ne moremo računati na pojavitev romana v bralni zavesti.

Romana **Mihe Mazzinija** v prevodu Wojciecha Domachowskega *Pies* (2008) in **Vinka Möderndorferja** v prevodu Tomasza Łukaszevicza *Miłości Sinobrodego* (2011) pa predstavljata tok kriminalno-psihološke proze. Naslov prvega romana se v izvirniku glasi *Telesni čuvaj*. Prevajalec bi lahko ohranil ustreznico »osebisty/prywatny ochroniarz«, ki veliko bolj poudarja kriminalni značaj romana in je bližje izvirniku. Namesto tega se je odločil za ustreznico *pies* – pes, kar sicer ni brez utemeljitve,

čprav se takšen naslov zdi manj atraktiven, asociira na pustolovski, mladinski roman in *eksplícite* zajema metabesedilne informacije, ki jih izvirni naslov nima. Kriminalni roman v mnogih različicah je danes na Poljskem zelo popularen tako med bralci kot založniki (dovolj je omeniti Marka Krajewskega in Marcina Wrońskiego). Zato se zdi izbor besedil uspešen, narekujejo ga aktualne potrebe naslovnikov kulture prejemnice. Na žalost je Mazzinijev roman izšel v nišni založbi Grube Ryby, ki izdaja v glavnem filme v digitalni obliki. Dostopen pa je v internetni prodaji (kar Francičev roman ni).

Nasprotno je roman Vinka Möderndorferja izšel v založbi Międzymorze, katere namen je približanje slovanskih književnosti. Pomembno je, da se je na poljskem trgu pojavil naslednji slovenski roman, kot tudi to, da se je z založbo odprla nova perspektiva za prevajalce in možnost popularizacije slovanskih literatur. In zares smo založbi lahko hvaležni za nekaj prevodov slovenske proze. Poleg omenjenega romana je na Poljskem izšel tudi **Vojnovičev** prvenec *Čefurji raus!* (2010) v Łukaszewiczevem prevodu. Če vzamemo pod drobnogled splošno (makro)izbiro prevajalca, je ponovno treba poudariti, da je pri tem izkazal svoje pragmatične kompetence. Ni samo izbral dela, ki je doseglo uspeh v primarnem literarno-kulturnem okolju in predstavlja »umetniško presenečenje« za bralce in raziskovalce, uspešno je tudi ocenil potrebo po tematiki, ki opisuje večkulturnost in subkulturo. Če so se na Poljskem pojavili romani, ki odpirajo tematiko subkulture (Masłowska, Witkowski), se problematika večkulturnosti in medkulturnih odnosov skorajda ni pojavila (razen v nekaj pripovedih) (Janikowski 2008: 117). Prevajalec je ravnal torej glede na potrebo po razširitvi spoznavne in čustvene občutljivosti in po možnosti odkrivanja novih področij estetičnih spoznanj domačega kroga naslovnikov. Vodila ga je tudi radovednost po drugi kulturi in pojavih na njenem obrobju. Vojnovičev roman bi torej lahko navdihnil, obogatil mentalni prostor literature prejemnice in jo odprl proti drugemu.

V Vojnovičevem romanu je bistven jezik, ki ga junak uporablja. To je edinstvena mešanica slovenskega, hrvaškega, srbskega in bosanskega jezika, kar v perspektivi prevodoslovne tematike predstavlja kulturno oviro, ki jo težko premagamo. Družbena in etnična diferenciacija junakov sta vir za jezikovno diferenciacijo, to pa raziskovalci ocenjujejo kot enega izmed najtežjih prevajalskih problemov, ki pogosto potrjuje tezo o neprevedljivosti. Poleg te v izvirniku nastopa tudi slogovna diferenciacija, poleg slenga in ljubljansčine (pogovornega jezika) se pojavljajo knjižni in splošno pogovorni jezik, ki za povrh pojavljajo v različnih količinskih stopnjah, s čimer se jezik literarnih oseb individualizira. Z njihovo starostjo in stopnjo čustvenega vznemirjenja se namreč frekvenca izrazov iz slovenskega jezika zmanjšuje. Žal prevajalcu ni uspelo najti ustreznih ekvivalentov in odslikati diferenciacije jezika izvirnika, zaradi česar junak postane bolj univerzalen. Vse to bistveno zmanjšuje posebnost romana, ki je odločala o njegovem uspehu v Sloveniji in v drugih južno-slovanskih deželah.³

3 Podrobno analizo prevoda v kontekstu junakove identitete sem predstavila v referatu *Večjezičnost in identiteta v poljskem prevodu romana Gorana Vojnoviča Čefurji raus!* na konferenci *Individualni in kolektivni bilingvizem*.

Naj dodam, da so vse publikacije, ki jih je pripravilo Międzysmorze, opremljene s predgovori, ki približajo avtorje in razjasnjujejo pomembne interpretacijske okoliščine in pogosto ovire, na katere je naletel prevajalec (posebej v primeru Vojnovičevega romana). Čeprav cenimo podvige založbe, bi predlagali njihovim pobudnikom večjo skrb za kakovost prevodov, jezikovne posvete ne le o slovenskem jeziku, ampak tudi poljskem, in večjo interpretacijsko zavzetost za prevedena dela, katere posledica je ustrezna prevajalska strategija.

Domnevamo lahko, da je izbor prevedenih slovenskih romanov na Poljskem v veliki meri narekovalo zanimanje za drugo kulturo. Označuje ga sposobnost izbire del, ki so vredna pozornosti, hkrati pa želja po obogatitvi domače literature (Tokarz 1996: 19–24), vendar pa je na nekatere izbore zelo verjetno vplivalo osebno poznanstvo s pisateljem. Za ta dejavnik – nanj opozarja Tatjana Jamnik – se zdi, da zadnje čase igra pomembno vlogo pri promociji slovenske literature (2010: 311) tudi zaradi lažjega načina pridobivanja avtorskih pravic. A na žalost objava del iz slovenske literature (in obrobne literature na splošno) na Poljskem ni lahka celo za dela, ki so avtorske pravice pridobila. Večina izmed predstavljenih publikacij je izšla s finančno pomočjo Trubarjevega sklada, Javne agencije za knjigo RS ali Društva slovenskih pisateljev, Ministrstva za kulturo RS in sponzorjev. Brez zavzetosti ljubiteljev slovenske kulture, za katere je njena promocija večinoma pomembnejša kot materialna korist, najverjetneje teh publikacij ne bi bilo.

Na podlagi predstavljenih prevodov romanov, pa tudi v dramatik⁴, si upamo trditi, da je potreba po določenem »kulturnem stereotipu«, oblikovanem na podlagi branja besedil primarne kulture, v primeru slovenske kulture še vedno pereča. Izrazita tendenca naraščanja (v zadnjih letih) slovenske proze krepi upanje, da se bo popularizacija slovenske literature na Poljskem še povečala. Konsekventna kulturna in založniška politika ter ustrezna popularizatorska strategija bi lahko pripomogla k ustvarjalnemu dialogu med literaturama. Če povzamem trditev Nika Ježa, da slovenski prevodi poljske literature niso vplivali na domač literarnozgodovinski proces (2006: 74), je treba ugotoviti, da je podobno s slovensko literaturo na Poljskem – nobeden izmed prevodov (posebno proze) ni postal funkcionalen ekvivalent v sekundarni kulturi.

Prevedla
Ana Žabkar Šalić

LITERATURA

JAMNIK, Tatjana, 2010: Przekłady literatury słoweńskiej w Czechach i w Polsce w latach 1990–2006. Bożena Tokarz (ur.): *Przekłady literatur słowiańskich. Wybory translatorskie 1990–2006*. Katowice: Złóżba Ślązkijske univerze. 295–313.

JANIKOWSKI, Przemysław, 2008: *Polska literatura najmłodsza w kontekście problematyki translologicznej*. Katowice: Śląsk.

4 V tem obdobju sta bili prevedeni komaj dve slovenski drami: *Antigona* Dušana Jovanovića in *Vladimir* Matjaža Zupančiča. Le v drugem primeru je prišlo do gledališke uprizoritve. Referat na to temo bom predstavila na simpoziju Obdobja – Slovenska drama novembra 2012.

- JEŽ, Nikolaj, 2006: W świecie polskiego piśmiennictwa budzi się teraz nowe życie. Romuald Cudak (ur.) *Literatura polska w świecie. Zagadnienia recepcji i odbioru*. Katowice: Gnome.
- LOKAR, Teja Marjana, 2004: Prevajanje slovenske proze v Avstriji v letih 1918–2001. *Jezik in slovstvo* 5. 61–72.
- TOKARZ, Bożena, 1996: Polityka w przekładzie, czyli o pragmatyzmie. Piotr Fast (ur.): *Polityka a przekład*. Katowice: Śląsk. 19–24.
- –, 2009: Uvod. Vlado Žabot: *Sukub*. Prev. Ewa Ziewiec. Katowice: Založba Šlezijske univerze.
- –, 2010: *Spotkania. Czasoprzestrzeń przekładu artystycznego*. Katowice: Založba Šlezijske univerze.
- –, 2010: Uvod. Vlado Žabot: *Wilcze noce*. Prev. Marlena Gruda. Katowice: Založba Šlezijske univerze.
- –, 2011: W perspektywie poznania i projekcji. O polskim przekładzie zbioru esejów Draga Jančara *Terra incognita*. Bożena Tokarz (ur.): *Przekłady literatur słowiańskich. Formy dialogu międzykulturowego w przekładzie artystycznym*. Katowice: Založba Šlezijske univerze. 269–282.
- VIRK, Tomo, 1991: *Postmoderna in »mlada slovenska proza«*. Maribor: Obzorja.
- WOŁEK, Katarzyna, 2006: Obecność trzeciej kultury w przekładzie małych literatur. Na przykładzie literatury chorwackiej. Małgorzata Konieczna-Twardzikowa (ur.): *Nieznanne w przekładzie*. Krakov: Księgarnia Akademicka. 171.

JANA ŠNYTOVÁ
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
jana.snyt@yahoo.fr

Vloga prevajalca Františka Benharta pri prevajanju slovenske literature v češčino

Študija se osredotoča na prevajalski opus Františka Benharta in njegove prevode slovenske literature v češčino. Vsebuje tudi kvantitativni pregled vseh samostojnih knjižnih prevodov iz slovenščine v obdobju 1945–2012, analizira deleže posameznih prevajalcev glede na skupno število izdanih knjižnih prevodov v tem obdobju in na podlagi izsledkov analize ovrednoti vlogo prevajalca Františka Benharta pri oblikovanju recepcije slovenske literature v češkem prostoru.

1 UVOD

Ime češkega prevajalca Františka Benharta (1924–2006) v slovenskem prostoru ni neznano, kajti skoraj vse svoje strokovno, publicistično in predvsem prevajalsko delo je posvetil slovenski literaturi in Sloveniji, in sicer tudi v časih, ko je bila slednja še del nekdanje Jugoslavije. Slovenska kulturna javnost pozna Benharta kot avtorja kritik, recenzij in glos o češki književnosti in slovenskem aktualnem dogajanju, ki so redno izhajale v slovenskih časopisih ter v strokovni periodiki. V slovenščini je knjižno izdal tri zbirke literarnih kritik in recenzij, potopisno knjigo, ki povzema njegova doživetja s popotovanj po Sloveniji, in zbirko aforizmov. S svojimi prevodi je v slovenskem prostoru predstavil več pomembnih čeških pesnikov. Za svoje kulturno-promotorsko delovanje je prejel dve priznanji: leta 1985 je bil izvoljen za dopisnega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti, leta 2005 pa mu je bila podeljena Pretnarjeva nagrada in z njo častni naziv ambasadorja slovenske kulture v svetu.

V češkem prostoru je znan predvsem kot eden najaktivnejših in najplodovitejših prevajalcev in promotorjev slovenske literature – od 60. let 20. stoletja dalje namreč njegov prevajalski opus obsega skoraj polovico vseh izdanih knjižnih prevodov slovenske literature. Češka kulturna javnost torej pozna slovensko literaturo zlasti v prevodih

Františka Benharta. V češkem tisku je objavljala kritike in skice o literaturi, kulturi in dogajanju v Sloveniji. Te je pozneje zbral v knjigi *Jedna a jedna. Kritické texty o české a slovinské literatuře (1963–1998)* (Ena in ena: Kritična besedila o češki in slovenski literaturi (1963–1998), Jinočany 1999).

Prvotni namen prispevka je bil sicer zajeti problematiko prevajanja slovenske literature v češčino širše in obravnavati delovanje večjega števila prevajalcev, vendar smo se nazadnje odločili, da se bomo omejili predvsem na prevajalsko in promotorsko delo Františka Benharta.¹ Razlog ni le omejenost prispevka, temveč tudi obsežnost Benhartovega prevajalskega opusa in posledice, ki jih ima ta za recepcijo slovenske literature v češkem prostoru. Čeprav je Benhartova vloga izpostavljena v vseh razpravah o slovensko-čeških odnosih na področju prevajanja, doslej še niso bile analitično obdelane njegove prevajalske metode, prav tako pa ni bilo kvantitativno ovrednoteno njegovo kulturnopromotorsko delo.²

2 BIOGRAFIJA FRANTIŠKA BENHARTA

František Benhart se je rodil leta 1924 v Zakarpatju, ki je bilo do leta 1938 del tedanje Češkoslovaške (današnji zahodni del Ukrajine). Tam je hodil v osnovno šolo (1930–1935) in v mestu Hustu začel obiskovati realno gimnazijo (1935–1939). Novembra 1938 je bil ta del Zakarpatja priključen h Kraljevini Madžarski. Njegova družina se je kmalu zatem preselila v Prago, kjer je maturiral (1944). Po osvoboditvi je študiral češčino, ruščino in jugoslovanske književnosti na Filozofski fakulteti Karlove univerze (1945–1949). Iz tega časa so njegova prva literarnokritična in publicistična besedila: leta 1946 je napisal dva članka o novih literarnih delih slovenskih avtorjev *Co nového ve slovinské literatuře* (Kaj je novega v slovenski književnosti, *Zemědělské noviny*, 22. 11. 1946) in *Jitřenka nad Triglavem. Pohled na současnou slovinskou literaturu* (Jutranica nad Triglavom: Pogled na sodobno slovensko literaturo, *Tvorba*, 27. 11. 1946). Odtlej je vsako leto (razen v letih 1950–1954) izšlo več njegovih člankov, recenzij ali kritik. Med letoma 1959 in 1969 je bil urednik pri znamenitem češkem literarnem mesečniku *Plamen*,³ in sicer od časa njegove ustanovitve pa do ukinitve po sovjetski okupaciji. Po letu 1969 je Benhartu slovenska revija *Sodobnost* omogočila, da je svoje literarnokritično ustvarjanje prenesel na njene strani, od leta 1977 je v njej redno objavljala v lastni rubriki *Bralnica*. Te recenzije je pozneje zbral v dveh knjigah: *Bralnica in druge nepriemerosti* (Maribor 1984) in *Malce drugačna branja* (Ljubljana 1990). Od leta 1974 je v slovenščini objavljala lirske potopisne skice, ki so knjižno izšle v zbirki *Sijajni dan ob reki* (Ljubljana 1996; v češčini *Zářivý den u řeky*, 1998, 2., razširjena izdaja 2006).

1 Zaradi omejenega prostora analiza prav tako ne zajema prevodov, ki so bili objavljeni revijalno. Prim. Kodet 2011: 169–177.

2 Diplomsko delo slovenistke N. Vykydalove (2006) Benhartovo prevajalsko, kritično in publicistično delo bolj povzema v preglednem seznamu, ki je dopolnjen z njegovo bibliografijo. Članek A. Kozárja (2010) se osredotoča na strnjen pregled njegovega prevajalskega dela in na kriterije izbire del, ki jih je prevajal.

3 Revija je sicer izdajala od države nadzorovana Zveza češkoslovaških pisateljev, vendar je bil v primerjavi s prejšnjimi revijami *Plamen* bolj odprt, in to tako pri izbiri sodelavcev kot tudi prispevkov. Od srede 60. let je nudil prostor tudi nemarksističnim idejnim tokovom in tabuiziranim temam.

Prevode je začel objavljati deset let pozneje kot literarnokritične razprave. Njegova prva prevedena knjiga je bil partizanski roman K. Grabeljška *Dolomity se drolí (Dolomiti se krušijo)*, 1955). Češki prevod je izšel leta 1957, le dve leti po izidu izvirnika. Od tega leta do leta 2005 je Benhart objavil 56 samostojnih knjižnih prevodov in kot prevajalec sodeloval pri 12 antologijah slovenske poezije ali proze, prevedel pa je tudi tri radijske igre, ki so bile uprizorjene na Češkoslovaškem oz. Češkem radiu.

3 KULTURNOZGODOVINSKI KONTEKST

Analiza Benhartove prevajalske dejavnosti ni mogoča brez njene umestitve v širši kulturnozgodovinski kontekst, saj zaključek njegovega študija in začetki aktivnega publicističnega delovanja padejo ravno v obdobje politične krize po informbirojevni resoluciji leta 1948. Obdobje med letoma 1945 in 1948 se je navezovalo na čase pred drugo svetovno vojno, ko je izhajalo zelo veliko prevodov in ko so, v primerjavi s koncem 19. stoletja, začeli delovati eruditski prevajalci s široko literarno-kulturno razgledanostjo in strokovno jezikovno pripravo na univerzah v Pragi ali na Dunaju (od leta 1914 je na praški univerzi tečaje slovenščine vodil lektor Jožef Skrbinšek, za njim so delali drugi lektorji, od katerih je najpomembnejši Oton Berkopec). V tem triletnem povojnem obdobju je izšlo deset samostojnih knjižnih prevodov različnih prevajalcev, druga izdaja pesniške antologije *Hvězdy nad Triglavem* (Zvezde nad Triglavom; 1. izdaja 1940, 2. izdaja 1946) in izbor *Slovinské národní pohádky* (Slovenske narodne pravljice, 1947). Pri enajstih publikacijah je v približno enakem obsegu sodelovalo osem prevajalcev, ki so v tem kratkem obdobju prevedli vsak po eno do dve deli. Zelo zanimiva in inspirativna pobuda je bila antologija *Hvězdy nad Triglavem*: pod vodstvom pesnika Josefa Hore in na Češkem naturaliziranega Slovenca Otona Berkopca so bili k prevajanju povabljeni tudi drugi češki pesniki. V letih 1949–1955 je sledilo popolno mrtvilo – iz političnih razlogov ni izšel niti en prevod slovenske (in srbohrvaške) literature. Torej lahko predpostavljamo, da bi se Benhart, če ne bi bilo te umetne prekinitve, tudi kot prevajalec začel udeleževati prej, podobno kot se je v literarni kritiki. A tudi na tem področju je nastopil vsiljeni premor: leta 1949 je izšla Benhartova novica *France Prešeren – otec slovinské poezie* (France Prešeren – oče slovenske poezije, *Zemědělské noviny*, 6. 2. 1949), nato pa šele leta 1955, po šestletnem molku, recenzija z naslovom *Nová slovinská próza čili zdravý regionalismus* (Nova slovenska proza ali zdrav regionalizem, *Host do domu*).

Poznejše povojne češko-slovenske kulturne in literarne odnose na področju prevajanja lahko razdelimo v tri faze:

- I. obdobje med letoma 1956 in 1969, ki se je začelo s postopnim obnavljanjem odnosov med Češkoslovaško in Jugoslavijo, prek obdobja sprostitev političnih razmer v 60. letih, ki je doseglo vrhunec med praško pomladjo, do njene nasilne zadušitve z okupacijo vojsk Varšavskega pakta leta 1968 in oslabitve moči reformnih komunistov spomladi 1969;
- II. obdobje zajema leta 1970–1989, obdobje t. i. normalizacije, ko so se spet zapirale meje, močno poostrila cenzura in uveljavljali represivni ukrepi na vseh

ravnih družbenega in kulturnega življenja; to obdobje se je končalo z žametno revolucijo in padcem totalitarnega režima v ČSSR leta 1989;

- III. obdobje v letih 1990–2012 zaznamujejo okrepljena prizadevanja za vrnitev k demokratični družbi, pravni državi, svobodi govora in odpiranju meja.

V prvem obdobju 1956–1969 sta na področju prevajanja slovenske literature v češčino delovali dve osebnosti: Oton Berkopec (1906–1988) in za generacijo mlajši František Benhart (1924–2006). Berkopec je bil Slovenec, ki je na prelomu 20. let prišel v Prago s študijsko štipendijo (leta 1936 je doktoriral na FF UK), potem pa je tam deloval do leta 1977. V letih 1929–1946 je bil knjižničar v Slovanski knjižnici, nato je krajši čas opravljal diplomatske službe, leta 1947 pa se je vrnil v univerzitetno knjižnico, kjer je delal do leta 1971. Bil je tudi znanstveni sodelavec akademije znanosti, lektor slovenščine, predvsem pa neutrujen promotor slovenske literature v češkem prostoru. Njegovo prevajalsko delovanje se je začelo z omenjeno antologijo *Hvězdy nad Triglavem*, ki jo je uredil in pripravil zanj izbor avtorjev in pesmi skupaj s pesnikom Josefom Horo, hkrati pa je sodeloval pri prevajanju z drugimi češkimi pesniki. Samostojno je šele leta 1956 – torej približno v istem času, ko je triin- tridesetletni Benhart izdal prevod Gabeljškovega romana – objavil prevod drame I. Cankarja *Pro blaho národa* (Za narodov blagor). Oba prevajalca po obsegu prevajalskega opusa zavzemata vsak skoraj tretjino (27 %) vseh izdanih knjižnih prevodov v tem trinajstletnem obdobju, tretjo tretjino si delijo prevajalci, ki so izdali vsak po en prevod ali dva, med njimi pa ima največji delež Zdeňka Bezděková (11 %) (gl. tabelo 1).

Prevodi 1956-1969

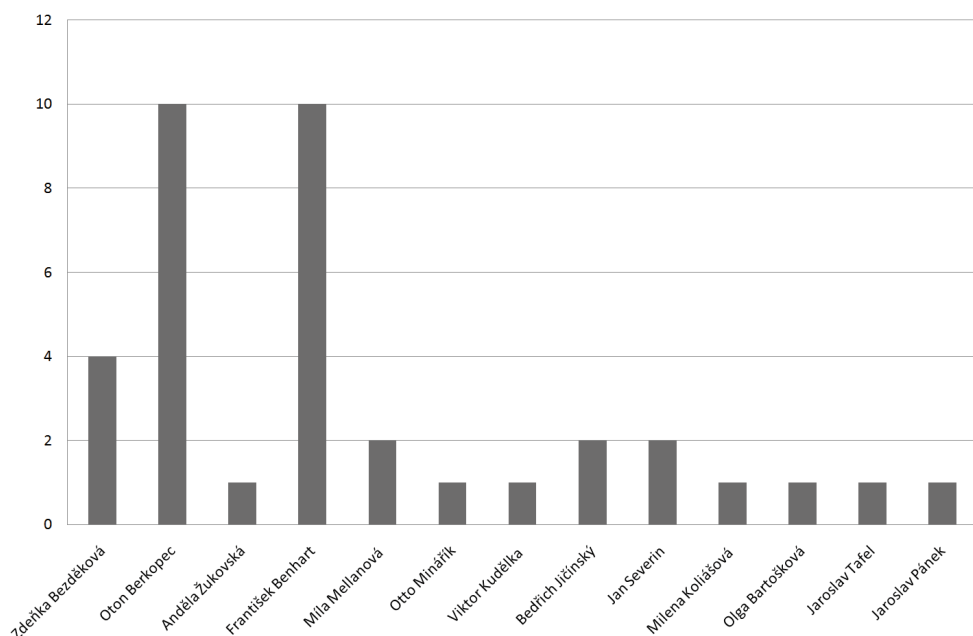

Tabela 1: Prevajalci in število prevedenih del v obdobju 1956–1969

V naslednjem obdobju 1970–1989 je František Benhart postal vodilni in pravzaprav edini prevajalec slovenske literature v češčino. Delež njegovih prevodov v tem obdobju je obsegal 47 %, torej skoraj polovico vseh tedanjih knjižnih prevodov. Prištejemo lahko še 4 antologije slovenske poezije in proze, v katerih je avtor izbora in edini prevajalec. Po številu izdanih prevodov samostojnih romanov ali pesniških zbirk sta nekoliko bolj zastopana le Benhartova hči Kateřina Benhartová-Literová (15 %) in praški slovenist Jaroslav Pánek (10 %) (gl. tabelo 2). Če to sliko dopolnimo z antologijami, lahko z Benhartovim prevajalskim udejstvovanjem tekmuje edino Otto František Babler, ki je v tem obdobju samostojno uredil in prevedel 11 antologij.

Překlady 1970-1989

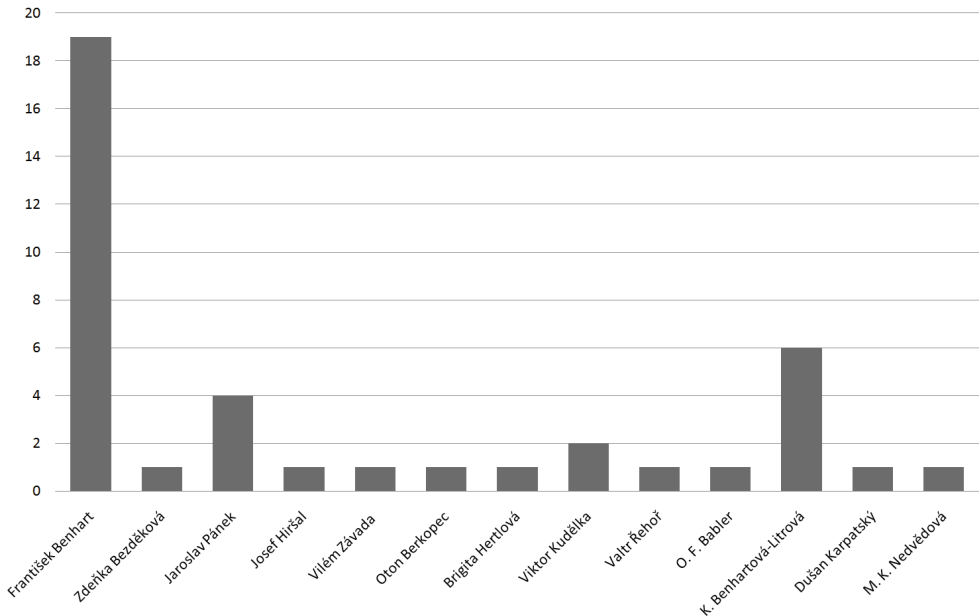

Tabela 2: Prevajalci in število prevedenih del v obdobju 1970–1989

O razlogih, zakaj je Benhart v tem obdobju postal pravzaprav edini, ki je deloval na področju prevajanja slovenske literature v češčino, lahko zgolj ugibamo. Oton Berkopec je leta 1971 v starosti 65 let odšel iz praške Slovenske knjižnice v pokoj in se nato leta 1977 vrnil v domovino. V mlajši generaciji se ni našel nihče, ki bi se navezal na predhodno prevajalsko in promotorsko tradicijo v češko-slovenskih odnosih. Nekoliko bolj je do izraza prišla Kateřina Benhartová-Literová (rojena 1954), ki pa nima humanistične visokošolske izobrazbe in se posveča predvsem literaturi za otroke in mladino. Možen razlog bi lahko bila stagnacija oz. neobstojanje slovenistike na čeških univerzah, kjer bi se lahko za nadaljnje delovanje na tem področju vzgajali in usmerjali mladi slavisti in slovenisti. Ta situacija je trajala do leta 1994, ko je bil podpisan nov sporazum o sodelovanju na področju šolstva, kulture in znanosti med Republiko Slovenijo in Češko

republiko.⁴ Politično ozračje 70. in 80. let ni bilo najbolj spodbudno za češko-jugoslovanske stike, toda to dejstvo ne pojasnjuje, zakaj naj bi imel en sam prevajalec razmeroma ugodne možnosti za objavlanje tako prevodov kot tudi literarnokritičkih besedil.⁵

Stanje pa se je začelo postopoma spreminjati v obdobju po letu 1990. František Benhart je s svojimi prevodi v češki prostor še naprej prinašal priznane slovenske avtorje – predvsem dela D. Jančarja, A. Debeljaka in T. Šalamuna – izdal je kar 42 % vseh knjižnih prevodov slovenske literature, ki so izšli do leta 2012 (F. Benhart je umrl konec leta 2006). V 90. letih so se začeli kot prevajalci uveljavljati mladi slovenisti, rojeni v 70. letih, predvsem diplomanti novoustanovljenih slovenistik v Pragi (od študijskega leta 1993/1994) in v Brnu (od študijskega leta 1995/96): Aleš Kozár (12 %), Petr Mainuš (12 %), Libor Doležán (6 %), Hana Chmelíková-Mžourková (5 %), od slavistov starejše generacije pa še Ivan Dorovský (6 %). Preostali prevajalci zavzemajo 3 % in manj (gl. tabelo 3).

Překlady 1990-2012

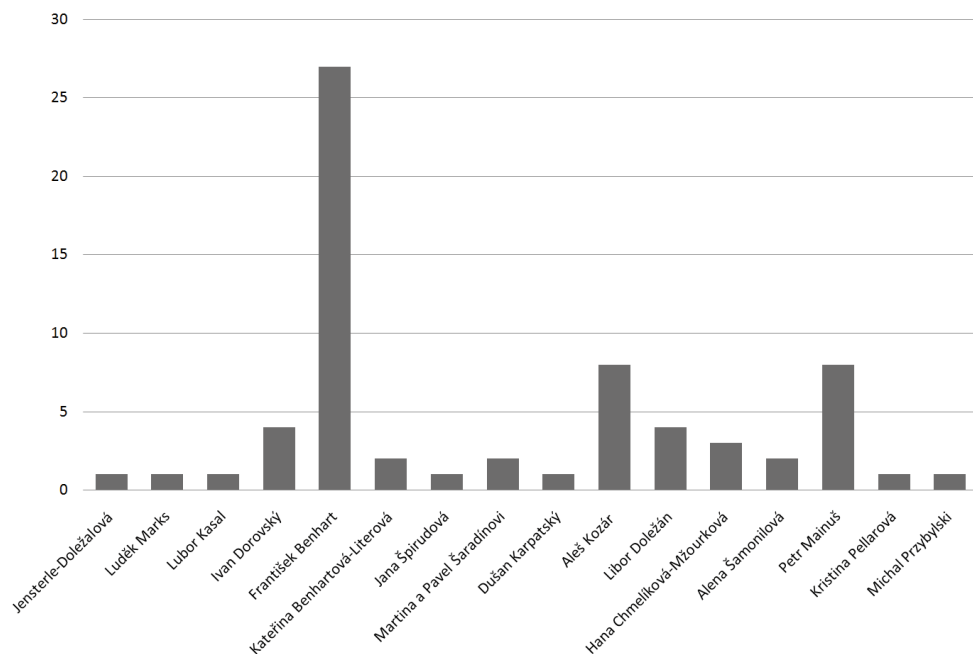

Tabela 3: Prevajalci in število prevedenih del v obdobju 1990–2012

4 Do leta 1951 je slovenski lektorat na Karlovi univerzi v Pragi vodil O. Berkopec (s prekinitvijo med drugo svetovno vojno), po letu 1945 je priložnostno predaval zgodovino slovenske literature J. Dolanský v okviru pregleda slovanskih literatur, leta 1966 mu je sledil Z. Urban. Slovenski lektorat je bil obnovljen šele leta 1965 z lektorji iz Slovenije. Na brnski Filozofski fakulteti je slovenski lektorat neuradno deloval od leta 1978.

5 Čeprav kritik Vladimír Novotný piše o Františku Benhartu kot o kritiku, ki je spadal med prepovedane avtorje (Novotný 2007: 6), je ta tudi v 70. letih v češkem tisku (npr. v revijah *Nové knihy*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo* in predvsem *Světová literatura*) objavljaj kritike in recenzije s približno enako pogostostjo kot v 60. letih. Tudi knjižni prevodi so izhajali pod njegovim imenom, torej svojih prevodov nasploh ni bil prisiljen objavljati pod tujim imenom.

4 SKLEP

Na osnovi te analize lahko ugotovimo, da je František Benhart s svojim prevajalskim opusom močno zaznamoval področje prevajanja slovenske literature v češčino. Po številu prevedenih del je v obdobju 1955–1969 zavzemal 27 % prevodne produkcije, v letih 1970–1989 je bil njegov primat med prevajalci iz slovenščine na vrhuncu (47 %), v obdobju 1990–2012 pa še vedno zavzema skoraj polovico vseh izdanih knjižnih prevodov (42 %). S svojimi prevajalskimi metodami in kriteriji izbire prevodnih del je tako bistveno vplival na recepcijo slovenske literature na tedanjem Češkoslovaškem in v sodobni Češki republiki. Vendar njegov prevajalski opus še čaka na podrobno jezikovno analizo s prevodoslovnega vidika. Šele ta bo pokazala, kakšne so bile dejanske posledice njegovega dela za recepcijo slovenske literature na Češkem.

LITERATURA

- JAMNIK, Tatjana, 2009: Przekłady literatury słoweńskiej w Czechach i w Polsce w latach 1990–2006. Bożena Tokarz (ur.): *Przekłady Literatur Słowiańskich, Tom 1, Część 1: Wybory translatorskie 1990–2006*. Katowice: Złóżba Ślązyske univerze. 295–312.
- KODET, Josef, 2011: Recepcje slovinské literatury v revue *Světová literatura* (1956–1996). Alenka Jensterle-Doležal (ur.): *Vzájemným pohledem/V očeh drugega. Česko-slovinské a slovinsko-české styky ve 20. století/Česko-slovinski in slovensko-češki stiki v 20. stoletju*. Praga: Národní knihovna České republiky. 169–177.
- KOZÁR, Aleš, 2010: Rekonstrukcija interpretacije razvoja slovenske literature v prevajalskem opusu Františka Benharta. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča. Konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik, 21).
- MAINUŠ, Petr, 2007: *Překlady slovinské literatury v českém prostředí 1882–2006*. [Magistrsko delo.] Brno: Filozofská fakulteta Masarykove univerze.
- MAINUŠ, Petr (ur.), 2005: *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v češčino*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
- NOVOTNÝ, Vladimír, 2002: Skryté: ...více než pětapadesátiletá publikační aktivita literárního kritika Františka Benharta... *Dobrá adresa* 7/2002. 4–6. <<http://www.dobra.adresa.cz>>. Dostop 14. aprila 2012.
- URBANČIČ, Boris, 1995: *Česko-slovinské kulturní styky*. Prev. Helena Poláková. Praga: Euroslavica.
- VYKYDALOVÁ, Nikola, 2006: *František Benhart a slovinská literatura*. [Diplomsko delo.] Brno: Filozofská fakulteta Masarykove univerze.
- Slovník české literatury po roce 1945*: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>>. Dostop 20. maja 2012.

ANDREJ ROZMAN

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

andrej.rozman@guest.arnes.si

Prevodi slovenske književnosti v slovaščino po letu 1945 do leta 1990 ali pomanjkanje kompetentnih prevajalcev

Po drugi svetovni vojni so slovensko književnost prevajali prevajalci, ki so se v tridesetih letih 20. stoletja študijsko izpopolnjevali na ljubljanski univerzi. Njihovo prevajalsko angažiranje so preprečile razmere v ČSR po letu 1945, komunistični puč leta 1948 in resolucija informbiroja. V prvi polovici petdesetih letih 20. stoletja je ideološka blokada onemogočila izdajanje prevodov iz slovenske književnosti. V obdobju liberalizacije družbenih razmer v šestdesetih letih 20. stoletja so nastale ugodne, vendar še vedno ideološko omejene razmere za izdajanje slovenskih prevodov v slovaškem periodičnem tisku in knjižnih izdajah. Vodilni prevajalec je bil Vítazoslav Hečko, ki si je prizadeval tudi za uvedbo lektorata slovenskega jezika na Filozofski fakulteti UK v Bratislavi. Sočasno z njim so slovensko književnost še priložnostno prevajali drugi prevajalci.

V prispevku želimo prikazati temeljne probleme pri prevajanju slovenske književnosti v slovaščino po letu 1945. Osredotočili smo se samo na knjižne izdaje.

Štirideseta in petdeseta leta 20. stoletja so zaradi nasilnih družbenih sprememb spremenila kulturno podobo obeh narodov, železna zavesa, ki je po letu 1948 razdelila evropski kulturni prostor, pa je za nekaj desetletij zavirala pred drugo svetovno vojno že utečene slovaško-slovenske kulturne odnose. Vsa prelomna leta (1918, 1938, 1939, 1945, 1948, 1968, 1989 in 1993) v 20. stoletju so v ospredje postavljala in zaostrovala tudi vprašanje položaja Slovaške v večnarodni Češkoslovaški republiki. Predstavljanje tega vprašanja v domači in tuji javnosti je vplivalo tudi na intenzivnost kulturnih odnosov z narodi v slovaški sosesčini. Dejstvo, da si Slovaki s Slovenci delimo skoraj identično zgodovinsko usodo, saj smo vse do ustanovitve samostojnih držav živeli v večnacionalnih državnih tvorbah, je

med slovaškimi izobraženci še podkrepilo zanimanje za slovensko narodno in kulturno problematiko.

Slovaki so po Münchenskem diktatu leta 1938 od okrnjene druge ČSR dosegli večjo avtonomijo, ki se je končala z nacistično okupacijo Češke in Moravske, Slovaška pa je 14. marca 1939 postala nemška marionetna država. Po obnovitvi ČSR leta 1945 so v Košicah sprejeli deklaracijo, z njo pa so Slovaški zagotovili široko avtonomijo. Po komunističnem prevratu 25. februarja 1948 so ukinili slovaško avtonomijo in sprejeli načelo: Ko bo Slovaška dosegla češko gospodarsko in kulturno raven, bo rešeno tudi slovaško narodno vprašanje. Za doseg tega cilja je KPC še okrepila državno ideologijo čehoslovakizma, torej jezikovnega zlivanja Slovakov s Čehi, in nesmotrno industrializacijo Slovaške. V šestdesetih letih so Slovaki ponovno zahtevali ureditev svojega položaja v takratni ČSSR. Dosegli so zakon o federalizaciji republike, ki so ga po sovjetskem diktatu podpisali 28. oktobra 1968. Češkoslovaška federativna država je na papirju nastala 1. 1. 1970, Slovaki so sicer dobili svojo socialistično republiko, ki pa ni imela skoraj nobenih pooblastil, ČSSR je še naprej ostala unitarna država. Tri leta po nežni revoluciji pa so bila prekratka za ponovno definiranje novih čeških in slovaških odnosov, ki bi zagotavljali nemoteno delovanje skupne države.

Leto 1945 je s koncem druge svetovne vojne enim prineslo olajšanje, drugim trpljenje in izgnanstvo, nekaterim celo smrt. V obnovljeni ČSR so kulturniki z velikim zanosom in odgovornostjo začeli obnavljati demokratične standarde, v kulturi pa je to pomenilo obnovitev pluralizma. Poltretje leto je bilo prekratko za realizacijo zastavljenih ciljev. Zgodil se je »zmagoviti februar«, komunistični prevrat, ki je postopoma ukinil vse demokratične stanovske organizacije in kulturo postavil pod skupni imenovalec marksistično-leninistične ideologije. Pisatelj ni bil več vest naroda, ampak inženir človeških duš. Kmalu so se z resolucijo informbiroja končale tudi sanje jugoslovanskih komunistov »o srečni družini svobodnih narodov«, ki ji načeloval »največji sin, oče, brat, prijatelj narodov«, brkati Osetinec Stalin.

Petdeseta leta 20. stoletja so bila za naše vzajemne kulturne odnose izgubljena. Oba naroda sta ječala pod ideološkim terorjem. Vrstili so se montirani procesi, obsojence so kot živino vlekli na morišča, uspevalo je samo tisti, ki so upognili hrbet in čakali na boljše čase. Olajšanje je prinesel 20. kongres KPSZ, na katerem je Nikita Hruščov obsodil kult osebnosti in napovedal liberalizacijo politike v državah ljudske demokracije.

Od leta 1956 do 1968 je slovaške kulturnike zajela prava evforija. Začutili so, da je napočil čas za popravo krivic in odpravo socrealistične ustvarjalne metode. Ponovno so začeli izdajati dela v petdesetih letih prepovedanih književnikov, pisati o montiranih procesih in rehabilitirati »buržoazne nacionaliste«, ki so jim skrajšali dolgoletne zaporne kazni. V teh dokaj sproščenih razmerah, ko se je slovaška literarna družina ponovno začela ozirati proti zahodnim književnostim, so nastale dokaj ugodne razmere za ponovno spoznavanje slovenske književnosti, ki pa ni moglo zaživeti, ker je na Slovaškem primanjkovalo kompetentnih prevajalcev. Kar so generacije sloven-

skih in slovaških izobražencev na osnovi odličnih medsebojnih odnosov pred vojno zgradile, je bilo v petdesetih letih skoraj popolnoma uničeno. Slovenski književnosti so na Slovaškem povzročali veliko škodo vojvodinski Slovaki, ki so zagovarjali tezo, da se slovenščina sploh ne razlikuje od srbščine in hrvaščine, zato tudi ni treba uvesti lektorata slovenskega jezika na FF UK. Zaradi tega je slovenščina v nasprotju s slovaščino v Ljubljani na osrednji slovaški univerzi vegetirala vse do leta 1992. Avgusta 1968 je vdor armad Varšavskega pakta zatrl češkoslovaško utopijo: socializem po meri človeka. V začetku sedemdesetih let se je začel pogrom na pristaše praške pomladi, ki se je začela v Bratislavi, železna zavesa se je še bolj vodotesno zaprla, začel se je eksodus izobražencev v zahodnoevropske države in Ameriko.

Leta normalizacije, kot rečemo sedemdesetim in osemdesetim letom, so ponovno zavrtela kolo zgodovine nazaj. Državo, ki so jo oblepili s parolami tipa »Sovjetska zveza naša učiteljica!«, »Komunizem je elektrifikacija in diktatura proletariata!«, »Čast in slava kombajnistom, traktoristom in vsem zadružnikom!«, »Izpolnili bomo sklepe XV. kongresa KPČ!« itd., je preplavila apatija. Obvezno čtivo vseh slovaških umetnikov sta bili Brežnjevovi knjigi *Mala dežela* in *Zorana ledina*, ki sta postali kompas za vse, ki so v teh zoženih ustvarjalnih razmerah hoteli ustvarjati.

Nežna revolucija je slovaško inteligenco zatekla nepripravljeno. Slutili so, ne pa znali in vedeli, kaj jim je v spremenjenih družbenih in političnih razmerah treba storiti. Na kongresu Zveze slovaških pisateljev so krovno organizacijo razpustili in ustanovili celo vrsto pisateljskih združenj. Pisatelji – pristaši prejšnjega režima – so nemudoma slekli delavske kombinezone in si oblekli narodno nošo, kar je pomenilo, da bodo začeli odpirati tisočletne slovaške nikoli zaceljene rane. Pisatelji – odpadniki so začeli ob skromni denarni podpori nove »demokratske« vlade iskati pretrgane stike z zahodnoevropsko kulturo.

V 20. stoletju so v slovaško-slovenskih kulturnih odnosih prepoznavna obdobja, ki so bila in so še vedno posledica kulturnih in političnih usmeritev obeh narodov. V obdobju, ki se je končalo z razpadom habsburške monarhije, so na Slovaškem sprejemali slovensko književnost s češkim posredovanjem, manj pa je bilo neposrednih stikov s slovenskimi kulturniki. V obdobju do razpada monarhije so Slovaki v prevodih spoznali kratko prozo Ivana Cankarja, pomembnejša dela Zofke Kveder, Ksaverja Meška, Antona Aškerca, Simona Gregorčiča, Frana Govekarja, Etbina Kristana idr. Prevajalci del so bili predvsem češki uradniki in učitelji, ki so od začetka stoletja delovali na slovaškem ozemlju. S prevodi slovenskih literarnih del so polnili slovaški periodični tisk še v dvajsetih letih 20. stoletja. Med najplodnejšimi prevajalci slovenske književnosti v dvajsetih letih je bil pedagog, skladatelj, prevajalec in publicist Vojtech Měrka (Mierka, 1888–1974), ki je prevedel številna prozna in pesniška dela, napisal pa je tudi dve monografiji *Ksaver Meško* (1934) in *Dr. Ivan Lah* (brez letnice).

Na prelomu dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja je k spoznavanju in poglobljanju kulturnih odnosov veliko prispevala mednarodna mladinska organizacija Pax Romana, katere članici sta bili Slovenska dijaška zveza in Zveza slovaških katoliških

študentov. S skromnimi štipendijami so katoliškim slovaškim in slovenskim študentom omogočili kratkotrajno študijsko bivanje v Ljubljani in Bratislavi. Do začetka druge svetovne vojne je bilo v Ljubljani veliko slovaških študentov, ki so v slovaškem periodičnem tisku s prevodi in članki o Sloveniji prispevali veliko temeljnih informacij o dogajanju v Sloveniji in poudarjali kulturne razlike med Slovenijo in drugimi jugoslovanskimi banovinami. Največji delež pri spoznavanju slovenske književnosti so v tridesetih in štiridesetih letih prispevali: Koloman K. Geraldini (1908–1994), Jozef Ambruš (1914–1993), Mikuláš Čollák (1906–1965), Ján Irmoler (1913–1974), Melicher Václav (1916) idr.

Pravnik, urednik in prevajalec Koloman K. Geraldini je bil odličen poznavalec slovenske književnosti. Leta 1936 se je študijsko izpopolnjeval na Pravni fakulteti v Ljubljani, prevode iz slovenske književnosti je objavljal v slovaškem periodičnem tisku, knjižno je izdal *Piesne spod Triglava* – antologija sodobnega slovenskega pesništva in *Kaplán Martin Čedermac* Franceta Bevka, obe deli 1940, leta 1942 pa je izdal še antologijo slovenske kratke pripovedne proze *Za križom*. Po vojni se je iz strahu za življenje umaknil v Argentino, kjer je še naprej sodeloval s svojim slovenskim prijateljem Tinetom Debeljakom.

Literarni zgodovinar Jozef Ambruš se je v začetku svoje znanstvene dejavnosti posvečal prevajanju slovenske književnosti. V študijskem letu 1938/39 se je študijsko izpopolnjeval na Filozofski fakulteti v Ljubljani, po vrnitvi v Bratislavo je bil na tamkajšnji filozofski fakulteti lektor slovenskega jezika. Med vojno je bil kulturni ataše Slovaške države na Dunaju, kjer je večino časa preživel v Avstrijskem državnem arhivu. Po vojni je opravljal različna dela in se posvečal prevajanju slovenske književnosti. Po letu 1945 je knjižno izdal prozna dela Ivana Cankarja: *Na závoze (Na klancu)*; *Cudzinci (Tujci)*, *Môj Život (Moje Življenje)*, *Sluha Jernej (Hlapec Jernej in njegova pravica)*, vse v Košicah pri založbi Verbum leta 1947. Po letu 1948 je zaradi političnih razmer opustil prevajanje in se posvečal znanstvenemu raziskovanju slovaške književnosti od narodnega preporoda do leta 1918.

Prevajalec, publicist in srednješolski profesor Mikuláš Čollák je v slovaškem periodičnem tisku objavljal prevode slovenske književnosti. V reviji *Elan* je objavil članek *Ivan Cankar a Slovinci (Ivan Cankar in Slovenci, 1934)*, v reviji *Kultúra* pa članek *F. S. Finžgar a ideová náplň slovinskej literatúry (F. S. Finžgar in idejna podlaga slovenske književnosti, 1936)*, knjižno je izdal še prevod Finžgarjevega romana *Pod slobodným slnkom (Pod svobodnim soncem, 1935 in 1948)* in farso Ivana Cankarja *Pohoršenie v svätoflorianskom údolí (Pohujšanje v dolini šentflorjanski, brez letnice izdaje)*. Finžgarjev roman je v modernem prevodu Janke Rozman pod naslovom *Iztokova pomsta (Iztokovo maščevanje, 1974)* izdala v zbirki *Stopy (Sledi)* kot pustolovski roman založba Mladé leta. Naslov *Pod svobodnim soncem* takratnim zapletenim političnim in družbenim razmeram ni ustrezal. Pri založbi so se bali, da bi lahko Osrednja tiskovna komisija pri CK KPS zaradi naslova prepovedala izdajo romana.

Prevajalec, urednik in knjižničar Ján Irmoler (pseudonim J. Straka) se je med študijem slavistike na bratislavski filozofski fakulteti leta 1934 izpopolnjeval na ljubljanski filozofski fakulteti, v letih 1940–1942 je bil lektor slovaščine v Ljubljani, po vojni pa se je posvečal knjižničarstvu. Knjižno je izdal prevode: Mile Klopčič: *Matka*

(Mati, 1946); France Bevk: *Pastierci* (*Pastirci*, 1948); Fran Roš: *Medvedik Dija* (*Medvedek Dija*, 1948); Mira Mihelič: *Svet bez nenávisti* (*Svet brez sovraštva*, 1948); Ivan Cankar: *Kralj na Betajnovci* (*Kralj na Betajnovci*, 1949); Ivan Tavčar: *Čarodejnica* (*Vi-soška kronika*, 1949); Bratko Kreft: *Velké povstanie* (*Velika puntarija*, 1958).

Pedagog, honorarni lektor slovenskega jezika (1972–1992) in prevajalec Meli-char Václav je bil zadnji štipendist Pax Romane v Ljubljani, ki jo je zapustil aprila 1941. Med vojno je v periodičnem tisku objavljajal prevode kratke proze, knjižno pa je v Trnavi izdal knjigo zdravnika Antona Breclja: *Sexualné problémy* (*O spolni vzgoji*, 1943, 1944, 1947). V času informbiroja mu je pri Slovaški matici v Martinu uspe-lo izdati prevod romana Prežihovega Voranca *Jamnica* (1949). Kot prevajalec se je ponovno pojavil leta 1963, ko je pri založbi Diliza izdal prevod Cankarjeve drame *Paholci* (*Hlapci*), pri založbi Mladé leta izdal delo Bena Zupančiča *Chlapček a stožiar* (*Deček in jambor*, 1965) in pri založbi Tatran je izdal roman Andreja Hienga *Les a bralo* (*Gozd in pečina*, 1972). Meli-char Václav je občasno na prelomu osemdesetih in devetdesetih let v periodičnem tisku objavljajal prevode iz slovenske književnosti.

Na prelomu petdesetih in šestdesetih let se je na Slovaškem pojavil nov in per-spektiven prevajalec slovenske književnosti Vítazoslav Hečko (1919–1972), ki je v šestdesetih letih postal vodilni slovenist. Čeprav je prevajal še iz poljščine, nemščine in francoščine, je posvečal največ prostora prevajanju slovenske književnosti in ho-norarnemu poučevanju slovenščine na filozofski fakulteti v Bratislavi (1966–1972). Njegove velike načrte je prekinila nenadna smrt. Za njim je nastala praznina, ki je v naslednjih letih ni bilo mogoče zapolniti. Hečko je bil vsestranski prevajalec in za-vzet propagator slovenske književnosti. V nasprotju s predvojnimi prevajalci, ki so dobro poznali slovensko književnost in prevajali najboljša slovenska literarna dela, je bil Hečko pri izbiri in prevajanju literarnih del manj zahteven. Razlogov za to je nekaj: slabo poznavanje slovenske književnosti in jezika, uredniška politika posame-znih založb in ideološka ustreznost literarnih del.

Od leta 1957 je Hečko knjižno izdal: Pavel Golia: *Princezná a pastierik* (*Prince-sa in pastirček*); Pavel Golia: *Srdce Hračiek* (*Srce igraček*); Torkar Igor: *Malovaná lop-ta* (*Pisana žoga*, 1958, 1963); Pavel Golia: *Jurko* (*Jurček*) in *Ubohá Anička* (*Uboga Ančka*, obe 1960); France Prešeren: *Struny lásky* (*Poezije Doktorja Franceta Prešer-na*, 1962); Bratko Kreft: *Balada o poručíkovi a Mariutke* (*Balada o poročniku in Marjutki*, 1962); Dominik Smole: *Antigona*; Anton Ingolič: *Tajný spolok PGC* (*Taj-no društvo PGC*); Žarko Petan: *Rodičia na predaj* (*Starši na prodaj*, vse 1965); Brat-ko Kreft: *Kreatúry* (*Kreature*); Fran Milčinski: *Desiata dcéra* (*Desetnica*, obe 1966); Anton Ingolič: *Smäd* (*Vinski Vrh*); Matija Valjavec: *Pastier* (*Pastir*, obe 1967); An-ton Ingolič: *Gymazistka* (*Gimnazijka*); antologija kratke proze *Zvuky ohlasujú smrť* (*Glasovi oznanjajo smrť*); Beno Zupančič: *Život za smrť* (*Življenje za smrť*, 1968); Andrej Hieng: *Osvald straží dieťa* (*Ožbolt čuva otroka*), Ciril Kosmač: *Tatko Orol* (*Očka Orel*); Vladimir Kavčič: *Bezvýnamné obete* (*Nepomembne žrtve*); Miško Kra-njec: *A ja budem teraz tak strašne sam* (*Jaz pa bom zdaj tako sam*); Ela Peroci: *Mil-ko v rozprávkovom meste* (*Pravljice žive v velikem starem mestu*); Žarko Petan: *Slovo nie je kôň* (*Beseda ni konj*); Mitja Vošnjak: *Polovanie pod Triglavom. Slovinské polov-nické príbehy*. (*Lov pod Triglavom. Slovenske lovske zgodbe*), vse 1969; Tone Svetina:

Polovnikova dcéra (Lovčeva hči, 1972, 1974); Železný prsteň a iné slovinské rozpravky (Slovenske pravljice, 1972), posmrtno so izšli še njegovi prevodi Cirila Kosmača (*Balada o trúbke a oblaku, Tentendruh (Balada o trobenti in oblaku, Tantadruj)*) in Mire Pucove (*Svet bez nenávisti (Svet brez sovraštva)*), oboje 1973.

Razen Hečka so slovensko književnost priložnostno prevajali še Ján Siracký, Anton Kmeť, Pavla Kováčová, Tomáš Štrba, Janka Rozmanová idr. S padcem železne zavese in spremembo kulturne politike na Slovaškem so se odprle nove možnosti tudi za prevajanje slovenske književnosti.

LITERATURA

- KOCJAN - BARLE, Marta in BAJT, Drago, 2003: *Slovenski veliki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- MANNOVÁ, Elena (ur.): *Slovaška zgodovina*, 2005. Ljubljana: Slovenska matica.
- MODER, Janko, 1985: *Slovenski leksikon novejšega prevajanja*. Koper: Lipa.
- ROZMAN, Andrej, 1973: *Bibliografija slovensko-slovaških kulturnih odnosov. Diplomsko delo*. Bratislava.

JULIJA SOZINA, TATJANA ČEPELEVSKAJA
Inštitut za slavistiko Ruske akademije znanosti
juliasozina@gmail.com

Literarni prevodi iz slovenščine v ruščino med letoma 1990 in 2011

Prispevek prinaša pregled recepcije slovenske kulture v Rusiji oziroma s tem povezanih kulturnih dejavnosti v zadnjih dveh desetletjih, pri čemer je največji poudarek na osrednji dejavnosti – prevodih slovenskih literarnih del v ruščino. Da bi določili, kakšne so ruske predstave o Sloveniji ter skupne točke in razlike med obema narodoma, je bil opravljen znanstveni pregled raziskav od leta 1990 dalje.

V letu 2011 je bil v celoti izpeljan projekt *Slovenska kultura v sodobni Rusiji*. Zasnovan in izveden je bil na predvečer praznovanja 20. obletnice razglasitve neodvisnosti Republike Slovenije.¹

Z namenom, da bi ugotovili, kakšen je ruski pogled na sodobno Slovenijo, njevo kulturo in znanost, je bil narejen znanstveni pregled raziskav, ki so bile v zadnjih letih, na prelomu 20. in 21. stoletja, objavljene v ruskem jeziku. Pregled omenjenih raziskav je omogočil oblikovanje jasne predstave o tem, v kolikšni meri smo si med seboj zanimivi Slovenci in Rusi, ter opredelitev skupnih interesov, stičnih točk in notranjih razlik, ki zaznamujejo neponovljivost in individualnost obeh narodov.

Kot izhodišče raziskave je bilo izbrano leto 1990, tj. obdobje, ki odpira novo stran v sodobni zgodovini Slovenije. Pri določanju glavnih tendenc recepcije slovenske kulture v Rusiji v tem obdobju so se upoštevala različna področja: znanstvene raziskave s področja zgodovine, kulturne zgodovine in književnosti Slovenije, literarni prevodi in prevodi znanstvenih raziskav, poljudnoznanstvena dela in knjige uporabnega značaja (priročniki, slovarji, vodniki). Že sama bibliografija znanstvenoraziskovalnih del, ki so posvečena Sloveniji in objavljena v Rusiji v ruskem jeziku,

1 Posledično je bila izdana *Библиография российской словенистики (1990–2010)* [Bibliografija ruske slovenistike (1990–2010)].

obsega več kot tristo del, kar je v primerjavi s prejšnjimi obdobji v zgodovini ruske slovenistike pravi dosežek.

Dela lahko delimo na naslednje glavne smeri recepcije slovenske kulture v Rusiji v izpostavljenem obdobju:

- prevodi literarnih del slovenskih avtorjev v ruščino in vrsta njihove publikacije,
- znanstvene in poljudnoznanstvene raziskave s področja slovenistike (slovenska zgodovina, filozofija, književnost in kultura na splošno),²
- znanstvene konference in pomembnejše slovensko-ruske prireditve v Rusiji.

Posebno vlogo pri popularizaciji neavtohtone (v našem primeru slovenske) književnosti in kulture nasploh seveda igrajo literarni prevodi, ki omogočajo bralcu, da občuti in razume duh naroda in, ne da bi se moral zatekati k natančnim statističnim podatkom, tudi razume njegov prispevek k razvoju evropske in svetovne kulture. Prav zaradi tega dejstva se nam analiza razvoja, usmerjenosti in obsega *prevodne dejavnosti* zdi ne le primerna, temveč tudi zelo pomembna za določitev ruskega pogleda na sodobno Slovenijo.

V kolikor se osredotočimo na zgodovino prevodne dejavnosti iz slovenščine v ruščino od začetka 20. stoletja, lahko v tem času opredelimo obdobja, ko se je zanimanje za slovensko književnost izražalo v številnih pomembnih projektih, ki so bili uspešno izpeljani. Med njih lahko uvrstimo tudi zbirko *Стихотворения Франца Преширна* [*Pesmi Franceta Prešerna*] (1901), ki jo je s pomočjo slovenskega in nemškega originala opravil F. Korš. Kasneje, že v sovjetskem obdobju, so pesmi slovenskih pesnikov F. Prešerna, O. Župančiča, A. Aškerca idr. prevajali znani ruski pesniki: A. Ahmatova, M. Svetlov, B. Sluckij, A. Surkov, N. Tihonov, L. Martynov, V. Lugovskoj, N. Stefanovič, V. Korčagin, K. Bogatyrev, M. Vaksmaher idr. Na koncu 80. let je bila objavljena obsežna antologija slovenske poezije 20. stoletja, ki jo je pripravil slovenski pesnik T. Pavček.³ V povojnem obdobju so iz slovenskega jezika prevajali tudi vodilni sovjetski prevajalci – slovenisti (A. D. Romanenko, E. I. Rjabova in M. I. Ryžova). Poleg poezije so prevajali tudi prozna dela in dramatiko klasikov slovenske književnosti: I. Cankarja, F. Bevka, zgodovinski roman *Pod svobodnim soncem* F. Saleškega Finžgarja ter romane in črtice predstavnikov socialnega realizma: Prežihovega Voranca (*Solzice*, 1959; *Doberdob*, 1962 – objavljeno v zbirki *Зарубежный роман XX в.* [*Tuj roman 20. stoletja*]) in Miška Kranjca (*Imel sem jih rad*, 1965).

Za začetek 90. let prejšnjega stoletja je treba poudariti, da se je obseg prevodne dejavnosti zaradi problemov s financiranjem na žalost zmanjšal. Navkljub temu pa je slovenska književnost med letoma 1990 in 2010 ponovno začela pridobivati ruske bralce. V tem času se pojavljajo redke ponovne izdaje klasikov slovenske književnosti: roman *Pod svobodnim soncem* F. Saleškega Finžgarja je izšel v letih 1994,

² V nekaterih primerih so bila upoštevana tudi dela ruskih raziskovalcev, ki so objavili svoja dela v ruščini v slovenskih izdajah, kot tudi raziskave slovenskih kolegov v ruskih zbornikih v slovenščini ali angleščini.

³ *Poezija Slovenii: XX vek*. Prev. iz sloven.; predgovor T. Pavčka; priprava in inf. o avtorjih A. Romanenka. Moskva: Hudožestvennaja literatura, 1989. 286 str.

1997 in 2000 pod spremenjenim naslovom (spremenil ga je prevajalec A. D. Romanenko) *Славянский меч*⁴ [*Slovanski meč*]; leta 2001 so bile nekatere pesmi F. Prešerna objavljene v časopisu *Иностранная литература*⁵ [*Tuja literatura*].

Leta 1998 so v zborniku *Золото и солнце. Литературные сказки и легенды западных и южных славян* [*Zlato in sonce. Literarne pravljice in legende zahodnih in južnih Slovanov*], ki so ga pripravili slavisti z Univerze v Sankt Peterburgu, izšla posamezna dela I. Cankarja in J. Trdine v novih prevodih M. L. Beršadske, J. V. Sagalovič in M. I. Ryžove. Leta 2003 je v Moskvi v okviru projekta Justa Rugla izšla ločena knjiga proze I. Cankarja *Обитель Марии Заступницы: роман, рассказы* [*Hiša Marije Pomočnice: roman, zgodbe*] v prevodu M. I. Ryžove.⁶

Sodobna slovenska proza je bila izdana na straneh *Нового мира* [Novi svet]: v letu 2003 so v njem objavljene kratke zgodbe in novele več slovenskih avtorjev: E. Flisarja, M. Kleča, J. Virka in R. Šeliga (v prevodih Ž. Perkovske, N. Starikove in A. Sudjine). Leta 2011 je s pomočjo finančne podpore, ki je bila zagotovljena s slovenske strani, izšel roman D. Jančarja *Katarina, pav in jezuit* v prevodu M. L. Beršadske in M. I. Ryžove.⁷

Velika pozornost je posvečena tudi **sodobni slovenski poeziji**. V *Иностранной литературе* [*Tuja literatura*] so objavljene pesmi A. Ihana (1999), K. Koviča (2000, 2003) in S. Makarovič (2005), soneti M. Jesiha (2001) ter pesmi in esej T. Pavčka (2008) v prevodih Ž. Giljove idr.⁸ Zahvaljujoč projektoma J. Rugla je v letu 2003 izšla pesniška zbirka izbranih pesmi T. Šalamuna *Красные цветы*⁹ [*Rdeče rože*], v letu 2009 pa še zbirka izbranih del znanih slovenskih pesnikov vojnega obdobja F. Balantiča in K. Destovnika - Kajuha.¹⁰

Omenimo naj, da založniški program J. Rugla in društva »Dr. France Prešeren«, ki ga J. Rugel vodi, prav tako podpira izdajo znanstvenih prevodov. Tako je v letu 2008 pri založbi Алетейя [Aletejja] v zbirki *Историческая книга* [*Zgodovinska knjiga*] izšlo obsežno delo, ki združuje dela dveh slovenskih avtorjev M. Bora in I.

4 Delo je prav tako dostopno v elektronski obliki in je na voljo na medmrežju.

5 F. Prešeren: *Сонет. Газель*. [Sonet. Gazela.] Ob 100-letnici izida prve knjige F. Prešerna v ruščini. Prev. iz sloven.: F. Korš, A. Gitovič, N. Gorskaja, V. Kulle, Ž. Giljova, S. Svjackij, O. Vozdviženskaja, M. Petrovyh; predgovor: N. N. Starikova. *Inostrannaja literatura*, 2001, št. 8.

6 V knjigi je tudi kratek življenjepis avtorja in članek o zgodovini Slovenije – A. Lenarčič: *Kvintesenca zgodovine Slovencev* (prev. iz sloven.: N. Travine). I. Cankar: *Obitel' Marii Zastupnicy: Roman, rasskazy*. Moskva: D-r F. Prešeren, 2003. Pripravila in napisala predgovor k 2. izdaji: M. I. Ryžova, 2012.

7 D. Jančar: *Katarina, Pavlin i jezuit*. Sankt Peterburg: Limbus Press, 2011. 474 str.

8 Ob koncu leta 2002 je bil izpeljan prevajalski natečaj za najboljše prevode pesmi Kajetana Koviča, ki so ga organizirali društvo Triglav, Veleposlaništvo RS v Moskvi in Katedra slovanskih filologij Filološke fakultete Moskovske državne univerze MGU Lomonosova. Časopis *Inostrannaja literatura* je objavil prevode avtorjev, ki so zmagali na natečaju (2003, št. 12).

9 T. Šalamun: *Izbrannye stihotvorenija: perevod so slovenskogo*. Avtor projekta: J. Rugel. Avtor prevoda in spremne besede: N. Ivanov. Moskva: D-r F. Prešeren, 2003. 95 str. – Priloga vsebuje poljudnoznanstvena članka: *Путешествие по Словении: исторический очерк* [Potovanje po Sloveniji: zgodovinski očrt] A. Lenarčiča in *О словенском языке* [O slovenskem jeziku] O. Plotnikove ter osnovne podatke o Sloveniji.

10 *Крик раздвоенной души. Два поэта Словении: по разные стороны огня*. [Krik razdvojene duše. Dva pesnika Slovenije: na nasprotnih straneh ognja.]; Sankt Peterburg: Aletejja, 2009. 183 str.

Tomažiča [*Veneti in Etruščani. Začetki evropske civilizacije*].¹¹ Založba pa ima pripravljen tudi prevod knjige Dušana Nečaka in Boža Repeta *Prelom (Переломный рубеж. 1914–1918. Мир и словенцы в Первой мировой войне, 2005)*.

Pomemben prispevek k popularizaciji slovenske literature v Rusiji je prispevala knjiga iz zbirke *Из века в век. Славянская поэзия XX–XXI*¹² [*Iz stoletja v stoletje. Slovanska poezija 20. in 21. stoletja*], ki je posvečena slovenski poeziji in je izšla leta 2008. Tradicija tako obširne izdaje se je torej nadaljevala po skoraj 20 letih od izdaje antologije slovenske poezije 20. stoletja, ki jo je pripravil T. Pavček. Pri izdaji nove knjige, ki je pravzaprav dvojezična izdaja, je sodelovalo mnogo ruskih prevajalcev, aktivno pa so pri njej sodelovali tudi slovenski pesniki. Antologija je zelo reprezentativna, saj ponuja predstavo o razvoju in smereh slovenske poezije druge polovice 20. stoletja, prav tako pa odslikava dejansko stanje, saj vključuje ne le dela priznanih mojstrov, temveč tudi relativno mladih avtorjev.

Svojevrstno nadaljevanje antologije slovenske poezije je bila objava gradiv II. Mednarodnega pesniškega festivala slovanske poezije *Поющие письма [Pojoče črke]*, ki je leta 2010 potekal v ruskem Tveru. Na straneh revije *Литературное содружество »Из века в век«* [*Literarno tovarištvo »Iz stoletja v stoletje«*] so bile v uvodnem članku N. N. Starikove predstavljene pesmi znanih slovenskih pesnikov: L. Krakarja, T. Pavčka, K. Koviča, M. Košute, S. Makarovič, N. Grafenauerja, T. Šalamuna, M. Jesiha, A. Brvarja, T. Kuntnerja, B. A. Novaka in A. Ihana v prevodih Ž. Perkovske, S. Glovjuke, M. Ryžove, E. Lesina. V leta 2011 so bili v prej omenjeni reviji po gradivih sedaj že tradicionalnega III. Mednarodnega pesniškega festivala slovanske poezije objavljeni tudi novi prevodi iz slovenskega jezika: tragedija B. A. Novaka *Kassandra* in nove pesmi M. Jesiha (v prevodu Ž. Perkovske).

Nepravično bi bilo, če v danem članku ne bi omenili tudi objav slovenske poezije v ruskem jeziku, ki so izšle v Sloveniji, s prizadevnostjo slovenskih pisateljev in ob aktivni pomoči ruskih kolegov. Tako se je na primer v letu 1996 začelo ponovno izdajanje poezij F. Prešerna v sedmih jezikih – vključno s samostojno knjigo v ruščini v prevodu F. E. Korša. V povezavi z obletnico pesnika je celotna zbirka dvojezičnih izdaj prejela finančno podporo, tako da je knjiga v ruskem jeziku, ki je vsebovala predvsem ponovno natisnjene že prej poznane prevode, izšla leta 2001.¹³

Pozornost pa namenjamo tudi sodobni slovenski književnosti. Zbirka *Litterae Slovenicae* je namenjena prav predstavitvi sodobne slovenske proze, poezije in dramatike v različnih svetovnih jezikih. Leta 2000 je v Ljubljani izšel zbornik v rušči-

11 M. Bor in I. Tomažič: *Venety i Etruski: u istokov evropske civilizaciji*. Izbrani članki. Prev. iz sloven.: T. Čepelevskaja, T. Komissarova, O. Plotnikova, N. Travina, M. Rugel. Aletejja; Obšestvo D-r F. Prešeren, 2008. 688 str.; vložni list z ilustr.: 8 str.

12 Ideja projekta, ki si ga je zamislil pisatelj in prevajalec S. N. Glavjuk že sredi 90. let, je povezala pesnike, prevajalce in raziskovalce različnih slovanskih držav. Pred izdajo slovenske antologije so v zbirki že izšle antologije, posvečene poeziji Makedonije (2002), Srbije (2003), Belorusije (2003), Ukrajine (2004), Češke (2005), Bolgarije (2005), Slovaške (2006), Hrvaške (2007) in kasneje tudi Poljske (2012).

13 F. Prešeren: *Krst pri Savici*. Ljubljana, 1996; F. Prešeren: *Cmuxu*. F. Prešeren: *Pesmi*. Spremnna beseda M. Ryžove. Zbrala in uredila: F. Pibernik in F. Drolc. Kranj, Celovec, Ljubljana, Dunaj, 2001. 176 str. (Zbirka Prešernova pot v svet).

ni *Sodobna slovenska proza, poezija, dramatika*,¹⁴ ki je bil sicer skromen po obsegu, toda kljub temu celostno reprezentativen, vključeval pa je dela 19 avtorjev (A. Blatnik, U. Kalčič, M. Novak, R. Šeligo, L. Kovačič, D. Jančar, K. Kovič, T. Šalamun, U. Zupan, V. Taufer, S. Makarovič, T. Pavček, A. Debeljak, B. A. Novak, D. Zajc, T. Kuntner, M. Kravos, D. Jovanovič, E. Flisar), ki so jih prevedli N. Starikova, Ž. Giljova, G. Zamjatina, B. Art, M. Virta, V. Sonkin, A. Sudjina, M. Ryžova.

V letu 2004 je na pobudo ljubljanske študentske založbe Beletrina v majhni nakladi izšel in bil poslan v Rusijo neobsežen zbornik *Утро в России. Современная словенская литература* [*Jutro v Rusiji. Sodobna slovenska književnost*], ki so ga pripravili uveljavljeni strokovnjaki ter bodoči slovenisti – študenti in doktorandi Moskovske državne univerze MGU Lomonosova:¹⁵ A. Kalinženkova, N. Jemeljašina, J. Junusova, A. Privalova, A. Misailova, A. Krasovec, T. Filimonova.

Novo smer prevodne dejavnosti je začrtal mednarodni založniški projekt *Slovenski glagol*. Pobudniki in udeleženci tega projekta na ruski strani so: Vseruska državna knjižnica tuje literature M. I. Rudomino, Inštitut za slavistiko RAN, založba Center knjige Rudomino. Na slovenski strani pa projekt podpirata Javna agencija za knjigo Republike Slovenije in Društvo slovenskih pisateljev.

V okviru projekta sta v letu 2011 pri založbi Center knjige Rudomino izšli dve knjigi slovenske proze v prevodu v ruščino. Prvi zbornik *Против часовой стрелки: Словенская новелла. Избранное* [*V nasprotni smeri urinega kazalca: Slovenska novela. Izbor*] je uredila J. A. Sozina, ki je napisala tudi spremno besedo. Zbornik je zaobjel tako rekoč 100-letno obdobje razvoja slovenske novele, v njem pa so predstavljeni pisatelji različnih generacij in umetniških smeri (I. Cankar, F. Bevč, J. Kozak, P. Voranc, V. Bartol, M. Mohorič, C. Kosmač, B. Zupančič, A. Hieng, E. Flisar, U. Kleč, A. Blatnik, D. Šarotar, P. Glavan) v prevodih J. Belecke, E. Barutčeve, M. Beršadske, T. Žarove, G. Zamjatine, I. Lemaš, N. Maslennikove, Ž. Perkovske, A. Romanenka, L. Simonoviča-Nikšiča, J. Sozine, N. Starikove in S. Urbana.

Druga knjiga *Словенская новелла XX века в переводах Майи Рыжовой* [*Slovenska novela 20. stoletja v prevodih Majje Ryžove*] vključuje prevode novel I. Cankarja, P. Voranca, M. Kranjca, F. Bevka in J. Kozaka, ki jih je v različnih obdobjih prevajala starešina ruske slovenistike.

Na koncu naj izpostavimo, da k popularizacija slovenske (kot tudi katere koli druge tuje) književnosti zagotovo pripomorejo srečevanja s pisatelji, pesniki in dramatikami. Ob tem imamo v mislih tako rusko govoreče strokovnjake kot tudi navadne bralce, ki se srečujejo s slovenskimi pisatelji in pesniki. Takšna srečanja so se odvijala med letoma 1990 in 2010 v Moskvi, Sankt Peterburgu in drugih ruskih mestih. Tako je ob predstavitvi zbornika *Утро в России. Современная словенская проза* potekalo gostovanje številčne delegacije slovenskih pisateljev v Rusiji. V novembru 2006 se je v okviru programa Slovenski jezik na tujih univerzah (katerega cilj je predstavitev izjemnih slovenskih pisateljev in njihovega dela v državah, kjer se poučuje slovenski

14 *Sovremennaja slovenskaja proza, poezija, drama*. Svetovalka: N. N. Starikova. Ljubljana: Slovene Writers' Association, 2001. 224 str. (Litterae Slovenicae).

15 *Утро в России. Современная словенская литература*. Prev. iz sloven.; urednici: T. Filimonova in N. Starikova. Ljubljana: Beletrina, 2004. 76 str.

jezik), ko sta v Rusijo prišla slovenska pisatelja T. Pavček in D. Jančar, odvijala predstavitev novih izdaj s področja slovenistike.

V letu 2008 sta bila na Filološki fakulteti Državne univerze v Sankt Peterburgu (v okviru projekta *Slovenija na Baltiku*, ki je vključeval Sankt Peterburg, Vilno in Gdansk) organizirana srečanje z režiserjema Janom Cvitkovičem in Goranom Vojnovičem ter ogled njunih filmov, obenem pa je bil organiziran tudi literarni večer, ki so se ga poleg znanih slovenskih prozaistov Vlada Žabota in D. Šarotarja udeležili še pesnik T. Šalamun, esejista in publicista M. Čander in Ž. Lajler ter režiser in pisatelj G. Vojnović.

Popularizacija slovenske literature prispeva tudi k srečanju s slovenskimi avtorji v okviru pesniškega festivala v Tveru *Поющие письма*.

Ob koncu leta 2010 sta bila v okviru Kluba južnih Slovanov in Lektorata slovenskega jezika, ki deluje na Filološki fakulteti MGU Lomonosova, organizirana *Slovenska večera*, na katerih so potekala srečanja s slovenskimi pisatelji in novinarji,¹⁶ slišati pa je bilo tudi pesmi v slovenskem jeziku.

Ob vsem povedanem je očitno, da ne glede na očitne zaplete objektivne narave, zanimanje za slovensko literaturo in kulturo v Rusiji narašča, vzpostavila se je tradicija literarnega prevoda iz slovenskega v ruski jezik, ki se vse bolj razvija. V središču pozornosti raziskovalcev in prevajalcev, predstavnikov različnih generacij pa se ne pojavljajo le dela znanih avtorjev, temveč tudi nova dela in nova imena, tako v prozi kot v poeziji. Zaradi tega je slika slovenske literature in kulture v zavesti Rusov vse obsežnejša, kar pa nam omogoča, da se vse bolj približujemo razumevanju specifičnega pojava – slovenskega nacionalnega značaja.

Prevedel
Miha Kragelj

16 Omenjena večera sta organizirala lektorica slovenskega jezika na MGU Lomonosova Katarina Ogrinc in Miha Kragelj; na enem od večerov je nastopil novinar Andrej Stopar s prispevkom o razvoju javnega mnenja v Sloveniji; s predstavitvijo nove knjige *История словенской литературы* (zv. 1) [Zgodovina slovenske književnosti] je nastopila tudi dr. N. N. Starikova.

IRINA MAKAROVA TOMINEC

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem

irina.mt@fhs.upr.si

Večplastnost medjezikovnih kolokvialnih ustreznice v primeru prevoda romana Andreja Skubica *Lahko* v ruski jezik

Roman Andreja Skubica Lahko je prepoznaven po svoji zaznamujoči pogovornosti, ki je izražena s pomočjo različnih jezikovnih sredstev. Iskanje ustreznega prevoda v ciljni jezik, pogovorno ruščino, vzpodbuja prevajalca k razmisleku, kateri zunanji (kontekstualno pragmatični) in notranji (denotativno konotativni) dejavniki so odločilni pri končni izbiri jezikovne ustreznice. Poleg tega je namen članka analizirati možne načine/strategije/prerazporeditve pomenskih komponent, ki z leksemsko (enobesedno) ustreznico niso zajeti, iz izhodiščnega v ciljni jezik.

Pričujoči članek je nastal ob prevajanju prvega dela romana Andreja Skubica *Lahko* v ruski jezik. Roman *Lahko* je diptih, ki v prvem in drugem delu opisuje dve različni zgodbi, prosto prirejene na podlagi resničnih dogodkov. Prvi del je posvečen pokolu celotne družine, ki si ga je zamislila in izvedla dvanajstletna glavna junakinja Agata Šwarzkobler.¹ Pokol lastne družine naj bi, kakor lahko razumemo, odigral vlogo nekega velikega dejanja, s katerim se pubertetnica želi osamosvojiti (kot neke vrste krvava iniciacija) in vzdigniti nad dolgočasni vsakdanjik, da lahko sama sebi dokaže, da je neko višje bitje, superiorno nad ostalimi, t. i. *mala vještica*.

Prvi del diptiha, ki ga analiziramo, je kompozicijsko oblikovan kot zaporedje samostojnih fragmentov, v katerih se v prvi osebi izpovejo različni udeleženci zgodbe: Agata, njena prijateljica Petruša in udeleženci spletnih forumov. Sledijo še krajši odlomki črne kronike in medicinske diagnoze. Dogajanju sledimo predvsem s pripovedjo glavne junakinje.

1 Prosto prirejene na podlagi realnega primera v Kanadi, kot navaja sam avtor.

Monolog glavne junakinje je pisan v *iskrenem*² jeziku dvanajstletnice, pubertetnice, je izrazito pogovoren, pričakovano bogat z ekspresivnimi jezikovnimi sredstvi, ki standardno oblikujejo pogovorni diskurz.

Izvirna pogovornost najstniškega jezika, s katero se poigrava avtor, je poudarjena predvsem na besedni in skladenjski ravnini, pri čemer delež skladenjskih in besednih jezikovnih sredstev v izhodiščnem in ciljnem jeziku ni vedno enak; odvisen je od konkretnih jezikovnih sredstev v posameznem stavku, kar v pričujočem članku skušamo podrobneje nakazati.

Prevajanje skladno z uveljavljeno koncepcijo razumemo kot urejeno prerazporejanje pomenskih sestavin, ki so skupne dvema jezikovnima skupnostma (Newmark 2000: 184). Poglejmo nekaj primerov možnih rešitev, kako različne izrazne komponente kolokvialnosti in ekspresivnosti, ki oblikujejo idiolekt govorca, umestimo v ciljni jezik.

Prvi primer:

SLOVENSKI ORIGINAL: **Za popizdit** nora noč je bila, pa kolikor se zdaj spomnim, tudi tisto, **kao** začetek te noči – ne kot vse tisto prej, tista šola pa popoldan, kosilo pa domače naloge, **te stvari**, vse pred unim, ko sem **dala dol mobija**. (Skubic 2009: 10.)

RUSKI PREVOD: Да, эта **ночка** просто **сносила крышу**, насколько я сейчас помню, **улётной** была и **эта, ну, как бы** прелюдия этой ночки – всё гораздо **круче**, чем вся эта школа и послешкольная рутина, обед и домашние задания, и всё такое, **вся эта тягомутина**, прежде чем я наконец отключила **мобильник**.

Če poskusimo analizirati, katera jezikovna sredstva so nosilci pogovornosti v slovenski in ruski verziji tega stavka, ugotovimo, da je točnih enobesednih ustreznih malo, elemente smo pri prevajanju morali prerazporediti med skladenjsko, besedno in celo oblikoslovno ravnino, pri čemer smo določene dele stavka dopolnili z izrazi, ki v pogovorni ruščini zvenijo naravno in oblikujejo pogovorni diskurz, v originalu pa takšnih izrazov ni.

Ponazorimo s primerom:³

SLOVENSKI ORIGINAL: **Za popizdit** nora noč je bila ...

RUSKI PREVOD: Да, эта **ночка** просто **сносила крышу** ...

POVRATNI PREVOD V SLOVENŠČINO: Ja, tista **ночка** je kar **odnašala streho** ...

2 Pojem, ki ga uporablja avtor romana Andrej Skubic, smo našli v pogovoru z avtorjem v *Devolih* Književnih listih (Kolšek 2012: 15).

3 Slovenski stavki so navedeni po Skubic 2009, ruske navajamo iz avtoričinega prevoda, ki se pripravlja za objavo v zbirki prevodov slovenskih umetnostnih besedil v seriji *Slovenski glagol* do izteka leta 2012.

V zgornjem primeru je v izhodiščnem stavku nosilec pogovornosti predvsem *nizka* beseda *popizditi*, ki nastopi v tipični pogovorni predložno-nedoločniški zvezi *za popizditi* (podobni pogovorni ekspresivni izrazi: *za znoret*, *za ubit se*) in povečuje stopnjo ekspresivnosti pridevnika *nor*: *za popizdit nora noč* = *tako nora noč, da bi lahko popizdil*.

Ruščina takih konstrukcij ne pozna, zato smo idejo pogovornosti in ekspresivnosti morali izraziti drugače – z uporabo deminutiva *ночка* (*ночь* – *ночка*), ki v določenih kontekstih izgubi svoj tipični ljubkovalni oz. manjševalni pomen, postane pa nosilec pogovornosti (glej še *часик*, *денёк*). Večjo ekspresivnost ima tudi pogovorna glagolska predmetna besedna zveza *сносить крышу* (*odnesti streho*), ki je dejansko primer pogovorne metafore, ko *крыша* (*streha*) ponazarja človeško glavo, hkrati je tudi primer pogovorne metonimije, kjer človeška glava označuje pamet/razum. Pomen tega pogovornega izraza je torej *onemogočiti vsakršno možno razumevanje*, kar približno ustreza slovenski ekspresivni kolokvialni zvezi (*za popizdit*, *za znoret*). Povratni prevod ruskega stavka v slovenščino ponazori, katera jezikovna sredstva smo morali poiskati v ruščini.

SLOVENSKI ORIGINAL: (*Za popizdit nora noč je bila,*) *pa kolikor se zdaj spomnim, tudi tisto, kao* začetek te noči

RUSKI PREVOD: (*Да, эта* *ночка* *просто* *сносила крышу,*) *насколько я сейчас помню, улётной* *была и эта, ну, как бы* *прелюдия* *этой* *ночки*

POVRATNI PREVOD V SLOVENŠČINO: (*Ja, tista* *ночка* *je kar* *odnašala streho,*) *kolikor se spomnim, nora je bila tudi tist no, kao, uvertura* *te* *noči ...*

V nadaljevanju slovenskega stavka imamo pogovorni primerjalni veznik *kao*, ki je v pogovorni slovenščini že dalj časa znan in se uporablja kot sredstvo distanciranja govorca od vsebine povedanega, kot signal, da povedanega naj ne bi jemal preveč resno oz. kot sredstvo uvajanja neke nove besede v idiolekt govorca, ki vanj praviloma ne spada, torej opravlja funkcijo neke vrste eksplicitnega narekovaja. Ruska ustreznica je primerjalni veznik *как бы*, ki smo mu dodali tudi nekaj tipično pogovornih mašil, ki tudi v ruskem stavku izražajo idejo, da bo sledila beseda oz. pomen, ki ne spada preveč v trivialni kontekst govorca – ta nova beseda je v našem prevodu *прелюдия* (izraz, ki označuje uvod v glasbeno delo – opero ali balet; uvertura, preludij). Kontrast na besedni ravni smo v ciljnem stavku poudarili s tipičnim ruskim slengizmom⁴ *улёт, улётный* (*tako nor/kul, da te odnese*), kar ustreza slovenskemu ekspresivnemu kolokvializmu *nor* v pomenu »ki zelo presega navadno mero«.

Poglejmo še zaključek prvega stavka:

SLOVENSKI ORIGINAL: [...] *ne kot vse tisto prej, tista šola pa popoldan, kosi-*
lo pa domače naloge, te stvari, vse pred unim, ko sem dala dol mobija.
(Skubic, 2009, 10.)

4 Glej *Spletni slovar mladinskega slenga* (<http://www.liveinternet.ru/users/amegawook/post50810110/>), *Spletni slovar mladinskega slenga* (<http://www.onlinedics.ru/slovar/slang.html>) in *Slovar slenga neformalov* (<http://teenslang.su/>).

RUSKI PREVOD: [...] всё гораздо **круче** /1/, чем вся эта школа и послешкольная **рутина**, обед и домашние задания, и всё такое, **вся эта тягомотина** /2/, прежде чем я наконец отключила **мобильник**.

POVRATNI PREVOD V SLOVENŠČINO: [...] vse dosti bolj **nor** /1/, kot vsa ta šola in pošolska rutina, kosilo in domače naloge in vse take zadeve, vse to **dolgočasje** /2/, preden sem izklopila **mobilc**.

Pri prevajanju zaključnega dela stavka smo enkrat dopolnili obstoječega /1/, drugič pa dodali povsem nov vrinjen vstavek /2/, kar po naši presoji nikakor ni pokvarilo fleksibilne skladnje govorenega jezika. Vrinjeni stavek v ruskem prevodu namreč eksplicitno poudarja kontrast med nočjo krvave žetve in zdolgočasnim navadnim življenjem, kamor spadajo domače naloge, popoldansko kosilo in vse drugo: *popoldan* v izvorniku je postal v ruščini *pošolska rutina*. Tipično pogovorno sklicevanje na splošno znane zadeve z uporabo kazalnih zaimkov namesto eksplicitnega poimenovanja – *in vse te stvari* – se je v ruščini spremenilo v *вся эта тягомотина*. Ohranili smo tudi kazalnost (*эта*) in dodali pomensko zelo izmuzljiv, izrazito pogovoren samostalni *тягомотина*, ki se uporablja, kadar se govori o nečem izredno dolgotrajnem, in spada med t. i. rusko prostorečje, torej govorico neizobraženih ljudi (Ožegov 1992: 341).

Pogovorni slovenski glagol v kombinaciji s prislovom *dala dol* (*mobija*) v ruščini nima glagolske ustreznice, zato smo to poskušali nadomestiti s pogovornim poimenovanjem mobilnega telefona *мобильник*. V dialogih se pogosteje najdejo različne psovke in vulgarizmi, še posebej med junakinjo in njenim fantom.

Poglejmo primer:

SLOVENSKI ORIGINAL: Pa sem probal še koga **nahecat**, da gre zraven. Nikota sem že dva dni **žical**, sem ga klical, pa ni hotel, **niti slučajno**. Je rekel, da sem **fuknjen**. **Mona**. (Skubic 2009: 10.)

RUSKI PREVOD: Ну я ещё пробовал **подбить** кого-нибудь, чтобы со мной пошёл. Нико я уже три дня **обрабатывал**, звонил ему, а он не хочет, **ни в какую**. Сказал, что я **дурак**. **Идиот полный**.

POVRATNI PREVOD V SLOVENŠČINO: No, pa sem sprobal še koga **nahecat**, da gre z mano. Nikota sem že tri dni **obdeloval**, ga klical, pa noče, **niti podrazno**. Rekel je, da sem **glup**. **Totalni idiot**.

Razlike se v večji meri nanašajo na stopnjo ekspresivnosti kletvic, ki smo jih pri prevajanju zagotavljali po lastnem občutku. V ruščini se lahko ena taka replika zelo približuje povsem nevtralnemu, z vidika sociolektne zaznamovanosti, neformalnemu pogovoru med dvema osebama, ki se vsaj malo poznata, in ki bi ga lahko opredelili kot ruski pogovorni substandard. S tega vidika so prepoznavni glagoli z metaforičnim prenosom pomena: *подбить* – dobesedno *podbiti*, tukaj v pomenu *nahecati*, *обрабатывать* – *obdelovati*, tukaj v pomenu *pregovarjati z določenim namenom*, *ни в какую* – tipičen ruski pogovorni izraz s pomenom *na noben način*, v

nobenem primeru. Glavni nosilci negativne konotacije, torej ekspresije, so v tem primeru nizki izrazi (prifuknjen) in psovke (mona, idiot).

Prevajalski problem predstavlja tudi jezik negativno zaznamovanih spletnih komentarjev, katerih avtorji ne izbirajo izrazov.

SLOVENSKI ORIGINAL:

vuzgi.ga.blaz |25.02.2008| 18:02

Ej, krava, poslušaj ti to, ta Jeremija ti je opral te tvoje **luzerske** možgane! Daj si pobrij glavo pa stetoviraj hakelkrejc na črepinjo, tako da bodo vsi videli, kako si **blesava**, čeprav sem **ziher**, da se to tudi drugače takoj opazi. Triindvajset let star pedofil, morilec otrok? **super** pa **car**? JEBI SE! Jebi se Jeremija pa jebi se petruša
JAO, kera **krava**! (Skubic 2009:26.)

RUSKI PREVOD:

Zazhigaj, blaz |25.02.2008| 18:02

Эй, **ты, корова**, слушай **сюда**! Этот Еремия совсем **спрессовал** тебе твои **куриные мозги**! Побрей себе черепушку и сделай тату – свастику, - чтобы все видели, какая ты **дура набитая**, хотя **сто пудов**, что это и так каждому дураку понятно. Двадцатитрехлетний педофил, убийца детей? Этот парень - крутой, зажигает? **ЗАЕБИТЬ**. Заебись, Еремия, заебись, петруша.
Фу, ну ты корова!

POVRATNI PREVOD V SLOVENŠČINO:

Vužgi,blaz |25.02.2008| 18:02

Ej, **ti**, krava, poslušaj **sem**! Ta Jeremija ti je povsem **stlačil** tvoje **kurje** možgane! Pobrij si črepinjo in stetoviraj hakenkrejc, da bodo vsi videli, da si ena mona mona prifuknjena, čeprav sem 100 po 100 **ziher**, da to itak vidi vsaka mona. Super pa odjeban? Jebi se, Jebi se Jeremija, jebi se, petruša.
Fuj, kera krava (blesava)

Beseda *vužgi*, ki predstavlja poimenovanje anonimnega udeleženca foruma, ustreza ruskemu *зажигай* (*vžigaj*), še vedno pisana v latinici, kar se popolnoma sklada s prakso ruskih spletnih forumov. Psovke in kletvice so prevedene v sorodne ruske psovke, ki se tako v ruščini kot v slovenščini nanašajo na poimenovanja živali (krava = neumna, kura = neumna). Pogovorna ruščina pozna tudi ekspresivni dodatek kazalnega zaimka *сюда* (*sem*) h glagolu *слушати*, pomen katerega sicer tega elementa ne predvideva (dobesedno *poslušaj sem*). Prepoznavna napačnost take besedne zveze, ki bi jo lahko zaznali kot pogovorni substandard, je hkrati tudi izraz eksplicitno prostaškega nagovarjanja.⁵ Dobesedni prevod slengovske besedne zveze *luzerski možgani* z anglicizmom *luzer* v ruščini ne bi dosegel želenega učinka, ne glede na to, da tudi ruski mladinski sleng pozna ta izraz (=лох⁶), saj ga v pričujoči zvezi

5 Podobne primere pozna tudi slengovska ljubljansčcina, kjer je kršitev jezikovnosistemskih, oblikotvornih, lastnosti povratnega glagola izkoriščena kot zaznamovalno sredstvo (Kva dogaja?).

6 Glej *Spletni slovar mladinskega slenga* (<http://www.onlinedics.ru/slovar/slang.html>).

ne uporablja. Nadomestili smo ga s splošnim ekspresivnim pogovornim idiomom *kurji možgani*, ki se pogosto uporablja, kadar moški slabo govorijo o ženskah.

Težavni so idiomatični nizki izrazi oz. psovke, pri katerih je popolne ustreznice težje najti, saj bi bilo treba upoštevati tako stopnjo čustvenega naboja, kot tudi funkcionalno razširjenost oz. uzualnost posameznega prevoda. Izbrane rešitve, kot lahko razberemo iz primera, bolj upoštevajo splošne vulgarizme in širše rabljene slengizme, ki so že prišli v splošni pogovorni substandard, saj gre vendarle za splošno razumljive lekseme, ne glede na negativne konotacije.

Najstniški jezik Skubičeve junakinje je bogat tudi z angleškimi citatnimi izrazi, ki smo jih pri prevajanju večinoma pustili nespremenjene (*scary, undercover of the night, Black Princess*), kar omogoča splošna razumljivost teh izrazov tudi v ruskem, še posebej najstniškem, govornem okolju.

Pri prevajanju smo predvsem želeli zagotoviti, da bi prevedeno besedilo – sproščeni najstniški jezik, ki ga prepoznamo kot pogovorni substandard z elementi slenga – doseglo isti učinek v ruščini kot slovenski original. Posameznih kolokvialnih komponent nismo torej prenašali samo s pomočjo medjezikovnih besednih ustreznic (nevtralnih in ekspresivnih pogovornih izrazov, psovok, slengizmov, idiomov), ampak tudi z različnimi elementi na skladenjski in oblikoslovni ravni, ki oblikujejo ruski pogovorni diskurz.

Pri prevajanju gre za vzpostavitev intimnega stika z avtorjem originala, ko prevajalec poskuša razvozlati, dojeti avtorjeve jezikovne odločitve, pri čemer kreativnost in občutek za jezik posameznega prevajalca vsekakor morata najti svoj prostor. Nekih končnih enoznačnih pravil tako ni mogoče predpisovati, saj je možnih več pravih rešitev.

VIRI

SKUBIC, Andrej E., 2009: *Lahko*. Ljubljana: Študentska založba.

SLOVARJI

ЕРМОЛОВИЧ, Дмитрий in КРАСАВИНА, Татьяна, 2004: *Новый большой русско-английский словарь. Русский язык – Медия*.

ХИМИК, Василий, 2004: *Большой словарь русской разговорной речи*. Sankt Peterburg: Норинт.

ОЖЕГОВ, Сергей Иванович in ШВЕДОВА, Наталья Юрьевна, 1992: *Толковый словарь русского языка*.

LITERATURA

KOLŠEK, Peter, 2012: Stvari niso samo »tvoje«, so tudi same svoje. Intervju z Andrejem Skubicem. *Delo – Književni listi* 19. 6. 2012. 15.

ЛАТЫШЕВ, Лев Константинович in СЕМЕНОВ, Аркадий Львович, 2005: *Перевод. Теория, практика и методика преподавания*. Moskva: Academia.

NEWMARK, Peter, 2000: *Učbenik prevajanja*. Ljubljana: Krtina.

DURĐA STRSOGLAVEC

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

durda.strsoglavec@guest.arnes.si

Pri bližnjih in daljnih južnoslovanskih sosedih

Prispevek govori o prevodih slovenske literature v južnoslovanskem prostoru v letih 2002–2012 (kot »nadaljevanje« članka Slovenska proza v južnoslovanskem prostoru iz leta 2003).

Ko sem leta 2002 raziskovala, »v kolikšni meri in na kakšen način je slovenska književnost po letu 1991 zastopana v južnoslovanskem prostoru, ki je pred tem letom imel skupen kulturni(ški) in odjemalski trg«, sem ugotovila, da je »prevajalsko ne glede na zahtevnost najzanimivejša poezija. V obdobju 1991–2002 so v južnoslovanskem prostoru, ki je pred razpadom skupne države imel tudi skupen odjemalski trg, objavili največ prevodov poezije (precej več v revijah kot v knjižnih izdajah – slednje so postale številnejše v l. 2001 in 2002). Med proznimi prevodi prevladujejo revijalne objave, sledijo knjižne objave zbirk, najmanj je romanov. V zadnjih letih prevladujejo prevodi mlajših avtorjev, kontinuirano pa so v nekdanjem jugoslovanskem prostoru navzoči eseji Aleša Debeljaka in Draga Jančarja« (Strsoglavec 2003). Po pregledu obdobja 2002–2012 lahko sklenem skoraj podobno – z dodatkom, da je prevodov občutno več (predvsem romanov in esejev).

2002

Na Hrvaškem so izšli monografski prevodi proze Aleša Čara (*Pseći tango*, p. ¹ J. Pogačnik), Dušana Čatra (*Flash royal*, p. V. Mlinarec), Dese Muck (*Anica i Jakov; Anica i sportski dan; Mjesečeva kći*, p. J. Pogačnik), Andreja Blatnika (*Zakon želje*, p. ista), Draga Jančarja (*Prikaza iz Rovenske*, p. M. Hećimović), Josipa Vandota (*Kekec iznad samotnog ponora*, p. L. Paljetak), Gorana Gluvića (*Ispovijedi jahača dvadesetog stoljeća, svakome poučno štivo*, p. V. Mlinarec) in poezije Nika Grafenauerja (*Izbrisi*, izbor

1 Namesto prev. uporabljam p.

in p. R. Dabo), Marka Kravosa (*U kratkim hlačicama, Trst iz žablje perspektive*, p. S. Širec Rovis) in Tomaža Šalamuna (*Balada za Metku Krašovec*, p. E. Fičor) ter esejev Ota Lutharja *Majstori i muze* (p. isti).

V reviji *Quorum* je izšel Blatnikov članek *Moja (kratka) priča* (p. J. Pogačnik), revija *Evropski glasnik* je objavila eseja Deana Komela *Umjetnost kao mogućnost filozofije* (p. G. Vujasinović) in Draga Jančarja *Novodobna politička korektnost* (p. M. Hećimović) ter zapise Iztoka Osojnika *Nebo nad Berlinom* (p. R. Dabo), v reviji *Forum* je izšel esej Janka Kosa *Duhovna povijest Slovenaca, 19. stoljeće: Kopitar – Čop – Prešeren* (p. A. Paljetak), v reviji *Prolegomena* pa esej *Pitanje filozofije kao hermeneutički izazov* Deana Komela (p. G. Bolfek).

V BiH so izšli prevodi proze Maje Novak v reviji *Lica* (p. A. Gajević), poezije in esejistike Borisa A. Novaka v reviji *Sarajevske sveske* ter literarnovedne študije Marka Juvana *O literarnosti* v reviji *Razlika* (iz ang. p. Z. Sarajlić) in monografska izdaja za otroke Ele Peroci *Djeco, laku noć* (p. R. L. Petelinova).

V Srbiji je izšlo kar nekaj prevodnih monografskih izdaj proze: *Đurđevak* Prežihovega Voranca (p. Đ. Radović), *Izabrane pripovetke* Ivana Cankarja (p. I. Jelinić), *Družina »Sinji galeb«* Toneta Seliškarja (p. L. Blašković), *Mačja kuga* Maje Novak (p. A. Zdešar-Ćirilović), antologija *Krunski svedoci, mlada slovenačka proza devedesetih* (ur. Mirja Čander, p. A. Ristović Čar), poezije: *Ambra* Tomaža Šalamuna (p. in spremna b. M. T. Đorđević), *Anatomska odbrana* Ifigenije Zagoričnik-Simonović (izbor in p. T. Cvejina), *Skice za povratak* Aleša Debeljaka (izbor in spremna b. B. Stojanović-Pantović, p. ista in M. Đorđević), dramatik: *Kralj Betajnov* Ivana Cankarja (p. neznan) in esejistike: *Laička škola* Zdenka Kodlje (p. M. Đukanović), *Svet na raskršću* Marka Vrhunca (p. T. Detiček-Vujasinović) in *Slovenački film na početku milenijuma* (ur. A. Dimitrijević in Z. Duša, p. M. Đorđević in D. Anakiev).

Revija *Pro Femina* je objavila prevod poezije Ifigenije Simonić-Zagoričnik (p. T. Cvejina) in Maje Vidmar (p. M. T. Đorđević), revija *Koraci* prozo Aleša Čara (p. A. Ristović Čar) in poezijo Borisa A. Novaka (izbor in p. M. T. Đorđević), revija *Zlatna greda* pa zapis Aleša Debeljaka *Običan dan na brdu* (p. B. Stojanović-Pantović).

V Makedoniji je leta 2002 izšel prevod pesniške zbirke Jurija Hudolina *Zboruva ženata* (p. L. Dimkovska).

2003

Na Hrvaškem so izšli monografski prevodi proze Dese Muck (*Anica i velike brige*, p. J. Pogačnik), Vesne Milek (*Kalipso*, p. ista), Dušana Čatra (*Stari je opet pijan*, p. ista), Franka Bušića (*Postbalkanac, naddeterminirana nadrealna zbirka proze postbalkanskim sindromom zaraženog autora*, p. V. Pust-Škrkulja), Ferija Lainščka (*Koju je magla donijela*, p. Ž. Perović, R. Mlinarec) in poezije Cirila Zlobca *Lovac vlastitog života* (p. L. Paljetak, T. Maroević in R. Dabo).

Revija *Quorum* je objavila prevode poezije Esada Babačića, Iztoka Osojnika, Franja Francića in Janeza Strehovca (p. E. Fičor) ter esej Aleša Debeljaka *Retorika prostora u prozi Paula Bowlesa* (p. V. Mlinarec). V reviji *Hrvatska misao* je izšel odlomek

iz Gluvičeve *Izpovedi jezdeca 20. stoletja* (p. V. Mlinarec), v reviji *Fantom slobode* esej Draga Jančarja *Šala, ironija i dublje značenje, o čudnoj praznini koja je zavládala umjetničkim životom takozvanih tranzicijskih država* (p. N. Fanuko), v reviji *Evropski glasnik* pa poezija Borisa A. Novaka (p. L. Paljetak).

V Srbiji je izšel še en prevod Seliškarjeve *Bratovščine Sinjega galeba* (p. E. Jurišić), prevoda pesniških zbirk Tomaža Šalamuna (*Balada za Metku Krašovec*, p. M. T. Đorđević) in Borisa A. Novaka (*Baštovan tišine*, p. in spremna b. M. T. Đorđević) ter eseji Mete Hočevar *Prostori igre* (p. isti).

Revija *Polja*, ki pogosto objavlja prevode slovenske literarure, je objavila poezijo Aleša Debeljaka (p. M. T. Đorđević), Uroša Zupana, Aleša Štegra, Petra Semoliča, Uroša Zupana, Taje Kramberger in Toneta Škrjanca (p. A. Ristović Čar), poezija je izšla tudi v revijah *Koraci* (Primož Čučnik, p. ista), *Art* (Alojz Ihan, p. ista), *Ulaznica* (Boris A. Novak, p. M. T. Đorđević), *Stanje stvari* (Andraž Polič, p. M. Mađarev), *Poezija* (Marko Kravos, p. M. Đorđević), *Povelja* (Alojz Ihan, p. A. Ristović Čar) ter v časopisih *Dnevnik* (Boris A. Novak, Tomaž Šalamun, p. M. T. Đorđević) in *Politika* (Tomaž Šalamun, p. isti). *Letopis Matice srpske* je objavil kratko zgodbo Polone Glavan *Neobičan identitet Nine B.* (p. A. Ristović Čar), revija *Književnost* prozo Sebastijana Preglja *S one strane staklenog zida* (p. T. Vasić), revija *Sveske* eseja Aleša Debeljaka (*Arhetip moga grada*, p. N. Subiotto) in Marka Juvana (*Pitanje o literarnosti*, p. ista), revija *Zlatna greda* pa esej Denisa Poniža *Između bezbrižnosti i ekstaze, slovenačka literatura u poslednjoj deceniji* (p. B. Ranslav in N. Ranslav Lartey).

2004

Na Hrvaškem so izšli prevodi romanov Ferija Lainščka *Pjetlov doručak* (p. V. Mlinarec), Zofke Kveder *Misterij žene* (p. A. Paljetak), Draga Jančarja *Katarina, paun i jezuit* (p. M. Hećimović), Dese Muck *Sama kod kuće* (p. J. Pogačnik) in prevod monografije Petra Štiha in Vaska Simonitija *Slovenska povijest do prosvjetiteljstva* (p. A. Paljetak).

Quorum je objavil esej Aleša Debeljaka (*Hlapljivi identitet »vlastitog ja« u pješništvu Johna Ashberyja*, p. V. Mlinarec; *Prijateljska posveta*, p. R. Mlinarec), *Književna republika* esej in prozo Draga Jančarja (*Brijuni; Čovjek koji je pogledao u vir*, p. M. Hećimović), *Forum* poezijo Saše Vegri (p. M. Mađer), *Tema* esej Mitje Čandra *Dopisivanje s vremenom* (p. J. Pogačnik), *Novi Kamov* pa esej Edvarda Kocbeka *Slovinci i politika* (p. M. Žbontar).

V Srbiji so izšli: zbirka kratke proze Vinka Möderndorferja *Neke ljubavi* (p. V. Popović), roman Evalda Flisarja *Velika životinja samoće* (p. S. Rašović), roman Aleša Čara *Pasji tango* (p. A. Ristović Čar), pravljica Sabine Koželj Horvat *Plamičak traži ognjište* (p. P. Micić), memoari Uroša Šušteriča *Od Ljubljane do Ravne Gore* (p. Z. Radonjić) in del *Slave Vojvodine Kranjske J. V. Valvazorja Srbi na teritoriji Vojvodine Kranjske i pograničnih krajina u drugoj polovini 17. veka* (p. in spremna b. A. Božanović).

Pro Femina je objavila poezijo Jane Putrle Srdić, Barbare Pogačnik, Nataše Velikonja in Maje Vidmar (p. Z. Kecman), *Letopis Matice srpske* poezijo Petra Semoliča

in prozo Mitje Čandra (p. A. Ristović Čar), reviji *Polja* in *Koraci* prozo Mojce Kumerdej (p. ista), *Gradina* poezijo Vena Tauferja (p. M. Mitrović) in otroška revija *Neven* poezijo Otona Župančiča. V zborniku prispevkov s *Festivala alternativnega filma in videa ex Jugoslavije* (2003) je izšel članek Mihe Pečeta *Otcepljeni film, slovenački nezavisni film i video u 90-im i na prelazu u novi milenijum* (p. A. Dimitrijević).

V reviji *Sarajevske sveske* sta izšla eseja Aleša Debeljaka *Istok, »tamna strana« Evrope* (p. F. Tahirbegović) in Ksenije Šabec *Na dnu Evrope ili na vrhu Balkana* (p. A. Ristović Čar) ter poezija Braneta Mozetiča *Metulji* (p. D. Bojanić Tijardović).

V Makedoniji je izšel prevod poezije Braneta Mozetiča *Banalii* (p. L. Dimkovska).

2005

Na Hrvaškem so izšli naslednji monografski prevodi proze: Desa Muck, *Anica na ljetovanju* (p. J. Pogačnik), Miha Mazzini, *Slatki snovi* (p. ista), Mate Dolenc, *Pomrčina mora* (p. I. Mlakar); esejistike: Mitja Čander, *Zapisi iz noći, o književnosti i drugim stvarima* (p. J. Pogačnik); poezije: Ciril Zlobec, *Spletanje soneta* (p. L. Paljetak).

Revija *Tema* je objavila eseja Iztoka Osojnika *Kako autora pretvoriti u trgovačku marku?* (p. B. Čegec) in Draga Jančarja *Otpor čitatelja* (p. J. Pogačnik), v *Forumu* je v dveh delih izšla Jančarjeva drama *Veliki briljantni valcer* (p. S. Mihalić) in poezija Ivana Minattija (p. R. Dabo), revija *Marulić* je objavila poezijo Matjaža Kocbeka (p. T. Klarić) in esej (v nadaljevanjih) Primoža Reparja *Križarstvo i Edvard Kocbek* (p. V. Pust Škrgulja), revija *Fantom slobode* zapis Jana Cvitkoviča *Samo gladna vrebajuća životinja* (p. E. Fičor), *Književna republika* zapis Draga Jančarja *Nevidljiva prašina* (p. M. Hećimović), *Evropski glasnik* esej Deana Komela *O iskustvu umjetnosti (pokušaj)* (p. K. Premur), *Kronika Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU* pa literarnovedno študijo Matjaža Kmecla *Novela u književnoj teoriji* (p. J. Pogačnik).

V Srbiji sta izšla prevoda dveh romanov, in sicer Suzane Tratnik *Ime mi je Damjan* (p. A. Ristović) in Bogdana Novaka *Banda u šumi* (p. V. V. Ančić).

Revija *Polja* je objavila poezijo Tomaža Šalamuna (p. M. Đorđević), Lucije Stupice in Tomislava Vrečarja (p. A. Ristović Čar), *Književni magazin* poezijo Primoža Čučnika, Jane Putrle Srdić, Aleša Mustarja in Jureta Jakoba (p. A. Ristić), *Gradina* Šalamunovo poezijo (p. I. Oder in M. Vukadinović), *Kvartal* poezijo Jane Putrle (p. A. Ristović), *Beogradski književni časopis* poezijo Daneta Zajca (p. M. T. Đorđević), *Treći Trg* prevode poezije Jureta Jakoba, Tomislava Vrečarja, Jane Putrle, Gregorja Podlogarja in Gala Gjurina (p. A. Ristović), poezija Tomaža Šalamuna je izšla tudi v reviji *Mons Aureus* (p. M. T. Đorđević). *Književnost* je objavila esej Mateja Bogataja *Kljucanje i nestajanje, slovenačka književna scena* (p. M. Đorđević), *Scena* pa zapis Blaža Lukana *Slovenačka dramska dela nagrađena na Sterijinom pozorju* (p. isti).

V reviji *Sarajevske sveske* je izšla proza Andreja Blatnika (p. J. Pogačnik).

V Makedoniji je izšla proza Andreja Blatnika *Zakonot na želbata* (p. L. Dimkovska) in Cankarjeve drame *Kralot na Betajnova* (p. T. Arsovski).

2006

Na Hrvaškem je izšlo: prozna zbirka Aleša Čara *U kvaru* (p. J. Pogačnik), pesniška zbirka Lucije Stupice *Pulsiranje* (p. E. Fičor), Jančarjevi eseji *Šala, ironija i dublje značenje* (p. J. Pogačnik in N. Fanuko) in knjiga Žarka Petana *Veseli diktator, nepoznata biografija Josipa Broza Tita* (p. Ž. Gruden), ki je leta 2007 izšla tudi v Srbiji z dodatkom »za srpsko izdanje dopunjena novim podacima i novim poglavljem o Draži Mihajloviću« (p. isti).

Tema je objavila zapisa Aleša Debeljaka (p. S. Slukan), *Evropski glasnik* poezijo Iztoka Osojnika (p. K. Premur), *Književna Rijeka* pa poezijo Petra Semoliča (p. R. Vrbnjak).

V Srbiji so izšli naslednji monografski prevodi: proza: Bartol Vladimir, *Alamut* (p. S. Čolaković), Sabina Koželj Horvat, *Plamičak i noćna svetiljka* (p. P. Micić), Aleksander Bajt, *Bermanov dosije* (p. M. Vitezović), Ivan Cankar, *Gospa Judita* (p. M. Mitrović); poezija: Ifigenija Simonović, *Hodaš hodamo* (p. J. Aćin v sodelovanju s pesnico); esejistika: Gorazd Kocijančič, *Između Istoka i Zapada, četiri priloga ekstatični* (p. P. Rak).

Pro Femina je objavila poezijo in prozo Maruše Krese (p. I. Sikavica, K. Silaj in S. Smajić) in Suzane Tratnik (p. S. Hasanica in A. Lončarević), *Polja* poezijo Jureta Jakoba, Jane Puterle, Gregorja Podlogarja, Marcella Potocca, Aleša Štegra, Primoža Čučnika, Aleša Mustarja in Urbana Vovka (p. A. Ristović), prozo iz *Made in Slovenia* Aleša Čara (p. A. Ristović – objavljeno tudi v reviji *Ulaznica*) in esej Andreja Blatnika *Robna marka: pisac* (p. ista), *Scena* esej Dušana Jovanovića *Doručak kod Tifanija* (p. K. Pejović), *Kvartal* poezijo Daneta Zajca (p. A. Ristović), *Koraci* prozo Urbana Vovka (p. ista), *Književni magazin* poezijo Mojce Kumerdej (p. ista), prozo Franja Frančiča (p. P. Crnković) in esej v dveh delih Aleša Debeljaka *Odbrana pesništva i sebe* (p. M. Đorđević), *Mostovi* Debeljakov esej *Evropa i jugoslovensko sećanje* (p. isti) in *Ulaznica* esej *Strašna asimetrija »evropskog identiteta«, nesigurna »druga Evropa«* (p. isti) ter *Treći Trg* poezijo Roberta Simoniška (p. E. Mimica).

V BiH je izšel izbor poezije Daneta Zajca *Gori poezija* (p. J. Osti).

V Makedoniji je izšel roman Vlada Žabota *Pastoralna* (p. B. Mirkulovska), v reviji *Sovremenost* pa poezija Majde Mencinger, Agate Trojar, Tomaža Šturma, Slavice Štirin in Marije Krajnik (p. ista).

2007

Na Hrvaškem so izšli monografski prozni prevodi: Drago Jančar, *Lucijine oči* (p. M. Hećimović), Aleš Šteger, *Katkad je siječanj usred ljeta* (p. E. Fičor), Feri Lainšček, *Mislice* (p. študentje slovenistike Filozofske fakultete v Zagrebu) in Irena Svetek, *Izbliza* (p. J. Pogačnik), revija *Mogućnosti* je bila posvečena sodobni slovenski kratki zgodbi: Matjaž Brulc, Valter Gorenc, Nejc Gazvoda, Polona Glavan, Veronika Simoniti (izbor in p. A. Paljetak). Šalamunovo poezijo sta objavila *Quorum* in *Tema* (p. E. Fičor), slednja tudi prozo Stanke Hrastelj (p. D. Žilić), Draga Jančarja (p. M. Hećimović) in Dušana Jelinčiča (p. S. Širec Rovis), *Republika* pa prozo Žarka Petana (p. Ž. Gruden).

V zborniku *Nepoznati susjed, antologija s jugoistoka Europe*, ki je hkrati izšel na Hrvaškem, v Albaniji, BiH, Bolgariji, Makedoniji, Srbiji in Sloveniji, sta izšli zgodbi Draga Jančarja in Maruše Krese (p. Nataša Medved idr.).

V Srbiji so izšli monografski prevodi: Janja Rakuš, *Električni rajšferšlus* (p. A. Ristović), Janez Drnovšek, *Misli o životu i osveščivanju* (p. V. Ančić), Dušan Čater, *Stari je opet pijan* (p. J. Pogačnik), Seliškarjeva *Bratovščina Sinjega galeba* (p. E. Jurišić), v Makedoniji pa Petanov *Veseli diktator* (p. B. Mitrevska), Drnovškove *Misli za životot i svesnosta* (p. neznan), *Mojot tatko* Lile Prap (p. K. Kulumovski), *Sud(bin)sko tolkovanje* Aleša Mustarja (p. L. Dimkovska), *Zemjata niz vremeto: prikazna za sinata planeta* Sabine Popit (p. L. Šuvaka) in *Pišuvanje na rekata* Jureta Jakoba (p. N. Subiotto).

V reviji *Sarajevske sveske* je izšel odlomek iz romana *Džehenem* Dušana Čatra (p. A. Ristović).

2008

Na Hrvaškem so izšli prevodi pesniške zbirke *Pjesme* Marka Kravosa (p. Lj. Car Milutinović in A. Paljetak), zbirke esejev Iztoka Osojnika *Pustinjak i drugi eseji* (p. K. Požgaj), prozne zbirke Aleša Štegra *Proza* (p. E. Fičor) in monografije *Gdje slovensko prestaje, a hrvatsko počinje: slovensko-hrvatska granica u 19. i početkom 20. stoljeća* Marka Zajca (p. A. Peti-Stantić, S. Slukan in M. Gradečak). V antologiji *Ljubim tvoje usne tisuću puta, muški pisci o partnerstvu, ljubavi i seksu* so zastopani Miha Mazzini, Matjaž Pikalo, Vinko Möderndorfer in Feri Lainšček (izbor in p. D. Pečkaj Vuković). V esejističnem zborniku *Esej danas s kongresa v Pulju l. 2003* so zastopani: Iztok Osojnik, Aleš Debeljak, Boris A. Novak, Taja Kramberger in Drago Jančar.

Revija *Riječ* je bila posvečena sodobni slovenski prozi: Nejc Gazvoda, Feri Lainšček, Andrej Skubic, Andrej Blatnik, Mitja Čander (izbor in p. J. Pogačnik), *Tvrđa* je objavila eseja Aleša Debeljaka (*Amerika između jakih republikanskih ideala i slabe imperijalne stvarnosti*, p. K. Premur) in Deana Komela (*Multikulturalnost i interkulturalnost*, p. ista), *Tema* Debeljakovo predstavitev Davida Albaharija (p. S. Slukan) in Štegrovo prozo (p. E. Fičor).

V Srbiji so izšli monografski prevodi proze Andreja Skubica *Fužinski blues* (p. R. Vehovec), Aleša Čara *Made in Slovenia* (p. A. Ristović), Franja Franciča *Voleo bih da zaustavim vreme, Ono* (p. Ž. Perović), *Domovina, bleđa mati* (p. A. Ristović) in *Razvrat samoće* (p. E. Fičor), znova Seliškarjeve *Bratovščine Sinjega galeba* (p. M. Č. Jovanović), poezije Lucije Stupice *Čelo na suncu* (p. A. Ristović), eseja Aleša Štegra *Berlin* (p. ista) in slikanice Lile Prap *Moj tata* (p. V. Ančić). V periodiki so izšle pesmi Marka Kravosa, Primoža Čučnika, Tomaža Šalamuna (p. M. Đorđević), Iva Frbežarja (p. P. Crnković), Lucije Stupice, Uroša Zupana (p. A. Ristović), proza Suzane Tratnik (p. ista), Draga Jančarja (p. M. Đorđević) in eseji Aleša Debeljaka (p. isti).

V Makedoniji so izšli naslednji monografski prevodi: proza: France Bevk, *Kapelan Martin Čedrmac* (p. B. Mirkulovska), Feri Lainšček, *Donesena od maglata* (p. ista), antologija slovenske kratke proze 1990–2004 *Za što zboruvame* (p. N. Subiotto); dramatika: Ivan Cankar, *Drami* (p. L. Mazova), A. T. Linhart, *Veseliot den ili*

Matiček se ženi (p. D. Nikolovska in J. Kotevska); esejistika: Miro Šimčič, *Tito bez maska* (p. L. Šuvaka). V reviji *Naše pismo* je izšla poezija Toneta Škrjanca (p. L. Dimkowska).

2009

Na Hrvaškem so izšli monografski prevodi proze: *Feri Lainšček, Razdvojit ću pjenu od valova* (p. A. Peti-Stantić), *Desa Muck, Anica i zečić* (p. J. Pogačnik), *Nejc Zaplotnik, Put* (p. B. Papeš-Mokos), *Goran Vojnović, Čefuri raus!* (p. A. Peti-Stantić in J. Pogačnik); esejistike: Aleš Debeljak, *Europa bez Europljana* (p. J. Pogačnik). *Tema* je objavila zapis Borisa Pahorja *Moje subote i njihovi ljudi* (p. S. Širec Rovis) in Debeljakov esej *Pohvala hibridnosti, globalizacija i moderna zapadna paradigma* (p. S. Slukan).

Tudi v Srbiji je izšel prevod Vojnovičevega romana *Južnjaci, marš!* (p. A. Ristović), poleg tega pa še *Ego trip (izbor 1984–2009)* Franja Frančiča (p. in spremna b. J. Osti), *Jeca i sportski dan* Dese Muck (p. N. Jovanović) in *Jeca i zeka* (p. I. Veličković).

Prevod Vojnovičevega prvenca je izšel tudi v BiH, *Čefuri napolje!* (p. A. Burić), poleg tega tudi *Džez, popodneveni ritam* Gorana Gluvića (p. Z. Kecman). V reviji *Sarajevske sveske* je izšel esej Aleša Debeljaka *Krijumčari kamenja* (p. M. Đorđević), v reviji *Odjek* pa esej Dušana Pirjevca *Film i metafizika* (p. M. Kopic).

V Makedoniji so izšle Jančarjeve drame *Tivko se niša časovnikot* (p. L. Dimkowska) in prozna zbirka Nine Kokelj *Sviloprejka, povest za izgubeni svet* (p. D. Spasov).

2010

Na Hrvaškem so izšli monografski prevodi: proze: Drago Jančar, *Drvo bez imena* (p. N. Fanuko; odlomek objavljen tudi v reviji *Tema*), Andrej Skubic, *Popkorn* (p. J. Pogačnik), Josip Jurčić, *Jareće suđenje u Višnjoj Gori* (p. Đ. Strsoglavac, sicer izšlo v Sloveniji); esejistike: Meta Grosman, *U obranu čitanja, čitatelj i književnost u 21. stoljeću* (p. A. Peti-Stantić). *Evropski glasnik* je objavil poezijo Braneta Senegačnika (p. S. Širec Rovis).

Tudi v Srbiji je izšel prevod Skubičevega romana *Popkorn* (p. V. Ančić), poleg tega pa še naslednji prozni prevodi: Primož Suhodolčan, *Neka bude košarkaš!* (p. V. V. Ančić), Slavko Pregl, *Srebro iz plave pečine* (p. isti), Janja Vidmar, *Debeljuca* (p. isti), Goran Gluvić, *Šutiranje glavom, fudbalski roman za mlade* (p. isti), Aleš Šteger, *Ponekad je januar usred leta* (p. A. Ristović), Jani Virk, *Poslednje Sergijevo iskušenje* (p. ista).

V BiH je izšel izbor poezije Vlada Kreslina *Umjesto koga ruža cvjeta* (p. A. Burić), v reviji *Sarajevske sveske* pa eseja Mirta Komela *Kultura i nacionalizam* (p. A. Ristović) in Matevža Kosa *Strah od slobode, savremena slovenačka književnost između marginalnosti i globalnosti* (p. ista).

V Makedoniji so izšle tri pesniške zbirke: Cvetka Bevc, *Refleksii* (p. D. Spasov), Lucija Stupica, *Ostrovot, gradot i drugite* (p. I. Isakovski), Aleš Debeljak, *Kosmopolis* (p. isti).

2011

Na Hrvaškem je izšel priročnik Andreja Blatnika *Pisanje kratke priče, od prvopisa do tiska* (p. J. Pogačnik), revija *Kolo* je bila posvečena slovenskemu eseju: Edvard Kocbek, Ciril Zlobec, Lojze Kovačič, Drago Jančar, Marjan Rožanc, Alojz Ihan, Iztok Geister (po antologiji Mirana Štuhca *Aristokracija jezika in duha* p. študentje slovenistike Filozofske fakultete v Zagrebu), *Književna revija* je objavila esej Denisa Poniža *Smijeh u socijalizmu* (p. Ž. Perović in A. Biskupović).

V Srbiji je izšel roman Svetlane Makarovič *Raspust kod tetka Magde* (p. V. V. Ančić) ter zbirki Gorana Vojnovića *Kada Džimi Ču sretne Fidela Kastru* (p. A. Ristović) in Jerneja Mlekuža *Burek.si?!* (p. A. Zdešar Ćirilović). *Scena* je objavila dramo Žanine Mirčevske *Ždrelo* (p. N. Bebler), *Bagdala* poezijo Kajetana Koviča (p. S. Trajković), *Mons Aureus* poezijo Tomaža Šalamuna (p. R. Vasilevski); izšla je tudi poezija Iztoka Osojnika (p. M. Đorđević), Uroša Zupana (p. A. Ristović) in Ivana Dobnika (p. D. Stojković). Revija *Polja* je objavila poezijo Aleša Debeljaka (p. M. Đorđević) in esej Božidarja Jezernika *Slovenački Hamlet* (p. I. Antić).

V BiH je izšla zbirka Stanislave Chrobakove *Repar Iz skupne zime* (p. Z. Kecman; delno izšlo tudi v srbski reviji *Savremenik plus*).

V Makedoniji je izšla pesniška zbirka *Odbrani pesni* (izbor in p. E. Kletnikov) in proza *Ponekogaš e januari srede leto* (p. I. Isakovski) Aleša Štegra.

2012

Doslej sta na Hrvaškem izšla Jančarjev roman *Nočas sam je vidio* (p. N. Fanuko) in monografija Jožeta Pirjevca *Tito i drugovi* (p. N. Sokol), v Srbiji pesniška zbirka Mete Kušar *Ljubljana* (p. I. Obrenov), romana *Nebo u kupinama* Nataše Kramberger (p. A. Ristović) in *Pod slobodnim suncem* F. S. Finžgarja (p. S. Živojinović) in v Makedoniji² pesniška zbirka Stanke Hrastelj *Gospodine, imame nešto za Vas* (p. D. Spasov), v reviji *Sarajevske sveske* pa proza Mirta Komela in Matjaža Pikala (p. A. Ristović) ter esej Marjana Strojana *Klasici drugih* (p. J. Čengić).

LITERATURA

STRSOGLAVEC, Đurđa, 2003: Slovenska proza v južnoslovenskem prostoru. Miran Hladnik in Gregor Kocijan (ur.): *Slovenski roman*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 21). 597–613.

2 Za leto 2011 najavljena monografska prevoda Draga Jančarja (*Posakovanje na potsmev*) in Jurija Hudolina (*Razuzdanost, kusa kronika na edno dolgo vreme*) sta po podatkih knjižničnega kataloga še vedno v tisku, ravno tako roman Dušana Čatra *Dženem*.

Okrogla miza
Avtor, prevajalec in
lektor – zavezniki
ali nasprotniki

TINA PETROVIČ
Ljubljana
lektoriranje.tina@gmail.com

Avtor, prevajalec in lektor – skupaj v prizadevanju za čim boljša leposlovna dela

Vsi, ki so vpeti v proces jezikovnega oblikovanja besedila, bi morali biti v prizadevanju za čim boljši končni izdelek tesno povezani. Nasprotno pa se pogosto zgodi, da v teh odnosih vladajo nezadovoljstvo, nerazumevanje in neupoštevanje tega, kar dela drugi. Lahko bi rekli, da gre včasih celo za merjenje jezikovne moči in trmoglavo vztrajanje pri svojih rešitvah. Na srečo pa ni vedno tako. Lektoriranje leposlovja je posebna veja lektoriranja, česar se lektorji zavedamo in upoštevamo morebitno svobodnejšo rabo jezika in umetniške prijeme. Prevajalci leposlovja so tudi sami precej dosledni in natančni, manj je površnosti kot pri drugih zvrsteh besedil, in naloga lektorja je predvsem, da jih opozori na nedoslednosti in predlaga boljše rešitve na šibkejših mestih, ki so se zaradi dolgotrajnega dela z besedilom izmuznila prevajalskemu očesu.

Uvod

Lektoriranje prevodov je posebno zato, ker se lektor o dilemah in nejasnostih namesto z avtorjem »pogaja« s prevajalcem, ki je pravzaprav »mali avtor« dela, saj ga je ubesedil po svoje.

Proces tega »pogajanja«, popravljanja in usklajevanja je poznan vsakemu prevajalcu in lektorju. Lektoriranje še zdaleč ni prepir okoli vejic in vsiljevanje svojih, »boljših« zamisli, kot se bojijo marsikateri avtorji. Tema je še bolj občutljiva, ko govorimo o lektoriranju leposlovnih del, pa naj gre za izvirnike ali prevode del. Avtorji oz. prevajalci so namreč včasih prepričani, da njihova besedila ne potrebujejo lektore, ki jo razumejo predvsem kot poseganje v svoje avtorsko delo, morda njegovo prirejanje, vsiljevanje drugih besed itd. Vendar je resnica drugačna: lektor avtorja le opozori (oziroma bi ga moral opozoriti) na morebitne napake in je največkrat dobrodošlo dodatno oko, ki mora ob branju ponuditi ugodne rešitve ter tako besedilo

predvsem izboljšati, seveda vedno s poslušom za delo, pripravljenostjo na kompromis in dogovor z avtorjem ali prevajalcem. Zelo pomembno pri tem procesu pa je predvsem to, da je lektor tudi eden prvih bralcev, saj je po navadi pred njim le še urednik, zato je njegovo branje za avtorja lahko zelo dragoceno.

PISATELJ, PREVAJALEC IN LEKTOR

Posebno zanimiva so v tem pogledu prevedena dela. Kot še vedno menijo nekateri, ni potrebe, da bi za t. i. »dobrim prevajalcem« delo bral še kdo, preden gre v natis (zdi se, da za takšnim mnenjem stojijo tiste ustanove, ki jih bolj kot dober izdelek zanima zaslužek in poskušajo pri izdajanju besedila katero od faz preskočiti in s tem tudi kaj prihraniti). Večina tistih, ki se ukvarjamo z jezikom, pa bi se verjetno strinjala, da bi bil takšen pristop napačen, še več, popolnoma nesprejemljiv.

Na srečo prav tako veliko prevajalcev želi, da besedilo pred objavo prebere še kdo, ki ga takrat bere prvič (možnost distance je prevajalec s procesom prevajanja namreč izgubil). Menim, da se vsak dober prevajalec zaveda, da dodaten pregled samo pripomore h kakovosti besedila in ne pomeni nepotrebnega brskanja po besedilu. Seveda so med njimi tudi taki, ki se na lektorja preveč zanašajo in potem napišejo pol tako dobro, kot bi lahko, vendar jih po mojih izkušnjah ni veliko, saj večina želi oddati dober avtorski izdelek. Prevajalec in lektor bi morala biti tesna sodelavca, ki se dela ne bi nikoli lotila s slabim občutkom, da bosta drug drugega onemogočala. Namesto tega morata vedno imeti pred očmi skupni cilj: bralcu ponuditi besedilo, ki bo sporočilno in slogovno ustrezalo izvirniku.

Prevajanje je razumljeno kot neke vrste umetnost, saj prevajalec išče ustvarjalne rešitve in besedilo pravzaprav na novo ustvarja, ko njegovo bistvo, pomen in sporočilo prenaša v drug jezik. Poskuša »ujeti duha in slog izvirnika, a seveda v okviru omejevalnega vpliva svojega jezika in kulture« (Kovačič 1996: 34). Dejstvo je, da mora prevajalec tako dobro opraviti svoje delo, da noben bralec ne bi posumil, da je besedilo prevedeno iz katerega koli drugega jezika. Bralec v prevodu ne sme začutiti tuje skladnje, fraz ali izrazov, brati mora, kot da bi bilo delo napisano zanj, v njegovem jeziku.

Poleg prevajalca pa je določena mera ustvarjalnosti pri takih besedilih nujna tudi za lektorja. Ves čas se mora zavedati, da je lektoriranje leposlovja drugačno od lektur drugih vrst besedil, saj je poleg sporočila zelo pomemben še umetniški vidik in avtor si lahko privošči večjo jezikovno svobodo. Takrat ne gre za slepo oklepanje jezikovnih norm; nujni so kompromisi, rešitve, ki zadostijo umetniškim potrebam besedila, velikokrat tudi razgledanost in pripravljenost na kompromis zaradi umetniškega učinka. Lektor ve, da je jezik živa stvar, in se pravopisa in jezikovnih priporočil ne oklepa za vsako ceno. Zavedati se mora, da je sporočilo leposlovnega dela subjektivno, da lahko pripovedovalec izumlja svoj jezik, namenoma krši določene norme, se trudi izstopati tudi po jezikovni plati ... Medtem ko se prevajalci pogosto ubadajo z dobesečnostjo oziroma svobodnostjo prevedenega in te dileme rešujejo po najboljših močeh, je naloga lektorja, da ugotovi, kje so tipkarske napake, nedoslednosti, nepravilne rabe, odstopanja od živega jezika ali okorno prevedena mesta.

Takrat mora prevajalca opozoriti, da je morda preveč pod vplivom izvornika oziroma se je tako izgubil v podrobnostih, da ne vidi več »celotne slike«.

Vsekakor velja, da mora leposlovje brati razgledan lektor, ki mora, tako kot prevajalec, prepoznati avtorjev slog in tudi dopuščati določeno kršitev jezikovne norme, saj bi s spreminjanjem besedišča lahko preveč posegel v avtorjevo integriteto.

PRIMERI SODELOVANJA

Pri nas pri večini založb delo poteka tako, da sta prevajalec in lektor povezana prek urednika. Neposredna komunikacija nastopi samo, če eden ali drugi to zahteva, kar se po mojih izkušnjah ne zgodi pogosto. Kadar pa se to zgodi, je to po navadi zaradi nezadovoljstva, in ne zato, da bi si čestitala za dobro opravljeno delo.

Slišati je tudi, da uredniki včasih ne želijo povezati prevajalca in lektorja, tudi če to izrecno želita, kar je nedopustno, saj s tem ne izboljšajo poteka dela oziroma ga celo zavirajo. Nekatere založbe pa, nasprotno, že prehajajo na drugačen način dela, saj ob oddaji dela v lekturo lektorju posredujejo tudi avtorjev ali prevajalčev kontakt, da se uskladita glede morebitnih vprašanj. Čeprav je v tem primeru dela za lektorja nekoliko več, saj opravi tudi del tistega, kar sicer dela urednik, je tak pristop dobrodošel. Sama pri svojem delu z veseljem sodelujem s prevajalci.

Vsak lektor bi se moral zamisliti ob članku Nives Vidrih, ki je pisala o odnosu med prevajalcem in lektorjem in opozorila na nekaj nenavadnih primerov sodelovanja (2009: 360). To je pomemben vpogled v razmišljanje prevajalca in njegove izkušnje z lektorji. Ta vpogled opozarja na to, da v praksi dobre komunikacije med obema povečini ni, kar bi se moralo spremeniti.

Sama sodelujem z dvema velikima in uveljavljenima založbama in še nisem lektorirala zelo slabega prevoda, verjetno zato, ker tudi prevajalce skrbno izbirajo. Se pa seveda v vsakem romanu najdejo slovnične napake, nepravilna raba in možnosti za boljše rešitve. Napake, ki jih lektor najpogosteje odkrije pri lektoriranju romanov, so zatipkane besede, kopičenje veznikov, nedosledno zapisovanje nekaterih imen, manjkajoči presledki med besedami, izpadle črke ali cele besede, napačen besedni red in začenjanje stavkov z oziralnimi zaimki. Pogosto so zamešana tudi nekatera ločila, na primer vezaji in pomišljaji, pri uporabi katerih je treba paziti, saj ima vsako ločilo določeno funkcijo in mesto, kjer se ga uporablja (v besedilih po navadi zasledim poplavo vezajev in skoraj nič pomišljajev; treba pa je upoštevati, da so lahko za tem pojavom tudi računalniški programi, ki take znake poenotijo ali ne prepoznajo pomišljaja).

Zanimivo je tudi področje prislovov. Pri prevodih se hitro zgodi, da prevajalec izbere prislov, ki se v določeni zvezi ne uporablja ali pa izmed možnosti, ki se mu ponujajo, izbere manj ustrezno. Pri prevodih je prav tako treba paziti na veliko začetnico, saj je včasih uporabljena kar vsepovprek, tudi kadar je v slovenščini to napačno.

Kar zadeva uporabo pogovornega jezika, je to področje, na katero sem opozorila že prej: lektor mora prisluhniti prevodu in predvsem poskrbeti, da je tak jezik dosledno rabljen na tistih mestih, kjer ga je določil prevajalec. Avtor na primer upora-

blja pogovorni jezik, potem pa se vanj kar na lepem vrine veznik iz knjižnega jezika. Lektor lahko takrat predlaga izboljšavo, o kateri se dogovori s prevajalcem. Prevelik poseg v tak jezik pa seveda ni zaželen in lektor se tega zaveda (če je prevajalec na primer izbral pogovorni jezik s primorskega konca, je napačno, da ga lektor želi spremeniti v nekaj, kar mu je bliže – na primer v gorenjskega ali štajerskega).

Sodelovanje prevajalca in lektorja je torej zaželeno, pravzaprav. Včasih se zdi, da sta prevajalec in lektor vsak na svojem jezikovnem okopu in da gre predvsem za merjenje jezikovne moči. To seveda ni res – sta neposredna sodelavca in oba sta odgovorna za to, da je delo, ki ga sooblikujeta, na koncu čim boljše. Dialog je torej tisto, kar pripelje do boljšega sodelovanja, delo obeh pa je potem precej lažje in pogosto tudi hitrejše. To pa je navsezadnje v interesu vseh, ki so vpeti v proces izdajanja besedil.

LITERATURA

GROSMAN, Meta, 1997: *Književni prevod*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

KOVAČIČ, Irena, 1996: Strukturna in pragmatična enakovrednost izvirnega in prevodnega besedila. Majda Stanovnik (ur.): *Prevod besedila. Prevajanje romana*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev (Zbornik, 20). 34-42.

STANOVNIK, Majda, 1996: Od besede do besedila v literarnem prevodu. Majda Stanovnik (ur.): *Prevod besedila. Prevajanje romana*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev (Zbornik, 20). 43-52.

VIDRIH, Nives, 2009: Lektor, prisluhni prevajalcu! *Sodobnost* 73/3. 360-368.

MARCELLO POTOCCO

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem

marcello.potocco@fhs.upr.si

Opazke nekega praktika

V prispevku k okrogli mizi o lektoriranju bom govoril kot prevajalec in ustvarjalec s povsem konkretnimi izkušnjami s tem, kako je »biti lektoriran«. Ne spadam med avtorje, ki ne bi dopuščali posegov v svoje izvirno ali prevedeno besedilo; prav nasprotno, že ob prvem »pravem« lektorskem preizkusu, ko sem se ob bolj in manj upravičenih stilističnih posegih nemalo jezil, sem obenem ugotavljal, da se vsaj v polovici primerov iz njih lahko tudi kaj naučim. Moje izkušnje, ki so bile v teh letih dobre in slabe, mi predvsem govorijo, da sta bila za (ne)posrečenost sodelovanja vselej bistvena dva dejavnika: *senzibilnost jezikovne svetovalke in čas*.

Prvo – namreč senzibilnost jezikovne svetovalke – se je izkazalo kot nekaj, kar je povezano z založbo ali institucijo, na kateri je bila vsakokratna svetovalka zaposlena oziroma v okviru katere je delovala. Logika je precej preprosta. Če je lektor(ica) vaje(a) delati z leposlovnimi besedili in če je avtor primerno senzibilen za svoje napake, bo proces zares potekal tako, kot bi po mojem mnenju moral potekati, in sicer kot skupna odgovornost ali še bolje kot medsebojna interakcija. Sam sem vzorčno izkušnjo takšne interakcije doživel ob delu s Petro Koršič, ki je lektorirala moji zadnji dve pesniški knjigi pri založbi LUD Literatura. Besedilo, ki je že na začetku šlo skozi dve njeni branji – manj natančnega, kot ga je sama imenovala, »bralskega« – in nato natančnejšega, sva temeljito prediskutirala na srečanju, ki je sledilo po tem, ko mi je v elektronski obliki poslala svoje pripombe in sugestije. Predmet debate in njenih včasih bolj drugič manj uporabnih alternativnih različic so bili seveda predvsem najbolj sporni jezikovni odmiki. Njene razlage, zakaj jezikovna logika zahteva (ali ne) predlagano rešitev, pa so bile posebej koristne, ko sva se odločala, kje ohranjati ali dodajati ločila, zlasti vejice. Ločila so v poeziji seveda poseben problem, saj (lahko) služijo kot ritmično sredstvo, namreč kot sredstvo ustvarjanja cezure; vendar je obkrat obstajalo kar nekaj mest, kjer me je opozarjala, da se s postavitvijo ali nepostavitvijo vejice spremeni pomen stavkov, spričo česar sva mesto nekaterih ločil določila

med samo diskusijo, glede na mojo potrditev (ali zanikanje), katerega izmed različnih pomenov sem v stavku želel prenesti do bralca. Za primere, pri katerih ob prvem srečanju nisva prišla do ustreznih rešitev, sva si nato vzela približno teden dni časa in se znova srečala, da bi dorekla končno različico besedila.

Senzibilnost se je pri tem izkazala kot bistvena, saj kot avtor lektorju ali lektorici preprosto moraš zaupati, da v svoje svetovanje ne bo po nepotrebem vnašal(a) svojih bralskih in jezikovnih preferenc. Na eni strani boš le tako prepričan, da lahko slediš njegovim/njenim argumentom. Na drugi strani bo le pravšnja senzibilnost zmanjšala število tistih problemov, na katere se v resnici ni smiselno osredotočati. In prav na tej točki se je sodelovanje s Petro izkazalo kot zelo pozitivno.

Ob delu s proznim besedilom je dinamika dela seveda nujno drugačna, saj niti zdaleč ni mogoče prediskutirati vsakega popravka ali sporne rešitve. Senzibilnost za to, da bo lektor(ica) znal(a) prepoznati, kaj so nujne stilistične lastnosti besedila – tudi kadar bolj ali manj izpostavljeno kršijo normo – in kaj zgolj avtorjeva nerodnost, je zato še toliko bolj pomembna. Obenem pa tudi tu ne bi smela izostati diskusija o vsaj najbolj jezikovno spornih mestih. Žal to ni samoumevno, posebej ne pri založbah, ki knjige producirajo za množični trg ali imajo vsaj deloma komercialno motivacijo, tudi če gre za leposlovna ali polleposlovna besedila. Moja izkušnja z eno izmed tovrstnih založb je bila vse prej kot zadovoljujoča. Lektura je besedilo dosledno spreminjala v stilistično nezaznamovani jezik, nekatere rešitve so bile že na prvi pogled neustrezne ali narejene v naglici, tako je bil npr. »Everestov preizkus« spremenjen v »Everestov poskus« (namesto, da bi se iskalo rešitev v smeri »Everestove preizkušnje« ali »preizkušnje z Everestom«); v enem izmed primerov je bil geološki tehnični termin »prelom« spremenjen v sicer bolj znano, a neustrezno besedo »prelomnica«. Ob zadnji prevajalski izkušnji – ob romanu Kanadčana Mordecaija Richlerja – pa se je vaječnost lektorice na neleposlovna besedila pokazala tako, da je želela prevode drugih leposlovnih tekstov, ki v slovenščino še niso bili prevedeni, dosledno dopolnjevati z v oklepaj postavljenimi izvirnimi naslovi, celo tam, kjer je šlo za premi govori. Žal je kljub moji prepovedi ob vračanju sprememb na prvotno stanje nekaj takšnih primerov ušlo v končno verzijo besedila.

Razlog za tovrstne kolizije je po mojem mnenju dejstvo, da se maloštevilni lektorji oziroma lektorice v tovrstnih založbah praviloma ukvarjajo z neleposlovnimi besedili; senzibilitete za leposlovje v kopici neleposlovnih besedil bodisi niso uspeli privzgojiti bodisi je zanje prenaporno prehitro prehajanje iz neleposlovnih besedil v leposlovna in obratno. Podobno izkušnjo sem namreč doživel ob lekturi svoje druge pesniške zbirke. Lektorski popravki – lektorica je bila sicer zaposlena na nacionalnem radiu – so znatno presegle moje pravopisne in slovnične zdrse in se prevesili v prepogosto popravljane slogovne rešitve, pri tem pa so bili le redko upravičeni in koristni. Tudi v tem primeru je bila splošna težnja popravkov stilistična nevtralizacija teksta in tako so »nadležja telesa« postale »nadloge«, »smrdeče živali« so postale »zaudarjajoče«, prav po primorsko »matast« lirski subjekt pa »omotičen«. Tudi v tem primeru je bila po mojem mnenju institucionalna umeščenost jezikovne svetovalke tista, ki je zavirala senzibilacijo za leposlovje.

Drugi dejavnik, ki sem ga izpostavil, je – čas. Pri tem imam v prvi vrsti v mislih tisti čas, ki ga imata avtor ali prevajalec in lektor ali lektorica na voljo, da besedilo spravita v končno obliko. Tudi v zgoraj navajanih primerih se je že bilo izkazalo, da možnost časovno intenzivnejšega ukvarjanja z besedilom seveda bistveno izboljša kakovost dela in besedila. To najprej velja za čas, ki ga ima za pregled in za diskusijo z avtorjem na voljo lektor ali lektorica, pri čemer moja izkušnja s komercialno založbo kaže, da tega časa tako rekoč ni bilo; pri prevajanju polleposlovnih besedil niti enkrat. Ni pa nepomemben tudi čas, ki ga ima na voljo avtor po soočenju z lektoriranim tekstom. Nemara za avtorja še najbolj velja, da lektoriranje besedila zanj ne pomeni le sprejemanja ali zavračanja popravkov in sugestij, tehničnega »sledenja spremembam«. Ko popravki, tisti nujni, posežejo v ritem besedila ali – ob poeziji – v enjambement ali celo rimo, je avtorjeva naloga kajpak ta, da poizkusi najti primerno alternativno rešitev, ta pa ne pride sama, in še najmanj v bližini suhega tehničnega pretehtavanja upravičenosti in neupravičenosti popravkov. Ob lekturi svoje prejšnje zbirke sem na primer zaradi napačne vezljivosti moral restrukturirati in ritmično spremeniti celo pesem, tako da so nedotaknjeni ostali le zadnji štirje verzi.

Nazadnje pa – in to je dejavnik, kjer veselo pogrnejo tako komercialne kot nekomercialne založbe: po opravljeni lekturi je potreben tudi čas za opravljene korekture. A ne samo čas – tudi človek. Praksa nenehno dokazuje, da tretji ali četrti lektorski pregled in uredniški ali avtorski pregled besedila tik pred oddajo zadnjega PDF-ja preprosto ne morejo nadomestiti nekontaminiranega korektorskega očesa. Še posebej če med lekturo in oddajanjem zadnje verzije datoteke mine nekaj dni ali maksimalno en teden. Prav ta hitrost pa je razlog, zaradi katerega v dobi neprecenljivih tehnoloških zmognosti dobivamo na police knjige, kjer se ni prav nič zmanjšalo, kvečjemu povečalo število vsakovrstnih tipkarskih oziroma tiskarskih napak. Ko smo v moji prejšnji knjigi – zaradi odsotnosti korektorja in spričo napake tiskarja, ki ni upošteval v zadnjem trenutku dostavljene popravljene datoteke – tiskali kazalo z »errata corrige«, je bilo na njem popravljenih pet napak. To, žal, niso bile vse. Vsaj dve sta se nam namreč izmuznili tudi v kazalu popravkov ...

MARJANCA MIHELIC
Založba Mladinska knjiga Ljubljana
marjanca_mihelic@t-2.net

Avtor, prevajalec in lektor – med osebnim in normativnim

V prispevku sem obravnavala lektorske popravke v prevodu eseja O nebeški in zemeljski ljubezni iz madžarskega v slovenski jezik. Izbirala in razvrščala sem jih glede na odstopanje od norme prevodnega jezika in vpliv tujega jezikovnega vzorca (glej primere) in poskušala s pomočjo stroke odgovoriti na vprašanje o njihovi upravičenosti ali neupravičenosti (avtorjevem, prevajalčevem, tudi lektorjevem slogu). Obravnava primerov je pokazala, da primeri iz jezikovnih priročnikov ne zajemajo vseh problemov, da normiranje jezikovnih pojavov ni veljavno enkrat za vselej, odprta ostajajo tudi vprašanja semantične stilistike. Obravnava ne vključuje številske statistike vzorcev, čeprav sem izbrala izstopajoča »tipska mesta« (za ponazoritev sem vedno izbrala dva primera) in celotnega sistema jezikovnih ravni in zvrstnosti jezika.

1 BESEDNI RED. STAVA VEZNIŠKE BESEDE

1.1 VEZNIK NAMREČ

»**Namreč tudi zgodovina** ni doživetje samo, ampak je njegova kopija.«

Popravljen v: »**Tudi zgodovina namreč** ni doživetje samo, ampak je njegova kopija.« (Nádas 2011: 8.)

»**Namreč kdo je od takrat** že slišal, da po združitvi dveh voda ne bi nastala voda?«

Popravljen v: »**Kdo je namreč od tedaj** že slišal, da po združitvi dveh voda ne bi nastala voda?« (Nádas 2011: 10.)

1.1.1 Veznik, konektor *namreč* v strokovni literaturi

a) »Veznik **namreč** v nekakem dodatku utemeljuje ali vzročno pojasnjuje jedro vezniške besede.« (Jože Toporišič, *Istovrstni pojasnjevalni vezniki*.)¹

b) Konektor **namreč** se uvršča v funkciji utemeljevanja med najpogostejše konektorje (v korpusih *PROF-S* in *PROF-H*, ki sta zajela profesionalni jezikovni diskurz). Za razliko od **saj** se »nikoli ne pojavi v inicialni poziciji, temveč vedno v sredinski, in sicer za besedo ali besedno zvezo, ki ji lahko sledi glagol. V večini primerov sega prek meje stavka.«² (Balažič Bulc 2009: 82.)

c) **Namreč** kot geslo v SSKJ

pod 2. v vezniški rabi, v vzročnem priredju, zapostavljen za utemeljevanje, pojasnjevanje prej povedanega: tekmovalcev je bilo malo, večina jih namreč služi vojaški rok; /redko avto imam v garaži. Namreč, ko sem ga pustil zunaj, so vlomili vanj. (SSKJ 1975: 950.)

»Namreč: kaj pa tukaj delate?« (Drago Jančar *Halštat*: 87.)

»Namreč, če ne govorijo, kako pa veste, da so te kosti ...« (Drago Jančar *Halštat*: 228.)

»... in tudi po žensko. Namreč pesnica si upa zapisati tudi take verze ...« (Sonja Votolen *Malin*: 155.)

»... katere rokopis je pred mano. Namreč zbirka Piščal, ki bo ...« (Sonja Votolen *Piščal*: 3.)

Namreč kdo mi je ukradel moje dnevniške zapiske ...« (Gitica Jakopin *Mala nočna glasba*: 393.)³

Stava veznika *namreč* je normirana podobno/primerljivo v obeh jezikih. Ne glede na to je avtor obravnavanega dela uporabljal veznik *namreč* pogosto v inicialni poziciji, prevajalka pa je temu sledila. Takšna raba je zabeležena (sicer kot redka) v SSKJ, pogosteje pa v korpusu *Nova beseda*, in sicer v leposlovnih besedilih. Je dopustna kot avtorska, slogovno zaznamovana raba ali ne?

1 Stavke z *namreč* se zelo rad dodaja kot posebna poved, zato je ločen od jedra vezniške stave s podpičjem, ali še pogosteje, s piko: *Sosedovi otroci so v dnevni sobi; / pri njih namreč ni nikogar doma* (Toporišič 1982: 165). Ta veznika (*namreč* in sicer) stavimo pred dodatno, bolj vzročno utemeljitev še povedanega: *Važno je bilo začrtati splošno smer, / namreč oboroženo borbo za izgon okupatorja. Pred tridesetimi leti je bilo to posestvo brez dolga, / brez vknjiženega namreč.* (Toporišič 1982: 286–292.)

2 »Podrobnejša analiza posameznih konektorjev je pokazala tudi pozicijo posameznih konektorjev v izjavi, ki je lahko inicialna ali sredinska. [...] Tudi sredinska pozicija je *namreč* večinoma ustaljena, saj se konektorji v izjavi skoraj praviloma pojavljajo za prvo besedo ali besedno zvezo, ki ji lahko sledi še glagol, s tem pa se umeščajo v smislu členitve po aktualnosti med temo in remo.« (Balažič Bulc 2009: 127.)

3 Navedeni primeri so iz prosto dostopnih slovarjev na internetu *Hkratno iskanje po Slovenskem pravopisu, SSKJ in korpusu Nova beseda* (<http://m.anyterm.info/praslon.php>). Tudi v madžarskem jeziku je stava podobna kot v slovensščini. Primer: *Sár van, ugyanis (hiszen stb.) esik az eső. Blato je, saj/ namreč pada dež.* (Bencédy idr. 1985: 397.) Avtor prevedenega dela jo je pogosto uporabljal v inicialni poziciji.

2 ZAMENJAVA VEZNIŠKE BESEDE

2.1 ČEPRAV : A

»Čeprav so v isti minuti, ko sem jim vrnil nasmeh, že odtegnile nekaj bistvenega iz svojega nasmeha ...«

Popravljen v: »A v isti minuti, ko sem jim vrnil nasmeh, so že odtegnile nekaj bistvenega ...« (Nádas 2011: 20.)

»Čeprav v nobenem od jezikov ali narečij ne moremo dobiti podatkov o tistih primarnih emocijah, iz katerih bi lahko sklepali ...«

Popravljen v: »A v nobenem od jezikov ali narečij ne moremo dobiti podatkov o tistih primarnih emocijah, iz katerih bi lahko sklepali ...« (Nádas 2011: 135.)

Protivni vezniki izražajo zanikano nasprotje prvemu delu vezniške zveze. Dopusno podredje se da pretvoriti v protivno priredje (Toporišič 1985: 515).

Čeprav je »veznik dopustnega podredja, najbolj navaden.« A je »istovrstni protivni veznik« (drugi so še: pa, a, toda, ali, vendar, ampak). In še naprej: »Vendar, ali, ampak čustveno poudarjajo nasprotje, a in toda pa sta njihovi predvsem zborni varianti: veznik a je bližje vezniku vendar, veznik toda pa je bližje vezniku pa.« (Toporišič 1985: 378.)

Čeprav je konektor s srednjo stopnjo nasprotnosti (Balažic Bulc 2009: 53).

2.2 VENDAR : A

Torej, podobno kot konektor **pa**, tudi **vendar** izraža nizko stopnjo nasprotnosti. V izjavi vedno zavzema inicialno pozicijo, v nekaj primerih pa sega tudi prek meje stavka (Balažic Bulc 2009: 84).

»Narcis se je iz nečesa preobrazil v nekoga drugega, **vendar če bi** izven tega našel še kaj, kar je postal, ne bi mogel dočakati starosti.«

Popravljen v: »Narcis se je iz nečesa preobrazil v nekoga drugega, **a če bi** izven tega našel še kaj, kar je postal, ne bi mogel dočakati starosti.« (Nádas 2011: 13.)

3 VEZAVA V GLAGOLSKI ZVEZI

»Na podlagi do zdaj povedanega bi želel **nakazati na to** [izbrisano: na to] vsekakor očitno značilnost, da govorita Teilhard de Chardin in Ovid ...« (Nádas 2011: 20.)

»... pa čeprav s tem **prisili** vsakogar tudi **k temu** [izbrisano: k temu], da integrira in transformira v sebi zanikano kolektivno védenje vseh prejšnjih ravni človeške zavesti kot svoje skrivno védenje.« (Nádas 2011: 47.)

Vežljivost je lastnost določene besede, da veže nase določeno, napovedljivo število mest oziroma vežljivostnih položajev, je torej napovedljivost/obveznost skladenjskih mest (nasproti družljivosti, ki označuje prosta skladenjska mesta) (Bernjak 2004: 189).⁴

Interferenčne napake v prevodu kažejo na prenašanje tujega jezikovnega vzorca. Raba madžarskih sufiksov namesto slovenskih sklonskih oz. predložnosklonskih oblik je zagotovo napačna, vendar zgoraj navedena primera ne kažeta tovrstnih napak. Postavlja se vprašanje, v katerem primeru je raba sklonskih oz. predložnosklonskih oblik v slovenski povedi napačna, v katerem slogovni spodrseljaj, v katerem pa je dopustno oboje (raba oziroma neraba).

4 RABA DVODELNIH VEZNIŠKIH BESED (PREDLOŽNE ZVEZE S KAZALNIMI ZAIMKI)

4.1 ČASOVNI VEZNIK

»Če je res, da ločujem s pojmom človek sebe od vseh vrst drugih živih **bitij od takrat** [izbrisano: od takrat], **odkar** nosim v sebi doživetje, s katerim lahko ustvarim podobo o samem sebi, potem bi moralo biti res **tudi to, da** je zadobilo ...«

»Po drugi strani pa obstaja ime za človeka povsem gotovo **od takrat, odkar** spomin, ki deluje s pomočjo združevanja podob in pojmov ...« (Nádas 2011: 7.) Nepopravljeno.

4.2 OZIRALNI VEZNIK

»Kot tudi jaz nisem mogel podati števila **tistih** [izbrisano tistih] **besed, ki** bi se morale najti v mojih idealnih zrcalnih stavkih.« (Nádas 2011: 7.)

V povedih z dvodelnimi vezniki je soodnosni izraz v drugem delu. »Tak soodnosni izraz je stilno pogojen, uporabljamo ga zlasti pri poudarjanju.« (Toporišič 1984: 507.) »Soodnosni drugi del veznika lahko odpade.« (Toporišič 1984: 366.). (Čim več boš znal, **tem** več boš veljal.)⁵

4 V obeh jezikih je mogoče ločevati obvezno pomensko-skladenjsko vežljivost od neobvezne. Sklonska in predložnosklonska (rodilniško, dajalniško, mestniško, orodniško) določila in madžarski ustrezniki – različne končnice: smerne končnice (-re, -nek, -hez, -be), oddaljevalne (-ról), nesmerne končnice (-ben, -n, -vel), postpozicije (miatt). Interferenčne napake kažejo na to, da učenci pogosto identificirajo madžarske sufikse s slovenskimi sklonskimi oz. predložnosklonskimi oblikami na osnovi njihovih glavnih funkcij, torej povežejo npr. glavno funkcijo sufiksa -ban/-ben v slovensčini z lokativno funkcijo v + mestnik namesto z lativno funkcijo v + tožilnik, npr. ko sufiks ni semantično motiviran (le gramatično, *rákban halt meg* (umrl je v raku namesto od raka; prev. M. M.)).

5 Še nekaj primerov slovenskih povedi (z oziralnim zaimkom in prislovom. »V nadrednem stavku imajo oziralni zaimki lahko soodnosno besedo, večinoma kazalni zaimek ali prislov: kar je v srcu, to je tudi na jeziku.« (Toporišič 1984: 367.) Tudi »da-stavek ima lahko svojo zaimensko odnosnico s tipično sklonsko ali prislovno obliko [...] Bilo je tako vroče, da je z ljudi znoj kar lil.« (Toporišič 1984: 373.)

Podobna pravila veljajo tudi v madžarskem jeziku, ohranjena dvodelnost v odvisnem in nadrednem stavku ni tako zaznamovana oziroma moteča kot v slovenščini.⁶ Vendar: »Soodnosni drugi del veznika lahko odpade.« (Toporišič 1984: 366. Čim več boš znal, **tem** več boš veljal.)

Pri pregledovanju popravljenega se zastavlja vprašanje, kdaj je uporaba soodnosnega izraza (večinoma kazalnega zaimka ali predložne sklonske zveze s kazalnim zaimkom) nujna, kdaj dopustna, kdaj pa nepravilna. Koliko jo določajo pravila, koliko je prepuščena občutku avtorja, prevajalca, lektorja?

5 RABA PRETEKLEGA POGOJNIKA

»Če **bi bilo res**, da ločujem s pojmom človek sebe od vseh vrst drugih živih bitij ... «

Popravljeno v: »Če **je res**, da ločujem s pojmom človek sebe od vseh vrst drugih živih bitij ...« (Nádas 2011: 6.)

»Kakor da **bi bil** [izbrisano: bil] **rekel**, da obstaja kot bitje, imenovano človek ...« (Nádas 2011: 7.)

Avtor je uporabil v navedenih primerih pretekli pogojnik kot semantično stilistično prvino (podobno se lahko rabi v slovenščini na primer predpreteklik).⁷ S tem poudarjeno ohranja distanco: ne trdi, ampak razmišlja, se sprašuje in dvomi. Gre za zvrst pisanja (esej) in avtorjev osebni slog. V slovenščini je za odtенок jezikovno sicer bolj zaznamovan. Preveč?

6 PURIZEM

6.1 IZKLJUČNO

»... želijo posedovati tisto, kar lahko posedujeta **izključno** [popravljeno v: le] **dve osebi** skupaj.« (Nádas, 2011: 88.)

»...*societas* pa je pripravljena vključiti **izključno** [popravljeno v: zgolj] **tiste postopke**, ki se usmerjajo ...« (Nádas, 2011: 99.)

»Ali vidim človeka ali česa takega ne morem nikoli videti, saj če stojim s kom iz oči v oči, vidim **izključno** [popravljeno v: zgolj] žensko ali **izključno** [popravljeno v: zgolj] moškega.«

⁶ V glavnem stavku lahko napoveduje odvisnik odnosnica, to je skoraj vedno zaimenska beseda, ki kaže na oddaljeno, ali prislov. Odnosnica pa ni vedno izražena, kar lahko otežuje razumevanje (Bencédy idr. 1985: 397).

⁷ Ta oblika je značilnost umetniške besede, rabi se v različnih funkcijah, neobvezno, kot semantično stilistična kategorija. Zlasti Cankar (Pogorelec 1960/61) jo uporablja za prefinjeno podajanje situacij v preteklosti.

Beseda **izključno** je pomensko in oblikovno popolna ustreznica besede v izvornem (madžarskem) jeziku, čeprav je tudi v njem na voljo več sinonimov. Avtor s pogosto uporabo te besede poudarjeno izpostavlja, kar kaže na njegovo osebno zavzetost v razpravi, medtem ko lahko besedi **zgolj** ali **samo** vneseta tudi malce slabšalnosti.⁸

VIRI

NÁDAS, PÉTER, 2011: *O nebeški in zemeljski ljubezni*, Ljubljana: Cankarjeva založba.

LITERATURA

BENCÉDY, József idr., 1985: *A mai magyar nyelv*. Budimpešta: Tankönyvkiadó.

BERNJAK, Elizabeta, 2004: *Slovenščina in madžarščina v stiku. Sociolingvistične in kontrastivne študije*. Maribor: Slavistično društvo.

BALAŽIC BULC, Tatjana, 2009: *Torej, namreč, zato ... o konektorjih*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

HAJNŠEK, Milena, 1962/63. Pluskvamperfekt v slovenski knjigi. *Jezik in slovstvo* 8/8. 240–245.

POGORELEC, Breda: 1960/61. O pluskvamperfektu v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 6/5. 152–160.

Prosto dostopni slovarji na internetu: <<http://evroterm.gov.si/slovar>>. Dostop 1. oktobra 2011.

TOPORIŠIČ, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana: DZS.

– –, 1984: *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja.

URBANČIČ, Boris: 1987. *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost.

SSKJ – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1975. Ljubljana: SAZU.

⁸ Purizma ne zanima, kako v slovenščini srbizmi ali hrvatizmi funkcionirajo: 1. ali nam lahko koristijo, 2. ali so v splošni rabi, in 3. kako opravljajo svojo funkcijo v procesu sporazumevanja (Urbančič 1987: 69).

JOŽA REPAR LAKOVIČ
Škofljica
joza.lakovic@guest.arnes.si

Lektoriranje (prevodov) strokovnih besedil

Lektor se izkaže kot jezikovni svetovalec pri lektoriranju (tudi prevodov) strokovnih besedil. Sodeluje s terminološko skupino, ki prevaja izraze ali ustvarja nove, svetuje pri slovenjenju zahtevnih prevodov standardov in povezuje strokovnjake, terminologe in prevajalce. Pomaga pri iskanju najboljših rešitev in se posvetuje tudi z drugimi strokovnjaki pri reševanju zapletenih terminoloških vprašanj.

1 LEKTOR KOT JEZIKOVNI SVETOVALEC

Lektor naj bi poskrbel za jezikovno in strokovno ustrezno besedilo pred objavo. Popravi pravopisne in slovnične napake, odpravlja stilne pomanjkljivosti, poskrbi za urejenost rokopisa, opozarja pa tudi na logične nedoslednosti, vsebinsko neurejenost, neuskklajenost in neustreznost terminov ipd. Za lektoriranje strokovnih besedil se mora lektor učiti, posvetovati, prepoznati mora osnovne termine določenega področja ipd.

2 LEKTORIRANJE STROKOVNIH BESEDIL

Lektoriranje strokovnih besedil zahteva od lektorja splošno poznavanje strokovnega področja, poučiti se mora o že obstoječi terminologiji, definicijah ipd. Lektor ima pri lektoriranju strokovnih besedil priložnost, da sodeluje kot jezikovni svetovalec. Pogosto pa ga pri delu spremljajo pasti in težave. Prav tako ni nujno, da »vse zna«, poiskati mora tudi pomoč pri strokovnjakih, v terminoloških skupinah, ki delujejo pri Inštitutu za slovenski jezik ipd. Idealno bi bilo, da bi lektor sodeloval pri ustvarjanju novih terminov že s prevajalci in z drugimi strokovnjaki v terminološki skupini, če obstaja.

- Pri delu se lektor spopada s številnimi vprašanji. Kdo odgovarja za terminološke odločitve? Koliko ima moči, da se upoštevajo njegovi predlogi? So-

delovati bi morali terminologi, prevajalci, skupine za pripravo standardov in lektorji.

- Terminološki slovarji nastajajo prepočasi, zato so pogosto za številna področja nepopolni in zastareli že ob izidu. Hiter razvoj tehnologij povzroča naglo nastajanje in spreminjanje izrazja. Sodobna računalniška tehnologija omogoča hitro dopolnjevanje terminov in sprotno objavljanje na spletnih straneh.
- Veliko težav se pojavi pri prevajanju mednarodnih standardov; nastajajo v drugem jezikovnem in kulturnem okolju, zato jih ne moremo dobesedno prevesti, prav tako je potrebna previdnost glede prevoda znotraj določenega strokovnega področja. Strokovna in znanstvena področja se med seboj vse bolj povezujejo in postajajo bolj interdisciplinarna, zato postajajo zahteve po enopomenskosti v terminologiji negotove.
- Izraze za določene strokovne pojme prevzemamo ali pa jih sami ustvarjamo. Prevzemamo jih iz slovenskega jezika ali iz drugih jezikov. Uporaba tujk je v veliki meri stvar osebne presoje, gre za iskanje neke srednje poti. Merilo o ustreznosti tujke v primerjavi z njeno slovensko ustreznico je razširjenost ene ali druge besede ter njena zmožnost vključevanja v sobesedilo. Preveriti je treba, ali je že uveljavljena v rabi ali ne, lahko je uveljavljen in sprejet terminološki izraz, ki bi z nasilnim slovenjenjem postal v neki stroki nejasen in neuporaben. Slovenjenje že uveljavljenih in sprejetih izrazov bi lahko zmanjšalo razumljivost besedil.

3 SKLEP

Strokovnjaki in avtorji strokovnih besedil sodelujejo z lektorjem, če mu zaupajo, če jim zna pomagati pri zahtevnejših jezikovnih vprašanjih, jim argumentirano predstavi popravke in predlaga boljše rešitve. Lektor mora sprejeti in upoštevati že sprejete termine in opredelitve, uveljavljene na določenem strokovnem področju. S stalnim sodelovanjem, učenjem in ustreznimi predlogi pa sčasoma lahko svetuje tudi že pri prevzemanju in tvorjenju novih strokovnih izrazov. Tako počasi izgublja predznak nadležnega čistuna in postaja nepogrešljiv jezikovni svetovalec.

LITERATURA

Slovenski pravopis, 2001. Ljubljana: ZRC SAZU.

ŠMALC, Andrej in MÜLLER, Jakob, 2011: *Slovensko tehniško izrazje*. Ljubljana: ZRC SAZU.

VEROVNIK, Tina, 2005: *Jezikovni obronki*. Ljubljana: GV Založba.

Razvijanje pismenosti skozi sodobne jezikovne in literarne prakse

BOŽA KRAKAR VOGEL

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

boza.krakar@guest.arnes.si

Bralna pismenost in književni pouk

Sklepi strokovnjakov po objavi rezultatov PISA 2009 priporočajo vrsto ukrepov za izboljšanje bralne pismenosti slovenskih učencev. Precej jih zadeva pouk slovenščine in književnosti v njenem okviru. Zato nas bo zanimalo, kaj se na tem področju dogaja v aktualni praksi in kako nadaljevati, da bi bila prizadevanja bolj učinkovita.

1 KAJ JE BRALNA PISMENOST

Bralno pismenost razumemo kot sestavino ključne zmožnosti/kompetence *sporazumevanje v maternem jeziku*. Pri definiranju bralne pismenosti se opiramo na že znane definicije (Pečjak 1999, Grosman 2006, PISA 2009): opredeljujemo jo kot posameznikovo sposobnost, razumeti raznovrstna pisna besedila, o njih kritično razmišljati in uporabljati njihovo vsebino v življenju.

1.1 STOPNJE BRALNE PISMENOSTI

Doseganje bralne pismenosti je ena od temeljnih nalog izobraževanja. Kot številne dolgoročne splošne cilje je tudi tega treba dosežati procesno in stopenjsko. Zato strokovni viri bralno pismenost razvrščajo po stopnjah, največkrat z vidika spoznavne zahtevnosti, ki jo mora za dekodiranje besedila dosežati bralec. V našem prispevku bomo izhajali iz tristopenjske lestvice, kakor jo z vidika bralnega procesa oblikujeta tako PISA kakor že prej Sonja Pečjak (1993):

Na prvi stopnji, ki je nivo besednega razumevanja, gre za iskanje in priklic informacij (*poišči, izlušči, kdo kaj ...*).

Na drugi stopnji, imenovani tudi nivo interpretacijskega razumevanja, gre za prepoznavanje teme, sporočila, tvorjenje opisa, povzetka, tvorjenje miselnega vzorca ...

Tretja stopnja se imenuje nivo kritičnega, ustvarjalnega branja, gre za uporabo znanja in izkušenj v okoliščinah novega branja, za branje med vrsticami, za vrednotenje, ustvarjalno preoblikovanje besedila ...

1.1.1 Stopnje bralne pismenosti v naših učnih načrtih (književni del). V veljavnih učnih načrtih (UN) za književni pouk v zadnjem triletju devetletke in v gimnaziji je kot standard postavljeno branje na vseh navedenih stopnjah.

Za osnovnošolce je po diktaciji UN 2011 predvideno, da naj bi bili sposobni izraziti svoje doživljanje, razumevanje in vrednotenje elementov vsebine in zgradbe, kot so npr. motivi, teme, prostor, čas, književne osebe (Poznanovič Jezeršek 2011: 56), nekatere formalne prvine pa zgolj prepoznavati in razumeti (razložiti bistvene značilnosti, dokazati zaznamovanost sloga, Poznanovič Jezeršek 2011: 57). Vrednotenje učenec izrazi tako, da se »sklicuje na besedilo/predstavo, (splošno) znanje in logično sklepanje.« (Poznanovič Jezeršek 2011: 56.)

Za gimnazijce pa velja, naj »dijaki/dijakinje razvijajo zmožnost literarnega branja kot specifično podvrsto sporazumevalne zmožnosti. Usposablajo se za branje in interpretacijo besedil: doživljajo, razumevajo, aktualizirajo in s pomočjo svojih izkušenj, književnega znanja in splošne razgledanosti vrednotijo ter poimenujejo idejno-tematske in slogovno-kompozicijske plasti literarnih besedil iz domače in prevodne sodobne, novejšje in starejšje književnosti.« (Poznanovič Jezeršek 2008: 6.)

2 DOSEGANJE STOPENJ BRALNE PISMENOSTI V SODOBNI KNJIŽEVNOVZGOJNI PRAKSI

Ker veljavni učni načrti vključujejo cilje na vseh treh ravneh bralne pismenosti, nas zanima, kako se cilji uresničujejo v praksi – v aktualnih učbenikih/berilih za književni pouk in pri samem pouku. Na obe vprašanji ne moremo v okviru tega prispevka odgovoriti drugače kakor eksemplarično, s kratko »sondažo« obeh področij. Pri tem bomo upoštevali nekatere specifične literarnega branja, spričo katerih se tudi literarnobralna pismenost pri pouku spodbuja nekoliko drugače kakor splošna.

2.1 BRALNA PISMENOST IN LITERARNO BRANJE

Pouk sposobnosti literarnega branja zaradi značilnosti bralnega odziva in posebnosti (literarnosti) literarnih besedil poudarjeno vključuje še doživljajsko-vrednotenske in domišljajske dejavnosti bralca. Sposobnost literarnega branja definiram kot sposobnost »zavestnega doživljanja, razumevanja in vrednotenja vsebine in oblike raznovrstnih literarnih del« (Krakar Vogel 2004: 41). Na višjih stopnjah šolanja se pridružita še spoznavno-sprejemni stopnji razvrščanja in primerjanja, značilni že za literarno raziskovalne postopke (2004: 45). Vse te dejavnosti so kljub nekaterim kritikam spodbuda za razvijanje bralne pismenosti na vseh njenih zahtevnostnih ravneh. Poglejmo, kako se to odraža v berilih.

2.2 SPODBUJANJE BRALNE PISMENOSTI V DIDAKTIČNEM INSTRUMENTARIJU BERIL

Zaradi vseh vrst omejitev, v katerih je nastajal ta prispevek, je bilo mogoče analizirati le po eno enoto (Cankarjevo pripovedništvo) v enem osnovnošolskem in v

enem srednješolskem berilu, zato lahko komentiramo samo ugotovitve, ki smo jih dobili pri taki sondaži. Več bi prinesla obsežnejša raziskava, mi smo lahko zgolj kvalitativno preverili nivo didaktičnega instrumentarija, kar pa je lahko izhodišče za sklepanje na širšo pojavnost (Vogrinc 2008). Vzporedna analiza ravni (spoznavno-sprejemnih stopenj, nivojev), na katerih se pri obravnavi Cankarjevih pripovedi spodbuja interpretacija besedila prek vprašanj in nalog za učence, pokaže to, kar vidimo v nekaj primerih v spodnji tabeli:

Berilo	Naloge	LBP – sposobnost lit. branja (Krakar Vogel 2004, Kordigel 2008)	SBP – splošna bralna pismenost (Pečjak 1993, PISA 2009)
<i>SIB 9,* Ivan Cankar: Na peči, str. 71</i>	V skupinah drug drugemu pripovedujte, kako ste doživljali pisateljevo pripoved. Kateri del je na vas napravil najmočnejši vtis?	Izražanje celostnega osebnega doživetja, povzemanje – 1., 2., 3. stopnja	Povzemanje dela pripovedi, oblikovanje pomena znotraj omejenega dela besedila, razmišljanje, vrednotenje – 2., 3. raven
	Katera tema je izpostavljena? Šte kakšno podobno besedilo že brali?	Prepoznavanje teme – celostno razumevanje – ključnih prvin besedilne celote – 2. st.	Prepoznavanje vodilne idejno-tematske sestavine, primerjanje – 2., 3. raven
	Med branjem Cankarjevega besedila ste se gotovo tudi sami spomnili na svoje zgodnje otroštvo. Izberite enega od zanimivih dogodkov in ga predstavite, pri tem pa posnemajte Cankarjev jezik in slog.	Medbesedilna ustvarjalnost – sinteza, vrednotenje – 3. st.	Ustvarjalno branje – 3. raven
<i>Branja 3,** Ivan Cankar: Hiša Marije Pomočnice. Mračno otroštvo, odl., str. 38</i>	Pripovedujte o vtisih prebranega odlomka.	Celostno doživljanje, izražanje doživetja – 1., 2., 3. st.	Tvorjenje novega besedila na podlagi izkušenj – 3. raven
	Poiščite dekadence in naturalistične prvine in premislite, kako učinkujejo.	Analiza posameznosti, literarno vrednotenje – 2., 3. st.	Priklic informacij z rabo specifičnega znanja, vrednotenje/kritično branje – 1. st., 3. st.
	V besedilu zaznamujte odstavke, v katerih zasledite izrazita motivna nasprotja. Kako je na vas vplival prizor, v katerem nasilje odraslega sveta pohablja otroštvo? Katera stilna sredstva ustvarjajo njegov čustveni naboj?	Analiza posameznosti, izkušensko in literarno vrednotenje – 2., 3. st.	Razmišljanje, vrednotenje po več vidikih s pomočjo iskanja in priklica informacij, pozornost na manj opazne sestavine – 3. raven, 6. st.

* Blažič, Milena idr. 2007: *Svet iz besed* 9. Berilo za 9. razred osnovne šole. Rokus Klett: Ljubljana.

** Ambrož, Darinka idr., 2010: *Branja 3. Berilo in učbenik za 3. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.

Večina izpisanih nalog spodbuja literarno branje na spoznavno-sprejemni stopnji razumevanja, bodisi celostnega (za kaj gre) ali analitičnega (analize posameznosti in

odnosov med besedilnimi sestavinami (Krakar Vogel 2004). Še najmanj je vprašan zgolj za izražanje prvotnega doživljanja ali domišljjskih predstav. A to se implicitno pričakuje v vprašanjih za razumevanje in vrednotenje, ki jih je precej.

Učbenika v naših primerih usmerjata bralce k reševanju zahtevnih kompleksnih problemov, značilnih za branje literature, z nalogami, ki so, kot pokaže primerjava, ustrezne tudi za spodbujanje splošne bralne pismenosti na ravni kritičnega in ustvarjalnega branja. Tako je mogoče reči, da primeri didaktičnega instrumentarija iz obeh beril dajejo dovolj možnosti za razvijanje tako literarno bralne in (morda še bolj) zahtevne ravni splošne bralne pismenosti, in to prav na ravni razumevanja, ki je, posebno pri srednješolcih, po ugotovitvah *PISA* (2009) in Čakš (2012) najbolj problematična. Temeljitejša analiza bi razkrila določnejša razmerja, a izkušnje ob pripravi obeh beril mi povedo, da so tudi v drugih primerih naloge s stališča razvijanja bralne pismenosti dokaj ustrezno zastopane količinsko in kakovostno, kamor lahko štejemo tudi razumljive formulacije vprašanj.

2.3 NEPOSREDNI POUK – ODGOVORI UČITELJEV

Nekaj naključno izbranih učiteljev osnovnih šol, štiriletnih strokovnih šol in gimnazij smo v krajšem intervjuju med drugim povprašali, katere strategije uporabljajo za razvoj splošne in literarnobralne pismenosti pri jezikovnem in književnem pouku.

Sklepajoč po odgovorih na intervjuje, učitelji vseh šolskih programov uporabljajo zelo pester nabor strategij, ki »pokriva« vse stopnje splošne in literarnobralne pismenosti. Posebno pri književnem pouku so učitelji razvili vrsto motivacijskih strategij, od (glasnega) razrednega branja do oblikovanja lestvic priljubljenih knjig, debat, izbiranja vzornega bralca, vključevanje v projekt *Rastem s knjigo* idr. Nekatere strategije uporabljajo posamezniki, druge se pojavljajo pri več učiteljih. Vsi pa spodbujajo izražanje bralnega doživetja in vrednotenje besedil. Pogosto omenjajo glasno branje, govorne nastope, ustvarjalno pisanje. V danih odgovorih nekoliko pogrešamo aktualizacijo, tj. primerjanje prebranega (iz nekega drugega časa in prostora) z bralčevo lastno izkušnjo, kar je pomembna dejavnost na tretji ravni bralne pismenosti.

Pri jezikovnem pouku pogosto glasno in tiho berejo besedila, jih obnavljajo, prepoznavajo temo idr. sestavine, besedila jezikovno in tvarno razčlenjujejo, pretvarjajo besedila iz ene oblike v drugo, pogosto prepoznavajo in popravljajo napake v besedilih, po enkrat pa so omenjeni pisanje narekov, odgovarjanje na vprašanja, urejanje jezikovnih pojmov v sistem, vaje iz stilistike, dvakrat pa povezovanje z lastnimi izkušnjami.

Morda intervjuvanci niso bili pozorni, vendar je dejstvo dokaj opazno – nihče ni omenil usmerjanja učencev k reševanju vprašanj v berilih, k samostojnemu učenju razlag, torej strategij učenja oz. k metarefleksiji ... (kako iščem podatke, kaj naredim, da razumem in da si zapomnim ...).

3 SKLEPI

Čeprav lahko po odgovorih učiteljev sklepamo, da učitelji vlagajo veliko truda, končni rezultati raziskave *PISA* kažejo, da ta ne daje povsem zadovoljivih učinkov. Skušajmo zato malce špekulirati in skicirati nekaj možnosti za premostitev tega raz-

koraka z drugega zornega kota, na katerega svetovalci sicer niso pozorni. Starodavno didaktično načelo postopnosti nas opozarja, da učinki ne bodo večji le tako, da bomo učence usmerjali zgolj k dejavnostim na najvišjih ravneh, o čemer nas hlastno prepričujejo mnogi navdušenci sodobne pedagogike, ampak tudi tako, da se bodo tem približevali postopoma, z bolj doslednim in poglobljenim delovanjem na nižjih ravneh bralne pismenosti. Opazovanje prakse kaže, da v želji, doseči najvišje ravni, pogosto zanemarimo naporene stopinje do sproščenega spontanega razbiranja zapletenih pomenov. Prav na tej točki lahko rezultate pouka ne glede na vsakokratne pedagoške trende močno izboljšujemo ali pa znižujemo. Našteti želim nekaj takih, na katere opozarjajo avtorice novjših diplomskih, magistrskih in doktorskih del pod mojim mentorstvom.

3.1 IZKORIŠČENOST UČBENIKOV ZA POGLABLJANJE V PONUDBO BESEDIL

Čeprav so po mnenju učencev (Čakš 2012) učbeniki za slovenščino (jezik in književnost) med najbolj uporabnimi in tudi uporabljanimi, so pri njihovi uporabi vseeno še velike rezerve. Predvsem se, kot povedo učenci sami, premalo izkoriščajo učbeniki in berila za branje in učenje razlag (učenci menijo, da so preobsežne in zahtevne, zato se učijo po zapiskih). Tako ni izrabljena ponujena priložnost, da bi se učenci iz razlagalnih besedil učili branja na ravni razumevanja z izbiranjem informacij, sklepanjem, branjem med vrsticami, kar vse bi prispevalo k zahtevni bralni pismenosti in razvijalo kompetenco učenje učenja. Vendar se, vsaj berila, v glavnem uporabljajo le za branje literarnih besedil. Zato ni čudno, da jih učenci pogosto niti ne prinašajo s seboj ali pa jih puščajo v šoli.

Posebno berila se slabo izkoriščajo še za samostojno branje izbirnih besedil in za reševanje vprašanj in nalog, čeprav so te vsebinsko in taksonomsko premišljene in usmerjene na vse ravni branja A učitelji za interpretacijo besedil pogosto sestavljajo delovne liste z manj zahtevnimi nalogami, kakor so ob besedilu v učbeniku,¹ kjer so bolj konkretno vezane na delo z besedilom na zahtevnih pomenskih vozliščih.

3.2 POVEZOVANJE STRATEGIJ JEZIKOVNEGA IN KNJIŽEVNEGA POUKA

Učitelji iz našega intervjuja skušajo pri jezikovnem in književnem pouku dosežati enake ravni bralne pismenosti. Vendar dejavnosti na njih (pač skladno s kurikularnimi dokumenti) imenujejo drugače (*tvarna in jezikovna razčlemba : razklenjevanje motivno tematske zgradbe, slogovno kompozicijska razčlemba ...*)² in ločujejo nekatere strategije obravnave literarnih in neliterarnih besedil – dolgo glasno branje je tako rezervirano za literarna besedila, izpis ključnih besed za neliterarna, vaje iz slovnice (npr. skladenjska analiza) in pisanje narekov za neliterarna besedila, glasno (drugo) branje krajših besedil za literarna. Ti prenosi so neizkoriščeni tudi v učbenikih (Krakar Vogel 2011).

1 Primer: naloga na delovnem listu: »V pesnitvi Duma poiščite neznane besede in jih skušajte razložiti. Pomoč: Branja 3 (str. 95).« Nalogi za analizo posameznosti v prenovljeni različici *Branj 3* (2010), str. 92: »Razložite metafore zelena pesem, škrjanček-pojoča raketa [...] čela, kot da jim pod kožo lazijo želve.« in »Ugotovite, kako Župančič oživi cerkev, brzojavni drog ...«

2 Umestno bi bilo, da bi v večji meri potekalo »opazovanje in razumevanje jezika v literarnih besedilih z instrumentarijem, razvitim pri pouku jezika« (Krakar Vogel 2011: 274).

3.3 SPLOŠNE OBLIKE, METODE

Strinjati se je mogoče, da je časovni izkoristek pri frontalnem delu najbolj racionalen in količina predelane snovi največja. A le na prvi pogled. Da je učinek slabši, je tistemu, ki pogosto opazuje pouk iz zadnje klopi, kmalu jasno. Ves čas sodeluje nekaj istih zavzetih učencev, kar daje učitelju občutek, da so učenci dejavni in da snov razumejo, a mnogi drugi kmalu prenehajo slediti. Majhne skupine s časovno zamenjenimi in količinsko obvladljivimi nalogami, v katerih je odgovornost porazdeljena na posameznike, dosežejo večje učinke.

Tu so še redne domače naloge, ki se redno preverjajo, delno ocenjevanje idr.

3.4

O tem, da so učitelji drugih predmetov tudi učitelji slovenščine, je že dosti opozoril. Dodajmo še predlog: učitelji slovenščine naj se lotijo svojevrstnega prostovoljstva. Učitelje drugih predmetov na svoji šoli naj počasi, nevsiljivo, individualno, skupinsko in frontalno naučijo nekaterih strategij za prenašanje osnovne jezikovne zavesti na učence. Izkušnja je dobra.

Morda so ti napotki iz tradicionalne pedagoške malhe premalo sofisticirani za visoke specializirane raziskave. Da so učinkoviti, potrjujejo tako naše kvalitativne raziskave kakor opazovanje prakse, ne nazadnje tudi moja lastna praksa učiteljice in popreje učenke.

LITERATURA

- BOŽIČ, Zoran, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Založba Tangram.
- ČAKŠ, Ada, 2012: *Bralna pismenost ob literarnih in neliterarnih učbeniških besedilih v osnovni šoli in gimnaziji. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- GROSMAN, Meta, 2004: *Zagovor branja*. Ljubljana: Založba Sophia.
- KORDIGEL ABERŠEK, Metka, 2008: *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: ZRSŠ.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- –, 2011: Razvijanje kulturne zmožnosti pri pouku slovenščine: Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 30). 271–277.
- LAKNAR, Simona, 2011: *Informacijska in didaktična vrednost učbenikov za književnost v tretjem triletju osnovne šole. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- PEČJAK, Sonja, 1993: *Kako do boljšega branja. Tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: ZRSŠ.
- –, 1999: *Osnove psihologije branja. Spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2008: *Slovenščina. Gimnazija*. Ljubljana: ZRSŠ.
- –, 2011: *Učni načrt SLOVENŠČINA. Vzgojno-izobraževalni program osnovna šola*. Ljubljana: ZRSŠ.
- VOGRINC, Janez, 2008: *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

JOŽICA JOŽEF BEG
Šolski center Novo mesto
jozica.beg@guest.arnes.si

Literarnobralna pismenost v prvem letniku gimnazije

Prispevek predstavlja rezultate prvega dela raziskave Razvijanje ključnih zmožnosti pri književnem pouku, ki smo jo izvedli šolskem letu 2010/2011 in v kateri je sodelovalo 654 dijakov z različnih slovenskih gimnazij. Zajemala je dva anketna vprašalnika o tem, kako zaznavajo svoje dejavnosti ter kakšna stališča in vrednote razvijajo ob vsebinah književnega pouka, in test, povezan z izhodiščnim besedilom, ki je služil preverjanju njihove dejanske učinkovitosti. Tema raziskave sicer zajema vse ključne zmožnosti, ki jih razvijamo pri književnem pouku, vendar se bom osredotočila le na tiste ugotovitve, ki so neposredno povezane z literarnobralno pismenostjo.

Raziskava nacionalnih politik za promocijo branja je pokazala, da sodobni šolski programi posvečajo več pozornosti neumetnostnim besedilom, književnemu pouku pa odmerjajo manj časa kot v preteklosti, čeprav po drugi strani ugotavlja tudi, da branje leposlovja v prostem času vpliva na bralne in učne dosežke (prim. PISA 2000 in 2009), bralne izkušnje pa pripomorejo k zmanjševanju bralnih razlik med fanti in dekleti ter med učenci iz različnih socialnih okolij (Kresal Sterniša 2011: 27). Tudi podatki raziskave PIRLS 2006 so pokazali povezanost bralne uspešnosti z branjem romanov in kratkih zgodb. Četrtošolci, ki so poročali, da nikoli ali skoraj nikoli ne berejo kratkih zgodb ali romanov, so imeli v večini držav najnižje dosežke, po drugi strani pa je branje revij, časopisov, spletnih strani ipd. manj neposredno povezano z bralnimi dosežki (2011: 120).

Dejstvo je, da se bralne navade spreminjajo in da tradicionalno branje izgublja boj z modernimi mediji, zato je postalo vprašanje, zakaj je pomembno branje literature (in s tem tudi literarni pouk), toliko bolj aktualno (prim. Grosman 2004, Virk 2006). Motivacija za branje v prostem času praviloma upade po končanem

osnovnošolskem izobraževanju, ko se srednješolci prvič zares (nekaj poskusov je že v osnovni šoli) srečajo z leposlovjem za odrasle, praviloma z deli slovenskih klasikov in kanoniziranih avtorjev svetovne književnosti, in v prostem času v najboljšem primeru posegajo predvsem po trivialni literaturi. Vendar pa ta pojav ni nič novega in lahko pritrdimo ugotovitvi Marka Juvana: »Branje kanoničnega in elitnega leposlovja je od sredine 19. stoletja do danes večinsko zadeva mlajše, šolske in študentske populacije; mimo učnih obveznosti pa se je konzumiranje književnih žanrov, predvsem lahkih, vseskozi prepletalo z uživanjem prostega časa.« (2006: 7.) Na bralne navade so v zadnjih desetletjih še zlasti močno vplivale vizualno podprte pripovedi (film, risanka, videoigre), ki od posameznika zahtevajo dosti manj miselnega napora kot branje literarnega besedila. To »vodi do zmanjšane uporabe jezika, ki ne zadošča za samostojno branje in zapletenejšo jezikovno rabo, kot je vsakodnevno potrebna v šoli« (Grosman 2004: 96), kar se odraža v nemotiviranosti za branje zahtevnejših literarnih besedil.

Za učitelja književnosti je pomembno, da pozna bralne navade in zmožnosti učencev, zato bi moral dobro poznati ne le učni načrt za program, v katerem poučuje, temveč tudi učni načrt za slovenščino v osnovni šoli, vključno z učbeniki in s priročniki, ki jih uporabljajo učitelji slovenščine v osnovnih šolah. Strategije za razvijanje zmožnosti literarnega branja je treba izbirati glede na predznanje in zmožnosti dijakov v konkretnem oddelku, torej mora najprej ugotoviti obstoječe stanje. Ugotavljanju obstoječega stanja je namenjen tudi prvi del raziskave *Razvijanje ključnih zmožnosti pri književnem pouku*, ki smo jo izvedli v šolskem letu 2010/2011 in v kateri je sodelovalo 654 dijakov z različnih slovenskih gimnazij.¹ Dijaki so ob koncu 1. letnika izpolnjevali dva anketna vprašalnika o tem, kako zaznavajo svoje dejavnosti ter kakšna stališča in vrednote razvijajo ob vsebinah književnega pouka, zaradi preverjanja njihove dejanske učinkovitosti pa so rešili tudi test, povezan z izhodiščnim besedilom. Tema raziskave sicer zajema vse ključne zmožnosti, ki jih razvijamo pri književnem pouku, vendar se bom osredotočila le na tiste ugotovitve, ki so neposredno povezane z literarnobralno pismenostjo.

Raziskave kažejo pozitivno povezanost med tem, kako posameznik zaznava svojo samoučinkovitost, in med njegovimi dejanskimi rezultati. Po drugi strani je raziskava *PISA* pokazala, da so naši petnajstletniki v primerjavi z vrstniki drugod samozavestnejši, dosegajo pa nižje rezultate. To smo želeli preveriti tudi ob raziskavi o razvijanju ključnih zmožnosti pri književnem pouku. Analiza rezultatov je pokazala, da dijaki kažejo visoko stopnjo prepričanosti (na petstopenjski lestvici srednja vrednost več kot 4), da ločijo med seboj besedila različnih književnih zvrsti, da znajo izraziti mnenje o besedilu in da znajo tvoriti neumetnostno besedilo. Takšno prepričanje je verjetno posledica tega, da v osnovnih šolah pri slovenščini veliko časa posvečajo utrjevanju znanja o književnih zvrsteh, metoda šolske interpretacije umetnostnega besedila pa vključuje tudi izražanje doživljanja besedila. Tudi ni presenetljiva visoka ocena za tvorjenje neumetnostnih besedil, saj že v osnovni šoli pri

¹ Drugi del bomo izvedli spomladi 2013, ko bodo udeleženi dijaki v 3. letniku. Izhajamo namreč iz teze, da je razvijanje ključnih zmožnosti proces in da je smiselno opazovati napredek v določenem časovnem razkoraku.

jezikovnem pouku spoznajo večino besedilnih vrst. Dijaki so najnižjo oceno prisodili trditvama, da znajo povezovati besedila iz starejših književnih obdobj z zgodovinskim razvojem slovenskega knjižnega jezika (na petstopenjski lestvici s srednjo oceno 2,9) in da znajo besedilo iz starejših obdobj »prevesti« v sodobni jezik (na petstopenjski lestvici s srednjo oceno 3,4). V prvem primeru gre za besedila, s katerimi iz osnovne šole praviloma nimajo izkušenj (npr. Trubarjeva besedila, pridige Janeza Svetokriškega, zahtevnejše Prešernove pesmi), zaznave dijakov v drugem primeru pa kažejo na to, da učitelji ne posvečajo dovolj pozornosti samemu jeziku besedil, ki so dijakom tuja tudi zaradi časovne oddaljenosti. To vsekakor vpliva na slabše razumevanje starejših besedil, s tem pa se povečuje možnost odpora do branja slovenskih klasikov.

Prepričanja dijakov o lastnem znanju se le delno ujemajo z rezultati testa, s katerim so dijaki pokazali, kako se njihove samozaznave odražajo v praksi. Test je sestavljen iz 21 vprašanj oziroma nalog, povezanih s pesmijo Franceta Prešerna *Glosa*. Pesem je dijakom lahko znana že iz osnovne šole, kjer je predvidena kot izbirno besedilo za obravnavo v 9. razredu, potem ko so v 8. razredu že spoznali Prešernovo ustvarjalnost. Med pesniki, ki jih Prešeren omenja v *Glosi*, so v 7. razredu spoznali Homerja, v 8. pa Valentina Vodnika, o ostalih omenjenih avtorjih so do preverjanja dobili informacije pri književnem pouku v 1. letniku. Zaradi sklicevanj na različne ustvarjalce in zaradi moralnih vprašanj je pesem primerna za ugotavljanje razvitosti različnih zmožnosti, na tem mestu pa bom pogloblje predstavila le rezultate na področju sporazumevalnih zmožnosti, znotraj katerih lahko umestimo bralno pismenost.

Test je reševalo 654 dijakov, od tega jih je 642 ali 98,2 % izpolnilo tudi vprašalnik o zmožnostih. Do sicer zelo zahtevne pesmi so se dijaki pozitivno odzvali: kar 200 (30,6 %) dijakom je všeč, 214 (32,7 %) pa se zdi pesem zanimiva. 103 (15,7 %) dijaki so jo zavrnil, češ da jim ni všeč, 76 (11,6 %) pa pesem ni bila razumljiva. 61 dijakov se do pesmi ni opredelilo. Razmeroma dober odziv na pesem kaže, da mladostniki niso a priori nenaklonjeni starejši književnosti, seveda pa jim je treba s primernimi strategijami pomagati pri premagovanju tujosti besedila zaradi njegove časovne oddaljenosti. Največje ujemanje med zaznano samoučinkovitostjo in dejansko zmožnostjo se kaže pri poznavanju literarnih zvrsti, saj je kar 549 ali 83,9 % dijakov odgovorilo, da je *Glosa* lirski pesem, 56 ali 8,6 % dijakov jo je opredelilo kot epsko besedilo. Več težav so imeli z utemeljevanjem svoje izbire, saj je 27,1 % dijakov pustilo izbiro brez utemeljitve, kar 36,4 % dijakov pa je izbiro utemeljilo neustrezno, le 35,8 % dijakov je zapisalo pravilno utemeljitev. Dijaki so pokazali manjšo spretnost pri prevajanju besedila v sodobni jezik in nevezano obliko. Več kot polovica dijakov naloge sploh ni skušala rešiti, vse štiri verzve motta pa je preoblikovalo 174 dijakov (26,6 %). Podoben rezultat je tudi pri preoblikovanju prvih treh verzov iz prve decime v sodobni jezik. Nalogo je uspešno rešilo le 96 dijakov (14,7 %). Uspeh pri teh nalogah se ujema s samooceno dijakov, v nasprotju z njo pa je rezultat pri nalogi, ki od dijakov zahteva izpis treh metafor iz zadnje decime. Dijaki namreč ravno spretnost poznavanja slogovnih posebnosti v literarnih besedilih najvišje vrednotijo (na petstopenjski lestvici s srednjo oceno 4,3), nalogo, ki zahteva zgolj prepoznavanje

figure, pa je rešilo le 121 (18,5 %) dijakov, medtem ko 352 (53,8 %) dijakov ni niti poskušalo poiskati zahtevanih metafor. Težave so se pokazale tudi pri nalogi, pri kateri je bilo treba poiskati sodoben izraz za besedi Kranjec in Kina. 250 (38,2 %) dijakov na vprašanje ni odgovorilo, 349 (53,4 %) dijakov je pripisalo sopomenko Slovenec, 51 (7,8 %) dijakov je navedlo druge odgovore: Gorenjec, Dolenjec, tudi Kranjčan, meščan, prijatelj itd. Nekoliko boljše poznavanje so pokazali pri besedi Kina: 411 (62,8 %) dijakov je zapisalo sopomenko Kitajska, 191 (29,2 %) ni pripisalo nobene besede. Kar 28 (4,3 %) dijakov je kot sopomenko zapisalo besedo *dežela*. Drugi odgovori so bili še: neznano, kraj, TV, Kranjska, domovina, mesto, kraj. Slabo razumevanje besedila se odraža tudi pri zadnji nalogi testa, ki zahteva od dijaka, naj obnovi pesem. 181 (17,5 %) dijakov je ni niti poskusilo obnoviti, vsebinsko in jezikovno brez večjih napak pa jo je obnovilo 51 dijakov (4,9 %).

Na uspešnost vplivata dijakov odnos do predmeta in njegova motiviranost za branje leposlovja, kar potrjujejo rezultati raziskav, ki se ukvarjajo z motivacijo za branje in z vplivom truda na uspeh (Pečjak in Bucik 2004; PISA 2009), nekatere ugotovitve pa lahko izpeljemo iz pričujoče raziskave o ključnih zmožnostih. Drugi vprašalnik se namreč nanaša tudi na odnos do književnega pouka in branja leposlovja v okviru pouka in prostega časa. Dijake smo med drugim vprašali, ali so jim besedila, ki jih berejo pri pouku, zanimiva in ali jim branje leposlovja pomaga pri razvijanju slovničnega in pravopisnega znanja ter govornega izražanja. Analiza teh rezultatov kaže, da se dijaki zavedajo koristnosti branja leposlovja za razvoj govornih in pravopisnih sposobnosti (s trditvijo se strinja 382 ali 37,9 % anketirancev). Le manjšemu delu anketiranih dijakov (153 ali 14,9 %) se zdijo besedila, ki jih berejo pri pouku, zanimiva. Podobno so se dijaki odločali tudi pri trditvi *Branje odlomka me spodbudi k branju celotnega dela*, s katero se je strinjalo 98 ali 15,4 % dijakov, medtem ko je polovica anketiranih dijakov (322 ali 50,6 %) trditev zavrnila.

Analiza rezultatov za oba vprašalnika (dejavnosti in vrednote/stališča) je pokazala statistično pomembne razlike med odgovori dijakinj in dijakov, kar še posebej očitno velja za področje vrednot in stališč, povezanih z branjem in uporabo knjige kot vira informacij. Tako se na primer 147 ali 51 % dijakov ne strinja s trditvijo, da je pomembno imeti nekatere knjige vedno pri roki in si zato doma ustvarjati lastno knjižnico, medtem ko se je tako opredelilo 114 ali 32,4 % dijakinj. Trditev lahko primerjamo z odnosom do pisnih virov: 100 dijakov (35 %) in 83 dijakinj (23,6 %) je obkrožilo, da se *sploh ne strinja* oziroma da se *ne strinja* s trditvijo: *Pri samostojnem raziskovanju kulturnih okoliščin si najraje pomagam s pisnimi viri*. Po drugi strani pa med dijakinjami in dijaki ni bistvene razlike pri uporabi spleta kot ene izmed možnosti za pridobivanje znanja iz književnosti in kulture. Le 25 (8,8 %) dijakov in 23 (6,5 %) dijakinj se ne znajde dobro pri iskanju podatkov o književnosti na spletu ali pa jih tam sploh ne išče, kar 55,1 % dijakov in 63,9 % dijakinj pa meni, da najhitreje najdejo informacije s pomočjo spleta. Po drugi strani anketirani petnajstletniki niso naklonjeni niti branju literarnih besedil v elektronski obliki niti spletnih strani, povezanih s književnostjo. 331 ali 51,5 % srednješolcev zavrača branje leposlovja v elektronski obliki, ne kažejo pa niti posebnega interesa za obiskovanje spletnih strani, na katere jih opozarjajo učbeniki za književnost (228 ali 35,5 % dijakinj in dija-

kov je odgovorilo, da ne iščejo dodatnih informacij o književnosti na spletu). Res je tudi, da pri književnem pouku verjetno ne dobivajo posebnih spodbud za brskanje po medmrežju. Učiteljice, sodelujoče v raziskavi, so najbolj zadržane ravno pri trditvah, povezanih z digitalnimi zmožnostmi, čeprav bi bilo smiselno dijakom predstaviti tudi literarne spletne strani, predvsem pa jih navajati na kritičnost vsaj tako, kot jih navajajo na kritičnost glede medijev.

Za področje bralne pismenosti so zanimive ugotovitve o uporabi bralnih strategij, ki jih lahko posplošimo tudi na branje neumetnostnih besedil. Pri vseh trditvah se kažejo statistično pomembne razlike med dijakinjami in dijaki. Dijakinje so že pred branjem pozornejše na zgradbo besedila kot dijaki, pogosteje si pomagajo pri razumevanju besedila s priročniki, si izpisujejo bistvene podatke, poudarjajo in dopisujejo informacije, pišejo povzetke, obnavljajo učno vsebino in si zastavljajo vprašanja o prebranem umetnostnem ali neumetnostnem besedilu. Najnižjo vrednost (srednja ocena 2,9) so dijaki in dijakinje prisodili iskanju razlage neznanih besed s pomočjo priročnikov, iz česar lahko sklepamo, da ob morebitnih težje razumljivih mestih v besedilu o pomenu besede oz. besedne zveze sklepajo iz konteksta. Da nikoli ne uporabljajo priročnika za pojasnitev neznanih besed, je odgovorilo kar 46 oziroma 16 % dijakov in 36 ali 10,2 % dijakinj.

Od pristopa posameznika k branju umetnostnih ali neumetnostnih besedil je odvisno, kako bo razumel besedilo, ga povezal s svojim predznanjem in ga kritično vrednotil. Prvi rezultati raziskave, ki je sicer šele na polovici, so pokazali na nekatere pomanjkljivosti, med katerimi naj izpostavim naslednje: šibko znotrajpredmetno povezovanje; pomanjkljivo razvijanje samostojnega in kritičnega raziskovanja raznovrstnih virov, tudi elektronskih; nesistematično razvijanje bralnih strategij; pomanjkanje spodbud za razvijanje kulturne zavesti in pozitivnega odnosa do branja različnih vrst besedil. Razvijanje vseh teh področij vodi tudi k višji bralni pismenosti.

VIR

Lastna raziskava *Razvijanje ključnih zmožnosti pri književnem pouku v gimnaziji*, 2011.

LITERATURA

- GROSMAN, Meta, 2004: *Zagovor branja: bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Založba Sophia.
- JUVAN, Marko, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana: Simčič.
- KRESAL STERNIŠA, Barbka (ur.), 2011: *Poučevanje branja v Evropi: okoliščine, politike in prakse*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- PEČJAK, Sonja in BUCIK, Nataša, 2004: Bralna motivacija v osnovni šoli. *Psihološka obzornica* 13/4. 34–54.
- VIRK, Tomo, 2006: *Zakaj je književnost pomembna?* Boža Krakar Vogel (ur.): *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 25). 3–13.

MILENA MILEVA BLAŽIČ

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

milena.blazic@pef.uni-lj.si

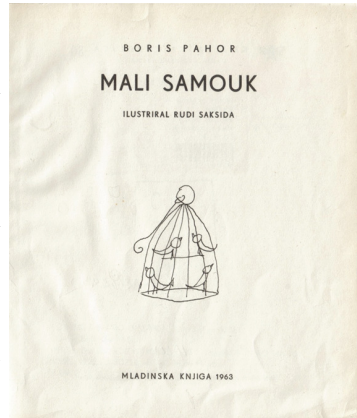
Razvijanje kulturne pismenosti s primeri literarne prakse

Prispevek obravnava razvijanje kulturne pismenosti prek slovenske mladinske književnosti, ki je povezana z geografijo in zgodovino, ter vpliv kulturnega prostora na slovensko mladinsko književnost od 1950 do 1980 in od 1980 do 2010. V članku je uporabljena sintagma razvijanje kulturne pismenosti, ker gre za razvijanje osnovnih kulturnih kompetenc v osnovni šoli, posebej v prvem in drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Poimenovanje razvijanje kulturne zmožnosti je širše in je nadgradnja znotrajpredmetne, medpredmetne in nadpredmetne aktualizacije (Krakar Vogel 2011: 273–274).

LITERARNA ZGODOVINA – B. PAHOR: MALI SAMOUK, 1963

Kratka sodobna pravljica B. Pahorja (1913) *Mali samouk* (1963) v slikaniški knjižni obliki z ilustracijami R. Saksida obravnava tematiko slovenskega etničnega večjezičnega in multikulturnega ozemlja, ki je pripadalo dvema različnima državam. V njej je avtor z literarnim besedilom za otroke predstavil dojemanje in strukturo prostora in njegov pomen za Slovenijo.

Besedilo pripoveduje zgodbo Josipa Godine Verdelskega (1808–1884), ki se je rodil v družini šestnajstih otrok, od katerih jih je osem umrlo v zgodnjem otroštvu. Kot trinajstletni deček Josip oz. Joško obiskuje nedeljsko šolo v Trstu, kasneje nemško ljudsko šolo in gimnazijo v Kopru, Gorici ter Ljubljani. Dela na sodišču v Trstu, Dubrovniku,

Splitu, Gorici, Kopru in Celovcu, po upokojitvi na Vrdeli. Josip Godina Verdelski je pisal članke in knjige, npr. *Opis in zgodovina Trsta* (1879), *Čitanka mladim Slovencem in Slovenkam* (1882). Njegov učitelj v Ljubljani (1830) je bil tudi Matija Čop.

Poleg osrednje teme – slovenščine – so v besedilu motivi življenja in dela otrok v 19. st. (npr. borzni trg, brat v zibki, korzo, krava Sivka, mandrijenske hlače do kolen, njive, petje peric ob vodi tržaškim gospodom, radič, tramvaj, zvončasta krila, igranje dečkov z obroči po ulicah, prodajanje sinic v kletki, kar je intertekstualna povezava z da Vincijem,¹ ter obenem motiv nakupa knjig. Ob navezavi na Trubarjev *Abecednik* je na tem mestu aluzija na Collodijevega *Ostržka*, vendar gre za obratno dogajanje, Ostržek je prodajal knjige, deček Jožko prodaja ptiče, da bi si kupil knjigo in se naučil abecede. Opis kraja je slikovit: »Kakor črna skodrana volna velikanske speče ovce je bil gozd farned nad Trstom.« (Pahor 1963: 3.)

Boris Pahor je prek individualne usode in tematike – opismenjevanje v slovenščini z intertekstualnimi aluzijami na Trubarjev *Abecednik* – ubesedil, kako se je v čas in prostor 19. st. umeščala slovenščina ter kako sta deloval etnični prostor in zavest posameznika – tudi otroka.

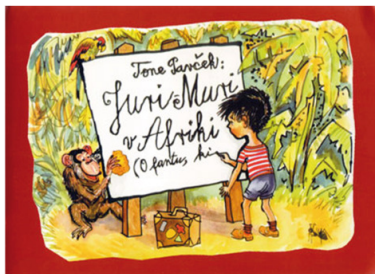
LITERARNA GEOGRAFIJA – T. PAVČEK IN TRILOGIJA *JURI MURI*

T. Pavček (1928–2011) je trilogijo z naslovnim protagonistom objavil v obdobju petdesetih let: *Juri Muri v Afriki* (1958), *Juri Muri drugič v Afriki* (2001) in *Juri Muri po Sloveniji* (2011). Gre za kratke sodobne pravljice v pesemski obliki, predvsem prva je folklorizirana in jo ob številnih ponatisih slikanice (1958–2012) dobimo v obliki avdiokasete, avdiozgoščenke, videa in pravličnega koledarja, bila pa je tudi uprizorjena kot lutkovna predstava (2005). Pavček v drugem delu trilogije že preseže pojmovanje Afrike kot dežele, kjer živijo ljudje, »ki se ne marajo umivati«, tretja knjiga pa je izrazita literarna geografija. Glavni protagonist deček Juri Muri pride v Slovenijo s temnopoltim prijateljem Bongom.

Delo se na geografijo navezuje prek referenc iz svetovne literature, npr. arabske pravljice *Tisoč in ena noč* in *Sindbadovo potovanje*, *Guliverjevih potovanj*, *Robinzona* ..., in iz mladinske književnosti, npr. *Čudovito popotovanje Nilsa Holgersona* S. Lagerlofa.

Topografija Ljubljane je reprezentativno prikazana tudi v drugih mladinskih leposlovnih delih.

1 Priljubljeni motiv, ko je Leonardo da Vinci na tržnici kupoval ptiče v kletki in jih izpuščal na prostost (Schapiro 1956).

K. Brenk v zbirki kratkih realističnih zgodb *Golobje, sidro in vodnjak* (1960) in *Obdarovanja* (2001) predstavi literarni zemljevid predvsem Plečnikove Ljubljane in drugih kulturno-umetniških točk, npr. Emone.

Zgodbe iz mesta Rič-Rač (1962) L. Kovačiča so filmičen prikaz Ljubljane, katere toponim uporablja tudi v drugih delih, npr. v *Ljubljanskih razglednicah* (1952).

V slikanici N. Grafenauerja *Stara Ljubljana* (1984) je na levih straneh prikazana zgodovina Ljubljane z bakrorezi Valvasorja, na desni pa so pesmi avtorja z ilustracijami K. Volčanšek.

V slikanici *Juri Muri po Sloveniji* (2011), ki jo imenuje tudi »slovenska kura«, je opisano potovanje Juri Murija in Bonga. Besedilo je srednje obsežno in je sestavljeno iz osmih poglavij. V uvodu Juri Muri predstavi Ljubljano s kulturnimi (Prešeren, Tivoli, Tromostovje, Zmajski most) in geografskimi (megla) značilnostmi. Pesnitev izraža nov pogled na živali, ki se mu zasmilijo v živalskem vrtu. Potem je predstavljena literarna zgodovina z aluzijami, npr. gazele, genij, Kranjci, pevec, Prešeren, prešerno, Urška, Vrba idr. Pesnik vplete še dogodek, v katerem Juri Muri in Bongo rešita otroka iz Ljubljanice s skokom s Tromostovja in postaneta častna meščana. Sledijo druge slovenske znamenitosti, npr. Bohinj, Drava, Karavanke, Koroška, Rute, Triglav (»naš ponos«). V nadaljevanju so aluzije, npr. na Gospo Sveto, knežji kamen, križarje, Najevsko lipo, »zgubljeni Korotan«, srečamo pa tudi kurente, Metliko, Mirno Peč, Velike Lašče, Višnjo Goro, Vinico. Prepoznamo še aluzijo na »Otonov blesteči stih«, Trdinove Gorjance. Juri Muri in Bongo potujeta po Goriškem in Tržaškem in sledijo aluzije na Lepo Vido, zamorca, Devin in pranje (plenice). Sledi Bongov pogovor z »zamorcem iz Lepe Vide«. V Sečoveljskih solinah srečamo breguljo, čapljo, čigro, mitreja, sledijo aluzije na Benečane, doža, narcisa, Tartinija idr. Bongo in Juri Muri gresta tudi v šolo šoli, kjer Bongo sošolke in sošolce uči afriški zemljepis. Ta zaključek je aluzija na dogajanje v šoli v *Piki Nogavički* Astrid Lindgren. Na koncu se Juri Muri in Bongo zaljubita v isto sošolko »rdečih lic, dveh svetlih kit«, ki »milo kakor jagnje gleda« in je aluzija na Julijo Primic.

KULTURNO OPISMENJEVANJE – LITERARNA GEOGRAFIJA IN ZGODOVINA**• SERIJA PRAVLJIČNE POTI**

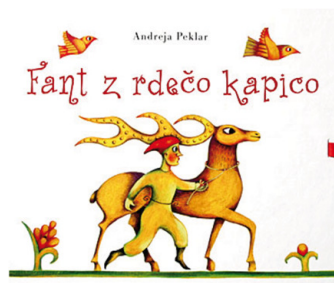
Družinska izletniška vodnika I. Cerar *Pravljlične poti Slovenije: družinski izletniški vodnik* (2002, 2007 in 2012) in *Pravljlične poti v zgodovino: družinski izletniški vodnik* (2009 in 2010) sta sinteza geografije in turističnega vodnika. Avtorica je združila v prvi 70, drugi pa 50 literarnih poti po Sloveniji, ki so del zgodovine. V prvi so opisani izleti v povezavi s pravljicami in pripovedkami (*Gračakinja in škratelj, Ajdovska deklica, Čudežni vodnjak*) in geografske značilnosti (barje, drevesa, izviri, reke, jame, jezera, slapovi, vrhovi), v drugi zgodovinske znamenitosti (cerkve, gradovi, mlini, obzidja, samostani, svetišča – Predjamski grad, Štanjel, Žička kartuzija).

Nastopajo ljudski junaki, npr. Blagodej (Bohinj), Peter Klepec (Čaber), Kralj Matjaž (Peca), Martin Krpan (Vrh), Kekec (Prisank), Brkonja Čeljustnik (Škocjanske jame), Lucin in Smoldlak (Ostrič), Jazon in Argonavti. V ljudskih pripovedkah so vidni vplivi geografskega in kulturnega okolja – nemškega, romanskega in slovanskega.

H kulturnemu opismenjevanju prispevajo tako fotografije in zemljevidi kot umetniške ilustracije (npr. M. Cerjak, M. Mančka, J. Godec Schmidt idr.) in pravljice oz. besedila (*Heraklej in Alkestida, Erazem Lueger Predjamski, Kako je sveti Jurij postal piranski zavetnik* idr.). Večinoma gre za etnološke ali razlagalne pravljice, pripovedke in legende. Knjigi vsebujeta znanstveno razlago ljudskega izročila Monike Kropelj.

SITULSKA UMETNOST – A. PEKLAR: FANT Z RDEČO KAPICO, 2005

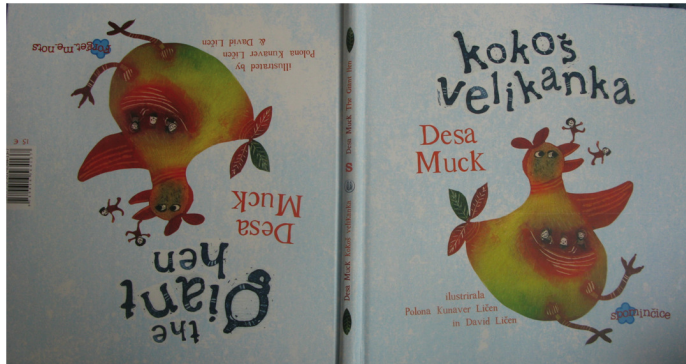
Zanimiv primer je tudi kratka sodobna avtorska slikanica ilustratorke A. Peklar (1962) o situlski umetnosti z naslovom *Fant z rdečo kapico* (2005). V monolitni sintezi besedila in ilustracije je avtorica predstavila dogajanje, prikazano na vaški situli, ki jo hrani Narodni muzej Slovenije in je bila najdena leta 1882. Situla je nastala v 5. ali 6. st. pr. n. št. Prek individualnega junaka – dečka z rdečo kapico – je predstavljeno mitsko izročilo v leporello slikanici.

LITERARNA GEOGRAFIJA IN ZGODOVINA

• D. MUCK: *KOKOŠ VELIKANKA*, 2008

D. Muck je v kratki sodobni pravljici z naslovom *Kokoš velikanka* slikovito in kronološko predstavila geografijo in zgodovino od prazgodovine (kamen, bronasta in železna doba - ognjišča, bivališča, konec ledene dobe, otoplitev, poljedelstvo,

orodje iz kosti, votline, obleke iz kožuhov) do danes. Pri tem je uporabila tipične slovanske oz. slovenske prvine, npr. praprot, praprotna semena, regrat. Glavna književna oseba je poosebljena kokoš z imenom Mimi, ki je velika kot Šmarna gora. Osrednje dogajanje je umeščeno na Primorskem, in sicer pred votlino, ki je danes znana kot Postojnska jama. Prvi zaplet se zgodi, ko se Mimi zatakne v votlino in ji »zunaj ostane zadnjica«. Iz kasnejšega razvoja dogodkov je razvidno, da so »nekateri govorili, da so videli takrat, ko se je zagostila v jami, bežati proč velikega petelina«. Čez čas velikanska kokoš Mimi, ki sicer ne ve, kako in od kod, znese jajce, iz katerega zraste piščanec. Avtorica je diskretno omenila motiv posilstva, ki je aluzija na posilstvo Evrope, in prikazala brezmadežno spočetje in razvoj materinskih čustev pri samohranilki. V kratkem besedilu je ubesedila, kako sovaščani kokoš Mimi izkoriščajo kot varuško ali pestrno, ko pa sama postane mati, ji hočejo ugrabiti otroka. Ugrabitev ji uspe preprečiti in skupaj s piščančkom odideta neznano kam. Po njunem odhodu pa v deželi izbruhne gozdni požar, ki so ga pogasili z ogromno vode iz Ljubljane – tako sta nastala Ljubljansko barje in kolišče, kjer so se vozili s čolni, izdolbljenimi iz drevesnih debel:

Popotniki, ki so prihajali v deželo, so rekli, da so srečali velikansko belo kokoš z ljubkim rumenim piščancem in da sta bila videti zelo srečna, le približati se jima ni smel nihče. Mimi je skrbno čuvala svoje dete. Potem je prišla ledena doba, druga plemena so se začela naseljevati v bližini. Prepirali so se med seboj za zemljo, kot to počnejo še danes. Kot to počnejo še danes marsikje na svetu. Oblika dežele Slovenije je zavoljo tega vedno bolj spominjala na podobo bežeče kokoši in je še danes taka. (Muck 2007: 23.)

• ANDREJ ROZMAN - *ROZA: OD ČLOVEŠKE RIBICE*, 2011

A. Rozman je sodobni slovenski avtor, ki piše za mladega in odraslega naslovnika v slogu subverzivne mladinske književnosti. Med številnimi posodobitvami klasičnih književnih besedil (npr. F. Prešern: *Povodni mož*, F. Levstik: *Martin Krpan* idr.) tudi inovira tradicionalno ljudsko izročilo, kot npr. pesem o nastanku oz. metamor-

fozi zlate v človeško ribico, ki je endemična značilnost Postojnske jame. Subverzivno transformacijo ljudskega v avtorsko najdemo v etiološki pravljici z naslovom *Od nastanka človeške ribice* v pesemski obliki, ki domiselno razlaga metamorfozo zlate ribice v človeško:

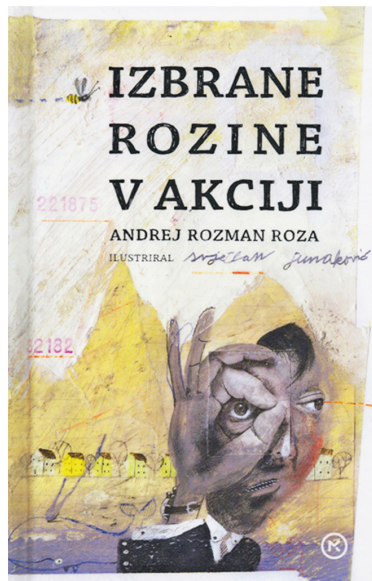
OD NASTANKA ČLOVEŠKE RIBICE

Dekca šva je po vodó
z lepo srebrno kanglco.
Ujeva je zvato ribico,
ki je imeva nogico.

In to ne le eno, ampak k'r štir!
In ostre in douge zobe k' vampir!
In k' se naredu je večer,
se ribica je spremeniva u zver.

In deklici je odgriznva r't,
tko da 'nkol več ni mogva sr't.
Za kaz'n je ribico p'r prič
s seboj pod zemlo uzeu hudič.

In je reku:
»Zdej boš od zdej pa do sod'nga dneva
slepa in grda u jami čepeva.
Za zmer so zaprta ti vrata nebeška,
n'č več ne boš zvata, ampak čvoveška!«

Inovacijo dosega z rabo slogovno zaznamovanih sredstev za izražanje naklonjenosti in nenaklonjenosti ter uporablja različne socialne zvrsti slovenščine (knjižni in neknjižni jezik, krajevni govor – ljubljansščina, švapanje, vulgarizmi idr.). Rozmanovo besedilo je etiološko, avtor na domiseln način razlaga nastanek proteusa.²

ODPRTA VPRAŠANJA

Številni avtorji, ki so v svoja dela vključevali literarno geografijo, npr. Kras (S. Kosovel, J. Brinar: *Zakleti Kras* (1922), M. Košuta: *Na Krasu je krasno in Kriško Kraško* idr.), zgodovino, npr. Argonavte (J. V. Valvasor, F. Prešeren: *Elegija mojim rojakom*, Jalen: *Bobri*, D. Zajc: *Argonavti* idr.), zaslužijo samostojno obravnavo. Pri kulturnem opismenjevanju Krasa s primeri literarne prakse poteka projekt ZRC SAZU (www.razvojkrasa.si/si), z rubrikami kulturna dediščina, ljudje, voda, kamnine in relief, narava, turizem, raba tal in energije z interaktivnim zemljevidom.

Članek se je omejil na kulturno opismenjevanje s primeri literarne prakse v slovenski mladinski književnosti, ki uresničujejo splošne cilje pouka slovenščine oziroma književnosti v osnovni šoli:

2 Človeška ribica v izvedbi Čomp: http://www.youtube.com/watch?v=_bZkt1qkmIc.

Branje jim daje priložnost za oblikovanje osebne in narodne identitete, širjenje obzorja ter spoznavanje svoje kulture in kulture drugih v evropskem kulturnem prostoru in širše. S spoznavanjem druge kulture in skupnih kulturnih vrednot gradijo strpen odnos do drugih in drugačnih. Tako razvijajo svojo socialno, kulturno in medkulturno zmožnost. (Poznanovič 2011: 6.)

SKLEP

V izbranih tekstih (B. Pahor: *Mali samouk*, D. Muck: *Kokoš velikanka* in T. Pavček: *Juri Muri po Sloveniji*) so prikazani kulturna zgodovina Slovencev, podobnost zemljevida s »podobo kure« ter literarne, kulturne, naravne značilnosti in nacionalna identiteta. Besedila so intertekstualna in vsebujejo geografske in zgodovinske reference. Drugi del izbranih besedil sta literarizirani knjigi I. Cerar, ki vsebujeta 120 pravljic, pripovedk in legend in sta kakovosten primer sinteze kulturnega opismenjevanja – geografije, zgodovine in literature. Tretji del je primer situjske umetnosti v avtorski slikanici A. Peklar *Fant z rdečo kapico* (2005) Subverzivna razlagalna pravljica kot avtorska pesem A. Rozmana - Roze *Od nastanka človeške ribice* (2011), ki je tudi uglasbena, je primer žive literarne prakse in primer tvornega odnosa med ljudskim in avtorskim principom. Primeri kulturnega opismenjevanja in literarne prakse so povezovanje z geografijo in zgodovino ter zgled systemske književne didaktike »in situ«.

VIRI

- BRENN, Kristina., 2001: *Obdarovanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- CERAR, Irena, 2009: *Pravljicne poti v zgodovino*. Ljubljana: Sidharta.
- –, 2004: *Pravljicne poti po Sloveniji*. Ljubljana: Sidharta.
- GRAFENAUER, Niko, 1983: *Stara Ljubljana*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- KOVAČIČ, Lojze, 1962: *Zgodbe iz mesta Rič-Rač*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- MUCK, Desa, 2007: *Kokoš velikanka*. Ljubljana: Vodnikova založba (DSKB) in Sodobnost International.
- PAHOR, Boris, 1963: *Mali samouk*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PAVČEK, Tone, 1958: *Juri Muri v Afriki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2001: *Juri Muri drugič v Afriki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2011: *Juri Muri po Sloveniji: tretji del stare zgodbe*. Domžale: Miš.
- PEKLAR, Andreja, 2005: *Fant z rdečo kapico*. Ljubljana: Inštitut za likovno umetnost.
- ROZMAN - ROZA, Andrej, 2011: *Izbrane Rozine v akciji: pesmi za odrasle od 13. leta naprej*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

LITERATURA

- GOLEŽ KAUCIČ, Marjetka, 2004: *Ljudsko in umetno: dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: ZRC SAZU.

- KRAKAR VOGEL, Boža, 2011: Razvijanje kulturne zmožnosti pri pouku slovenščine. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 30).
- –, 2012: *Sistemska in recepcijska didaktika književnosti v teoriji in praksi*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. (V tisku.)
- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca, 2001: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: ZRSŠ. <http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>. Dostop 14. julija 2012.
- SCHAPIRO, Meyer, 1956: Leonardo and Freud: an Art-historical Study. *Journal of the History of Ideas* 17/2. 147–178. <<http://www.neiu.edu/~wbsieger/Art202/202Read/Schapiro-Freud.pdf>>. Dostop 14. julija 2012.

MIRAN HLADNIK

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

miran.hladnik@guest.arnes.si

Wikiji in šola

21. novembra 2006 ob 19.09 sem v geslo o Ivanu Prijatelju na slovenski Wikipediji postavil pisateljevo sliko iz mladih let in to je bil uradni začetek razmerja z medijem,¹ ki po mojem radikalno spreminja razumevanje sveta in naše ravnanje v njem. Wikiji so močno določili tudi moje fakultetne seminarje. Samostojnemu premisleku prepustim presajo, katere od možnosti, ki jih ponujajo wikiji, se da uporabiti na srednji ali osnovni šoli.

Wikiji so žargonski izraz za skupek spletišč, ki so se pojavila pred dobrim desetletjem s ponudbo, ki je prej v tako simpatični obliki ni bilo, da uporabljamo splet ne le kot vir informacij, ampak kot prostor, kjer informacije formiramo in objavljamo sami: slehernik, tj. računalniški laiki, zastonj in v sodelovanju z drugimi. Modro se temu reče »distribuirana kooperativna omrežna produkcija znanja«, deležno pa je tako navdušenja, kakor spremlja spremembe civilizacijskih paradigem (in kakršno je moje), kot zaskrbljenega dvoma, češ da gre za obliko digitalnega maozima, ki grozi spodjesti temelje zahodne civilizacije, temelječe na individualizmu in strokovni avtoritativnosti. Spletno enciklopedijo *Wikipedijo* poznamo, ker se pri iskanju po spletu na zaslonu najprej pojavijo njene vsebine, manj pa so v zavesti sestrski spletišča *Wikivir*, eno glavnih nahajališč besedil v slovenščini, *Wikiknjige*, kamor naj bi postavljali svoje knjige in priročnike, in *Wikiverza*, kamor selim vse svoje delo na fakulteti: seminarje, projekte, predavanja. Wikiji so dokaz, kako je mogoče samoiniciativno, sodelovalno, brez inštitucionalnega nadzora in seveda pozitivno urejati družbene zadeve. Še zdaleč niso samo prostor spletnega informiranja, ampak so metafora alternativne, brezprisilne, domala utopične perspektive prihodnje družbe.

¹ Na *Wikipediji* sem si 2012 ob petletnici delovanja zaslužil veteransko zvezdo (gl. *Uporabnik:Hladnikm*), na *Wikiviru* in na *Wikiverzi* pa imam status administratorja. Vse ležeče postavljene naslove lokacij najde spletni iskalnik.

V seminarjih smo začeli postavljati gesla na *Wikipedijo* leta 2006. Po začetnem pomisleku, da bo šolska prisila odvzela *Wikipediji* najdragocenejšo, tj. odgovorno prostovoljstvo, se je počasi oblikovalo prepričanje, da je sodelovanje koristno tako zanj (zaradi abstinence profesionalnih piscev so študentje pač naslednji najboljši potencialni vir preverjenih strokovnih informacij) kot za vzgojo sodobne pismenosti, ki predvideva kreativnega, kooperativnega, samozavestnega in odgovornega posameznika. Brez *Wikipedije* si ne predstavljam več kvalitetnega seminarskega dela. Tegobe, ki spremljajo wikiprojekte, ne prevagajo nad njihovim blagodejnim učinkom. Verjamem, da imajo wikiprojekti dovolj privlačnosti, da tudi letargičnega študenta postopoma animirajo za samostojno strokovno dejavnost. *Wikipedija* ni samo relevanten vir informacij, ampak tudi inkubator dejavnejšega in zrelejšega družbenega obnašanja – temu pripisujem celo večji pomen kot zgolj evidentiranju človeškega znanja in njegovemu popisu v slovenščini.

Gesla bodo kvalitetna, če se jim v seminarju posveti dovolj časa. Idealno bi bilo 90 minut na geslo, gre tudi z dvema gesloma na blok ur, kaj več pa povečuje površnost in število napak. Študent v seminarju predstavlja geslo, ki ga je sestavil in postavil samostojno po možnosti več dni pred nastopom, tako da smo imeli mentor in administratorji možnost opozoriti na najbolj grobe napake v njem. To smo storili na uporabnikovi pogovorni strani, ki je dostopna vsem, ali bolj diskretno na njegov e-naslov. Na seminarju ga preverjamo od besede do besede po pravopisni, slogovni, kompozicijski in vsebinski ravni in ga s povezavami, kategorijami, seznamom literature in poglavjem Glej tudi prilagajamo obstoječi wiki strukturi in infrastrukturi. Seminarist se mora izkazati še s posegi te vrste v gesla svojih kolegov ali v druga gesla, potrebna popravkov, kar preverjamo ob vpisovanju ocen ob koncu semestra. Posamezna gesla dolgo čakajo na zadovoljivo redakcijo (če študent preneha s študijem ali se vpiše v kak drug seminar, celo nikoli ne doživijo popravkov), vendar so to izjeme. Precej dela z geslom imata pisec in učitelj tudi po predstavitvi: preverjanje vnesenih popravkov, dodajanje virov, podomačenje oz. lokalizacija gesla ... Seminarsko delo za *Wikipedijo* je zahtevnejše od tradicionalnega.

Pogoj za hitro in kvalitetno delo, vključno z védenjem, kako se vklopita računalnik in projektor, je redna prisotnost študentov v seminarju. Ob razvadi zgolj občasnega zahajanja v seminar se zgodi, da je treba vedno znova spominjati na sprejete dogovore in ponovno učiti potrebne temeljne spretnosti; proti temu žal največ zaleže podpisovanje na seznam udeležencev in izločanje tistih, ki se seminarja ne obiskujejo redno.

Pomembno se mi zdi razširjanje spoznanja o pedagoški vrednosti *Wikipedije* med kolegi učitelji. Wikidelavnice, ki jih pripravim dvakrat ali trikrat letno, so premalo za odpravo glavnega nesporazuma v zvezi z *Wikipedijo*, namreč predpostavke, da študent priskrbi vsebino, za projekt zadolženi administrator pa bo poskrbel za primerno obliko in vključitev gesla v okolico. Ne, za *Wikipedijo* ne stoji nobena inštitucija, *Wikipedija* nima nobenega zaposlenega in odgovornost za geslo moramo v največji meri prevzeti sami.

Priredba obstoječega gesla v katerem od večjih jezikov je najenostavnejši vstop v *Wikipedijo*. Začetnik, ki si je izbral geslo, za katerega obstaja tujejezična predloga,

največkrat pač članek v angleški Wikipediji, pogosto greši s suženjskim prevajanjem. Manj ko razume izhodiščno besedilo, bolj mu je zvest. Za dodatno zmedo poskrbi komodna uporaba prevajalnikov in možnost, da so tudi v velikih jezikih nekatera gesla slaba. Od tod pravilo: ne prevajaj, česar ne razumeš. Pisec naj s prevajalnikom preveri gesla v jezikih, ki jih ne pozna, saj so drugojezične informacije z vsakim letom obsežnejše, kvalitetnejše ali pa vsaj drugačne, in jih vgradi v slovensko geslo.

Za plasiranje specifičnih slovenskih pojmov, oseb in inštitucij v mednarodnem prostoru angažiram tuje študente na izmenjavi. Ti prevajajo oz. prirejajo gesla o znamenitih Slovencih, kranjski klobasi, pehtranovi potici ipd. v svoje jezike (gl. *Slovenska literarna gesla v drugih Wikipedijah*). Izdelek pomagajo preveriti mentorji v njihovi domovini in tuji administratorji.

SESTRSKA SPLETIŠČA

Zgodi se, da preobsežni ali slabo vodeni šolski wikiprojekti v wikiskupnosti izzovejo kritiko. Rešitev prinese preselitev projektov na manj izpostavljeno *Wikiverzo*, vendar generalna selitev šolskih wikiprojektov tja ni smiselna. *Wikipedija* sili pisca, da dojame razliko med dvema oblikama strokovnega pisanja: šolskim referatom in enciklopedičnim geslom, kar je mogoče samo, če se znajde v dejanskem enciklopedičnem okolju in je deležen reakcij wikiskupnosti, ne le učitelja. Na *Wikiverzo* smo tako preselili le začetniške seminarje v prvem letniku študija (npr. *Uvod v študij slovenske književnosti E 2010/11*). Samo tiste teme v seminarju, ki imajo nedvomen enciklopedični značaj (hvaležen predmet so povzetki leposlovnih del), pridejo v poštev za predelavo v geselsko obliko in prenos na *Wikipedijo*.

Za vajo v obvladovanju medija na začetku leta uporabimo **Wikivir**. Na projektno stran (npr. *Teksti za prvi letnik slovenistov 2011/12*) postavim naslove dostopnih digitaliziranih besedil in povezave na njihove spletne lokacije. Študentje primerjajo optično prebrane strani z njihovimi fotografijami in skene popravljajo čim bolj zvesto fotografirani predlogi. Tako izgubijo strah pred nepoznanim medijem.

Brez natančnega, sprotnega in kvalificiranega mentorjevega poseganja ne gre. Ker se predstave o vzorčnem geslu spreminjajo in pričakovanja rastejo, bo treba opraviti sistematično revizijo preteklih projektov. Posamezna izpostavljena gesla seveda doživljajo popravke in dopolnila ves čas.

Ob koncu semestra smo pri predmetu *Strokovno pisanje 2012* na *Wikiverzi* takole strnili spoznanja ob delu za *Wikipedijo*.

1. Med popravki, ki so jih v seminarju deležna gesla, so najbolj vidne črtave. Zadevajo neenciklopedične vsebine, npr. anekdotičnost, pozitivne ali negativne vrednostne izjave, pasuse, ki ne spadajo v konkretno geslo, npr. o značilnostih časa, v katerem je pisatelj živel. Črtali smo informacije, ki za slovenskega bralca niso bile relevantne, npr. prevode angleškega avtorja v francoščino, mašila *tudi, še, poleg tega, potem, prav tako, kasneje, kot smo že zapisali*, svojilne zaimke v stavkih tipa *V svoji razpravi je*, ponavljanja, npr. ime predmeta na začetku vsakega poglavja in podvajanje podatkov o avtorjevih knjigah v poglavjih *Delo* in *Bibliografija*. S krajšanjem smo se učili jedrnatega enciklopedičnega izražanja.

2. Kadar je bilo za izhodišče geslo iz časovno odmaknjenega *Slovenskega biografskega leksikona*, je besedilo klicalo po slogovni posodobitvi. Zastarele *liste* smo nadomestili s *časopisi*, *priobčil* v *objavil* ipd. Po zastarelih izrazih in skladnji najlažje odkrijemo prekopirane pasuse; administratorji reagirajo v takih primerih vzgojno strogo: članek prečrtajo oz. piscu v glavi članka zagrozijo z izobčenjem iz wikiskupnosti.

3. Tretji tip popravkov je izzvalo upoštevanje namembnika, ki ni nujno iz iste stroke. Seminarski referati se pišejo z namenom ustreči učiteljevim napotkom, pri enciklopedičnih geslih pa je treba imeti v mislih splošnega radovedneža in paziti tudi na zahteve administratorjev. Zgodilo se je, da se je seminarski sklep znašel v opreki z wikipedijskim dogovorom, ki se mu je bilo treba bodisi podrediti bodisi argumentirano uveljaviti spremembo dogovora.

4. Popravki tipa *Slovinci smo > Slovinci so*, v *delu vidimo > v delu se vidi* pomenijo korak v smer objektivnosti in nevtralnosti poročila. Ko pisec naleti na različna strokovna stališča, priporočam, da predstavi vsa in se do njih ne opredeljuje navijaško. Popularna laična stališča, ki oponirajo strokovnim, lahko predstavi na pogovorni strani gesla in o njih odpre diskusijo.

5. V mislih naj bo v prvi vrsti slovenski bralec, kar pomeni, da je treba geslo lokalizirati oz. poudariti tisto, kar je v njem specifično slovenskega. Nacionalna specifika se pokazala npr. pri geslih *kolektivni roman* in *planinska povest*. Pri tujih romanopiscih dodamo npr. seznam njihovih v slovenščino prevedenih del. K podomačenju spada tudi skrajšanje ali povzemanje preobsežnih in preveč natančnih tujejezičnih informacij.

6. Iskanje virov po spletu je postalo tako samoumevno, da najprej konzultiramo naslednje: iskalnika Najdi.si in Google za morebitni obstoj člankov v domači *Wikipediji* in v drugojezičnih *Wikipedijah* ali alternativnih spletnih enciklopedijah, spletni *Slovenski biografski leksikon*, *Primorski slovenski biografski leksikon*, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in *Slovenski pravopis*, za starejše pojme *Pleteršnikov slovar*, *Digitalno knjižnico Slovenije dLib*, *Cobiss*, *Novo besedo*, specialne podatkovne zbirke oz. kataloge, kot so seznam diplomskih nalog, zbirka zgodovinskega romana in kmečke povesti, zbirka slovenskega digitaliziranega leposlovja ipd. Skoraj na silo je bilo treba vztrajati, da študent vzame v roke stare natisnjene priročnike, ki še niso bili digitalizirani: *Enciklopedijo Slovenije*, katalog literarnovednega izrazja na ZRC SAZU, *Bibliografije učiteljev in raziskovalcev UL*, *Bibliografijo rasprava, članaka i književnih radova*, *Leksikon Literatura*, *Rečnik književnih termina* in znanstvene monografije na izbrano temo.

7. Mentorjeva pomoč je nujna pri hierarhizaciji podatkov, saj študent pogosto ne ve, kateri del informacije, ki naj jo povzame, je pomembnejši. Namesto da bi v biografskem članku navedel samo glavna avtorjeva dela, neselektivno prilepi kar njegovo celotno bibliografijo iz *Cobissa*. V prihodnosti bo treba več pozornosti posvetiti kategorizaciji gesel na dnu člankov, saj se pojmi samo tako znajdejo v ustreznem kontekstu. Preden geslo na dnu opremimo z nadrednimi kategorijami, se s klikom na *Kategorije* sprehodimo med možnimi že obstoječimi izbirami.

8. K dobremu občutku prispeva tehnična spretnost pri postavljanju gesel, tj. obvladovanje wikisloga: postavljanje slik, členitev, vnašanje povezav ... Začetniška

napaka je preintenzivno členjenje na odstavke. Odstavek naj združuje vsaj tri povedi, v nasprotnem primeru gre za naštevanje, ki kliče po uporabi seznamskih alinej. Primeren ni niti prevelik delež naštevanja: sezname so primerni bolj za kazala kot za posamezna gesla.

9. Mentor ponudi seznam relevantnih gesel, ki naj jih popišejo študentje. Pragmatično izhodišče so rdeče (tj. prazne) povezave v predhodnih člankih, seznam preferenčnih gesel, ki ga vzdržujejo administratorji, in seznam škrbin. Učitelj se s pomočjo podatka o frekvenci konkurenčnih izrazov v iskalniku (npr. *črnska literatura*, *črnska književnost*, *afroameriška literatura*) odloči, katerega bo postavil v naslov, katere pa bo preusmeril na izbrani termin. Čeprav študentje neradi berejo navodila, naj jih učitelj razločno formulira in objavi na vrhu projekta ali na projektovi pogovorni strani.

Stran Pogovor

Preberi Uredi Zgodovina

Iskanje

Josef Friedrich Perkonig

Iz Wikipedije, proste enciklopedije

Josef Friedrich Perkonig, avstrijski *pripovednik*, dramatik, filmski producent, * 3. avgust 1890, Borovlje, † 6. februar 1959, Celovec.

Vsebina [skrij]

- 1 Življenje
- 2 Delo
- 3 Perkonig in Slovenci
- 4 Priznanja
- 5 Viri

Življenje

Josef Friedrich Perkonig je bil sin puškarja in graverja slovenskega rodu Michaela Perkoniga ter Franziske Glantschnig, hčere nemškega veleposesnika. Prve svetovne vojne se zaradi kratkovidnosti in srčne napake kot vojak ni udeležil, temveč je kot poročevalec, politik in propagandist zastopal nemške interese na Koroškem. Od leta 1922 do upokojitve 1950 je bil učitelj in od leta 1938 profesor na celovškem učiteljski št. Deloval je tudi v koroški politični organizaciji Heimatdienst in vodil časopis *Kärntner Landmannschaft*. Z navdušenjem je 1938 sprejel Hitlerjevo priključitev Avstrije k Nemčiji in bil simpatizer nacionalsocialistične ideologije.

Delo

Perkonig je eden najbolj poznanih koroških pisateljev. Njegovo življenje in ustvarjanje priča o njegovi globoki navezanosti na koroško domovino. Je prvi predstavnik koroške domačjske literature (nem. *Heimatlidichtung*). Njegov literarni opus obsega 50 del, v katerih opisuje razgibano zgodovino Koroške ter problematična razmerja med koroško in slovensko etnično skupino. Po naročilu *Koroške deželne zveze* je zbiral in obdeloval vojne pripovedi. Te so izšle leta 1930 v knjigi *Kampf um Kärnten*. Višek njegovega ustvarjanja predstavlja vojni roman *Menschen wie du und ich*, izdan leta 1932, v katerem opisuje usodo in trpljenje ljudi med vojno. Podoben opis najdemo tudi v romanu *Patrioten* iz leta 1950.

Perkonig in Slovenci

Zlasti v svojih zgodnjih delih je Perkonig kritičen do Slovencev. Po vojni pa se je od negativnih podob Slovencev

Kip Perkoniga na nagrobniku

[...]

Viri

- **Urška Perenič**: *Stiki Josefa Friedricha Perkoniga s slovenskimi intelektualci in pisatelji*. Slavistična revija 53/4 (2005) 583-595.
- **Klaudija Kapun**: *Podoba Slovencev v romanih Josefa Friedricha Perkoniga*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1997. (COBISS) ☞

Kategorije: Rojeni leta 1890 | Umrli leta 1959 | Avstrijski pisatelji

Čas zadnje spremembe: 10:55, 5. oktober 2011.

Besedilo se sme prosto uporabljati v skladu z dovoljenjem Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 3.0, uveljavljajo se lahko dodatni pogoji. Za podrobnosti glej Pogoje uporabe.

Wikipedia® je tržna znamka neprofitne organizacije Wikimedia Foundation Inc.

Politika zasebnosti O Wikipediji Zaniikanja odgovornosti Mobilni pogled

WIKIMEDIA projekt | Univerza na Maccedoniji

Slika 1: Wikipedijsko geslo

10. Wikipedijski članek od drugih oblik tradicionalnega enciklopedijskega pisanja odlikujejo klikljive povezave, pogovorna stran, zgodovina strani, kategorije in mednarodne povezave (gl. sliko na levi strani). Študenta je treba naučiti, da se pred delom preklika skozi vse zavihke strani. Na pogovorni strani se bo seznanil, kako so reševali dileme predhodniki, v historiatu strani bo preveril, da ne hodi slučajno ravno zdaj v zelje kakemu drugemu piscu in izziva navzkrižno urejanje, uvrstitev v dodatne nadredne pojme mu bo pomagala umestiti pojav med druge pojave tega sveta, s klikanjem na drugojezična gesla se mu bo razkrilo, ali je geslo nacionalno specifično ali pa gre za globalno veljavno informacijo. Vse to mu bo pomagalo dojeti, da na *Wikipediji* ni sam in da mora upoštevati še druge.

Wikiji se od drugih računalniško podprtih oblik urjenja v sodobni pismenosti (elektronske table, spletne učilnice, učenje na daljavo) ločijo po tem, da so odprti za poglede in posege slehernika. Ne razumimo tega kot nevarnost, ampak kot pozitivni izziv in kot spodbudo za odgovornejše obnašanje na spletu.

PROJEKTI

Wikipedija:WikiProjekt Slovenski literarni zgodovinarji. 2006–. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:WikiProjekt_Slovenski_literarni_zgodovinarji>.

Wikivir:Slovenska leposlovna klasika. 2007–. <http://sl.wikisource.org/wiki/Wikivir:Slovenska_leposlovna_klasika>.

Wikipedija:WikiProjekt Romani. 2008–. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:WikiProjekt_Romani>.

Slovensko leposlovje na spletu: [Podatkovna zbirka]. 2008–. <<http://slovenskaliteratura.ff.uni-lj.si/>>.

Portal:Literatura. Wikipedija. 2010–. <<http://sl.wikipedia.org/wiki/Portal:Literatura>>.

DODATNA LITERATURA

HLADNIK, Miran, 2010: *Wikipedija v izobraževalnem procesu. Predavanje na konferenci Poslovna raba interneta – Social networking*. <<http://www.ff.uni-lj.si/slovjez/mh/wikivizobr.html>>. Dostop 15. julija 2012.

– –, 2007: Wikipedija in Slovenci. *Gorenjski glas – Snovanja* 13. 4. 2007. 12–13. <http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=5903>. Dostop 15. julija 2012.

– –, 2008: *Slovene Student Projects in Wikipedia and Wikisource*. Referat na 3. regionalni konferenci Wikimedije v Beogradu. <http://meta.wikimedia.org/wiki/Slovene_student_projects_in_Wikipedia_and_Wikisource>. Dostop 15. julija 2012.

– –, 2008: Trubar in internet. *Locutio* 42 in *Stati inu obstat* 2008/7-8. 20–29. <http://lit.ijs.si/trubar_internet.html>. Dostop 15. julija 2012.

– –, 2008: Kako selimo slovensko književnost na splet. Mateja Pezdirc Bartol (ur.): *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (SSJLK, 44). 164–67. Spletna objava: <<http://www.ijs.si/lit/kakoselimo.html>>. Dostop 15. julija 2012.

– –, 2011: *Prosojnice za predavanje o Wikipediji*. <<http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/Celovec.ppt>>. Dostop 15. julija 2012.

- -, 2012: *Desetletnica* Wikipedije. <http://sl.wikiversity.org/wiki/Desetletnica_Wikipedije>. Dostop 15. julija 2012.
- -, 2012: *Wikiji za srednje in osnovne šole*. <http://sl.wikiversity.org/wiki/Wikiji_za_srednje_in_osnovne_%C5%A1ole>. Dostop 15. julija 2012.

TADEJA ROZMAN

Trojina, zavod za uporabno slovenistiko

tadeja.rozman@trojina.si

Jezikovni pouk slovenščine: model (za) nove generacije

Prispevek se ukvarja z vprašanjem oblikovanja sodobnega modela jezikovnega pouka slovenščine s stališča uspešnega razvoja (funkcionalne) pismenosti in predstavi nekaj rezultatov projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku, ki nakazujejo možnosti prenove pouka.

1 POUK SLOVENSKEGA JEZIKA IN RAZVIJANJE (FUNKCIONALNE) PISMENOSTI

Leta 1998 je bila izvedena temeljna reforma učnih načrtov za slovenščino, ki naj bi jezikovni pouk usmerila s teoričnega v uporabno znanje, saj je veljalo, da učenci iz šol prihajajo funkcionalno nepismeni; ali če prevedemo v vsakdanji žargon: znali so sklanjati besedo dno, niso pa znali napisati prošnje za službo. V zadnjih letih se pouk slovenščine spet prenavlja na več nivojih, čeprav spremembe ne prinašajo temeljnih konceptualnih novosti.

Se pa kaže, da koncept izbesedilne obravnave jezika, kot je bil zasnovan v 90. letih, ne prinaša povsem zadovoljivih rezultatov. Po dobrem desetletju od njegove zasnove prihajajo pozivi po obsežnejših spremembah tako s strani raziskovalcev kot učiteljev, precej vznemirjenja v slovensko strokovno javnost pa prinašajo tudi rezultati mednarodnih raziskav o bralni pismenosti (*PISA*, *PIRLS*) ter nacionalnega preverjanja znanj, ki kažejo na upad bralne pismenosti slovenskih šolarjev in slabšo učinkovitost pouka pri razvijanju znanj na višjih taksonomskih ravneh, kot so samostojno razumevanje in tvorjenje besedil, utemeljevanje, povzemanje, povezovanje in sklepanje (Nolimal 2011, Kresal Sterniša 2011, Bečaj 2011). Seveda za tako stanje ne moremo kriviti samo koncepta pouka, ampak gre za preplet več dejavnikov, ki so po eni strani povezani z lovljenjem ravnotežja med tradicijo in razvojem, po drugi pa z različnimi ideloškimi pogledi na jezik in jezikovni pouk.

Precej problematičen se na primer zdi razmeroma tog šolski pogled na jezikovno normo slovenskega jezika. Ta je povezan s tradicijo normiranja, ki temelji na izrazito binarnem prikazovanju jezikovne realnosti, in precejšnjo neaktualnostjo normativnih priročnikov. Čeprav v slovenistični stroki (ne med učitelji ne med raziskovalci) trenutno ni resničnega soglasja niti o načinu sodobne standardizacije niti o tem, kaj predstavlja temeljno priročniško infrastrukturo, ki jo je treba razvijati v sodobnosti, se kljub temu zdi, da je razkorak pri razumevanju in upoštevanju normativnih določil med učitelji in učenci načeloma precej velik. Resno nas mora skrbeti vprašanje, ali je med generacijo učiteljev, ki jezik in besedila prikazujejo¹ kot črno-bele sisteme in vzorce, ter generacijo učencev, ki se jim v jeziku zdi vse dovoljeno (Arhar Holdt 2012) in ki z uporabo sodobnih tehnologij lahko hitro dokažejo, da si govorci res marsikaj dovolijo, razkorak vendarle tako velik, da preprečuje razvoj prožne sporazumevalne zmožnosti učencev in ne zmore vzgajati avtonomnih govorcev slovenščine.

V zadnjem času se je zato pojavilo več pozivov po redefiniranju ciljev jezikovnega pouka. O tem, kako doseči te cilje, pa sploh obstaja več nazorov in prepričanj, ki so si lahko diametralno nasprotni: npr. nekateri menijo, da je šolsko učenje slovnice še vedno preveč usmerjeno v izčrpano sistematično usvajanje sistemskih lastnosti po ravninah (npr. Rozman idr. 2012: 78–80), drugi pa, da bi se morali vrniti k tradicionalnemu učenju slovnice, ki smo ga konec 90. letih izgnali iz slovenskih šol (npr. Kocjan - Barle 2012). In ker je raziskav, ki bi preučevale učinkovitost različnih metod poučevanja ter ustreznost obravnavanih vsebin, izjemno malo, je oblikovanje didaktičnih modelov v veliki meri odvisno tudi od merjenja moči različnih interesnih skupin.

Ker pa na tem mestu želim predvsem iskati odgovor, kako oblikovati model jezikovnega pouka, ki bo uspešno razvijal pismenost² učencev, v nadaljevanju ne bom podrobneje analizirala in sopostavljala različnih pogledov, ampak le na kratko predstavila nekaj rezultatov projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku*,³ v okviru katerega smo med drugim preučevali tudi poučevanje slovenščine.

2 SPORAZUMEVANJE V SLOVENSKEM JEZIKU

Delo na projektu je usmerjeno v izdelavo prosto dostopnih elektronskih virov za slovenščino, kot so različni korpusi (npr. pisni korpus *Gigafida*, govorni korpus *GOS*), leksikalna baza podatkov o slovenskem besedišču, leksikon besednih oblik, slovnčni analizator ter spletna portala pedagoška slovnica in slogovni priročnik. Cilj projekta je torej pripraviti sodobno gradivno podlago in tehnološka orodja za raziskovanje sodobne slovenščine ter zasnovati spletne jezikovne priročnike, ki bodo namenjeni šolski in splošni populaciji.

1 Oziroma morajo prikazovati, če se držijo učnih načrtov in če želijo učence ustrezno pripraviti na zunanje preverjanje znanja.

2 Pismenost tu razumem v širokem pomenu usposobljenosti razumeti in tvoriti najrazličnejša besedila v najrazličnejših sporazumevalnih situacijah.

3 Projekt poteka od leta 2008 do 2013, financirata pa ga EU iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport RS.

Na šolsko polje poleg pedagoške slovnice⁴ in slogovnega priročnika⁵ posega tudi projektna aktivnost *Nova didaktika poučevanja slovenskega jezika* (Rozman idr. 2010), v okviru katere smo se poučevanju slovenskega jezika posvetili raziskovalno.⁶ Naredili smo:

- a) analize učnih načrtov in učbenikov za slovenščino,
- b) anketno raziskavo med učitelji slovenščine in učenci, s katero smo preverjali mnenja, stališča in prakse, povezane z jezikovnim poukom slovenščine in rabo informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) pri pouku,
- c) empirično raziskavo o razumljivosti slovarskih podatkov,
- č) korpus šolskih pisnih izdelkov *Šolar* (korpus besedil, ki so jih učenci in dijaki samostojno tvorili pri pouku, vsebuje več kot 2700 besedil in skoraj milijon besed),
- d) manjši korpus besedil tujih govorcev.⁷

2.1 ANALIZE

V prispevku seveda ni prostora za natančnejšo predstavitev vseh rezultatov, zato naj predstavim le nekaj problematičnih točk, ki smo jih odkrili s pomočjo analiz. Kot bolj problematična se kaže preveč dekontekstualizirana obravnava jezikovnih pojavov in s tem povezana prestroga normativnost, ki jezikovne pojave na podlagi njihovih sistemskih lastnosti in izvora ocenjuje s stališča dobro/slabo, prav/narobe, dovoljeno/nedovoljeno, namesto da bi učencem v procesu učenja skušali razložiti, kako posamezne izbire v določenih okoliščinah vplivajo na pomen, razumljivost in sprejemljivost besedila, in jih s tem naučili, kako iz bogatega jezikovnega nabora izb(i)rati tako, da bodo znali ustvarjati razumljiva, sprejemljiva besedila po svojih potrebah in okusu. V šoli tako pristajamo na poučevanje idealizirane norme slovenskega jezika, to pa pri učencih lahko vodi v deklarativno zavračanje norme ali pa razvija občutke, da je knjižni jezik nekaj popolnoma odtujenega in nenaravnega, sami pa da niso dovolj kompetentni uporabniki jezika (Stabej 2001).

Veliko je tudi učenja na pamet, povezanega s podrobno kategorizacijo in usvajanjem jezikoslovnih pojmov. Čeprav to ne velja le za obravnavo slovnice v ožjem pomenu besede, pa lahko domnevamo, da je aktualni didaktični model še vedno močno povezan s tradicijo šolskega prikazovanja slovnice, ki je le okleščen jezikoslovni znanstveni opis, ne upošteva pa potreb ciljne publike (Stabej 2010). Zato je pouk še vedno usmerjen v izčrpno usvajanje sistemskih lastnosti, pri oblikovanju didaktičnih rešitev pa manjka védenje o tem, s čim imajo učenci pri razumevanju in tvorjenju besedil v resnici težave. Za uspešno učenje slovnice se tudi zdi, da bi boljše rezultate prinašalo funkcionalno učenje, ki bi bilo – ne samo načelno in prepogosto le navidezno, kot se to dogaja sedaj – vpeto v besedilni kontekst in povezano z usvajanjem besedišča.

4 Več o tem Arhar Holdt idr. 2011.

5 Podrobneje o tem v zborniku piše Simon Krek, gl. tudi Bizjak Končar idr. 2011.

6 Vse raziskave, povezane z učenjem slovenščine kot prvega jezika, se osredotočajo na pouk v zadnjem triletnju osnovne šole in različnih srednješolskih programih.

7 Oba korpusa sta zaenkrat dostopna le v formatu XML na spletnih straneh projekta, vendar je v načrtu izdelava uporabniških vmesnikov za splošno uporabo.

Podobno velja tudi za besediloslovno obravnavo, kjer se učenci učijo značilnosti idealiziranih besedilnih vrst, njihova produktivna zmožnost pa je togo vrednotena s stališča odstopanja od vzorcev in iskanja napak (Krapš Vodopivec v Rozman idr. 2012).

2.2 ANKETA

Učitelji slovenščine, ki so jeseni 2010 sodelovali v anketni raziskavi,⁸ se z nekaterimi od teh stališč strinjajo bolj (npr. da učenci pri pouku preredko samostojno odkrivajo ustrezne jezikovne rešitve), z drugimi manj (npr. da se pri pouku jezikoslovne pojave preveč kategorizira). Povprečne ocene obstoječega sistema na 6-stopenjski lestvici, kjer 6 pomeni največje zadovoljstvo, se v veliki meri gibljejo okrog 4, kar sicer kaže na to, da so z njim bolj zadovoljni kot nezadovoljni, kljub temu pa nezanemarljiv delež učiteljev čuti potrebo po določenih spremembah.

Zanimivo tudi je, da so učitelji z obravnavo posameznih vsebin načeloma še kar zadovoljni, pri oblikovanju idealnega pouka pa bi v povprečju največ časa namenili usposabljanju za sprejemanje besedil z razumevanjem, učenju besed in pravopisa ter kreativnemu pisanju, manj pa delu z jezikovnimi priročniki, spoznavanju značilnosti besedilnih vrst, učenju slovničnih zakonitosti in jezikoslovnega izrazja, kar je deloma v nasprotju s trenutnim stanjem v šoli in posredno podpira pozive po spremembah.

Pri pripravi predlogov za didaktično obravnavo jezikovnih vsebin je učiteljsko mnenje o tem, kaj je v obstoječem sistemu dobro in kaj slabo, zagotovo treba upoštevati, kar velja tudi za ugotovitve o uporabi IKT. Učenci so uporabi računalnika pri pouku močno naklonjeni, spletno iskanje pa je najpogostejši vir za reševanje nalog, povezanih s poukom slovenščine, in jezikovnih težav, ki jih pri tem imajo. Tudi učitelji v uporabi IKT vidijo bistveno več prednosti kot slabosti, čeprav jih pri pouku slovenščine uporabljajo redko. Deloma bi bilo to lahko povezano s tem, da je e-gradiv za slovenščino še vedno malo, viri redko izkoriščajo interaktivne možnosti medija in so praviloma precej podobni klasični obravnavi snovi v učbenikih,⁹ hkrati pa njihova uporaba zahteva dobro računalniško opremljenost šol, od učiteljev pa seveda tudi računalniško znanje in pogosto precej energije, da njihovo uporabo metodološko ustrezno pripravijo za uspešno rabo pri pouku.

3 SKLEP

Kljub načelni usmerjenosti učnih načrtov v razvijanje sporazumevalne zmožnosti učencev in v usposabljanje za samostojno reševanje problemov analize kažejo, da je pouk slovenščine še vedno preveč frontalni, temelji na učenju definicij in premalo spodbuja samostojno iskanje rešitev. Jezikovnih vsebin se ne obravnava problemsko, ampak se jih pogosto posreduje na podlagi idealnih besedilnih vzorcev, vnaprej zamejenih možnosti interpretacij, podrobnega jezikovnosistemskega opisa in togega

8 V regionalno razpršen vzorec je bilo zajetih 1000 osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev, ki smo jim poslali anketne vprašalnike, rezultati pa so plod analize 276 izpolnjenih vprašalnikov.

9 Čeprav se večina učiteljev ne strinja z mnenjem, da je kvaliteta obstoječih e-gradiv slaba.

razumevanja jezikovne pravilnosti. Domnevamo lahko, da bi izproblemska obravnavna snovi, ki bi slonela na avtentični jezikovni rabi ter upoštevala realno jezikovno variantnost v kontekstu, povečala učinkovitost pouka pri razvoju funkcionalne pismenosti in oblikovanju bolj demokratičnih jezikovnih stališč.

Glede na aktualne kritike pouka se zdi, da je čas pravi, da začnemo raziskovati, kako bi predlagane spremembe oziroma nove didaktične prakse vplivale na učinkovitost pouka in katere jezikovne težave so pri učencih in odraslih zares pereče, ugotovitve pa potem upoštevamo pri snovanju šolskega procesa. Odločilne korake bi bilo treba storiti tudi na področju standardizacije jezika in priročniške infrastrukture. Normo slovenskega jezika je treba posodobiti v skladu s korpusnimi analizami sodobne slovenščine, pri izdelavi jezikovnih priročnikov pa upoštevati potrebe različnih ciljnih uporabnikov, tako z vsebinskega kot oblikovnega stališča. Za šolskega uporabnika to pomeni pripravo šolskega slovarja, pedagoške slovnice in pravopisa v spletni obliki, pa seveda tudi raznovrstnih e-gradiv, ki bodo izkoriščala različne možnosti medija in upoštevala potrebe in navade učencev (ter učiteljev) pri njihovi uporabi.

V okviru projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku* je bilo nekaj korakov v predlagani smeri že narejenih. Poleg raziskav pouka smo med drugim izdelali korpus *Gigafida*, *GOS* in *Šolar*, ki so potrebni za opis jezika in raziskovanje jezikovne zmožnosti učencev, koristni pa tudi za pripravo šolskih gradiv in neposredno uporabo pri pouku.¹⁰ V delu je tudi priprava dveh spletnih jezikovnih portalov, tj. pedagoške slovnice in slogovnega priročnika. Njuna uporaba bo brezplačna, predvidoma pa naj bi (zaenkrat sicer z omejenim številom pripravljenih gesel) začela delovati proti koncu leta 2013. Čeprav predvidevata različnega ciljnega uporabnika (slovnica učenca tretjega triletja OŠ in dijaka, slogovni priročnik pa splošnega odraslega uporabnika in srednješolca) ter imata različen fokus jezikovne obravnave (slovnica bo vsebinsko ožja), ju pripravljamo na podlagi istih izhodišč: oba vira nastajata na podlagi empiričnih raziskav o tem, s čim imajo pišoči v resnici težave,¹¹ vsebinsko se osredotočata na detektirane težave in ponujata razlage v kar se da razumljivi obliki, v celoti sta zasnovana kot spletni vir in predstavljata opis sodobne slovenščine, pridobljen na podlagi korpusnih analiz. Oba vira tudi skušata slediti dvema enakima ciljema: reševati konkretne jezikovne probleme, obenem pa uporabnike usmerjati k uporabi sodobnih virov, da se naučijo odgovore na jezikovna vprašanja v prihodnosti poiskati sami (Arhar Holdt idr. 2011, Bizjak Končar idr. 2011).

Predlogi, ki jih imamo, in rešitve, ki jih ponujamo, niso takšni, da bi jih lahko čez noč vpeljali v učni proces in zjutraj že merili njihove učinke. Zagotovo tudi niso edina možna pot in ne moremo zanikati, da ne bi bili odvisni od jezikoslovnih nazorov avtorske ekipe. So pa – tudi zato, ker v precejšnji meri temeljijo na empiričnih raziskavah – zagotovo legitimni in vredni upoštevanja.

10 Možnosti, kako uspešno vključevati korpusne in korpusno gradivo v pouk prvega jezika, so zaenkrat slabo raziskane, spoznanja tujih raziskav, ki večinoma izhajajo iz poučevanja angleščine kot tujega jezika, pa kažejo na številne prednosti te metode.

11 Glavni vir analiz za slovnico predstavlja korpus *Šolar*, za slogovni priročnik pa so bili analizirani spletni jezikovni forumi in svetovalnice.

LITERATURA

- ARHARHOLDT, Špela idr., 2011: *Pedagoška slovnica pri projektu SSJ*. Ljubljana: MŠŠ, Amebis. <<http://www.slovenscina.eu/Vsebine/Sl/Kazalniki/K16.aspx>>. Dostop 27. junija 2012.
- ARHARHOLDT, Špela, 2012: *Pedagoška slovnica med Scilo in Karibdo: jezikovna norma in korpusni podatki*. <http://videlectures.net/pravopis2012_arhar_holdt_slovnica/>. Dostop 27. junija 2012.
- BEČAJ, Janez, 2011: *Izboljšave ali preobrazba?* <<http://www.zrss.si/bralnapismenost/default.asp?p=posnetki>>. Dostop 27. junija 2012.
- BIZJAK KONČAR, Aleksandra idr., 2011: *Slogovni priročnik pri projektu SSJ*. Ljubljana: MŠŠ, Amebis. <http://www.slovenscina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik17/Kazalnik_17_Slogovni_prirocnik_SSJ.pdf>. Dostop 27. junija 2012.
- KOCJAN - BARLE, Marta, 2012: Šolska slovnica v oslovski klopi. *Delo* 10. 4. 2012.
- KRESAL STERNIŠA, Barbara (ur.), 2011: *Poučevanje branja v Evropi: okoliščine, politike in prakse*. Ljubljana: MŠŠ.
- NOLIMAL, Fani (ur.), 2011: *Konferenca Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi*. Ljubljana: ZRSŠ.
- ROZMAN, Tadeja idr., 2010: *Nova didaktika poučevanja slovenskega jezika*. Ljubljana: MŠŠ in Amebis. <<http://www.slovenscina.eu/Vsebine/Sl/Kazalniki/K15.aspx>>. Dostop 27. junija 2012.
- ROZMAN, Tadeja idr., 2012: *Empirični pogled na pouk slovenskega jezika*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- STABEJ, Marko, 2001: Spod materinega krila v lastne hlače (materni jezik, državni jezik – med intimnim in javnim). Milena Ivšek (ur.): *Materni jezik na pragu 21. stoletja*. Ljubljana: ZRSŠ. 21–31.
- –, 2010: Slovnica in ideologija. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik, 21). 45–56.

SPLETIŠČA

- Gigafida*: <<http://demo.gigafida.net>>. Dostop 27. junija 2012.
- GOS*: <<http://www.korpus-gos.net>>. Dostop 27. junija 2012.
- Sporazumevanje v slovenskem jeziku*: <<http://www.slovenscina.eu>>. Dostop 27. junija 2012.

SIMON KREK

Amebis, d. o. o., in Institut »Jožef Stefan«

simon.krek@guest.arnes.si

Spletni portal *Slogovni priročnik*

V prispevku predstavljamo nov spletni jezikovni priročnik, s katerim skušamo predstaviti težišče jezikovne kompetence pri sestavljanju besedil s specializiranih strokovnjakov za jezik na jezikovnotehnološko sodobno opremljenega tvorca besedil. Slogovni priročnik izkorišča možnosti povezovanja obsežnih baz podatkov, kot sta leksikon besednih oblik in korpus z milijardo besed, dostopen v spletnem konkordančniku, s tehnologijami informacijskega poizvedovanja, s katerimi sistem skuša prepoznati uporabnikovo vprašanje in ponuditi ustrezní odgovor z vnaprej pripravljenege spiska jezikovnih zadreg.

1 UVOD

Ideja in zasnova spletnega portala *Slogovni priročnik* je opisana v enem od kazalnikov projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku* (Bizjak Končar in dr. 2011), zato se v tem prispevku osredotočamo na opis funkcionalnosti in delovanja portala.¹ Izhodišče delovanja portala je predvsem v zagotavljanju možnosti, da vsak uporabnik spleta – tudi brez specialističnega jezikoslovnega znanja – lahko pridobi informacije o jezikovni zadregi, pred katero se je znašel v takšni ali drugačni konkretni jezikovni situaciji. Portal izkorišča možnosti, ki jih ponujajo sodobne (jezikovne) tehnologije, in kot tak predstavlja korak v smer nadomeščanja knjižnih pravopisnih priročnikov, kot jih za slovenščino poznamo iz 20. stoletja, od Levčevega pravopisa iz leta 1899 do pravopisa ZRC SAZU iz leta 2001, s spletno aplikacijo, ki črpa podatke iz obsežnih digitalnih jezikovnih virov, osnovana pa je na analizi jezikovne rabe v besedilnih korpusih in specializiranih spletnih forumih, ob hkratni analizi jezikovnega

¹ Težavam s standardizacijo je bila posvečena tudi ena od konferenc istega projekta – prispevki so dostopni na spletni strani portala *Videolecutres* (http://videolectures.net/pravopis2012_ljubljana/) in na spletni strani projekta (<http://www.slovenscina.eu/Vsebine/Sl/Dogodki/Pravopis/Program.aspx>).

izročila v obstoječih pravopisnih priročnikih. Primarna dodatna vira portala *Slogovni priročnik* sta predvsem leksikon besednih oblik (LBO), obogaten s podatki o jezikovnem standardu, in korpus *Gigafida* (skupaj s spletnim konkordančnikom), ki sta bila prav tako izdelana v okviru projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku*.

2 KRATKA UTEMELJITEV KONCEPTA

Tako kot drugi jeziki ima tudi slovenščina razmeroma dolgo zgodovino intenzivnega ukvarjanja s kodifikacijo standardnega jezika, ki se je v 20. stoletju večinoma udeleževala skozi pravopisne jezikovne priročnike. Ti so ob pomanjkanju temeljnega slovarja navadno vsebovali tudi obsežen slovarski del, s poudarkom na pravopisno težavnejših iztočnicah. Zadnji tak knjižno zasnovani pravopis je izšel leta 2001 (Toporišič 2001) in je od leta 2010 v celoti, tako pravila kot pravopisni del, prosto dostopen tudi na spletu. Spletna različica se od knjižne ne razlikuje, pravila so dostopna v formatu PDF, ki posnema tiskano besedilo, slovarski del pa je dostopen v iskalniku NEVA, ki omogoča tudi razmeroma zahtevna iskanja po slovarski bazi (<http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>), vsebinsko pa se geselski članki v knjižni in elektronski različici ne razlikujejo.

Ena od temeljnih predpostavk avtorjev novega spletnega priročnika je ta, da se je s pojavom spleta, predvsem pa njegove različice 2.0 z množično aktivno participacijo splošne javnosti pri pisanju besedil, ki so poleg tega vsem dostopna takoj (blogi, forumi, družabna omrežja itd.), v temelju spremenila narava in dinamika objavljanja javno dostopnih besedil, kakršna je bila v uporabi večino 20. stoletja. Če je bil predvsem po 2. svetovni vojni vzpostavljen standardni proces objavljanja tiskanih besedil, ki je vključeval avtorja, založbo z urednikom, lektorja in korektorja, se je v zadnjem desetletju, predvsem pa v zadnjih letih z množičnim prehodom najprej v digitalno in potem še v spletno okolje, ta krog v precejšnji meri razdrl. Med drugim je ta proces v eksistencialno stisko potisnil tudi precejšen del založniške gospodarske panoge, po našem mnenju pa je proces objavljanja in jezikovne interakcije spremenil do te mere, da knjižno zasnovani koncepti ne vzdržijo več preizkusa časa. Če torej pravopis kot tiskana zbirka standardizacijskih navodil in izbranih težjih primerov po konceptu in vsebini pripada svetu tiska, skuša spletni portal *Slogovni priročnik* predvsem odgovoriti na vprašanje, kakšen bi bil primeren kodifikacijski koncept za 21. stoletje. Ta odgovor mora upoštevati več dimenzij, med katerimi so predvsem kvantni preskok pri množičnosti javne komunikacije, nova digitalna in spletna besedilnozvrstna stvarnost, načeloma neomejen dostop do digitalnih (jezikovnih) virov (in možnosti njihovega povezovanja) ter nove možnosti uporabe jezikovnih tehnologij.

Razvoj pomagal pri kodifikacijskih zadregah v digitalnem mediju gre v dve osnovni smeri, ki se med sabo dopolnjujeta. Prva smer so že nekaj časa prisotna jezikovnotehnološka orodja tipa črkovalniki in slovnični pregledovalniki, ki pri zgoraj omenjeni založniški shemi nadomeščajo korektorje in vedno bolj tudi lektorje, njihova kakovost pa se skozi čas izboljšuje. Druga smer so svetovalni servisi, forumi, družabna omrežja in druge oblike nove spletne interakcije, ki uporabnikom spleta

zagotavljajo odziv bodisi ožje ali širše interesne skupnosti ali uradnega telesa, ki je pri določenem jeziku zadolženo za pomoč govorcem pri kodifikacijskih zadregah. Najbolj značilna uradna svetovalna telesa so denimo skandinavski jezikovni svèti ali po funkciji podobne službe na jezikovnih inštitutih pri nekaterih slovanskih jezikih. Na drugi strani pa uporabniki spleta informacije iščejo tudi na specializiranih spletnih forumih in nasploh z iskanjem s pomočjo spletnih brskalnikov. Spletni portal *Slogovni priročnik* skuša nadomestiti predvsem svetovalniški del, in sicer z detektiranjem pogostih zadreg oz. nihanj pri pisni produkciji in ponujanjem standardiziranih odgovorov nanje, hkrati s povezavami na dodatne spletne jezikovne vire, na katerih si uporabniki lahko ogledajo, kako se realno v jeziku uporabljajo besede, s katerimi je povezana ta zadrega.

3 SESTAVA PORTALA

Portal je sestavljen iz več delov, ki so med sabo povezani v osrednji bazi podatkov, ki deluje kot centralna točka in združuje raznorodne tipe informacij. Jedro portala je spisek približno 700 jezikovnih zadreg v standardni slovenščini, ki so bile detektirane pri analizi treh različnih tipov primarnih virov: tradicionalnih pravopisnih priročnikov, besedilnih korpusov in spletnih forumov z jezikovnimi vprašanji. Spisek zadreg je sestavljen kot ontološko drevo, na vrhu katerega je osem osnovnih kategorij: PRAVOPIS (A), PRAVOREČJE (B), OBLIKOSLOVJE (C), BESEDOTVORJE (D), BESEDIŠČE (E), SKLADNJA (F), BESEDILO (G), RAZNO (H). Te vrhnje kategorije se cepijo na podkategorije, trenutno najdlje do šestega nivoja, za označevanje kategorij pa je bil izbran sistem kombinacij črk in števil, ki omogoča poljubno zrnavost pri različnih kategorijah – vrhnje kategorije se na podkategorije namreč cepijo neenakomerno. V tabeli 1 navajamo nekaj primerov:

OZNAKA	KATEGORIJA	PRIMER
D	BESEDOTVORJE	
D1	TVORBA PRIDEVNIKOV	
D1a	Svojljni pridevniki iz imen moških oseb	
D1a1	Imena na samoglasnik	
D1a1a	Iz imen, ki se končajo na a	Luka – Lukov/*Lukin, Strniša – Strnišev, Šenoa – Šenoov, Matija – Matijev

Seznam jezikovnih zadreg v sistemu portala *Slogovni priročnik*

Pri vsaki od kategorij oz. jezikovnih zadreg se v bazi podatkov nahaja več elementov, med katerimi sta najpomembnejša t. i. dolgi in kratki odgovor. Kratki odgovor sestavlja besedilo v formatu XML, ki v stavčni obliki zagotavlja ustrezen izpis statističnih podatkov iz besedilnega korpusa *Gigafida* in iz leksikona besednih oblik. Zasnovan je kot univerzalni mehanizem, s katerim je mogoče opisati statistično stanje pri vseh možnih kombinacijah standardnih ali nestandardnih oblik pri določeni kategoriji. Če kot zgled izpostavimo besedotvorno kategorijo D1a2e, se naslov kategorije

glasi »Tvorba svojilnih pridevnikov iz moških imen, ki se končajo na govorjeni [r]«. Zgledi, ki spadajo v to kategorijo, so denimo pari Sever-Severjev, Shakespeare-Shakespearejev, Baudelaire-Baudelairov itd. Pri vseh besedotvornih parih samostalnik-pridevnik, ki imajo na koncu še nemi -e, sta načeloma možni dve standardni in dve nestandardni obliki: Shakespearejev/Shakespeareov (standardno) in Shakespearejev/Shakespeareov (nestandardno). Ni pa nujno, da se v korpusu pri vseh svojilnih pridevnikih, ki spadajo v to kategorijo, dejansko pojavljajo vse standardne in nestandardne oblike, in v kratkem odgovoru mora biti ta možnost upoštevana. S kombinatoriko vseh možnosti pri kategoriji D1a2e dobimo skupaj petnajst možnih kombinacij in s tem tudi toliko kratkih odgovorov, od katerih v tabeli 2 prikazujemo prvega:

```
<!-- varianta 1: ŠTIRJE, standardno12, nestandardno34 -->
<tekst var='S00.S00.N00.N00' graf='1234'>Na grafu si
lahko ogledate podatke o rabi oblik <beseda id='1'/>, <be-
seda id='2'/>, <beseda id='3'/> in <beseda id='4'/>
v korpusu Gigafida. Obliki, zapisani z modro, sta ustrez-
ni, sivi pa nista skladni s trenutnim pravopisnim stan-
dardom.</tekst>
```

Primer kratkega odgovora v formatu XML

Ta sistem omogoča, da je proces prikazovanja podatkov na portalu dinamičen, saj se lahko nenehno prilagaja novemu stanju v jeziku, kakršno je zabeleženo v kombiniranem sistemu virov BESEDILNI KORPUS – LEKSIKON BESEDNIH OBLIK – PORTAL SLOGOVNI PRIROČNIK. Ko se posodobi in poveča besedilni korpus, se statistični podatki iz korpusa prelijejo v leksikon besednih oblik, na portalu pa so ti podatki uporabljeni za vizualizacijo brez potrebe po poseganju v sistem. Besedila v kratkem odgovoru torej ni treba vedno znova ročno spreminjati in prilagajati novim stanjem, temveč sistem sam izbere pravi odgovor za prikaz glede na stanje, ki ga najde v (redno posodobljenem) leksikonu besednih oblik. Kot del kratkega odgovora portal vsebuje tudi graf z vizualizacijo podatkov, kjer je to mogoče in smiselno, skupaj s povezavami na ustrezne rezultate (oz. iskalni pogoj) v spletnem konkordančniku korpusa *Gigafida*. V določenih primerih kratki odgovor vsebuje tudi povezavo na vizualizacijo leksikona besednih oblik, ki je del projektnega portala www.slovenscina.eu, predvsem v primerih, ko je po presoji sestavljalcev portala pomembno, da si uporabniki portala lahko ogledajo celotno paradigmo pregibnih oblik za določeno besedo.

Če je torej kratki odgovor dinamični del portala, ki »komunicira« z drugimi bazami podatkov in je od njih odvisen, je dolgi odgovor statični del, ki se ne spreminja. Dolgi odgovori so izdelani v formatu HTML in so v tej obliki tudi vključeni v osrednjo bazo podatkov portala. Pri dolgih odgovorih je bila v procesu izdelovanja sistema portala *Slogovni priročnik* posebna pozornost posvečena razumljivosti opisa jezikovne zadrege za nejezikoslovnega, laičnega uporabnika, ki je tudi ciljni naslovnik portala.¹ Primer dolgega odgovora pri kategoriji D1a2e je prikazan v tabeli 3:

1 O tem podrobneje v Bizjak Končar idr. 2011.

NA DOLGO IN ŠIROKO

Na splošno **svojilne pridevnike** iz samostalnikov moškega spola naredimo tako, da jim dodamo **-ov** ali **-ev**, pri čemer je izbira **odvisna od glasu**, s katerim se samostalnik konča. Izjema so svojilni pridevniki iz samostalnikov, ki se končajo na **izgovorjeni [r]**. Pri teh imamo dve enakovredni možnosti.

1. Lahko jih podaljšamo z **-j**, kar pomeni, da bomo zaradi **preglasa** uporabili **-jev**, npr. **novinar-novinarjev**, **Gregor-Gregorjev**.

2. Lahko pa jim dodamo **-ov**, npr. **satir-satirov**, **Bor-Borov**.

Raba ene od obeh možnih oblik se je pri večini pridevnikov ustalila in na splošno prevladuje oblika z **-jev**. Obliko z **-ov** pa skoraj vedno uporabimo v dveh primerih:

1. kadar pri samostalniku pred končnim izgovorjenim [r] stoji **polglasnik**, zapisan s črko, ki pri sklanjanju izgine (Peter › Petra, Petru ... › Petrov oče).

2. pri **enzložnih** samostalnikih (Bor › Borov).

Obstajajo tudi **posamezna imena**, pri katerih izbira precej niha. Če nas zanima, katero obliko pisci raje uporabljajo, se o tem lahko prepričamo v **korpusu**.

Poseben problem so angleška, francoska in nekatera druga lastna imena, ki se končajo z izgovorjenim [r], vendar črki **r** sledi še **nemi -e**, kot na primer v priimkih **Moliere** [moljêr], **Baudelaire** [bodlêr], **Saussure** [sosír], **Gilmor** [gílmor], **Shakespeare** [šékspir] in **podobnih**.

Pri tvorjenju svojilnih pridevnikov iz teh lastnih imen **nemi -e** praviloma izpustimo in dodamo **-jev** ali **-ov**, kar pomeni, da sta ustrezni obe obliki, npr. **Molierov / Molierjev**, **Saussurov / Saussurjev**, **Baudelairov / Baudelairjev** itd.

Pri nekaterih imenih se je raba ustalila pri eni od možnosti, pri drugih pa se uporabljata obe obliki, vendar ena navadno prevladuje. Podatek o tem je mogoče dobiti v **korpusu**.

Za uspešno reševanje zadrege moramo poznati pravilen izgovor tujega imena!

Primer dolgega odgovora v formatu HTML

Dolgi odgovor je torej zasnovan tako, da uporabniku portala skuša podati tudi bolj strokovno informacijo in hkrati s povezavami opozarja na druge dostopne vire. S pomočjo poljudne strokovne razlage tistim, ki jih izvor zadrege zanima v

izobraževalnem smislu, ponudi tudi informacijo, ki jo lahko uporabijo naslednjič, ko se srečajo s podobno zadrego.

4 DOSTOP DO INFORMACIJ

Uporabnik do informacij, ki jih vsebuje portal, dostopa na dva načina. Prvi je neposredno z vpisom vprašanja v iskalno okno na vstopni strani portala. Pod iskalnim oknom je vnaprej pripravljenih nekaj vprašanj, ki uporabniku sugerirajo, kakšna vprašanja pričakuje strojni mehanizem, npr. »se napiše shakespearov ali shakespearjev« itd. Ta mehanizem uporabnikovo vprašanje (skladenjsko) razčleni in analizirani stavek primerja s podatki iz leksikona, pri čemer vprašanju skuša pripisati ustrezno kategorijo iz nabora jezikovnih zadreg. Če vprašanje lahko spada v več kategorij, se odloči za eno od možnih, druge pa ponudi kot povezave na spisku z naslovom »Ste morda mislili?«, ki se pri odgovoru prikaže levo od osnovnega okna. Drugi spisek z naslovom »Povezani odgovori« vsebuje vnaprej pripravljene povezave na kategorije, ki so z izbrano tako ali drugače povezane. Tipična povezava je tako denimo med kategorijo »Tvorba svojilnih pridevnikov iz moških imen, ki se končajo na govornjeni [r]«, v katero spadajo zgoraj naštetih zgledi, ter kategorijo »Sklanjanje angleških in francoskih moških imen, ki se končajo na govornjeni [r]«, z lastnimi imeni Shakespeare, Baudelaire, Molière itd. – s podobno oblikoslovno težavo, kot jo v besedotvornem smislu izkazujejo pridevniki. Del z alternativnimi odgovori in povezanimi vprašanji vsebuje tudi povezave na družabna omrežja *Facebook*, *Twitter* in *Google+*, s čimer lahko uporabniki prenesejo informacijo o konkretni kategoriji v svoje omrežje in tam delijo mnenje ali komentirajo vsebino.

Druga pot do informacije je s pomočjo razčlenjene ontologije, ki se nahaja na povezavi »Oglejte si kazalo vsebine« v zgornjem meniju portala. Povezava vodi do kazala, ki je strukturirano na način, da uporabniku omogoča preprosto prehajanje z enega hierarhičnega nivoja na drugega, saj se ob kliku na podnivo drugi hierarhično višji nivoji skrijejo, zadnji nivo, ki vodi do odgovora, pa je opremljen s tipičnimi zgledi za lažje razumevanje zadrege.

5 SKLEP

V zadnjem desetletju je prehod v digitalno okolje za preživetje jezikov postal resno vprašanje. Nastajajoči digitalni razkorak ločuje aktivne udeležence v informacijski družbi od tistih, ki nimajo dostopa do novih tehnologij. Na širši ravni digitalni razkorak ločuje jezike, ki bodo lahko enakopravno sodelovali pri razvoju informacijsko-komunikacijskih tehnologij, od tistih, ki jim zaradi pomanjkanja digitalnih virov in orodij grozi, da bodo dolgoročno postali manj zanimivi za rabo pri vsakodnevni komunikaciji (tak primer sta denimo norveški nynorsk in irski gaelic). Eden od nujnih pogojev za obstoj jezikovne skupnosti, ki v polnosti lahko deluje v izbranem jeziku v digitalnem okolju, so prosto dostopna orodja in viri, ki zagotavljajo informacije o jezikovnem standardu. Namen portala *Slogovni priročnik* je zagotavljanje teh virov in preizkušanje, kakšen bi bil način prikazovanja podatkov, ki bi ustrežal novim generacijam digitalnih domačinov.

LITERATURA

- BIZJAK KONČAR, Aleksandra idr., 2011: *Slogovni priročnik: sporazumevanje v slovenskem jeziku. Kazalnik 17 - Standard za korpusno analizo težav pri tvorbi besedil*. <http://www.slovenscina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik17/Kazalnik_17_Slogovni_prirocnik_SJ.pdf>. Dostop 3. julija 2012.
- CRYSTAL, David, 2011: *Internet Linguistics: A Student Guide*. New York: Routledge.
- STABEJ, Marko, 2011: Jezikovni potrošnik in potrošnica. *Sodobna pedagogika* 62/2. 102–113.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: ZRC SAZU.

SONJA STARC

*Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem
sonja.starc@pef.upr.si*

Večkodno besedilo kot del besedilne pismenosti v šolskem izobraževanju

Prispevek razpravlja o pomenu večkodne besedilne pismenosti, njenem mestu v učnih načrtih in v zunanjem preverjanju znanja.

1 UVOD

1.1 Sodobno pojmovanje pismenosti je sorodno pojmovanju sporazumevalne zmožnosti, zmožnosti posameznika, uspešno komunicirati na vseh družbenih področjih, kar pa se močno povezuje s kulturnimi okolji in njihovimi izoblikovanimi vzorci tvorbe besedil in izbire jezikovnih (in drugih semiotskih) sredstev zanje. Posameznik vzorce usvoji spontano iz svojega okolja (z usvajanjem materinščine), zmožnosti opomenjanja kompleksnejših besedil pa se (na)učí tako v institucionalnem kot neinstitucionalnem okolju. Svojo pismenost oz. zmožnosti uporabe družbeno dogovorjenih sistemov, »simbolov (jezik) za tvorjenje, razumevanje in uporabo besedil za potrebe življenja v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi« (Bucik idr. 2006: 7), v okoljih, katerih konvencije manj poznamo, dokažemo, ko prepoznamo logiko in strukturo nekega sporočila.

Namen vsakega izobraževanja je v bistvu ta, da posamezniku posreduje paradigme, strategije za zmožnost delovanja, komuniciranja, tako v poklicnem, družbenem kot zasebnem življenju. Šolsko izobraževanje naj bi torej skrbelo za posameznikovo pismenost, pa če je to eksplicitno zapisano v učnih načrtih ali ne.

1.2 V nadaljevanju nas zanima, kako je v izobraževalnem sistemu (pri slovenščini) obravnavana besedilna pismenost, natančneje večkodna besedilna pismenost. Pojmujemo jo kot posameznikovo zmožnost, upomenjati in opomenjati večkodna besedila za uspešno komuniciranje z okoljem.

Besedila se praviloma pojmujejo kot »komunikacijska pojavitev« (De Beaugrande in Dressler 1992) in »semantična enota« (Halliday 2002), realizirana v neko strukturo s pomočjo le jezikovnega sistema. V šoli se spoznava jezikovno besedilo na treh metafunkcijah, pri tem se najbolj izpostavlja leksikogramatični vidik (ideacijsko metafunkcijo).¹

Besedila, sporočena prek različnih kanalov (vidnega, slušnega in obeh skupaj) in v različnih medijih (od časopisa, knjige, radia, TV, reklamnega panoja in spleta), pa so prevladujoče večkodna.² Pojavijo se vprašanja o tem, kako razbiramo pomen takih besedil. Kaj najprej opomenimo: besedno ali slikovno/zvočno/kinetično? Kateri semiotski kod ponuja prevladujoče sporočilo besedila? Kakšna je bralna pot, še vedno samo od leve zgoraj proti desni? Kako slikovno vzpostavlja stik z bralcem, kako pripomore h koherentnosti besedila? Ali je usvajanje zmožnosti razbiranja pomena vseh treh metafunkcij večkodnega besedila iz kulturnega okolja dovolj ali bi morali te zmožnosti dograjevati tudi v šoli?

1.3 Tema prispevka se navezuje na ugotovitve raziskave vzorca gimnazijcev 4. letnika in študentov 1. letnika vzgojiteljskega programa (224 anketiranih)³ o zmožnostih, opomeniti večkodno besedilo (Starc 2011: 28–45). Te povedo, da 93 % raziskovancev kot besedilo pojmuje le besedni del in slikovno razume kot samostojni semiotski kod, ki je z besednim – usmerjevalnimi leksemi – povezan le formalno. Ker večkodnega besedila ne razumejo kot celoto, v kateri so različni semiotski viri smiselno izbrani ter razvrščeni, in se opomenjajo, ponujajo različne bralne poti (te tudi vplivajo na interpretacijo!), se ob možnostih opomenjanja, ki jim jih samo večkodno besedilo ponuja in jih dojamejo spontano, počutijo nelagodno, saj jim izbrani semiotski viri »ponujajo še nekaj več«, česar pa sami ne morejo odkriti. Da taka besedila obravnavajo v šoli, odgovarja 54 % vprašanih,⁴ 83 % pa jih meni, da bi se v šoli morali učiti tudi o zakonitostih njihove zgradbe. Izkaže se, da v šoli naučene vzorce nekaterih vrst publicističnih besedil nekritično prenašajo tudi na večkodna.

2 VEČKODNO BESEDILO V NACIONALNI STRATEGIJI PISMENOSTI, UČNIH NAČRTIH IN TESTIH ZUNANJEGA PREVERJANJA

2.1 *Nacionalna strategija pismenosti (NSP)* besedilne pismenosti eksplicitno ne omenja, jo pa implicitno upošteva med zmožnostmi, ki naj bi jih ob koncu posameznega izobraževalnega obdobja dosegli učenci. Večkodna besedila omenja le posredno, v zvezi s pričakovano razvitimi zmožnostmi ob koncu predšolskega obdobja, in sicer:

poznajo različne vrste slikovnega in besedilnega gradiva, v bralnem gradivu ločujejo slikovni in črkovni del, brani ali pripovedovani vsebini sledijo in jo

1 A ne z instrumentarijem sistemsko-funkcijske slovnice.

2 Večkodna so besedila, sestavljena iz besednega in nebesednih semiotskih kodov (Kress in van Leeuwen 2005, Starc 2007 in 2011).

3 Anketa je preverjala bralno razumevanje večkodnega besedila in spraševala po poznavanju njegove strukture, izvedena je bila oktobra 2009 in 2010. Rezultati obeh skupin sovpadajo.

4 Vprašanje je bilo premalo natančno, da bi iz odgovora lahko razbrali, ali mislijo na zakonitosti tvorbe in branja večkodnega besedila ali na večkodna besedila, s katerimi se srečujejo že v vseh učbenikih.

razumejo, ustvarjajo različna grafična in slikovna sporočila, poznajo različne vire informacij. (Bucik 2006.)

Na ostalih stopnjah izobraževanja po vertikali navzgor do »visokošolske ustanove« se kot pričakovana ponavlja zmožnost (govorjene in pisne) tvorbe ter razumevanja in interpretacije besedila.⁵ Večkodno besedilo, niti z drugimi pojavitvami, ni omenjeno.

Ugotovimo, da slikovno »gradivo« (Bucik 2006) ni pojmovano kot enakovredna sestavina besednemu, s katerim v interakciji ustvarjata nov pomen, se opomenjata in tvorita notranje koherentno besedilo, temveč le kot »spremljevalni del« besednega. Besedilo je torej razumljeno kot pomensko zaokrožena enota samo iz jezikovnega semiotskega vira. Podobno je besedilo razumljeno tudi v učnih načrtih in šolski praksi ter zunanjem preverjanju.

2.2 Besedilo je v vseh UN za slovenščino obravnavano kot realizacija dveh diametralno nasprotnih pojavov – tipov besedil: neumetnostnega, praviloma prikazanega kot objektivno, iz njega »se pridobiva stvarno/enciklopedično znanje«, in umetnostnega kot subjektivno, s katerim učenci »stopajo v dialog«, »branje prepoznava kot užitek, prijetno doživetje in intelektualni izziv« (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 6). Tako obravnavanje besedila ustvarja učencem napačno predstavo o besedilu kot »komunikacijski pojavitvi« (De Beaugrande in Dressler 1992), fenomenu trenutne realizacije semiotskega (jezikovnega) sistema in »nenehnem procesu semantičnih izbir« (Halliday 2002). Pomen in smisel vsakega besedila (umetnostnega ali neumetnostnega) se izražata v treh metafunkcijah, vsako besedilo stopa v dialog z naslovnikom (medosebna metafunkcija), vsako gradi vsebino, sporočilo s pomočjo leksikogramatičnih izbir (ideacijska metafunkcija) in vsako ustvarja povezave na ravni tematsko-rematske strukture in kohezije (referenčne, substitutivne, vezniške in leksikalne;⁶ besedilna metafunkcija), vsako je vpeto v okoliščine. Med seboj se razlikujejo po izbiri in medsebojnem povezovanju semiotskih kodov, glede na namen. O besedilu, jeziku in jezika samega se učimo ob vseh vrstah besedil.

Ker nas tokrat zanima le vključenost večkodnega besedila v učnih načrtih, v teh iščemo med cilji, zmožnostmi in vsebinami eksplicitne in implicitne omembe večkodnih besedil.

Kurikulum za vrtce (Bahovec D. idr. 1999: 14–19) zapiše načelo »omogočanje in spodbujanje otrok k verbalizaciji in drugim načinom izražanja«, eden izmed globalnih ciljev pa je »razvijanje neverbalnih spretnosti« ter neverbalne in verbalne komunikacije.⁷

5 Glede na tradicijo in tudi sodobno prakso obravnavanja besedil pa ne moremo domnevati, da sam pojem besedilo vključuje tako eno- kot večkodno besedilo.

6 Na tem mestu govorimo o ustvarjanju besedilnosti, kot jo pojmuje Halliday (2002). De Beaugrande in Dressler (1992) se v pojmovanju besedilnosti nekoliko razlikujeta od Hallidaya, čeprav iz njega izhajata. Besedilnost opredelita kot pojavnost, ki »zadošča sedmim besedilnim kriterijem: informativnosti, situacijskosti, koherenci, koheziji, namernosti, medbesedilnosti in sprejemljivosti. Zgoraj obravnavane lastnosti so besedilu inherentne, ne glede na to, s katerega teoretičnega vidika jih obravnavamo.

7 Medved-Udovičeva (2011: 41) ugotavlja, da si morajo vzgojitelji in učitelji že v času izobraževanja »pridobiti zmožnost oblikovanja strategij za spodbujanje recepcije pravljice [...] tudi na

Učni načrt – slovenščina – za osnovno šolo (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 7–9) v poglavju za 1. triletje med »sestavlinami sporazumevalne zmožnosti« omenja tudi »zmožnost nebesednega sporazumevanja«, ⁸ pri »razvijanju zmožnosti pogovarjanja« omenja učenčevo razvijanje in vrednotenje rabe »nebesednih spremljevalcev govorjenja«. V 2. triletju učenci razvijajo »zmožnosti nebesednega sporazumevanja«, tako da »prepoznavajo nebesedne spremljevalce govorjenja«, »predstavijo njihovo vlogo, vrednotijo ustreznost in učinkovitost«, »med pisanjem zavestno uporabljajo nebesedne spremljevalce pisanja« (2011: 36–37). V 3. triletju »vidne in zvočne nebesedne spremljevalce« opazujejo, primerjajo, vrednotijo, ugotavljajo »pragmatične vzroke za njihovo rabo« (2011: 46–59). Kot večkodno besedilo je v vseh triletjih posredno označena poezija, tako po zvočnih kot likovnih sestavinah (»likovna poezija«, »likovna podoba pesmi«), kot pretvorbna možnost iz proznega besedila je izpostavljen strip. Obravnava filma je predvidena le vsebinsko in tematsko in po tej plati primerjalno z morebitno literarno predlogo. Semiotskih virov filma in dramske igre se ne omenja, pač pa so učenci pri radijski igri opozorjeni na opazovanje nazornosti glasovne predstavitve oseb in prostora (2011: 62).

Učni načrt slovenščine za gimnazije (Poznanovič Jezeršek 2008: 6–14) nadgrajuje pridobivanje sporazumevalnih zmožnosti, opredeljenih že v UN za OŠ: »Dijaki/dijakinje razvijajo zmožnost pogovarjanja, poslušanja (gledanja), branja, pisanja in govorjenja raznih besedil.« Pri razvijanju »zmožnosti nebesednega sporazumevanja« pa se predvideva, da dijak »učinkovito, smiselno in ustrezno uporablja nebesedne spremljevalce govorjenja/pisanja, [...] prepozna njihovo vlogo in pomen ter se nanje ustrezno odzove« in »pretvori nebesedno sporočilo oziroma nebesedne dele besedila v učinkovito, ustrezno, razumljivo in pravilno besedilo«.

Katalog znanja slovenščine za srednje poklicno izobraževanje (2003) navaja, da »pri razčlembi besedil dijaki spoznavajo« med drugim tudi »besedni/nebesedni jezik«.

Izhajajoč iz učnih načrtov, ugotavljamo, da šolski predmet slovenščina (materinščina)⁹ upošteva realnost rabe večkodnih besedil in jih poskuša obravnavati, le da pojmuje nebesedne semiotske vire kot »spremljevalce«, torej nekaj *ob* besedilu, ne pa kot pomembno sestavino besedila, katerega pomen je tvorjen z opomenjanjem besednega in nebesednega.

2.3 Tako je večkodno besedilo praviloma obravnavano tudi v izpitnih polah (IP) zunanjega preverjanja. Analiza zajema jezikovne IP splošne mature (2004–2011) iz slovenščine materinščine in drugega jezika (v Prekmurju in slovenski Istri), slovenščine materinščine na poklicni maturi (2004–2011) in na nacionalnem preverjanju znanja (NPZ po 3. in 2. obdobju). Gradivo je dosegljivo na spletni strani Državnega izpitnega centra.

primerih slikanic brez besedila«. Na Pedagoški fakulteti UP je z bolonjskim študijem vpeljan izbirni predmet večkodna besedila.

8 Bešter (2011: 58) opozarja, da je bila ta zmožnost za doseganje sporazumevalne zmožnosti dodana v posodobljenem učnem načrtu 2008, »ki je obležal v predalu«. (Izšel je leta 2011.)

9 Enako velja za slovenščino kot drugi jezik (S2) na dvojezičnih šolah v Prekmurju in na šolah z italijanskim učnim jezikom v slovenski Istri, saj vsi učni načrti za S2 izhajajo iz učnih načrtov za slovenščino kot materinščino.

2.3.1 Na NPZ se učenčevo znanje preverja z eno izpitno polo, sestavljeno iz književnega in jezikovnega dela z dvema pripadajočima izhodiščnima besediloma, in sicer dvakrat letno. Izmed 12 analiziranih IP po 3. obdobju jih vsebuje večkodno izhodiščno besedilo za preverjanje poznavanja jezika in tvorbe besedila šest na obeh rokih v letih 2010 in 2011. Opaziti je postopnost vključevanja slikovnega v interpretacijo besedila, najprej je v vprašanje vključeno le besedno (usmerjevalni leksemi) pod slikovnim, zatem razmerje med besednim in slikovnim, ki naj bi bilo po pričakovanem odgovoru sodeč ilustrativno (slikovno in besedno sporočata enake informacije na vseh metafunkcijah). V enem primeru je fotografija vključena v preverjanje kot predmet učenčevega opisovanja. Še najbolj enakovredno besednemu je slikovno vključeno v preverjanje razumevanja vsebine besedila in njegove zgradbe v IP 31. maja 2011, predvsem kot iskanje informacij o njegovem dopolnjevanju sporočila besednega. V dveh primerih (29. maja 2008 in 6. maja 2009) se slikovno povsem zanemari in se o njem ne sprašuje, v enem primeru pa se omeni le eno fotografijo, druge ne. Od šestih IP po drugem obdobju (letno en izpitni rok) vsebujeta večkodno izhodiščno besedilo dve (6. maja 2009 in 2011), v prvi fotografija ni upoštevana oz. je pri tvorbi besedila prepovedano upoštevati njeno vsebino, v drugi se sprašuje po namenu vključenosti fotografije.

2.3.2 Na poklicni maturi se znanje preverja na treh izpitnih rokih z dvema IP, s prvo jezik, z drugo književnost. Devtanjst IP od triindvajsetih analiziranih preverja poznavanje jezika z večkodnim izhodiščnim besedilom. Vprašanja vprašujejo po poimenovanju nebesednih delov/prvin/spremljevalcev, po avtorstvu fotografije, namenu vključitve fotografije v besedilo, po povezavi med fotografijo in besedilom (podtemama). Pričakovani odgovori (rešitve) o interakciji slikovnega z besednim ne upoštevajo vseh sporočil, ki jih daje to razmerje, in kažejo na pojmovanje večkodnega besedila kot na združenje dveh sporočilno ločenih entitet.

2.3.3 Splošna matura iz slovenščine (materinščine) se opravlja na dveh izpitnih rokih, jezik v drugi IP, esej iz književne teme v prvi. Od 15 analiziranih drugih IP jih vsebuje večkodno izhodiščno besedilo osem, v treh je slikovno zanemarjeno, v ostalih pa morajo kandidati ugotavljati o obstoju »nebesednih prvin« (31. maj 2004), vsebini fotografije in njeni vlogi v besedilu (23. avgust 2006, 28. maj 2009 in 25. avgust 2010), poimenovati »nebesedne spremljevalce pisanja« in jim določiti vlogo (31. maj 2011). Slikovno je praviloma razumljeno kot spremljevalni del besedila, pojavi pa se tudi odprt pričakovani odgovor in odgovor, ki razume fotografijo kot dopolnilo »besedila«.

Slovenščina kot drugi jezik v Prekmurju je na splošni maturi preverjana s tremi IP, bralnim razumevanjem in razčlenbo neumetnostnega besedila, krajšo besedilno vrsto in daljšim pisnim sestavkom. V vseh desetih IP1 so izhodiščna besedila večkodna, v eni poli dve, za del A in B (9. junij 2004), v petih slikovno ni omenjeno (2004–2007, 2011). Sicer pa se po slikovnem sprašuje kot po »prvini nejezikovnega sporočanja, prvini nebesednega jezika, prvini zunanje oblikovanosti besedila«, ki jo je treba poimenovati ali zapisati njeno vlogo v besedilu.

Na splošni maturi je slovenščina kot drugi jezik v slovenski Istri preverjana s tremi IP, bralnim razumevanjem in poznavanjem jezika, slušnim preverjanjem in

pisanjem krajšega esejskega besedila. V petnajstih analiziranih IP1 so bila vsa izhodiščna besedila večkodna, a pri preverjanju razumevanja osmih se ni spraševalo po nebesednih semiotskih virih. Pri ostalih so bili podatki s slikovnega vključeni v preverjanje bralnega razumevanja, slika je bila obravnavana kot sestavni del besedila. Vprašanja kot: »Iz česa je razvidno, da je zemljevid sestavni del besedila?« (28. avgust 2009) kažejo na to, da se z vprašanji poskuša uzaveščati o slikovnem kot sestavnem delu besedila.

3 SKLEP

Analiza besedil, ki institucionalno načrtujejo in preverjajo razvijanje besedilne pismenosti, sporoča, da ti dokumenti upoštevajo obstoj večkodnih besedil, a jih obravnavajo na različne načine, upoštevajoč predvsem njihovo spontano dojemanje iz okolja. Zato se pojavljajo tako različna poimenovanja zanje oz. njihove sestavine, ob tem pa težko govorimo o terminih, saj uporabljena poimenovanja ne kažejo, da bi bila teoretično utemeljena. S posodobljenimi učnimi načrti (2008 in 2011) se s pojmom *nebesedni spremljevalci* od bistva večkodnega besedila še bolj oddaljimo.

Zaradi realnosti, v kateri komuniciramo vse bolj obdani z večkodnimi besedili, bi kazalo spoznati zakonitosti njihove tvorbe in branja tudi v institucionalnem izobraževanju.

VIRI

- BAHOVEC D., Eva, 1999: *Kurikulum za vrtce*. <http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf>. Dostop 17. maja 2012.
- BUCIK, Nataša idr., 2006: *Nacionalna strategija pismenosti*. <<http://pismenost.acs.si/datoteke/komisija/strategija.pdf>>. Dostop 17. maja 2012.
- Izpitne pole*: <http://www.ric.si/poklicna_matura/predmeti/slovenscina/> in <http://www.ric.si/splosna_matura/predmeti/slovenscina/>. Dostop 17. maja 2012.
- Katalog znanja – slovenščina – srednje poklicno izobraževanje, 2003. <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/noviKZ/SPI_as_slovenscina.htm> Dostop 17. maja 2012.
- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2008: *Učni načrt. Slovenščina – splošna, klasična gimnazija*. <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf>. Dostop 17. maja 2012.
- –, 2008a: *Učni načrt. Slovenščina – Dvojezična slovensko-madžarska gimnazija*. <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_dvojezicna_madz_gimn.pdf>. Dostop 17. maja 2012.
- –, 2008b: *Učni načrt. Slovenščina kot drugi jezik – Gimnazija z italijanskim učnim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre*. <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn_z_it_ucnim_jezikom.pdf>. Dostop 17. maja 2012.
- –, 2011: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. <http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>. Dostop 17. maja 2012.

LITERATURA

- BEŠTER TURK, Marja, 2011: Pismenost v učnem načrtu za slovenščino v osnovni šoli (1998) in v njegovi posodobljeni različici (2008). Mara Cotič, Vida Medved Udovič in Sonja Starc (ur.): *Razvijanje različnih pismenosti*. Koper: Annales. 46–58.
- HALLIDAY, Michael A. K., 2002: Text as Semantic Choice in Social Contexts. Jonathan Webster (ur.): *M. A. K. Halliday: Linguistic Studies of Text and Discourse*. London, New York: Continuum.
- KRESS, Gunter in van LEEUWEN, Theo, 2004: *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London, New York: Routledge.
- STARC, Sonja, 2007: *Struktura oglaševalskih besedil in njihove diskurzivne lastnosti z diahronega in sinhronega vidika. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- –, 2011: Zmožnost dekodiranja večkodnih besedil kot sestavina besedilne pismenosti. Mara Cotič, Vida Medved Udovič in Sonja Starc (ur.): *Razvijanje različnih pismenosti*. Koper: Annales. 28–36.
- UDOVIČ MEDVED, Vida, 2011: Prehod med vrtcem in šolo, pot k bralcu in bralki. Mara Cotič, Vida Medved Udovič in Sonja Starc (ur.): *Razvijanje različnih pismenosti*. Koper: Annales. 37–45.

JOŽICA ŠKOFIC

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem
guzej@zrc-sazu.si

Geolingvistika v osnovni in srednji šoli?

V članku je predstavljena geolingvistika kot način raziskovanja narečij in kot metoda prikazovanja jezikovnih podatkov na jezikovnih kartah. V skladu z učnim načrtom za slovenščino v osnovni in srednji šoli, kjer naj bi učenci/dijaki med drugim spoznali tudi narečno raznolikost slovenskega jezika, je predstavljena možnost za uporabo Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA) pri pouku slovenščine in nekaterih izbirnih predmetih. Podan je tudi didaktični predlog za aktivno spoznavanje raznolikosti slovenske narečne leksike in njeno umeščanje v prostor s pomočjo geolingvistične metode.

Uvod

Da je slovenski jezik glede na svojo narečno raznolikost, ki jo povzema rek, da ima vsaka vas svoj glas (kar je posledica različnih geografskih in družbenozgodovinskih dejavnikov), med najzanimivejšimi (slovanskimi) jeziki, vedo ne le jezikoslovci (dialektologi), ampak tudi večina govorcev slovenščine – to dejstvo pa v učnih načrtih izpostavljajo tudi načrtovalci pouka slovenskega jezika in književnosti na vseh stopnjah izobraževanja.

V učnem načrtu za slovenščino v osnovni šoli je med operativnimi cilji za tretje vzgojno-izobraževalno obdobje s področja jezika navedeno tudi oblikovanje in razvijanje zavesti o jeziku, med drugim o značilnostih zbornega jezika, knjižnega pogovornega jezika, svojega narečja/pokrajinskega pogovornega jezika in najstniškega slenga ter o ustreznih okoliščinah za rabo teh zvrsti jezika (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 46). Učenci naj bi poznali, razumeli, opisali in uporabljali tudi jezikoslovne izraze s področja socialne zvrstnosti, tj. knjižni zborni jezik, knjižni pogovorni jezik in narečje (2011: 55). Prav tako naj bi učenci v tem obdobju razvijali slogovno zmožnost s tem, da »opazujejo svoje in tuje sporazumevanje v slovenščini v raznih okoliščinah, prepoznajo jezikovne zvrsti in jim določijo ustrezne okoliščine

sporočanja« (2011: 52). Slogovno zmožnost pa učenec v vseh triadah pokaže tako, da »v svojih besedilih uporablja ustrezno jezikovno zvrst [...] in izreka isto govorno dejanje na razne načine in določi za vsak izrek ustrezne okoliščine« (2011: 76, 83, 91). »Pouk slovenščine naj občasno kot nadgradnja klasičnega pouka v učilnici poteka v spletni učilnici, ki je opremljena z e-didaktičnimi gradivi in pripomočki ter orodji, ki omogočajo iskanje podatkov in informacij, dostop do brezplačnih učnih gradiv, avtorskih programov, spletnih slovarjev, komuniciranje z uporabo internetnih storitev, sodelovanje v mrežnih projektih, forumih in različnih spletiščih za učenje slovenskega jezika kot materinščine. V spletni učilnici naj bo priročna e-knjžnica z literaturo za učitelje, s priročniki in učbeniki za učence, vsebuje pa naj tudi zadostno število leposlovnih del, ki jih učitelj izbere za šolsko in domače branje. Na voljo naj bodo tudi slovarji, leksikoni in drugi priročniki v elektronski obliki za pouk jezika in književnosti.« (2011: 111.)

Spoznavanju socialne in funkcijske zvrstnosti slovenskega jezika je nekaj pozornosti namenjene tudi pri izbirnem predmetu Šolsko novinarstvo, pri katerem naj bi učenci vzpostavili ustvarjalen in kritičen dialog z besedilom (Mohor in Saksida 2003: 25), s tem da »utrjujejo svoje znanje knjižnega jezika (zbornega in pogovornega), se zavedajo različnih okoliščin za rabo knjižnega in neknjižnega jezika in zato pri sporazumevanju uporabljajo govornemu položaju ustrezno socialno zvrst\podzvrst« (2003: 36) in preučujejo raznolike socialne zvrsti jezika, posebej slovenska narečja in interesne govorice (2003: 37). Med funkcionalnimi cilji tega predmeta je med drugim »prevod narečnega besedila v knjižni jezik, sestavljanje slovarčka besed in frazemov iz svojega narečja«, kar lahko uresničijo z jezikoslovno projektno ali raziskovalno nalogo o narečju (2003: 39).

Tudi v srednjem strokovnem (SSI) in poklicno tehniškem izobraževanju (PTI) je med splošnimi cilji predmeta navedena slogovna zmožnost dijakov, ki naj jo ti razvijajo tako, da »opazujejo svoje in tuje sporazumevanje v slovenščini v raznih okoliščinah, vrednotijo ustreznost uporabljene jezikovne zvrsti in utemeljijo svoje mnenje, nato pa povedo, katera jezikovna zvrst bi bila ustrežnejša, in pojasnijo svoj predlog, se vživijo v razne sporazumevalne okoliščine in izberejo ustrezno jezikovno zvrst, priredijo isto besedilo za razne naslovnike in pojasnijo svoje priredbe ter v besedilih ali skupini besed prepoznajo slogovno zaznamovane besede/besedne zveze in jih zamenjajo s slogovno nezaznamovanimi« (Hedžet Krkač idr. 2010: 7). Svojo slogovno zmožnost dijak dokaže tako, da v svojih besedilih uporablja ustrezno jezikovno zvrst, tvori okoliščinam ustrezna besedila, prepozna slogovno zaznamovane besede/besedne zveze/povedi in presoja njihovo ustreznost v danih okoliščinah, slogovno zaznamovane besede/besedne zveze/povedi zamenja s slogovno nezaznamovanimi (2010: 9). Predvideno je, da si dijaki uzavestijo »večplastnost/večzvrstnost slovenščine in drugih jezikov, spoznajo pragmatične in strukturne značilnosti jezikovnih zvrsti in izbirajo okoliščinam ustrezno jezikovno zvrst«, to pa naj bi med drugim dosegli tako, da »poimenujejo jezikovne zvrsti, jih ponazorijo in povedo, v katerih okoliščinah jih uporabljajo ter s krajšim besedilom ponazorijo svoj pokrajinski pogovorni jezik ali narečje, predstavijo njegove posebnosti ter povedo, v katerih okoliščinah ga uporabljajo in v katerih ga ne morejo/smejo uporabljati« (2010: 14). V

katalogu znanja za srednje strokovno izobraževanje je med drugim predvideno, naj dijaki v priročnikih poiščejo podatke o številu govorcev slovenskega in drugih jezikov, o številu slovenskih in drugih narečij in s krajšim besedilom ponazorijo svoj pokrajinski pogovorni jezik ali narečje, predstavijo njegove posebnosti ter povedo, v katerih okoliščinah ga uporabljajo in v katerih ga ne morejo/smejo uporabljati. Tudi dijaki poklicno-tehniškega izobraževanja naj bi pri pouku slovenščine razčlenjevali in vrednotili način govorjenja, in sicer tako, da »določijo socialno zvrst, ki jo uporabljajo posamezni govorniki, pojasnijo izbiro določene socialne zvrsti in presodijo njeno ustreznost; popravijo neustreznosti in svoje popravke utemeljijo« (UN PTI: 21).

Gimnazijski učni načrt med drugim predvideva razvijanje zavesti o jeziku, narodu in državi, kar dijaki dokažejo s tem, da znajo naštetih jezikovne zvrsti in predstaviti zanje ustrezne okoliščine in nekaj njihovih značilnosti (Poznanovič Jezeršek idr. 2008: 34), svojo slogovno zmožnost razvijajo tako, da opazujejo svoje in tuje sporazumevanje v slovenščini v raznih okoliščinah, prepoznavajo jezikovne zvrsti in jim določajo ustrezne okoliščine sporočanja, uporabljajo okoliščinam ustrezne jezikovne zvrsti ter izražajo mnenje o ustreznosti jezikovnih zvrsti pri drugih govornikih, po sprejemanju besedila sklepajo o okoliščinah nastanka besedila in povedo, iz katerih prvin besedila so jih prepoznali, pred tvorjenjem besedila pa analizirajo okoliščine sporočanja, med tvorjenjem pa izbirajo njim ustrezne besede, besedne zveze, stavčne vzorce ipd. (2008: 14), predvideno je tudi razvijanje pravorečne zmožnosti, ki jo dijaki dokažejo tako, da izgovorijo dano besedo/poved neknjižno in knjižno, primerjajo oba izgovora in opišejo knjižni izgovor (2008: 36).

Več teh ciljev je mogoče doseči tudi z vodeno uporabo *Slovenskega lingvističnega atlasa*, kot je prikazano v nadaljevanju.

OSNOVE GEOLINGVISTIKE V OSNOVNI IN SREDNJI ŠOLI

Ker sta didaktično priporočljiva sistema za obravnavanje jezikovnega pouka v osnovni šoli »predvsem celostni pouk in projektno učno delo«¹ (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 101), samostojno (in didaktično inovativno) delo pri pouku slovenščine pa je predvideno/priporočljivo tudi v srednješolskem izobraževanju, v nadaljevanju predlagam nov didaktični pristop k spoznavanju narečne raznolikosti slovenščine – geolingvistiko.

Geolingvistika je del jezikoslovja – ena od uveljavljenih definicij zanjo je, da gre za način raziskovanja narečij oz. metodo dialektologije, ki prikazuje jezikovne pojave kot enote jezikovnega sistema na jezikovnih kartah in s tem omogoča ugotavljanje njihove zemljepisne razširjenosti.² Pobuda za njen vznik konec 19. stoletja je bila ugotovitev, da meje razprostranjenosti posameznih jezikovnih pojavov (in torej razlik med njimi) na določenem jezikovnem ozemlju navadno ne sovpadajo, ampak se

1 Npr. v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

2 Medtem ko narečna karta prikazuje razširjenost posameznih narečij in govorov ter njihovo klasifikacijo (npr. *Karta slovenskih narečij* Tineta Logarja in Jakoba Riglerja, 1983), pa je torej jezikovna karta zemljevid, ki prikazuje razširjenost in razporeditev posameznega jezikovnega pojava (navadno v eni besedi, npr. razvoj jata v besedi »sneg«, prim. Benedik 1990 v Weiss, Škofic in Kenda Jež 2009).

združujejo v snope. Geolingvistika tako preučuje razmerja med zemljepisnim okoljem ter območno razširjenostjo in razporeditvijo jezikovnih pojavov, na ta razmerja pa vplivajo tudi zgodovinske okoliščine, tj. politični, družbeni in kulturni dejavniki. Ob tem velja poudariti, da jezikovna karta ni samo rezultat, temveč tudi izhodišče za nadaljnjo analizo jezika, zato jezikovni atlasi niso samo prikazovalno, ampak tudi interpretativno orodje te veje jezikoslovja.

Za pripravo jezikovne karte mora raziskovalec najprej izdelati mrežo raziskovalnih točk in vprašalnik, določiti metodična in tehnična načela dela (npr. glede transkripcije gradiva, izdelave neme karte, določitve metod kartiranja in nabora simbolov za kartiranje); temu sledi zbiranje gradiva s pomočjo vprašalnika (ankete) na terenu ter transkripcija gradiva in njegov vnos v podatkovno bazo. Gradivo za posamezni preučevani jezikovni pojav je nato treba jezikoslovno analizirati in urediti ter nazadnje pripraviti legendo h karti in jezikovne podatke prenesti na karto. Jezikovna karta je lahko zgolj prikazovalna (torej pove, kje in kako se kaj govori), lahko pa je tudi interpretativna in kot taka omogoča globlji pogled na jezik – tudi na njegovo zgodovino in (družbene, kulturne, naravne) okoliščine, ki so ga sooblikovale.

Osnove geolingvistike je mogoče uporabiti tudi pri pouku slovenščine in seznanjanju z narečno razčlenjenostjo slovenskega jezika. Ob primerjanju jezikovnih kart in narečne karte tako lahko učenci/dijaki sami ugotovijo, da se meje narečij in meje razširjenosti posameznih jezikovnih pojavov ne ujemajo nujno, da torej narečne meje niso povsod tako ostre, kakor so videti na narečni karti. Ugotovijo lahko, da narečja bolj postopoma prehajajo drugo v drugega, meje med njimi pa določa največja gostota izoglos, ki omejujejo posamezne jezikovne pojave, in splošni slušni vtis, ki temelji na njih (na naglasno-glasovni, oblikoslovni, besedni in skladenjski ravnini jezika).

RABA SLA V OSNOVNI IN SREDNJI ŠOLI

Pri pouku o slovenskih narečjih je tako smiselno uporabljati tudi *Slovenski lingvistični atlas* (SLA 1), in sicer tako atlas s kartami in gradivom kot komentarje k njim (torej SLA 1.1 *Atlas* in SLA 1.2 *Komentarji*).³ Že Fran Ramovš, ki je zasnoval SLA, je lingvistični atlas razumel kot nujno potrebno sredstvo za študij narečij in jezika, kot pomoč pri jezikovnozgodovinskih in sociolingvističnih raziskavah ter pri proučevanju jezikovno-kulturnih stikov z drugimi narodi in njihovimi jeziki. Lingvistični atlas naj bi omogočal tudi prepoznavanje narečnih temeljev slovenskega knjižnega besedja in drugačen pogled na življenje besed in jezika, kot ga nudita slovnica in slovar. V zadnjih šestdesetih letih je pri raziskavah za to temeljno narečjeslovno delo sodelovalo okrog 230 zapisovalcev in preko 1000 informatorjev – narečnih govorcev, ki so v 413 krajih (od tega 337 v Sloveniji, 28 v Italiji, 39 v Avstriji, 2 na Madžarskem in 7 na Hrvaškem) zapisovali besedje iz pomenskih polj telo, obleka, hiša, vas, prazniki, orodje, živali, rastline, planina, bolezn, čas, pokrajina, družina, številke in

3 V uvodu v SLA 1.1 *Atlas* je ob jezikovnih kartah mogoče najti tudi (na osnovi najnovejših spoznanj slovenskih dialektoloških raziskav) prenovljeno karto slovenskih narečij ter karto tonemskih in netonemskih govorov.

ostalo (izrazje domačih obrti) ter odgovarjali na gramatična vprašanja s področja fonologije in morfologije.

V *Slovenskem lingvističnem atlasu 1* je predstavljen del zbranega leksičnega gradiva – odgovorov na 151 vprašanj za poimenovanja delov človeškega telesa, bolezni ter članov ožje in širše družine. Skupaj je tu zbranih okrog 2200 različnih narečnih leksemov, predstavljenih na 142 komentiranih jezikovnih kartah, opremljenih z indeksi narečnega gradiva, zapisanega v znanstveni fonetični transkripciji (skupaj je tako zapisanih okrog 75.000 narečnih besed). Za osnovnošolsko uporabo pri pouku slovenščine je (tudi ob primerjanju z besedjem iz tujih jezikov, ki se jih učijo v šoli) morda posebej zanimivo poglavje družina oz. poimenovanja za družinske člane in razmerja med njimi.⁴ Tu ne gre le za družino v ožjem smislu, tj. skupnost staršev (tj. očeta in matere) in otrok (tj. sina in hčere, ki sta si med seboj brat in sestra) ter morda starih staršev (tj. starega očeta in stare matere) in vnuka, ampak tudi za t. i. novo družino (ki jo lahko sestavljajo tudi očim ali mačeha ter pastorek in polbrat) ter krvno sorodstvo, ki ga sestavljajo še očetovi in materini bratje in sestre (tj. tete in strici, tetci in strine, ujci in ujne) ter njihovi otroci (tj. bratranci in sestrične), in prižejeno/primoženo sorodstvo (tj. mož in žena, tast in tašča, zet in snaha ter svak), pa tudi za t. i. razširjeno družino v kmečkem gospodarstvu (tj. ob gospodarju in gospodinji še hlapec in dekla). Vsekakor gre za zanimiv (tudi kulturološki) vpogled v sestavo (tradicionalne) slovenske kmečke družine sredi 20. stoletja.

Za uspešno branje *Slovenskega lingvističnega atlasa* pa je pomembno, da se učenci/dijaki prej ali ob njem seznanijo z najpomembnejšimi elementi slovenske dialektološke fonetične transkripcije, v kateri je zapisano narečno gradivo ob kartah, da se naučijo brati karto in legendo k njej ter da razumejo pomen komentarjev h kartam. Ti namreč pojasnjujejo tudi izvor zbranih narečnih leksemov (izvorno slovanskih in prevzetih iz jezikov v stiku) in njihovo morfemsko zgradbo ter tako omogočajo tudi vpogled v zgodovino/razvoj slovenskega jezika in razumevanje sodobne tvorjenosti slovenskega besedja.

PROJEKTNO RAZISKOVANJE NAREČNEGA BESEDJA S POMOČJO GEOLINGVISTIKE

Ko učenci/dijaki usvojijo temeljne pojme geolingvistike in način prikaza jezikovnih pojavov na lingvističnih kartah, lahko pripravijo projektno nalogo, v kateri bodo zbrali, zapisali in na jezikovni karti predstavili narečno besedje⁵ za izbrano vprašanje, ki jih zanima (npr. poimenovanja za 'kljukico za obešanje perila', za 'francoski rogljiček', za 'zabavo' itd. – smiselno je izbrati neko pomensko polje in v njegovem okviru raziskati poimenovanja za več pojmov). Pri tem je treba opozoriti na pravilno (tj. enotno) izbiro informatorjev (in zapis osnovnih podatkov o njih), da bodo zagotovo zbrani le diatopični (geografsko omejeni), ne pa tudi diastratični (slogovni) različki poimenovanj. Učenci nato sami pripravijo raziskovalno mrežo krajevnih

4 Za srednješolsko uporabo (zlasti npr. dijake zdravstvene stroke) bodo morda še bolj zanimiva tudi narečna poimenovanja za nekatere bolezni, predstavljena v *SLA 1*.

5 Bolj kot leksične jezikovne karte so za raziskovanje in geolingvistično interpretacijo zahtevne npr. fonetične karte.

govorov (odvisno npr. od njihove socialne mreže – sorodnikov, prijateljev ..., ki so lahko informatorji v raziskovalni nalogi)⁶ in na terenu zberejo gradivo, ga zapišejo (lahko v poenostavljeni narečni transkripciji)⁷ in pripravijo indeks, tj. seznam kartiranega narečnega besedja. Nato odgovore analizirajo (npr. glede na etimologijo besed, pri čemer si pomagajo z etimološkimi slovarji) in se odločijo za način kartiranja (odločijo se za izbor simbolov, uporabo izoglos, napisov ...), pripravijo legendo in narišejo jezikovno karto (pri tem lahko uporabijo različne klasične in elektronske kartografske predloge in orodja) ter jo komentirajo.

SKLEP

Raziskovanje narečnih poimenovalnih razlik je za večino učencev/dijakov zanimivo in zabavno opravilo. Če jim učitelj ob tem nudi strokovno oporo in jih pri raziskovanju vzpodbuja in vodi, lahko tudi s pomočjo metod geolingvistike doseže nekatere cilje, ki jih pri pouku slovenščine in njene socialnozvrstne, predvsem pa narečne raznolikosti predvideva učni načrt.

LITERATURA

- HEDŽET KRKAČ, Mira idr., 2010: *Srednješolsko izobraževanje. Katalog znanja. Slovenščina, [Elektronski vir]*. Ljubljana: Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje. <<http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/Ssi/KZ-1K/katalog.htm>>. Dostop 29. avgusta 2012.
- IVANČIČ KUTIN, Barbara, 2011: *Živa pripoved v zapisu: kontekst, tekstura in prekodiranje pripovedi Tine Kravanja iz Bavšice*. Ljubljana: ZRC SAZU (Ethnologica – Dissertations, 3).
- KLINAR, Klemen, idr., 2012: *Metode zbiranja hišnih in ledinskih imen*. Jesenice, Celovec: Razvojnna agencija Zgornje Gorenjske.
- MOHOR, Miha in SAKSIDA, Igor 2003: *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina: gledališki klub, literarni klub, šolsko novinarstvo*. Ljubljana: ZRSŠ. <http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Slovenscina_izbirni.pdf>. Dostop 30. junija 2012.
- ŠIVIC - DULAR, Alenka, 1988/1989: Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen. *Jezik in slovstvo* 34/1–2. 3–15.
- ŠKOFIC, Jožica (ur.), 2011: *Slovenski lingvistični atlas 1, Človek (telo, bolezni, družina), 1.1 Atlas, 1.2 Komentarji*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU (Jezikovni atlasi).
- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2008: *Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (560 ur), [Elektronski vir]*. Ljubljana: ZRSŠ. <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf> Dostop 29. avgusta 2012.

6 Pri oblikovanju raziskovalne mreže si lahko pomagajo tudi s spletnimi družabnimi omrežji, kot je Facebook, in orodji, kot je Skype.

7 O načinu poenostavljene narečne transkripcije glej Ivančič Kutin 2011 in Klinar idr. 2012 (po Šivic - Dular 1988/89).

- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2011: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina [Elektronski vir]*. Ljubljana: ZRSŠ. <<http://www.zrss.si/default.asp?rub=2401>>. Dostop 30. junija 2012.
- UN PTI = *Poklicno-tehniško izobraževanje (PTI). Katalog znanja: slovenščina, 276 ur, in Srednje strokovno izobraževanje (SSI). Katalog znanja: slovenščina, 476 ur.* <<http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/Ssi/KZ-IK/katalog.htm>>. Dostop 30. junija 2012.
- WEISS, Peter, ŠKOFIC, Jožica in KENDA JEŽ, Karmen (ur.), 2009: *Ponovne objave člankov s kartami za Slovenski lingvistični atlas (do leta 2008)*. <http://bos.zrc-sazu.si/c/Dial/Ponovne_SLA/P/index.html>. Dostop 30. junija 2012.

ZORAN BOŽIČ

Srednja ekonomska in trgovska šola Nova Gorica,
Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici
zoran.bozic@guest.arnes.si

Srednješolsko tesno branje in problem simbolne govornice

Delavnica izhaja iz ugotovitve, da je branje v sodobni slovenski srednji šoli resen problem, saj imajo dijaki pogosto težave z glasnim branjem, zaradi skopega besednega zaklada in pomanjkljive zmožnosti literarnega branja pa tudi z interpretacijo leposlovnega besedila. Ena od učinkovitih metod za izboljšanje literarnega branja je tesno branje, bodisi celote (tako imenovano dolgo branje) bodisi krajšega odlomka daljšega pripovednega ali dramskega besedila. Prispevek izpostavlja razbiranje simbolne govornice in navaja nekaj konkretnih primerov iz tuje in domače književnosti.

BRANJE V SREDNJI ŠOLI

Učitelji praktiki iz dneva v dan ugotavljamo, da je ena od najpomembnejših spoznatevalnih dejavnosti, to je branje, v sodobni slovenski srednji šoli lahko resen problem. Celo na gimnazijskih programih se marsikateremu dijaku pri branju zatikajo besede, med obravnavo književnosti pogosto naletimo na izjemno pomanjkljiv besedni zaklad, pri delni ali celoviti šolski interpretaciji pa večkrat ugotavljamo, da imajo dijaki lahko velike težave s prepoznavanjem vsebinskih prvin, z določanjem odnosov med literarnimi osebami in z razbiranjem sporočila.

Razlogi za takšno nespodbudno stanje so seveda različni, od širših, sistemskih (nižanje zahtevnosti pouka v osnovnih šolah in prevelik delež učencev na gimnazijah),¹ do takih znotraj samega predmeta (premajhno število ur, namenjenih književnosti,

1 Več kot 40 odstotkov vpisne generacije na gimnazijah seveda tudi pomeni splošno nižanje zahtevnosti pouka, temu pa je prilagojena matura kot zaključni in nadaljevalni izpit (pragovi za ocene se določajo šele po zbranih rezultatih, dijak izjemoma lahko doseže samo 80 odstotkov praga za zadostno in je pozitiven, uspešen je tudi dijak, ki zbere samo 10 točk od največ 34 možnih itd.). Tako velik delež vpisne generacije vpliva tudi na manjšo motiviranost gimnazijskih dijakov,

oz. prevelik poudarek na obravnavi neumetnostnih besedil).² V zvezi s tem je negativen oz. neizkoriščen dejavnik povratna vloga splošne in poklicne mature, ki nikakor ne silita dijakov k poglobljenemu branju večjega števila leposlovnih besedil, pač pa podpirata izogibanje domačemu branju s prepisovanjem ali zapomnjevanjem spletnih obnov.³

Pri splošni maturi bi bilo treba dati večji poudarek na ustnem delu maturitetnega izpita domačemu branju (na ta način bi se bolj izenačila vprašanja, ki so zdaj dokaj neenakovredna),⁴ namesto poznavanja tematskega sklopa za pisanje maturitetnega eseja pa bi s prvo izpitno polo preverjali razumevanje, doživljanje in vrednotenje neobravnavanega besedila, na primer celotne črtice oz. kratke proze.⁵

TESNO BRANJE

Ravno metoda tesnega branja,⁶ ki seveda ni nekaj zelo novega,⁷ omogoča pri pouku slovenščine uspešno povezovati književnost in jezik in zahteva od učitelja in dijakova dejaven odnos do leposlovnega besedila. Sodobna slovenska didaktika priporoča uporabo te metode pri celoviti šolski interpretaciji krajšega besedila, pri tako imenovanem dolgem branju daljšega pripovednega ali dramskega besedila in pri uporabi učne verige odlomkov.⁸ Čeprav, kot sem že omenil, niti aktualni učni načrti za pouk slovenščine v srednjih šolah niti pretežno nemotivirani dijaki ne podpirajo pogoste uporabe metode tesnega branja, pa le to vodi k resnični rasti bralnih zmožnosti dijakov⁹ in k prehajanju literanovednega znanja v dolgoročni spomin.

SIMBOLNA GOVORICA

Še posebej zahtevno, a hkrati z didaktičnega vidika zelo priporočljivo in s staljšča razvijanja bralnih zmožnosti učinkovito je v zvezi s tesnim branjem razbiranje

ta pa posledično sili učitelje v uporabo reproduktivnih poučevalnih metod (razlage in celo narekovanja) namesto dejavnega dela z besedilom, kar ni dobro za šolsko branje.

2 Tako nekateri tuji kot domači strokovnjaki ugotavljajo, da se v osnovni in srednji šoli ob pretirani obravnavi neumetnostnih besedil zanemarija poučevanje jezikovnega sistema, ki sicer zahteva precej več miselnega navora in truda, dolgoročno pa to vodi v polpismenost.

3 V zadnjih letih se je tematski sklop za pisanje maturitetnega eseja omejil na dva romana oz. na štiri dramska besedila, ki se jih obravnava po več mesecev (tudi zato je maturitetni esej pretežno reproduktivne narave), pri poklicni maturi pa dijaki pišejo vodeni ali samostojni literarni spis iz odlomka neobravnavanega besedila.

4 Gotovo je velika razlika med listkom s kratko lirsko pesmijo in med listkom z odlomkom iz daljšega pripovednega ali dramskega besedila.

5 Pomembno je, da bi imeli dijaki pred seboj celotno besedilo, saj bi na ta način na maturi preverjali tudi zmožnost razumevanja in poznavanja zgradbenih in slogovnih prvin besedila.

6 Gre za metodo, pri kateri se osredotočimo na kratek izsek besedila in nas namesto splošnega vtisa zanimajo podrobnosti; poleg zgodbenih prvin razbiramo tudi posamezne pomene, skladnjo in slogovne značilnosti besedila.

7 Na angleškem govornem področju imajo za začetnika te metode Ivorja A. Richardsa, ki je svoja znanstvena spoznanja objavil že v obdobju med dvema vojnama, in njegovega učenca Williama Empsona.

8 Gre za kratke odlomke in povezane iz daljšega leposlovnega besedila, ki se jih v šoli obravnava bodisi po domačem branju bodisi namesto domačega branja.

9 Tesno branje razvija zmožnosti opazovanja, primerjanja, razvrščanja in tudi napovedovanja.

simbolne govorice.¹⁰ Podobno kot razbiranje ironične doživljajske perspektive je razbiranje simbolne govorice pogojeno z dolgoletno in poglobljeno bralno izkušnjo in veščino. Pri vsakdanjem delu v šoli večkrat ugotavljam, da imajo težave s tem kar vsi dijaki, pri čemer je včasih odkrivanje simbolnih prvin oteženo z nepoznavanjem oz. nerazumevanjem ene same besede. V nadaljevanju najprej navajam primer domače naloge, kjer je zaradi šibkega besednega zaklada prišlo do recepcijskega šuma, za tem pa nekaj primerov simbolne govorice iz tuje in domače književnosti.

KAJ POMENI BESEDA »KREPOSTNA«?

Po obravnavi znane Maupassantove novele *Nakit*, v kateri je diamantna ogrlica simbol blišča in bede višjih slojev,¹¹ sem dijakom za utrjevanje in uporabo znanja dal domačo nalogo, v kateri so primerjali to novelo z manj znano Maupassantovo novelo *Dragulji*. Dijaki drugega letnika ekonomske gimnazije so dobili naslednje navodilo:

Pomni.

V Maupassantovi noveli Dragulji, ki je po mnenju Tineta Logarja »satirično priostrena in boccaciovsko vitalistična«, je glavni moški lik gospod Lantini, uradnik na notranjem ministrstvu z letno plačo tri tisoč frankov. Gospa Lantini je siromašnega porekla, a lepa in iznajdljiva ženska. Moža razvaja z ljubečim odnosom in izbrano hrano, njena šibka točka pa je pogosto obiskovanje gledališča in oboževanje umetnega nakita. Po šestih letih srečnega zakonca se na povratku iz opere gospa Lantini prehladi in čez nekaj dni umre za pljučnico. Užalosteni mož vedno teže shaja s svojo plačo, se začne zadolževati in sklene, da bo s prodajo umetnih draguljev dobil vsaj nekaj frankov. Ko ponudi naprodaj ženino ogrlico, presenečen ugotovi, da ni ponarejena, in iztrži zanjo osemnajst tisoč frankov. Sprašuje se, od kod in zakaj ženi pravi nakit. Ko proda vse dragulje, je prvič v življenju res bogat.

Preberi zaključni odlomek iz novele Dragulji, primerjaj gospo Lantini z gospo Loisel in poišči zaključno sporočilo novele:

Domislil se je ministrstva. Dal se je zapeljati do tja, samozavestno stopil pred predstojnika in oznanil: »Gospod, sporočam vam, da dajem odpoved. Podedoval sem tri tisoč frankov.« Potem je šel stisnit dlan nekdanjim sodelavcem in jim zaupal načrte za svoje novo življenje. Večerjal je v Angleški kavarni.

Znašel se je ob gospodu, ki se mu je zdel dovolj imeniten, in ni si mogel kaj, da mu ne bi nečimrno pojasnil, da je podedoval štiri tisoč frankov.

¹⁰ Namenoma uporabljам termin simbolna in ne metaforična govorica, saj metaforo pojmem kot slogovno sredstvo znotaj povedi, simbol pa je dosti širša literarna prvina, ki se nanaša tako na literarni jezik kot na literarne osebe, lahko pa tudi na zgodbene in zgradbene prvine leposlovnega besedila.

¹¹ Že ta novela omogoča primerjavo med dvema podobnima ženskima likoma, Emo Bovary in Matildo Loisel.

Prvikrat v življenju se v gledališču ni dolgočasil in noč je prebil pri deklinah.

Pol leta zatem se je na novo poročil. Njegova druga žena je bila zelo krepostna, a sila težavna. Hudo je trpel ob njej.

Pri šolski obravnavi domače naloge sem ugotovil, da so dijaki dovolj korektno primerjali družbeni položaj ter zunanje in notranje lastnosti gospe Lantin in gospe Loisel, niti enemu dijaku pa ni uspelo razbrati zaključnega sporočila novele, ki seveda izhaja iz primerjave značajskih lastnosti prve in druge žene.¹² Med razpravo se je pokazalo, da je bil ključni razlog v tem, da nihče v razredu ni poznal pravega pomena besede »krepostna«, zato tudi nihče ni mogel sklepati, v čem je bila prva žena drugačna in kaj je pravzaprav počela med obiskovanjem gledališča.

SIMBOLNA GOVORICA V TUJI KNJIŽEVNOSTI

V romanu *Trpljenje mladega Wertherja* je kot temeljni problem izpostavljeno Wertherjevo prepričanje, da mu Lotte, v katero je zaljubljen, zato tudi pripada. To prepričanje je Goethe simbolno izrazil s stransko zgodbo o župnikovi ženi, ki je dala posekati oreha, ki sta bila Wertherju zelo ljuba. Svojo prizadetost pokaže mladenič s tem, da drevesi označi za »moja oreha« in storilcu grozi s smrtjo. V drugi izdaji romana je pisatelj na simbolni način dodatno osvetlil Wertherjev odnos do Lotte, ki bi si jo bil v svoji ljubezenski strasti zmožen vzeti tudi na silo, vendar tega Goethe ni mogel izraziti neposredno. Zato je uvedel vzporedno zgodbo o hlapcu in njegovi gospodinjji, pri čemer se Werther s hlapcem večkrat poistoveti.¹³

Podoben pristop je uporabil Dostojevski v romanu *Zločin in kazen*. Rodion načrtuje umor stare oderuhinje Aljone Ivanovne, ker hoče preizkusiti samega sebe, ali je res človek (ki si upa vse, tudi moriti) ali je samo navadna človeška uš. Ko se nekega dne napije žganja, leže v travo in zaspi. Pisatelj uvede simbolni prizor, v katerem Rodion sanja, kako z očetom opazujeta pijanega Mikolko, ki z železnim drogom udriha po kobilici, da bi potegnila v skok, saj se hoče postaviti pred svojimi pivskimi tovariši. Na očitke, da uničuje žival, Mikolka kriče odgovarja, da je kobilica njegova last, zato lahko počne z njo vse, kar hoče.¹⁴

V romanu *Gospa Bovary* je več simbolnih mest,¹⁵ med najbolj zanimiva pa lahko uvrstimo simbolni prizor na gradu v Vaubyessardu, kjer je Ema opazila damo, ki je spustila pahljačo, ko se je mimoidoči plemič odkril in ji jo pobral, pa mu je

12 Druga žena je možu zvesta, vendar z njo ni srečen. Prva žena je moža varala, česar ni niti slutil, ob tem pa sta bila oba srečna. Če je v noveli *Nakit* ogrlica simbol vzpona in propada, je v *Draguljih* ogrlica simbol srečnega zakona.

13 Werther se najprej navdušuje nad čustvenimi izlivi hlapca, ki se je zaljubil v svojo ovdovelo gospodinjjo, potem izve, da ga je odpustila, ker jo je skušal posiliti, ko pa hlapec iz ljubosumja umori svojega naslednika in ga peljejo v zapor, Werther z njim sočustvuje in bi mu rad omogočil beg.

14 Ta simbolni prizor govori bralcu, da človek, ki si lasti druga živa bitja, povzroča zlo, in ga opozarja, da si Rodion na enak način lasti življenje stare oderuhinje.

15 Npr. Emin poročni šopek, raztrgano pismo z Emino odpovedjo Leonu, slepi gobavec, ki se pojavlja na vrhu klanca in poje o minljivosti ipd.

v klobuk neopazno položila ljubezensko sporočilo.¹⁶ Za Emo je ta prizor izjemno pomemben, saj se je sama prepričala, da ljubezenske pustolovščine, o katerih je še kot najstnica brala v samostanu, obstajajo tudi v resničnosti, seveda predvsem v visoki družbi.

Kafkova novela *Preobrazba* uvaja simbolično govorico že s prvo povedjo, to je z motivom preobrazbe človeka v mrčes. To izjemno pripoved o človeški odtujenosti na simbolni ravni podpira tudi izbira zaprtega prostora, ki se odpre šele po Gregorjevi smrti, ko družina odide na izlet, prav tako pa se v končnem dogajanju prejšnje slabo vreme preobrazi v lep, sončen dan.

Tudi eksistencialistični roman *Tujec* znotraj izrazito realistične pripovedi uporablja simbolne prvine.¹⁷ Camus je skrbno izdelal pripovedno strategijo, po kateri je Meursault zaradi odnosa do matere predstavljen kot brezčuten človek, vendar njegov uboj Arabca na plaži nikakor ni bil naklepni umor, ki bi zahteval smrtno kazen. Podobno kot Goethe je pisatelj vpeljal vzporedno zgodbo o starem Salamanu in njegovem psu,¹⁸ s katero simbolno sporoča, da Meursaultov odnos do matere ni bil ustrezen.

V noveli *Starec in morje* ima simbolno vlogo že spopad z veliko mečarico, ki je povezan s starčevimi spomini na mladostni dvoboj z močnim črncem, v katerem je zmagal.¹⁹ Simbolna govorica pa je povezana tudi s samo ribo, ki jo starec najprej vidi in doživlja kot gmoto mesa, s katero bo dobro zaslužil, ravno s tem, ko mu jo vso oberejo krvoločni morski psi, pa riba postane simbol preživetja in zmage.²⁰

SIMBOLNA GOVORICA PRI IVANU CANKARJU

Ivan Cankar je v svojih leposlovnih besedilih učinkovito prepletal različne slogovne prvine, od realističnih in naturalističnih do simboličnih. Zlasti tiste simbolične prvine, ki so povezane z motiviko *Svetega pisma*, lahko pri današnjem mladem bralcu, ki nima več toliko stika s krščansko mitologijo, povzročijo recepcijski šum. Če dijak ne pozna motiva evharistije in njenega simbolnega pomena, ne bo razumel simbolne vloge, ki jo v Cankarjevi črtici *Sveto obhajilo* prvoosebni pripovedovalec pripisuje svoji materi: »O mati, zdaj vem: tvoje telo smo uživali in tvojo kri smo pili!«²¹

16 Dijake lahko spodbudimo k razmišljanju na ta način, da sami poiščejo podoben motiv v Cameronovem filmu *Titanik*.

17 Znamenita je izjava strežnice, ki pravi Meursaultu, da bo s počasno hojo po vročem alžirskem soncu dobil sončarico in lahko umrl, s hitro hojo pa se bo prepotil in zaradi postanka v mrzli pokopališki kapeli dobil pljučnico in prav tako tvegal smrt.

18 Gre za poseben odnos med starcem in njegovim bolehnim, garjavim psom: ves čas sta na bojni nogi, vendar ne moreta drug brez drugega.

19 Santiago je postal *el campeón* v polaganju rok, mornarski preizkušnji moči, ki običajno traja nekaj minut. Pri Hemingwayu traja ta dvoboj ves dan, kar v simbolnem smislu pomeni življenje in izraža sporočilo, da je življenje en sam spopad.

20 Tudi vprašanje Santiagove zmage ali poraza je povezano s simbolno govorico. Starec se sicer res počuti poraženega, vendar pa se na koncu deček vrne k njemu, s čimer je rešen njegov telesni in duhovni obstoj. To potrjuje zadnja poved novele, ki govori o tem, da starec sanja o levih, lev kot kralj živali pa je sam po sebi simbol moči in zmage.

21 Gre za simbolno vlogo trpeče cankarjanske matere, ki jo pisatelj poveča s primerjavo s Kristusom.

V romanu *Na klanecu* so najbolj znani simboli tek za vozom, klanec siromakov, ki se na koncu pripovedi razširi na vse slovenske dežele, in luč v učiteljevem oknu.²² Manj znan je simbol mladike na preperelem drevesu, ki je tudi v naslovu poglavja. Dijaki imajo težave z razumevanjem avtorjevega gledišča v prizoru, ko se po odločitvi trških veljakov, da Lojzeta pošljejo v srednjo šolo v Ljubljano, pri Mihovih zbirajo ljudje s Klanca, pri tem pa imata pisar in čevljar nasprotujoči si mnenji glede Lojzetove prihodnosti.²³

Hiša Marije Pomočnice je znamenita tudi zaradi poglavja, v katerem pisatelj predstavi usodo dveh ptičkov: kanarčka Hanzka in vrabčka Anarhista. To poglavje je lep primer simbolne govorice. Čeprav oba pogineta zaradi zaletavanja v okensko steklo,²⁴ je njuno doživljanje prostora povsem različno: za kanarčka kletka pomeni dom in varnost, za vrabčka, ki hrepeni po svobodi, pa je zaprta soba ječa.²⁵

Povest *Hlapec Jernej in njegova pravica* se začne s simbolnim prikazom smrti. V nadaljevanju pripovedi je slogovno izbrušen primer simbolne govorice, ko Jernej ob sedmini nazdravlja mlademu Sitaju in drugim udeležencem pogreba, ko pa mu nihče ne odzdravi, s tresočo roko zlije vino iz kozarca nazaj v steklenico. Drugi tak prizor je kasneje v domači hiši, ko pijani novi gospodar Jerneja napodi z zapečka, kamor se sam objestno usede, potem pa zahteva od Jerneja, da mu sezuje škornje. Seveda Jernej tega nikakor ne more narediti.²⁶

LITERATURA

- BOŽIČ, Zoran, 1998: *Zlati poljub (delovni zvezek za domače branje)*. Ljubljana: DZS.
- –, 1998a: *Poljub zlata (delovni zvezek za domače branje)*. Ljubljana: DZS.
- –, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Tangram.
- ISER, Wolfgang, 2001: *Bralno dejanje: teorija estetskega učinka*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2009: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- RICHARDS, Ivor A., 1929: *Practical Criticism: A Study of Literary Judgement*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner and Company Limited.

22 Roman je sicer poln simbolične govorice, npr. tudi v prizoru, ko se mati vrne iz mesta in Nežki prinese svileno ruto (za pohajanje), Francki pa predpasnik (za delo).

23 Dijaki ne razbirajo, da je Cankarjeva pripoved ironična in da namenoma zavaja bralca, pri spodobu z mladiko na preperelem drevesu (ta se bo prej ali slej posušila) pa jasno kaže, da je pripovedovalec na strani čevljarja.

24 Gre za jasen namig, da vsa dekleta v tej hiralnici čaka skorajšnja smrt.

25 To pomeni, da dekleta doživljajo sobo sv. Neže izrazito razdvojeno: po eni strani jim pomeni varnost pred zlorabami v zunanjem svetu, po drugi pa jim jemlje svobodo, po kateri hrepenijo.

26 Če bi Jernej mlademu Sitarju sezul škornje, bi se ponižal in priznal, da je dejansko samo hlapec. Vendar pa se Jernej, ki je formalno res hlapec, do konca pripovedi obnaša kot gospodar.

SONJA ŽILAVEC NEMEC
 Gimnazija Murska Sobota
 sonja.zn@gmail.com

Aktualnost klasične šolske interpretacije literarnega besedila

V prvem delu prispevka je osvetljen pomen umetnostne vzgoje v šolskem izobraževanju, sledi predstavitev specifične besedne umetnosti in njenega učinka na bralca. V nadaljevanju so predstavljena nekatera sodobna teoretična izhodišča šolske interpretacije literarnega besedila, ki so podlaga za prikaz konkretne interpretacije odlomka iz Tolstojevga romana Ana Karenina.

Uvod

*Si danes kdo želi biti plemenit? Plemenito srce,
 ki s plemenitimi dejanji teži k plemenitim ciljem –
 čista izguba! Rdeče številke! Resnični razlog za branje, poslušanje,
 gledanje ni nič drugega kot užitek: razlog sebičen.
 Vse drugo je sentimentalna navlaka.*

Milan Jesih, Puhlica plemenitosti (Zupan Sosič 2003)

*V življenju gre za celostno zorenje osebnosti, za razvoj zavesti, za procese
 samorazvoja in rasti skozi vse globine in višine človekovega bivanja.
 Tatjana Reščič Rihar (1999)*

Sodoben način življenja postavlja pred mladega človeka visoke zahteve. Mladostniku se zastavlja vprašanje, kako jih doseči. V času prehoda iz verbalne v digitalno civilizacijo je zmeda še večja. Po vse pogostejšem mnenju mladostnikov lahko večino vsega, kar potrebujejo, najdejo na spletu. Tudi njihova medsebojna komunikacija je vse pogostejše digitalna. Kako v takšnem stanju mlademu človeku približati knjigo, ga navdušiti za dolgotrajno sedenje, branje in interpretacijo? Kako mladostnika prepričati, da je branje literarnih besedil prav v tem njegovem obdobju za njegov osebnostni razvoj izredno pomembno? Vsi, ki smo že nekaj čas v razredu, vemo, da

samo s poudarjanjem tega pomena ne bomo dosegli nič. Učence lahko pritegnemo k branju samo z njihovo pozitivno izkušnjo z branjem.

UMETNOSTNA VZGOJA V ŠOLI

*Umetnost je začimba življenja,
ki omogoča preporod
in vnaša v življenje prave moči.
Barbara Balan (2012)*

Umetnostna vzgoja tvori v vseh izobraževalnih sistemih, tako doma kot v svetu, pomemben del izobraževanja. V večini držav želijo, da bi izobraževalni sistem pomagal mladim razvijati lastno ustvarjalnost, razumeti pomen kulturne dediščine, spoznavati kulturno raznolikost, se izražati in razvijati lastno identiteto. V številnih evropskih državah (Finska, Francija, Belgija, Avstrija, Španija ...) je v zadnjem obdobju eden izmed ciljev prenove učnih načrtov okrepiti položaj umetnostnih predmetov. Povečuje se obseg ur predmetov umetnostne vzgoje (Eurydice 2009). To potrjuje zavedanje šolskih oblasti, da je delo z umetnostjo v pedagoškem procesu izjemno pomembno. Kroflič (2012: 1–3) navaja, da »v klasičnih konceptih splošne izobrazbe umetnost ni pomembna samo zaradi ideje, ki jo sporoča, ker je način, kako bo idejo razumel odjemalec umetnine, vedno nepredvidljiv in ker se pedagoško razlaganje ideje lahko hitro prevesi v moraliziranje, temveč zaradi avtentičnega upodabljanja življenja in zapletenih eksistencialnih vprašanj, iz katerega lahko zasijeta lepota in resnica«. Ti vrednoti pa omogočata osebnostno rast. Umetnina angažira celoten spekter človekovih senzornih, intelektualnih, emocionalnih in motivacijskih plasti osebnosti.

Slovenski šolski sistem vključuje v učne načrte kot obvezne predmete v osnovni in srednji šoli likovno, glasbeno in besedno umetnost. Pri teh predmetih se torej ukvarjamo z umetnostmi, ki se med seboj ločijo po več dejavnikih, osnovna razločevalna lastnost pa je izrazno sredstvo. Učno-vzgojni proces ukvarjanja z različnimi umetnostmi je podoben: gre za soočenje gledalca/poslušalca/bralca z umetnino, njegovo subjektivno doživetje, predelavo (zaznavanje, razumevanje) in interpretacijo sporočila umetnine.

SPECIFIČNOST BESEDNE UMETNOSTI

*Knjige kot duhovne stvaritve pomenijo
ohranjanje in posredovanje človeških izkušenj.
Zajemajo to, kar je misleči človek doumel
kot umetnost življenja.
Tatjana Rešič Rihar (1999)*

Osrednja, določujoča in bistvena lastnost v literarnem besedilu je literarnost. Literarnost v svoji monografiji *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu* Alojzija Sosič Zupan pojmuje kot presečišče različnih lastnosti in procesov, vzpostavljeno v razmerju med besedilom in sobesedilom. Sestavljena iz znotrajbesedilne in zunajbesedilne literarnosti (2011: 17–43).

BESEDNA UMETNOST V ŠOLI

*Svojih učencev nikoli ne poučujem;
skušam samo pripraviti pogoje,
pod katerimi se lahko učijo.*

Albert Einstein

Vsaka vrsta umetnosti ima svojo specifiko. Pri pouku književnosti se ukvarjamo s specifičnimi sestavinami in učinki besedne umetnosti. To je mogoče samo z branjem literature. Če gledamo film ali gledališko uprizoritev, bomo deležni filmske ali gledališke umetnosti, ki gradi na drugačnih sestavinah in ima pri gledalcu drugačne učinke. Vse, kar ni besedilo, ki ga beremo, odvrta pozornost bralca od bistva besedne umetnosti. Tega se je zavedal že Shakespeare, ki je v nekaterih odrskih izvedbah svojih dram skoraj popolnoma zanemaril sceno, ker je hotel usmeriti pozornost gledalcev/poslušalcev na besede. In ne nazadnje, si predstavljate koncert Dubravke Tomšič Srebotnjak s spremljavo plesalcev in velikim platnom v ozadju? Ali bi bilo doživetje enako, če bi si o izvajanju njenih skladb prebrali kar »povzetke« na spletu in ne bi šli na koncert?

Boža Krakar Vogel v delu *Skice za književni pouk* (1991: 8) navaja, da naj bi se učenci v šoli učili sprejemati književnost kot umetnost, zato naj bi pri pouku zbužali interes za branje književnih del kot besednih umetnin. Kot temeljni cilj pouka književnosti v knjigi *Poglavja iz didaktike književnosti* (Krakar Vogel 2004: 39–40) navaja, da je to spodbujanje učencev h komunikaciji, dejaven stik z literaturo. Poglavitna metoda pouka književnosti je šolska interpretacija – skupno branje in obravnavanje leposlovnih besedil v problemsko-ustvarjalni interakciji učitelja in učencev, pri čemer postajajo učenci sposobni čedalje bolj samostojnega prodora v literarno besedilo (2004: 60). Temelji šolske interpretacije so v teoriji izkušenskega učenja, v teoriji bračevega odziva in v opisih interpretativnih metod literarne vede.

V različnih smereh didaktike književnosti in za različne stopnje šolanja se je oblikovalo več metodičnih sistemov oziroma algoritmov, ki predlagajo konkretno zaporedje korakov oziroma faz šolske interpretacije. B. Krakar Vogel (1991) predlaga naslednje stopnje: doživljajsko-spoznavna motivacija, napoved besedila in njegova umestitev, interpretativno branje, premor po branju, izražanje doživetij, analiza, sinteza in vrednotenje ter nove naloge.

Tako model B. Krakar Vogel kot modeli didaktike mladinske književnosti M. Kordigel, I. Saksida, M. M. Blažič, V. Medved Udovič idr. se naslanjajo na Rosandičev interpretativno-analitični metodični sistem šolske interpretacije.

Nekoliko drugačen pristop zagovarja M. Grosmann, ki izhaja predvsem iz raziskav v angleško govorečih kulturah. Podobno kot Krakarjeva tudi Grosmanova v knjigi *Zagovor branja* (2004: 137) navaja kot temeljni cilj pouka književnosti vzgojo bralne zmožnosti, v nadaljevanju pa predstavi šolske možnosti tovrstnega vzgajanja. Pouk naj bi omogočil tak razvoj bralne zmožnosti, da bi ljudje po šolanju ustvarjalno in z veseljem brali, ker bi vedeli, da je branje pomembno za njihovo osebno in družbeno delovanje. Vzgoja bralne zmožnosti pa je dolgotrajen proces, ki od učitelja terja izjemno obzirnost in mnogo strpnosti (Grosman 2004: 157). Bistvo procesa

privzganja izkušene bralne zmožnosti je učiteljevo posredovanje med učenčevim stvarnim doživetjem literarnega besedila in možnim popolnejšim oziroma idealnim doživetjem besedne umetnosti.

Pri tem je zelo pomembna pedagoška komunikacija oziroma sporazumevalni proces med učiteljem in učenci. Osnovno sredstvo sporazumevanja je pedagoški govor. Del pedagoškega govora pri pouku književnosti je tudi interpretativno branje. K. Podbevšek (2006) to dejavnost pojmuje kot »najsлавnejši trenutek v učni uri, saj se učencem razkriva nov svet«.

Ob interpretativnem branju razvijamo tudi učenčevo sposobnost poslušanja. Z razvijanjem sposobnosti poslušanja pri pouku slovenščine se v svoji doktorski disertaciji ukvarja Jerica Vogel (2002). Prav vzgoji poslušanja bi v šoli morali nameniti več pozornosti, saj je nekultura poslušanja (med slovenskimi dijaki in tudi sicer) veliko večja kot nekultura govorjenja.

Po interpretativnem branju sledi premor in izražanje doživetij, ko učenci urejajo vtise, ki jih je pustila govorna interpretacija, učitelj pa opazuje njihove zunanje reakcije in vzdušje v razredu.

Učiteljeva naloga je, da čim natančneje spozna učenčevo doživetje literarnega besedila, pogovarjamo se o vsebini učenčevih predstav. Vsebina učenčeve mentalne predstavitve besedila je za učitelja praviloma nepredvidljiva. Grosmanova (2004: 154) navaja, da je vsaka bralčeva mentalna predstavitev besedila bolj ali manj pomankljiva, pri mnogopomenskih besedilih pa je praviloma tudi samo ena izmed možnosti razbiranja in tematizacije. Učitelj mora razložiti učencem pomen njihovega samostojnega mnenja, učencu mora nuditi močno spodbudo in podporo. Pri tej stopnji učitelj zazna, da učenec nekaterih sestavin besedila ni opazil. Sledi proces odkrivanja neopaženih sestavin besedila. Za učenca je pomembno, da spozna razliko med svojo spontano aktualizacijo literarnega besedila in možnostmi vseobsegajoče, dodelane ali celo nadgrajene aktualizacije istega besedila ter njihovih medsebojnih povezav, ki jih sam prvotno ni opazil.

Sledi ponovno branje besedila z učiteljevim sistematičnim usmerjanjem na pomen ključnih segmentov besedila. Pri prvem branju učence bolj privlači dogajanje in zaznavajo bolj očitne sestavine, pri drugem branju pa jih usmerjamo k uzrtju posameznih sestavin v medsebojni povezavi. Učitelj naj osvetli npr. pomen posameznih besed, besednega reda, zaporedja posameznih verzov, učenci lahko dodajajo nove sestavine besedila, spreminjajo besedilo ... Grosmanova (2004: 173) te postopke imenuje manipuliranje besedila. Ključno pri vsem tem je, da učenci vedo, kaj počnejo, in pri tem uporabljajo ustrezno terminologijo. Na ta način razkrivajo pomembne mehanizme delovanja umetnostnega besedila.

Na stopnji razumevanja gre za povezovanje posameznih stavkov v večje pomen-ske sklope in medsebojno povezovanje teh sklopov v celoto (predstave o času, kraju in dogajanju, ki ga pripoved predstavlja).

Interpretacijo Grosmanova (2004: 177) pojmuje kot najbolj abstraktno raven branja, na kateri je besedilo neprestano odprto novim interpretacijam. Odločanje o osrednjem problemu besedila, ki naj bi bila njegova tema, je odvisno od bralčevega osebnega videnja pomena in izbora zanj pomembnih tem.

SKLEP

V današnjem času, ko je veliko mamljivejše »instant« življenje kot resnično, je tudi branje klasične literature za mladostnika pogosto odprto vprašanje. Za dojetanje umetnosti življenja enostavni recepti in hitri treningi ne zadoščajo. Ameriški psiholog Benjamin Bloom je na osnovi svojih raziskav izdelal tempo razvoja sposobnosti. Ta je največji v prvih letih življenja, po 17. letu pa se zelo upočasni (Marentič Požarnik 2000: 149). Glede na cilj pouka književnosti je prav v srednješolskem obdobju izredno pomembno s pozitivno bralno izkušnjo naše dijake navdušiti za branje. Pomen branja za človekov osebnostni razvoj se v dolgih stoletjih ni nič zmanjšal. Če so že stari Grki poznali pozitivne učinke branja, saj so svoje knjižnice imenovali »zdravilišča za duše«, Aristotel pa je svojim študentom glasno bral, da bi iz njih izvil zdravilna čustva, se tega zavedamo tudi danes. Ne nazadnje lahko tudi danes na vratih knjižnice v St. Galnu preberemo napis »Sanatorij za duše«.

LITERATURA

- BALAN, Barbara, 2012: *Vloga in uporaba umetnosti v socialni pedagogiki. Diplomsko delo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Eurydice, 2009: *Umetnostna in kulturna vzgoja in izobraževanje v šolah po Evropi*. <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/eu_press_release/PR113SI.pdf>. Dostop 27. junija 2012.
- GROSMAN, Meta, 2004: *Zagovor branja: bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Založba Sophia.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- KROFLIČ, Robert, 2012: *Spodbujanje razvoja prosocialnosti s pomočjo umetniške izkušnje. Skozi umetnost o medosebnih odnosih*. <<http://www2.arnes.si/~rkrofl1/Predavanja/Kulturni%20bazar%202012.pdf>>. Dostop 26. junija 2012.
- MARENTIČ POŽARNIK, Barica, 2000: *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- PODBEVŠEK, Katarina, 2006: *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi*. <<http://www.ff.uni-lj.si/slovjez/sds/podbevsek.pdf>>. Dostop 29. junija 2012.
- REŠČIČ RIHAR, Tatjana in URBANIJA, Jože, 1999: *Biblioterapija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VOGEL, Jerica, 2002: *Neposredno razvijanje poslušanja z razumevanjem in vrednotenjem pri pouku slovenskega jezika v prvem letniku gimnazije. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2003: Ali beremo maturitetne romane z užitkom? *Jezik in slovstvo* 48/1.
- –, 2011: *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*. Maribor: Litera.

RENATA ČAMPELJ JUREČIČ
Gimnazija Novo mesto
renata.campelj-jurecic@gimnm.org

Zakaj IKT za pismenost in pouk književnosti?

Pismenost v elektronski dobi postaja kompleksnejša, utemeljena na novem izkustvu in vlogi črke, zato se je smiselno vprašati, kako izvajati književni pouk ob podpori IKT. V prispevku bomo prikazali nekaj konkretnih pristopov.

Uvod

Dejstvo je, da prehajamo iz industrijske družbe v informacijsko¹ oz., kot pravi Javornik (2000: 46), v elektronsko dobo, ko digitalizacija vse močneje zaznamuje tudi šolstvo. In če primerjamo kratko obdobje splošne uporabe računalnikov in interneta s prejšnjimi načini prenosa informacij (govor, pisava, tisk), ugotovimo, da je »informatijska družba šele na začetku razvoja« (Schlamberger 2003: 495), že zdaj pa ta poudarja informatizacijo izobraževalnega sistema in zato zahteva nov koncept izobraževanja. Pivec celo meni, da bi se moral izobraževalni sistem »v osnovi spremeniti, kar žal ni dosegljivo s trpanjem računalnikov v šolo, ampak je potrebna nova pedagoška paradigma« (2004: 91), saj v tradicionalnem poučevanju informacijsko-komunikacijska tehnologija ne more izkazati vseh potencialov, ter da je nujno, »da se spopad za informacijsko paradigmo začne na izobraževalnem področju« (2004: 194). Meni, da je v sodobni šoli »nujen prehod k učenju, za katerega pa šola ni več najprimernejše okolje« (2003: 533).

UČENJE NA SPLETU

Reboljeva (2008: 36) pravi, da je izobraževanje na spletu, »vrsta izobraževanja ob podpori računalnika«, ena najnaprednejših oblik učenja, za katerega se postopoma oblikuje didaktika oz. teorija učenja na spletu. Označi ga za multidisciplinarno, saj

1 O razvoju pojma informacijska družba lahko beremo še v Pivec 2004: *Informacijska družba, o branju v šoli pa v Kordigel 1997: Pouk branja z vidika prenove* idr.

zahteva uporabo različnih vrst znanj. Temelj tovrstnega izobraževanja je priprava ustreznega e-gradiva, kar je zahtevno in zamudno delo. Najboljša je timska priprava, paziti pa moramo, da gradivo deluje kot zaokrožena celota z vsemi strokovnimi in pedagoško-didaktičnimi spoznanji. Pripravimo lahko samo naloge ali le povzetek, praktične primere, zanimivosti ali pa celotno vsebino, lahko pa učenca s povezavami vodimo na druge spletne strani itd. Reboljeva (2008: 159) meni, da je kljub dejstvu, da je e-učenje (mi ga razumemo v pomenu spletno podprtega izobraževanja),¹ največji razmah dobilo prav z multimedijo in interaktivnostjo, besedilo še vedno ključni gradnik tega procesa.

Za učenje na spletu lahko izberemo Moodle, spletno učilnico, ki jo je mogoče uporabiti v vseh fazah pouka, bodisi pri učenčevem samostojnem pridobivanju znanja ali v kombinaciji klasičnega učenja z e-učenjem. Pomembno je, da omogoča interakcijo med vsemi udeleženci.

Najsodobnejšo obliko sodelovalnega učenja omogočajo konferenčni učni sistemi. Videokonferenca podpira timsko in projektno delo, pridobivanje znanja pa je tu še učinkovitejše, saj informacije, ki jih dobi s sliko in zvokom, učenec dopolni še z neposrednim stikom z učiteljem. Ta oblika obenem prispeva k pozitivni učni klimi in socialni vključenosti dijakov. Po drugi strani lahko pušča dijak tudi pasivne, vendar pa je konferenčni učni sistem nedvomno pomemben za prihodnost poučevanja.

Virtualno okolje tako ob ustreznih e-gradivih omogoča učencem virtualno povezanost z realnim svetom, toda ob tem morajo biti izpolnjeni določeni pogoji. Gradivo naj bi s svojo večpredstavnostjo omogočalo prilagajanje učnega okolja in učnih poti učencem različnih učnih stilov. Učenec si sam izbira čas učenja in določa njegov tempo, se odloča, kako bo urejal in hranil pripomočke, kdaj bo dodajal lastne vsebine, kdaj bo sodeloval v različnih povezavah, sam si tudi izbira zaporedje učnih vsebin ... V e-učnem okolju se introvertirani učenci enostavneje vključijo v komunikacijo z drugimi, saj je za njih lahko taka oblika manj obremenjujoča kot neposredna. E-učno okolje lahko s svojo nevtralnostjo močno spodbudi oz. preseže zaviralno okolje.

Zaradi številnih prednosti je torej IKT dovolj pomembna za pouk književnosti in razvoj bralne pismenosti.

POUK KNJIŽEVNOSTI

Književni pouk je v sodobni informacijski družbi, kot kažejo predstavitve posameznih projektov, mogoče izvajati ob podpori IKT. Ker je »poglavitna dejavnost književnega pouka, njegovo izhodišče in cilj, branje literarnih besedil« (Krakar Vogel 2000: 44), se najprej vprašamo, kako je z branjem literature prek računalnika. Med učitelji slovenščine velja splošno prepričanje, da računalnik zavira branje. Na drugi strani pa nekateri naši strokovnjaki, npr. Hladnik, Blažič, Mazzini, ugotavljajo, da

1 Pivec (2004: 201) opozarja, »da je enačenje e-učenja in učenja na daljavo nedopustna redukcija. Bistvena prednost e-učenja je uporaba simulacije, ki omogoča učenje na izkušnji [...] računalnik kot orodje za točno ponazarjanje izkustvenega sveta. Če e-učenje te razsežnosti ne izkorišča, je čista izguba časa.« Mi izraz razumemo v najširšem pomenu kot učenje z računalnikom.

se »knjižna kultura nepreklicno umika novim oblikam pismenosti« in da je obstoj literature, vezan na knjižne oblike, »nepotreben ekskluzivizem« (Hladnik 2002: 29), zato ne samo podpirajo in spodbujajo branje literature prek računalnika in interneta, ampak celo sami (so)ustvarjajo leposlovne zbirke na internetu. Sušec in Žumer (2001: 36) menita, da se bodo še povečali stiki med kulturami in jeziki in da bi morali razmišljati o tem, kako bi bolje razvili »vizualno in računalniško pismenost, ki bosta gotovo vse pomembnejši sestavini širše bralne pismenosti«. Ameriški avtor Kropp (2000: 157) v tehnologiji vidi popolno podporo branju, saj je učenec, ki ne zna brati, »trikrat prikrajšan: ne zna priti do tega, kar potrebuje, ne zna ravnati z orodji niti prebrati gradiva, ko se pojavi. Računalniška pismenost resnično le dviga pomembnost prvobitne pismenosti.« Po njegovem je pravzaprav ironično »da zaradi računalnikov niso veščine branja in pisanja nič manj potrebne« in da prav zaradi »njih postajajo celo bistvenega pomena« (Kropp 2000: 235). Da je branje vprašanje osebne izbire, odločitve posameznika, ne pa problem tehnologije, ugotavlja Hedges (2001: 121) in meni, da najnovejši preboj bralne tehnologije pomeni e-knjiga, vendar dolgoročno ni najpomembnejše vprašanje formata knjige, ampak še vedno ostaja temeljno »staro« vprašanje, koliko ljudje berejo in kaj si izberejo za branje. Tudi Wile (1998: 59–60) se v svojem referatu zavzema za pouk branja, ki pospešuje dijakovo osebno in čustveno povezavo z besedilom in predlaga štiri šolske strategije: voden razgovor, razmišljanje, povezavo med branjem in pisanjem ter uporabo računalnika, ki naj bi omogočal povezovanje učenčevega branja z grafičnimi oz. digitalnimi podobami in predstavitev lastnega branja. Podobno tudi Javornik (2000: 52) ugotavlja, da »elektronska komunikacija pomeni renesanso knjige, v kateri lahko ponovno najdemo vitalno možnost za rast naše individualnosti. Računalnik in internet pomenita le nov način v iskanju kvalitete življenja«. Strinjamo se tudi s Hladnikovo mislijo, da je pomembna sama literatura, ali se bere v elektronski ali knjižni obliki, je odvisno od posameznika, glede na nove paradigme poučevanja v šolah in prepričanja omejenih strokovnjakov pa je nujna tudi elektronska oblika.

Branje in obravnavo književnih besedil ob podpori IKT v šoli obravnavata Žvegličeva v doktorski disertaciji (2009), ki meni, da je treba vključevati IKT kot integralni del v pouk slovenščine, in Krakarjeva s predstavijo modela obravnave reformacije in Trubarja z IKT (2008). Grosmanova (2004: 118) poudarja, da spremembe v življenju, s tem seveda tudi v življenju mladih, zahtevajo »radikalno prilagajanje književnega pouka v vseh možnih vzgojnih razsežnostih na njihove potrebe in zanimanje« in zato je »dosledno upoštevanje z vsemi njihovimi navadami in zanimanji edino sprejemljivo izhodišče za uspešno branje in usvajanje bralne zmožnosti«. Prav tako se strinjamo s splošno priznano mislijo strokovnjakov na različnih področjih vzgoje in izobraževanja, da je pouk uspešen le, če izhajamo iz stvarnega življenja, današnji učenci, ki so se že rodili v svet računalnikov, so »tista najtrša realnost, ki jo je potrebno dosledno upoštevati« in zato »niti predmet, niti potreba po bralni zmožnosti, niti učitelj ne more biti prepričljiv, dokler ne prepriča učencev« (Grosman 2004: 131). Grosmanova dodaja, da otrokom šola »s tradicionalnimi predstavami o branju in usvajanju branja« (2009: 11) celo odtuja branje, še posebej ker večina izmed učiteljev ni imela podobne izkušnje kot mladi, ki že v otroštvu vstopajo v svet digitalnih

tehnik. Predlaga tako organizacijo pouka, ki bi vključevala digitalno komponento kot nujno za uspešno delovanje današnje mladine v enaindvajsetem stoletju.

Ob tem se sprašujemo, ali vizualno² podprto gradivo spodbuja pouk branja in razvijanja bralne zmožnosti oz. doseganja književnovzgojnih ciljev v najširšem smislu enako kot samo branje »goli« tekstov. Ta problem bo sicer prišel v ospredje ob prihajajočih interaktivnih učbenikih in digitalnih oblikah literature. Lahko pa trdimo, da bo verjetno v razredu, ne glede na vizualno podprto gradivo, še vedno toliko predstav o besedilu, kolikor je učencev. Podobno razmišlja Grosmanova (2009: 13), ki poudarja, da »interakcija z besedilom vedno terja bralčev dejavni prispevek« in da ima ta še vedno največji pomen. Hkrati opozarja, da proces branja multimedijskih besedil ni več tradicionalno branje, ampak procesiranje mreže povezav in pomenov. Pri tem pa so še vedno »podobno kot pri linearnem procesiranju besedila pomembna tako bralčevo predznanje kot tudi sprotne pričakovanja, ki jih mora prilagajati glede na izbrane sestavine« (2009: 21). Richard Mayer meni, da se je pri sestavljanju e-gradiv za samostojno učenje treba »vedno spraševati, kako izboljšati učenje z vključevanjem slikovnega gradiva« (Grosman 2009: 22), pri tem pa premišljeno upoštevati tudi spoznanja kognitivne psihologije.

Ob vprašanju podobe v povezavi z verbalnim je mogoče zaslediti zamenjavo paradigem ne samo v novomedijskih besedilih na splošno, ampak tudi v literarnih in pri obravnavanju teh besedil v šoli: če sta za kulturo tiska značilni stabilnost ter središčna in hierarhična organiziranost, sta za kulturo novih medijev značilni fleksibilnost in pluralnost, če tisk poudarja elitnost in avtorja, na drugi strani novi mediji množičnost in soobstoj popularnega in elitnega, če sta za tisk značilni avtoritarna identiteta dokumentov in ekskluzivna delitev na literarno in naravoslovno kulturo, sta za elektronske medije značilna prilagajanje dokumentov uporabnikovim preferencam ter povezovanje naravoslovnih in družboslovnih pristopov itd. (Strehovec 2007: 33). Tako branje multimedijskih besedil zahteva za razliko od tradicionalnega linearnega branja mrežo povezav in pomenov s slikovnim in drugim gradivom. To pa hkrati nakazuje le na enega izmed osrednjih in najširših problemov digitalne dobe – nove oblike branja in vprašanje verbalnega v pogojih novih medijev. Posebej inovativna dela na področju digitalnih literatur tako puščajo odprto vprašanje, kakšna je prihodnost verbalnega v času novih medijev in gibljivih podob na zaslonu oz. kakšno bo razmerje med besedo in podobo. Novo posttiskovno branje pa prinaša tudi nove kinestetične subjekte, avtorje-bralce, ki prehajajo v gibanje in potopljivost (imerzivnost) pri tridimenzionalnih besedilih. Tudi pojmovanje pismenosti kot sposobnosti branja z razumevanjem klasične linearne povezanosti bralca z besedili se razširi z vprašanjem, ali spletni dokumenti ne zahtevajo širšega kroga zanj in veščin. Tako tudi pismenost postaja kompleksnejša, utemeljena na novem izkustvu in vlogi črke, ki ni več klasična z enorazsežno funkcijo, ampak se črko kot digitalizirano enoto gleda in dotika. Torej lahko ugotovimo, da verbalno postaja večrazsežno oz. da gre za soobstoj verbalnega, slikovnega, zvočnega ..., ta struk-

2 Ne moremo namreč spregledati dejstva, da je sodobna kultura »vizualna kultura ali točneje kultura, opredeljena z vizualnim obratom, s prehodom od kulture, obvladane z modelom pisanja, h kulturi, ki ji načeljuje model podobe« (Strehovec 2007: 45).

tura pa zahteva hibridnega bralca (poslušalca, gledalca, navigatorja ...). Ne glede na odprt odgovor na dano vprašanje pa menimo, da je še vedno potrebna domišljija, da se splete zgodba, ki je sicer »klasično« povezana z natančnim opazovanjem umetniškega dela.

SKLEP

Sodobna tehnološka podpora pouka je temelj e-izobraževanja (razumemo ga v najširšem smislu kot izobraževanje ob podpori sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije) in prinaša nove didaktične pristope. Pri obravnavi književnih besedil lahko poleg klasičnih oblik pouka s pridom uporabljamo tudi opisane konkretne e-pristope: spletna učilnica Moodle, e-učna ura, delo z i-tablo, spletna konferenca.

LITERATURA

- GROSMAN, Meta, 2004: *Zagovor branja: bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Založba Sophia.
- –, 2009: Razmerja med slikovnimi in besednimi sestavinami sporočil. Jelka Vintar (ur.): *Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili*. Zbornik *Bralnega društva Slovenije*. Ljubljana: ZRSŠ. 9–24.
- HEDGES, Burke, 2001: *Z branjem do bogastva*. Ljubljana: Amalietti & Amalietti.
- HLADNIK, Miran: *O spremenjeni vlogi literature, literarne vede in literarne vzgoje*. <http://www.ff.uni-lj.si/slovjez/mh/bukar_slo.html>. Dostop 2. februarja 2011.
- JAVORNIK, Miha, 2000: Elektronska komunikacija in prihodnost knjige. Milena Ivšek (ur.): *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja*. Zbornik *Bralnega društva Slovenije*. Ljubljana: ZRSŠ. 46–52.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2000: Skice za prenovu pouka književnosti. Ponovno k vprašanju kako poučevati književnost. *Slovenščina v šoli* 5/2–3. 43–47.
- –, 2008: Prispevek k proučevanju književnosti reformacije. Miran Hladnik in Vesna Požgaj Hadži (ur.): *Četrto slovensko-hrvaško slavistično srečanje/Četrti hrvatsko-slovenski slavistički skup*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KROPP, Paul, 2000: *Vzgajanje bralca. Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje*. Tržič: Učila.
- PIVEC, Franci, 2003: Učenje v družbi znanja. Mateja Geder (ur.): *E-izobraževanje doživeti in izpeljati*. Zbornik *strokovne konference*. Maribor: Doba.
- –, 2004: *Informacijska družba*. Maribor: Subkulturni azil.
- REBOLJ, Vanda, 2008: *E-izobraževanje skozi očala pedagogike in didaktike*. Radovljica: Didakta.
- SCHLAMBERGER, Niko, 2003: Merjenje informacijske družbe. Sašo Novaković (ur.): *Dnevi slovenske informatike*. Ljubljana: Slovensko društvo Informatika (Zbornik). 495–500.
- STREHOVEC, Janez, 2007: *Besedilo in novi mediji: od tiskanih besedil k digitalni besedilnosti in digitalnim literaturam*. Ljubljana: LUD Literatura.
- SUŠEC, Zdenka in ŽUMER, Francesca: Motivacija za branje v luči memoranduma za vseživljenjsko učenje na modelu razredne ure. Nadja Mislej - Božič (ur.): *Branje na stičišču*. Sežana: Bralno društvo Primorske (Zbornik).

WILE, J. M., 1998: Using Literature to Foster Critical Thinking in the Content Area. Silva Novljan (ur.): *Branje – skrb vseh*. Ljubljana: Bralno društvo Slovenije (Zbornik, 2). 59–60.

ŽVEGLIČ, Marija, 2010: *Raba informacijsko-komunikacijskih tehnologij za doseganje ciljev pri pouku slovenščine v osnovni šoli*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

MATEJA TOMAŽIČ

Osnovna šola dr. Aleš Bebler - Primož Hrvatini

mateja.tomazic@os-hrvatini.si

Sodobni pouk slovenščine ob pomoči IKT

Vključevanje informacijsko-komunikacijske tehnologije v sodobni pouk slovenščine vnaša spremembe tako z vidika učenca kot tudi učitelja. Drugačni pristopi pri poučevanju poskušajo razvijati različne vrste pismenosti, ki se odražajo skozi spremenjen klasičen način dela. Učenci svoje znanje pridobivajo z večjo lastno aktivnostjo, ki spodbuja njihove miselne procese, obenem pa je tovrstno delo povezano z vseživljenjskim učenjem. Praktični primeri prikazujejo učenčevo ustvarjalnost, aktivnost in stopnjo usvojene digitalne kompetence.

1 UVOD

Sodobna šola, sodobni učenec, sodobni učitelj so besedne zveze, ki jih pogosto omenjamo v zvezi z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, spletom in novimi načini ter pristopi pri poučevanju.

Pri samem vključevanju sodobnih tehnologij v pouk je potreben tehten razmislek o tem, kaj bomo v dani situaciji uporabili, da bomo uresničili zastavljene cilje posamezne učne ure. Na spletu imamo veliko število najrazličnejših interaktivnih gradiv, nalog, učbenikov, vendar ne gre pretiravati pri njihovi rabi, obenem pa sta najprej potrebna pregled in preizkus ponujenega, saj lahko v nasprotnem primeru pride do neosmišljene uporabe. Lahko se pa seveda odločimo tudi za korak naprej in sami oblikujemo gradiva po svojem okusu, s cilji, ki smo si jih sami zastavili in h katerim stremimo. Dejstvo je, da moramo biti pozorni na pravo mero vključenosti IKT, ki postaja integralni del pouka.

V nadaljevanju bo predstavljenih nekaj možnosti in primerov rabe informacijsko-komunikacijske tehnologije pri poučevanju slovenščine.

2 UVAJANJE IKT V KLASIČNI POUK SLOVENŠČINE V OSNOVNI ŠOLI

Pomen IKT kot integralnega dela pouka sem začela razumevati kmalu po tem, ko sem začela poučevati v razredu. Način dela, na katerega sem bila navajena kot učen-

ka, je bil preživet, neprimeren, nezanimiv in dolgočasen, čeprav sem bila kot učiteljica polna energije in entuziazma. Pristopiti drugače ni bilo lahko, saj je fakultetna didaktika v času, ko sem jo poslušala, le omenjala IKT, e-učenje, e-izobraževanje, primerov dobre prakse pa nismo bili deležni.

Spremenjena paradigma rabe IKT v izobraževanju postavlja učitelja in učenca v drugačno vlogo, raba IKT postane del pouka, ne le dodatek k poučevanju (Žveglič 2010). Učitelj tako ni več v vlogi »vsevednega podajalca snovi«, ampak je postavljen v ozadje, deluje zgolj kot organizator, moderator ali povezovalac neke dejavnosti, tako da učencem daje napotke, jih usmerja, vodi k cilju, učenci pa so seveda veliko bolj aktivni kot pri frontalnem načinu podajanja snovi. Na ta način učenci pridobivajo nova znanja, nove strategije in razvijajo ključne zmožnosti, med drugim tudi digitalno, ki se v zadnjem času pogosto poudarja.

Osnova vsega pa je, da najprej učitelj razvije lastno digitalno kompetenco,¹ se sam preizkusi v vlogi učečega se in šele na podlagi lastnih izkušenj prenese ideje in primere dobre prakse v svoje delo. Pomembno je tudi, da se učitelj sproti izobražuje in dopolnjuje svoje znanje. Stagnacija ob tako hitro razvijajoči se tehnologiji enostavno ni dopustna, če hočemo ostati v koraku s časom in našimi učečimi se.

2. 1 IZOBRAŽEVANJE ZA RABO IKT PRI POUKU SLOVENŠČINE

Potrebe, ki sem jih zaznala pri poučevanju, so se navezovale na vsebinski in didaktični vidik. Želela sem pritegniti učeče se k aktivnejšemu sodelovanju pri učnih urah tudi ob pomoči računalnika. Poiskala sem primerne seminarje in se začela dodatno izobraževati. Poseben zalet mi je takrat dala koordinatorica seminarja *Razvijanje recepcijske zmožnosti pri književnem pouku v okviru predmeta slovenščina v 6., 7., 8. in 9. razredu osnovne šole* Marija Žveglič, kjer je v delu seminarja načela temo z naslovom *Razvijanje recepcijske zmožnosti z uporabo IKT*. Takrat sem prvič v praksi slišala o pojmu poučevanja/učenja na daljavo, ki me je izjemno pritegnilo, in želela sem nemudoma poskusiti. To je bil eden izmed vzrokov, da sem se vključila v e-razvojno oz. e-področno skupino pri ZRSŠ. Sledila je seznanitev z e-učnim okoljem Moodle, njegovimi prednostmi, načinom dela in kmalu sem postavila lastno spletno učilnico in se vključila v projekt *E-šolstvo*. Spletno učilnico sem oblikovala bolj ali manj kot samouk in jo nato še v istem letu začela vpeljevati v posamezne ure pouka.

Seveda pri rabi IKT ne gre zgolj za učno okolje Moodle, ampak za uvajanje različne strojne (računalnik, tablični računalnik, digitalni fotoaparati, kamera, pametni telefon, i-tabla) in programske opreme (urejevalnik besedil, elektronske prosojnice, grafi, snemalnik zvoka, multimedijški predvajalnik ...), didaktičnih računalniških programov (*Slovenski pravopis* in *Slovar slovenskega knjižnega jezika* v e-obliki, leksikon, enciklopedija) ter spletnih programov (raba brskalnika, e-pošte, bloga, foru-

¹ Eden temeljnih ciljev projekta *E-šolstvo* je razvoj standarda e-kompetentni učitelj. Ta temelji na šestih temeljnih e-kompetencah, ki bodo pomagale vzpostaviti digitalno pismenost. V ta namen pripravljajo seminarje za posamezna področja, v našem primeru so to jeziki, s katerimi pridobimo določeno kompetenco. Poleg vstopnega moramo opraviti še najmanj 4 seminarje, s katerimi pokrijemo vseh 6 ključnih kompetenc in tako pridobimo e-izkaznico e-kompetentni učitelj, ki je del portfolia (Bilten *E-šolstvo* 7, 2012).

ma, spletne knjižnice, spletne učilnice) in seveda e-gradiv. Prednost slednjih se kaže v večpredstavnosti (besedilo, zvok, slika, simulacija), ki pritegne učence, poleg tega pa njihova interaktivnost spodbuja večje sodelovanje in učno aktivnost, zato so zanimiva za različne zaznavne tipe učencev in hkrati primorejo k večji individualizaciji pouka. Ker so objavljena na spletu, so dostopna vedno in povsod, obenem pa omogočajo sprotno ažuriranje (Bilten *E-šolstvo* 7, 2012).

2.2 VPELJAVA NOVOSTI V UČNE URE SLOVENŠČINE IN ODZIVI UČENCEV

Pri uvajanju novosti je šlo sprva zgolj za poskuse rabe spleta in spletnih orodij v določenem segmentu učne ure, bodisi kot preverjanje predznanja, uvodna motivacija, obravnava nove snovi, sinteza, vadenje, včasih tudi kot preverjanje pred ocenjevanjem.

Kljub vsemu izobilju najrazličnejše tehnologije, s katero so učeči se dnevno obkroženi na vsakem koraku, še zmeraj opažam, da dela v računalniški učilnici ali v spletni učilnici ne jemljejo kot klasični pouk, morda niti kot pouk, in ravno tukaj vidim možnost, da lahko učencem na zanje dokaj nevsiljiv način dodamo novo vrednost, novo znanje, ga poglobimo, utrdimo, sprožimo učenčeve miselne procese in povežemo sorodna vsebinska področja.

Mesečno delo v računalniški učilnici je motivacija in nehote pot do znanja, novih zmožnosti, nenazadnje do digitalne pismenosti, ki jo pogosto rabimo v povezavi s pojmom digitalni domorodci² in se nam pogosto zdi samoumevna, a ni vedno tako. Učenci imajo morda res razvito tehnično znanje, so samozavestni, znajo uporabljati tehnologijo, se ne bojijo novosti, vendar jim manjka spretnosti in znanja, da bi informacije, ki so jih bili deležni na spletu, znali povezati, jih presoditi in ovrednotiti.

Zavedati se moramo, da novi pristopi in načini dela nikoli ne morajo nadomestiti ali zamenjati učitelja, lahko pa vnesejo spremembo.

3 PRAKTIČNI PRIMERI RABE IN USTVARJALNOST UČENCEV PRI DELU Z IKT

Didaktična opremljenost učilnice z računalnikom in i-tablo mi je omogočala, da sem novosti vpeljala v sam pouk. Tako je učencem ves čas na voljo dostop do spletnega *Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)* in *Slovenskega pravopisa (SP)*.

Za izvedbo učnih ur so na voljo različna e-gradiva, ki so prosto dostopna na spletu. Trenutno ponuja najboljši izbor gradiv za osnovno in srednješolsko slovenščino *Slovensko izobraževalno omrežje* ali na kratko *SIO* v zavihku gradiva (Repozitorij gradiv Trubar), ostala e-gradiva pa so zbrana na straneh ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, in sicer obstaja zbir e-gradiv, ki so nastajala na podlagi projektov, ki jih je razpisalo ministrstvo, vse od leta 2007 naprej.

V okviru projekta *E-šolstvo* so bile pripravljene tudi vzorčne spletne učilnice, v katere so učitelji praktiki, ki so jih urejali, uvrstili vse gradivo, za katerega so presodili, da je primerno za rabo pri pouku slovenščine. Pri gradnji vzorčne učilnice so

² S pojmom digitalni domorodci (ang. *digital native*) označujemo posameznike, ki so rojeni v času, ko je digitalna tehnologija že obstajala, so torej domorodci v e-svetu; tekoče obvladajo računalnike, internet, mobilnike ...

uporabili gradivo, ki so ga sami učinkovito uporabljali pri pouku ali so ga našli na spletu, objavili pa so tudi nekatere primere gradiv, ki so jih ustvarili učitelji.

Zbrano gradivo je primerno za rabo pri pouku, prav tako pa za samostojno učenje doma. Učenci, ki so dovolj vedoželjni, tudi s pomočjo teh gradiv pridobivajo dodatno znanje.

Zadnje leto so na voljo tudi interaktivni učbeniki in delovni zvezki, ki jih s pomočjo projektorja enostavno projiciramo na tablo. Na ta način se spremeni učenčeva aktivnost, saj prihajajo k tabli in rešujejo naloge, ki so prilagojene e-okolju, obenem pa je povečana nazornost, saj lahko napake sproti popravijo, učitelj jih nanje lažje opozori. Kljub temu moramo biti pozorni na to, da se takšno projiciranje ne spremeni ponovno v frontalni pouk.

Poleg zgoraj naštetega sem del pouka izvajala tudi v spletni učilnici. Pri vpeljavi takšnega načina dela je bilo treba učencem najprej predstaviti namen e-učilnice, opozoriti na njene prednosti in možnosti, ki jih nudi. Pripravila sem navodilo za samostojno registracijo in prijavo na portalu, ki smo jo izvedli skupaj. Navodila sem jim poslala na njihove e-naslove. Učenci so z navdušenjem sledili korakom dela. Registrirali so se na portalu in se prijavi v učilnico.

Najprej so si uredili svoj profil, nato pa samostojno raziskovali možnosti, ki jih nudi spletna učilnica. V nadaljevanju smo postopno uvajali vedno več novosti, učenci so spletno učilnico občasno uporabljali pri pouku, še pogosteje pa doma. Spletna učilnica je postala naš »sodelovalno-informacijski prostor«, kjer so izmenjevali svoja mnenja, informacije o učni snovi, zastavljali vprašanja, vadili in utrjevali snov, pregledovali gradivo in odlagali domače naloge, elektronske predstavitve za podporo govornega nastopa, si ogledovali videoposnetke o avtorjih, odlomke filmov, parodij, videospote, brali e-knjige in še veliko več.

Slovnične naloge so utrjevali samostojno, vsak na svojem računalniku, kjer sem s pomočjo orodja lekcija pripravila primere, ki so jih morali rešiti. Dejavnost je oblikovana tako, da sproti šteje pravilne rešitve, popravke ter napake in učenec dobi ob koncu lekcije povratno informacijo oz. rezultat, ki je obenem informacija učitelju o tem, katero snov mora še ponoviti in utrditi.

Zelo so uživali pri urah, ko smo utrjevali in ponavljajni znanje s pomočjo kvizov in vprašalnikov, tekmovali med seboj v skupinah o določeni temi, igrali igro milijonar in jo celo uporabili kot del programa na javni prireditvi ob počastitvi slovenskega kulturnega praznika.

Letos sem uvedla tudi možnost opravljanja bralne značke na daljavo, in sicer tako, da so učenci v forum napisali oceno knjige, ki so jo prebrali, pri čemer so poleg krajše obnove podali tudi lastno mnenje o tematiki prebranega.

Podoben forum smo odprli tudi za tiste učence, ki so se prijavi na tekmovanje za Cankarjevo priznanje. Na ta način smo zbirali različna mnenja učencev ter na skupnih urah diskutirali o tem, kaj so učenci ugotovili o prebranem. Njihova mnenja so bila veliko bolj prodorna, ostra in povedali so veliko več kot bi sicer pri uri pouka, kjer včasih enostavno ne moremo prisluhniti mnenju vsakega posameznika. Poleg tega so njihova zapisana mnenja ostala vidna tudi drugim, ki so jih komentirali, o njih diskutirali, se z njimi strinjali ali jih zavračali.

Posebno pozornost pa že vsa leta posvečam spoznavanju in oblikovanju besedilnih vrst, saj se učenci pri pouku srečujejo z besedili, ki jih bodo v življenju vedno znova potrebovali. Včasih se niti ne zavedamo, kako zahtevno je za osnovnošolca oblikovati besedilo s pomočjo urejevalnika besedila. Večinoma gre pri besedilnih vrstah za uradna besedila, ki imajo predpisano obliko, pa tudi vsebino. Tako učenci pri urah pouka najprej spoznajo sledeče vrste dopisov: uradno, neuradno in javno vabilo, uradno in neuradno pismo, uradno in neuradno opravičilo, uradno in neuradno zahvalo in uradno prošnjo. Ko jih usvojijo, sledi tvorba teh besedil s pomočjo računalnika pri pouku ali kot domača naloga. Svoja besedila nato oddajo v spletno učilnico, kjer jih po oddaji skupaj pregledamo, tako da jih projiciramo na tablo, se pogovorimo o morebitnih pomanjkljivostih, skupaj popravimo napake (slogovne, vsebinske in pravopisne), sama jim napišem komentar in oceno, učencu pa pošljem popravljeno verzijo, da jo lahko natisne in prilepi v zvezek oz. jo shrani za takrat, ko jo bo potreboval. Na ta način učenci pridobivajo funkcionalno znanje in so deležni vseživljenjskega učenja.

4 SKLEP

Informacijsko-komunikacijska tehnologija nam nudi številne možnosti popestritve klasičnega pouka in obenem pripomore k bolj učinkoviti in osmišljeni rabi e-gradiv. Učitelj je pri svojem delu sicer omejen s cilji, ki jih predpisuje učni načrt, a ima kljub temu proste roke glede izbire metod in oblik dela v razredu, s katerimi bo dosegel zastavljene cilje. Potrebuje le dobršno mero lastne zainteresiranosti, nekaj znanja in kompetenc s področja IKT, navdušenje nad novimi tehnologijami in kopicu radovednih učencev, da lahko na drugačen, bolj zabaven in zanimiv način izpelje kvalitetne učne ure, v katerih so učenci miselno aktivni, ustvarjalni in interaktivni. Seveda mora biti tudi sam dobro tehnološko podkovan, da zmore slediti vsem novostim, ki jih ponujajo splet in različna spletna orodja.

Kljub temu naj učitelj z rabo IKT-sredstev ne pretirava, ampak naj jih vključuje v pouk občasno, premišljeno, s čimer zagotavlja osredotočenost učenca na sam pouk. Vsako preobilje namreč kaj hitro vodi v kontraproduktivnost, kar pa je v nasprotju z željo, da imamo uspešne in kompetentne učence, polne znanja za življenje.

VIRI IN LITERATURA

Bilten E-šolstvo 2011/5: <http://www.sio.si/fileadmin/dokumenti/bilteni/E-solstvo_BILTEN_03_2011_FIN_screen.pdf>. Dostop 20. junija 2012.

Bilten E-šolstvo 2012/7: <http://www.sio.si/fileadmin/dokumenti/bilteni/E-solstvo_BILTEN_2012_final_web.pdf>. Dostop 20. junija 2012.

E-gradiva MIZKS, 2010: <http://www.mizks.gov.si/si/delovna_podrocja/ikt_v_solstvu/e_gradiva/>. Dostop 29. junija 2012.

Projekt *SLOvenščina*: <http://www.s-sers.mb.edus.si/gradiva/w3/slo8/000_mapa/index.html>. Dostop 20. maja 2012.

Slovensko izobraževalno okolje: <<http://www.sio.si/>>. Dostop 21. junija 2012.

Spletna učilnica OS SLO MT: <<http://skupnost.sio.si/course/view.php?id=349>>. Dostop 24. junija 2012.

ŽVEGLIČ, Marija, 2010: *Raba informacijsko-komunikacijskih tehnologij za doseganje ciljev pri pouku slovenščine v osnovni šoli. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Študijski zaključki – profesionalni začetki

KATJA ZUPAN

Ljubno

katja.zupan@gmail.com

Motiv smrti v kratki prozi Suzane Tratnik¹

Prispevek se osredotoča na motiv smrti v kratkoproznem opusu Suzane Tratnik, ki ga sestavljajo zbirke Pod ničlo (1997), Na svojem dvorišču (2003), Vzprednice (2005), Česa nisem nikoli razumela na vlaku (2008) in Dva svetova (2009). Opus izrisuje razvojni lok občečloveškega soočanja s smrtjo, od radovednega odkrivanja v otroštvu do razumevanja in sprejemanja v odrasli dobi. Z neorealističnimi prijemi prikazuje individualizirano, demitizirano in tabuizirano dožemanje smrti v sodobni družbi. Poudarek je na analizi motiva smrti kot pogostega in kompleksnega motiva, ki se opira na izrazito dihotomično delitev literarnega prostora na podeželsko in mestno okolje.

Suzana Tratnik se kot družbena aktivistka lezbičnega gibanja tudi v svojih književnih delih pogosto osredotoča na problematiko osebne in družbene percepcije spolne identitete in spolne usmerjenosti. Vidik manjšinskih spolnih nagnjenj, ki ga uporablja kot zorni kot za širši razmislek o družbeni dinamiki in družbeno pogojeni konstrukciji manjšinskosti, predstavlja pomembno programske usmeritev njene proze. To pripovedno jedro je zaradi upodabljanja specifične življenjske izkušnje morda najbolj opazno, vsekakor pa ne bi smelo biti pojmovano kot edino. Opus ubeseduje tudi občečloveške izkušnje, kamor se vsekakor uvršča smrt. Kot piše Alojz Ihan, je smrt »absolutna skupna izkušnja, ki jo v sebi nosimo vsi ljudje, ne glede na raso, spol, stan ali karkoli drugega« (2002: 61).

Motiv smrti zaradi svoje občečloveške univerzalnosti v opusu ni izstopajoč, vendar se v diplomskem delu potrjuje kot pogost in kompleksen motiv.

1 Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Motiv smrti v kratkoproznem opusu Suzane Tratnik* (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, mentorica Alenka Žbogar).

POGOSTOST MOTIVA SMRTI V OPUSU

Motiv smrti se v kratkoproznem opusu Suzane Tratnik pojavlja v 40 izmed 98 zgodb, kar predstavlja nekaj manj kot polovico zgodb (45 %). Najpogosteje je upodobljen v zbirki *Dva svetova*, kjer se pojavlja v več kot polovici zgodb (67 %), najredkeje pa v zbirki *Na svojem dvorišču*, kjer nastopa v nekaj manj kot tretjini zgodb (28 %). V preostalih treh zbirkah se pojavlja v več kot polovici zgodb (54–60 %). Zbirka *Na svojem dvorišču* pri pogostosti motiva smrti s tem opazno odstopa od povprečja, izstopa pa tudi po nadpovprečnem številu zgodb; te so obenem krajše kot v drugih zbirkah. Če zbirko zaradi tovrstnih odstopanj izločimo, ugotovimo, da povprečje pojavljanja motiva smrti v preostalih štirih zbirkah s 60 odstotki presega polovico zgodb.

Zanimiva je primerjava s pogostostjo motivike oz. tematike lezbične ljubezni v opusu. Motiv lezbične ljubezni se pojavi le v 34 zgodbah (38 %). Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da lezbična motivika precej pogosteje kot motiv smrti prerašča v tematiko in v zgodbah deluje kot nekakšno univerzalno izhodišče, motiv smrti pa, čeprav običajno pomembno usmerja potek zgodbe, večinoma ostaja na ravni motivike.

KOMPLEKSNOŠT MOTIVA V OPUSU

Da bi dobila čim širši, a hkrati poglobljen vpogled v kompleksnost motiva smrti, sem se v praktičnem delu odločila za kombinacijo različnih metod analize. Vsako zbirko sem tako obravnavala na tri načine. Kot izhodišče sem v prvem delu oblikovala pregledno tabelarično analizo (primer spodaj), s katero sem skušala zajeti čim več literarnih elementov, povezanih z upodobitvijo motiva smrti, jo dopolnila z opisno-interpretativno analizo po ene zgodbe iz posamezne zbirke in nato na njuni podlagi pri vsaki zbirki povzela glavne ugotovitve. Analiza je pokazala, da je smrt prikazana v številnih motivnih različicah, a je hkrati v tej pestrosti mogoče razbrati določene vzorce.

Upodabljanje smrti je v opusu povezano z umestitvijo v podeželski in mestni prostor. Podeželsko okolje se povezuje z naravno človeško smrtjo in nasilno živalsko smrtjo, medtem ko je za urbani prostor značilna nenaravna smrt, kamor uvrščam nasilno smrt, smrt kot posledico nesreče in samomor. Na podeželju gre predvsem za doživljanje smrti v družinskem krogu, v mestu pa je žalovanje večinoma individualno. Podeželski del se osredotoča na otroško dožemanje smrti (v manjši meri tudi na tradicionalno), urbani del pa na odnos sodobne odrasle družbe do smrti.

V *Vzporednicah* in prvem sklopu zbirke *Na svojem dvorišču*, ki tematizirajo podeželsko otroštvo, se v večini primerov pojavlja naravna smrt človeka. V zbirki *Na svojem dvorišču* izstopa tudi motiv nasilne smrti živali, v *Vzporednicah* pa nastopata nasilna smrt mladega človeka in samomor, ki ju v *Na svojem dvorišču* ni najti. V zbirki *Pod ničlo* je najpogostejša nasilna smrt, tako človeška kot živalska. V zbirki *Česa nisem nikoli razumela na vlaku* motiva živalske smrti ni. Najpogostejša je smrt v nesrečah, torej nenaravna, a tudi nenasilna vrsta smrti. V *Dveh svetovih* močno izstopa motiv posebne oblike nasilne smrti, nasilja nad samim seboj, tj. samomora.

Naslov zgodbe	Pri-povedna oseba; drugi vpleteni	Kraj dogajanja oz. okolje; dogodek	Umrli	Vrsta smrti; razlog; izvršitelj	Odnos literarnih oseb do smrti, njihov odziv	Povezani motivi	O c .	L L
Moja gora								/
Igre z Greto	deklica (D) (1.); vrstnica Greta	podež., za hišo; shod sorodstva	žival (kokoš)	nasilna (zakol); dokazovanje pred vrstniki/posnemanje odraslih; glavna literarna oseba (GLO)	D: na videz nepri-za det, potlačena čustva, zakol kot početje o draslih	sekira, vrat, oči, praznični zakol, pojedina, otroška neizkušenosť	Z	* d a
	=; stara mama (SM)	podež., v hiši; pogovor	žival (prašiči, kokoši)	nasilna (zakol); hrana; stara mama (SM), lastniki živali	SM: samoumev-nost, a hkrati ira-cionalna ritual-nost, ločevanje ubijanja (greh) in klanja; D: zanimanje za tradicijo	knj, pomivanje, hrana, greh, prekletstvo, mestni sorod-niki: »nasilje ni za otroke«	S	
Proculin	ženska zgodnjih srednjih let (zg. sr. let) (1.); bivša partnerica (»Ona«)	mesto, stranišče na železniški postaji; srečanje za predajo mamil	»Ona«	nasilna (uboj); napad z nožem v afektu; GLO	opis dejanja zelo fragmentaren, prehaja v tok zavesti, izraža pretresenost, čustveno razvrva-nost, a hkrati za-vestno prikritje zlo-čina in potlačitev čustev	umetne solze (proculin), mamila (popers oz. »dil«), jok, žalovanje, vrat, nož, tresenje rok	Z	d a
	=; stara starša	podež.; spomin na pogrebe	stari oče; sosed	naravna (bolezen)	spomin GLO na otroško radoved-nost glede umrlih (ki je SM ni obsoja-la ali skušala pre-prečiti) in hkrati na otroško nezmož-nost polnega čustvovanja ob izgubi	mačeha (rože), žalovanje, »Že dve uri po pogrebu sem pozabila na jok in se igrala z vašimi otroki.«; »[...] kako se vidi norost na mrtvecu?«	S	

Poetika S. Tratnik tako značilno vzpostavlja dva (literarna) svetova: otroški podeželski svet *Vzporednic* in prvega dela zbirke *Na svojem dvorišču* na eni strani ter mladostniško-odrasli urbani svet preostalih treh zbirk in zadnjih dveh sklopov v zbirki *Na svojem dvorišču* na drugi strani.

Otroško soočanje s smrtjo je predstavljeno kot radovedno raziskovanje, sprva zlasti v obliki odkrivanja živalske smrti in naravne smrti starejših. Ko mlad človek doseže polno razumevanje smrti, se okrepijo negativna čustva, kot sta jeza in strah. Odrasli v mestnem okolju – večinoma gre za mlajše ženske ali ženske srednjih let – se zavestnemu soočanju s smrtjo izogibajo in se zatekajo v svet spominov in fantazij. Starejši na podeželju utego iščejo v ljudskem in/ali katoliškem verovanju v posmrtno življenje. Upodobljen je tipičen razvojni lok dojemanja smrti, od odkrivanja smrti prek sprejetja minljivosti sočloveka do spoznanja o lastni minljivosti. Nakazuje tudi prehod iz tradicionalno mitičnega dojemanja smrti k sodobnemu demitiziranemu, a hkrati tabuiziranemu pogledu, ki smrt odriva na rob družbe, jo marginalizira. Smrt v zgodbah tako večinoma nastopa v obliki retrospektiv, spominov na pokojni-

ke, preroških vizij, prividov in sanj. Neposrednega opisovanja trenutka umiranja in smrti na sintetični ravni praktično ni, redka so tudi poglobljena razmišljanja o smrti. Nevtralna pripovedna drža prikazuje na videz relativno neprizadet odziv literarnih oseb, ki pri otrocih odraža kot nezmožnost polnega dojetja smrti, pri odraslih pa travmatično potiskanje čustev na nezavedno raven. Pripoved travmatičnost razkriva subtilno, z opisovanjem neverbalnih prvin, kot so na primer nehoteni spomini in prividi, ki so v navzkrižju z deklarativno čustveno neprizadetostjo. Odrasli čustva skušajo skriti, tako pred sabo kot drugimi, in jih potiskajo v nezavedno. Da bi se spoprijeli s smrtjo bližnjega, se zatekajo k spominom in sanjskim prividom. Gre za realistično sliko sodobne zahodne družbe, ki skuša smrt izriniti iz svoje zavesti. Predvsem v mestnem okolju se literarne osebe pogosto spopadajo s čustvenimi stiskami in izhod iz težav iščejo v samomoru, kar se kaže zlasti v *Dveh svetovih*, zadnji zbirki opusa, v kateri prevladuje motiv samomora.

SKLEP

V prispevku sem poskušala opozoriti na manj opazno, a kljub temu pomembno programsko jedro kratke proze Suzane Tratnik. Obravnava splošnejših bivanjskih in emotivnih motivik, kot je motivika smrti, se mi zdi pomembna predvsem z vidika destigmatizacije opusa S. Tratnik. Kritiška recepcija se namreč izrazito posveča specifičnim elementom njene proze – torej tistemu, kar je v njej alternativnega, angažiranega, lezbičnega. Kratka proza S. Tratnik pa je pravzaprav v svojem bistvu tudi pričevanje o občečloveških izkušnjah. V prvi vrsti sta to ljubezen in strah pred izgubo ljubljene. Ti najuniverzalnejši čustvi sta po mojem mnenju občečloveško izhodišče tudi pri S. Tratnik, četudi podano z lezbičnega zornega kota. Če malo priredim besede Zdenka Vrdlovca, ki je intervju s S. Tratnik naslovil s »Spol ali 'učlovečenje'« (2007: 14) – pri literarnem ustvarjanju Suzane Tratnik ne gre le za spol, temveč tudi za »učlovečenje«.

VIRI

- TRATNIK, Suzana, 1997. *Pod ničlo*. Ljubljana: ŠKUC (Lambda, 10).
 – –, 2003: *Na svojem dvorišču*. Ljubljana: ŠKUC (Lambda, 33).
 – –, 2005: *Vzporednice*. Ljubljana: ŠKUC (Lambda, 47).
 – –, 2008: *Česa nikoli nisem razumela na vlaku*. Ljubljana: Študentska založba (Beletrina).
 – –, 2009: *Dva svetova*. Ljubljana: ŠKUC (Lambda, 80).

LITERATURA

- IHAN, Alojz, 2002: Smrt kot biološki, subjektivni in obredni fenomen. *Emzin* XII/1–2. 59–61.
 VRDLOVEC, Zdenko, 2007: Spol ali »učlovečenje«. *Dnevnik* 12. februar. 14.

PETRA KAVČIČ
Ljubljana
petrakavci@gmail.com

Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder¹

Prispevek se osredotoča na literarno kategorijo prostora oziroma na topološko raziskovanje (določenega kronotopa), ki je motivirano z različnimi študijami o prostoru oziroma mestu v literaturi. Češka prestolnica, pomembno srednjeevropsko središče, kjer je Zofka Kveder živela med letoma 1900 in 1906, je ostala ubesedena v pisateljičinih fiksijskih in nefiksijskih proznih besedilih. Ta besedila so bila glavni predmet analize, ki razkrije zanimivo osebno topiko, skozi katero se »bereta« tako mesto kot tudi avtorica sama. Izstopi podoba »zlate Prage«, podoba starega zgodovinskega mesta z njegovimi tradicionalnimi dominantami, kot so na primer hradčanski grad, stolpi, Karlov most, katedrala svetega Vida.

Prostor kot kulturni in družbeni konstrukt je še posebej v zadnjih desetletjih izhodišče številnih raziskovanj znotraj humanističnih, družboslovnih ved, disciplin in tudi interdisciplinarnih proučevanj. Pristopanja k temi prostora v literaturi sledijo različnim metodološkim paradigmam in teoretskim tradicijam. Nekaj mogočih perspektiv proučevanja literarnega prostora predstavljajo npr. tematologija, naratologija, imagologija, semiotična teorija, mitokritika, mitopoetika, geopoetika, feministična teorija, študije spola.

Za razumevanje umetniških del je izhodiščno osnovno razmerje dveh oziroma treh prostorov: realnega prostora, ki vključuje fizično, mentalno in socialno komponento, prostora umetniškega dela in fiktivnega prostora v delu (Svatoňová 2008: 16). Različni pristopi v obravnavi literarnega prostora kažejo razne podobe in funkcije prostora v literarnem tekstu. Janusz Sławiński (2002: 116–121) je v shemi pristopov k prostoru popisal različne aspekte prostora, ki je predmet: a) področja sistematične

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder* (Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici, mentorica Katja Mihurko Poniž, somentorica Alenka Jenstrle Doležal).

poetike (prostor se razlaga v okvirih morfologije literarnega dela), b) historične poetike (prostor kot del kompozicijskih shem, ki se spreminjajo v času, tudi v soodvisnosti z razvojem posameznih zvrsti, c) semantičnih analiz (prostor v semantičnem sistemu jezika), č) raziskovanj kulturnih vzorcev v modeliranju imaginarnega sveta (npr. prostor kot korelat družbene hierarhije – lastno/tuje, profano/sakralno itd.), d) analiz arhetipskih prostorskih univerzalij (npr. center, dom, labirint), e) strukturalističnih analiz umetniškega besedila (besedilo kot prostor *sui generis*), f) filozofskih refleksij itd.

Pri vprašanju obravnave besedil Zofke Kveder (1878–1926), v katerih se pojavi prostor Prage, se je kot smiselno izkazalo koncentrično raziskovanje, saj je pri topološki analizi ubesedene Prage obravnavane avtorice le tako bilo mogoče zajeti več vidikov raziskovanega predmeta. Pri tem je bila pomembna tudi umestitev v širši kontekst določenega zgodovinskega časa – treba je bilo raziskati pisateljčino praško obdobje (1900–1906), ki doslej ostaja premalo raziskano in poznano,² ter ugotoviti, kaj je bilo značilno za literarizacijo Prage v literarnozgodovinskem obdobju moderne, pri čemer sem se omejila na izsledke tujih (po večini čeških) raziskav o literarnih upodobitvah tega mesta v češki (in svetovni) književnosti. Topološko analizo del Z. Kveder o Pragi bi lahko označila kot *horizontalno* (prim. Hodrová 1997: 5–24),³ čeprav se avtoričino upodabljanje Prage v določenih segmentih osvetljuje tudi v razmerju do t. i. praškega teksta (prim. Bobrakov-Timoškin 2006), kar odpre vprašanje osebne topike v primerjavi s kolektivno topiko (prim. Hodrová 1997: 5–24).

Za analizo so bila pomembna fikcijska in nefikcijska prozna besedila, in sicer povest *Ivan in Ljuba* (nastane že pred pisateljčinim odhodom v Prago, 1899), črtice o hčerki Vladoši – *Moja mala* (1903), *Naša mala* (1904), *Naša Vlada* (1904), *Vladoša* (1905), *Epizodice* (1905), *Otroci* (1905), *Učenje* (1905), *Vladoša dela komedije* (1906), *Najin dan* (1906) –, črtica *Pisma* (1904), črtica *Slikar Novak* (1905), novele *Na kliniki* (1906), *Dogodek s potovanja* (1908) in *Slučaj* (1910), roman *Hanka* (1918) ter članka, objavljena v *Domačem prijatelju*, *Praga* (1904) in *Zlata Praga* (1906). Analizirani so bili tudi drugi neliterarni viri, med njimi odprto pismo Z. Kveder o praških meščanskih razmerah *O literárních poměrech pražských* (*Čas*, 1904), njen članek o Macharju *Troje setkání s Macharem* (*Čas*, 1904), pisma Ivanu Cankarju, in viri o Z. Kveder, npr. članek *Jihoslovanské přátelství* (*Československá republika*, 1923) in pesniška zbirka *Cestou* (1920) Zdenke Háskove, Macharjev sestavek *Případ pani Žofky* (*Čas*, 1905).

Literarna Praga oziroma imaginarij tega zgodovinskega urbanega prostora navadno največkrat ostaja določen skozi Franza Kafko (prim. Bradbury 1999, Insua 2002, Thomas 2010) ali povezan s podobo magičnega mesta (prim. Hodrová 1988, 1994 in 2006, Ripellino 1992). Oživljanje velikega mita Prage, ki se je dokončno izoblikoval in uveljavil na prelomu 19. v 20. stoletje (prim. Hrbata 2005, Bobrakov-Timoškin 2006), pa sovpade ravno z literarnozgodovinskim obdobjem moderne in

2 Sicer je pisateljčino življenje v Pragi najizčrpnjeje raziskala Božena Orožen (1978: 220–232), o tem obdobju je v monografiji o Zofki Kveder in podobah ženskosti pisala tudi Katja Mihurko Poniž (2003: 175–186).

3 Raziskovanje osebne topike.

tudi ustvarjanjem slovenske pisateljice Zofke Kveder, ki je na začetku 20. stoletja v tem češkem vele mestu živel in o njem pisala.

Podoba »magične Prage« se v literarnih besedilih Z. Kveder izriše le v posameznih odlomkih prepričljivih opisov praške skrivnostnosti, medtem ko v pisateljicini prozi izrazito prevladuje podoba »zlate Prage«, ki se pojavlja tudi v kombinaciji s podobo »Prage matere«. ⁴ Praga se pojavlja kot kulisa literarnim dogajanjem, v nekaterih pasusih tudi kot objekt. Prizorišča dogajanj so postavljena v staro mestno središče pa tudi v praško predmestje. V refleksijah o Pragi in literarnih meditacijah se avtorica razkriva kot navdušena sprehajalka po mestnih ulicah, dobra poznavalka mestne zgodovine, mestnega življenja in značaja. Kronotop zgodovinske Prage je v avtoričinih literarnih besedilih ubeseden v različnih perspektivah, izstopajo središčna perspektiva, pogled skozi okno, ki je usmerjen k tradicionalnim praškim dominantam, in panoramska perspektiva, ⁵ poleg tega pisateljica uporablja tudi t. i. periferno perspektivo, obrobno perspektivo skozi bočni pogled hodca ali horizontalni pogled od strani.

Poleg značilnih praških toposov (npr. hradčanski grad, katedrala svetega Vida, Karlov most, Vltava, stolpi) se v avtoričinih besedilih pojavljajo splošni toposi, kot so na primer kavarna, gostilna, bolnišnica, porodnišnica, atelje, soba, dom. Pri tem je zanimivo, da se v literarnih besedilih Zofke Kveder, ki so determinirana s praškim prostorom, dom ne pojavlja kot dominantni kronotop, literarna dogajanja so postavljena tudi v območje, kjer se meje med javnim in zasebnim zabrišejo (npr. kavarna, gostilna, trgovina), poleg tega pomembno vlogo pridobi zunanji prostor (npr. ulica, parki). Sicer pa je intimni interier doma pogosto vezan na delovno-ustvarjalno sobo in atelje. V obeh prepoznamo, bachelardovsko rečeno, ⁶ primer »srečnega prostora«. V pisateljicinih besedilih postane praški zunanji in notranji prostor uglašen z intersubjektivno resničnostjo, z notranjim intimnim prostorom epskega subjekta.

Snovno-motivno črpanje iz vele mestnega življenja je še ena od posebnosti literarnega ustvarjanja Zofke Kveder, ki je že zelo mlada odšla po navdih v tuja evropska mesta. Branja tujega prostora se zlijejo v branje pisateljice same in njene zanimive življenjske poti, ki je presegla vzorce vsakdanjosti svojega časa.

LITERATURA

- BACHELARD, Gaston, 2001: *Poetika prostora*. Ljubljana: Študentska založba.
- BOBRAKOV-TIMOŠKIN, Alexander, 2006: Proměny pražského textu v české literatuře 20. století. Stanislava Fedrová (ur.): *Otázky českého kánonu*. Praga: Ústav pro českou literaturu. 549–561.
- BRADBURY, Malcolm, 1999: *Atlas svetovne literature*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

⁴ V obdobju preloma 19. v 20. stoletje se v češki umetnosti ustalita znamenita emblema »magična Praga« in »zlatá Praga« (Hrbata 2005: 403–404). Tudi »Praga, mati mest« (gl. Krejčí 2007, Landisch 1970).

⁵ *Centralna perspektiva* (z okna, mosta, hriba) je bila tipična za češko deziluzionistično in novoromantično prozo, ravno tako tudi pojavljanje Prage z njenimi tradicionalnimi dominantami (Hodrová 1988 in 1994).

⁶ Gl. Bachelard (2001).

- HODROVÁ, Daniela, 1988: Praha jako subjekt: příspěvek k poetice města v českém románu. *Česká literatura* 36/4. 315–327.
- –, 1994: *Místa s tajemstvím: kapitoly z literární topologie*. Praga: Koniasch Latin Press.
- –, 2006: *Citlivé město: eseje z mytopoetiky*. Praga: Akropolis.
- HODROVÁ, Daniela idr., 1997: *Poetika míst*. Praga: H&H.
- HRBATA, Zdeněk, 2005: Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle. Miroslav Červenka idr.: *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praga: Torst. 315–510.
- INSUA, Juan (ur.), 2002: *The City of K. Franz Kafka and Prague*. Barcelona: Copa.
- KAVČIČ, Petra, 2011: *Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder. Diplomsko delo*. Nova Gorica: Fakulteta za humanistiko.
- KREJČÍ, Karel, 2007: *Praha legend a skutečnosti*. Praga.
- LANDISCH, Bohumil, 1970: *Praha matka měst*. Praga: Olympia.
- MIHURKO PONIŽ, Katja, 2003: *Drzno drugačna. Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Ljubljana: Delta.
- OROŽEN, Božena, 1978: Zofka Kvedrova v Pragi. *Dialogi* 14/4. 220–320.
- RIPELLINO, Angelo Maria, 1992: *Magická Praha*. Praga: Odeon.
- SŁAWIŃSKI, Janusz, 2002: Prostor v literatuře: základní rozdělení a úvodní samozřejmosti. Jiří Trávníček (ur.): *Od poetiky k diskurzu: výbor z polské literární teorie 70.–90. let XX. století*. Brno: Host. 116–129.
- SVATOŇOVÁ, Kateřina, 2008: *2 ½ D aneb prostor (ve) filmu v kontextu literatury a výtvarného umění*. Praga: Casablanca.
- THOMAS, Alfred, 2010: *Prague Palimpsest. Writing, Memory, and the City*. Chicago: University of Chicago Press.

TINA GLAZER

Radlje ob Dravi

tina.glazer@gmail.com

Medbesedilna analiza romanov *Ure Michaela Cunninghama* in *Gospe Dalloway* Virginie Woolf¹

V prispevku predstavljam medbesedilno naslonitev Michaela Cunninghama na roman Gospa Dalloway Virginie Woolf, pri čemer raziskujem tako vsebinske vzporednice kot značilnosti modernega romana, ki jih zaznavamo v obeh delih.

Temelj intertekstualnosti je po Juvanu odprt literarni tekst, »pripet na besedilno ozadje« (2000: 41), pri čemer se njegova »smisel in estetika vzpostavljata medbesedilno«, kot »dialog literature z literaturo« (2000: 241). Literarni tekst ali kateri izmed njegovih segmentov lahko vzbuja vtis, da je po svojih slogovnih, oblikovnih, motivno-tematskih in kompozicijskih simptomih vzporeden primerkom iz že napisane literature. Bralec ima lahko pri besedilih, ki se navezujejo na eno samo besedilo ali na niz besedil z enako motiviko, občutek, da motivi in siže literarnega dela sistematično tkejo analogije z vsebinskimi strukturami predloge. Osebe, situacije, dogodki, dogajanje in prizorišče, ki so fikcijsko predstavljeni v njem, so po svojih relacijah podobni konstelacijam, ki so bile ubesedene že prej (Juvan 2000: 260).

Primerjava romanov temelji najprej na podlagi vsebine, pri čemer se najbolj osredotočam na citat in aluzijo, ki sta med medbesedilnimi pojavi najbolj očitna. Drugi del primerjave pa je usmerjen v kategorije, ki niso na prvi pogled očitne. Oba romana vsebujeta značilnosti modernega romana in iskala sem tiste, ki se pojavljajo v obeh. Prva in najbolj značilna lastnost je uporaba toka zavesti, ki je izražen s polprezim govorom. Pripovedovalec se iz vsevednega spremeni v pripovedovalca, ki

¹ Prispevek je nastal na podlagi diplomskega dela Tine Glazer z naslovom *Medbesedilna analiza Romanov Ure Michaela Cunninghama in Gospe Dalloway Virginie Woolf* (Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, mentorica Darja Pavlič).

lahko svojo vednost spreminja glede na potrebe. Fokalizator je lahko združen s pripovedovalcem ali pa tudi ne, od njega je odvisen kot gledanja na dogajanje. Objektivni čas in prostor se v modernem romanu umakneta subjektivnemu.

Kot osnova za raziskovanje sem si zastavila vprašanje o naslonitvi Michaela Cunninghama na roman Virginie Woolf pri pisanju romana *Ure* oz. v kolikšni meri se ta navezava kaže. Ali temelji podobnost med romanoma samo na vsebini ali lahko vzporednice najdemo tudi drugje?

Ob branju *Ur* pozoren bralec opazi podobnosti in navezave na roman Virginie Woolf. Cunningham je zgodbo romana *Gospa Dalloway* uporabil, razširil in nadgradil. Liki iz romana *Ure* nosijo ista imena kot osebe romana *Gospa Dalloway*, prepoznamo lahko podobne situacije, pozornejši bralec pa opazi tudi prevzem tem, motivov, idej in seveda, kar je po mojem mnenju zelo pomembno, način pisanja.

Najprej sem se usmerila v iskanje podobnosti v vsebin romanov, ki so izražene v dveh postopkih medbesedilnosti ali intertekstualnosti. Kot najbolj očitna navezava Cunninghama na delo Virginie Woolf se kažejo dobesedni prepisi iz romana *Gospa Dalloway* v delo *Ure*.

Dobesedna prepisa ali citata, povedi so torej enake v obeh delih, dosežeta enak učinek in liki izgovorijo te besede z enakimi željami. Nemogoče je torej zanikati dejstvo, da je delo *Gospa Dalloway* služilo Cunninghamu kot podlaga za pisanje romana *Ure*. Drugi način medbesedilnosti je aluzija, to je način povezave, pri kateri prepoznamo podobne osebe, situacije ali dogodke. V Cunninghamovem romanu jih je veliko. Bralec lahko prepozna uporabo predloge in nato prenos drugih likov v enako situacijo, ki od njih zahteva enaka razmišljanja in odzive kakor v delu Virginie Woolf. Osebe iz *Ur* so osnovane na likih iz predhodnega dela, tako da Cunningham uporabi imena ali pa podobne lastnosti likov iz romana Virginie Woolf. Clarissa Dalloway in Clarissa Vaughan se res sprehajata vsaka po svojem mestu in v svojem času, vendar ju prevzema enako navdušenje nad toplim junijskim jutrom. Kot podobnost med romanoma se kaže tudi uporaba istih tem, ki jih je Cunningham le nadgradil ali pa prenesel v drugo časovno obdobje in ustrezno priredil aktualnim družbenim normam.

Drugi del raziskave se osredotoča na prvine modernega romana, pri čemer velja izpostaviti šest značilnosti. Virginia Woolf je bila mojstrica toka zavesti, ki ga lahko opredelimo kot metaforo za opis amorfnе, asociativne vsebine zavesti, v kateri se prepletajo čustva, razpoloženja, spomini, misli, subjektivne reakcije na zunanje vtise. V taki pripovedi je tok dogajanja impliciran v nepovezanih, nezavednih in navzkrižnih predstavnih reminiscencah oseb. Z uporabo toka zavesti Virginia Woolf prikaže duševnost upovedane osebe, njene misli, ki se porajajo brez vsakega sistema, zgolj zaradi asociacij, spominov. Pripoved toka zavesti je vsebinski element, ki je podan s polprelim govorom kot pripovednim postopkom, ki avtorju omogoča, da lahko intenzivno spremlja doživljajske procese svojih junakov, njihove ideje in asociacije, pri tem pa le redko prepusti besedo njim samim. V mislih oseba preskakuje iz sedanjosti v preteklost ali prihodnost, realni čas je pohabljen in nad pripovedjo zavlada tok zavesti. Cunningham je od Virginie Woolf prevzel tudi ta način prikazovanja literarne stvarnosti. Bralca skozi delo vodijo razmišljanja oseb, ki se glede

na zgodbo menjajo. Zgodbo lahko bralec spozna preko pripovedovalca, ki je bil v času modernizma deležen številnih sprememb. Razvoj naratologije je tip personalnega pripovedovalca vsaj močno problematiziral, če ne že kar negiral. V ospredje stopi avktorialni pripovedovalec, za katerega vsevednost ni več nujna značilnost, vendar pa lahko po potrebi ve več, kot bi lahko vedel avtor (Stanzel 1964 v Štuhec 2000: 30). S tem ko avktorialni pripovedovalec svojo lego glede na pripovedovanje poljubno izbira in pri tem obseg svoje vednosti povečuje ali zmanjšuje, mu je omogočen pregled nad dogodki, razlago ter komentarji, pa tudi vpogled v notranjost upovedanih oseb, sledenje njihovim mislim, čutenju in čustvovanju. V obeh romanih je pripovedovalec avktorialni, še natančneje tretjeosebni, kar pomeni, da ni del upovedanega sveta.

Poleg pripovedovalca je treba kot neločljivo povezano kategorijo narativnega sistema omeniti tudi fokalizatorja. Razlikovati je treba med subjektom gledanja – fokalizatorjem – in subjektom pripovedovanja – pripovedovalcem. Fokalizator in pripovedovalec sta lahko združena v isti osebi, vendar takšnega načina nista uporabila ne Virginia Woolf ne Cunningham. Fokalizator je v obeh delih del upovedanega sveta, medtem ko pripovedovalec ni ena izmed literarnih oseb. Bralec spremlja dogajanje, ki mu ga prikaže pripovedovalec, kakor ga njemu posreduje fokalizator, ki je del fiktivnega sveta. V tem primeru gre za notranjo fokalizacijo, ki je značilnost obeh romanov. Da bi bilo dogajanje predstavljeno bolj nazorno, se lahko v pripovedi pojavi več fokalizatorjev. Tako dobi bralec boljšo predstavo o tem, kaj se dogaja. Od obeh subjektov je treba ločiti objekt fokalizacije. Glede na to kategorijo fokalizacije ločimo površinsko ali globinsko fokalizacijo.

Oba avtorja sta uporabila globinsko fokalizacijo, saj sta ob predstavitvi zunanjih lastnosti predstavila tudi duševni svet literarnih oseb. Bralec lahko spozna misli in čustva, ki niso več potisnjena v ozadje in zamolčana. Fokalizator pozna misli in čustva literarnih oseb, pripovedovalec pa poleg tega skozi »oči« fokalizatorja bralcu predstavi tudi dejanja oseb, ki so vrednotena in analizirana s strani fokalizatorja.

Objektivni čas in prostor kot četrta in peta prvina primerjave, sta svoje mesto odstopila subjektivnemu. Dogodki so spremenili svoj vrstni red in niso več podani glede na časovno premico, ampak jih bralec spozna v takšnem vrstnem redu, kot se porajajo v mislih literarne osebe. Virginia Woolf bralcu predstavi Clarisso Dalloway, damo srednjih let, in ta nato skozi pripoved spozna njeno mladost. Podobno Cunningham predstavi bralcu konec življenjske poti pisateljice Virginie Woolf in tudi njegova Clarissa Vaughan je že v zrelem obdobju življenja. Prostor je v modernem romanu v primerjavi s časom natančneje določena kategorija, pa vendar je vseskozi odvisen od misli literarnih oseb. V svojih spomnih se Clarissa Dalloway iz Londona, v katerem trenutno živi, prestavi v Bourton, kjer je preživela mladost, in tako stori tudi Cunninghamova Clarissa, ki se iz New Yorka preseli v svojo mladost na obalo Wellfleeta. Še ena posebnost modernega romana je razločevanje med fabulo in sižejem. V modernizmu se lahko siže osvobodi fabule, ki je tako pomaknjena v ozadje, na njeno mesto pa stopi siže. Zgodba je v obeh romanih kratka in strnjena v en sam dan. Je kot nekakšna ploskev, na katero se pripenjajo različni dogodki, ki si ne sledi-

jo v kronološkem zaporedju, ampak se pojavljajo tako, kot se porajajo v glavah oseb. Zaradi različnih vzgibov vstajajo v mislih različne podobe.

Cunningham je torej roman Virginie Woolf uporabil kot osnovo za nov roman, vendar pa ga ni preprosto prepisal ali nadaljeval, ampak je zgodbo razširil, teme posodobil ter like in zgodbo umestil v drug svet in oblikoval po zahtevah sodobnega časa. Uporabil je tudi pripovedne postopke, značilne za roman Virginie Woolf oziroma moderni roman sploh. Bralec Cunninghamovega romana lahko utemeljeno domneva, da si je avtor roman Virginie Woolf kot predlogo za svoj roman privajal in se nanj skliceval zavestno in s tem računal, da bo bralec te navezave zmožen prepoznati in jih interpretirati kot ubeseditveno strategijo. Takšno sprejemalno predpostavko spodbujajo stavki iz samega besedila in splet dejavnikov iz njegovega systemskega okolja. Pri tem so pomembne tudi bralčeva razgledanost, medbesedilna zmožnost in njegova seznanjenost z besedilnim kanonom.

VIRI

CUNNINGHAM, Michael, 2003: *Ure*. Prev. Suzana Tratnik. Ljubljana: Sanje.

WOOLF, Virginia, 1987: *Gospa Dalloway*. Prev. Jože Udovič. Ljubljana: Cankarjeva založba.

LITERATURA

JUVAN, Marko, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: DZS.

ŠTUHEC, Miran, 2000: *Naratologija: med teorijo in prakso*. Ljubljana: Študentska založba.

SARA ŠPELEC

Ljubljana

sara.spelec@gmail.com

Primerjava slovenskih in ruskih pravljичnih likov v luči pomanjševalnic¹

V prispevku se ukvarjam z jezikovno primerjavo pravljичnih likov iz slovenskih in ruskih ljudskih čudežnih pravljic, natančneje s primerjavo manjšalnih oblik občnih in lastnih imen, ki tako v tekstu kot v dialogu sooblikujejo značilnosti likov. Osredotočila sem se na knjižne pravljичne zapise, ki ponazarjajo ustaljen obrazec zapisovanja tako ruskih kot slovenskih čudežnih pravljic. Za vzorčno primerjavo slovenskega in ruskega gradiva sem izbrala rusko čudežno pravljico Волшебное кольцо (Čarobni prstan) in slovensko čudežno pravljico Železni prstan, ki jima je mednarodni pravljичni indeks podelil oznako ATU 560. Ker so ruski poknjženi pravljичni zapisi s pomanjševalnicami precej bolj radodarni kot slovenski, me je zanimalo, ali se liki z istimi funkcijami, a različno jezikovno podobo v motivno-tematskih sorodnih pravljicah vendarle razlikujejo in kako. Osrednje vprašanje, ki si ga zastavljam, je torej, na kakšen način raba pomanjševalnic sooblikuje značilnosti ruskih likov in kakšni so potemtakem slovenski liki z manj izrazito stilistično podobo.

Uvod

Ko pokukamo na svet, je vse na nas in okrog nas majčkeno: roke so rokice, usta usteca, glava glavica ... Pojejo nam pesmice, zavijajo nas v pleničke, poslušajo bitje srčka in nam dajejo blagoglasna imena. Mihec šele leta kasneje izve, da je v resnici Miha, Jakec postane Jaka, Tjaška Tjaša, Saška Saša itd. Tudi svet okrog nas odrašča in dobiva drugačno imensko podobo. A pod imensko-časovnim prahom se vendarle skrivajo ena vratca, za katerimi na policah ležijo knjige pravljic. Prav za temi vratci se

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Primerjava slovenskih in ruskih pravljичnih likov v luči pomanjševalnic* (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, mentorica Alenka Šivic - Dular).

je rodila ideja o jezikovni primerjavi ruskih in slovenskih pravljicnih likov, ki imajo precej različno imensko podobo.

Zanimajo me čudežne pravljice, ki jih v knjigi *The Types of International Folktales (Tipi mednarodnih pravljic)* najdemo med oznakama 300 ATU in 749 ATU in jih navadno prepoznamo po čarobnih pomočnikih ter predmetih, preobrazbah ljudi v živali, junakovi rešitvi kraljične pred zmajem ipd. Da bi se seznanila z ustaljenimi slovenskimi in ruskimi predstavami o pravljicnem žanru, sem prebirala knjižne pravljicne zapise in spoznala, da je v ruskih pravljicah precej več pomanjševalnic kot v slovenskih, zato me je zanimalo, ali so zaradi različne jezikovne podobe različni tudi slovenski in ruski pravljicni liki.

Pomanjševalnice ali deminutivi so stilistično zaznamovana imenska skupina, v katero sodijo še večalnice ali avgmentativi in slabšalnice ali pejorativi. Zanima me besedotvorno izražanje manjšalnosti, za katerega so značilna manjšalna priponska obrazila ali sufiksi: Rok bo zato Rok-ec, miš miš-ka in njen rep rep-ek.

KORPUS LASTNIH IN OBČNIH IMEN V OBEH PRAVLJICAH

S primerjalno imensko analizo sem skušala ugotoviti, na kakšen način raba pomanjševalnic sooblikuje značilnosti ruskih likov in kakšni so potemtakem slovenski liki z manj izrazito stilistično podobo. Za vzorčno primerjavo slovenskega in ruskega gradiva sem izbrala rusko čudežno pravljico *Волшебное кольцо* (*Čarobni prstan*) in slovensko čudežno pravljico *Železni prstan* (v nadaljevanju RR, tj. ruska različica, in SR, tj. slovenska različica), ki jima je mednarodni pravljicni indeks podelil oznako ATU 560. Rusko pravljico je v drugi polovici 19. st. zapisal A. N. Afanasjev, slovensko pravljico pa v začetku 20. st. Ciril Drekonja, in sicer v okolici Tolmina. V obeh pravljicah nastopa šest od sedmih pravljicnih likov, ki so, po opredelitvi ruskega folklorista Vladimirja Jakovljeviča Proppa, naslednji: junak, škodljivec, darovalec, pomočnik, carična in njen oče, pošiljatelj in lažni junak – slednji je edini, ki manjka v obeh. Pod drobnogled sem vzela samo like, ki nastopajo v obeh različicah in katerih sorodnost omogoča primerjavo, eksistenco preostalih likov, ki jim rečem pravljicni osamelci, pa upoštevam zgolj, kadar nastopajo v govoru ali opisu primerjanih likov. Iz teksta in dialoga sem izpisala vse imenske skupine, ki like prav tako opredeljujejo in v bralčevi predstavi ustvarjajo popolnejšo sliko o njih. Še zdaleč ni vseeno, kako junak imenuje čarobni predmet, ki ga prejme v dar. Ime namreč govori o odnosu do predmeta in posledično o junaku samem. Če ga imenuje prstanček in ne prstan, je nadalje zanimivo opazovati, kako ga imenujejo drugi liki, ki imajo do junaka tak ali drugačen odnos, in še bi lahko naštevali. Zanimal me je tudi odnos dialog – tekst znotraj iste pravljice. Če določen lik v govoru uporablja veliko pomanjševalnic, še namreč ne pomeni, da se bo pripovedovalec zanje odločil tudi v opisu istega lika. Sprašujem se torej, ali je v govoru lika več pomanjševalnic kot v njegovem opisu ali je ravno obratno in kaj to pomeni, upoštevajoč pogostost rabe posameznih sklonskih oblik. Naj zapisano prikažem na primeru pomanjševalnice gobček, ki se pojavlja zgolj v tekstu:

✎ <i>Tekst</i>	
Deli telesa	♀ gobček
<i>Pregled rabe posameznih sklonov</i>	
<i>Rodilnik</i>	<i>iz gobčka: 1x</i>

Spisek in razlaga manjšalnih oblik

Iz imenskega korpusa sem izločila manjšalne oblike, kar je bilo na primeru tvorjenke gobček videti tako:

- umestitev med pomensko-oblikovne pomanjševalnice, kar pomeni, da je tvorjenka vse do danes ohranila pomensko manjšalnost;
- ugotovitev, da beseda nastopa v tekstu, in sicer v opisu mačke in psa;
- razlaga manjšalnega sufiksa *-vkv, -bkv*;
- etimološka razlaga besedne podstave gobec in tvorjenke gobček;
- pomen in raba obeh oblik v sodobnem slovenskem jeziku;
- umestitev tvorjenke v sodobni slovenski jezikovni sistem s primeri sorodnih tvorb (gobec – gobček, golob – golobček, rep – repek itd.).

Takšne pa so morfemska razčlemba, določitev stopnje manjšalnosti, pravljličnega pomena in praslovanska rekonstrukcija:

Besedna podstava občnega imena	Manjšalna oblika občnega imena	Stopnja manjšalne oblike	Pomen manjšalnice v pravljici	Rekonstrukcija praslovanskih oblik
gób-ec	gób-č-ek	I.	manjšalno-ljubkovalen	*gob-bc-b *gob-bc-bk-č

Povezava med rabo manjšalnosti in lastnostmi likov

V RR je petdeset pomenskih in oblikovnih pomanjševalnic, medtem ko jih je v SR le deset – od tega štiri pomenske. Splošna slika ruskih in slovenskih likov je – v luči rabe pomanjševalnic – torej takšna: ruski liki so tudi zaradi pogoste rabe pomanjševalnic precej drugačni od slovenskih. V RR kljub literarnemu zapisu delujejo manj literarno, bralec jih občuti kot realne ljudi v realnem času in prostoru, čeprav gre za fikcijo. Skoraj bi nas zavedlo prepričanje, da so liki RR povsem vsakdanji ljudje, ko nas naenkrat spreleti, da so vendar vsi enaki ali vsaj zelo podobni. Vsak ima dve izrazito poudarjeni plati: temno in svetlo. Pri junaku je to morda malo manj razvidno, a v vsakem se skrivata angel in hudič. Sklep, da gre za večplastne like, bi bil napačen, kajti njihov modus vivendi je zmeraj skrajnost – veliko pravilneje bi bilo uporabiti izraz »živi, plastični liki«. To plastičnost na jezikovni ravni fantastično izražajo manjšalne oblike, ki lahko od lika do lika spreminjajo pomenske odtenke. Če isto manjšalno obliko uporabita npr. junak in kraljeva hči, bo v prvem primeru razumljena ljubkovalno, v drugem pa slabšalno. Prav manjšalne oblike so tiste, ki opozarjajo na dvoplastnost likov ali jo, bolje rečeno, oblikujejo. Kruti, neusmiljeni kralj, ki je edino merilo lastnega dejanja in nehanja, bo starejšo gospo vendarle – in samo on! – ogovoril z manjšalnim imenom. Še v tako krutem liku se skriva mehkoča. Pomanjševalnice torej zrcalijo njihovo notranjost.

Težko bi rekla, da v SR obstaja stilistični postopek, ki bi na bralca učinkoval podobno kot pomanjševalnice v RR. SR deluje celo rahlo puristično, kakor da jeziku ne pusti iti svoje poti. Jezik v njej nekoliko oživi le, ko pripovedovalca zaboli krivica in želi krvniku dati ime, ki mu pritiče. Liki SR so zato literarizirani in nič kaj plastični, predvsem junakova mati deluje kot marioneta, ki jo pripovedovalec komaj kdaj premakne. Liki so očitno neizraziti (ali vsaj manj izraziti od ruskih) tudi zaradi redkejše rabe nezaznamovanih jezikovnih sredstev. V zvezi z razmerjem tekst – dialog je treba reči, da je v RR veliko besed, katerih pomenska manjšalnost sega predvsem v praslovansko ali vsaj zelo oddaljeno obdobje in jo je večina slovanskih jezikov izgubila. Takih pomanjševalnic je v dialogu manj. Lahko bi rekli, da je podoba pomanjševalnic v tekstu starostno in posledično tudi pomensko bolj raznolika. Manjšalne oblike v dialogu so zato pomensko izrazitejše: čeprav so nekatere v sodobnem ruskem jeziku manjšalnost izgubile, jih je kot manjšalne – vsaj v pravljичnem kontekstu – lažje razumeti kot tiste v tekstu.

Na jezikovni ravni RR se izoblikuje naslednja delitev: junakov oz. ta svet in oni svet, pri čemer so pomanjševalnice del tega sveta. Uporabljajo jih tako dobri kot hudobni, ki so del jezikovnega okolja tega sveta. Car, ki junaku daruje prstan, je tujec, ki praga svojega sveta ni prestopil in pomanjševalnic – z izjemo kakšne oblikovne – ne uporablja. Njegova hči je ujetnica dveh svetov, zato ji uide tudi kakšna pomenska manjšalnica. Ne bi upala reči, da je govorica »tujcev« bolj omikana ali stilistično privzdignjena, temveč je preprosto drugačna. Z gotovostjo lahko trdim le, da je v RR govor brez pomanjševalnic, upoštevajoč celotno imensko pravljичno podobo, stilistično zaznamovan.

LITERATURA

- АФАНАСЬЕВ, А. Н., 2008: *Народные русские сказки: полное издание в одном томе*. Moskva: Альфа книга.
- BOLHAR, Alojzij (ur.), 1989: *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BAJEC, Anton, 1950: *Besedotvorje slovenskega jezika I: izpeljava samostalnikov*. Ljubljana: SAZU.
- ŠPELEC, Sara, 2010: *Primerjava slovenskih in ruskih pravljичnih likov v luči pomanjševalnic. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- UTHER, Hans-Jörg, 2004: *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

MELITA PERKOVIČ
Gimnazija Celje – Center
melita.perkovic@gmail.com

Poučevanje materinščine s poudarkom na književnosti v Sloveniji in Španiji (12–15 let)¹

Rezultati primerjalne analize učnih načrtov in učbenikov za materinščino ter odnosa učencev do materinščine v starostnem obdobju 12–15 let v Sloveniji in Španiji so pokazali, da se jezik in književnost v Španiji obravnavata bolj integrirano kot v Sloveniji in da imajo španski učitelji več svobode pri izbiri in konkretizaciji učnih vsebin kot slovenski učitelji. Materinščina je pri učencih obeh narodnosti dokaj priljubljena, vendar je tako slovenskim kot španskim učencem književnost bolj všeč kot jezik. Fantje obeh narodnosti imajo bolj odklonilen odnos do materinščine kot dekleta. Razlika med slovenskimi in španskimi učenci, učitelji in stroko je v dojemanju narodne zavesti, ki ji Slovenci pripisujemo večji pomen kot Španci.

UČNI NAČRTI ZA MATERINŠČINO

Poučevanje materinščine zavzema pomembno mesto v slovenskem in španskem izobraževalnem sistemu. V prispevku povzemam ugotovitve primerjalne analize pouka materinščine s poudarkom na književnosti v Sloveniji in Španiji v starostnem obdobju 12–15 let. Prvi del raziskave zajema analizo slovenskega in španskega učnega načrta za materinščino za obdobje 12–15 let, ki v Sloveniji zajema tretje triletno osnovne šole, v Španiji pa obvezno srednjo šolo. G. Jover (2011: 151) definira učni načrt kot dokument, v katerem se združujejo cilji, ki naj bi jih uresničil izobraževalni sistem, in spoznanja teoretskih disciplin posameznega področja ter kognitivne psihologije o učenju. V Sloveniji ima vsak osnovnošolski predmet svoj učni načrt, v Španiji pa imajo vsi predmeti v obvezni srednji šoli skupni učni načrt, ki je razdeljen na

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Primerjalna analiza pouka materinščine s poudarkom na književnosti v Sloveniji in Španiji (12–15 let)* (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, mentorica Alenka Žbogar).

skupni del in poglavja, namenjena posameznim predmetom. Predmetni učitelj materinščine mora v Španiji upoštevati dva kurikularna dokumenta: učni načrt, ki velja za celotno Španijo, in učni načrt za obvezno srednje šolstvo v avtonomni pokrajini. Slovenski in španski učni načrt za materinščino se razlikujeta glede ciljev. Slovenski učni načrt ločuje splošne in operativne cilje, pri čemer so splošni cilji opredeljeni za celotno osnovno šolo. Operativnih ciljev je bistveno več, so podrobno razčlenjeni in razdeljeni glede na vzgojno-izobraževalno obdobje, v katerem se morajo doseči, ter področje (jezik ali književnost). Španski učni načrt pozna le eno vrsto ciljev, ki so zelo splošni in opredeljeni za celotno obdobje obvezne srednje šole ter niso ločeni glede na to, ali se nanašajo na jezikovni ali književni pouk. V slovenskem učnem načrtu so tudi učne vsebine razdeljene glede na področje (jezik in književnost) in opredeljene po razredih. Natančno je določeno, katere vsebine (strokovne izraze, književnike ipd.) morajo učenci spoznati v določenem razredu. Glede vsebin je španski učni načrt za materinščino zelo splošen in dopušča precej svobode šoli in učitelju. Slovenski učni načrt predpisuje, da se mora pri predmetu slovenščina od drugega do devetega razreda obravnavati neumetnostnih besedil nameniti 60 odstotkov pouka, obravnavi umetnostnih besedil pa 40 odstotkov. Jezikovni in književni pouk sta v Sloveniji torej ločena. Toda španski učni načrt ne predpisuje deleža jezikovnega in književnega pouka, tako da se jezik in književnost pri predmetu španščina obravnavata integrirano.

ANALIZA UČBENIKOV

Da bi dobila boljši vpogled v vsebine književnega pouka, sem v drugem delu raziskave analizirala izbrane slovenske in španske učbenike za književnost.² G. Jover (2011: 165) razume učbenik kot »instrument, namenjen posredovanju med učnim načrtom in učilnico«. Na osnovi metodologije A. Žbogar (2000) sem raziskovala informacijsko in didaktično vrednost izbranih učbenikov. Analizirani španski učbenik³ je usklajen z učnim načrtom, jezikovne in književne teme se obravnavajo integrirano, umetnostna besedila pa se uporabljajo tudi za jezikovno razčlenbo. Slovenska učbenika *Novi svet iz besed 7* in *Sreča se mi v pesmi smeje* nista popolnoma usklajena z učnim načrtom glede obravnave literarnih pojmov in književnikov ter v nasprotju s španskim učbenikom vsebujeta le umetnostna besedila. Vsi izbrani učbeniki imajo podobno razmerje med literarnimi zvrstmi. V vseh treh učbenikih prevladuje epika, na drugem mestu je lirika, na tretjem pa dramatika. Delež dramatike je v španskem učbeniku večji, delež lirike pa manjši kot v slovenskih učbenikih. Glede na razmerje med epiko, liriko in dramatiko, določeno v slovenskem učnem načrtu iz leta 2005, bi morali slovenski učbeniki vsebovati več dramatike. Tako španski kot slovenski učbeniki vsebujejo več nacionalne kot tuje književnosti, vendar sta

2 V analizo sem vključila španski učbenik *Lengua castellana y Literatura, 1.º Secundaria*, njegov andaluzijski dodatek *Lengua castellana y Literatura, 1.º Secundaria, Monografía* in dva slovenska učbenika *Novi svet iz besed 7* in *Sreča se mi v pesmi smeje*. Vsi analizirani učbeniki so namenjeni učencem, ki so ob začetku šolskega leta stari okrog 12 let.

3 Španski učenci pri materinščini uporabljajo le en učbenik, ki združuje jezikovne in književne teme.

deleža v španskem učbeniku bolj uravnotežena kot v slovenskih učbenikih (slovenska učbenika vsebujeta več nacionalne književnosti kot španski učbenik). Literarnovedni instrumentarij je v slovenskih učbenikih boljši kot v španskem učbeniku. V španskem učbeniku namreč ni niti biografskih/bibliografskih podatkov o avtorju niti anekdot/zanimivosti, oboje pa je prisotno v obeh slovenskih učbenikih. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da španski učni načrt za prvi letnik ne predpisuje, da morajo učenci poznati podatke o književnih avtorjih, kot to predpisuje slovenski učni načrt za sedmi razred.

ODNOS DO MATERINŠČINE

S terensko anketo sem ugotavljala tudi odnos španskih učencev do materinščine. Anketirala sem 136 učencev na dveh španskih šolah. Vzorec ni reprezentativen za celotno Španijo, saj so bili v raziskavo zajeti le učenci iz mestnega okolja ene avtonomne pokrajine. Med anketiranimi učenci je španščina v primerjavi z drugimi predmeti dokaj priljubljena. Književnost se zdi španskim učencem lažja kot jezik in je med njimi tudi bolj priljubljena. Pri pouku materinščine se zdi učencem najbolj zanimiva dramatika, najmanj pa obravnava slovnice. Anketirani učenci redko obiskujejo knjižnice, a imajo kljub temu razvite bralne navade in v povprečju preberejo eno knjigo na mesec. Večina španskih učencev prepozna pomembnost znanja materinščine in tujih jezikov za nadaljnje šolanje ter poklic, toda ne strinjajo se s tem, da bi bilo spodbujanje španske narodne zavesti cilj predmeta španščina. Dobra polovica španskih učencev meni, da Španci praviloma dobro obvladajo španščino. Razlike med spoloma so opazne in španski fantje imajo večinoma bolj odklonilen odnos do pouka materinščine ter njenih vsebin kot dekleta.

Rezultati moje raziskave o odnosu španskih učencev do materinščine kot predmeta so podobni rezultatom slovenske raziskave o odnosu slovenskih učencev do materinščine (Brglez idr. 2008). Glede na rezultate obeh raziskav je materinščina pri učencih obeh narodnosti dokaj priljubljena. Književnost je obojim ljubša in lažja kot jezik. Oboji učenci imajo podobne interese glede obravnave literarnih zvrsti: slovenskim in španskim učencem je najbolj zanimiva dramatika, najmanj pa poezija. To dejstvo bi morali bolj upoštevati avtorji slovenskih učbenikov za književnost in vanje vključiti več dramatike. Tako pri slovenskih kot pri španskih učencih so opazne razlike v stališčih po spolu in fantje obeh narodnosti imajo bolj odklonilen odnos do pouka materinščine kot dekleta. Slovenski in španski učenci se razlikujejo glede pogostnosti obiskovanja knjižnic (slovenski učenci pogosteje obiskujejo šolske in javne knjižnice kot španski učenci), pa tudi glede mnenja o lastnem obvladovanju maternega jezika (slovenski učenci imajo glede tega slabšo samopodobo). Različno mnenje imajo tudi o narodni zavesti – več slovenskih kot španskih učencev meni, da je spodbujanje narodne zavesti cilj pouka materinščine. To je povezano z učnima načrtoma, saj se v slovenskem učnem načrtu za materinščino oblikovanje narodne zavesti poudarja, v španskem pa ne.

SKLEP

Poučevanje materinščine v Sloveniji in Španiji se precej razlikuje. Književnost in jezik se v Španiji obravnavata bistveno bolj integrirano kot v Sloveniji. Čeprav ima ločenost književnega in jezikovnega pouka za doseg ciljev svoje prednosti, bi bilo smiselno razmisliti o občasni integrirani obravnavi jezikovnih in književnih tem tudi v Sloveniji. V Sloveniji bi morali več pozornosti pri književnem pouku nameniti dramatiki, ki bi morala biti glede na učni načrt in interese učencev v učbenikih zastopana v večji meri. Pri izbiri in konkretizaciji učnih vsebin imajo španski učitelji bistveno več svobode kot slovenski učitelji, saj jih učni načrt manj omejuje. Slovenski in španski učenci se razlikujejo glede pogostnosti obiskovanja knjižnic in odnosa do narodne zavesti. Materinščina kot šolski predmet ni nepriljubljena niti pri slovenskih niti pri španskih učencih, vendar je pri dekletih obeh narodnosti bolj priljubljena kot pri fantih.

VIRI IN LITERATURA

- BRGLEZ, Alja idr., 2008: *Teza o (ne)priljubljenosti slovenščine kot obveznega šolskega predmeta v Sloveniji. Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo. <http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/slovenski_jezik/Prislov_ICK_porocilo.pdf>. Dostop 13. decembra 2011.
- JOVER, Guadalupe, 2011: *El currículo oficial de Lengua y Literatura en la educación secundaria*. Ruiz, Bikandi Uri idr.: *Lengua castellana y literatura: Complementos de formación disciplinar*. Barcelona: Editorial GRAÓ. 151–176.
- PERKOVIČ, Melita, 2012: *Primerjalna analiza pouka materinščine s poudarkom na književnosti v Sloveniji in Španiji (12–15 let)*. *Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ŽBOGAR, Alenka, 2000: *Učbeniki za književnost za strokovne in poklicne šole*. *Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

DOLORES LIPUŠČEK

Dolenja Trebuša

dolores.lipuscek@gmail.com

Slovnica v desetih izdajah – Anton Janežič in Slovenska slovnica¹

Prispevek si zastavlja vprašanja, kako je nastajala Janežičeva Slovenska slovnica in kakšen je bil njen pomen za razvoj slovenskega jezika. Osrednji del raziskave je bil namenjen primerjavi desetih izdaj slovnice na strukturni ravni ter podrobnejšemu pregledu poglavja o pridevniku. Vseh deset izdaj sem pregledala tudi z vidika »novih jezikovnih oblik«, ki so se takrat pojavljale, in to primerjala z drugimi slovniciami takratnega časa.

Janežičeva slovnica je bila prva za šolsko rabo primerna slovnica, napisana v slovenskem jeziku. Kopitarjeva in Metelkova, napisani na visoki znanstveni ravni, sta bili v nemščini. Imeli smo sicer nekaj slovnice, napisanih v slovenskem jeziku (Vodnikovo, Murščevo, Majarjevo, Malavašičevo), vendar te niso zadostovale za pouk slovenščine na srednjih šolah. Ministrstvo je, kljub temu da smo že imeli Kopitarjevo in Metelkovo slovnico, za gimnazije začasno predpisalo Murščevo, v slovenščini pisano *Kratko slovensko slovnico za pervence*, ki pa je bila precej pomanjkljiva. Želja, da bi imeli slovnico v slovenskem jeziku, je bila torej velika.

Janežič se je kot gimnazijski učitelj tega zavedal. Prav tako pa se je zavedal tudi tega, da potrebujemo dobro napisano slovnico, zato se je pri sestavljanju te zgledoval pri mnogih, tako tujih kot tudi domačih jezikoslovnih delih. Med domačimi sam omenja Miklošičevo *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, Metelkovo *Lehrgebäude der slowenischen Sprache*, Navratilov *Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes*, Veberjevo *Skladnjo ilirskega jezika*, med tujimi pa

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Slovnica v desetih izdajah – Anton Janežič in Slovenska slovnica* (Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici, mentor Kozma Ahačič).

Čelakovskega *Čteni o srovnavaci mluvnici slovanske, Zikmundovo Skladnjo jezika českeho*. Toporišič (1996) predvideva, da je imel Janežič poleg naštetega v rokah tudi Murščevo, Majarjevo in Malavašičevo slovnico. Gabrijel Majcen (1905) pravi, da se je Janežič zelo verjetno v nekaterih stvareh zgledoval tudi po Vodniku in Dajniku. Sama sem ugotovila, da je imel zelo verjetno v rokah tudi Murkovo slovnico, in ker se je Murko zgledoval po Kopitarju, je tudi ta posredno vplival na Janežiča, ne nazadnje tudi prek Metelka, ki se je ravnal po Kopitarjevih slovničnih načelih. Sklepam, da bi bilo zelo zanimivo slovnico primerjati tudi z Miklošičevimi slovničnimi deli, četudi je njihova narava precej drugačna od narave Janežičeve slovnice. Predvidevam, da bi bil lahko Miklošičev vpliv precej pomemben, saj je bil Janežič njegov učenec. Poleg tega mu je svoje pisanje redno pošiljal v pregled in, kot sam pravi, je v naslednje izdaje slovnice vpletal snov iz novejših Miklošičevih spisov.

Večino stvari je Janežič naredil sam – takratne slovenske slovnice so bile ali v tujem jeziku ali pa so bile preskromne, da bi mu bile v veliko pomoč pri sestavljanju. Sam je moral največ storiti posebno v poglavju o skladnji, ki jo je pravzaprav sam spisal – Miklošičeva *Sintaksa* takrat namreč še ni izšla. Nekoliko si je pomagal le z Metelkom. Janežič se je v svoji slovnici trudil čim bolj upoštevati vse slovenske govore in jih združiti v jezik, ki bo razumljiv vsem. Da mu je to dobro uspelo, se kaže v tem, da je bila to prva v slovenskem jeziku pisana slovnica z velikim vplivom na ljudstvo, prispevala pa je tudi velik delež k oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika.

Pri primerjanju vseh desetih izdaj slovnice sem ugotovila, da je tako na strukturni kot tudi na vsebinski ravni (na slednji vsaj okvirno) slovnica dobila standardno obliko z drugo izdajo. Tako kot je Janežič postavil poglavja v drugi izdaji slovnice, tako jih upošteva še Jakob Sket v vseh petih izdajah: Glasoslovje, Oblikoslovje, Besedotvorje, Skladnja. Čeprav Janežič ta poglavja v tretji, četrti in peti izdaji razporedi pod dva naslova (I. del: Besedoslovje, II. del: Skladnja), Sket to delitev izpusti.

Podobno sem ugotovila tudi pri primerjavi poglavja o pridevniku. V drugi izdaji razdeli poglavje o tvorjenju pridevnika in poglavje o sklanjanju in stopnjevanju pridevnika, kar prej obravnava skupaj. Taka delitev ostane vse do konca. V drugi izdaji uvede tudi razlikovanje med dvema vrstama presežnika: 1. presežnikom, ki primerja stvari med sabo, in 2. presežnikom, ki samo naznanja lastnost v zelo visoki meri. To delitev v tretji, četrti in peti izdaji izpusti, jo pa že v šesti zopet uporabi Sket. Zanimivo je tudi to, da v tretji, četrti in peti izdaji Janežič izpiše še sedmi sklon, to je zvalnik, ki pa ga Sket že v šesti izdaji zopet izpusti. Zaključim lahko, da so si med seboj najbolj podobne na eni strani Janežičeva druga in vseh pet izdaj, ki jih je pripravil Sket, ter na drugi strani Janežičeva tretja, četrta in peta izdaja. Janežičeva prva izdaja pa je nekaj posebnega oz. uvodnega.

Večje vsebinske spremembe so v prvih štirih izdajah, peta izdaja (izšla je po Janežičevi smrti) je četrta tako na vsebinski kot na strukturalni ravni popolnoma enaka – rekli bi lahko, da gre za ponatis. Sket je iz teh izdaj prevzel najboljše stvari ter slovnico vedno bolj, večinoma le jezikovno, pilil – opuščal starinske besede in oblike, tako da je slovnica vedno bolj podobna današnji.

Zanimiva je tudi primerjava Janežičevih izdaj ter drugih slovnice tedanjega časa (Kopitarjeve, Vodnikove, Metelkove, Murkove, Murščeve, Malavašičeve) glede na »nove oblike«, ki so bile uzakonjene leta 1851 ter so se v jeziku uveljavile v naslednjih desetletjih. Ugotovila sem, da je ena izmed novosti in eden izmed pomenov Janežičeve slovnice glede na predhodne tudi ta, da načrtno uvaja »nove jezikovne oblike«. Vse pregledane predhodne slovnice uporabljajo večinoma »stare oblike«, dopuščajo le tvorbo presežnika poleg *z nar* še *z naj*. Še najbolj napreden je Muršec, a še on le v treh oblikah: poleg končnice *-am* uporablja tudi končnico *-om* (tudi Murko), za osnovno stopnjo pridevnika uvede končnice *-ega*, *-emu*, *-em* (Metelko: *-əga*, *-əmu*, *-əm*), v slovnici je prvi uporabil razlikovanje spolov pri primernikih: *lepši*, *lepša*, *lepše*, prej so uporabljali za vse tri spole končnico *-i*. Janežič že v prvo izdajo slovnice uvede večino »novih oblik«, počasen je le pri tvorbi presežnika *z naj* in *nar* – tvorbo *z nar* ohrani v vseh svojih prvih petih izdajah. Zelo hitro je uvedel tudi oblike, ki niso bile uzakonjene, pa so se v desetletjih po tem vseeno uveljavile. Sket pa v slovnico uvaja celo oblike, ki so v jezik prišle prek Levstika.

Janežičeva slovnica je pomembna z več vidikov: napisana je na znanstveni ravni in v slovenskem jeziku; primerna je bila za učence na gimnazijah; veliko je prispevala k oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika; iz nje so se učili pomembni slovenski književniki; pomagala je uveljaviti in ohraniti »nove jezikovne oblike«; v slovenski slovnici je dala enakovredno mesto skladnji, ki so ji prej namenjali manj pozornosti.

VIRI

- JANEŽIČ, Anton, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence*. Celovec: E. Liegel.
- –, 1863: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Nova, vsa predelana in popravljena izd. Celovec: Janez Leon.
- –, 1864: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. 3., popravljene nat. Celovec: E. Liegel.
- –, 1869: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. 4., popravljene nat. Celovec: E. Liegel.
- –, 1876: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. 5. nat. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- –, 1889: *A. Janežičeva slovenska slovnica: za srednje šole*. 6., predelana izd. Priredil in predelal Jakob Sket. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- –, 1894: *A. Janežičeva slovenska slovnica: za srednje šole*. 7. izd. Priredil in predelal Jakob Sket. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- –, 1900: *Slovenska slovnica za srednje šole*. 8., predelana izd. Priredil dr. Jakob Sket. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- –, 1906: *Slovenska slovnica za srednje šole*. 9., predelana izd. Priredil dr. Jakob Sket. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- –, 1911: *Slovenska slovnica za srednje šole*. 10. izd. Priredil dr. Jakob Sket. Celovec: Družba sv. Mohorja.

LITERATURA

- AHAČIČ, Kozma, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- GRAFENAUER, Ivan, 1928: Janežič Anton. *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka. 376–380.
- GSPAN, Alfonz in LEGIŠA, Lino (ur.), 1956: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Slovenska matica.
- KOPITAR, Jernej, 1808: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Ljubljana: Wilhelm Heinrich Korn.
- MAJCNEN, Gabriel, 1905: *Janežičeva slovnica: k 50 letnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča*. Ljubljana: Katoliška tiskarna.
- MALAVAŠIČ, Fran, 1849: *Slovenska Slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi*. Ljubljana: Blaznik.
- METELKO, Fran S., 1825: *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Ljubljana: Leopold Eger.
- MURKO, Anton, 1843: *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande*. Gradec: Verlag der Fr. Ferstl'schen Buchhandlung.
- MURŠEC, Jožef, 1847: *Kratka slovenska slovnica za pervence*. Gradec: Lajkamovi nasledniki.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1996: Janežičeva Slovenska slovnica 1854. *Slavistična revija* 44/3. 307–316.
- VIDOVIČ MUHA, Ada in JAVORNIK, Marjan (ur.), 1998: *Slovnice slovenskega jezika. Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 79–81.
- VODNIK, Valentin, 1811: *Pismenost ali gramatika sa prve shole*. Ljubljana: Leopold Eger.

MARTINA RODELA

Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem

martina.rodela@pef.upr.si

Vloga slikovnega v medosebni metafunkciji učbeniških besedil za slovenščino kot tuji jezik na začetni ravni¹

Učbeniki za slovenščino kot tuji jezik so z razvojem tehnologije postali večkodni – sestavljeni so iz besednih in nebesednih znakov (grafi, risbe, fotografije idr.). Po teoriji vizualne slovnice, ki sta jo utemeljila Kress in van Leeuwen (2001), analiziramo večkodna učbeniška besedila, da bi prepoznali, kakšna je povezava med konceptom komunikacijskega pristopa poučevanja in izbiro semiotskih sredstev, in preverili predpostavko o povečevanju količine slikovnega gradiva v času, skladno z uveljavljanjem komunikacijskega načina poučevanja, zaradi česar je zlasti prek slikovnega koda v sodobnejših učbenikih avtorjeva komunikacija z naslovnikom izrazitejša.

1 UVOD

Večkodni učbeniki so poleg drugih pripomočkov (delovni zvezki, slovarji, preglednice, spletna gradiva itd.) sestavni del sodobnega poučevanja, tudi slovenščine kot tujega jezika. Kot pravita Skela in L. Čok (1999), je učbenik osrednji učni pripomoček. V učbenikih za tuji jezik so lahko tudi vaje, v našem prispevku pa se osredotočamo na večkodna učbeniška besedila (v nadaljevanju UB).

2 VLOGA VEČKODNEGA UČBENIKA V KOMUNIKACIJSKEM PRISTOPU PRI POUČEVANJU JEZIKA

Danes se jezike večinoma poučuje po komunikacijskem načinu, pomembna je interakcija med učencem in učiteljem. Tako je tudi v UB, kjer gre za sporazumevanje

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Vloga slikovnega v medosebni metafunkciji učbeniških besedil za slovenščino kot tuji jezik na začetni ravni* (Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, mentorica Sonja Starc).

med avtorjem in naslovnikom. Avtor lahko jezikovne informacije predstavi z več semiotskimi kodi, da naslovnik laže doseže sporazumevalne cilje. UB so namreč namenjena bralcu brez predznanja oz. bralcu, ki mu je tema manj znana² (Starc 2008: 46). Zgradba besedila in izbor jezikovnih sredstev naslovniku omogočata dekodiranje s pomočjo njegovega védenja, z izkušnjami in medbesedilnostjo. Avtor vsebino prilagodi predznanju, starosti bralca in izbere izrazna sredstva, primerna namenu besedila. Besedno in nebesedno sta v besedilu enakovredna in soodvisna, zato lahko razmerje (ilustrativno, dopolnjevalno ali nadgrajevalno) med tema deloma besedila spremeni bralčevo razumevanje prebranega. Nebesedni kod lahko spremeni običajno, linearno bralno pot od leve proti desni ali od zgoraj navzdol. Bralec lahko pozornost nameni najprej slikovnemu, nato besednemu (Starc 2011).

2.1 VEČKODNOST, VEČKODNO BESEDILO

Vizualna slovnica, tj. teorija tvorbe in branja likovnih podob v kombinaciji z besednim, kot sta jo utemeljila Kress in van Leeuwen, trenutno edina omogoča obravnavo večkodnih besedil. Ukvarja se s tvorbo in obliko znaka, tj. barvo, črto, perspektivo, ter načinom njegove rabe pri realizaciji vsebine. Znak nastane šele v procesu njegove tvorbe. Oblikovalec znaka, izhajajoč iz svojega kulturno-socialnega okolja in psihološke podlage, upošteva kontekst, da izlušči bistveno lastnost predmeta/pojava. Že oblikovane znake iz svojega kulturnega okolja na novo (pre)oblikuje v najprimernejšo obliko za čim boljšo razumljivost sporočila (Kress in van Leeuwen 2005, v Starc 2009: 93).

Izraz večkodnost (angl. *multimodality*) v funkcijskem jezikoslovju označuje pojav tvorjenja besedil v komunikacijskem procesu z več semiotskimi sistemi, besednim in nebesednim. Izraz sta vpeljala Kress in van Leeuwen, poslovenila ga je S. Starc. Semiotski sistemi (besedni, likovni, glasbeni itd.) so kodi. V pisanem besedilu se ob verbalnih znakih pojavijo slikovni in v govornem besedilu glasovni znaki. Pomen in smisel se oblikujeta iz interakcije med obema kodoma.

V vsakem besedilu so 3 funkcijske semantične sestavine – metafunkcije (ideacijska, medosebna in besedilna), ki so bile vpeljane tudi v teorijo vizualne slovnice, podobno kot jih je Halliday vpeljal v sistemsko-funkcijsko jezikoslovje (Starc 2010: 241–259; Halliday 2004: 29–31, v: Starc 2009: 94). Osredotočili se bomo na medosebno metafunkcijo, ki se v večkodnem UB kaže v besednem in nebesednem delu. V prvem je najizrazitejša v velemnem naklonu, npr. v navodilih nalog, v slikovnem pa je razvidna iz načina interakcije med udeleženci. Ti so *interaktivni* (bralec) ali *predstavljeni udeleženci* (elementi na sliki).³ Predstavljeni udeleženec lahko s pogledom v naslovnika izraža zahtevo/željo po komunikaciji, tako da se ustvarja občutek interaktivnosti med njima. Ta podoba je *poziv*. Imaginarni očesni stik predstavljenega

2 Podobno de Beaugrande in Dressler (1992: 130) trdita, da didaktična besedila služijo prenašanju uveljavljenega védenja učečim oz. nespecializirani skupini naslovnikov.

3 Izraz *udeleženec* označuje udeleženos nekoga/nečesa v nečem in opozarja na razmerja med udeleženci. Interaktivni udeleženci so resnično obstoječi ljudje oz. bralci. Udeleženi so v komunikacijskem procesu in med seboj komunicirajo prek besednega jezika ali podob. Predstavljeni udeleženci so predmet komunikacije. O njih se piše, govori, se jih upodobi. To so lahko ljudje, živali, tudi predmeti, domišljajska bitja, kraji (Kress in van Leeuwen 2001: 46, 119, 124, Starc 2009).

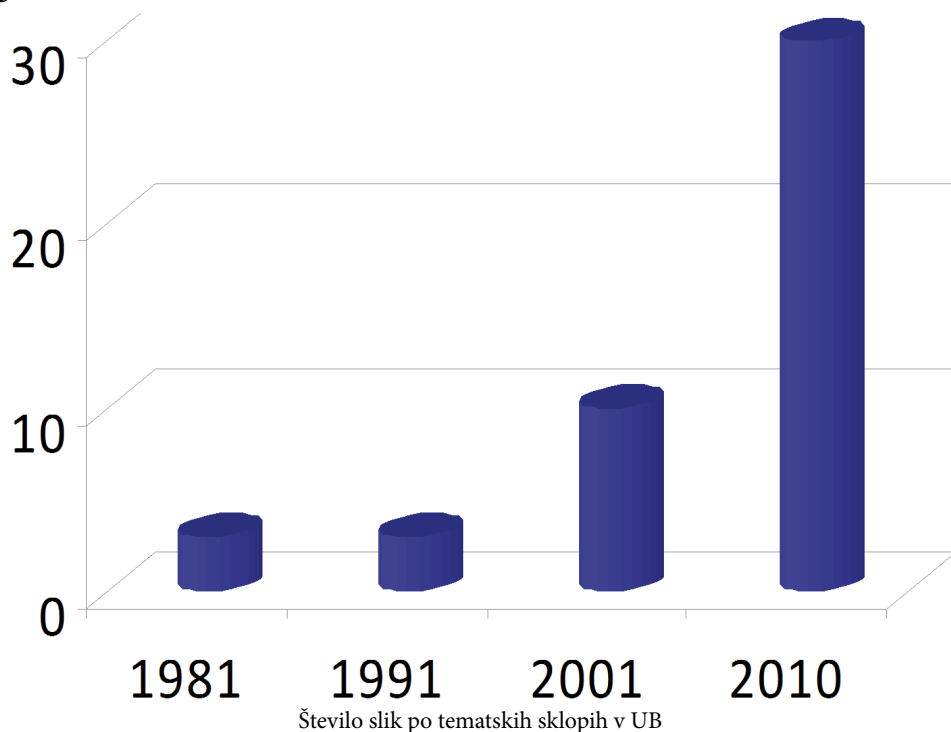
udeleženca z naslovnikom (ali drugimi predstavljenimi udeleženci) se izraža z *vektorjem*.⁴ Podoba brez poziva je *ponudba*, naslovnika le informira (Kress in van Leeuwen 2001: 41–46, 124, Starc 2009: 110).

2.2 OPIS GRADIVA IN METODOLOGIJE

Raziskujemo po kvalitativni metodi z obravnavo učbeniškega gradiva ob študiju literature s področja besediloslovja, vizualne slovnice, slovenščine kot tujega jezika, didaktike. Kriterij izbora situacije izhaja iz *Skupnega evropskega referenčnega okvira za jezik*, za slovenski jezik prilagojenega v *Sporazumevalnem pragu za slovenščino 2004*. Sporazumevalne situacije obravnavata po v učbenikih ponavljajočih se tematskih sklopih (gl. Ferbežar idr. 2004: 9–20), zato lahko primerjamo razmerja med slikovnim in besednim kodom s časovne razdalje.

S pomočjo baze COBISS je bil oktobra in novembra 2010 z uporabo ključnih besed *slovenščina, učbenik, tuji jezik* oblikovan korpus učbenikov.⁵ Zaradi obsežnosti gradiva se v analizi omejimo na tiskana besedila 4 učbenikov za slovenščino kot tuji jezik na začetni ravni, ki so izšli v letih 1981–2010: *Povejmo slovensko* (1981), *Učimo se slovenščino* (1991), *Slovenska beseda v živo* (2001), *A, B, C ... 1, 2, 3, gremo* (2010).

3 UGOTOVITVE ANALIZE UB

⁴ Vektor kaže na smer gibanja, premikanja udeleženca, njegova vzporednica je tvorni način pri glagolskem vidu v verbalnem jeziku (Kress in van Leeuwen 2001: 44, Starc 2009).

⁵ Korpus 75 učbenikov je zajet v preglednico v diplomskem delu (Rodela 2011).

Število slik se v 30 letih poveča (glej graf na prejšnji strani): od dveh do treh v temat-
skem sklopu (1981, 1991) do trideset in več (2010).

Slikovne predstavitve v starejših UB so shematske, zato se prikazi situacij zdijo
manj avtentični. V novejših UB fotografije ustvarjajo vtis realnih dogodkov in ljudi z
namenom neposrednejšega pozivanja naslovnika. Torej so slikovne predstavitve v sta-
rejših UB ponudbe, v sodobnejših UB pa pozivi. Ti so izraženi z vektorjem pogleda.

Interakcija v besednem delu se najizraziteje kaže v velelnem glagolskem naklonu
navodil za vaje. V sodobnejših UB se medosebna metafunkcija kaže tudi v vpraša-
njih za naslovnika, kar naj bi ga spodbudilo h komunikaciji.

Med besednim in slikovnim delom besedila prevladuje dopolnjevalni odnos. Po-
men in smisel besedila se razbira iz součinkovanja obeh. Način njunega součinkova-
nja se spreminja v času, saj ta koda nista več ločena, ampak povezana, npr. v oblaku
s projiciranim govorom udeleženca. Oba koda vse bolj izražata poziv h komuni-
ciranju.

LITERATURA

- ANDOLJŠEK, Ema, JEVŠENAK, Ludvik in KOROŠEC, Tomo, 1981: *Povejmo slovensko*. Lju-
bljana: DZS.
- ČOK, Lucija, 1999: Osnove sodobnih metod pouka tujega jezika. Lucija ČOK (ur.): *Učenje
in poučevanje tujega jezika*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Koper: Znanstveno-razi-
skovalno središče. 175–176.
- DE BEAUGRANDE, Robert Alain in DRESSLER, Wolfgang Ulrich, 1992: *Uvod v besedilo-
slovje*. Ljubljana: Založba Park.
- FERBEŽAR, Ina idr., 2004: *Sporazumevalni prag za slovenščino 2004*. Ljubljana: Filozofska
fakulteta in MŠZŠ.
- KRESS, Gunther in VAN LEEUWEN, Theo, 2001: *Reading Images. The Grammar of Visual
Design*. London, New York: Routledge.
- KRIŽAJ - ORTAR, Martina, 1991a: *Učimo se slovenščino*. Ljubljana: Državna založba Slo-
venije.
- MARKOVIČ, Andreja idr., 2001: *Slovenska beseda v živo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- PIRIH SVETINA, Nataša in PONIKVAR, Andreja, 2010: *A, B, C ... 1, 2, 3, gremo. Učbenik
za začetnike na kratkih tečajih slovenščine kot drugega ali tujega jezika*. Ljubljana: Fi-
lozofska fakulteta.
- RODELA, Martina, 2011: *Vloga slikovnega v medosebni metafunkciji učbeniških besedil za
slovenščino kot tuji jezik na začetni ravni. Diplomsko delo*. Koper: Fakulteta za huma-
nistične študije.
- SKELA, Janez, 1999: Komunikacijska metodologija poučevanja jezikov. Lucija ČOK (ur.):
Učenje in poučevanje tujega jezika. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Koper: Znanstve-
no-raziskovalno središče. 176–179.
- STARC, Sonja, 2009: *Časopisna oglaševalska besedila, reklame. Struktura in večkodnost*. Ko-
per: Annales.
- –, 2011: Stik disciplin v besedilu iz besednih in slikovnih semiotskih virov. Simona Kranjc
(ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 433–440.

MARIJA SOTNIKOVA ŠTRAUS
Ljubljana
marija.sotnikova@me.com

Izbrani vidiki narodne in jezikovne politike na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini¹

Prispevek obravnava izbrane vidike sodobnih jezikovnih situacij, narodne in jezikovne politike (s poudarkom na izobraževanju) na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini. Ob tem je podana predstavitev posameznih problemov v različnih okoljih: priznane in nepriznane manjšine v Sloveniji ter manjšinsko šolstvo v Prekmurju in slovenski Istri, kašubščina v poljskem izobraževalnem sistemu, ruščina in ukrajinjščina v ukrajinskem šolskem sistemu na primeru mesta Stahanov v Luganski regiji.

o UVOD

V prispevku so predstavljeni izbrani vidiki jezikovne situacije na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini.

1 IZBRANE JEZIKOVNE SITUACIJE

1.1 POLJSKA

Današnja Poljska velja za državo z zelo nizkim odstotkom manjšinskega prebivalstva, a temu ni bilo zmeraj tako. Roman Szul (2009: 244–262) navaja, da je do pomembnih geopolitičnih sprememb prišlo šele v obdobju po drugi svetovni vojni.

1.2 SLOVENIJA

Ozemlje, na katerem je nastala samostojna država Slovenija, ni bilo nikoli etnično homogeno. Število etničnih manjšin, njihov obseg ter njihova gospodarska in

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Primerjalna analiza izbranih vidikov narodne in jezikovne politike na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini* (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, mentorja Marko Stabej in Maria Wtorkowska).

politična moč so se v različnih obdobjih spreminjali. Zadnje spreminjanje državnih meja na začetku 90. let je na območju Slovenije pustilo kar »pestro« zbirko pripadnikov neslovenskih etničnih skupin. Razvrstiti jih je mogoče v dve skupini: na zgodovinske narodne manjšine in »nove« narodne skupnosti. V prvo kategorijo spadata italijanska in madžarska narodna skupnost ter romska etnična skupnost. V drugi kategoriji so se znašli pripadniki narodov nekdanje Jugoslavije (Komac 2007: 1).

1.3 UKRAJINA

Deli ukrajinskega ozemlja so se skozi zgodovino nahajali pod oblastjo različnih držav, ki so izvajale podobno jezikovno politiko. Pred osamosvojitvijo Ukrajine leta 1991 se je ukrajinski jezik znašel v zapletenem položaju. Sodobno JS v Ukrajini zaznamuje konflikt med dvema knjižnima jezikoma: ruščino in ukrajinjščino. Ukrajinjščina in ruščina imata enako demografsko moč, ki pa je različno izražena v različnih regijah, kar zaznamuje ostrino jezikovnega konflikta (Masenko 2004: 117–128). Poleg tega t. i. »konfliktne« teme (status ruskega jezika, ocenjevanje posameznih osebnosti in dogodkov iz ukrajinske zgodovine itd.) so plodna tla za politizacijo razlik znotraj ukrajinske družbe. Velja omeniti tudi govorce t. i. súržika, tj. jezikovne mešanice med ukrajinjščino in ruščino.

2 NARODNA IN MANJŠINSKA POLITIKA

2.1 POLJSKA

Državna politika je ignorirala obstoj manjšin. Situacijo je nekoliko spremenilo priznanje nekaterih manjšin leta 1956, kljub temu pa je Poljska ostala narodnostno in jezikovno homogena. Položaj manjšin se je spremenil leta 1989, ko jo prišlo do demokratičnih sprememb.

Preambula današnje poljske ustave vsebuje formulacijo »mi, poljski narod – vsi državljani Poljske Republike«, kar nakazuje na »politično«, »državljsko« pojmovanje nacije.

2.2 SLOVENIJA

Za Slovenijo je značilno večnarodnostno družbeno okolje z izrazito dominantnim slovenskim narodom. Miran Komac navaja (2003: 38), da je v kopici dokumentov, ki so nastali v procesu osamosvajanja Slovenije, mogoče razbrati, da je temeljna vloga novonastale države ohranjanje, promocija in razvoj slovenskega naroda v vsej njegovi državni večplastnosti. O ostalih delih slovenske nacije je v teh dokumentih mogoče najti le omejene zapise. Gorazd Kovačič navaja (2005: 224), da je za slovenski narod značilen etnični tip formiranja, toda ustavna ureditev umešča Slovenijo v odprti tip »nacionalne države« s poudarjenim načelom državljanstva. 3. člen Ustave RS utemeljuje državnost RS po dveh različnih načelih, narodnem in državljskem. Načeli lahko prihajata v kolizijo.

2.3 UKRAJINA

Preambula Ustave (28. junij 1996) opredeljuje ukrajinsko nacijo kot državljane Ukrajine vseh narodnosti. Na ravni državljanske identitete prevladujeta dva koncepta nacije, državljanski in etnični. Drugi koncept je najbolj priljubljen pri ukrajinsko govorečih državljanih, zagovornikih ukrajinske kulturne tradicije. Prvi koncept kot pripadnike ukrajinske nacije pojmuje vse državljane Ukrajine in je najbolj priljubljen pri rusko govorečih državljanih.

3 JEZIKOVNA POLITIKA V IZOBRAŽEVANJU

3.1 POLJSKA

Kašubščina je zahodnoslovanski jezik s spornim statusom, soroden poljščini, ki ga govori cca. 180.000 oseb. Do 90. let 20. stoletja ga je večina poljskih raziskovalcev označevala za poljsko narečje. Leta 1989 se je spremenil tudi status kašubskega jezika, ki si je utrl pot na nova področja (šola, mediji, cerkev, javno življenje). Manjšinski zakon iz leta 2005 je v skladu z določili Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih opredelil kašubščino kot regionalni jezik.

Pouk kašubskega jezika se organizira na prostovoljni osnovi na pisno zahtevo staršev oz. skrbnikov ali samih učencev, ki so dopolnili 16 let. Pisno vlogo je treba predložiti pred začetkom študijskega leta oz. ob vpisu na šolo, vloga je tako veljavna do konca šolanja oz. do preklica. Pouk se lahko začne v katerem koli razredu. Najmanjše možno število učencev je 7 za osnovnošolce oz. 14 za dijake. Če je število prijavljenih premajhno oz. šola ne more zagotoviti učitelja, se organizira medšolska skupina za učenje kašubščine (najmanjše možno število učencev je 3, največje pa 20). Država subvencionira učenje kašubščine v obsegu 3 tedenskih ur. Znesek subvencije je odvisen od različnih dejavnikov (gl. <http://www.kuratorium.gda.pl/index.php?c=347&d=6242>).

3.2 SLOVENIJA

Italijanska in madžarska narodna skupnost imata v Sloveniji poseben položaj. To sta t. i. ustavni manjšini, omenjeni v 64. členu slovenske ustave. Vzgoja in izobraževanje na narodno mešanih območjih sta sestavni del sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji. Izobraževalna modela se razlikujeta predvsem glede jezikovne organizacije pouka. Pouk na šolah v slovenski Istri poteka v enem jeziku, in sicer na šoli s slovenskim učnim jezikom v slovenskem, na šoli z italijanskim učnim jezikom pa v italijanskem, šole na narodno mešanem območju Prekmurja pa so dvojezične, pouk poteka v slovenščini in madžarščini (Novak Lukanovič, Zudič Antonič in Varga 2011: 349).

3.3 UKRAJINA

Ukrajinska jezikovna politika je usmerjena v uveljavljanje ukrajinskega jezika na področju izobraževanja, kar naletava na težave na območjih, kjer prevladuje ruščina.

Za preverjanje dejanskega stanja na področju rabe in znanja obeh jezikov smo septembra in oktobra 2008 izvedli lastno raziskavo v mestu Stahanov. Raziskava je potekala v obliki skupinskih intervjujev in anketnega vprašalnika, ki je vseboval 29 vprašanj. Nanašala so se na 5 tematskih sklopov: identiteta, jezikovno okolje, raba in pomen ukrajinščine, jezikovno izobraževanje in samoocena kompetence (v ukrajinskem jeziku). Raziskave se je udeležilo 42 učencev srednjih šol oz. gimnazij.

Na podlagi rezultatov raziskave je bilo ugotovljeno, da:

- večina anketirancev se na simbolni ravni identificira tudi z ukrajinskim narodom in ukrajinskim jezikom;
- večina anketirancev se je etnično in jezikovno opredelila za obe narodnosti oz. jezika;
- ruski jezik prevladuje v javnem in zasebnem življenju, za vse anketirance je to tudi jezik, ki ga najbolj obvladajo;
- skoraj vsi anketiranci imajo pozitiven odnos do ukrajinskega jezika, kar je povezano predvsem s pragmatičnimi razlogi;
- večina anketirancev se z ukrajinskim jezikom pasivno srečuje prek medijev, aktivno predvsem v šoli;
- večina anketirancev meni, da se je treba učiti tudi ukrajinščine;
- starši anketirancev (po besedah samih anketirancev) imajo precej različen odnos do ukrajinskega jezika, kar je deloma povezano z njihovo lastno kompetenco (odklonilen in negativen odnos imajo predvsem starši, ki sami ukrajinskega jezika ne obvladajo dovolj dobro oz. sploh ne obvladajo);
- anketiranci so najbolj ocenili svojo receptivno kompetenco v ukrajinščini;
- večina anketirancev je obiskovala šole z ukrajinskim učnim jezikom, kar je v praksi precej različno;
- jezik izobraževanja so si nekateri anketiranci izbrali namerno (zaradi kakovostnega pouka ukrajinščine ali ruskega učnega jezika z namenom ohranjanja identitete), drugi pa ostali v šolah, ki so uradno zamenjale učni jezik, saj se jim ni zdelo pomembno, v katerem jeziku se bodo izobraževali;
- nekateri anketiranci so omenili pomanjkljivo kompetenco učiteljev v ukrajinskem jeziku;
- s kakovostjo pouka ukrajinskega jezika v svojih šolah so bili anketiranci sicer zadovoljni, nekateri pa bi radi za izboljšanje kompetence posegli tudi po dodatnih možnostih.

4 SKLEP

Vse tri situacije imajo nekaj skupnih točk, a so precej različne zaradi zgodovinskih, političnih in drugih dejavnikov, kar tudi vpliva na različen pristop k ureditvi etničnih in jezikovnih odnosov.

LITERATURA

KOMAC, Miran, 2007: Varstvo »novih« narodnih skupnosti v Sloveniji. Miran Komac (ur.): *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 35–65.

-
- KOVAČIČ, Gorazd, 2005: Zagate z nacijo (spremna beseda). Anthony D. Smith: *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina. 213–233.
- MASENKO, Larysa, 2004: *Mova i suspilstvo: postkolonialnyj vymir*. Kijev: Vseukrajinske tovarystvo »Prosvita« im. Tarasa Ševčenka, Vydavnyčyj dim »KM Akademija«.
- NOVAK LUKANOVIČ, Sonja, ZUDIČ ANTONIČ, Nives in VARGA, Štefan István, 2011: Vzgoja in izobraževanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. Janez Krek in Kira Metljak (ur.): *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 347–368.
- STABEJ, Marko, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina.
- SZUL, Roman, 2009: *Język – Naród – Państwo. Język jako zjawisko polityczne*. Varšava: Wydawnictwo Naukowe PWN.

VIDA FORČIČ
Bruselj
vdforcic@yahoo.it

Etnična vitalnost slovenske manjšine in slovenske šole v Italiji¹

Prispevek na kratko predstavlja raziskavo o vitalnosti slovenske manjšine v Italiji skozi perspektivo šolstva. V ta namen je bila opravljena analiza šolskih zakonov in obstoječega stanja slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem.

1 UVOD

Prispevek predstavlja raziskavo, opravljeno v okviru diplomske naloge v letu 2011. Osnovni metodi dela sta bili zgodovinska analiza šolskih zakonov in analiza vitalnosti slovenske manjšine skozi šolsko perspektivo. Model etnične vitalnosti, ki sem ga uporabila za analizo vitalnosti slovenske manjšine v Italiji z vidika slovenskega šolstva, je povzet po Gilesu (Giles in Bourhis 1994). Zastavila sem si na naslednja vprašanja:

1. Ali obstoječi zakoni zadoščajo potrebam slovenskega šolstva glede na njegovo vitalnost?
2. Kakšna je današnja situacija slovenskih šol?
3. Ali ima pomanjkanje avtonomije slovenske manjšine na Tržaškem po zgledu manjšin v Južni Tirolski in Dolini Aoste vpliv na obstoj/razvoj slovenskega šolstva?

2 PRAVNA PODOBA SLOVENSKE ŠOLE SKOZI ČAS

Slovenske šole so bile ustanovljene pod Avstro-Ogrsko v prvi polovici 19. stoletja. Fašizem je leta 1926 s šolsko reformo Gentile za 20 let ukinil vse slovenske šole v

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Slovenske šole v Italiji: zgodovinski pregled zakonodaje in novi izzivi v okviru razvoja manjšinske šolske politike* (Fakulteta za humanistiko Univerze na Primorskem, mentorica Vesna Mikolič).

Italiji. Ponovno jih je odprla Zavezniška vojaška uprava, ki je trajala od leta 1945 do 1954. V tem obdobju so bile izdane tri okrožnice, ki so se nanašale na slovenske šole: okrožnici 7 in 8 (8. oktobra 1945) in ukaz številka 18 (8. novembra 1947).

Z Londonsko pogodbo je bila leta 1954 v priloženem posebnem statutu slovenski manjšini v Italiji zagotovljena pravica do lastnih šol vseh vrst in stopenj. Priložen je bil tudi seznam obstoječih šol, ki se ne bi smele ukinjati samovoljno. Pogodba je bila mednarodno zavezujoča za Italijo in Jugoslavijo.

Leta 1961 je Italija izdala zakon 1012/1961, ki je do neke mere pravno uredil status slovenskih šol kot del italijanskega šolskega sistema. Ta zakon je bil zelo pomankljiv, predvsem zaradi nepriznavanja pravice do slovenskega šolskega intendanta po zgledu drugih manjšinskih šolskih sistemov v Italiji. Leta 1973 je nastal nov zakon, sad političnega kompromisa. Slovenske šole obravnavata pozneje še dva odloka predsednika Republike, št. 416 in 417 (31. maja 1974).

Leta 2001 je vlada izdala zaščitni zakon za slovensko manjšino (38/2001). V njem se je status slovenskih šol utrdil, vendar je večina pozitivnih ukrepov ostala na papirju. Leta 2010 so se začela vsedržavna krčenja šolske mreže, ki so hudo prizadela manjšinske šole, saj niso upoštevala njihove specifikke.

	1850	1915	1926–43	1954	2010
Trst	15	28	0	37	22
Gorica	2	20	0	19	10

Število slovenskih osnovnih šol od 1850 do 2010

3 ANALIZA VITALNOSTI SLOVENSKE MANJŠINE S PERSPEKTIVE ŠOLSKEGA SISTEMA

3.1 STATUSNE SPREMENLJIVKE

Pravni status slovenske šole sloni na mednarodnih pogodbah in dveh državnih zakonih za šolstvo. Dopolnjuje ga zaščitni zakon 2001/38.

Z vidika političnega statusa je pomembno, da slovenska politična stranka v Italiji ni dovolj močna, da bi postavljala neodvisne zahteve in kljub mednarodnim pogodbam ne more zagotoviti slovenski šoli stalne zaščite, saj se mora nenehno boriti za obstoj obstoječega šolskega sistema (Gruden 2010: 41). Aktualni primer je reforma Gelmini, ki v svojem osnutku ni upoštevala specifik slovenskih šol. Posredovanje evropskega poslanca Alojza Peterleta v Evropskem parlamentu je zaleglo, da je bila škoda manjša. Postopek se je nadaljeval na Medskupini za avtohtone manjšine in jezike v Evropskem parlamentu, kjer so 12. maja 2011 politični, šolski in medijski predstavniki Slovencev v Italiji predstavili probleme šolstva, sklicujoč se na opis zgodovinsko-pravnega okvira iz te naloge.

Ekonomski status manjšine temelji na premoženju posameznikov. Krovni organizaciji podpirata slovenske manjšinske ustanove, čutiti pa je pomanjkanje fleksibilnosti. Slovenska društva in organizacije živijo pretežno od prostovoljstva in državnih prispevkov. Pri tem izstopajo vsakoletne težave s pridobivanjem sredstev, ki naj bi jih Italija namenjala manjšini.

Socialni status manjšine je vezan na njeno okolico. Mejniki je tu mesto v primerjavi s podeželjem.

Družbeno-zgodovinski status slovenske manjšine v Italiji je doživel burne zgodovinske pretrse, ki so zaznamovale obstoj šolskih institucij. Rasno-jezikovna nestrpnost je sobivala s Slovenci v italijanski državi od samega začetka. Fašizem je bil tisto zgodovinsko obdobje, ki je v kolektivnem spominu Slovencev in Italijanov pustilo najmočnejši spomin.

V tem kontekstu je sedanjí družbeni status razvojna faza: boj za ohranitev šolstva in druge težave v slovenski manjšini niso našli končnih rešitev. Pri tem moramo poudariti, da je iz odprtega nasprotovanja slovenstvu v času fašizma prišlo danes do drugačnih predsodkov – bolj tihih in nezavednih. To opisuje H. Blumer (Mikolič 2004: 87) v definicijah sodobne tihe diskriminacije, o stereotipih in predsodkih, ki se vlečejo iz generacije v generacijo in jih je težko izbrisati.

Jezikovni status (znotraj države-zunaj države) je vezan na status Slovenije kot države. Prelomnici sta osamosvojitve Slovenije in njen vstop v EU, ko se je status jezika v zamejstvu neprimerno zvišal. To se kaže v upadu vpisa Slovencev v italijanske šole in naraščanju števila Italijanov, vpisanih v slovenske šole.

3.2 DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE

Nacionalni teritorij sta tržaška in goriška pokrajina kot naseljitveno območje slovenske manjšine. Z vidika koncentracije razmerja – absolutnega števila lahko v letih 1970–1995 opazimo več kot 50-odstotni demografski padec, ki je prizadel italijanske in slovenske šole. Pozitivna ugotovitev je ta, da je močnejše prizadel italijanske, saj delež slovenskih osnovnošolskih otrok v obeh pokrajinah raste. V tržaški pokrajini je delež slovenskih šol od 1970 do leta 1995 zrasel za 2,1 %, na Goriškem pa za 4,8 %.

Po oceni Suzane Pertot (2005) tvorijo danes mešani in neslovenski zakoni 50 % manjšinske družbe. Naravni prirastek je v Italiji negativen tako za slovensko kot za italijansko prebivalstvo.

Imigracije – emigracije nimajo relevantne demografske teže na slovenskih šolah, saj gredo priseljenski otroci večinoma v italijanske šole. Emigracij slovenskega prebivalstva ni, narašča pa tendenca preseljevanja in študija v Sloveniji.

3.3 INSTITUCIONALNA PODPORA

Z vidika državne podpore je pomembno, da se manjšinske organizacije in njeni predstavniki vsako leto borijo za finančne prispevke. Institucionalna podpora s strani Slovenije se izvaja preko ministrstva za Slovence v zamejstvu in po svetu. Mnogi občila so relativno dobro razvita. Slovenska manjšina ima *Primorski dnevnik*, več tednike oz. mesečnike *Novi glas*, *Novi Matajur*, *Mladika*, različne otroške revije, *Radio Trst A* in slovensko redakcijo televizije RAI. Novost iz leta 2008 je spletni portal *Slomedia*, ki je v kratkem času dosegel veliko število bralcev. Na področju vzgoje in izobraževanja se v javnosti pogosto opozarja na nižanje kvalitete šolstva po vsem nacionalnem teritoriju. V javni administraciji najdemo nesorazmerje med

pravno podobo in resnično prisotnostjo jezika: do izraza pride psihološki vpliv, ki v situaciji »unmarked choice« velikokrat (ne)zavedno kaže na izbiro italijanskega jezika. Teritorij, na katerem je zgodovinsko prisotna slovenska manjšina, ni industriji naklonjeno področje. Veroizpoved v razmerju večina – manjšina ne igra nikakršne vloge, saj so tako Slovenci kot Italijani katoličani. Pomembna pa je tradicionalna prisotnost izključno slovenskih cerkva v vaseh. Kultura je bogata in živa. Tu so v prvi vrsti kulturno-športna društva, ki so prisotna v skoraj vsaki vasi. V mestu je pomembno delovanje knjižnic, zvez, Glasbene matice, Slovenskega stalnega gledališča itd. K krepitevi stikov z matico je pomembno prispeval padec meja. Odnosi so se razvijali vzporedno z dogajanjem v Sloveniji – lahko jih primerjamo s krepitvijo statusa jezika.

3.4 ANALIZA SPREMENLJIVK

Skupna ocena analiziranih spremenljivk na lestvici od nizke, srednje nizke, srednje do srednje visoke in visoke, kaže, da je status slovenske manjšine z vidika položaja šolstva srednje nizek, kar se sklada z okvirno oceno Albine Nečak Luk (1998: 26). V našem primeru je kot ključni faktor statusnih spremenljivk upoštevana pravna podoba, ki je pomanjkljiva v teoriji, v praksi pa še bolj.

Demografske spremenljivke so zaradi splošnega demografskega padca še nižje. Pozitivna stran tega fenomena je rastoč odstotek vpisa v slovenske šole, tako na Tržaškem kot na Goriškem. Institucionalna podpora je ocenjena pozitivneje, saj ima manjšina pomembne kulturne postojanke, ki so trdno zakoreninjene in imajo še danes visoko vitalnost. Pomembno vlogo v tem smislu igrajo slovensko šolstvo in mediji, ki pri mladini ohranjajo slovensko identiteto in kulturo.

4 SKLEP

Analiza vitalnosti slovenske manjšine v Italiji z vidika slovenskih šol potrjuje potrebo po ustreznem zakonskem okviru. Pravice slovenske manjšine se uveljavljajo s prizadevanji manjšine same, država jih ne zagotavlja sama po sebi. Nekatera področja vitalnosti manjšine so ocenjena dokaj visoko, razvidna pa je negativna diskriminacija pri obravnavi slovenskih manjšinskih šol v primerjavi z Južno Tirolsko in Dolino Aoste. Negativen je tudi vpliv vsedržavnih šolskih reform, ki ne upoštevajo slovenske manjšinske specifikke. Skupni rezultat tega je, da se število slovenskih šol manjša. Priporočljive smernice za prihodnost so:

- upoštevanje dobrih praks nemške in francoske manjšine v Italiji, pri tem ima lahko ključno vlogo država;
- upoštevanje temeljnih pravic manjšine, katerih temelj je Londonska pogodba;
- kvalitativna rast obstoječih šol namesto krčenj;
- okrepitev stikov z matično državo na področju šolstva in grajenje kontinuitete s študijem na slovenskih univerzah.

LITERATURA

- BONAMORE, Daniele, 1979: *Disciplina giuridica delle istituzioni scolastiche a Trieste e Gorizia: dalla monarchia A.-U. al G.M.A. e dal memorandum di Londra al trattato di Osimo*. Milano: Založba Giuffrè.
- BOGATEC, Norina in BUFON, Milan, 1996: *Slovenske šole v Tržaški in Goriški pokrajini: vrtci in osnovne šole*. Trst: SLORI.
- HARWOOD, Jake, GILES, Howard in BOURHIS, Richard, 1994: The Genesis of Vitality Theory: Historical Patterns and Discoursal Dimensions. *International Journal of Sociology and Language* 108. 167–206.
- KACIN, Anton, 1962: Dolga pot do zakona za slovenske šole. *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*.
- Kroček za družbena vprašanja Virgil Šček, 1991: *Za pravičen zaščitni zakon: pripombe k vladnemu osnutku zakona za zaščito slovenske manjšine*. Ronke: Ergon.
- MIKOLIČ, Vesna, 2004: *Jezik v zrcalu kultur*. Koper: Znanstveno raziskovalno središče.
- NEČAK LUK, Albina, 1998: *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru. Izsledki projekta*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- PAHOR, Drago, 1974: *Prispevki k zgodovini obnovitve slovenskega šolstva na Primorskem 1943-1945*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- ŠIŠKOVIČ, K., 1976: *Pravna ureditev slovenske šole*. Karel Šiškovič (ur.): *Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

SPLETNI VIRI

- Odlok predsednika republike (OPR) št. 416 z dne 31. maja 1974: <http://www.edscuola.it/archivio/norme/decreti/dpr416_74.html>. Dostop 13. januarja 2011.
- Odlok predsednika republike (OPR) št. 417 z dne 31. maja 1974: <http://www.edscuola.it/archivio/norme/decreti/dpr417_74.html>. Dostop 13. januarja 2011.
- PERTOT, Suzana, 2005: *Mešani zakoni in ohranjanje slovenske identitete*. <http://www.slo.at/zso/wissenschaft_sl_more.php?id=683_0_37_0_M> Dostop 13. januarja 2011.

MAŠA ZEVRNIK
Mavčiče
masa.zevnik@gmail.com

Fuga je prišla, ko je bil na firngi, zato je ruknil na kontra ali sodobna slovenska kolesarska terminologija¹

V prispevku so na kratko predstavljeni nastajanje slovarja kolesarske terminologije in nekatere leksikalne značilnosti kolesarskega žargona. Ker slovar večinoma temelji na gorenjskem narečju, je v prispevku (z nekaj ponazarjalnega gradiva) predstavljeno tudi to.

1 UVOD

V kolesarskem športu se – verjetno kot pri vseh drugih – uporablja specifična terminologija, njeno poznavanje pa je za sporazumevanje znotraj športa ključnega pomena. Ker je jezik športnikov pri nas še razmeroma neraziskano področje, sem se lotila izdelave slovarja kolesarskega jezika – osredotočenega na tekmovalno cestno kolesarstvo, z namenom, da se ohrani ne le njegova zapisana, pač pa tudi sodobna govorjena podoba.

2 METODOLOŠKI PRISTOP

Uslovarjeno besedje je bilo načrtno zbrano s snemanjem strokovnega diskurza (posnetega na kolesarskih treningih, pred dirkami, med njimi in po njih), tako vodenih intervjujev kot spontanih pogovorov, pripovedovanj, opisov itd. kolesarjev in kolesarskih strokovnjakov, komentarjev ob spremljanju prenosov Dirke po Franciji (poleti 2010 na TV Slovenija) in reportaž kolesarskih dirk. S snemanjem govora (v

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Sodobna slovenska kolesarska terminologija* (Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, mentorica Jožica Škofic).

različnih govornih okoljih in položajih) so bili vnaprej seznanjeni vsi informatorji in informanti.²

Iz posnetega materiala je bilo najprej izluščeno ustrezno besedje in smiselno razdeljeno v sklope. Nato je bilo vse gradivo zapisano v fonetični transkripciji³ s pomočjo računalniške aplikacije ZRCola,⁴ iz njega izluščene posamezne besede in besedne zveze s pripadajočimi sobesedili in vse to po abecednem vrstnem redu uvrščeno v slovar z glavnimi iztočnicami in podiztočnicami.

3 KLJUČNI INFORMANTI IN NJIHOV JEZIK

Izbira informantov je bila pestra in vnaprej načrtovana. Slovarja brez govorcev živega kolesarskega jezika ne bi bilo, zato velja omeniti vsaj glavne informante: Matjaž Zevnik (bivši kolesar, dolgoletni trener kolesarjev), Jošt Zevnik (mehanik v KK Sava Kranj), Martin Hvastija (bivši kolesar, danes selektor reprezentance), Gorazd Štangelj (bivši kolesar, danes športni direktor tujega profesionalnega kluba), Tomaž Kovšca (športni novinar in komentator na TV Slovenija).

Terminološki slovar pretežno sloni na pogovornem jeziku z elementi gorenjskega narečja, saj kar trije glavni informanti prihajajo s področja, kjer se govori gorenjščina. Ker je bilo ob televizijskih prenosih pri vseh treh komentatorjih zaznati upoštevanje govornega položaja in okoliščin sporočanja dogajanja na kolesarski dirki, kar se je predvajalo v živo, lahko njihov govor označimo za pogovornega z elementi izvornih narečij okolij, od koder izhajajo, razen v primeru uradnega komentatorja, kjer so opazni elementi knjižnega pogovornega jezika.

Strokovno kolesarsko besedje se od narečja do narečja bistveno ne razlikuje, seveda pa so tudi v zapisanih besedilih opazne predvsem glasoslovne razlike med posameznimi govori, zlasti v mestu naglasa in načinu vplivanja jezikov v stiku.

3.1 GORENJSČINA ZA POKUŠINO

Gorenjsko narečje ima monoftongični samoglasniški sistem, za katerega je značilno tonemsko naglaševanje na dolgih zlogih. Na osnovi pridobljenih posnetkov lahko omenim nekaj glasoslovnih značilnosti gorenjščine: samoglasniška redukcija: *zlò:məš* 'zlomiš'; onemitev nenaglašanih samoglasnikov: *rešvá:l* 'reševali' (samoglasnik *i* se izgubi v prednaglasnih in ponaglasnih zlogih, npr. *vò:zjo* 'vozijo'); predlog *v* se lahko izgovarja kot ⟨*u*⟩ tudi v položaju pred samoglasnikom, ne le v položaju med soglasniki: *dərží:š u à:nšlis* 'voziš v zavetrju'; prednaglasni *o* se izgovarja kot *u* (ukanje): *utpà:dəš* 'odpadeš'; nikalnica *ne* se izgovarja kot *na*: *na zgmé:na* 'ne zamenja'; *ń*

2 Vsi sodelujoči so tudi podpisali soglasja k uporabi posnetkov za potrebe diplomskega dela (slovarja).

3 (Jakostni) naglas na kratkem samoglasniku je v vseh fonetičnih zapisih in v slovarju označen z znakom ' pred soglasnikom pred naglašanim samoglasnikom, dolžina samoglasnika pa je označena z znakom : za dolgim naglašanim samoglasnikom. S krativcem nad naglašanim samoglasnikom je označen cirkumfektirani dolgi samoglasnik, z ostrivcem pa akutirani (tudi dolgi) samoglasnik. Polglasnik je zapisan z znakom za polglasnik ə, fonem, ki ga v knjižnem jeziku zapišemo z znakom ⟨h⟩, pa je zapisan z znakom ⟨x⟩.

4 Vnašalni sistem ZRCola je na ZRC SAZU v Ljubljani razvil dr. Peter Weiss.

in *l'* sta otrdela: *zámé:na* 'zamenja', *pé:lat* 'peljati' ... Na oblikoslovni ravnini pa so med drugim vidne naslednje značilnosti: maskulinizacija nevter in feminizacija v množini: *kolò: je sestà:ulen* 'kolo je sestavljeno'; v orodniku ednine samostalnikov moškega spola je običajna končnica *-am: s pedà:lam* 's pedalom'; končnica dajalnika in mestnika ednine pridevnikov moškega spola je *-mo: pò pà:rumo šprì:ntà* 'po prvem šprintu'; nedoločnik ima v govoru vedno končaj *-t*, vendar je iz mesta in dolžine naglasa mogoče sklepati, da poznajo tako dolgi (*žvé:t* ...) kot kratki nedoločnik (*mé:nat, pé:lat* ...).

4 SLOVAR

Slovar vsebuje izrazje tako knjižne kot tudi neknjižne socialne zvrsti jezika, obče splošne in športne izraze kot tudi nerazumljive termine: *anšlis* (zavetrje), *avfzicati* (dvigniti se iz sedečega v stoječi položaj), *pakna* (del zavorne čeljusti), *račna* (del zadnjega kolesa), *smena* (menjava položajev), *šticna* (sedežna opora); termine, ki so zaradi svoje oblike ali značilnosti spremenili svoj pomen: *čeljust* ali *klešče* (priprava za zaviranje), *koza* in/ali *norec* (kronometrsko kolo), *metla* (zadnje vozilo na dirki), *šalčka* (vložek za ležaj); in vulgarizme: *drkati se* (nagajati si, ovirati se), *fukniti* (pasti), *nafukati se* (namučiti se v akciji, ki je že vnaprej obsojena na neuspeh).

Besedje je v slovarju predstavljeno v obliki geselskih člankov ali iztočnic. V glavi je geslo zapisano s krepko pisavo v osnovni glasovno poknjiženi obliki (z morebitnimi dvojnicami), sledi mu njegova onaglašena oblika v pogovornem jeziku, zapisana v slovenski fonetični transkripciji.⁵ Samostalniki so zapisani v imenovalniku in rodilniku ednine (oz. množine pri množinskih samostalnikih), pridevniki v moškem spolu in s končnicami za ženski in srednji spol, glagoli pa v nedoločniku in prvi osebi ednine sedanjega časa. V zaglavju je besednovrstni označevalnik, ki navaja spol samostalnika, glagolski vid ali besednovrstno oznako za pridevnik. Pri slednjem so zapisane vse oblike, kot je običajno za slovar oz. knjižni jezik, čeprav prihaja v gorenjščini do različnih jezikovnih pojavov, kot je npr. maskulinizacija nevter, ki je v nekaterih primerih na posnetkih opazna, v drugih pa ne. Sledita pomenski del geselskega članka, ki obsega predvsem opisne in sinonimne razlage, in ponazarjalno gradivo (zglede iz posnetega gradiva), ki geselski članek umestijo v kontekst. Podan je še podatek o posnetku (P), od koder izhaja gradivo, in o informantu (I) ter morebitne povezave k sinonimom oz. drugim izrazom, ki jih je treba poznati za razumevanje osnovnega izraza.

Če osnovnemu geslu pripadajo podgesla ali podiztočnice, so te besedne zveze navedene pod osnovnim geslom in pomaknjene v desno. Osnovno besedo podgesla v teh primerih označuje znak ~, ki mu sledi drugi del podgesla v osnovni obliki in fonetičnem zapisu, brez slovničnih označevalnikov, s pomensko razlago, informacijo o posnetku in informantu ter z morebitnimi povezavami z drugimi gesli in podgesli. Kot primer navajam razlago naslova tega prispevka (in pripadajoče povezave):

⁵ Onaglašene iztočnice/primeri izgovarjave so večinoma zapisani za gorenjščino, razen v primerih, kjer kot primer rabe ni naveden spontan govor, takrat se iztočnice naslanjajo na primer rabe, ki ob njih stojijo oz. so enake kot v knjižnem jeziku.

fuga = fù:ga -e ž	<i>beg</i> : se i nã tà: krò:g je pãrš'la fù:ga P11–17 glej še <i>beg</i>
firnga = fi:rəŋga -e ž	<i>prvi kolesar na dirki</i> : dã se 'nãtje spè:t cè:lo dì:rko 'təm po fi:rəŋk valá:l, pó: vəm bojo pa uš'li P29–11
rukniti = rú:kənt rù:knəm dov.	<i>skočiti</i> : 'dèj mo ga pa nãtò:č, a vé:š, pa mo rù:kne pa ponavà:t pòčà:ka P28–11 glej še <i>skočiti</i>
~ na kontra = ~ nã kò:ntra	<i>skočiti tisti trenutek, ko vsaj en kolesar ujame ostale kolesarje</i> : kã ga ujo ujé:l, Jã:godic, ti: rù:kneš nã kò:ntra P12–11 glej še <i>kontra, ujeti</i>
beg = bè:k bè:ga m	<i>hiter odmik od ostalih kolesarjev, sam ali v družbi kolesarjev iz svoje ali druge ekipe</i> : bè:k bõ ujé:t 'še p'ret cì:ljem P14–14
skočiti = skó:čət skò:čəm dov.	<i>nenadoma in eksplozivno se oddaljiti od sotekmovalcev, uiti</i> : a vé:š, k je ujé:u, kdò: i tã zã:dən skó:ču P12–11
ujeti = ujé:t ujá:məm dov.	<i>priti do kolesarja/ev, ki so se oddaljili</i> : sã:m s pó:i tì: tò:k nãtè:gnu dã, al 'pa tò:k rãzli:ke nãrè:du, dã te ní: mó:gu 'več ujé:t P12–11
kontra = kò:ntra -e ž	<i>proti, nasproti</i> : je pa pãrjè:u, pó:i pa kù:i mo kò:ntra rù:knu P28–11

5 SKLEP

Slovar kolesarske terminologije, kot je nastal v diplomskem delu, sestavljajo 703 glavne iztočnice in 518 podiztočnic. Strokovno izrazje se je sočasno z razvojem kolesarstva širilo in sprejemalo tudi pri nas, saj ga uporabljajo in ohranjajo tako poklicni in amaterski kolesarji kot kolesarski strokovnjaki. Ugotavljam, da je največ zbranega kolesarskega besedja slovenskega izvora, nekaj izrazov pa izvira tudi iz germanskih in romanskih jezikov (verjetno zaradi bližine držav, kjer je kolesarstvo zelo razvit in cenjen šport). Žargonski izrazi, ki so v slovenski pogovorni jezik prišli preko nemškega jezika, so npr.: *anšlis* (anschließen = priključiti), *betrojer* (der Betreuer = spremljevalec), *feltna* (die Felge = platišče), *šticna* (die Stütze = opora), *šajba* (die Scheibe = disk, kolut), *štender* (der Ständer = stojalo) idr. Iz romanskih jezikov pa izvirajo npr.: *gregarjo* (gregario = član kolesarskega moštva, pomočnik), *grupa* (gruppo = skupina), *kambiorota* (cambio rotto = menjava okvarjenega; nevtrarno servisno vozilo), *pista* (pista = dirkališče), *tabular* (tubolare = pnevmatika) ...

Kolesarstvo je šport, ki se odvija na prostem, in ravno to dejstvo je pri raziskavi oz. zbiranju gradiva predstavljalo največjo težavo, saj nekaj posnetkov zaradi različnih šumov in drugih dejavnikov iz okolja ni bilo uporabnih, kar se je izkazalo za velik primanjkljaj, saj je bilo del gradiva – tj. besedje, za katerega se je izkazalo, da še ni bilo pridobljeno, in besedje, pri katerem so se primeri ponavljali – treba posneti naknadno z vodenim intervjujem.

Z opravljenim delom sem želela prikazati, da tudi v športu, verjetno v čisto vsakem, obstaja prav poseben jezik, ki je zelo razgiban in zanimiv, zato lahko rečem, da je bil začetni cilj z izdelanim slovarjem izpolnjen.

LITERATURA

PAVLIN, Tomaž, 2010: Kolesarstvo kot šport. Boris Brovinsky (ur.): *Dve kolesi in par nog*. Bistra pri Vrhniki: Tehniški muzej Slovenije. 51–64.

Slovar slovenskega knjižnega jezika: Elektronska izdaja v. 1.0, 1998. Ljubljana: ZRC SAZU in DZS.

ŠKOFIC, Jožica, 2002: O stražiškem govoru. Tatjana Dolžan Eržen (ur.) in Matevž Oman (ur.): *Stražiše pa Strašan: zbornik ob 1000. obletnici prve pisne omembe naselja Stražišče pri Kranju*. Kranj: Gorenjski muzej. 217–223.

– –, 2008: Oblikospreminjevalni vzorci glagola v gorenjskem kroparskem govoru. *Jezikoslovni zapiski* 14/2. 11–38.

TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

MIJA KOVAČ
Maribor
mijakovac@hotmail.com

Nekatere intonacijske značilnosti besedil, nastalih med glavnimi obravnavami na mariborskem sodišču¹

Prispevek posega na področje intonacije. Temelji na teoretičnih izhodiščih, ki zajemajo različna pojmovanja intonacije in njene sporočilne vrednosti, in analizi intonacijskih značilnosti, ki se pojavljajo v izbranem gradivu. Rezultati analize so pokazali, da intonacija vpliva na sporočilno vrednost izrečenega in ni nujno usklajena s skladenjsko zgradbo, barva glasu in tonski register kažeta govorčevo čustveno stanje ter njegov odnos do izrečenega, dolžina in pogostost premorov pa sta posledici vrste in okoliščin diskurza.

1 OPREDELITEV POJMA INTONACIJA

Intonacija je področje jezikoslovja, s katerim se je jezikoslovje v primerjavi z besedno proizvodnjo začelo ukvarjati precej pozno. Razlog za to je dejstvo, da jezikoslovci intonacije dolgo niso prištevali k jezikoslovju. Zanimanje zanj se je začelo povečevati šele v drugi polovici 20. stoletja.

1.1 TOPORIŠIČEV INTONACIJSKI MODEL

Na Slovenskem se je s stavčno intonacijo intenzivneje pričel ukvarjati Jože Toporišič. Intonacija mu predstavlja tonski potek, ki ga razdeli na trup in glavo. Toporišič loči tri vrste glav, in sicer končni kadenco in antikadenco ter nekončno polkadenco. Glede na vrste glav pa določi tudi vrste intonacij, in sicer pripovedno, vprašalno in vzključno intonacijo ter polkadenco (2004: 543–551).

¹ Prispevek je nastal na podlagi avtoričinega diplomskega dela *Nekatere intonacijske značilnosti glavne obravnave na mariborskem sodišču* (Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, mentorica MIRA KRAJNC IVIČ).

1.2 POMEMBNEJŠI INTONACIJSKI MODELI V EVROPSKEM PROSTORU

V evropskem prostoru so avtorji pomembnejših intonacijskih modelov predvsem O'Connor in Arnold, Halliday ter Brazil. O'Connor in Arnold različne tipe glav, izhodišč in tonov povežeta v deset tonskih skupin, ki jim glede na njihovo uporabo v različnih tipih povedi določita tudi pomensko vrednost (Šuštaršič 1993: 20–48). Halliday pravi, da je intonacija izraz vrste povedi, modalnosti, tudi tvorčevega stališča oziroma čustev, in loči dve vrsti tonskih enot: enostavne ter sestavljene (Komar 1996: 74–76). Brazil predpostavlja, da na izbor določene intonacije vplivajo nejezikovni dejavniki in da ni povezan z gramatičnimi ali sintaktičnimi kategorijami, intonacijo pa po njegovem sestavljajo poudarjenost, ton, register in tonski zaključek (Komar 1996: 46–48).

1.3 AKTUALNO POJMOVANJE INTONACIJE

Danes se jezikoslovci vse bolj zavedajo pomembnosti stavčne intonacije. Med pomembnejše evropske jezikoslovce, ki se ukvarjajo z intonacijo, sodijo Aubergé, Schiffrin, Morel, Boileau, Zeman, Hoffmanová, Couper-Khuler, med slovenske pa Rakar, Jurgec, Vitez, Zwitter Vitez, Šuštaršič in Komar (Dobnikar 1997: 1).

2 REZULTATI ANALIZE ZVOČNEGA GRADIVA

Zvočno gradivo je transkribirano z uporabo ortografske transkripcije brez ločil, s pomočjo računalniških programov Praat in Audacity pa je opremljeno s podatki o premorih in z znaki za končno intonacijo. Gre za izsek posnetka glavne sodne obravnave na mariborskem sodišču. Ta izsek predstavlja raziskovalni razgovor med aktivnimi udeleženci diskurza, to so sodnica, tožilec in obdolženec (osebe S, T in O), poleg teh se v diskurzu pojavita tudi zapisnikarica (oseba Z), ki dokumentira dogajanje na obravnavi, in oškodovanec (oseba Oš).

2.1 KONČNA INTONACIJA

Analiza je pokazala, da se v gradivu pojavljajo tri končne intonacije, in sicer: 1.) ravna intonacija (primer 1) se nanaša na nedokončane izreke in izraža njihovo nezaključenost ter nadaljevalnost; 2.) rastoča intonacija (primer 2) lahko izraža nedokončanost, nezaključenost, ukazovanje, pritegnitev pozornosti in pozivanje, nahaja pa se na koncu vprašalnih in nedokončanih izrekov ali na koncu tistih, ki bi glede na zgradbo lahko imeli padajočo intonacijo; in 3.) padajoča intonacija (primer 3), ki se nanaša predvsem na pripovedne, lahko tudi na vprašalne izreke, izraža pa moč, resnost, celovitost, nezainteresiranost in tudi dvom.

Primer 1:

S₂₂: iz Samsare →² (1,511 s) vprašaj → odgovor ne bili smo skupaj (2,369 s) vejica

2 Posamezni primeri so izvzeti iz transkripcije izseka posnetka glavne sodne obravnave na mariborskem sodišču. Transkripcija vsebuje naslednje simbole: →, ↓ in ↑ označujejo ravno, padajočo in rastočo končno intonacijo; navpične črte med besedilom (|, ||, |||) predstavljajo premore dolžine od 0 do 1,500 sekunde (pretvornik je 0,500 s), dolžina premorov, ki so daljši od 1,500 sekunde, je zapisana v oklepajih; besedilo v oglatih oklepajih, [besedilo], pomeni simultani govor; razširjen

navadno smo si (1,162 s) vzeli taksi ↓ |||

Primer 2:

T₂₂: ste imeli mogoče kakšen lokal kjer ste se vedno dobili naprej ↑

Primer 3:

Ob₃₅: jaaa ves čas [smo bli skup pol vem da smo šli skup] ↓ običajno smo šli s taksijom ↓ jaz mislim da smo [tui takrat šli] s taksijom ne ↓

Izbira končne intonacije je odvisna od tvorčeve namere, saj si lahko tvorec premisli glede svojih namer in ciljev, v povezavi s tem pa si izbere primerno intonacijo. Odvisnost intonacije od tvorčeve namere vpliva tudi na usklajenost intonacije in skladenjske zgradbe izreka.

2.2 REGISTER IN BARVA GLASU

Skozi register in barvo glasu se kljub sicer nevtralnemu govoru udeležencev vseeno opazi njihovo čustveno stanje ter odnos do izrečenega. Sodnica poskuša z znižanim registrom (ko narekuje besedilo za zapisnik) čim manj motiti ostale udeležence diskurza (primer 4), z zvišanim navzoče poziva (primer 5), spremembe pa so opazne tudi v barvi njenega glasu, ki odraža pozitivno razpoloženje (primer 6). Obdolženec na drugi strani z znižanim registrom in temnejšo barvo glasu izžareva hladnost ter naveličanost (primer 7).

Primer 4:

S₂₂: /.../ odgovor ne bili smo skupaj (2,369 s) vejica navadno smo si (pavza 1,162 s) vzeli taksi ↓ ||| mhm ↑ || vejica ko smo se vračali domov ↓ (5,695 s)

Primer 5:

S₁: gospod Priimek (Ob) boste stopli prosim do pulta ↓ | /.../

Primer 6:

S₁₆: nimate ne pa tudi əə čas za pripravo obrambe v r j e t n o n i
p o t r e b n e ↑

Primer 7:

Ob₁₆: /.../ [jaz mis]lim da sem bil enkrat dvakrat [maksimalno] → zaj ne vem ali sem bil tam [pred dogod]kom ali po dogodku točno ne ↑ [zaj kr] bluzim kr si zaj nisem neke zapomno [ne] ↓

2.3 PREMORI

Analiza dolžine in pogostosti premorov je pokazala, da ti intonacijski značilnosti sicer imata določen vpliv na sporočilno vrednost izrečenega, vsekakor pa sta pogostejše le posledici vrste in okoliščin diskurza oziroma sta od vrste in okoliščin diskurza odvisni. Večja pogostost premorov je posledica sodničnega narekovanja za zapisnik (primer 8), pisanje katerega je sestavni del sodnih obravnav, prav tako pa se nanaša na govorčevo izgubo rdeče niti izreka, zaradi katere si mora vzeti čas za premislek,

razmik med znaki (b e s e d i l o) je uporabljen za besedilo, govornjeno v smehu; besedilo v poševnem tisku (*besedilo*) pomeni šepet; s simbolom /.../ so označeni deli transkribiranega besedila, ki ne ilustrirajo ugotovitev in so zato izpuščeni.

da lahko izrek nadaljuje. Dolžina premorov je lahko odvisna od skladenjske zgradbe izrečenega (rezultat tega so predvsem krajši premori, ki ločujejo posamezne izreke), pogosteje pa je odvisna od dogajanja v okolici, recimo od priprave dokumentov, pristopa h govornemu pultu, prihoda in odhoda oškodovanca (primer 9).

Primer 8:

S₁₃: /.../ in če nimam tekme || kaj spijem ||| tud vejica tudi alkoholnega (1,714 s) vejica v v kolikor pa imamo ||| predvideno || nedeljsko tekmo (1,872 s) tekmo vejica alkohola ne uživam ↓ |||

Primer 9:

T₁: /.../ poškodbe pa mu je prizadejal s sredstvom <trkanje na vrata> s katerim (1,629 s)

Oš₁: dober dan ↓

S₉: dober dan ↑ vi ste ↑

Oš₂: Əə Ime Priimek Oš ↓

S₁₀: *zunaj malo počakajte* ↓

Oš₃: okej ↓

S₁₁: *v redu* ↑ (4,243 s) l a h k o n a d a l j u j e t e h v a l a ↓

3 SKLEP

Analiza intonacijskih značilnosti v zvočnem gradivu je dokazala, da so te povezane predvsem z nejezikovnim kontekstom diskurza in da so sooblikovalke »govorčeve strategije pri doseganju komunikacijskega namena« (Vitez in Zwitter Vitez 2004: 8). Izražajo tvorčevo namero, njegov odnos do izrečenega, tudi čustveno stanje in imajo zato pomembno vlogo pri razumevanju in interpretaciji govornega diskurza. Vsekakor se lahko strinjamo z besedami Primoža Viteza (1995: 7), ki pravi, da si brez intonacije kot nosilke jezikovne sporočilnosti pravilno grajene govorne verige več ni mogoče predstavljati, saj na tak način okrnjena prozodija kvari naravnost in verjetnost sporočila.

LITERATURA

- DOBNIKAR, Aleš, 1997: *Določevanje stavčne intonacije pri sintezi slovenskega govora. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za elektrotehniko.
- KOMAR, Smiljana, 1996: *Funkcija intonacije v diskurzni analizi intervjuja v angleščini in slovenščini. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 1993: *Kontrastivna analiza angleške in slovenske stavčne intonacije. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- VITEZ, Primož, 1995: *Protislovna analiza francoske in slovenske stavčne intonacije. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VITEZ, Primož in ZWITTER VITEZ, Ana, 2004: Problem prozodične analize spontanega govora. *Jezik in slovstvo*, 49/6. 3–24. <<http://www.jezikinslovstvo.com/pdf/2004-06-Vitez-Zwitter.pdf>>. Dostop 28. marca 2011.

ROK DOVJAK
Gimnazija Vič
rok.dovjak@gmail.com

Narečno prespoljenje na primeru poimenovanj za živalske mladiče

Sprememba spola oz. prespoljenje je jezikovni pojav, pri katerem neka beseda preide iz prvotnega slovničnega spola v drugega. V slovanskih in slovenskih narečjih je razširjeno prehajanje iz srednjega bodisi v moški (maskulinizacija) bodisi ženski spol (feminizacija). Ta črta je razmeroma enotna v ednini, v drugih številih pa se slovenski pojav od preostalih slovanskih precej razlikuje. Vzrokov za to je več, zato jih vselej ni mogoče zadovoljivo opredeliti, v veliki meri pa so vezani na posamezni govor. Pojav je še zlasti zanimiv pri poimenovanjih za živalske mladiče, saj si slovnični in pomenski spol tu nasprotujeta. To je privedlo do nekaterih oblikovno-pomenskih sprememb v sklanji in spoznanja, da prespoljenje ni le krčenje oblikovnega sistema danega jezika, temveč je pogosto širitev pomenske izraznosti. Pričujoči članek si tako zastavlja vprašanje, kako prespoljenje tovrstnih besed opredeliti ne le oblikovno, ampak tudi funkcijsko (sovpad z moško sklanjo lahko zagotovi ohranitev ali vzpostavitev neke pomenske kategorije) in skladno s tem pregledno ugotoviti obseg pojava v narečjih. Razvoji so namreč zelo različni: vdiranje kategorije živosti, »moška« dvojina, nadomestne osnove ...

1 UVOD

V prispevku sem se osredinil na prespoljenje pri poimenovanjih za živa bitja. Srednji spol namreč kljub svoji očitni pomembnosti v slovenščini še ni bil deležen celostne sistematične obravnave – slovnice so pač predvsem normativni priročnik, znanstveni prispevki pa so bili sicer nadrobni, a razdrobljeni. Ramovševa vprašalnica za SLA tako predstavlja enega prvih celovitih poskusov ugotoviti dejansko stanje po narečjih; dopolnitve vprašalnice pa kažejo, da so bila vprašanja še vedno preskopa in za vpraševalce presplošna ali prezahtevna (Benedik 1999: 26–86). Za poznavanje srednjega spola je že prej ogromno storil Tesnière s svojim atlasom dvojine (1925), saj je

v njem najti veliko tovrstnih besed. Stankiewiczjev prispevek je predvsem v umestitvi pojava v širši slovanski prostor, v prvi vrsti primerjava s čakavskimi narečji (1965: 179–87), Vera Smole pa je pregledno prikazala stanje samostalnikov srednjega spola na -o v ednini (2006: 125–136). Navedena sintagma jasno priča, da gre za obsežen večplasten in zapleten pojav, kajti celosten uvid v stanje nam da šele opazovanje več srednjepolskih besed – različnih po pomenu (živo – neživo ...) in obliki (podaljšava, preglas, zvočnik v izglasju) – v odnosu do pridevnikov in glagolov. Kakor pravi teorija o slovničnem spolu, je spol pregibnostna kategorija, ki obsega besede, v enakih okoliščinah pregibajoče se v enaki meri in na enak način (Corbett 1991: 147–49). Ker pa v slovenščini še ni bilo opravljenih veliko podrobnih raziskav spola, nam manjka izrazje za poimenovanje raznovrstnih položajev, ki zgornjo preprosto določitev močno zapletejo.

V raziskavi sem upošteval vprašanja 2, 22, 40, 47, 48, 49, 147B, 158A, 329, 334, 341, 351a, 421, 501, 539, 547, 577, 637, 715 (oznaka 715a je le na listkih), 719, 720, 730b, 735, 737b, 804, 810 (s pripadajočima 810a in 810b),¹ 813, 814, 834. Leksične karte za živalska poimenovanja so žrebe (329), tele (334) in pišče (341); vprašanje 334 je bilo podano zelo podrobno. Proučena vprašanja nad 577 so bolj slovnične narave; primerov bilo (847) zaradi sorazmerne redkosti nisem upošteval; ugotovitve bi bile trdnejše, ko bi pritegnil tudi gradivo svojilnih zaimkov – moje (832A).

2 TOŽILNIK EDNINE

Tožilnik ednine nam razkriva, ali je v kategorijo srednjega spola že prodrla kategorija živosti – se je torej tožilnik izenačil z roditeljskim in tako porušil za srednji spol značilno enakost imenovalnika in tožilnika. Takšna inovacija je zaradi označevanja živih bitij logična, hkrati pa skladenjsko sprošča sicer redke povedi s srednjepolskima osebkom in predmetom (*npr. Tele gleda žrebe*), pri katerih je stavčni pomen lahko dvoumen (Kunst - Gnamuš 1989/90: 17). Že Urbančič opozarja, da srednjepolska poimenovanja za živo (v govoru) tožilnika ne ohranjajo dosledno, k čemur dodaja: »Sploh se zdi, da gre pri substantivih na -e za proces, ki še traja, zato se lahko praksa spreminja od človeka do človeka.« (1959/60: 186.)

Sledi maskulinizacije		Ohranjen neutrum	
Imenovalnik ednine	Tožilnik ednine	Imenovalnik ednine	Tožilnik ednine
Tele	Tele / teleta	Pišče	Pišče
Žrebe	Žrebe / žrebeta	Jagnje	Jagnje
Ščene	Ščene / ščeneta		
Kozle	Kozle / kozleta		
Osle	Osle / osleta		
Prase	Prase / praseta		

Kategorija živosti pri srednjepolskih poimenovanjih za živa bitja (po Urbančiču)

1 Na listkih je bilo vprašanje 810b večkrat zapisano pod 810a, zato 810b neupravičeno nisem navajal na karti.

Maskulinizacija			Ohranjen neutrum		
I ed	T ed	I mn	I ed	T ed	I mn
Ta ničē	Ničēta	Ničēti	To ničē	To ničē	ničēta
Tisti počasne	Tega počasnetā	Počasneti	Tisto počasne	Tisto počasne	
	Zmuzneta		To zmuzne	To zmuzne	
	Prismodeta		To prismode	To prismode	
	Zmeneta		To zmene	To zmene	
	Fanteta		To fante	To fante	
	Hlapčeta		To hlapče	To hlapče	
	Zaspaneta	Zaspaneti	Človeče	Človeče	
	Usraneta		Živinče	Živinče	Živinčeta
			Otroče	Otroče	Otročeta
			Revše	Revše	Revšeta
Dekle	Dekleta		Dekle	Dekle	
Punče	Punčeta		Punče	Punče	
Babše	Babšeta		Babše	Babše	
			Žensče	Žensče	

Ohranjenost srednjega spola pri poimenovanjih za človeka (po Urbančiču)

Na karti se vidi, da je kategorija živosti prodrla v srednjo sklanjo v večini gorenjskih in dolenskih govorov, tudi v pretežnem delu kozjanskega, srednještajerskega, zgornjesavinjskega in obirskega narečja, a ne tudi v Selah (24) (Priestly 1938: 41). Zunaj teh območij so le redke posamezne pojavitve – v Kranjski Gori (8), Solkanu (97), Trstu, Plavju (115), Dekanih (118) in Slovenski Bistrici (356). Na obrobju je tožilnik enak imenovalniku; izpričano je to predvsem v Prekmurju, Slovenskih goricah in Prlekiji, severni Beli krajini ter ob spodnji Soči. V Nadiški dolini naj bi bila kategorija živosti razširjena pri starejših govorcih (Spinuzzi-Monai, 1995: 421), a je sicer pomanjkljivo gradivo SLA ne izkazuje. Posebnost zasledimo v Mostecu (351) – tu se je kategorija živosti oblikovno ohranila, pomensko pa nevtralizirala, saj se pojavlja tudi pri neživih samostalnikih moškega spola.

3 IMENOVALNIK DVOJINE

Starejše kranjske slovnice srednjemu spolu pripisujejo končnico -a, sodobna slovenščina pa zgodovinsko iz jata nastalo končnico -i, prisotno tudi pri ženskem spolu. Ker se žensko dvojninsko spolilo umika množinskemu (dvojina se funkcionalno ohranja s števnikom), moško spolilo pa je še močno razširjeno, je treba končnico -a pri srednjem spolu razumeti v smislu privzemanja v dvojnini produktivne končnice (Jakopin 1966: 100, 104); da gre za moško spolilo, je pri tem obrobnegega pomena. Končnica -a znova vzpostavlja izginjajočo kategorijo dvojine.

Nekdanji kranjski govori so zaradi tonematike sposobni ločevati med imenovalnikoma dvojine in množine: od 77 govorov z dovolj zbranimi podatki za obdelavo jih 44 razločuje obe števili s tonemskim nasprotjem, pet pa s spremembo naglasnega mesta (178, Dobračeva – Žiri, 179, 181, 182), kar je tudi posledica različnih tonemov. Dvojina je navadno akutirana, množina cirkumflektirana – ohranja se torej

značilno srednjepolski tonemski vzorec (Šekli 2006: 11–22). V osrednji Sloveniji je v primerjavi z večino Koroške, Štajerske in Prekmurja izenačevanje dvojinskih in množinskih oblik v odvisnih sklonih zelo močno, vendar manj kot na Primorskem. Nekateri govori na Dolenjskem izkazujejo vsaj po eno oblikovno ali tonemsko nasprotje tudi v stranskih sklonih, v dajalniku ali orodniku

4 IMENOVALNIK MNOŽINE

Nesistemska množina je značilna za narečja ob slovensko-hrvaški meji: v Beli krajini, ob Sotli, v delu Prlekije in Prekmurja. Tu se v množini, tudi dvojini, namesto pričakovane množinske oblike besede *tele* (ali *pišče* ...) uporabljajo druge, navadno moškospolske besede *telec*, *telič* ali *tejac*, tudi *teliček*, *icek*. Za srbsčino oz. hrvaščino imamo v rabi močno prisotne pare *tèle – tèoci*, *telići in tēlād*, *janje – jânjci, jânjići, jânjad ali jagne – jâgânjci, jagnjad, jare – jarići, jarad*, *prase – pasići, prasad*, *june – junići, junad*, *ždrebe – ždrebići, ždrēbād*, *kljuse – kljusad*, *pas, pseto – psi, pašcad, kuče – kućići (manjšalno kučence)*, *štene – štenad*, *pile – pīlići, pīlād*, *gušče – gušćići, guščad; déte – děca* (Stankiewicz 1965: 182, Pavlović, 1965: 165, 168–70). Ti množinski izrazi delujejo kot zbirno ime (Stankiewicz 1986: 157). Ni nujno, da se nova beseda rabi v celotni kategoriji – v Pišecah (347) je beseda *teleta* ohranjena, le v orodniku nima ustrezne oblike, zato si jo sposodi pri vzporedno obstoječi množinski besedi z oblikami za vse sklone: *s tēlći*. V takih okoljih srednji spol neredko vpliva na moškega, zato imamo tudi v danem govoru v imenovalniku obliko *tēlča* namesto **tēlći*. Da gre v resnici za moškospolske samostalnike, govori končnica *-of* v roditeljski množini. Omenjeni vpliv je poleg tega jasno izpričan v Zagradcu (256), kjer je sicer izvedena feminizacija (im. mn.: *teliéte*): edn. *tēálək* – mn. *tēálka*. V Skomarju (353) imamo izpričano kolektivno obliko *teläujje* poleg pričakovane maskulinizirane. Podobna pomenska motivacija je v izrazu *já:uoyna* za mlado govedo v bohinjskih planinah (kakor govore pastirji iz Srednje vasi).

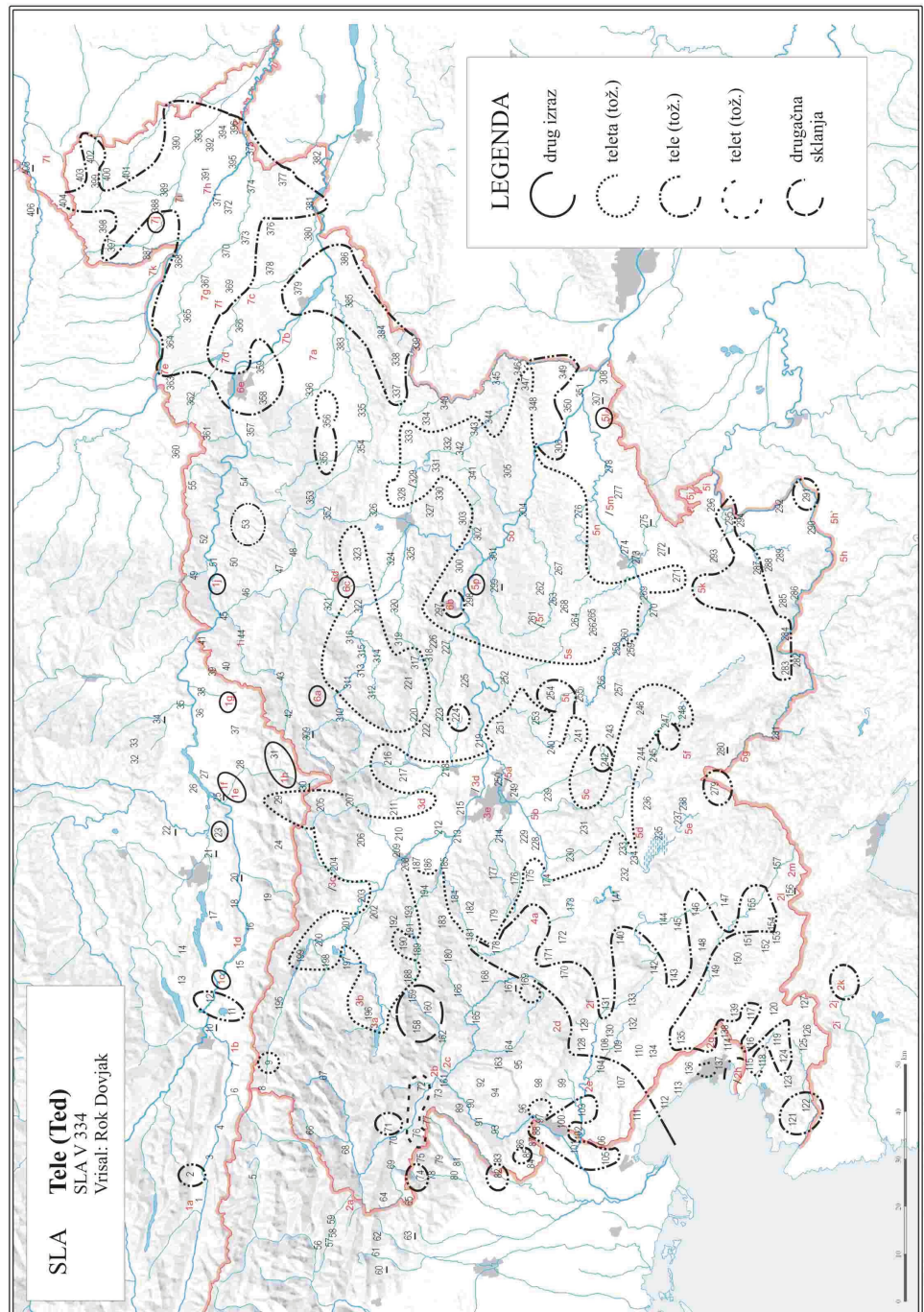
5 DRUGO

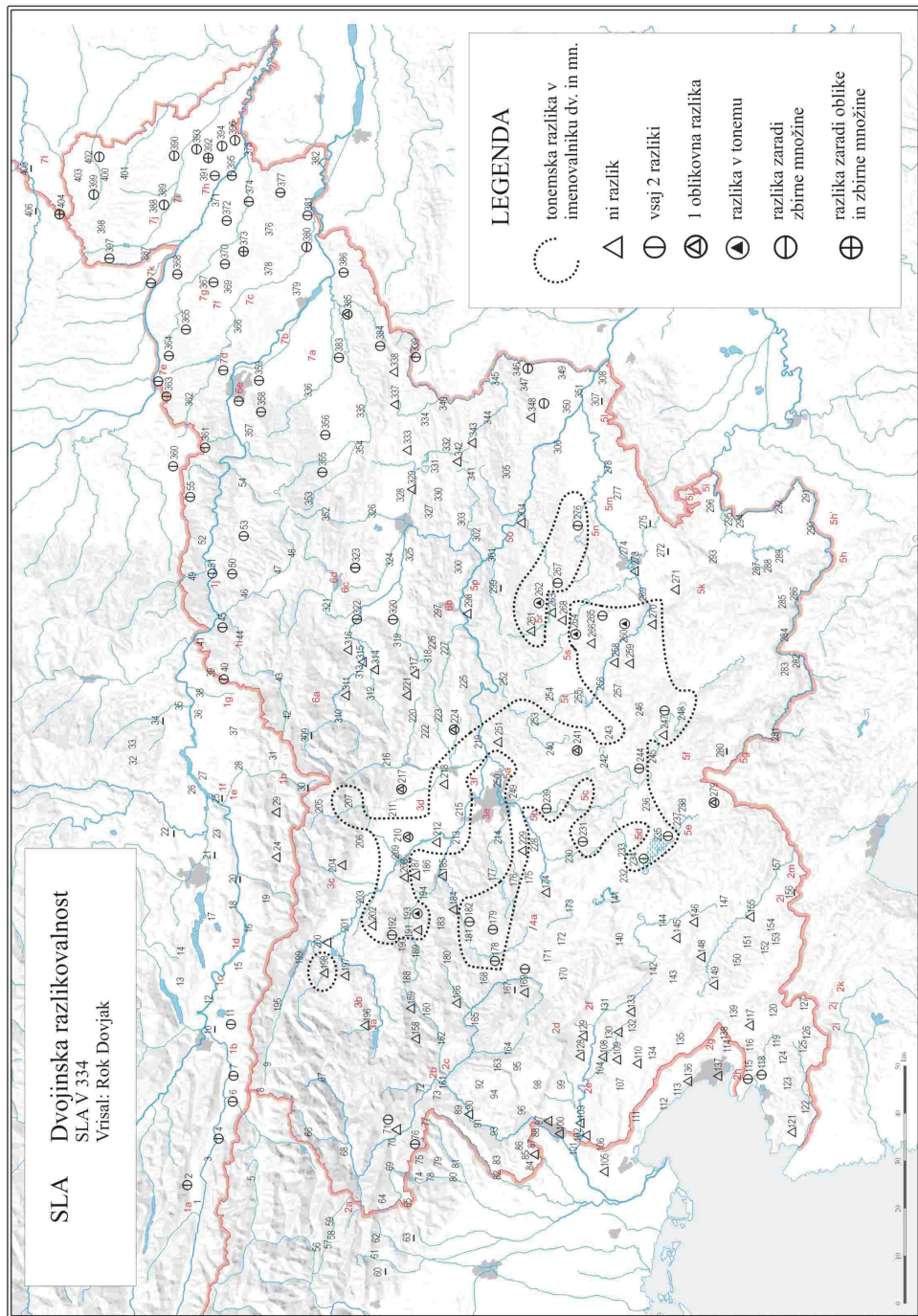
Vpliv srednjega spola je čutiti v izpeljavah: moški mladiči govedi so poimenovani predvsem z izpeljankami iz srednjepolske besede (*telec*, *teletek*, *telič*, *teliček* < *tele*), redkeje pa iz odraslih živali moškega spola (*bik* > *bikec*). Nasprotno je takšna tvorba pogosta pri samicalh: *krava* > *kravica*, *ica*. Podobno je še pri *konj(i)ček*, *žrebiček* < *žrebe* – *kobilica* (*žrebica*, *žrebička*), *jagenjček* < *jagnje* – *ovčka*; pri ovčjih mladičih lahko posplošimo tudi ovčko, pri kozjih kozico, pri mačkah mucko,² pri goseh gosko, pri kokoših pa piščančka (< piščanec) in piško. Dozdeva se mi, da v vseh teh primerih pomembno vpliva poimenovanje živalske vrste: krava, ovca, mačka (muca), kokoš (kura), gos – konj, pes.

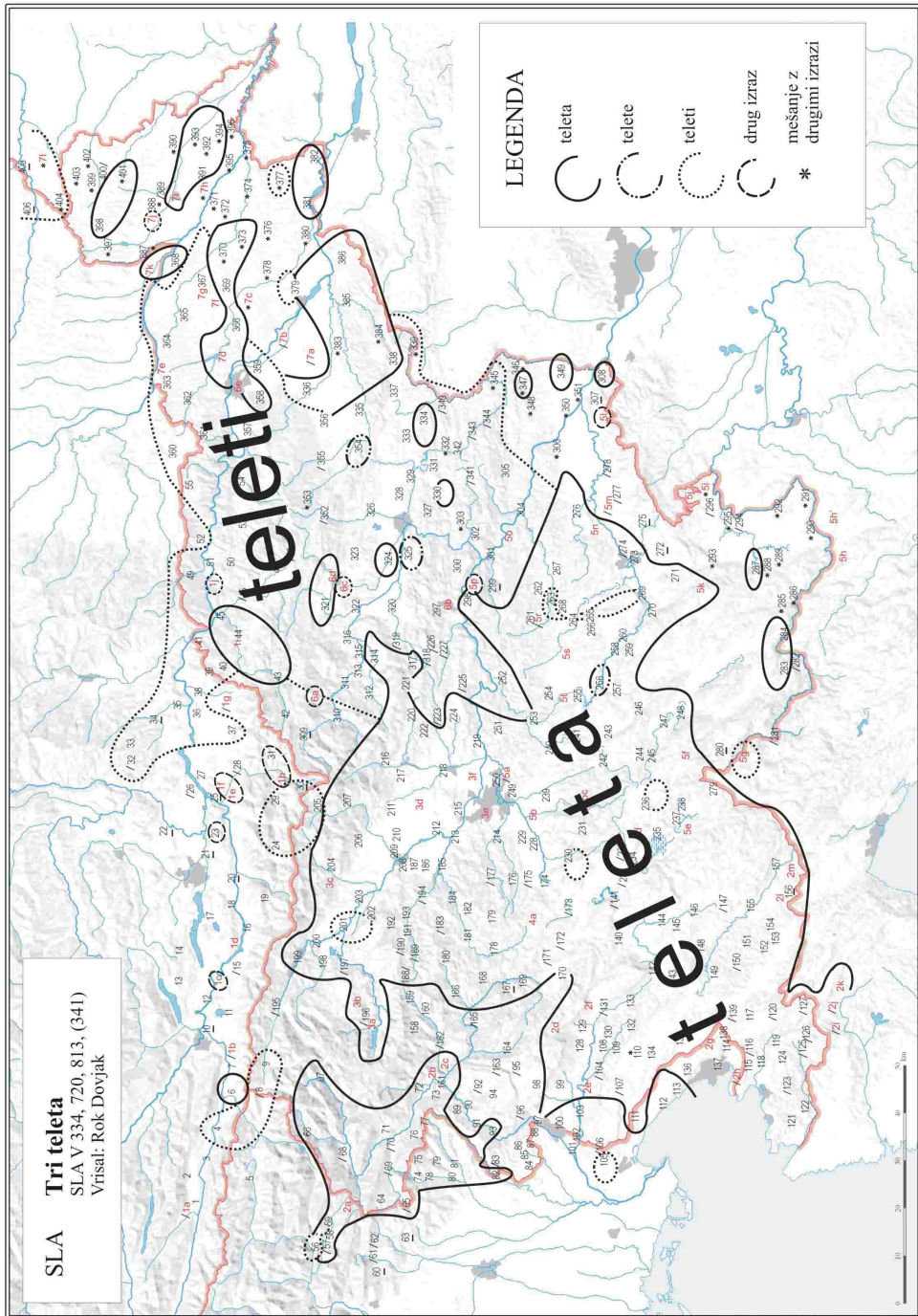
Zdi se, da ima srednji spol ob splošnem tudi pomen moškega – na vprašanje, kako se imenuje kravji mladič, je bil namreč pogost odgovor *teliček*, a nikdar *telica*, *telička*.

2 Občutek o pogostejši ženski obliki sem dobil s pregledom lastnega gradiva, medtem ko po BADŽ prevladuje oblika *mucek* (Rebrica, 2004: 22).

LITERATURA

- BENEDIK, Francka, 1999: *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za slovenski lingvistični atlas (SLA)*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- CORBETT, Greville G., 1991: *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JAKOPIN, Franc, 1966: Slovenska dvojina in jezikovne plasti. *Jezik in slovstvo* 11/4. 98–104.
- KUNST - GNAMUŠ, Olga, 1989/90: Težave s stavčnočlenskim razločevanjem zaradi oblikovnega sovpadanja pomenskih in sklonskih razlik. *Jezik in slovstvo* 35/1–2. 15–24.
- PAVLOVIĆ, Milivoj, 1965: Strukturalno-funkcionalne pojave kod zbirnih imenica srpsko-hrvatskom jeziku. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. 165–73.
- PRIESTLY, Tom, 1983: O popolni izgubi srednjega spola v selščini: Enodobni opis. *Slavistična revija* 32/1. 37–47.
- REBRICA, Lara, 2004: *Mačka in pes. Diplomsko delo*. Zbirka: Besedni atlas za domače živali (BADŽ), 2. zvezek. Ljubljana.
- SMOLE, Vera, 2006: Lingvogeografska obdelava spola v ednini: samostalniki srednjega spola na -o v slovenskih narečjih. Ada Vidovič Muha (ur.): *Slovensko jezikoslovje danes*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (posebna številka *Slavistične revije*). 125–136.
- SPINOZZI-MONAI, Liliana, 1995: Kategorija spola v nadiškem narečju : nekaj vprašanj. *Slavistična revija* 43/4. 412–425.
- STANKIEWICZ, Edward, 1965: Neutralizacja rodzaju nijakiego w dialektach słoweńskich. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej XI*. 179–87.
- , 1986: *The Slavic Languages Unity in Diversity*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ŠEKLI, Matej, 2006: Naglas sklonskih oblik im. mn. *stábla, daj. ed. glavê, or. ed. *za rekó v (narečni) slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 12/2. 11–22.
- URBANČIČ, Boris, 1960: Maskulinizacija nevtter pri imenih za živa bitja. *Jezik in slovstvo* 5/6. 185–86.

Predstavitve knjig in projektov

Mojca Stritar: *Korpusi usvajanja tujega jezika*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (Slavistična knjižnica, 17), 2012.

Čprav je slovenščina kot tuji jezik vedno bolj zanimivo polje slovenistike, večina raziskav in učnih gradiv še vedno temelji predvsem na osebnih izkušnjah njihovih avtorjev, ne pa na zanesljiveje zbranem, bolj preverljivem materialu. Pričujoča monografija, utemeljena na doktorski disertaciji iz leta 2009, zato pomeni premik od tradicionalnih k sodobnejšim metodam raziskovanja slovenščine kot tujega jezika – k uporabi modernih jezikovnih tehnologij.

Osnova za tovrstno delo so korpusi usvajanja tujega jezika. V monografiji so natančno opredeljeni, opisanih pa je tudi več kot 40 obstoječih tujih korpusov usvajanja. Korpus slovenščine kot tujega jezika se še ni izvil iz plenih manjših poskusov, zato je glavni namen predstavljene knjige oblikovanje celovitih meril za njegovo izdelavo in označevanje. Zajeti so vsi koraki oblikovanja, sledi pa jim predlog zasnove korpusa usvajanja slovenščine kot tujega jezika, ki dobro prakso tujih korpusov prenaša na značilnosti slovenščine in njenega sociolingvističnega prostora.

Ker večina korpusnih raziskav poteka na označenih korpusih, je drugi del monografije posvečen plasti označevanja, specifični za korpusne usvajanja, to je napakam v jezikov-

ni produkciji. Tako označevanje je odvisno od označevalčevega razumevanja in interpretacije, tako da mora biti vsaj uporabljena klasifikacija napak čim bolj robustna in objektivna. Predlagana dvostopenjska klasifikacija je pospremljena z natančnimi kriteriji za razvrščanje napak po kategorijah, ki so ilustrirani z dejanskimi primeri iz poskusnega korpusa usvajanja slovenščine kot tujega jezika. Zadnji del monografije pa prinaša kratek opis možnosti uporabe korpusov usvajanja tujega jezika pri teoretičnih raziskavah in pri izdelavi praktičnih aplikacij, npr. slovarjev, slovnice in učbenikov.

Knjiga torej združuje dve vedno bolj priljubljeni polji slovenistike – preučevanje slovenščine kot tujega jezika in korpusno jezikoslovje. Kot taka je zanimiva za vse, ki se v svojem življenju raziskovalcev, učiteljev ali zgolj govorcev slovenščine srečujejo vsaj z enim od obeh področij.

Mojca Stritar

Ada Vidovič Muha: *Slovensko skladijsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.

Knjiga *Slovensko skladijsko besedotvorje* je nastala kot problemska dopolnitev in s tem razširitev *Slovenskega skladijskega besedotvorja ob primerih zloženik*; slednja, ki je izšla 1988. leta, je bila v nekaj mesecih razprodana. Vprašanja besedotvorja kot enega

izmed temeljnih poimenovalnih postopkov sodijo namreč tako s teoretičnega kot praktičnoupornabnega vidika med drugim tudi v pomembno študijsko literaturo. Zamisel o novi, dopolnjeni izdaji ima torej kljub izpričani potrebi po njeni uporabnosti že dolgo zgodovino.

Temeljna zasnova tudi nove izdaje knjige ostaja nespremenjena: gre za spoznanje o globinski pomenski povezavi med definirano nestavčno besedno zvezo, skladenjsko podstavo, in smiselno zvezo morfemov v tvorjenki, kar je dokazljivo s pretvorbentvorbno (transformacijsko-generativno) metodo. Vzpostavitev tovrstne povezave temelji na naboru določenih zaimkov – leksemov z najširšim pomenskim zajetjem, ki so se izkazali kot potencialno pomensko identični z določeno skupino obrazilnih morfemov. Pomenska univerzalnost tovrstnih zaimkov je dokazljiva z dejstvom, da lahko ustrezajo pomenskemu ogrodju – propoziciji stavčno zgrajene povedi. Vemo, da vnos denotatne (referenčne) hierarhije v propozicijsko ogrodje izloči najprej dve univerzalni determinanti jezika, ki se na besedotvornopomenski ravni kažeta v najširšem smislu kot dejanje in vršilec dejanja, na nižji ravni kot prostorska in časovna opredelitev dejanja, lahko tudi kot sredstvo in rezultat dejanja. Propozicija – temeljno pomensko ogrodje minimalnega besedila, se torej po eni strani z ustreznimi modifikacijami lahko spreminja v stavčno poved, po drugi pa se pretvarja v propozicijskim pomenom ustrezne obrazilne morfeme. Lahko rečemo, da sta število in vrsta besedotvornih pomenov vgrajena v propozicijo stavčne povedi, s čimer je tudi formalno dokazana celovitosti jezikovnega fenomena.

Skladenjska podstava, definirana s podredno zvezo kot temeljno jezikovno strukturo, je našla v obrazilnih morfemih tudi pomenske ustreznike svojim trem konstitutivnim prvinam – jedru, odvisnemu delu in slovničnemu pomenu, s katerim se podredno razmerje izraža: pretvorba jedrnega skladenjskopodstavnega zaimka ali glagolskega primitiva v priponski obrazilni morphem definira navadne izpeljanke, npr. *uč-itelj*, *gozdar-i-ti*,

tvorjenke iz predložne zveze, npr. *pod-klet-i-ti*, in medponsko-priponske zloženke, npr. *vod-o-tok-ø* – tip (a); pretvorba samo slovničnega pomena – (predložne) končnice, v medponsko obrazilo definira medponsko-obrazilne zloženke, npr. *fitness-ø-center*, tip (b), pretvorba odvisnega dela skladenjske podstave v priponsko ali predponsko obrazilo definira modifikacijske izpeljanke, ev. tudi sestavljenke, npr. *medved-ek*, tudi *podčasnik*, ev. še *v-pisati* – tip (c). Morfologija in skladnja, dva temeljna gradnika jezikovnega smisla, sta se izkazala kot nedeljiva celota na procesni pretvorbentvorbni ravni, ko gre za razumevanje obeh bistvenih besedotvornih vprašanj – besedotvornih postopkov in besedotvornih pomenov.

Dopolnitev besedotvorne teorije v novi izdaji izhaja iz spoznanja, da so krajevni prislovi propozicijska sestavina, ki umešča glagolsko dejanje v besedilno aktualiziran kraj. S kontrastivno razčlenitvijo vezljivostnega (valenčnega) polja tvorjenega (sestavnega) glagola in glagola s prostim morfemom iz ustrezne skladenjske podstave je utemeljena tudi različnost števila in vrste aktantskih mest v vezljivostnem polju obeh tipov glagola.

Z vidika celovitosti zajetja zgledov, kot jih je najti v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, so analizirane modifikacijske samostalniške tvorjenke. Pomensko-skladenjska analiza zloženek s samo medponskim obrazilom, katerih tvorbeni vzorec je prevzet iz germanskih jezikov, tip *golf-ø-igrišče*, je okrepljen z novim gradivom, ki potrjuje domnevo o agresivnosti tovrstnih tvorjenk.

Prav kompleksnost besedotvornih postopkov in besedotvornih pomenov tvorjenk v smislu možnosti njihove skladenjske interpretacije je pri ocenjevanju slovenske besedotvorne teorije pritegnila pozornost tujih ocenjevalcev, v domačem strokovnem okolju pa je z akademikom Toporišičem vzbudila živahno polemiko, ki je pretvorbentvorbena načela v besedotvorni teoriji samo še utrdila. V *Dodatku* je ponatisnjen, med drugim, tudi moj del polemike. (Iz *Spremnih besed*.)

Ada Vidovič Muha

Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2011 (Obdobja, 30).

Zbornik predavanj z naslovom *Meddisciplinarnost v slovenistiki* je znanstvena publikacija, ki je nastala v okviru mednarodnega simpozija Obdobja. Simpozij Obdobja je v svojem jubilejnem letu izdal 30. zbornik (708 str., 500 izvodov), posamezni prispevki pa so dostopni tudi v elektronski obliki na spletni strani Centra.

Simpozijjski zbornik prinaša 82 razprav s področij, ki se prepoznajo v krovni temi in torej na neki način posegajo na področje meddisciplinarnosti. Ta se kaže ali v sodelovanju strokovnjakov z različnih znanstvenih področij ob vprašanih o slovenskem jeziku in književnosti ali ob pritegovanju metod in vsebin z drugih področij v slovensko jezikoslovje ter literarno zgodovino in teorijo. Zbornik s tridesetega simpozija Obdobja zaokrožuje bibliografija prispevkov z vseh tridesetih mednarodnih prireditev. Prispevki, objavljeni v zborniku, jasno odražajo cilj znanstvenega simpozija Obdobja, to je zagotavljanje široke sinteze posamezne raziskovalne tematike in hkrati omogočati načrtovanje nadaljnjih raziskovalnih korakov ter jih umeščati v širši kulturni in družbeni kontekst.

Ker je meddisciplinarnost v stroki razumljena na zelo različne načine, je tudi v zborniku pričakovati prispevke z raznolikimi vsebinami in metodami. Po eni strani se okvirna tema izraža kot tip akademskega sodelovanja, pri katerem specialisti z različnih področij delajo s skupnim ciljem. Taka oblika sodelovanja se navadno razvije iz potrebe po sodelovanju strokovnjakov različnih strok. Meddisciplinarnost naj bi bila po mnenju številnih avtorjev učinkovita rešitev za probleme, ki se pojavijo pri vse večji specializiranosti znotraj znanstvenih disciplin. Po drugi strani pa meddisciplinarnost ni le znanstvenoraziskovalni koncept, marveč se prenaša tudi v prakso. Iz objavljenih prispevkov je tako moč razbrati, da v humanistiki, še posebej jezikoslovju, interdisciplinarnost razumemo predvsem kot raziskovanje jezika

in literature v odnosu do npr. družbe (sociolingvistika), procesov mišljenja (psiholingvistika), tehnologije (korpusno jezikoslovje) ipd.

Simona Kranjc

Aleksander Bjelčevič (ur.): *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2012 (SSJLK, 48).

Tema 48. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture so ideologije. V zborniku (144 str., 500 izvodov) je zbranih 17 strokovnih člankov. Štirje govorijo o jeziko(slo)vnih ideologijah, torej o oblikovanju pojma (ne)čistosti oz. slovenskosti jezika skozi rabo, o zvezi jezika in narodnosti, odnosu političnih strank do jezika, o učenju (tujih) jezikov ter o vplivu prevajalskih rešitev na slovarske opise besed, ki se nanašajo na hetero- in homoseksualnost.

Prispevek o ekskurziji na Gorenjsko glede na stereotipne predstave o Gorenjcih prikazuje literaturo gorenjskih pisateljev in Gorenjsko kot literarno dogajališče v namreč v vaški, zgodovinski ter planinski povesti. Bolj konkretno pa so se z vdorom ideologije v prevode ukvarjali na posebnih šesturnih prevajalskih tečajih, kjer so obravnavali Andersenov pravljske, prevode iz italijanščine in kako se kaže odnos do tujega, neznanega v besedilih v Nemčijo priseljenih tujih pisateljev. Izbirni tečaji se zaokrožujejo s prispevkom, ki kaže na zvezo med narodnostjo in (nacionalnim) jezikom, opozarja na vlogo literature pri formiranju naroda oz. narodne zavesti v 19. stoletju in na ekonomske ideologije v sodobnem časniškem jeziku.

Kulturološki del se začneja s prispevkom, ki najprej pokaže različne pomene besede ideologija, v nadaljevanju pa govori o funkciji kulture v formiranju slovenske nacionalne identitete in o ključni vlogi, ki jo je ob tem odigral prav prelom z nacionalno identiteto. Naslednji prispevek razkriva, kako se ideologija heteronormativnosti kaže v jeziku slovenskih medijev. V kulturološkem delu sta tudi prispevka, ki na ideološkost gledata iz vidika vizualne in glasbene umetnosti, in sicer s pogledi na ideologijo tržne ekonomije

in vojne v delih šestih slovenskih slikarjev, kiparjev in fotografov ter z razlago, kako nastaja semantika glasbe in kako se nanjo lahko veže ideologija.

V zaključnem poglavju so zbrana tri predavanja mladih podiplomskih študentov, ki na slovenske ideologije gledajo s perspektive zunaj matične Slovenije: o Prešernovi filozofiji narave, o poimenovanju poklicev z žensko obliko pri slovenskih in srbskih srednješolcih ter o dilemah slovenskosti pri tržaškem dramatikcu Josipu Tavčarju.

Aleksander Bjelčević

Maja Đukanović, Polona Liberšar, Ivana Petric Lasnik, Lara Pižent, Andreja Ponikvar, Barbara Upale, Janja Vollmaier Lubej, Saša Vojtechzt Poklač, Tatjana Vučajnk: *S slovenščino po svetu. Besedila z nalogami*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2012.

Gradivo *S slovenščino po svetu* je nastalo na pobudo učiteljev slovenščine kot tujega jezika na univerzah v tujini v okviru programa Slovenščina na tujih univerzah. Namenjeno je učiteljem za delo s študenti na lektoratih slovenščine na univerzah po svetu in na drugih tečajih, študenti pa ga lahko uporabljajo tudi za samostojno izpopolnjevanje svojega znanja slovenščine. Z gradivom želimo razvijati vse sporazumevalne možnosti študentov, tako jezikovne kot tudi sociolingvistične in pragmatične. Namenjeno je študentom na visoki nadaljevalni in izpopolnjevalni ravni znanja slovenščine kot tujega jezika.

Gradivo obsega 18 enot, ki jih lahko obravnavamo v poljubnem zaporedju. Sestavljeno je iz dveh delov: iz zbirke enot z nalogami in iz zbirke besedil, ki so v posebnem zvezku (v zavihku platnic). Gradivo spodbuja študente k razvijanju sposobnosti za aktivno delo z zapisanimi besedili različnih besedilnih vrst – večina besedil je publicističnih, nekaj pa je umetnostnih. Študenti spoznavajo in usvajajo težje leksikalne enote. Uporabljena besedila in primeri v nalogah so avtentični in ohranjeni v takšni obliki, kot so bili objavljeni.

Avtorice

Andreja Markovič, Mojca Stritar, Tanja Jerman, Staša Pisek: *Slovenska beseda v živo 1. Učbenik za začetni tečaj slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (v tisku).

Učbeniški komplet *Slovenska beseda v živo 1* je nastal po prenovi učbenika *Slovenska beseda v živo* (prva izdaja 1998).

Namenjen je tujim odraslim udeležencem tečajev ali študentom slovenščine, ki želijo postati uporabniki slovenskega jezika. V kompletu sta učbenika *Slovenska beseda v živo 1a* in *Slovenska beseda v živo 1b* s pripadajočima delovnima zvezkoma, ki ju dopolnjujejo rešitve vaj. Priloženi so CD-ji s posnetki besedil za poslušanje. Na koncu obeh učbenikov so dodane tudi slovnice preglednice in seznam glagolov. Gradivo enega dela učbenika zadošča za 120 do 140 ur pouka z udeleženci, ki niso jezikoslovno izobraženi. Udeleženci, ki so jezikoslovno bolj izobraženi, lahko gradivo predelajo hitreje. S primernim izborom vsebin pa je učbenik možno uporabiti tudi na krajših tečajih.

Besedila v nalogah so kratka, preprosta in sestavljena posebej za jezikovno učenje. Velik del predstavljajo dialogi, vmes pa se pojavljajo tudi poenostavljena avtentična besedila. Veliko tekstov ima tudi zvočni posnetek in slikovno gradivo, ki pomaga pri razumevanju. Navodila vaj so kratka in prevedena v angleščino. Uporabniki lahko z učenjem nadaljujejo po naslednjem učbeniku iz serije, tj. *Slovenska beseda v živo 2*.

Avtorice

Silvija Borovnik: *Književne študije: O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (Zora, 85), 2012.

Red. prof. dr. Silvija Borovnik je za priučujočo monografijo izbrala osemnajst razprav iz zadnjih let svojega raziskovanja, osredinjenega na preučevanje književnosti slovenskih pisateljic od konca 19. stoletja naprej, na prozno ustvarjalnost slovenskih pisateljic iz

slovenskega literarnega kanona, na slovensko-avstrijske literarne stike, medkulturne vidike slovenske književnosti na avstrijskem Koroškem kakor tudi na dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji.

V prvem sklopu je opozorila na še zmeraj ne dovolj raziskano ustvarjalnost slovenskih pisateljic iz preteklega in polpreteklega časa kakor tudi na dejstvo, da so slovenske pisateljice tudi v novejših antologijah premalo upoštevane in vse pre pogosto postavljene na obrobje slovenske literarne zgodovine. S posebno pozornostjo se je posvetila raznolikim pisavam sodobnih slovenskih pripovednic po letu 1980. V drugem sklopu so zapisane zanimive interpretacije treh slovenskih literarnih klasikov. Za slovensko literarno vedo posebej inovativne pa so raziskave o medkulturnosti in dvojezičnosti slovenske književnosti v Avstriji, ki po avtoričinih ugotovitvah razkrivajo ne le sožitje različnosti, temveč tudi pereče medkulturne konflikte. (Iz recenzije red. prof. dr. Jožice Čeh.)

Silvija Borovnik

Boža Krakar Vogel idr. (ur.): *Branja 1, 2, 3, 4*. Ljubljana: DZS, 2012.

S šolskim letom 2011/12 se je zaključila prenova srednješolskih beril/učbenikov *Branja*, namenjenih književnemu pouku v gimnazijskem in štiriletnem strokovnem izobraževanju. Z antologijsko zasnovno, bogato izbiro umetnostnih besedil, v prenovljenih izdajah razširjeno tudi v žanrskimi besedili, je to do zdaj najobsežnejši slovenski projekt, pripravljen za pouk književnosti na srednji šoli.

Pri pripravi je sodelovalo štirinajst piscev učbeniških in sedem recenzentov; v posameznih berilih so zastopani številni svetovni ter slovenski avtorji in prevajalci, mnogi teksti so na novo ali tudi prvič prevedeni. Omeniti je treba še nepregledno število likovnih reprodukcij, fotografij, slikovnih prikazov, naslovnic, rokopisov idr.

Pri zasnovi in sestavi beril smo sestavljavci sledili temeljnemu cilju sodobnega književnega pouka, tj. vzgoji kultiviranega bralca in razvijanju ključnih zmožnosti, ki naj bi jih dijak pridobil med srednješol-

skim študijem. Ob pripravi obsežnih beril smo želeli uresničiti zahteve sodobnega učbenika, ki naj aktivira učenčeve potenciale, ga motivira za lastno opazovanje, raziskovanje, primerjanje ter vrednotenje ugotovitev in spoznanj. Pri pripravi različnih dejavnosti je bilo temeljno vodilo komunikacija z besedilom. Upoštevali smo splošne in specifične dejavnike, povezane z vzgojno-izobraževalno stopnjo in sodobnimi cilji pouka, da bi skladno uravnotežili informacijsko in didaktično vrednost učbenika. *Branja* ponujajo številne medpredmetne in medčasovne sporočilne vzporednice ter gradijo učenčevu individualno, nacionalno in globalno kulturno identiteto.

Literarna besedila so obravnavana s premišljenim didaktičnim pristopom. Izbrana so tako, da predstavljajo smiselno celoto, uvaja kratka literarnozgodovinska in vsebinska umestitev dela, spremlja jih slovarček, podrobneje jih osvetljuje sklop vprašanj in nalog, podane so temeljne literarnovedne definicije in oris obdobja, vsebino pa popestrijo anekdote, znane misli, ilustracije idr.

Majda Degan Kapus

Ana Toroš: *Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2011. Znanstvena monografija *Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja* je nastala kot rezultat raziskovalnega projekta, ki ga je v študijskem letu 2009/2010 finančno podprl *Consorzio per lo Sviluppo Internazionale dell'Università degli Studi di Trieste*.

Monografija, ki jemlje pod raziskovalno lupo slovensko in italijansko poezijo (1900–1950), zajema pesmi iz pesniških zbirk in iz periodike. Evidentirani korpus besedil je kronološko razvrščen in predstavljen po motivno-tematskih sklopih. Slednji so razvrščeni v tri poglavja, v prvem je prikazana slovenska pesniška podoba Tržaškega, v drugem specifično italijanska. V zadnjem poglavju so predstavljena stičišča in razhajanja med slovensko in italijansko pesniško govorico o Tržaškem. V tem kontekstu z imago-

loškega gledišča sledimo podobi Drugega, Slovencev v italijanski poeziji oziroma Italijanov v slovenski.

V monografiji se srečamo tako s priznanimi pesniškimi ustvarjalci, kot sta Srečko Kosovel in Umberto Saba, kot tudi z manj odmevnimi pesniškimi imeni. Če slovenski pesniki uvidijo tržaški prostor kot simbol slovenstva ter so najustvarjalnejši v medvojnem obdobju, potem italijanski upesnjujejo Trst kot neodrešeno italijansko nevesto ter so pesniško najbolj produktivni do konca prve svetovne vojne. Slovenska in italijanska poezija se stikata v opisih nekaterih mestnih predelov, kot so Rusi most (Ponterosso), Pomol sv. Karla (današnji Molo Audace) in tržaško pristanišče. Globlja razhajanja med obema pesniškima glasovoma se odstirajo v medvojnih opisih tržaškega podeželja, slovenski opozarja na socialno-nacionalno problematiko tržaških Slovencev, italijanski opisuje te kraje kot idilični prostor sprostitve in dobre kulinarike.

Monografija torej pomeni dragocen doprinos k poznavanju literarne italoslovenistike, pomembna pa je tudi zaradi evidentiranja v teku časa pozabljenih pesniških ustvarjalcev in njihovih del ter posledično beleženja slovenskih poimenovanj za nekatere tržaške predele.

Ana Toroš

Jožica Škofic idr. (ur.): Slovenski lingvistični atlas 1. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (kartografsko gradivo).

Na novo zasnovano zbirko publikacij Založbe ZRC in Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša *Jezikovni atlas* predstavlja dolgo pričakovani *Slovenski lingvistični atlas 1*, ki ga sestavljata knjigi *SLA 1.1 Atlas* in *SLA 1.2 Komentarji*. Publikacija je v okviru programa *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju* ter projekta *Besedje iz pomenkega polja človek v slovenskih narečjih – geolingvistična predstavitev* pripravilo enajst avtorjev.

SLA 1 predstavlja narečno besedje iz pomenkega polja *človek*, zbrano v 413 krajevnih govorih slovenskega jezikovnega prostora v Sloveniji in vseh sosednjih drža-

vah (ob 337 točkah znotraj slovenskih državnih meja še 28 točk v Italiji, 39 v Avstriji, dve točki na Madžarskem in sedem točk na Hrvaškem). Gre za odgovore na 151 vprašanj za poimenovanje delov človeškega telesa, boleznih ter članov ožje in širše družine – skupaj je zbranih okrog 2200 različnih narečnih leksemov, ki so predstavljeni na 142 komentiranih jezikovnih kartah, opremljenih z indeksi narečnega gradiva, zapisanega v znanstveni fonetični transkripciji (skupaj je tako zapisanih okrog 75.000 narečnih besed).

Uvodna poglavja *Slovenskega lingvističnega atlasa* so namenjena predstavitvi zgodovine projekta in seznanitvi z metodami in orodji, pojasnjena je spreminjajoča se fonetična transkripcija, v kateri je zapisano gradivo, ki se je zbiralo od štiridesetih let 20. stoletja pa skorajda do izida prvega zvezka *SLA*. Uvodna poglavja *Komentarjev* so namenjena vpogledu v urejenost gradiva, predstavitvi metod kartiranja in komentiranja gradiva, knjiga pa je opremljena tudi z dragocenimi besednimi kazali. Tu je tudi seznam v *SLA 1* zajetih vprašanj s prevodi v tuje jezike.

Sledi osrednji del monografije, tj. jezikovne karte formata A3 s sezname zbranega narečnega besedja v Atlasu in njim pripadajoči komentarji v drugi knjigi. Komentarji imajo enotno zgradbo, v kateri je sistematično predstavljeno obravnavano vprašanje in z njim povezana problematika interpretacije, morfološka analiza vseh narečnih leksemov kot osnova za poknjiženje leksemov na glasoslovni ravnini, posebnosti kartiranja in opozorilo na sorodne karte v izbranih lingvističnih atlasih. Izvor in tvorjenost večine leksemov je pojasnjen v morfološki analizi, nekateri leksemi pa so kljub trdemu raziskovalnemu delu ostali etimološko nejasni in nepojasneni. Vsak komentar je opremljen s podatki o uporabljeni strokovni literaturi, na primerjavo z drugimi sorodnimi kartami in atlasu pa opozarja zadnja točka komentarja.

Karte predstavljajo izjemno leksično in besedotvorno bogastvo slovenskih narečij in njihovo premišljeno jezikoslovno interpretacijo, omogočajo pa tudi primerjalno analizo slovenskega narečnega besedja in njegove

tvorjenosti ter skupaj z indeksi tudi nekaterih glasoslovnih razvojov tako znotraj nacionalnega oz. jezikovnega prostora kot tudi v primerjavi z drugimi jeziki.

Jožica Škofic

Rada Cossutta: *Slovenizmi v italijanskem tržaškem narečju*. Koper: Univerzitetna založba Annales, 2011.

Monografija obravnava pojav slovenske interference v italijanski tržaščini, ki je danes, po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, zelo aktualen aspekt splošnega vprašanja italijansko-slovenskih odnosov na tržaškem ozemlju. V preteklosti so se te problematike lotevali različni avtorji, ki jih avtorica navaja v uvodni študiji *Slovenska interferenca v italijanskem tržaškem narečju*, toda večina njihovih izsledkov je skopih, zastarelih, večkrat tudi netočnih in neustreznih. Avtorica je prek terenskih raziskav, opirajoč se na vse obstoječe tržaške narečne slovarje in študije, z novim znanstvenim pristopom izluščila bogat izbor slovenizmov, ki segajo od najstarejših, ki tonejo v pozabo, do najnovjših, ki z današnjimi radikalnimi spremembami načina življenja in popolno globalizacijo vdirajo v italijansko tržaško narečje. Zbrano narečno gradivo je nato v poglavju *Glosar tržaškoitalijanskih slovenizmov* razčlenila s poglobljeno etimološko analizo po ustaljenem znanstvenem vzorcu, ki predvideva pri vsakem izrazu navedbo virov, slovnično opredelitev, pomensko opredelitev, opredelitev rabe termina, frazeološko gradivo, navedbo izpeljank in etimološko razčlemba izraza z navedbo virov in ustrezne literature. Vsak tržaškoitalijanski narečni izraz je najprej primerjan z ustreznimi sorodnimi izrazi v sosednjih italijanskih govorih, nato pa uokvirjen v slovenski areal, iz katerega izhaja, z navedbo zadnjega izhodišča besede. Tržaškoitalijansko narečno gradivo je pri etimološki razčlembi obravnavano tudi z vidika glasoslovnih, oblikoslovnih in semantičnih sprememb, ki jih avtorica utemeljuje z navajanjem bogatega frazeološkega gradiva, kar je popolnoma inovativen znanstveno-raziskovalni postopek pri jezikoslovni obravnavi tržaških nujnostnih in priložno-

stnih slovenizmov ter vsekakor otipljiv dokaz konstantnih slovenskih interferenčnih vplivov v tržaškoitalijanskem okolju. Monografija je dragocena za slovansko in romansko jezikoslovje, ker odpira nov vpogled v narečno podobo obravnavanega območja z vidika slovenskih interferenčnih vplivov na tržaškoitalijansko jezikovno stvarnost.

Ludvik Karničar

Fedora Ferluga-Petronio (ur.): *Plurilinguismo nelle letterature slave*. Trst: Edizioni »Italo Svevo«, 2010.

Zbornik *Plurilinguismo nelle letterature slave*, ki ga je uredila Fedora Ferluga-Petronio, redna profesorica za hrvaško književnost na Univerzi v Vidmu (Italija) in ki je izšel l. 2010 pri tržaški založbi »Italo Svevo«, je rezultat simpozija, ki ga je organiziral Mednarodni center za plurilingvizem Univerze v Vidmu 9.–10. Novembra 2006. Simpozij je bil razdeljen na tri sekcije, ki so obsegale problematiko večjezičnosti v antičnem svetu, v romanskih in slovanskih književnostih. Urednica zbornika je predsedovala sekciji, posvečeni slovanskim jezikom. Tako sta se v zbornik uvrstila dva prispevka iz ruske in ukrajinske književnosti: Remo Faccani z videmske univerze s člankom o vplivu francoščine na metriko ruskih pesnikov Pasternaka in Cvetajeve in Aleksander Naumow-Viviana Nosilia z Univerze v Padovi s člankom o večjezičnosti v liturgičnih knjigah na poljskem in rutenskem ozemlju v 16. in 17. stoletju. Ostali štirje prispevki so posvečeni hrvaški književnosti od renesanse do sodobnosti, zadnji pa rabi latinščine in antičnemu svetu v Andričevih novelah in romanih. V kronološkem zaporedju se tako vrstijo: prispevek dr. Slavice Stojan z Inštituta za zgodovinske znanosti v Dubrovniku (HAZU) o večjezičnosti v opusu Marina Držića, članek Cvetka Milanje z zagrebske univerze o večjezičnosti hrvaških pesnikov v obdobju romantike in dva članka urednice zbornika o večjezičnosti v radiodrami Nikole Šopa *Vječni preludij* (kjer se nastopajoče osebe izražajo v francoščini, nemščini in narečju gradiščanskih Hrvatov) ter o rabi hrvaščine, italijanščine, čakavskega narečja in čakavskega govora v pesmih

istrskega pesnika Daniela Načinovića. Zbornik zaključuje prispevek Pavla Knezovića z zagrebske univerze (v italijanskem prevodu Fedore Ferluga-Petronio) o rabi latinščine v opusu Iva Andrića. Zbornik je izšel ob finančni podpori hrvaškega ministrstva za kulturo.

Fedora Ferluga-Petronio

Rada Lečić: *Basic grammar of the slovene language – language manual*. Cerkno: Založba Gaya, 2012.

Pri Založbi Gaya je izšel prevod priročnika Rade Lečić *Osnove slovenskega jezika – slovnčni priročnik* z naslovom *Basic Grammar of the Slovene Language*. Knjigo sta v angleščino prevedla Oliver Currie in Martina Ožbot.

Priročnik je napisan na podlagi izkušenj, ki jih je avtorica pridobila pri poučevanju slovenskega jezika na italijanskih univerzah v Rimu, Vidmu, Padovi in Trstu, in pregledno podaja izbrana poglavja več jezikovnih ravnin, od glasoslovne do skladenjske. Vsebinski poudarek je na prikazu oblikoslovnih lastnosti slovenskega jezika, ki obenem predstavlja osrednji del knjige, sicer razdeljene na pet poglavij. Kratki uvodni poglavji o glasoslovju in besedoslovju vsebujeta najnujnejše podatke o slovenski abecedi, glasovih, izgovoru nekaterih črk, osnovne podatke o naglasu in delitev besed na polnopomenske in slovnčne pomožne besede. Tretje poglavje o oblikoslovju je najobširnejše, saj zajema kar tri četrtine knjige. V njem je sistematično razloženih vseh devet skupin besednih vrst, in sicer samostalniška in pridevniška beseda, glagol, prislov, povedkovnik, predložna in vezniška beseda, členek in medmet.

Pregibanje samostalniške in pridevniške besede, pa tudi glagola je predstavljeno v preglednicah z zgledi po posameznih paradigmah.

Skladnja obsega strnjeno obravnavo stavčnih členov, zloženih povedi, poročanege govora, skladenjskega naklona ter besednega in stavčnega reda.

V zadnjem poglavju so pravopisna pravila o rabi velike in male začetnice pri lastnih

imenih, v italijanskem in angleškem prevodu pa so dodana tudi ločila.

Vsi zgledi in pregibnostni vzorci so onaglašeni z jakostnim naglasom.

V priročniku je 181 fotografij različnih avtorjev, ki prikazujejo slovensko etnološko, kulturno in naravno dediščino in znamenitosti, kot so neandertalčeva piščal, panjske končnice, kozolec, razne obrti, kraške jame, soline, jezera, Plečnikova dela. Na koncu knjige je seznam z opisom posameznih fotografij.

Rada Lečić

Rada Lečić: *Slovenski glagol: oblikoslovní priročnik in slovar slovenskih glagolov/ Czasownik słoweński: podręcznik morfologiczny i słownik czasowników słoweńskich*. Prevod Bojana Todorovića. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2011.

Pri Založbi ZRC v Ljubljani je lani izšel že peti prevod priročnika *Slovenski glagol* avtorice Rade Lečić, in sicer v poljščino z naslovom *Czasownik słoweński*. Prej so izšli prevodi v angleščino (*Slovene verb*, 2004), nemščino (*Das slowenische Verb*, 2006) italijanščino (*Il verbo sloveno*, 2006) in španščino (*El verbo esloveno*, 2009, 2010).

Priročnik je nastal na pobudo tujih slušateljev slovenščine. V njem so na enem mestu zbrani in urejeni oblikotvorno-oblikoslovní podatki o slovenskem glagolu. S svojim konceptom predstavitve omogoča hiter in sistematičen dostop do najosnovnejših slovnčnih podatkov. Sestavljen je iz dveh delov. V prvem, teoretičnem delu so obravnavane oblikoslovne značilnosti glagola. Glagoli so razdeljeni v pet osnovnih skupin glede na obliko sedanjika in velevnika, znotraj teh skupin pa so upoštevane različne glasovne premene oziroma spremembe. Sledijo vzorci pregibanja glagolov glede na osebo (spreganje glagolov) z upoštevanjem vseh glagolskih oblikotvornih/oblikoslovnih vrst.

V drugem delu je seznam, ki zajema nekaj več kot 2600 glagolov, izbranih na podlagi referenčnega korpusa Fida. Nedoločniki so urejeni po abecednem redu. Zapisi so označeni z naglasom in vsebujejo informacije o glagolskem vidu, številki skupine, v kate-

ro spadajo, in pogostost rabe, ki je označena z zvezdicami. Nedoločniku sledijo oblike sedanjika, velelnika in deležnika na *-l*.

V tretjem delu so glagoli, ki so razvrščeni po sedanjiških oblikah, nepravilni deležniki in najpogostejši glagoli.

Ker je priročnik dvojezičen, so razlage prevedene, prav tako pa tudi vsi glagoli v posameznih seznamih. Prevodi glagolov v tuji jezik zajemajo le najosnovnejše pomene glagolov.

Knjižica je zasnovana tako, da uporabniki z malo slovnicega znanja hitro najdejo podatke v zvezi z glagolom, potrebne za lastno tvorjenje ali prevajanje, zato je primeren za vse, ki se učijo slovenski jezik.

Rada Lečič

Dragica Haramija: *Nagrajene pisave. Opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2012

V znanstveni monografiji *Nagrajene pisave. Opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov* (Franc-Franc, 2012) so predstavljeni opusi sodobnih slovenskih mladinskih prozaistov, ki so bili v zadnjih dvajsetih letih nagrajeni z vsaj eno pomembno nagrado ali priznanjem na področju mladinske književnosti. Upoštevana so naslednje nagrade in priznanja, podeljena od leta 1991: Levstikova nagrada, večernica, desetnica, izvirna slovenska slikanica – nagrada Kristine Brenkove, priznanje zlata hruška in priznanje moja najljubša knjiga.

V začetnem delu monografije so predstavljene vse nagrade in priznanja, njihov namen in pomen, navedeni so tudi vsi dosežani nominiranci. Sledi poglavje o mladinski pripovedi, pri čemer so v teoriji proznih književnih vrst in žanrov upoštevana najnovejša teoretična spoznanja, s kritično presojo pa je bila izpeljana tipologija proznih književnih vrst in žanrov, ki želi poenotiti terminologijo. Osrednji del monografije je namenjen obravnavi avtorjev, ki so v zadnjih dvajsetih letih (1991–2011) prejeli nagrade in priznanja za izvirna slovenska mladinska leposlovna prozna dela: Dušan Dim, Mate Dolenc, Nina Mav Hrovat, Igor Karlovšek,

Neli Kodrič Filipič, Majda Koren, Polonca Kovač, Kajetan Kovič, Feri Lainšček, Svetlana Makarovič, Marijana Moškrič, Desa Muck, Bogdan Novak, Nejka Omahen, Mojca Osojnik, Andreja Peklar, Matjaž Pikačo, Lila Prap, Slavko Pregl, Andrej Rozman Roza, Primož Suhodolčan, Peter Svetina, Bina Štampe Žmavc, Anja Štefan, Irena Velikonja, Janja Vidmar in Dim Zupan.

Preglednost vzpostavlja monografija z enotno obravnavo vseh avtorjev. Ti so uvrščeni v monografijo po abecednem vrstnem redu, in sicer je vsak avtor obravnavan na isti način, tako da si sledijo razdelki:

- nagrade in priznanja,
- bibliografski podatki o avtorju s podatki o njegovih mladinskih literarnih delih,
- delo z razčlenbo avtorjevega mladinskega opusa,
- sklep, v katerem so podane značilnosti avtorjeve poetike.

Zadnje poglavje, sinteza, podaja značilnosti sodobne slovenske mladinske proze, kakor se izrisujejo ob obravnavi izbranih avtorjev.

Dragica Haramija in Franci Just

Marija Pirjavec: *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika, 2011.

Tržaški književni razgledi prinašajo osemnajst literarnozgodovinskih razprav in esejev o slovenski književnosti. Težišče tematike je na tržaški književni kulturi 20. stoletja. Sem spadajo študije o pisateljih Alojzu Rebuli in Borisu Pahorju pa še o vrsti pesnikov – Srečku Kosovelu, Igu Grudnu, Ljubki Šorli in Bruni Mariji Pertot.

Prispevki naslednjega razdelka so usmerjeni k vprašanju slovenske sodobne individualizirane narečne poezije, in to v Benečiji, Reziji in Trstu. Pri pesnikih, kot so Renato Quaglia in Silvana Paletti iz Rezije ali Benečana Giorgio Qualizza in Marina Cernetig, lahko govorimo o modernem narečnem pesništvu, ki zmore slediti zahtevnim duhovnim vsebinam sodobnega sveta. V tretjem in četrtem razdelku sem posegla še na nekatera druga, tudi teoretska področja. Naj tu omenim predvsem študijo *Slovenska književnost med domačijstvom in svetovljanstvom*, kjer

sem v ustroju slovenske književnosti skušala slediti nekaterim tipološkim pojavom. Ena najbolj vidnih lastnosti je na primer njeno nihanje med domačijstvom in svetovljanstvom, to se pravi usmeritvijo k zahtevnejšim evropskim zgledom.

Kljub raznovrstnosti prispevkov obstaja med njimi tudi črta, ki jih povezuje. Vodilni je »tržaški vidik«, se pravi pozornost do posebne problematike s slovensko-italijanskega mejnega položaja dveh literatur in njunih stoletnih srečavanj. Kot ugotavlja Igor Škamperle v spremni besedi, postaja razvidno, kako pomembno vlogo je v pretekli zgodovini imel stik slovenske družbe in njenih izobražencev z italijanskim svetom.

Marija Pirjevec Paternu

Vilma Purič: *Pesniki pod lečo*. Trst: Mladika, 2011.

V knjigi Vilme Purič *Pesniki pod lečo* je zbranih dvanajst esejev o tržaških pesniških ustvarjalcih, ki so posegali v slovenski literarni prostor od konca druge svetovne vojne do današnjih dni. Zbrani eseji kronološko pretresajo in vsebinsko razčlenjujejo idejne in estetske razsežnosti posameznega avtorja. Avtoričino pero je vzelo v pretres sledeče verzne ustvarjalce: Vinka Beličiča, Miroslava Košuto, Aleksija Pregarca, Bruno Marijo Pertot, Ireno Žerjal, Marka Kravosa, Aceta Mermoljo, Marija Čuka, Borisa Pangerca, Alenko Rebula, Majdo Artač Sturman in Ljubko Šorli. Puričeva je med tržaške avtorje uvrstila tudi goriško pesnico Ljubko Šorli predvsem zaradi njene izjemne pesniške moči in zato, ker njena poezija na najbolj pristen način uteleša čutenja primorskega človeka, zaznamovanega od zgodovine. Pesniško tržaško snovanje se samosvoje vključuje v splošno slovensko lirsko dogajanje, hkrati pa odseva tržaško ustvarjalno realnost, kjer delujejo različno jezikovno obarvana pisanja, v prvi vrsti italijansko.

Med osnovne težnje tržaškega pesniškega ustvarjanja avtorica uvršča pomen narodnega čutenja, etičnih vrednot in jezikovne prizadevnosti, a upošteva tudi splošne značilnosti modernega časa, kot so relativizem, individualizacija in odtujenost. Avtorič

ca spremne besede dr. Irena Novak Popov opozarja, da so za te pesnike značilni tudi bojevitost, vztrajanje, ukoreninjenost, samohodstvo, (ne)moč, ponos, zagovarjanje lastne vrednosti.

Delo *Pesniki pod lečo* je pomemben pripomoček k razumevanju in predstavljanju sodobne tržaške poezije, po katerem lahko seže, kdor se študijsko ali pa iz ljubezni rad predaja poeziji.

Vilma Purič

Sonja Novak - Lukanovič in Vesna Mikolič (ur.): *Slovenski jezik v stiku: sodobne usmeritve večjezičnega in manjšinskega izobraževanja. Uporabno jezikoslovje 9/10*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2011.

V preteklem letu je po več letih premora izšla nova številka revije *Uporabno jezikoslovje*, s katero se nadaljuje tradicija izdajanja revije, ki je v preteklosti orala ledino na področju raziskovanja tem uporabnega jezikoslovja. S tem se je oživila tudi dejavnost slovenskega Društva za uporabno jezikoslovje, ki je septembra 2009 v Kopru v soorganizatorstvu z UP ZRS, UP FHŠ, Inštitutom za narodnostna vprašanja in Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani v Kopru organiziralo mednarodno znanstveno konferenco »Slovenski jezik v stiku – Sodobne usmeritve večjezičnega in manjšinskega izobraževanja«. Na konferenci so nastopili tudi slovenski in tuji strokovnjaki, ki so nato dodelane prispevke objavili v novi tematski številki revije *Uporabno jezikoslovje*.

V prispevkih, razdeljenih v tri vsebinske sklope, so avtorji pozorni na odprta vprašanja nacionalnih jezikovnih politik v večkulturnih okoljih na področju vzgoje in izobraževanja, hkrati pa opazujejo potrebe na področju dvo-/večjezičnega izobraževanja in izobraževanja manjšinskih jezikov. Prvi sklop opazuje tovrstno problematiko v okviru slovenske države, v drugem avtorji sežejo preko meja v slovensko zamejstvo ali izseljenstvo, medtem ko v tretjem vabljene strokovnjaki iz tujine predstavijo trenutni položaj, razloge za takšno stanje in morebitne perspektive v nekaterih drugih medna-

rodnih okoljih (na Irskem, v ZDA, Walesu, Baskiji, Friziji in Vojvodini).

Sonja Novak - Lukanovič in Vesna Mikolič

Rezultati projekta EU LLL MERIDIUM: Večjezičnost v Evropi kot zakladnica priseljenišva – pobuda za dialog med univerzami Sredozemlja (Multilingualism in Europe as a Resource for Immigration – Dialogue Initiative among the Universities of Mediterranean).

Lucija Čok in Maja Zadel: Slovenska Istra med politiko sožitja in priseljeništvom = Slovenian Istria Between Coexistence Policy and Immigration. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, 2012.

Demokratsko ravnanje s kulturno raznolikostjo Evrope, ki je ukoreninjena v zgodovini stare celine in še bolj poudarjena z globalizacijo, si postavlja postulate, ki naj omogočajo evropski stvarnosti obstoj in prihodnost v dejavnem sodelovanju vseh narodov in družb: upoštevanje jezikovne, kulturne, narodnostne in druge raznolikosti, oblikovanje podlag za obstoj drugačnosti, spoštovanje pravic posameznika in družbenih skupin, odklanjanje vseh vrst diskriminacij ter vključenost vsakega posameznika na ravni enakih možnosti v družbena dogajanja. Evropsko identiteto je treba zasnovati na skupnih temeljnih vrednotah, spoštovanju skupne dediščine in kulturne raznolikosti ter na spoštovanju dostojanstva posameznika. Pri tem ima medkulturni dialog pomembno vlogo. Z njim je mogoče preprečiti etnična, verska, jezikovna in kulturna razhajanja.

Slovenija je bila in je še vedno prostor stika med narodi in jeziki. Vsakršno spodbijanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti je protiustavno, čeprav v praksi to načelo ni vedno spoštovano (primer »Izbrisanih«).

Tema raziskovanja evropskega projekta vseživljenjskega učenja MERIDIUM: *Večjezičnost v Evropi kot zakladnica priseljenišva – pobuda za dialog med univerzami Sredo-*

zemlja (2009–2011) je bila osredotočena na ožji spekter urejanja pravic priseljencev, tj. vključevanje otrok migrantov v vzgojno-izobraževalni sistem, kar je neposredno povezano z njihovim posrednim vključevanjem v širše družbeno okolje. Opaziti je pomanjkljive zakonske podlage, ki bi omogočale bolj uspešno načrtovanje integracijskih postopkov otrok priseljencev v slovenski sistem vzgoje in izobraževanja. Nedodelana državna strategija vključevanja otrok priseljencev v šolanje po eni strani in pomanjkljivo znanje slovenščine tako otrok kot njihovih staršev ter neustrezno vrednotenje pomena ohranjanja prvega jezika in matične kulture migrantov oz. neenako vrednotenje teh v primerjavi z jezikom in kulturo slovenskega okolja po drugi strani so zaskrbljujoča dejstva. Posledica teh pomanjkljivosti je nezadostna vključenost teh otrok in njihovih staršev v šolsko in širše slovensko okolje.

Monografija z naslovom *Slovenska Istra med sožitveno politiko in priseljeništvom* je nastala na osnovi pridobljenih raziskovalnih podatkov omenjenega projekta. Osredotočena na kratko opisno primerjavo rezultatov vzorcev otrok in staršev, pridobljenih v Italiji, Španiji, Sloveniji in na Malti, je razdeljena v naslednje sklope: primerjava odnosov do drugačnosti, pripadnost razredu in skupini prijateljev, percepcija raznolikosti v lokalnem in globalnem kontekstu, izkušnje etnolingvističnega stika ter odnos do etnične in jezikovne raznolikosti. Poleg tega želita avtorici predstaviti komunikacijske tokove in rabo jezika (izvornega in večinskega/slovenskega) priseljencev v družini in družbi.

Lucija Čok in Maja Zadel

Helena Dobrovoljc in Nataša Jakop: Sodobni pravopisni priročnik v knjižni, elektronski in spletni različici, Založba ZRC, 2011.

Monografija prinaša v prvem poglavju (*Sodobna normativistika in posodobitev jezikovnih standardov*) oris aktualnega položaja in pogledov na normiranje, hkrati pa tipsko predstavlja probleme, s katerimi se soočamo ob posodobitvi pravopisnega priročnika. V zaključku tega poglavja so perspektivno nakazane možnosti za nadaljnji razvoj norma-

tivnih priročnikov in orodij, s katerimi si uporabniki pomagajo pri premagovanju jezikovnih zadreg. Poglavlje *Odsev jezikovnih sprememb v pravopisu* skuša prikazati razsežnosti jezikovnih inovacij in sprememb na vseh jezikovnih ravneh od prvega slovenskega pravopisa dalje, spremlja smernice slovenske jezikovne evolucije v sodobnem jezikovnem gradivu in jih skuša umestiti v kontekst posodobitve normativnega priročnika s kodifikacijsko ambicijo. V obsežnem poglavju *Pravopisna pravila v odnosu do sodobne jezikovne norme* so razčlenjene pomankljivosti aktualnih pravopisnih pravil v najširšem smislu, tj. z upoštevanjem kritičnih pripomb kritikov priročnika ter vprašanj in zadreg jezikovnih uporabnikov. Ob komentarju k predlaganim spremembam, dopolnitvam in posodobitvam pravopisnih pravil, ki so bile pripravljene zaradi nujno potrebne uskladitve v okviru slovenskega slovaropisja in predložene SAZU, so podane tudi smernice za reševanje odprtih vprašanj v prihodnje. Kako bi bilo ta spoznanja najbolje prikazati v specializiranem priročniku za pravopisna vprašanja, ki bi bil klasičnega slovarskega tipa, je ponazorjeno v četrtem poglavju *Koncept pravopisnega slovarja*. Zainteresirani se tu lahko seznanijo z razlikami v obvestilnosti enojezičnega razlagalnega in pravopisnega slovarja ter argumenti za spremembe v zasnovi klasičnega pravopisnega priročnika. To poglavje predstavi slovarske enote z makro- in mikrostrukturnega vidika. Prikazane so tudi tipske redakcije, torej mikrostrukturne rešitve, ki so podrobneje ponazorjene za vsa vsebinska področja, na katera posega pravopisni slovar, in sicer v petem poglavju monografije (*Tipski prikaz slovarskih redakcij*).

Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc

Tekmovanje iz znanja slovenščine *Slovenščina ima dolg jezik*

Slavistično društvo Slovenije, sekcija Znanost mladini, bo v šolskem letu 2012/2013 v osnovnih in srednjih šolah organiziralo 1. tekmovanje iz znanja slovenščine *Slovenščina ima dolg jezik*. Tema prvega tekmovanja bo Književnost na filmu, potekalo pa bo na

šolski, regijski in državni ravni. Učenci in dijaki se bodo preizkusili v izdelavi filma po literarni predlogi, ki si jo bodo tekmovalne skupine izbrale same izmed knjižnih del, predvidenih v učnih načrtih za slovenščino v osnovnih in srednjih šolah.

Glavni cilj tekmovanja je spodbuditi bolj poglobljeno delo učencev in dijakov s književnimi besedili: spoznavanje s sestavinami književnih del, možnostmi njihovega postvarjanja in prenosom književnega dela v filmski jezik. Obenem so cilji tekmovanja spodbuditi ustvarjalno rabo slovenščine, spoznavanje s sodobnimi mediji, medpredmetno povezovanje ter skupinsko delo učencev in dijakov na področju slovenistike. Zasnova in priprava tekmovanja je sledila širjenju novih metodičnih pristopov v šoli in vključevanju veččnosti v delo z učenci ter dijaki pri pouku jezika in književnosti.

Tekmovanje *Slovenščina ima dolg jezik* je poleg tekmovanja za Cankarjevo priznanje drugo tekmovanje iz znanja slovenščine, organizirano na nacionalni ravni, vendar povsem drugače zasnovano. Tradicionalno, množično tekmovanje za Cankarjevo priznanje dopolnjuje z drugačno obliko organiziranosti preko stanovskega Slavističnega društva Slovenije, daljšo pripravo tekmovalnih izdelkov ter s sodelovanjem učiteljev s svojimi učenci in dijaki v tekmovalnih skupinah. Za učitelje, ki so se prijavili na tekmovanje kot mentorji ali somentorji, bo v začetku šolskega leta 2012/2013 kot priprava na tekmovanje organiziran enodnevni seminar, na katerem bomo skušali organizatorji tekmovanja odgovoriti na vsa odprta vprašanja, hkrati pa z dodatnim izobraževanjem zagotoviti čim večjo kakovost tekmovalnih izdelkov. Odziv je že v prvem letu presegel pričakovanja, saj se je na tekmovanje prijavilo 70 učiteljev z več kot 35 šol.

Rok za pripravo izdelkov in njihovo oddajo je 1. februar 2013, tekmovanja na vseh ravneh pa bodo zaključena v aprilu 2013, ko je predvidena razglasitev rezultatov in podelitev priznanj tekmovalnim skupinam za najboljše izdelke. Med kriteriji ocenjevanja izdelkov bodo jezikovna in književna postvarjalnost (prenos literarne predloge na

film), izvirnost pristopa in celovitost filma, filmski jezik (režija, montaža, kamera, scenografija, dialog, igra, zvok) in etika.

Več o tekmovanju je objavljeno na spletni strani Slavističnega društva Slovenije <http://641.gvs.arnes.si/sds.html>.

Mojca Nidorfer Šiškovič

Svetovni dnevi slovenskega dokumentarnega filma

V okviru programa Slovenščina na tujih univerzah, ki deluje v okviru Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pripravljamo v letu 2012 nov mednarodni kulturni projekt pod naslovom *Svetovni dnevi slovenskega dokumentarnega filma*. Pri projektu, ki bo za javnost izveden v tednu od 29. novembra do 3. decembra 2012, bo sodelovalo več kot 50 učiteljev slovenščine na univerzah po svetu. Cilj projekta je tuji javnosti predstaviti slovensko kulturo, jezik in literaturo s pomočjo kakovostnih dokumentarnih filmov, zato je glavni partner pri projektu Radiotelevizija Slovenija.

Skupaj z učitelji slovenščine na univerzah po svetu smo za projekt izbrali devet dokumentarnih filmov z različnih področij: *Plečnik: Fabiani* (arhitektura, umetnost); *Samotni hodec skozi neprijazni čas* (jezikoslovje in znanost; o jezikoslovcu Jožetu Toporišču); *Aleksandrinke; 20. stoletje Jurija Gustinčiča* (novinarstvo, slovenska in svetovna politika); *V letu hip-hopa* (o sodobni slovenski glasbi – rapu, hip-hopu itn.); *Mila, naša Mila* (gledališče, literatura; o igralki in pesnici Mili Kačič); *Ivana Kobilca* (umetnost, slikarstvo); *Spomini med koši* (šport; o košarkarju Ivu Daneu); in *Zadnji čoln – Presihajoče jezero* (naravna dediščina; o Cerkniškem jezeru). Filmi so večinoma nastali v produkciji RTV Slovenija, film *Zadnji čoln – Presihajoče jezero* je nastal v koprodukciji RTV Slovenija s hišo VPK, film *V letu hip-hopa* pa je posnel Boris Petkovič.

Že od začetka leta 2012 učitelji s svojimi študenti v okviru lektoratov, seminarjev ali dodatnih ur iz prevajanja dialoške liste filmov prevajajo v svoje prve jezike, in sicer v 21 tujih jezikov. Organizatorji bomo pripra-

vili tudi gradivo o filmih in produkciji dokumentarnih filmov v Sloveniji, za medijsko pokritost in odmevnost projekta pa bodo poskrbeli na RTV Slovenija s svojimi dopisništvimi po svetu. Jeseni se bomo pri projektu osredotočili na pripravo filmskih večerov na univerzah v tujini, ki jih bodo organizirali učitelji slovenščine s svojimi študenti, pri organizaciji pa bodo sodelovala tudi slovenska diplomatska predstavništva. V času projekta bodo poleg filmskih projekcij organizirana gostovanja, predavanja ali okrogle mize ter druge dejavnosti. Poleg študentov in profesorjev na tujih univerzah se bodo filmskih večerov udeležili tudi Slovenci, ki živijo v tujini, predstavniki slovenskih podjetij v tujini in drugi. Na ta način bomo preko programa Slovenščina na tujih univerzah že petič s projektom *Svetovni dnevi* povezali študente, učitelje slovenščine po svetu, hkrati pa predstavili slovensko ustvarjalnost in kulturo obiskovalcem v tujini.

Mojca Nidorfer Šiškovič

Jonatan Vinkler idr. (ur.): Zbrana dela Primoža Trubarja

Zbrana dela Primoža Trubarja so veliki nacionalni izdajateljski projekt, katerega namen je zaokrožiti dosedanja znanstvena prizadevanja za osvetlitev dela prvega slovenskega pisatelja, predvsem pa z objavo vseh spisov našega reformatorja v podobi kar najmanj interpretativne znanstvenokritične edicije narediti Trubarjeva dela v prvi vrsti dostopna sodobnemu bralcu in tako spodbuditi raziskovanje zadevnega obdobja v okviru različnih strok.

Knjižna zbirka *Zbrana dela Primoža Trubarja* je izhodiščno izhajala kot reprezentativni uredniški, oblikovalski, tiskarski in knjigoveški izdelek. Izdajanje poteka od leta 2002. Odtlej je izšlo 5 tiskanih knjig kritične edicije, kjer so posegi v tekst in komentarji skrajno pretehtani ter, kolikor je mogoče, omejeni, sinoptična izdaja pa poskuša tudi z likovno podobo knjižnega stavka reprezentirati izvorni videz Trubarjevih tiskov.

Slovenski bralci so tako dobili predse: vse Trubarjeve katekizme (I. in II. knjiga *Zbranih del*; ur. Fanika Krajnc - Vrečko,

2002, 2003); *Artikule, Cerkovno ordningo in Ta slovenski koledar* (III. knjiga; ur. Jonatan Vinkler, 2005); vse pesmarice očeta slovenske knjige, tudi *Ene duhovne peisni* iz 1563, kjer je Trubar na naslovnem listu sicer naveden kot avtor, pa to, kot je znano, zagotovo ni bil (IV. knjiga, ur. Jonatan Vinkler, 2006); ter edini reformatorjev prevod katere starozaveznih bibličnih knjig – *Ta celi psalter Davidov* (V. knjiga, ur. Jonatan Vinkler, 2009). Skupaj je tako izšlo 2567 tiskanih strani znanstveno-kritične edicije.

Zbrana dela Primoža Trubarja so nato leta 2010 kot povsem znanstveni in nekomercialni, za bralca pa prosto dostopni in brezplačni izdajateljski projekt našla mesto med znanstvenimi izdajami Pedagoškega inštituta, in sicer kot zgolj digitalna izdaja, ki je odprtokodna in prostodostopna ter je pripravljena tako, da brez dodatnih stroškov na strani priprave omogoča tudi morebitni natis. Bralci tako dobijo integralno besedilo izdaj *Zbranih del Primoža Trubarja*, ki izhajajo na Pedagoškem inštitutu (od 6. knjige naprej), preko spleta (v obliki elektronske knjige – *flipbook* in/ali slike diska izdaje na zgoščenki in/ali pdf datoteke za bralnike in v javnih knjižnicah. Izdaje so na voljo zastonj, iz vseh pa je mogoče tiskati posamezne strani ali cele sekvence izdaje, tekst in likovno opremo pa je mogoče tudi kopirati ter izvažati.

V elektronski podobi so tako doslej izšla *Zbrana dela VI (Ta celi Novi testament 1582, I; ur. Fanika Krajnc-Vrečko in Jonatan Vinkler, 2010)* ter *Zbrana dela XI (Primož Trubar, Nemški spisi 1550-1581; ur. Edvard Vrečko, 2011)*, skupaj 1378 strani edicije. V pripravi so še *Zbrana dela VIII (Ena dolga predgovor; En register, ena kratka postila, 1557; ur. Jonatan Vinkler)* in el. reedycja *Zbranih del V*.

Več na: <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=86>.

Jonatan Vinkler

Mirna Buić in Erik Toth: Slovar izolskega slenga

Projekt *Slovar izolskega slenga* se je pričel izvajati leta 2009 in njegov prvi rezultat je

prva izdaja *Slovarja izolskega slenga* v obliki brošure s 550 gesli, ki je izšla julija 2010 v 150 izvodih. Gre za redke primer slovarja slenga v Sloveniji in prvi primer tovrstnega slovarja na Obali, v katerem so zbrane besede in besedne zveze, ki jih uporablja mladina v Izoli. Poleg zbira gesel in razlag ponuja tudi manjši vpogled v načine govora, mnenja, miselnost in interese mladih v Izoli ter na neki način razkrije kulturno in družbeno ter družabno življenje v mestu in zunaj njega.

Avtorja projekt nenehno in vztrajno nadgrajujeta ter izboljšujeta. Ker je sleng izredno živ jezik in zato v stalnem spreminjanju in nastajanju, sta se odločila slovar izpopolniti in ga izdati v ažurni knjižni obliki. V drugi izdaji, ki je izšla decembra 2011 in obsega naklado 500 izvodov, sta odpravila nekatere pomanjkljivosti prejšnje in jo dopolnila z novim gradivom, ki sta ga zbirala vse od izida prve izdaje.

Zbiranje je potekalo s pomočjo izol-ske mladine in uveljavljene metode zbiranja ustnega gradiva: snemanje, zapisovanje, spremljanje rabe jezika na družabnih omrežjih idr. Nova različica slovarja poleg 210 novih gesel in geselskih člankov s primeri rabe slenga vsebuje risbe, fotografije, kratek dialog, napisan v slengu, števila v slengovski različici in beležko za zapisovanje novih izrazov. Pomembno dopolnitev predstavljajo tudi naglasna znamenja v geslih.

Avtorja sta slovar tudi virtualizirala. S programsko opremo Termania (Amebis, d. o. o.) želita olajšati rabo in dostop do slovarja, ki je sicer na voljo v več slovenskih knjižnicah in je tudi naprodaj. Zanimivostim v zvezi s tiskanim in virtualnim slovarjem, novostim projekta, predstavivam, medijskim objavam idr. bodo lahko zainteresirani sledili na spletni strani <http://www.slovar-izola.com/>. Prek nje je mogoče podati mnenja in predloge za njegovo dopolnitev.

Mirna Buić

EDUKA – Vzgajati k različnosti – Program čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007 – 2013

Projekt EDUKA – Vzgajati k različnosti – Educare alla diversità (Program čezmejne-

ga sodelovanja Slovenija-Italija 2007–2013) je namenjen promociji medkulturnih vrednot kot temeljev oblikovanja in razvijanja odnosov v večetnični in večjezikovni družbi. Cilj projekta EDUKA je ustvariti znanje in orodja (didaktično in informativno gradivo, priročnike, publikacije, igre itd.) za vzgajanje k različnosti in medkulturnosti v šolskem in univerzitetnem okolju ter jih posredovati predvsem mladim in učnemu kadru na vseh stopnjah izobraževanja. V ta namen bodo delovale mreže čezmejnega sodelovanja med šolami na vseh ravneh, med raziskovalnimi ustanovami in univerzami, med javnimi upravami in ustanovami, ki delujejo na področju medkulturne vzgoje, ter med organizacijami znotraj tradicionalnih in novih etničnih manjšin. Te bodo izvajale izobraževalne, informativne, promocijske in raziskovalne aktivnosti. Posebna pozornost bo namenjena uveljavljanju medkulturne vzgoje ob upoštevanju bodisi tradicionalnih manjšin (še posebej italijanske v Sloveniji ter slovenske in furlanske v Italiji) bodisi novih manjšin oziroma skupin migrantov. Trajanje projekta: od 1. oktobra 2011 do 30. septembra 2014; lokacija: pokrajine Trst, Gorica, Videm, Benetke, Ravena ter obalno-kraška, osrednjeslovenska in goriška statistična regija.

Zaira Vidali

Strateški projekt *JezikLingua-Večjezičnost kot bogastvo in vrednota čezmejnega slovensko-italijanskega območja*

Strateški projekt *JezikLingua-Večjezičnost kot bogastvo in vrednota čezmejnega slovensko-italijanskega območja*, sofinanciran s sredstvi Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007–2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev, je izraz večletnega učinkovitega sodelovanja slovenske narodne skupnosti v Italiji z italijansko narodno skupnostjo v Sloveniji. Vodilni partner projekta je Ciljno začasno združenje »JezikLingua«, ki je bilo ustanovljeno za potrebe tega projekta. Združenje sestavljajo Inštitut za slovensko kulturo in krovni organizaciji SKGZ in SSO. Projektni partnerji so temelj-

na združenja in ustanove italijanske narodne skupnosti v Sloveniji, poleg teh so partnerji tudi nekatere univerze ter en študijski center, ti strokovno in znanstveno sodelujejo pri izvajanju projekta.

Glavni cilji projekta so v splošnem promocija družbene kohezije na italijansko-slovenskem obmejnem območju, specifično pa predvsem promocija in širjenje rabe slovenskega jezika v Italiji oziroma italijanskega jezika v Sloveniji ter boljše poznavanje kulture in tradicije ozemlja, na katerem poleg večinskega prebivalstva živita tudi dve manjšini – v Sloveniji italijanska in v Italiji slovenska.

Projekt zasleduje cilje, kot so: nadgrajevanje jezikovnih veščin govorcev manjšinskih jezikov kot sredstva za sporazumevanje in sodelovanje, trženje manjšinskega jezika med negovorci, širjenje vedenja o značilnostih večjezične vzgoje in življenja v večjezičnem okolju ter ustvarjanje dvojezičnosti prijaznega okolja. V ta namen so predvidene informativne, raziskovalne, šolske, založniške in promocijske dejavnosti ter postavitve dveh promocijskih točk za promocijo manjšinskih jezikov in kulture Infoknjige v Kopru in Multimedijskega centra v Špetru.

Susanna Pertot in Nives Zudič Antonič

Večjezično spletno središče *Lingu@net World Wide*

Lingu@net World Wide (<http://www.linguanet-worldwide.org/lnetww/sl/home.jsp>) je prosto dostopno večjezično spletno središče s povezavami do spletnih virov za učenje jezikov. Center Lingu@net je bil najprej namenjen poklicnim učiteljem jezikov, vseboval pa je približno 1500 povezav. Trenutno nam ponuja več kot 3500 povezav v 32 različnih jezikih (za vsak jezik naj bi bilo uporabnikom na voljo vsaj 100 virov). Povežemo se lahko na spletne strani z didaktičnimi gradivi, slovarji, priročniki, književnimi besedili, na spletne strani muzejev, gledališč, časopisov in revij, radiev, televizijskih hiš itn. Poskuša se vzpostaviti tudi interaktivne načine učenja jezika: bloge, klepetalnice, e-prijatelj.

Danes je Lingu@net namenjen tudi učencem se, ne glede na njihovo izobrazbo ali

starost. Uporabniki lahko s pomočjo ocenjevalnih lestvic preverijo svoje znanje jezika, prepoznajo svoj učni slog in preberejo navsote za bolj kakovostno učenja jezika. Prek povezav lahko dostopajo do virov v materinem, ciljnem ali katerem koli njim razumljivem jeziku.

Večjezično spletno središče Lingu@net World Wide je plod istoimenskega projekta, ki je trajal od leta 1998 do 2011. Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem je k projektu pristopila med zadnjimi članicami, tj. konec leta 2009. Ker se je Lingu@net World Wide izkazal kot zanimiv in uporaben projekt, se bo nadaljeval še nekaj let. Za slovensko spletno središče bo tokrat skrbel Pedagoška fakulteta v Kopru.

Martina Rodela

Poet v besedi in glasbi

Unesco klub Cerklje si na ljubiteljski osnovi prizadeva razvijati ustvarjalnost članov na različnih področjih umetnosti, posebej pri ohranjanju kulturne dediščine in s svojim delovanjem vplivati na ožje in širše okolje.

V preteklem letu je pripravil literarni večer ob stošestdeseti obletnici rojstva ljubljanskega župana Ivana Hribarja. Čeprav ni bil Cerkljan po rojstvu, ga imamo vseeno za domačina, saj je leta 1886 kupil pogorišče Ukežove hiše sredi vasi in ga spremenil v svoje počitniško pribežališče. S pogosto prisotnostjo je pomembno vplival na gospodarski in kulturni razvoj kraja. Tu je sprejemal znane politike in kulturnike: slikarje, pisatelje, pesnike ... V svojih *Spominih* je ohranil tudi zanimiv opis zadnjega Aškerčevega obiska v Cerkljah. Prav povezava med Hribarjem in Aškercem je botrovala odločitvi, da UKCe osrednji letošnji kulturni projekt posveti Aškercu ob stoti obletnici pesnikove smrti.

Ker so naše izvajalske zmožnosti najboljše na glasbenem področju, smo projekt *Poet v besedi in glasbi* tako kot večino dosedanjih (*Gospodje Strmolski in Trubar, Izza grajskih vrat dvorca Strmol, Ob 150-letnici Jenkovega Napreja ...*) nadgradili z vokalnimi in instrumentalnimi novitetami skladatelja Janeza Močnika. Za interprete opusa so bili iz-

brani pevci Mladinskega pevskega zbora OŠ Davorina Jenka Cerklje, Senturški oktet s solisti, instrumentalisti in recitatorji UKCe.

Dosedanjim prevodom Aškerčevih pesmi pa je naš sodelavec Tomaž Longyka dodal še *Mejnik* v esperantu, kar je posebna pozornost pesniku, ki je veliko potoval po drugih deželah, ubesedil vtise in mnogo tudi sam prevajal.

Celotni projekt je bil premierno izveden pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO ob podpori JSKD RS, Občine Cerklje ter nekaj sponzorjev 15. junija 2012 v ljubljanski Mestni hiši, kjer je bil Anton Aškerc zaposlen kot prvi mestni arhivar in utemeljitelj arhivistike. S slavnostno besedo je ddr. Igor Grdina poeta predstavil mnogoplastno in ga umestil v okvir evropskega pesništva. Že naslednji dan smo pesnikov spomin počastili še na njegovem domu na Senožetah. Jesenske ponovitve, na katerih se jim bo pridružil pihalni orkester z noviteto *Slovenska legenda*, bodo izzvenele kot dramaturško urejena pesniško-glasbena celota, s čimer želimo javnost opomniti na spregledano možnost obujanja zgodovinskega spomina, saj je pesnik s svojim delom že v svojem času opozarjal na preštevilne probleme slovenskega naroda.

Daniela Močnik

Utemeljitev priznanj Slavističnega društva Slovenije

Nova častna člana Slavističnega društva Slovenije

Upravni odbor Slavističnega društva Slovenije je na redni seji 29. junija 2012 sklenil predlagati Občnemu zboru, naj bosta na Slovenskem slavističnem kongresu v Kopru 28. septembra 2012 za nova častna člana Slavističnega društva Slovenije imenovana zasl. prof. dr. Tomo Korošec in Marjan Tomšič.

TOMO KOROŠEC

Zaslužni profesor ljubljanske univerze Tomo Korošec, sicer donedavna profesor slavist na Fakulteti za družbene vede, je v slovensko jezikoslovje zapisan predvsem kot besediloslovec in besedoslovec, stilistik, z vrsto publikacij tudi z jezikovnokulturnega področja. Svojo jezikoslovno pot je začel kot soavtor *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, kasneje, leta 1977, pa jo nadaljeval pri delu za moderni *Vojaški slovar*, ki je prav zaradi leksi-

kografsko ustrezne zasnove leta 2002 v popolnoma drugačnih družbenih in političnih okoliščinah doživel razširjeno in dopolnjeno izdajo. Zbrati, časovno in slogovno ovrednotiti vojaško terminološko gradivo, si je Korošec zadal za enega izmed svojih pomembnih življenjskih ciljev. Njegova dokumentarno minuciozna, sicer pa človeško topla monografija o *Andreju Komelu pl. Sočebnanu*, utemeljitelju slovenskega vojaškega izrazja, je nastala na podlagi analize vseh 23 Komelovih knjig. Koroščeva knjiga ni samo jezikoslovno ovrednotenje Komelovih del, ampak tudi pomemben prispevek h kulturni zgodovini Slovencev. Ni čudno, da je knjiga spodbudila nast-

nek celovečernega poldokumentarnega filma tako o Andreju Komelu kot o proučevalcu njegovega življenja in dela Tomu Korošču.

Sicer pa Koroščeva bibliografija s štirimi avtorskimi monografijami, številnimi soavtorstvi, s skoraj 300 razpravami in članki priča o izjemno bogatem znanstvenem in strokovnem življenju.

Kot postdiplomant ljubljanske slavistike je v študijskem letu 1963/64 oblikoval svoj predvsem funkcionalistični jezikoslovni nazor na Karlovi univerzi v Pragi kot učenec profesorjev Havránka, Béliča, Hausenblasa, Jedličke in drugih neposrednih članov Praškega lingvističnega krožka ali nadaljevalcev njihovih idej. Prav gotovo so tudi izkušnje, ki jih je pridobil s prevajalskim delom zahtevnih leposlovnih besedil aktualnih čeških avtorjev 60. let prejšnjega stoletja, zbranih v soavtorski Kondorjevi knjižici *Čas nesprečnosti*, pisanih pa v t. i. obecni, se pravi pogovorni češčini, vplivale na nastanek pragmatične knjige *Pet minut za boljši jezik*; zbrana besedila pričajo o avtorjevem zavzemanju za kultiviranost knjižnega jezika v smislu živega, gradivno dokumentiranega jezika danega časa.

Pomemben segment Koroščeve znanstvene angažiranosti je besediloslovje s pragmatičnim jezikoslovjem, zaznamovanim z dvema monografijama: *Stilistika slovenskega poročevalstva* je temeljno besediloslovno delo, ki posega tudi v evropsko jezikoslovje. Velja ponoviti že zapisane besede: Vrednost knjige ni samo njena, na aktualnih spoznanjih modernega besediloslovja temelječa zasnova, ampak tudi bogato dokumentirano gradivo iz slovenskega časopisja; avtor ga je z njemu lastnim občutkom za duhovito, včasih tudi ironično plat življenja zbiral več kot četrto stoletje. Da zna Korošec v aktualna jezikoslovna vprašanja vnesti zanimivo in bogato gradivo, dokazuje tudi delo *Jezik in stil oglaševanja*.

Zavezanost posredovanju svojega znanstvenega dela tudi generacijam, ki prihajajo, je Korošec izpričal že s svojo maturo na celjskem učiteljskišču. S soavtorstvom in avtorstvom številnih srednješolskih pa tudi visokošolskega učbenika, z mentorstvom in somentorstvom pri nastajanju mnogih diplomskih nalog, več magisterijev in doktoratov je ostajal zvest tej svoji pedagoški zavezi tudi kot univerzitetni učitelj.

Lahko povzamemo: zaslužni profesor Tomo Korošec je pomembna osebnost slovenskega jezikoslovja; kot tak sodi med častne člane svoje stanovske organizacije.

zasl. prof. dr. Ada Vidovič Muha

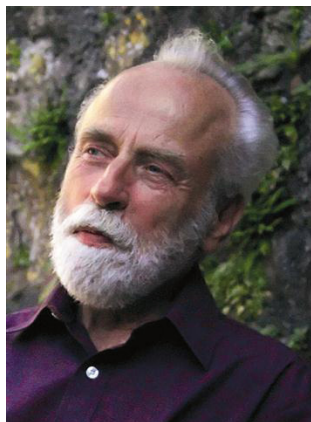
Foto: Miran Hladnik, vir: <http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/galeri112/index.html>

MARJAN TOMŠIČ

Pisatelj Marjan Tomšič, rojen v Račah pri Mariboru leta 1939, je študiral slovenistiko na ljubljanski filozofski fakulteti in študij protestno prekinil po odstititvi profesorja Antona Slodnjaka. Kot učitelj slovenščine je služboval na Notranjskem (Grahovo pri Cerknici) in v Istri (Marezige, Gračišče). Po novinarski izkušnji (Radio Koper/Capodistria, *Primorske novice* in *Delo*) je izbral pot samostojnega pisatelja.

Pisateljski začetek izkazuje njegova zbirka satiričnih in fantastičnih novel *Krog v krogu* (1968) in podobna kasnejša zbirka *Onstran* (1980). Z novelistično zbirko *Oli-*

ve in sol (1983) je vstopil v istrski pripovedni prostor, ga razširil z romani *Šavrinke* (1986), *Oštrigecca* (1991) in *Zrno od frmentona* (1993) ter novelami v zbirki *Kažuni* (1990) in *Veter večnosti* (1989).

Istrsko tematiko je raziskoval tudi folkloristično, in sicer v zbirki slovstvene folklore *Noč je moja, dan je tvoj* (1989), in jo vtikal v avtorske pravljice *Glavo gor, uha dol* (1993) ter kratkoprozno zbirko *Zgodbice o kačah* (1996). Pripovedi istrske pripovedovalke Marije Franca je uredil v zbirki dveh knjig *Šavrinke zgodbe I, II in III* (1990, 1992), razširjeni ponatis pesmi istrskega pesnika Alojza Kocjančiča pa v knjigi *Brumbole* (1988).

V avtobiografskih romanih pripoveduje o svoji izkušnji zorenja med študijem (*Ti pa kar greš*, 1987) in odkriva otroško čudenje nad odraslostjo (*Kafra*, 1988). Življenjske zgodbe primorskih izseljenk, aleksandrink – služkinj, varušek, dojlj ipd. – v Egiptu, so tema romana *Grenko morje* (2002) in zbirke kratke proze *Južni veter* (2006). Sanjsko-apokaliptične pripovedi *Uroki polne lune* (2008) iz zadnjega desetletja nadaljujejo novelistično oblikovano mitično sporočilo, ki ga Tomšič goji že od začetka in je dozorelo v zbirki *Prah vesolja* (1999).

Svoje pisateljsko polje je širil tudi na področje mladinske književnosti v knjigah *Super frače* (1988), *Katka in Bunkec* (2000), *Martova velika junaštva* (2001), *Futek v Boškariji* (2003) idr. Je pisec humoresk, radijskih iger in scenarijev za animirane filme Konija Steinbacherja.

V istrskem literarnem okolju je deloval literarnospodbudno kot mentor pesnikom Edelmanu Jurinčiču, Ines Cergol, Gašperju Maleju in pisatelju Vanji Peganu, bil je pobudnik nagrade za razvijanje istrske ustvarjalnosti in identitete – Kocjančičeve nagrade, spodbujevalec Združenja primorskih književnikov in urednik literarnih zbornikov mladih istrskih ustvarjalcev.

Literatura pisatelja Marjana Tomšiča je s posebnim poetičnim in narečno tkanim jezikom na slovenski literarni zemljevid umestila Istro. Posebno mesto je podelila ženskim literarnim osebam, ki so v njegovih pripovedih prikazane kot pogumne oblikovalke svoje skupnosti, bodisi kot istrske jajčarice – *šavrinke* ali primorske izseljenke v Egiptu – *aleksandrinke*. Nespregljiva je pisateljeva mentorska vloga pri spodbujanju mlajših, še neveljavljenih piscev.

Priznanje za njegov bogat in razvejan literarni opus ter literarnokulturno in mentorsko delo sta nagrada Prešernovega sklada (1991) in Kocjančičeva nagrada (1996), ki se jima v letu 2012 pridružuje še stanovska nagrada, častno članstvo Slavističnega društva Slovenije.

Jasna Čebtron,

Slavistično društvo Koper

Foto: Andraž Gombač, vir: *Primorske novice*, www.primorske.si/Kultura/Grafiti--na-zidovih-koprske-stolnice.aspx

Priznanje za življenjsko delo na strokovno-pedagoškem področju

RAFKA KIRN

Rafka Kirn je bila rojena v Postojni. Študirala je slovenistiko ter primerjalno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Zaposlena je bila kot profesorica slovenščine in knjižničarka na Gimnaziji Koper. Aktivno je vključena v delovanje Slavističnega društva Koper.

Je ena vidnejših soavtoric prvih in dolga leta temeljnih sodobnih učbeniških kompletov za pouk slovenskega jezika in sporočanja v t. i. usmerjenem izobraževanju (1981–1987) oz. v gimnazijah, srednjih strokovnih in poklicnih šolah. Pri pripravljanju učbenikov *Slovenski jezik I* (1982; ponatisi vsako leto od 1986 do 1994) in *Slovenski jezik II* (1988; ponatisi vsako leto 1989–1992 ter 1994–1995 in 1998) je sodelovala z dr. Janezom Dularjem, dr. Bredo Pogorelec, Marijo Kolar in Ivom Zrimškom, pri prvem učbeniku tudi z dr. Tinetom Logarjem. Delovna zvezka *Slovenski jezik I* (1989; ponatisi vsako leto od 1990 do 1994) in *Slovenski jezik II* (1985; ponatisi 1987, 1989–1992, 1994) je sestavila skupaj z Ivom Zrimškom oz. z Marijo Kolar. Ob njenem soavtorstvu je nastal tudi učbenik *Slovenski jezik in stilistika* (1979).

Prav tako je sodelovala pri pisanju priročnika *Književnost na maturi* (1994, ponatis 1995) skupaj z dr. Božo Krakar Vogel in Nado Barbarič. Je ena od soavtoric predmetnega izpitnega kataloga *Slovenski jezik in književnost* (1996) oz. *Slovenski jezik* (1989, 1999).

Preizkusila se je tudi kot urednica, in sicer je uredila zbornik *35 let slovenske gimnazije v Kopru: 1945–1980* (1981) in *Jubilejni Maestral* (2005), glasilo dijakov Gimnazije Koper.

Profesorico Rafko Kirn odlikujejo osebne lastnosti in strokovne kompetence, zaradi katerih vzbujajo tako spoštovanje kot občudovanje pri svojih dijakih, njihovih starših, sodelavcih ter uglednih jezikoslovcih in didaktikih; te pa so otroška zvedavost, neuklonljiva načelnost, pedagoška odličnost, visoka strokovnost in predanost kakovosti.

Nada Đukić,
predsednica Slavističnega društva Koper

Foto: Ladislav Jelen

Priznanja najboljšim doktorskim študentom

TINA PEČOVNIK ŽAKELJ

Dr. Tina Pečovnik Žakelj, rojena 5. oktobra 1980 v Mariboru, je leta 2004 diplomirala na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Na istem oddelku je tudi vpisala magistrski študij in si zagotovila neposreden prehod na doktorski študij. Doktorirala je aprila 2012, z disertacijo *Miti v sodobni slovenski literaturi* pod mentorstvom izr. prof. dr. Alojzije Zupan Sosič. Njena znanstvena pot je pisanje disertacije povezala z objavljanjem znanstvenih in strokovnih prispevkov ter uveljavljanjem na različnih področjih. Tako je objavila članka *Zgodovinska vsakdanjost* in *Miti v dramatiki Vena Tauferja in Daneta Zajca*, sodelovala pa je tudi kot soavtorica pri nastajanju

učbenika za izpopolnjevalno raven na Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

V doktorski disertaciji *Miti v sodobni slovenski literaturi* je raziskala mitologizacijo v izbranih delih slovenskih pripovednikov, pesnikov in dramatikov: Ferija Lainščka, Vlada Žabota in Nine Kokelj; Gregorja Strniše, Svetlane Makarovič in Vena Tauferja ter Gregorja Strniše, Daneta Zajca in Vena Tauferja. Pomemben avtoričin prispevek k slovenski literarni zgodovini je sistematizacija posameznih teorij mita, izdelava lastnega koncepta analize ter poglobljena analiza mitologizacije v izbranih literarnih delih. Posebej dragocen je avtoričin prispevek v določanju razmerja med raziskavo mita kot fragmenta ter mita v obliki neomitičnega mišljenja. V tem smislu je disertacija natančno določila vrsto mita, ki je fragmentno vpleten v delo, načine njegovega vpletanja ali vgrajevanja ter strukturo in položaj neomitičnega razpoloženja, kar je povezala z drugim delom disertacije, analizo izbranih leposlovnih del. Celotna raziskava je dokazala, da se v proznih delih pojavlja mitologizacija fragmentarno in v obliki neomitičnega vzdušja, v pesniških zbirkah se pesniki navezujejo na mit fragmentarno, kar običajno pomaga še pri ustvarjanju neomitičnega razpoloženja. Tudi v dramskih delih, ki se uvrščajo med poetične drame, je mitologizacija različna; poleg fragmentnih navezav na različne grške, finske, slovanske in biblične mite je različno tudi neomitično vzdušje.

Ker je predlagana disertacija izvirno, inovativno in znanstveno pomembno delo v slovenski literarni vedi, saj se doslej ni še nihče tako poglobljeno ukvarjal z miti v vseh zvrsteh ter različnih žanrih, oblikah, stilih in poetikah, jo predlagamo za posebno priznanje Slavističnega društva Slovenije.

izr. prof. dr. Alojzija Zupan Sosič

MARJETA PISK

Dr. Marjeta Pisk se je rodila 12. februarja leta 1977 v Koprju. Zavezanost življenju Goriških brd, kjer je preživela mladost, jo je po gimnaziji v Novi Gorici in študiju slovenskega in latinskega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani usmerila pri izbiri teme doktorske disertacije na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. To zavezanost, izraženo kot raziskavo pesemskega izročila, je v disertaciji z naslovom *Kontekst v raziskavah ljudske pesemske tradicije – primer Goriških brd* pod mentorskim vodstvom izr. prof. Marjetke Golež Kaučič in dr. Marije Klobčar uokvirila v premišljeni pretres samega folklorističnega dela. Problemsko ost svoje doktorske disertacije je namreč usmerila v tisto področje raziskovanja pesemskega izročila, ki doslej ni bilo deležno teoretskih premislekov. Temeljno raziskovalno pozornost je tako namenila vprašanju konceptov zavedanja etničnosti in njihovemu udejanjanju v prizadevanjih glasbene folkloristike oziroma vključevanja folklorističnih prizadevanj v narodnoidentitetne procese.

Z disertacijo, osredotočeno na območje Goriških brd, je s terenskim delom razkrivala podobo pesemskega izročila in podobo oblikovanja pogledov nanj, s tem pa je, hkrati z izčrpnimi teoretskimi premisleki, razprla poglede na vlogo in pomen konteksta v folklorističnih raziskavah. Zavedajoč se kompleksnosti pomena konteksta in interpretativne vloge raziskovalca v njej, je kontekst sam opazovala tako v njegovi ožji pojavnosti, izraženi v samih procesih izvajanja, in v kompleksnosti, razumljeni kot širši kontekst, ki je vplivala in vpliva na ustvarjanje podobe ljudske pesemske tradicije.

Raziskovanje pesemskega izročila v Goriških brdih je dr. Marjeta Pisk tako s svojo doktorsko disertacijo *Kontekst v raziskavah ljudske pesemske tradicije – primer Goriških brd* umestila v poglobljen premislek stroke in v sodobni diskurz o folklorističnem raziskovanju, zato jo predlagamo za posebno priznanje Slavističnega društva Slovenije.

dr. Marija Klobučar

Priznanja najboljšim dodiplomskim študentom

MARUŠKA AGREŽ

Univerzitetna diplomirana slovenistka in anglistka Maruška Agrež je v času dodiplomskega študija pokazala izjemno mero strokovne in znanstvene vedoželjnosti, študijske predanosti, samostojne ustvarjalnosti, hkrati pa se je aktivno vključevala v obštudijske dejavnosti v okviru Slavističnega društva Slovenije in Filozofske fakul-

tete. V diplomskem delu je z izborom zahtevne teme in njene uspešne metodološke in teoretične obdelave dokazala, da je nadarjena, sposobna in perspektivna raziskovalka zgodovine slovenskega jezika.

Njeno odlično diplomsko delo z naslovom *Prevajalski in skladijsko-pomenski vidik členkov ja, le in samuč v Trubarjevem prevodu Lutrove Hišne postile*, ki po kakovosti in obsegu močno presega tovrstna znanstvena besedila, je bilo izbrano po avtoričinem uvidu v neraziskana področja slovenske zgodovinske slovnice in je nastalo s poglobljenim pregledom vse dostopne tuje in domače strokovne literature ter samostojnim oblikovanjem prevodne tipologije členkovnih funkcij in pomenov glede na nemiško prevodno predlogo. Zanj se je v poletnem semestru I. 2010 intenzivno teoretično usposabljala na izmenjavi Erasmus ob somentorstvu prof. dr. Jochena Raeckeja iz Novofilološke fakultete Univerze Karla Eberharda v Tübingenu in ga uspešno zagovarjala 23. 5. 2011, izsledke pa predstavila v strokovnih in znanstvenih krogih: 5. 3. 2012 s predavanjem na Lingvističnem krožku FF, izsek iz njega, *Povezovalno funkcijo besede le v Trubarjevem prevodu Lutrove Hišne postile*, pa že oktobra 2011 na slovenskem slavističnem kongresu v Mariboru z objavo v zborniku. Izčrpnemu raziskovanju členkovnih skladijskih in pomenskih razsežnosti v zvrstno in časovno različnih besedilih se posveča tudi na podiplomski ravni.

Njene dodatne obštidjske aktivnosti v okviru Slavističnega društva Slovenije so povezane z vodenjem študentske sekcije od oktobra 2007, s sodelovanjem pri organizaciji in izvedbi slovenskih slavističnih kongresov. Dejavna je bila tudi v okviru FF UL in bila 5 let predstavnica letnika, 3 leta tutorica, nato še eno leto tutorica za študente s posebnimi potrebami, izkazala se je s (so)organizacijo 4 slovenističnih ekskurzij, sprejema študentov iz Tübingena in iz Zadra (2008–2010), zadnja 3 leta zavzeto opravlja demonstratorsko delo. Leta 2009 je poučevala slovenščino otroke koroških Slovencev na aktivnih počitnicah v Piranu, priložnostno tudi lektorira, inštruirala ter prevajala.

Tudi v času dodiplomskega študija izkazuje življenjsko predanost slovenistični stroki, zato jo predlagamo za posebno priznanje Slavističnega društva Slovenije.

red. prof. dr. Irena Orel

TINA GLAZER

Tina Glazer je diplomsko nalogo z naslovom *Medbesedilna analiza romanov Ure Michaela Cunninghama in Gospe Dalloway Virginia Woolf* napisala pri mentorici izr. prof. dr. Darji Pavlič in z oceno odlično (10) zagovarjala na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Univerze v Mariboru leta 2011. Naloga, ki obsega 76 strani razpravnega besedila, je sestavljena iz teoretičnega dela, v katerem so predstavljene glavne značilnosti intertekstualnosti in modernega romana, ter osrednjega dela, v katerem je analizirana medbesedilnost v romanu *Ure*.

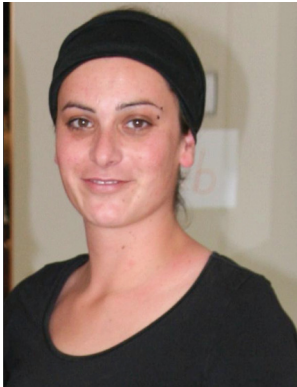

Tina Glazer v svojem diplomskem delu izhaja iz vprašanja, kako se je Michael Cunningham pri pisanju svojega romana navezal na delo Virginie Woolf, ki ga je uporabil kot literarno predlogo. Kot ugotavlja, se medbesedilnost kaže na dveh ravneh: na vsebinski ravni je Cunningham prevzel zgodbo, osrednje like in teme, prepoznavni pa so tudi dobesedni citati in številne aluzije. Z analizo pripovednih postopkov je ugotovila, da je Cunningham prevzel tudi postopke, ki jih je uporabljala njegova predhodnica in so značilni za moderni roman, med njimi zlasti polpremi govor. Tina Glazer se je posebej posvetila vprašanju fokalizacije, pri čemer sta jo zanimala položaj fokalizatorja glede na zgodbo in objekt fokalizacije. Tudi v tem primeru je ugotovila, da je Cunningham prevzel postopke, značilne za Virginio Woolf, torej notranjo, globinsko in pomnoženo fokalizacijo. Podobnosti pa je prepoznala tudi v načinih predstavljanja časa, prostora in oblikovanja sižeja.

Diplomska naloga Tine Glazer izhaja iz jasno zastavljenega raziskovalnega vprašanja in uporablja ustrezno raziskovalno metodologijo (glede intertekstualnosti se opira na raziskave Marka Juvana, pri proučevanju fokalizacije pa je bila njen glavni vir razprava Shlomit Rimmon-Kenan z naslovom *Narrative Fiction*). Z analizo medbesedilnosti je avtorica prišla do znanstveno relevantnih in prepričljivih sklepov, med odlikami njene naloge pa velja omeniti tudi lep razpravni jezik.

izr. prof. dr. Darja Pavlič

MAŠA ZEVIK

Maša Zevnik je želela svoj študij slovenistike na koprski FHŠ skleniti z diplomsko nalogo, v kateri bi lahko zajela čim več jezikoslovnega znanja, pridobljenega med študijem, in hkrati s samostojnim raziskovalnim delom to znanje tudi nadgradila. Hkrati je želela prispevati nekaj novega k stroki, ki jo je sooblikovala vse svoje življenje. Prihaja namreč iz kolesarske družine, zato se je odločila za raziskovanje kolesarske terminologije, ki naj bi jo, kot sva si najprej zamislili, zbrala tako z izpisovanjem iz različnih pisnih virov kot s snemanjem in transkribiranjem besedil, ki bolj ali manj spontano potekajo med kolesarji in njihovimi sodelavci – in prav ti so se izkazali kot odlični informanti. Maša Zevnik je s svojim raziskovalnim delom pomembno prispevala k opisu strokovnega jezika te hitro razvijajoče se športne panoge in pripravila trdne temelje za nastanek slovarja sodobnega kolesarskega izrazja (terminološke slovarje, kot vemo, ponavadi pripravlja skupina strokovnjakov v sodelovanju z jezikoslovci, specialisti leksikografi več let).

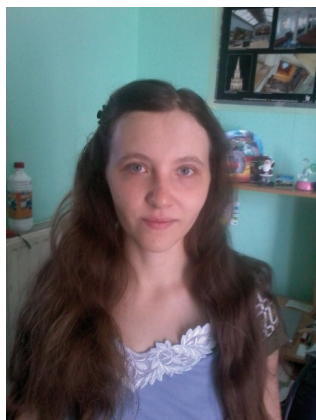

Študentka je bila pri svojem delu izredno motivirana in zelo samostojna. Sama je ne le izbrala temo diplomskega dela, ampak se odločila tudi za metodo dela, ki je sicer lahko zelo učinkovita in plodonosna, a zahteva veliko časa in potrpežljivosti: morala je posneti živa, spontana besedila (in seveda poskrbeti za vso logistiko v zvezi s tem ter si priskrbeti dovoljenja za snemanje in uporabo gradiva), besedila je morala transkribirati (in se ob tem naučiti natančne fonetične transkripcije, vključno z zapisovanjem tonemskega naglaševanja), iz zapisov izluščiti strokovno izrazje in ga strokovno leksikografsko predstaviti (torej jedrnato predstaviti slovnične značilnosti terminov, njihov strokovni pomen in ustrezno ponazarjalno gradivo ter vse opremiti z metapodatki o diskurzu). Odločila se je vsa besedila tudi poknjžiti in jih tako približati tudi tistim, ki ne govorijo osrednjeslovenskega govorjenega jezika – njeni informatorji so bili večinoma, a ne izključno, Gorenjci, zato je na kratko predstavila tudi glavne značilnosti tega narečja. Hkrati prav ta »priloga« predstavljata tudi dragocen vir za analizo skladnje spontano govorjenega strokovnega jezika.

Ob vsem naštetem Mašo Zevnik predlagam za posebno priznanje Slavističnega društva Slovenije.

doc. dr. Jožica Škofic

VIDA FORČIČ

Diplomantka slovenistike UP FHŠ Vida Forčič, doma iz Trsta, je v svoji diplomski nalogi z naslovom *Slovenske šole v Italiji: zgodovinski pregled zakonodaje in novi izzivi v okviru razvoja manjšinske šolske politike* pod mentorskim vodstvom izr. prof. dr. Vesne Mikolič izčrpno prikazala zgodovinsko-pravni razvoj slovenskega šolstva v Italiji in izpeljala zaključke iz empirične analize njegove vitalnosti. Rešitve, ki jih je naloga nakazala, so: spoštovanje mednarodnih sporazumov in iz tega izhajajoča recipročnost Londonске pogodbe, enakovredno obravnavanje vseh treh priznanih avtohtonih manjšin v Italiji, preprečitev novih krčenj šolske mreže, povezanost pri delovanju dijakov, predstavnikov manjšine in politikov, podpiranje rasti statusa slovenskega jezika v evropskem okviru, kvalitativna rast slovenskih šol in večja povezanost s Slovenijo na področju šolstva.

Vida Forčič je bila tudi med pobudniki akcije v Evropskem parlamentu, ki se je odvijala istočasno z nastajanjem njene diplomske naloge in je paralelno podprla proteste slovenskih dijakov na tržaških šolah, ki so se zavzeli za ohranitev slovenske šolske mreže. Forčičeva je poslala informacije o slovenskih šolah in protestih vsem italijanskim poslancem v Evropskem parlamentu ter od nekaterih pridobila pozitivne odzive in celo aktivno podporo. Tudi večina slovenskih poslancev je podprla njen poziv in poslala izjave za javnost v podporo slovenskim šolam. V Rimu je pridobila neposreden stik s pisarno tedanje ministrice za šolstvo Mariestelle Gelmini in začē-

la pogajanja za srečanje z njo na temo slovenskih šol. Nazadnje je ključni del svoje diplomske naloge predstavila na Medskupini za manjšine v Evropskem parlamentu, kar je imelo odmev tudi v evropskih medijih.

Njena diplomska naloga je sad tega sodelovanja in začetek ozaveščanja evropske javnosti na to temo. Povzetek naloge je bil poslan tudi ministrici Gelmini v Rim. Rezultat te komunikacije je bila pisna obljuba s strani ministrice, da se v prihodnjem šolskem letu slovenska šolska mreža ne bo dodatno krčila.

Vido Forčič predlagamo za posebno priznanje Slavističnega društva Slovenije.
izr. prof. dr. Vesna Mikolič

PETRA KAVČIČ

Petra Kavčič je diplomirala na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Za diplomu, ki jo je naslovlila *Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder*, in jo opravila pod mentorskim vodstvom izr. prof. Katje Mihurko Poniž ter s strokovno pomočjo doc. dr. Alenke Jensterle Doležal, se je odločila na študijski izmenjavi v češki prestolnici. Pregledala je pisateljičin opus in se poglobila v študij literarnovednih razprav o prostoru. Posebno pozornost je namenila češki tradiciji raziskovanja literarnega prostora. Petra Kavčič je zanimalo, kako so Prago opisovali pisatelji ter kako so upodobitve mesta interpretirali literarni zgodovinarji in kritiki. Obsežno gradivo je diplomantka skrbno pregledala in povzela bistvena spoznanja, ki doslej v slovenskem prostoru še niso bila predstavljena. Na teh metodoloških izhodiščih je zastavila svojo analizo upodobitev Prage v delih Zofke Kveder. Ugotovila je, da je v pisateljičinih delih Praga mesto s spominom in predstavila značilne pisateljičine perspektive urbanega prostora. Sledeč Bachelardovemu konceptu srečnih in hvaljenih prostorov je izpostavila atelje in lastno sobo, pozornost pa je posvetila tudi drugim, negativno konotiranim, prostorom. Kot najpomembnejše pisateljičino delo v prikazovanju Prage je izpostavila roman *Hanka*. Petra Kavčič je v sklepu diplomske naloge zapisala, da lahko pisateljičine prikaze Prage razumemo tudi kot pomemben prispevek k literaturi srednjeevropske moderne in retoričnih konstrukcij prestolnic v njej. S tem je slovensko literarno vedo obogatila z novimi pogledi na ustvarjalnost Zofke Kveder.

Diplomske naloge ne odlikuje le poglobljen in metodološko utemeljen raziskovalni pristop, temveč tudi suverena in dosledna raba strokovnega jezika, ki dokazuje, da je Petra Kavčič v času svojega študija razvila sposobnost literarne interpretacije in artikulacije svojih spoznanj, s katerimi je dosegla visoko raven literarnovednega pisanja. Najboljša potrditev te teze je dejstvo, da je avtorica del diplomske naloge že objavila v reviji *Apokalipsa*. Zato jo predlagam za posebno priznanje Slavističnega društva Slovenije.

izr. prof. dr. Katja Mihurko Poniž

Podporniki in sponzorji 23. Slovenskega slavističnega kongresa Koper 2012:

Gledališče Koper
Teatro Capodistria

KULTURNI KLUB
K
CLUB
CULT
URALE

UNIVERZITETNA
ZALOŽBA ANNALES

slorest

MUSEUM
BIFE & HOSTEL

ADRIA ANKARAN
HOTEL & RESORT

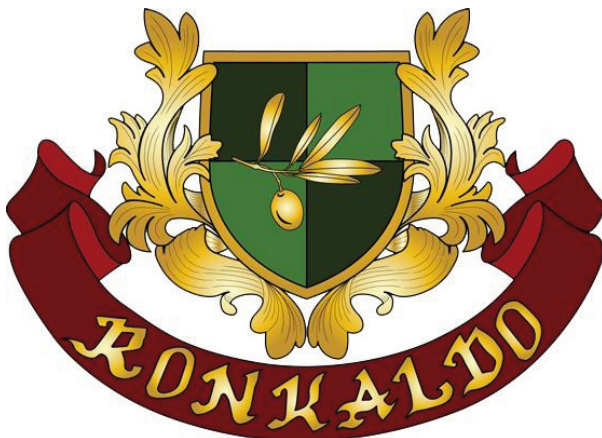
TURISTIČNO INFORMACIJSKI CENTER KOPER
CENTRO D'INFORMAZIONI TURISTICHE CAPODISTRIA
TOURIST INFORMATION CENTRE
TOURISTISCHE INFORMATIONEN KOPER

Titov trg - Piazza Tito 3
6000 Koper-Capodistria, Slovenija

Glasbena šola Koper
Scuola di musica Capodistria

barcaffé

JAVNA AGENCIJA
ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

Znanstveni sestanek Slovenski slavistični kongres *Slavistika v regijah* - Koper 2012 je finančno podprla ARRS.

Izid kongresnega zbornika *Slavistika v regijah* - Koper je finančno podprl Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Organizatorji Slovenskega slavističnega kongresa Koper 2012:

Zveza
društev
Slavistično
društvo
Slovenije

Slavistično društvo Koper

Slavistično društvo Koper - Società degli slavisti, Cankanjeva 2, 6000 Koper - Capodistria

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Ožji organizacijski odbor Slovenskega slavističnega kongresa Koper 2012:
dr. Vesna Mikolič, prva predstojnica Oddelka za slovenistiko UP FHŠ, članica Oddelka za
jezikoslovne študije UP ZRS,
Nada Đukić, predsednica Slavističnega društva Koper,
Boštjan Debelak, tajnik SD Koper,
dr. Boža Krakar Vogel, predsednica Zveze društev Slavistično društvo Slovenije,
Petra Jordan, tajnica SD Slovenije,
Matjaž Zaplotnik, urednik kongresnih gradiv in tiska SD Slovenije.

V širšem organizacijskem odboru letošnjega Slovenskega slavističnega kongresa
poleg zgoraj navedenih sodelujejo še:

dr. Krištof Jacek Kozak, predstojnik Oddelka za slovenistiko UP FHŠ;
Mojca Butinar, blagajničarka Slavističnega društva Koper,
Jasna Čebren, SD Koper,
Senka Smajlagić, SD Koper,
Ana Beguš, UP FHŠ,
dr. Irina Makarova Tominec, namestnica predstojnika Oddelka za slovenistiko UP FHŠ,
Maja Smotlak, UP ZRS in UP FHŠ,
Klara Šumenjak, UP ZRS in UP FHŠ,
mag. Vladka Tucovič, tajnica Oddelka za slovenistiko UP FHŠ,
Jerneja Umer Kljun, UP ZRS,
dr. Jana Volk, UP ZRS in UP FHŠ,
Maruška Agrež, SD Slovenije.